

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Robert Musil
NİTELİKSİZ
ADAM
II

Çeviren: Ahmet Cemal

Avusturyalı yazar Robert Musil'in (1880-1942) *Niteliksiz Adam* başlıklı dev romanı, günümüzde modernizmin roman alanındaki birkaç başyapıtından biri sayılmaktadır.

Kafka, Joyce ve Hermann Broch'la birlikte yirminci yüzyıl romanının kurucuları arasında yer alan Musil, 1921 yılından başlayarak ölünceye kadar *Niteliksiz Adam* üzerinde hemen her gün çalıştı. Romanın ilk iki kitabı 1930'da, üçüncü kitabı ise 1933'te yayımlandı. Tamamlanmadan kalan dördüncü ve son bölümün yayımlanması ise ancak aradan neredeyse yirmi yıla yakın bir süre geçtikten sonra gerçekleşebildi.

Niteliksiz Adam, gerçek anlamda bir çağ ve geçiş dönemi romanıdır. Yazar tarafından "İmpkralya" diye adlandırılan, gerçekte 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında artık çöküş sürecine girmiş olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu simgeleyen bir ülkede Musil, modernizm sürecindeki bir toplumun ve bireyin tüm çalkantılarını sergilemeyi amaçlar.

Bu çalkantılar, romanın başkışisi, yani "niteliksiz adam" olan Ulrich'in kimliği aracılığıyla sergilenir. Ulrich, bir ayağıyla eski'de, öteki ayağıyla yeni'de durmaktadır. Bütün sorun, onun bu geçiş konumunun doğal sonucu olan çelişkilerin üstesinden gelip gelemeyeceği sorusunda odaklanır.

Bu roman üzerine çok önemli bir inceleme kaleme alan Virgil Newmoianu'ya göre *Niteliksiz Adam*, dikkatli bir okura yalnızca bir geçiş dönemini değil, yakın geleceği de çok çarpıcı biçimde sergileyen başyapıtlardan biridir.

Robert Musil
NİTELİKSİZ ADAM
II

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Robert Musil

NİTELİKSİZ ADAM

II

Çeviren:
Ahmet Cemal

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2924
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 70

Niteliksiz Adam - II / Robert Musil
Özgün adı: *Der Mann ohne Eigenschaften*
Çeviren: Ahmet Cemal

Kitap editörü: Fahri Güllüoğlu
Düzeltili: Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Şefik Matbaası San. ve Tic. Ltd. Şti.
Turgut Özal Cad. No: 137 İkitelli/İstanbul

Çeviriye temel alınan baskı: *Der Mann ohne Eigenschaften* - 1-2, Rowohlt, 1978

Yayına hazırlayan: Adolf Frisé
[Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş baskı, 1978]

1. baskı: İstanbul, Haziran 2009
2. cilt ISBN 978-975-08-1630-7
Takım ISBN 978-975-363-914-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2008
Sertifika No: 12334

© Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, 1978
Bu kitabın telif hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi

İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

<http://www.yapikrediyayinlari.com>

e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr

İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

<http://www.yapikredi.com.tr>

İçindekiler

- 81- Kont Leinsdorf Gerçek Anlamda Politika Üzerine Görüş Bildirir,
Ulrich Dernekler Kurar • 9
- 82- Clarisse, Bir Ulrich-Yılı Talep Eder • 15
- 83- Böyle Şeyler Olur, ya da İnsan Neden Tarih İcat Etmez? • 23
- 84- Olağan Yaşamın Doğasının da Ütopik Olduğu İddiası • 30
- 85- General Stumm'un, Sivil Aklı Düzene Sokma Çabaları • 39
- 86- Kraliyet Tüccarı ve Ruh-İş Yaşamı Bağlamında
Menfaatlerin Kaynaşması Aynı Zamanda: Tine Uzanan Tüm Yollar
Ruhtan Çıkar, ama Hiçbiri Geriye Götürmez • 52
- 87- Moosbrugger Dans Ediyor • 69
- 88- Büyük Şeylerle Bağlantı • 75
- 89- İnsan, Zamanına Uymalı • 78
- 90- İdeokrasinin Tahtından Edilişi • 86
- 91- Tin'e İlişkin Küçültücü ve Yüceltici Spekülasyon • 91
- 92- Zenginlerin Yaşama Kuralları Üzerine • 102
- 93- Sivil Akla Beden Kültürü Yoluyla Yaklaşmak da Güçtür • 106
- 94- Diotima'nın Geceleri • 108
- 95- Büyük Yazar, Arkadan Görünüş • 115
- 96- Büyükyazar, Önden Görünüş • 120
- 97- Clarisse'nin Esrarlı Güçleri ve Görevleri • 124
- 98- Bir Dil Yanlışı Yüzünden Yıkılıp Giden Bir Devlet • 138
- 99- Yarımakıllılık ve Onun Verimli Olan Öteki Yarıısı;
İki Çağın Birbirleriyle Benzerliği, Jane Teyze'nin Sevimli Yaradılışı ve
Adına Yeni Çağ Denen Saçmalık • 149
- 100- General Stumm, Devlet Kitaplığına Girer, Kütüphaneciler,
Kitaplık Hizmetlileri ve Tinsel Düzen Üzerine Deneyim Kazanır • 157
- 101- Düşman Akrabalar • 165

- 102- Fischel'lerin Evinde Savaş ve Aşk • 181
103- Baştan Çıkartma • 193
104- Rachel ile Süleyman'ın Seferberlik Durumları • 205
105- Yüksek Düzeydeki Âşıkların Gülecek Bir Şeyleri Yoktur • 213
106- Modern İnsan Tanrıya mı, Yoksa Dünya Firmasının
Şefine mi İnanır? Arnheim'in Kararsızlığı • 219
107- Kont Leinsdorf, Beklenmedik Bir Politik Başarı Kazanır • 227
108- Kurtarılmamış Uluslar ve General Stumm'un
Kurtarma Kelime Grubuna İlişkin Düşünceleri • 234
109- Bonadea, İmpkralya; Mutluluk ve Denge Sistemleri • 240
110- Moosbrugger'in Çözülüşü ve Muhafazası • 250
111- Hukukçular İçin Yarı Deli İnsanlar Yoktur • 256
112- Arnheim, Babası Samuel'i Tanrıların Arasına
Yerleştirir ve Ulrich'i Ele Geçirmeye Karar Verir
Süleyman, Bir Kral Olan Babası Hakkında Daha Fazla
Bilgi Edinmek İster • 262
113- Ulrich, Hans Sepp ve Gerda ile Üst-Akıl ve Alt-Akıl Arasındaki
Sınır Bölgesinin Karma Dilinde Konuşur • 275
114- Şartlar Kritik Bir Hale Gelir. Arnheim, General Stumm'a
Karşı Çok Saygılıdır. Diotima, Sınırsızlığa Açılmak Üzere
Girişimlerde Bulunur. Ulrich, Okuduğu Gibi Yaşamının
Hayallerini Kurar • 293
115- Senin Göğsünün Ucu, Bir Gelincik Yaprağı Gibi • 309
116- Hayatın İki Ağacı ve Bir Kesinlik ve Ruh Genel Sekreterliğine
Yönelik Talep • 318
117- Rachel'in Kara Günü • 340
118- O Halde Öldür Onu! • 346
119- Karşı Önlemler ve Baştan Çıkartış • 360
120- Paralel-Eylem, Karışıklık Yaratıyor • 371
121- Görüşme • 382
122- Dönüş Yolu • 398
123- Dönüş • 407

Cilt 1

BİRİNCİ KİTAP*

*Kont Leinsdorf Gerçek Anlamda Politika Üzerine Görüş
Bildirir., Ulrich Dernekler Kurar*

Konsilde henüz bir sonuca ilişkin en ufak bir işaret bile fark edilmezken, Kont Leinsdorfun sarayında Paralel-Eylem hararetli ilerlemeler kaydetmekteydi. Gerçekte olup bitenlerin ipleri sarayın elindeydi, ve Ulrich de haftada iki defa oraya gidiyordu.

Hiçbir şey, Ulrich'i mevcut derneklerin sayısı kadar şaşırtmıyordu. Arazi dernekleri, sularla ilgili dernekler, ölçülü yaşama ve içki dernekleri, kısacası dernekler ve karşı-dernekler başvuruda bulunmaktaydı. Bu dernekler kendi üyelerinin çabalarını desteklerlerken, öteki derneklerin üyelerinin çabalarını örselemekteydiler. Ortada sanki her insan en az bir derneğin üyesiymiş izlenimi vardı. "Ekselansları," dedi Ulrich hayretle "buna artık öyle alışılacağı üzere zararsız dernek tiryakiliği denemez; burada, bizim icat ettiğimiz düzen-erkil devlette her insanın aynı zamanda bir haydut çetesinin de üyesi olması gibi korkunç bir durum var...!"

Oysa Kont Leinsdorfun derneklere karşı özel bir düşkünlüğü vardı. "Düşünün ki," diye yanıt verdi "ideologların politikalarının olumlu bir noktaya götürdüğü, şimdiye kadar hiç olmadı; biz, gerçek anlamda politika yapmak zorundayız. Kuzininizin çevresindeki aşırı tinsel çabalar neredeyse belli bir tehlike saymaktan kendimi alamadığımı söylemeliyim!"

"Ekselansları bana biraz ipucu verebilirler mi?" diye rica etti Ulrich.

Kont Leinsdorf, Ulriche baktı. Açmak istediği konunun kendisinden daha genç ve tecrübesiz olan bu insana biraz ağır gelip gel-

meyeceğini düşündü. Ama ardından kararını verdi. "Peki, bakın," diye başladı dikkatle "şimdi size, genç olmanız nedeniyle belki henüz bilmediğiniz bir şey söyleyeceğim; gerçek anlamda politika, insanın özellikle asıl istediğini yapmamasıdır; buna karşılık küçük dileklerini yerine getirerek insanları kazanabilirsiniz!"

Ulrich, gururu okşanmışçasına gülümseyen Konta hayretle bakmaktaydı.

"Öyle değil mi," diye sürdürdü açıklamalarını Kont "şimdi söylediğim, gerçek anlamda politikanın düşüncenin gücünden değil, fakat pratik ihtiyaçlardan kaynaklanmak zorunda olduğuydu. Güzel düşünceleri elbette herkes gerçekleştirmek ister, bu kendiliğinden anlaşılır bir şey. O halde insan, özellikle asıl yapmak istediğini yapmamalı! Bunu, daha önce Kant da söylemişti."

"Doğru!" dedi kendisine ders verilen, şaşkınlıkla. "Ama yine de insanın bir hedefi olmalı, öyle değil mi?"

"Bir hedef mi? Bismarck, Prusya kralını büyük bir kral olarak görmek istiyordu: Buydu onun hedefi. Ama bunun için Avusturya ve Fransa'yla savaşaacağını ve Alman imparatorluğunu kuracağını başlangıçta biliyordu."

"Yani Ekselanslarının söylemek istedikleri, Avusturya'yı büyük ve güçlü görmek istememiz, bunun dışında başka bir şey istemememiz gerektiği mi?"

"Daha dört yıl zamanımız var. Bu süre içerisinde her şey olabilir. Bir halkı ayağa kaldırabilirsiniz, ama daha sonra yürümek o halka düşer. Anlıyor musunuz beni? Ayağa kaldırmak, bunu yapmak zorundayız! Bir halkın ayakları ise onun yerleşik kurumlarıdır, partileridir, dernekleridir ve bunun gibi şeylerdir, yoksa sözü edilen şeyler değil!"

"Ekselansları! Bu, her ne kadar kulağa tam olarak öyle gelmese de, gerçek anlamda demokratik bir düşünce!"

"Evet, ama belki aynı zamanda da aristokratça bir düşünce, her ne kadar aynı sınıftan olduğum kişiler beni anlamıyorlarsa da. Yaşlı Hennenstein ile büyük toprak sahibi Türckheim, bana bütün bunların sonunda ortaya sadece berbat bir durumun çıkacağı karşılığını verdiler. O halde adımlarımızı dikkatli atalım. Küçük küçük adımlarla ilerleyelim, bize gelenlere iyi davranın."

Bu nedenle Ulrich, sonraki günlerde kimseyi geri çevirmedi.

Örneğin bir adam, Ulriche uzun uzun pul biriktirmekten söz etti. Bu uğraş, ilk olarak uluslararası bir bağlayıcılığa sahipti; ikinci olarak mülkiyete ve saygınlığa yönelik çabalar bağlamında doyum sağlıyordu, ve bu çabaların toplumun temelini oluşturduğu inkâr edilemezdi; üçüncü olarak bu uğraş yalnız bilgi değil, fakat neredeyse sanatsal denebilecek kararların verilmesini de gerektiriyordu. Ulrich, adama baktı, karşısındakinde bir hırpalanmışlık ve zavalılık ifadesi vardı; ama görünüşe bakılırsa adam, onun bakışındaki soruyu yakalamıştı, zira yanıt verirken pulların aynı zamanda çok değerli bir ticari meta olduğunu, bunun küçümsenmemesi gerektiğini, bu alanda milyonluk ciroların yapıldığını söyledi; büyük pul borsalarına bütün önemli ülkelerden tüccarlar ve koleksiyoncular gelmekteydiler. İnsan, zengin olabilirdi. Ama kendisi bir idealistti; şu anda kimsenin ilgi duymadığı, çok özel bir koleksiyonu tamamlamak için çalışmaktaydı. Tek isteği, jübile yılında büyük bir pul sergisinin açılmasıydı, orada, kendi özel alanının ne olduğunu insanlara bildirme fırsatını yakalayacaktı!

Ulriche gelen bir başka adam da şunları anlattı: Yollardan geçerken -ayrıca bu işi elektrikli tramvayla giderken yapmak çok daha heyecan vericiydi-, yıllardır dükkân tabelalarındaki büyük Latin harflerinde kaçır kış bulundugunu saymakta (örneğin A üç, M de dört kışten oluşmaktaydı) ve bunların toplam sayısını harflerin sayısına bölmekteydi. O güne kadar ortalama sonuç, hep iki buçuk olarak aynı kalmıştı; ancak bu sonuç asla daha da bölünemez değildi ve her yeni caddeyle değişebilirdi: Böylece insan, hesaptan sapmalarda büyük kuşkuları, hesabın doğru çıkması halinde de büyük sevinçleri yaşırdı, ve bu da tragedyaya atfedilen arındırıcı etkilere benzer bir şeydi. Buna karşılık yalnızca harfler sayıldığında, ki istediği takdirde Ulrich bunu kendisi de deneyip görebilirdi, üçe bölünebilirlik ancak büyük bir şans işiydi, bu yüzdendir ki çoğu tabela yazıları geride neredeyse bir tatminsizlik duygusu bırakırdı, ve insan bunu açıkça fark ederdi; kitlesel harflere, yani örneğin WEM'de olduğu gibi, dört kışlik harflere gelince, bunlar her koşulda insana özel bir mutluluk verirdi. Peki sonuç, diye sordu Ulrich'in ziyaretçisi. Sonuç, yalnızca şuydu: Halk Sağlığı Bakanlığı, firma adlarında dört kışlik harflerin seçilmesini destekleyen, buna karşılık O, S, I, C gibi tek kışlik harflerin kullanılmasını ola-

naklar ölçüsünde güçleştiren bir genelge yayınlamalıydı, çünkü bu sonuncular, verimsizlikleri yüzünden mutsuzluğa yol açıyorlardı!

Ulrich karşısındaki insana baktı ve onunla arasındaki mesafeyi korudu; ama adam aslında bir akıl hastasıymış izlenimi uyandırmıyordu; seçkince bir çevreden gelme, otuzlarında, zeki ve sevimli görünümlü bir insandı. Sakin bir ifadeyle açıklamalarını sürdürerek, kafadan hesap yapabilmenin bütün meslekler için varlığı kesinlikle gerekli bir yetenek olduğunu, eğitimi bir oyun biçiminde vermenin modern pedagojiye uygun düştüğünü, istatistik biliminin çoğu defa derin bağlamları, bu bağlamların açıklaması bulunmazdan çok önce görünür kıldığını, okumaya dayanan eğitimin verdiği büyük zararların bilindiğini, ve son olarak da kendi saptamalarının o güne kadar o saptamaları tekrar etmeye karar vermiş herkeste uyandırdığı büyük heyecanın durumu zaten yansıttığını söyledi. Halk Sağlığı Bakanlığının onun bu buluşunu sahiplenmesi sağlandığı takdirde, başka devletler de hemen aynı yolu izleyeceklerdi, ve böylece jübile yılı da insanlığın esenliğine dönüşebilecekti.

Ulrich, böylelerine şunu öğütüyordu: "Bir dernek kurun; bunun için önünüzde daha neredeyse dört yıllık bir zaman var, ve bunu başardığınız takdirde, Ekselansları hiç kuşkusuz sizin için bütün nüfuzunu kullanacaktır!"

Ama çoğunun zaten bir derneği vardı, ve o zaman olay biraz farklılaşıyordu. Örneğin bir futbol derneği, yeniçağın bedensel kültürünün öneminin belgelenmesi amacıyla sağ açıktaki oynayan oyuncusuna profesör unvanının verilmesinin iyi olacağı yolunda görüş bildirdiğinde, durum nispeten kolaydı; çünkü o zaman ne de olsa karşı tarafta bir destek verileceğine ilişkin bir umut yaratılabilirdi. Buna karşılık kendini üst düzey kalem memuru diye tanıtan, elli yaşlarındaki bir adamın ziyareti gibi durumlarda iş biraz daha güçleşiyordu; alnında çilecilere özgü bir hale taşıyan adam, "Ohl" adlı stenografi derneğinin kurucusu ve başkanı olduğunu açıklayan adam, büyük vatanseverlik eyleminin sekreterinin dikkatini "Ohl" adlı kısa yazı sistemine çekmek istediğini söylemişti.

Öhl adlı kısa yazı sistemi, diye açıklamıştı, bir Avusturya buluşuydu, ve bu da sistemin yaygınlaşmamasının ve destek bulamamasının nedenini yeterince açıklıyordu. Adam, karşısındaki beyefendiye bir stenograf olup olmadığını sormuştu; karşısındaki buna

olumsuz yanıt verince de ona bir kısa yazının tinsel ayrıcalıklarını anlatmaya başlamıştı. Bir defa zaman tasarrufu ve tinsel enerjinin tasarrufu vardı; beyefendi acaba bu gereksiz ayrıntılara, kesinlikten yoksunluklara, benzer bölük pörçük imgelerin kafa karıştırıcı tekrarlanışlarına, gerçekten bir şeyler anlatan, belirleyici yazı öğeleri ile, artık klişeleşmiş ve kişisel-rasgele öğelerin birbiriyle kaynaştırılmasına her gün ne kadar tinsel çabanın boşuna harcandığını biliyor muydu acaba? - Ulrich, şaşkınlıkla günlük yaşamda kullanılan zararsız yazıyı ölümcül bir nefretle yerin dibine batıran bir adamla tanışmıştı. Tinsel çabanın tasarruf edilmesi açısından kısa yazı, acele bir tempoyla ilerleyen insanlık için yaşamsal bir konuydu. Ama ahlâk açısından da bu sorun, kısa ya da uzun vadede önem taşımaktaydı. Üst düzey kalem memurunun anlamsız ilmiklerinden ötürü acı bir ifadeyle uzun kulak yazısı diye adlandırdığı normal yazı, kesinlikten yoksunluğa, gelişigüzeğe, israf tutkusuna ve zaman açısından değerbilmezliğe sürüklerken, kısa yazı insanı kesinlik, iradeyi bir noktada yoğunlaştırma ve erkekçe tutum alma konularında eğitmektedir. Kısa yazı, gerekli olanı yapmayı, gereksiz olandan, amaca hizmet etmeyenden de kaçınmayı öğretiyordu. Acaba beyefendinin kanısına göre de bu noktada özellikle Avusturyalı için çok büyük önem taşıyan bir tutam pratik ahlâkın varlığından söz edilemez miydi? Öte yandan konu, estetik bakış açısından da ele alınabilir. Gereksiz ayrıntılara sapmayı çirkinlik saymak, haksız mı olurdu? En üst düzeydeki amaca uygunluk doğrultusunda şekillendirilmiş söylem, en büyük klasik yazarlarca da güzelliğin önemli bir ögesi sayılmamış mıydı? Fakat halk sağlığı açısından da -diye devam etmişti üst düzey kalem memuru- yazı masasının başında iki buklüm oturma süresinin kısaltılması olağanüstü önemliydi. Kısa yazı konusu ancak bu yörüngede ve Ulrich'in şaşkınlığı içersinde başka bilimlerden de tartışıldıktan sonradır ki, ziyaretçi karşısındakine Öhl sisteminin öteki bütün sistemlere göre sonsuz üstünlüğünü anlatmaya başlamıştı. Adam bu bağlamda Ulriche, belirtilen bütün bakış açılarından sonra başkaca her kısa yazı sisteminin yalnızca kısa yazı düşüncesine karşı bir ihanet olacağını gösterdi. Ve daha sonra acılarının tarihçesini sergilemeye girişti. Eski ve daha güçlü sistemler, olası bütün parasal yararlarla ilinti kurmaya zaman bulmuşlardı. Ticaret okulları kuş karnı siste-

mini öğretmekteydiler ve her türlü değişikliğe karşı da direniyorlardı, tüccar sınıfı da -eylemsizlik yasası doğrultusunda- doğal olarak bu direnişe katılmaktaydı. Ticaret okullarının reklamlarından, herkesin görebileceği üzere, bir sürü para kazanan gazeteler, bütün reform önerilerine kapalıydılar. Peki ya Eğitim Bakanlığı? Onun durumu neredeyse acı bir alay gibi! - demişti Bay Ohl. Beş yıl önce, stenografi dersinin ortaokullarda zorunlu ders olarak konulmasına karar verildiğinde, Eğitim Bakanlığı tarafından seçilecek sisteme ilişkin bir anket düzenlenmişti, ve bu ankete doğal olarak ticaret okullarının, tüccarların, gazete muhabirleri ile içli dışlı olan parlamento stenograflarının temsilcileri katılmış, ama onların dışında kimse katılmamıştı! Bu durumda kuş karnı sisteminin kabul edileceği belliydi. Ohl Stenografi Derneği, halkın çok değerli bir varlığına karşı işlenen bu suç karşısında uyarıda bulunmuş ve durumu protesto etmişti! Ancak derneğin temsilcileri elbette bakanlığa sokulmayacaklardı bile!

Ulrich, böyle durumları Ekselanslarına bildiriyordu. "Ohl mü?" diye sormuştu Kont Leinsdorf. "Ve kendisi memur, öyle mi?" Ekselansları uzun süre burnunu ovuşturmuş, fakat bir karara varmamıştı. "Belki de amiri olan saray müşaviri ile bir konuşmanız iyi olur, hani adamda bir iş var mı diye..." dedi biraz sonra, ama ardından, yaratıcılığını kamçılayan bir keyif içersinde olduğundan, bu düşüncesinden vazgeçti. "Hayır, biliyor musunuz ne yapalım? Bir dosya açalım bu konuda; görüşlerini bildirsinler!" Ve karşısındaki ne bilgi vermeyi amaçlayan, mahrem bir şey de ekledi. "Böyle konularda işin içinde bir saçmalık olup olmadığı önceden bilinemez" dedi. "Ama size bir şey söyleyeyim mi, sayın Doktor, önemli bir şey de hep onu önemsedığınızde ortaya çıkar! Bunun örneğini yine gazetelerin peşinde koştuğu Dr. Arnheim'da görmekteyim. Çünkü gazeteler başka şeylerle de ilgilenebilirlerdi. Ama şimdiki gibi yaptıklarında elbette Dr. Arnheim da önemli oluyor. Bay Öhl'ün bir derneğin olduğunu söylemişsiniz, değil mi? Ama bu, doğal olarak hiçbir şeyi kanıtlamaz. Fakat öte yandan da, hani hep söylendiği gibi, insan modern düşünmeli; ve çoğu kişi bir şeyden yana çıktığında, o şeyden bir şey çıkacağından da epeyce emin olunabilir!"

Clarisse, Bir Ulrich-Yılı Talep Eder

Hiç kuşkusuz Ulrich'in Clarisse'yi ziyarete gitmesinin tek nedeni, Clarisse'nin Kont Leinsdorfa yazmış olduğu mektuptan ötürü onun kafasının içini biraz düzeltmek istemesiydi; Clarisse'nin son ziyareti sırasında bunu tamamen unutmuştu. Ama yolda giderken yine de aklına Walter'in onu kesinlikle kışkandığı ve, öğrenir öğrenmez, bu ziyaretten ötürü duygularının kamçılanacağı geldi; fakat Walter'in buna karşı yapabileceği bir şey yoktu, ve erkeklerin çoğunun içinde bulundukları bu durum, aslında gerçekten de komikti; erkekler, kıskanç oldukları takdirde, ancak iş saatleri sona erdikten sonra karılarına göz kulak olmaya zaman buluyorlardı.

Ulrich'in yola çıkmaya karar verdiği saat, Walter'le evinde karşılaşmasını muhtemel kılmıyordu. Öğleden sonrasının çok erken bir saatiydi. Ulrich, ziyaretini telefonla bildirmişti. Kar yüzeylerinin beyazı camlardan içeriye öylesine güçlü yansıyor ki, pencerelerde sanki perde yokmuş gibi gözüküyordu. Her şeyi kuşatan bu acımasız ışıktaki duran Clarisse, odanın ortasından gülümseyerek dostuna bakmaktaydı, ince bedeninin yassı kavisinin pencereye yönelik kısmı güçlü renklerin parlaklığı içersindeydi, buna karşılık gölgeli kısım salt mavi-kahverengi bir sisti; alın, burun ve çene, keskinliğini rüzgârın ve karın sildiği bir karlı sırt gibi bu sisin içersinden yükselmekteydi. Clarisse, bir insandan çok yüksek dağların kışın bir hayaleti andıran yalnızlığında, buz ve ışıkla gerçekleşen bir karşılaşmayı çağırıyordu. Ulrich, Clarisse'nin bazı anlarda Walter üzerinde kaçınılmaz biçimde yaratmış olabileceği büyüklüğünün bir kısmını kavradı, ve dostuna karşı olan bölünmüş duygularının yerini kısa

süre için hayatlarına belki de her şeye rağmen yabancı olduğu iki insanın birbirleri karşısında sergiledikleri görüntü aldı.

"Kont Leinsdorfa yazdığın mektuptan Waltere söz ettin mi, bilmiyorum," diye başladı Ulrich "ama buraya seninle yalnız konuşmak ve gelecekte böyle girişimlerde bulunmaman konusunda seni uyarmak için geldim." Clarisse, iki sandalyeyi iterek yanyana getirdi ve onu oturmaya zorladı. "Bu konuda Walter'le konuşma," diye rica etti "ama bana neden karşı çıktığını söyle. Herhalde Nietzsche Yılından söz ediyorsun, öyle değil mi? Peki şu senin kontun ne dedi bu konuda?"

"Ne söylemiş olabileceğini sanıyorsun ki?! Bu konu ile Moosbrugger arasında kurduğun bağ, neredeyse delice bir şeydi. Ve Kont, mektubu zaten bu olmasaydı da fırlatıp atardı."

"Öyle mi?" Clarisse, büyük bir düş kırıklığına uğramıştı. Ardından: "Neyse ki bu konuda sen de biraz olsun söz sahibisin!" dedi.

"Sana resmen deli olduğunu söylemiştim!"

Clarisse gülümsedi ve bunu bir övgü olarak aldı. Elini dostunun koluna koyarak sordu: "Avusturya Yılı'nı saçma buluyorsun, değil mi?"

"Elbette!"

"Ama bir Nietzsche Yılı, iyi bir şey olurdu; peki o zaman herhangi bir şeyi bizim kavramlarımız bağlamında da iyi olduğu için istemekten kaçınmanın gereği nedir?!"

"Bir Nietzsche Yılı nasıl olmalı sence?" diye sordu Ulrich.

"O senin sorunun!"

"Komiksin!"

"Hiç de değil. Tinsel bağlamda ciddiye aldığın bir şeyi gerçekleştirmek sana neden komik geliyor, söyler misin?"

"Memnuniyetle söylerim" diye karşılık verdi Ulrich ve kendini Clarisse'nin elinden kurtardı. "Ayrıca Nietzsche olması şart değil, İsa ya da Buda da söz konusu olabilir."

"Ya da sen. Bir Ulrich Yılı düşünsene bir defa!" Clarisse bunu tıpkı daha önce ondan Moosbrugger'i serbest bıraktırmasını istediği zamanki sakinliğiyle söylemişti. Ancak bu kez Ulrich'in kafası dağınık değildi ve Clarisse'nin söylediklerini dinlerken onun yüzüne bakıyordu. Karşısındaki yüzde yalnızca Clarisse'nin o alışıldık

gülümsemesi vardı; bu gülümseme aslında hep istemeden küçük, neşeli, bir zorlamayla, yüzün yukarıya doğru buruşturulması gibi ortaya çıkmaktaydı.

"Neyse," diye düşündü Ulrich "kötü niyetli değil."

Ama Clarisse yeniden ona yaklaştı. "Neden bir Senin-Yılın düzenlemiyorsun? Sanırım şimdi bunun için yeterince gücün vardır. Daha önce de söylediğim gibi, Waltere bundan ve Moosbrugger'le ilgili mektuptan hiç söz etmemelisin. Seninle bu konuda konuştuğumu da asla söylememelisin! Ama inan bana, bu katil, müziğe yatkın bir insan; sadece beste yapamıyor. Her insanın bir gökkürenin odak noktasında durduğunu gözlemlediğin olmadı mı hiç? Yerinden ayrıldığında, küre de onunla birlikte gidiyor. Müziği de işte böyle yapmak gerekir; vicdanı hesaba katmadan, insanın altında bulunduğu gökküre kadar yalın!..."

"Ve sence benim yılım olarak buna benzer bir şey düşünmeliyim, öyle mi?"

"Hayır" diye yanıtladı Clarisse kesin bir ifadeyle. İnce dudakları bir şeyler söylemek istediye de sustu ve gözlerden sessizce alev fışkırdı. Böyle anlarda Clarisse'den gelenin ne olduğu söylenemezdi. Sadece insanın kor halindeki bir şeye yaklaşması gibi, yakıcı bir şeydi. Şimdi ise Clarisse gülümsüyordu, fakat bu gülümseme, gözlerindeki ateş söndükten sonra geriye kalan kül gibi dudaklarında beneklenmişti.

"Ama ben ancak böyle bir şey düşünebilirdim" diye yineledi Ulrich. "Yalnız korkarım sen benim bir darbe yapmam gerektiğini söylüyorsun!"

Clarisse biraz düşündü. "Peki o halde diyelim ki bir Buda Yılı" dedi Ulrich'in itirazına değinmeksizin. "Buda'nın ne istemiş olduğunu bilmiyorum: Sadece tahmine dayanan bir bilğim var; ama böyle bir şeyi fazla düşünmeksizin benimseyelim, ve önemli bulunduğu takdirde gerçekleştirilsin de! Çünkü bir şey ya ona inanılmasını ya da inanılmamasını hak eder."

"Güzel, ama dikkat et şimdi: Nietzsche Yılı dedin. Peki Nietzsche ne istemişti aslında?"

Clarisse düşündü. "Elbette kastettiğim, bir Nietzsche anıtı ya da Nietzsche Caddesi değil" dedi sonra sıkılgan bir ifadeyle. "Fakat yapılması gereken, insanları öyle koşullandırmak ki, hayatlarını -"

"Onun istediği gibi mi yaşasınlar?" diye sözünü kesti Ulrich. "Peki ne istemişti Nietzsche?"

Clarisse yanıtlamaya çalıştı, bekledi, sonunda karşılık verdi: "Bunu sen de biliyorsun..."

"Hiçbir şey bilmiyorum" dedi Ulrich alay edercesine. "Ama sana şunu söyleyeyim: imparator Franz Josef Jübilesi Aşevi'nin veya Ev Kedilerinin Sahiplerini Koruma Derneğinin talepleri gerçekleştirilebilir, fakat iyi düşünceleri gerçekleştirebilme olasılığı, müzik yapabilme olasılığı kadar azdır! Bu ne anlama mı geliyor? Bilmiyorum. Ama bu böyle."

Ulrich sonunda küçük masanın arkasındaki küçük kanepede kendine bir yer bulmuştu; burası, sandalyedeki yerden daha çok direnmeye elverişliydi. Clarisse, hâlâ odanın ortasının boşluğunda, sanki masanın yüzeyini uzatan bir yansımanın öteki kıyısında durmakta ve konuşmaktaydı. İnce bedeni de onunla birlikte hafiften konuşuyor ve düşünüyordu; aslında söylemek istediği ne varsa, hepsini önce bütün bedeniyle hissediyordu ve sürekli olarak bedeniyle bir şeyler yapmak ihtiyacı içersindeydi. Arkadaşı, onun bedenine hep sert ve oğlan çocuklarınıninkini andırır bir beden gözüyle bakmıştı, ama şimdi, birbirine yapışık bacaklar üzerindeki bu yumuşak hareketlilik içersinde Clarisse'yi ansızın Javalı bir dansçı gibi algılamaya başlamıştı. Ve Ulrich birdenbire Clarisse'nin trans haline geçmesini de yadırgamayacağını düşündü. Yoksa trans haline geçmiş olan, kendisi miydi? Uzun bir konuşma yaptı. "Sen, kendi düşüncene göre yaşamak istiyorsun," diye başladı "ve bunun nasıl yapılabileceğini bilmek istiyorsun. Ama bir düşünce, bu dünyadaki en çelişkili şeydir. Et, düşüncelerle bir fetiş gibi bağlantı kurar. Bir düşünce eklendiğinde et, büyülü bir hal alır. Bayağı bir tokat, onur, ceza ve benzeri düşüncelerle öldürücü olabilir. Ve buna rağmen düşünceler, en güçlü hallerini asla koruyamazlar; havayla temas ettiklerinde hemen daha dayanıklı, ama bozulmuş başka bir biçime dönüşen maddelere benzerler. Sen, bunu sık yaşadın. Çünkü bir düşünce: Bu, sensin; belirli bir durumda. Bir soluğa hedef oluyorsun; tellerin hışırtısı arasından ansızın bir ezginin belirmesi gibi; havadaki yansımaya benzer bir şey duruyor önünde; ruhunun kargaşası içersinden sonsuz bir katar çıkmış, ve sanki dünyanın bütün güzellikleri o katarın yolunda durmakta. Buna çoğu defa tek bir düşünce

yol açar. Ama bir süre sonra bu düşünce, daha önce sahip olduğun bütün düşüncelere benzer, görüşlerinin ve karakterinin, ilkelerinin ya da ruh hallerinin bir parçasına dönüşür, artık kanatlarını yitirmiştir ve gizemli bir şekilde katılaşmıştır."

Clarisse yanıt verdi: "Walter seni kıskanıyor. Benim yüzümden değil. Fakat onun çok istediğini sen sanki yapabiliymişsin gibi gözüktüğün için. Anlıyor musun? Sende Walter'in aklını başından alan bir şey var. Bunu nasıl dile getirebileceğimi bilmiyorum."

Ulrich'e sınırcasına baktı.

Bu iki söylev, bir dokuma gibi iç içe geçmişti.

Walter her zaman hayatın narin, gözde çocuğu olmuştu, hayatın kucağında oturmuştu. Başına ne gelirse gelsin, onu kırılğan bir canlılığa dönüştürebiliyordu. Walter, her zaman daha çok yaşayan olmuştu. "Ancak daha çok yaşamak, her zaman ortalama insanın tanınabilmesini sağlayan en erken ve en hassas işaretlerden biri olmuştur" diye düşündü Ulrich; "Bağlamlar, yaşantıyı kişisel zehirlikten ya da tatlılıktan yoksun kılar!" Böyleydi yaklaşık olarak. - Ve bunun böyle olduğuna ilişkin bu güvence de bir bağlamdı, ve insana bunun karşılığında ne bir öpücük veriliyor, ne de bir veda sözcüğü söyleniyordu. Ve buna rağmen Walter onu kıskanıyordu, öyle mi? Ulrich, bundan sevinç duyuyordu.

"Ona, seni öldürmesi gerektiğini söyledim" dedi Clarisse.

"Ne dedin?"

"Öldürmekten söz ettim. Eğer sen öyle sandığın kadar önemli değilsen, ya da Walter senden iyi ise ve ancak bu yolla rahat edebilecekse, o zaman doğru düşünmüşüm demektir, öyle değil mi? Hem ayrıca sen de kendini savunabilirsin."

"Fena dile getirmiyorsun bunu...!" diye yanıtladı Ulrich, kendinden pek de emin olmayan bir ifadeyle.

"Aslında öylesine konuştuk işte. Ayrıca senin düşüncen nedir? Walter, böyle bir şeyi aklından bile geçirmemek gerektiğini söylüyor."

"Hayır, düşünülebilir düşünmesine" diye karşılık verdi Ulrich kararsızca, ve Clarisse'ye dikkatle baktı. Kadının kendine özgü bir çekiciliği vardı. Sanki kendi kendisinin yanında duruyormuş gibi olduğu söylenebilir miydi? Clarisse hem vardı, hem de yoktu, bu ikisi yoğun bir birliktelik içersindeydi.

"Düşünmekmiş!" diye sözünü kesti Clarisse. Sanki gözü, Ulrich'in önünde oturduğu duvar ile Ulrich arasındaki bir noktaya dikilmişçesine, duvara doğru konuşuyordu. "Sen de Walter kadar pasifsin!" Bu söz de iki uzaklık arasındaki bir yerdeydi; bir hakaret kadar mesafeliydi, ama yine de koşul kıldığı, içten bir yakınlık aracılığıyla barıştıracıydı. "Buna karşılık ben şöyle diyorum: İnsan bir şey düşünebiliyorsa, o zaman onu yapabilmeli de" diye tekrar etti Clarisse kuru bir ifadeyle.

Sonra yerinden ayrıldı, pencereye gitti ve ellerini arkasında kavuşturdu. Ulrich hızla ayağa kalktı, Clarisse'nin peşinden gitti ve kolunu omzuna koydu. "Küçük Clarisse, biraz önce gerçekten tuhaflaştm. Ama ben de kendimden yana bir şeyler söylemek zorundayım; bana kalırsa seni hiç ilgilendirmiyorum" dedi.

Clarisse, gözlerini pencereden dışarıya çevirmişti. Ama bu kez yoğunlaşmıştı; kendisi için bir dayanağı güvence altına alabilmek amacıyla, gözlerini dışarıdaki herhangi bir şeye dikmişti. Sanki düşünceleri dışarıdaymışlar da şimdi geri dönmüşler gibi bir duyguya kapılmıştı. Biraz önce kapının kapanmış olduğunu insana hâlâ hissettiren bir odadaymış izlenimini aşılayan bu duygu, Clarisse için yeni değildi. Kimi zaman haftalar ve aylar boyunca çevresini saran ne varsa, normaldekinden daha aydınlık ve daha hafif oluyordu; öyle ki, Clarisse sanki fazla bir çaba harcamaksızın bunların içine girebileceği ve dünyada kendinin dışına çıkarak gezinebileceği izlenimine kapılıyordu; ama sonradan yine daha zor zamanlar geliyor ve Clarisse öyle zamanlarda kendini zindana kapatılmış gibi hissediyordu; bu zamanlar genellikle kısa sürüyordu, ama her şeyi daha bir dar ve kasvetli kıldıklarından, Clarisse onlardan bir cezadan korkarcasına korkuyordu. Saydam ve soğukkanlı bir huzurun belirlediği şu anda ise Clarisse kendinden pek emin değildi; daha biraz önce ne istemiş olduğunu bile bilmiyordu, ve böylesine kurşun gibi bir saydamlığın ve görünüşte huzurlu bir soğukkanlılığın ardından genellikle ceza zamanı gelirdi. Clarisse kendini toparladı; içinde konuşmayı inandırıcı biçimde sürdürebildiği takdirde kendini de güvence altına alabileceği gibi bir duygu vardı. "Bana küçük deme," dedi almmışçasına "yoksa sonunda seni ben öldürürüm!" Şimdi bu sözler ağzından tam bir şaka gibi çıkmıştı, demek ki başarmıştı. Ulriche bakmak için başını dikkatle çevirdi. "Ben elbette ki öyle-

sine konuştum," diye devam etti "ama bir şey söylemek istediğimi anlamak zorundasın. Nerede kalmıştık? Sen, insanın bir düşünceye göre yaşayamayacağını söylemiştin. Sizde gereken enerji yok, ne sende, ne de Walter'del!"

"Benim için pasifist gibi korkunç bir sözcük kullandın. Ama o dediğinin iki türü vardır. Walter'inki gibi pasif bir pasifizm; ve bir de aktif bir pasifizm!"

"O aktif pasifizm dediğin nedir?" diye sordu Clarisse merakla.

"Hapisteki birinin kaçma fırsatını beklemesi."

"Bunlar yalnızca bahane!" dedi Clarisse.

"Evet," diye hak verdi Ulrich "belki de."

Clarisse, hâlâ ellerini arkasında kavuşturmuş olarak durmaktaydı, bacaklarını da sanki binici çizimleri giymiş gibi açmıştı. "Nietzsche ne der, biliyor musun? Kesin bilmeyi istemek, kesin gitmeyi istemek gibidir, bir korkaklıktır, insan işini bir noktadan yapmaya başlamalı, yalnızca o konuda konuşmakla yetinmemeli! Ben de özellikle senden artık özel bir girişimde bulunmanı bekledim!"

Ansızın Ulrich'in yeleğindeki bir düğmeyi yakalamıştı ve yüzünü ona doğru yukarı kaldırmış olarak düğmeyi çeviriyordu. Ulrich, düğmesini korumak için elini istemeden Clarisse'nin elinin üstüne koydu.

"Uzun süre düşündüm," diye devam etti Clarisse duraklayarak: "günümüzde alçaklığın en büyüğü insanın onu yapmasıyla değil, fakat yapılmasına ses çıkartmamasıyla gerçekleşiyor. Alçaklık, boşluğa doğru büyüyor." Bu söylediğinin ardından Ulriche baktı. Sonra heyecanla devam etti: "Ses çıkartmamak, yapmaktan on kat daha tehlikeli! Anlıyor musun beni?" Bunu daha kesin tanımlayıp tanımlamama konusunda kendisiyle mücadele etmekteydi. Fakat şöyle ekledi: "Beni çok iyi anlıyorsun, değil mi, sevgili dostum? Gerçi sen her zaman her şeyi oluruna bırakmak gerektiğini söylersin. Fakat ben artık bununla ne kastettiğini biliyorum! Senin şeytanın ta kendisi olduğunu düşündüğüm zamanlar oldu!" Bu cümle, Clarisse'nin ağzından yine bir kertenkele gibi kaçırılmıştı. Clarisse ürktü. Çünkü başlangıçta yalnızca Walter'in bir çocuk yapma konusundaki isteklerini düşünmüştü. Arkadaşı, ona tutkuyla bakan gözlerinde bir seğirmenin farkına vardı. Ancak Clarisse'nin ona doğru kalkmış olan yüzü, sanki bir şeyin tufanına uğramıştı. Güzel

bir şeyin değil, fakat daha çok çirkin ve insanı duygulandıran bir şeyin tufanına. Tıpkı ardındaki yüzü bulanık kılan dev bir ter dalgası gibi. Ancak bu, bedensel olmayıp salt düşseldi. Ulrich, elinde olmaksızın bunun kendisine de geçtiğini ve onu hafiften bir düşünce boşluğuna ittiğini hissetti. Bu saçma söyleve artık doğru dürüst direnemiyordu; sonunda Clarisse'nin elini yakaladı, onu kanepeye oturttu, kendisi de yanına oturdu.

"Şimdi sana neden hiçbir şey yapmadığımı anlatacağım" diye başladı ve sustu.

Temas anında yeniden her zamanki haline dönmüş olan Clarisse, onu cesaretlendirdi.

"insan hiçbir şey yapamaz, çünkü -ama sen anlamayacaksın bunu-" diye devam etti Ulrich, bir sigara çıkardı ve dikkatini sigarasını yakmak üzerinde yoğunlaştırdı.

"Evet?" diye yardımcı oldu Clarisse. "Ne söylemek istiyorsun?" Ama Ulrich yine susmuştu. Bunun üzerine Clarisse, kolunu onun sırtına attı ve gücünü göstermek isteyen bir erkek çocuğu gibi onu sarstı. Clarisse'de hoş olan, buydu, hiçbir şey söylenmesine gerek yoktu, salt olağandışılığın jesti bile Clarisse'nin hayal gücünü çalıştırması için yeterliydi. "Sen, büyük bir suçlusun!" diye bağırdı ve boşuna bir çabayla Ulrich'in canını acıtmaya çalıştı.

Ne var ki konuşmaları o anda Walter'in dönüşüyle nahoş bir biçimde kesildi.

*Böyle Şeyler Olur, ya da insan Neden
Tarih icat Etmez?*

Aslında Ulrich ne diyebilirdi Clarisse ye?

Susmuştu, çünkü Clarisse, onda Tanrı sözcüğünü söylemek konusunda tuhaf bir istek uyandırmıştı. Örneğin şöyle demek istemişti Ulrich: Tanrı, dünyayı hiçbir zaman somut biçimde düşünmez; herhangi bir nedenden dolayı ve doğal olarak hep yetersiz kalan bir imge, bir benzetme, bir söylemdir dünya onun için; Tanrının söylediklerine bakmamalıyız, onun bize verdiği çözümü kendimiz bulmak zorundayız. Clarisse bunu bir kovboyculuk ya da hırsızpolis oyunu gibi görmeye razı olur muydu, diye sordu Ulrich kendi kendine. Kesinlikle olurdu. Biri öncülük etseydi eğer, Clarisse de bir dişi kurt gibi ona yapışır ve çevreye göz kulak olurdu.

Ancak bir şeyler daha vardı Ulrich'in dilinin ucunda; genel çözümlere imkân tanımayan, buna karşılık oluşturdukları bütünlüşmeyle insanın genel çözüme yaklaşmasını sağlayan, tek tek çözümlere açık matematik ödevlerine ilişkin bir şeyler. Ulrich, insan hayatının görevine de bu gözle baktığını ekleyebilirdi. Yüzyılların mı, binyılların mı, yoksa okul ile torunun çocuğu arasındaki mesafenin mi kastedildiği bilinmeksizin bir çağ diye adlandırılan şey, durumlardan oluşma o geniş ve düzensiz akış, o zaman yaklaşık olarak yetersiz ve tek başlarına ele alındıklarında yanlış olan, ancak insanlık onları birliktelikleri içersinde kavrayabildiği takdirde doğru ve mutlak çözüme kaynaklık edebilecek çözüm denemelerinin plansız art ardılığı gibi bir şey olurdu.

Ulrich bunu tramvayda, evine dönerken hatırladı; onunla birlikte kente yolculuk eden birkaç kişi daha vardı, ve Ulrich bu tür düşünceler yüzünden bu insanların önünde biraz utandı. Bu insanların görünüşlerinden, belli işlerden dönmekte oldukları ya da belli eğlencelere gittikleri anlaşılabilirdi, dahası, yaptıkları ya da yapacakları, giysilerinden de görülebiliyordu. Ulrich, yanındaki kadına baktı; evet, kadın olduğu kesindi, bir anneydi, kırkma yaklaşımıştı, büyük bir olasılıkla bir akademisyenin eşiymiş ve kucagında küçük bir opera dürbünü duruyordu. Ulrich, kafasındaki düşüncelerden ötürü onun yanında kendini oynamakta olan bir erkek çocuğu gibi, dahası pek de edepli oynadığı söylenemeyecek bir erkek çocuğu gibi hissetti.

Çünkü pratik bir amacı bulunmayan bir düşünce, büyük bir ihtimalle çok dürüst sayılamayacak, gizli kapaklı bir iş demektir; ama özellikle sırkılar üstünde yürürcesine dev adımlarla ilerleyen, ve tecrübeye yalnızca minik tabanlarla değen düşünceler, pek de tekin bir şekilde doğmadıkları şüphesini taşırlar. Eskiden düşüncelerin uçar-casına ilerlemesinden söz edilirdi, Schiller'in zamanında kafasında böylesine yüksek perdeden düşünceler barındıran bir adam büyük saygınlığa erişirdi; bugün ise, eğer böyle düşünmek rastlantı sonucu mesleği ve ekmek parasının kaynağı değil ise, böyle insanlarda aksayan bir yanın bulunduğu gibi bir izlenim doğuyor. Görünüşe bakılırsa dağıtım, şimdi başka türlü gerçekleştirildi. Kimi sorular, insanın yüreğinden çıkarıldı. Yüksek perdeden düşünceler için felsefe, teoloji ya da edebiyat diye adlandırılan bir tür kanatlı hayvanlar çiftliği kuruldu; bunlar orada kendilerine özgü ve giderek daha karmaşık bir şekilde üremekteler, ve böylesi aslında çok iyi, zira artık bu yaygınlaşma nedeniyle kimsenin bu durumla ilgilenemediğinden ötürü kendini suçlamasına gerek kalmadı. Uzmanlığa saygı duyan Ulrich, etkinlik alanlarına ilişkin böyle bir dağıtıma karşı hiçbir itirazda bulunmama konusunda kesin kararlıydı. Ama yine de, meslekten filozof olmamasına rağmen, kendine yalnız başına düşünme hakkını tanıyordu, ve o anda kafasında bunun sonunda arıların devletine uzanan yola açılacağını canlandırmaktaydı. Kraliçe yumurtlayacaktı, erkek arılar şehvete ve maneviyata adanmış bir hayat sürdüreceklerdi, uzmanlar ise çalışacaklardı. Böyle bir insanlık da düşünülebilir; üstelik o zaman toplam edimin düzeyi

daha da yükseltilebilir. Şimdi henüz her insanda, deyiş yerindeyse eğer, insanlığın tamamı var, ancak görüldüğü kadarıyla bu artık çok fazla geldi ve yararsızlaştı; öyle ki, hümanizm neredeyse tam bir aldatmacaya dönüştü. Başarı açısından belki de gerekli olan, dağıtım sırasında yeni önlemler almak, böylece de tek başına her emekçi grubunda yeni bir tinsel sentezin oluşmasını sağlamaktır. Çünkü tin olmadığı takdirde -? Ulrich'in demek istediği, bunun kendisini hoşnut etmeyeceğiydi. Ama bu, doğal olarak bir önyargıydı. Çünkü insan, neyin önemli olduğunu bilemez. Ulrich toparlandı ve oyalanmak için karşısındaki camda yüzüne baktı. Gelgelelim kafası, sıvıya benzeyen camın yüzeyinde bir süre sonra şaşırtıcı bir dirençle iç ile dış araştırma sızdı ve herhangi bir tamamlamanın yapılması talebinde bulundu.

Aslında Balkan Savaşı var mıydı, yok muydu? Herhangi bir müdahale vardı; ama Ulrich bunun savaş olup olmadığını tam olarak bilmiyordu. Çünkü insanlığı dalgalandıran pek çok şey vardı. Yüksekten uçuşma rekoru yeniden kırılmıştı; gurur verici bir şeydi. Ulrich yanılmıyorsa eğer, şimdiki rekor 3700 metreydi, ve rekoru kıran adamın adı da Jouhoux'du. Bir zenci boksör, beyaz şampiyonu yenmiş ve dünya şampiyonu olmuştu; adı, Johnson'dı. Fransa Cumhurbaşkanı, Rusya'ya gidiyordu; dünya barışının tehlikeye girdiğinden söz ediliyordu. Yeni keşfedilen bir tenor, Güney Amerika'da o güne kadar Kuzey Amerika'da bile rastlanmadık paralar kazanmaktaydı. Japonya korkunç bir yer sarsıntısı geçirmişti; zavallı Japonlar. Kısacası, çok şey olmaktaydı, 1913 sonlarındaki ve 1914 başlarındaki zaman, hareketli bir zamandı. Ama iki ya da beş yıl önceki de hareketli bir zaman olmuştu, her gün beraberinde yeni heyecanlar da getirmişti, ve buna rağmen o zamanlar aslında nelerin olup bittiği ya ancak şöyle böyle hatırlanıyordu, ya da hiç hatırlanmıyordu. Olup bitenler özetlenebilirdi. Frengiye karşı bulunan yeni ilaç hızla -; bitkilerin metabolizmasına ilişkin araştırmalarda —, Güney Kutbunun keşfi görüldüğü kadarıyla -; Steinach deneylerinin uyandırdığı heyecan —, insan, böylece belirlenmişliğin yarısını terk edebilirdi, bunun pek bir zararı yoktu. Ve şu tarih, ne tuhaf şeydi aslında! Şu ya da bu olayın artık tarihteki yerini aldığı ya da ilerde mutlaka alacağı kesin olarak ileri sürülebiliyordu; fakat aynı olayın aslında gerçekleşip gerçekleşmediği kesin değildi. Çün-

kü gerçekleşmek, aynı zamanda bir şeyin belli bir yılda olması ve başka bir yılda ya da hiç olmaması demektir; ve aynı zamanda da sonunda bu olayın sadece benzerinin değil, ama kendisinin gerçekleşmesi demektir. Ne var ki bu, hiç kimsenin tarihte bulunduğunu iddia edemeyeceği bir özelliktir, elbette biri kalkıp da bir olayı gazetelerin yazdığı gibi kaleme almış değilse, ya da olay mesleğe ve parasal konulara ilişkin bulunmadıkça, çünkü insanın kaç yıl sonra emekliye ayrılacağı veya ne zaman belli bir parayı alabileceği ya da harcayacağı, hiç kuşkusuz önemlidir, ve bu bağlamda savaşlar da hatırlanmaya değer olaylar arasında yer alabilir. Tarihimiz yakından bakıldığında, güvenilir olmaktan uzak ve karışık bir görünümde, sadece kısmen kurutulabilmiş bir bataklığa benzer, ama ne tuhaftır ki yine de üstünden bir yol geçer; bu, kimsenin nereden geldiğini bilmediği, "tarihin yolu" diye adlandırılan yoldur, işte Ulrich'i öfkeliendiren de, bu tarihe hammadde olarak hizmet etme durumuydu, içinde yolculuk etmekte olduğu parlak, sallanan kutu, ona ihtiva ettiği birkaç yüz kilogram insanın gelecek üretmek amacıyla çalkalandığı bir makineymiş gibi geliyordu. Yüz yıl önce bu insanlar benzer yüzlerle bir posta arabasında oturmuşlardı, ve bundan sonraki yüzyıl boyunca Tanrı bilir ne hallere gireceklerdi, ama yeni insanlar olarak geleceğin yeni aygıtlarının içinde de aynen bugünkü gibi oturacaklardı, - diye hissediyordu Ulrich, ve bu değişimleri ve durumları savunmasız biçimde benimsemeye, aczin ifadesi olan bir çağ ortaklığına, yüzyılları plansız bir teslimiyetle, aslında insanın onuruna yakışmaz biçimde birlikte yaşamaya, başındaki yeterince tuhafbiçimli şapkaya ansızın karşı çıkarcasına isyan ediyordu.

istemeden kalktı ve yolun geri kalan kısmını yürüyerek aştı. Kente ait olan ve şimdi içersinde bulunduğu, daha büyük boyutlardaki insan kabında tedirginliği yeniden sükûnete dönüşerek yatıştı. Bir tin yılı düzenlemeyi istemek, küçük Clarisse'nin kafasından çıkma delice bir fikirdi. Ulrich, dikkatini bu noktaya yöneltti. Bu, neden bu kadar saçmaydı? Ayrıca bunun gibi, Diotima'nın anavatanla ilgili eyleminin neden saçma olduğu da pekâlâ sorulabilirdi.

Bir numaralı yanıt: Dünya tarihi de hiç kuşkusuz tıpkı öteki tarihler gibi oluştuğu için. Yazarların aklına yeni bir şey gelmez, ve her biri ötekilerden kopya eder. Bütün politikacıların biyoloji ya

da benzeri bir dalı öğrenecek yerde tarih öğrenmelerinin nedeni budur. Evet, yazar üzerine bu kadarı yeter.

iki numaralı yanıt: Ancak tarih, büyük bölümüyle yazarsız oluşur. Bir merkezden gelişerek değil, fakat çevreden oluşur. Küçük nedenlerden ötürü. Gotik dönem insanından ya da Antik Yunanlıdan modern uygarlığın insanını yaratmak için, inanılanın aksine, muhtemelen pek fazla şey gerekli değildir. Çünkü insan denilen canlı, hem yamyamlığa, hem de salt aklın eleştirisine yatkındır; koşullar o doğrultuda ise eğer, aynı inançlarla ve niteliklerle bu ikisini de yapmayı başarabilir, ve bu arada çok büyük dış farklar, çok küçük iç farklar tarafından dengelenir.

Bir numaralı 'konudan ayrılma': Ulrich, askerlik dönemine ait benzer bir tecrübeyi hatırlıyordu: Süvari bölüğü ikili sıra halinde ilerlerdi ve "emri iletin" talimi yapılırdı; alçak sesle verilen bir emir adamdan adama ulaştırılırdı; ve bu arada ön tarafta "Başçavuş öngelsin" emri verilmişse eğer, bu emir arka taraftan: "Sekiz süvari derhal kurşuna dizilsin" ya da bunun benzeri bir biçimde çıkardı, işte dünya tarihi de böyle oluşmaktadır.

Üç numaralı yanıt: Bu yüzden bugünkü Avrupalılardan oluşma bir kuşak en erken çocukluk döneminde I.O. 5000 yılının Mısı'na geri götürülseydi ve orada bırakılsaydı eğer, o zaman dünya tarihi bir kez daha 5000 yılında başlar, bir süre boyunca kendini tekrar eder ve ondan sonra hiç kimsenin bilemeyeceği nedenlerden ötürü ağır ağır bu rotadan ayrılmaya başlardı.

iki numaralı 'konudan ayrılma': Dünyanın yasası, —şimdi aklına gelmişti bu-, eski İmpkralya'da devletin temel ilkesi olan "sürüklenip gitmekten" başka bir şey değildi. İmpkralya, son derece akıllı bir devlettir.

Üç numaralı 'konudan ayrılma; ya da dört numaralı yanıt da olabilir mi? Demek ki tarihin yolu, bir kez vurulduktan sonra belli bir yörüngede giden bir bilardo topunun yolu değildir; tarihin yolu bulutların yoluna, sokaklarda dolanıp duran, dikkati şurada bir gölgeye, biraz ötede bir insan topluluğuna ya da bina cephelerinin tuhaf bir kesişmesine yönelen, sonunda da kendini ne bildiği, ne de varmak istediği bir yerde bulan birinin yoluna benzer. Tarihin yolu, belli bir yolunu şaşırmayı da içerir. Şimdiki zaman, hep bir şehrin şu ya da bu biçimde o şehrin binalarına ait değilmiş izleni-

mini uyandıran son binası gibidir. Her kuşak hayretle ben kimim ve atalarım kimlerdi? diye sorar. Oysa aslında ben neredeyim, diye sorması ve atalarının da daha farklı değil, fakat yalnızca daha başka bir yerlerde bulunmuş olmalarını koşul kılması gerekirdi; böylece yine de bir şeyler kazanılmış olurdu - diye düşündü Ulrich.

O zamana kadar kendi yanıtlarına ve konudan ayrılmalarına bu numaraları veren, yine kendisiydi, ve bunu yaparken, düşüncelerin bütünüyle dağılıp gitmemesi için, kimi zaman yanından geçip giden bir yüze bakmış, kimi zaman da bir vitrinin önünde durmuştu; ama bunu yaparken yine de biraz kendini şaşırmıştı; bu nedenle, nerede olduğunu anlayabilmek ve evine giden en kısa yolu bulabilmek için bir an durmak zorunda kaldı. O yola sapmazdan önce, sorusunu bir defa daha tam olarak yerine oturtmak için çaba harcadı. Demek ki küçük ve çılgın Clarisse tamamen haklıydı, Ulrich'in onun önünde itiraz etmiş olmasına rağmen, insanın tarihi yapması, tarihi icat etmesi gerekiyordu; peki ama, o zaman neden yapılmıyordu bu? O anda Ulrich'in aklına yanıt olarak Lloyd Bankasında çalışan Müdür Fischel'den, eski yıllarda yazları arada sırada bir kahvenin önünde oturdukları arkadaşı Leo Fischel'den başka bir şey gelmedi; çünkü şimdi Ulrich bu konuşmayı kendi kendine yapacak yerde onunla yapsaydı, arkadaşı o kendine özgü tavrıyla şöyle karşılık verirdi: "Kaygılarınızı paylaşıyorum!" Ulrich, arkadaşının vermiş olabileceği bu yüreklendirici yanıtı dolayısıyla ona şükran duyuyordu. "Sevgili Fischel," diye karşılık verdi hemen düşüncelerinde "bu, o kadar basit değil. Ben tarih diyorum, ama hatırlayacak olursanız eğer, bununla hayatımızı kastediyorum. Ve ben, şunu sormamın itici bir şey olduğunu daha en başta itiraf etmiştim: İnsan neden tarih yapmıyor, yani demek istediğim şu ki, neden tarihe ancak yaralanmış bir hayvan gibi olduğunda, her yanını alevler sardığında etkin biçimde saldırıyor, yani kısacası, neden ancak tehlike halinde tarih yapıyor? Evet, neden kulağa itici geliyor bu? Bunun, insanın insan hayatını kendi akışına bırakmaması gerektiği anlamına da gelmesine rağmen, itirazımız neden?"

"Ama bunun nasıl olup bittiği," diye yanıtlardı Müdür Fischel "biliniyor. Aslında politikacılar, din adamları, yapacak işleri olmayan bütün o büyük adamlar ve kafalarında saplantıya dönüşmüş düşüncelerle koşuşup duran öteki insanlar günlük hayatı rahatsız

etmediklerinde, buna memnun olmak gerek. Ve bunun ötesinde, eğitim diye bir şey var. Keşke günümüzde eğitimsizmiş gibi davranan insanların sayısı bu kadar kabarık olmasaydı!" Ve Müdür Fischel, elbette ki haklı. İnsan ipotek karşılığı kredi işlemleri ve menkul kıymetler konusunda yeterince bilgi sahibi ise eğer, ve başkaları tarihi yeterince bildikleri iddiasıyla karmakarışık etmiyorlarsa, bundan memnun olması gerekir. Tanrı korusun, insan düşünceler olmadan yaşayamazdı, ama doğru olan, düşünceler arasında belli bir dengenin, balance of power denilen bir güç dengesinin, her iki tarafta da kayda değer bir şeylerin cereyan etmediği, silâhlı bir düşünce barışının bulunmasıdır. İnsanın elinde yatıştırıcı olarak eğitim vardır. Bu, uygarlığın temel bir duygusudur. Ama ne var ki bunun karşıtı olan duygu da vardır ve gittikçe daha bir canlanmaktadır; öyle ki, rastlantı ve onun şövalyelerince yapılmış olan, kahramanlıkların ve politikanın egemenliği altındaki tarihin dönemi, artık kısmen eskimiştir ve bunun yerine ilgili herkesin katılacağı, planlı bir çözümün geçirilmesi gerekmektedir.

Ancak Ulrich Yılı o noktada, Ulrich'in bu arada evine varmasıyla son buldu.

*Olağan Yaşamın Doğasının da Ütopik Olduğu
iddiası*

«

Evde Ulrich, Kont Leinsdorfun kendisine yolladığı, o alışlagelmiş yazı yığınıyla karşılaştı. Bir sanayici, sivil gençliğin askeri eğitiminde gösterilecek en iyi başarı için alışılmadık yükseklikte bir ödül önermişti. Başpiskoposluk yüksek makamı büyük bir yetimhane vakfı önerisine ilişkin görüşünü belirtiyor ve çeşitli inançlara mensup kişilerin her türlü birlikteliğinin ihtiyatla karşılanması gerektiğini belirtiyordu. Kültür ve Eğitim Komitesi, başkentin yakınlarında büyük bir Barışın imparatoru ve Avusturya'nın Halkları Anıtı'nın kesinlikle şimdilik kaydıyla gerçekleştirilen teşviki hakkında bilgi vermekteydi; imparatorluk Kültür ve Eğitim Bakanlığı ile yapılan temaslardan ve ileri gelen sanatçı, mühendis ve mimar kuruluşlarına sorulmasından sonra ortaya öyle görüş ayrılıkları çıkmıştı ki, komite kendini, daha sonra ortaya çıkması gereken ihtiyaçlar saklı kalmak üzere, Merkez Komitesi de onayladığı takdirde, dikilmesi düşünülen anıta ilişkin olarak bir yarışmaya ait en iyi düşünce konusunda bir yarışma açma durumunda görmüştü. Saray Özel Kalemî, konuyu inceledikten sonra, üç hafta önce incelenmesi için sunulmuş olan önerileri geri göndermiş ve bu konuda en yüksek düzeyde bir iradenin henüz iletilebilecek durumda olmadığını, ancak bu noktalarda da şimdilik kamuoyunun kendiliğinden oluşmasına tercihe şayan gözüyle bakılabileceğini bildirmişti, imparatorluk ve Kraliyet Kültür ve Eğitim Bakanlığı, falan sayılı yazıyla, Öhl Stenograflar Derneğine özel bir destek sağlanmasının

sorumluluğunun üstlenilemeyeceğini açıklamıştı; "Büyük Harf" adlı halk sağlığı derneği de kurulduğunu bildiriyor ve bir para bağışısı dileğinde bulunuyordu.

Yazışmalar böylece sürüp gitmekteydi. Ulrich, gerçeklerin dünyasından gelme paketi bir yana itti ve bir süre düşündü. Sonra ansızın ayağa kalktı, şapkasıyla ceketini getirtti ve bir, bir buçuk saat sonra yeniden evde olacağını söyledi. Bir araba çağırarak Clarisse'ye geri döndü.

Hava kararmıştı, evin sadece bir penceresinden caddeye hafif bir ışık dökülüyordu, ayak izleri insanın sendelemesine yol açan, taş gibi donmuş delikler oluşturmaktaydı; ana kapı kapalıydı; bu ziyaret beklenmediğinden, seslenişler, kapıya vuruşlar ve el çırpımlar çok uzun zaman anlaşılmadan kaldı. Ulrich sonunda kendini odada bulduğunda, oda sanki daha kısa süre önce bırakmış olduğu yer değildi; iki insanın sade bir biçimde bir araya gelmeleri için hazırlanmış bir sofrayla, her birinin üstünde rahatça yerleşmiş birtakım şeylerin bulunduğu sandalyelerle ve kendilerini ancak belli bir direnişin ardından içeri girene açmış olan duvarlarla, yabancı ve şaşkın bir dünyaydı.

Üstünde basit bir yün sabahlık bulunan Clarisse, gülmekteydi. Geç geleni içeriye almış olan Walter, gözlerini kırıştırıyor ve binanın kapısının büyük anahtarını bir çekmeceye yerleştiriyordu. Ulrich, lâfı dolandırmadan konuştu: "Geri döndüm, çünkü Clarisse ye bir yanıt borçluyum." Ondan sonra, tam ortadan, konuşmasının Walter tarafından kesilmiş olduğu yerden başladı. Bir süre sonra oda, ev, zaman duygusu kaybolup gitmişti, ve konuşma, mavi uzamın üzerinde bir yerlerde, yıldızlardan oluşma bir ağın içinde asılı kalmıştı. Ulrich, dünya tarihi yerine düşüncelerin tarihini yaşama programını geliştirmiyordu. Başlangıçta belirttiğine göre, fark önce ne olup bittiği açısından değil, fakat daha çok buna verilen anlam, bununla bağlantılı kılınan amaç ve tekil olayı saran sistem açısından söz konusu olacaktı. Şimdi geçerli olan sistem, gerçekliğin sistemiydi ve kötü bir tiyatro oyununa benziyordu. Dünya tiyatrosu denilmesi, boşuna değildi, zira hayatta hep aynı roller, anlaşmazlıklar ve hikâyeler ortaya çıkıyordu. İnsan, aşk diye bir şey olduğu için ve olduğu şekliyle âşık oluyordu; kızıl derililer, ispanyollar, bakireler veya aslanlar gibi gurur duyuyordu; dahası,

yüz olaydan doksanında sırf öldürmek trajik ve muhteşem sayıldığı için elini kana buluyordu. Gerçekliğin başarılı politik yaratıcılarının tamamı ise, çok büyük istisnalar bir yana, sıradan oyunların yazarlarıyla pek çok ortak yana sahiptiler; bu yazarların kurguladıkları canlı olaylar, ruh ve yenilikten yoksun olmaları nedeniyle can sıkıcıydılar, fakat özellikle bu yanlarıyla bizi o artık her türlü değişikliğe rıza gösterdiğimiz, direnci kıran mahmurluğa sürüklüyorlardı. Bu açıdan bakıldığında, tarih düşünce düzeyindeki tekdüzelikten ve umursamazlıktan oluşuyordu; gerçeklik ise öncelikle düşünsel bağlamda olup biten hiçbir şeyin bulunmamasından kaynaklanıyordu. Ulrich'in iddiasına göre, bütün bunlar, aslında ne olduğunu çok az önemsedığımız, buna karşılık olanın, kimin nerede ve ne zaman başına •geldiği ile çok fazla ilgilendiğimiz şeklinde özetlenebilirdi; böylece bizim için olup bitenlerin ruhu değil, fakat öyküsü, hayata ait yeni içeriklerin ortaya çıkarılması değil, fakat eskiden beri varolanların nasıl dağıtıldığı önem kazanıyordu; bu da tıpkı iyi oyunlar ile sadece başarılı oyunlar arasındaki fark gibiydi. Ama bundan, gerçek anlamdaki karşıtlık ortaya çıkıyordu, yani insanın yaşantılar karşısında önce kişisel açgözlülüğünden vazgeçmesi gerekiyordu. Demek ki yaşantılara daha kişisellikten ve gerçeklikten uzak, buna karşılık daha genel ve düşünce ürünü veya kişisel bağlamda sanki bunlar resmedilmişler ya da şarkılarda dile getirilmişler gözüyle bakmak zorunluluğu vardı, insan bunları kendine değil, fakat yukarıya ve dışarıya doğru yönleltmeliydi. Bu, kişisel bağlamda geçerlik kazandığında, buna ek olarak Ulrich'in tam olarak tanımlayamadığı, ruhsal özün sıkılıp suyunun çıkartılması, mahzende dinlendirilmesi ve koyulaştırılması diye adlandırdığı, kolektif bir durumun gerçekleşmesi gerekiyordu; bu durum olmaksızın birey, kendini doğal olarak sadece âciz ve kendi haline bırakılmış hissedebilirdi. Ulrich böyle konuşurken, Diotima'ya gerçekliğin yürürlükten kaldırılması gerektiğini söylediği ânı anımsadı.

Walter'in bütün bunları başlangıçta bütünüyle sıradan bir iddia diye nitelendirmesi, kendiliğinden anlaşılabilir bir şeydi. Sanki bütün dünya, edebiyat, sanat, bilim ve din zaten "mahzende dinlenip koyulaşmıyordu"! Sanki ortada, düşüncelerin değerini tartışma konusu yapan ve ruha, güzelliğe, iyiliğe önem vermeyen bir eği-

timli kişi varmış gibi! Sanki her türlü eğitim, ruha ait bir sisteme girişten başka bir şeymiş gibi!

Ulrich, kendini daha açığa kavuşturmak için eğitimin sadece herhangi bir zamanda belli koruma önlemlerinden oluşmuş, geçerli ve egemen olan duruma bir giriş niteliği taşıdığına atıfta bulundu; bu yüzden insan, ruh kazanabilmek için, her şeyden önce henüz bir ruha sahip bulunmadığına inanmalıydı! Ulrich bunu, açık, ahlâki bakımdan büyük çapta deneye girişen ve edebiyat yapan bir zihniyet diye adlandırıyordu.

Walter, bunun imkânsız bir iddia olduğunu belirtti. "Ne kadar da rahat söylüyorsun bütün bunları" dedi, "sanki düşüncelerimizi yaşamak veya hayatımızı yaşamak arasında bir seçim yapmak elimizdeymiş gibi! Ama şu özdeyişi belki sen de bilirsin: 'Ben, zekâ ürünü bir kitap değilim, ben sadece çelişkileri olan bir insanım!' Neden daha da ileri gitmiyorsun? Neden düşüncelerimiz uğruna midemizden vazgeçmemizi talep etmiyorsun? Ben ise sana şu yanıtı vereceğim: 'İnsanoğlu, bayağılıklardan yapılmıştır!' Kolumuzu bir uzatır bir geri çekeriz, sağa mı yoksa sola mı gitmemiz gerektiğini bilemeyiz, alışkanlıklardan, önyargılardan ve topraktan oluşuruz, ama yine de var gücümüzle yolumuzu sürdürürüz: insanı insan yapan, işte budur! Demek ki yapılması gereken, senin söylediğini biraz olsun gerçekliğin ölçütüne vurmaktır, o zaman bunun en iyi ihtimalle edebiyat niteliğini taşıdığı anlaşılır!"

Ulrich, ona katıldı: "Bütün öteki sanatları, hayat üzerine teorileri, dinleri vesaireyi de buna dahil etmeme bir itirazın yoksa eğer, o zaman dediğine benzer bir iddia ileri süreceğim ve varlığımızın luitünüyle edebiyattan oluşması gerektiğini söyleyeceğim!"

"Oyle mi? O zaman Hazreti İsa'nın iyiliğini veya Napoléon'un yaşamını da edebiyat diye mi adlandırıyorsun?" dedi yüksek sesle Walter. Ama sonra aklına daha iyi bir şey geldi, iyi bir kozun sağladığı huzurla arkadaşına döndü ve şu açıklamayı yaptı: "Sen, konserve sebzeyi anlam olarak taze sebzeyle bir tutan bir insansın!"

"Hiç kuşkusuz haklısın. Dahası, sadece tuzla yemek pişirmek isteyen biri olduğumu da söyleyebilirsin" diye teslim etti Ulrich sakin bir ifadeyle. Artık bu konuda konuşmak istemiyordu.

Ama burada söze Clarisse karıştı ve Walter'e döndü. "Ona neden karşı çıktığını bilmiyorum! Ne zaman özel bir durumla kar-

şılaştık şöyle diyen, sen değil miydin: Bunu bir sahnede herkese oynamak gerekirdi, görsünler ve anlasınlar diye! - Aslında şarkı söylenmeliydi!" Burada, onaylamasına Ulrich'e döndü. "İnsan, kendi kendisinin şarkısını söylemeliydi!"

Ayağa kalkmış ve sandalyelerin oluşturduğu küçük çemberin içine girmişti. Duruşuyla, sanki isteklerini biraz beceriksizce bir biçimde kendilerini sahnelemeleri de bir dansa hazırlanır gibiydi; insan yaradılışının kendini zevksizce dışavurmaları karşısında duyulan Ulrich, o anda insanların çoğunun, özetle söylemek gerekirse, ruhları herhangi bir şey başaramaksızın dalgalanan ortalama insanların böyle kendi kendilerini oynama isteğini beslediklerini anımsadı. "Dile getirilemeyen" nitelendirmesinin içlerinde dolanıp durduğu insanlar da bu insanlardı; bu, onlar için temel bir söylemdi ve sisli bir zemindi; söyledikleri, bu zeminden hep büyütülmüş olarak yansırdı ve bu yüzden onların gerçek değerini hiçbir zaman anlayamazlardı. Ulrich, bu duruma bir son vermek için şöyle dedi: "Ben bunu demek istememiştım, ama Clarisse haklı: Tiyatro, yığın kişisel yaşantı durumlarının onları yarı yarıya kişiden ayıran, kişisel olmaktan uzak bir amaca, bir anlam ve imge bütününe hizmet edebileceklerini kanıtlar."

"Ben Ulrich'i çok iyi anlıyorum!" diye söze karıştı Clarisse yeneden. "Herhangi bir şeyi kişisel olarak yaşadım diye özel olarak mutluluk duyduğumu anımsamıyorum; yani herhangi bir zaman yaşamışsam eğer! Mesela senin istediğin de herhalde müziğe 'sahip olmak' değildir!" Konuşmasının burasında kocasına dönmüştü: "Çünkü müziğin sadece varolmasından başkaca bir mutluluk yoktur. İnsan, yaşantıları kendine çeker, ama aynı anda onları dışarıya doğru yayar, kendini ister, ama kendi kendisinin bakkalı olarak duymaz bu isteği!"

Walter, parmaklarını şakaklarına götürmüştü; fakat Clarisse'nin uğruna bir başka düşünceye geçti. Sözcüklerinin sakın ve soğuk bir ışık demeti gibi etki yaratmasına çalıştı. "Bir davranışın değerinin ağırlık noktasını yalnızca ruhsal gücün yansıtmasına kaydırırsan," diyerek Ulrich'e döndü "o zaman şunu sormak isterim sana: Böyle bir şey, sadece tinsel güç ve iktidar üretmekten başka bir amacı bulunmayan bir hayatta mümkün olurdu, öyle değil mi?"

"Bu, mevcut bütün devletlerin erişmek istediklerini iddia ettikleri hayat!" diye karşılık verdi Ulrich.

"Böyle bir devlette insanlar hep büyük duygular ve düşünceler doğrultusunda, felsefelere ve romanlara göre yaşarlardı, öyle mi?" diye devam etti Walter. "Ama şimdi sana sormayı sürdürüyorum: Büyük felsefenin ve edebiyatın *doğmasını* sağlayacak şekilde mi yaşarlardı, yoksa yaşadıklarının hepsinin zaten daha en baştan felsefe ve edebiyatın ta kendisi *olduğunu* söyletecek biçimde mi? Senin ne demek istediğin konusunda bir kuşku yok, çünkü birincisi, bugün bir kültür devleti dendiğinde ne anlaşılıyorsa o olurdu; ama sen ikincisini kastettiğinden, orada felsefeye ve edebiyata hiç gerek olmayacağı noktasını gözden kaçırıyorsun. Senin sanatın doğrultusundaki hayatını, ya da nasıl adlandırmak istiyorsan, böyle bir durumu insanın kafasında canlandırmasının imkânsızlığı bir yana, dediğin, sanatın sonundan başkaca bir anlam taşımıyor!" Walter, sözünü böyle tamamladı ve Clarisse'yi düşünerek, bu kozu oynarken özellikle vurguladı.

Yaptığı, etkisini gösterdi. Ulrich bile ancak aradan bir süre geçtikten sonra kendine gelebildi. Ama daha sonra güldü ve şöyle sordu: "Her eksiksiz hayatın sanatın sonu anlamına geleceğini bilmiyor musun? Bana kalırsa sen de, hayatın eksizliği uğruna sanata son verme noktasına doğru gitmekteisin!"

Bunu kötü niyetle söylememişti, ama Clarisse yine de dikkat kesildi.

Ulrich ise konuşmasını sürdürdü: "Her büyük kitap, tek tek kişilerin kaderlerini seven, bu kişilerin toplumun kendilerine zorla benimsetmek istedikleriyle uzlaşmamaları nedeniyle seven bu ruhu solur. Bu durum, insanı hakkında karara varılamayan kararlara götürür; bu bağlamda yapılabilecek tek şey, o kararlara hayatlarını geri vermektir. Bütün edebiyat ürünlerinden anlamı çekip aldığı takdirde, elinde bu ürünleri seven topluma temel olan bütün geçerli kurallara, ilkelere ve buyruklara yönelik, tek tek örnekleri bulunan, eksiksiz olmamakla birlikte deneyimlerle yaşanmış ve sonsuz inkârlardan başka bir şey kalmayacak! Çünkü tek başına bir şiir bile sıırıyla beraber dünyanın binlerce günlük kelimedenden bağımlı anlamını tam ortasından keser ve bu anlamı uçan bir balona dönüştürür. Alışılagediği üzere, buna güzellik denecekse eğer, o zaman

güzellik, bugüne kadarki herhangi bir politik devrimden dile getirilemeyecek kadar daha acımasız bir köklü değişim olmalı!"

Walter, dudaklarına kadar bembeyaz kesilmişti. Sanata ilişkin ve hayatı olumsuzlayan, hayat ile çelişki oluşturan bu anlayıştan nefret ediyordu. Bu, onun gözlerinde bohemden, "burjuvayı öfkeliendirmeye yönelik eski bir isteğin kalıntısından başka bir şey değildi. Bu bağlam içerisinde, eksiksiz bir dünyada artık güzellik diye bir şey olamayacağına, çünkü böyle bir dünyada güzelliğin bir fazlalığa dönüşeceğine ilişkin ironik söylemin farkındaydı; ama arkadaşının seslendirilmemiş sorusunu duymuyordu. Çünkü iddia ettiği noktadaki tekyanlılık, Ulrich için de açıkça ortadaydı. Ulrich, rahatlıkla sanatın inkâr ediş olduğunun tersini de söyleyebilirdi, çünkü sanat, sevgiydi; severken güzelleştiriyordu; belki de bütün dünyada bir şeyi veya bir canlıyı güzelleştirmenin tek yolu, onu sevmektir. Öte yandan sadece bizim sevgimizin de oyunlardan oluşması nedeniyle, güzellik denilen, yoğunlaştırma ve karşıtlık benzeri bir şeydi. Sevgi denizinin varlığı ise ancak yetkinliğin artık daha bir yoğunlaştırmaya elvermeyen tasarımı ile, yoğunlaştırmayı temel alan güzelliğin birleştiği noktada söz konusuydu! Ulrich'in düşünceleri, bir defa daha "Reich'a değip geçmişti; Ulrich, istemeyerek durdu. Bu arada Walter de kendini toparlamıştı; arkadaşının, insanın yaklaşık olarak nasıl okuyorsa öyle yaşaması gerektiği yönündeki imasını önce sıradan, ardından da imkânsız bir iddia diye nitelendirdikten sonra, bunun bir günah ve alçaklık sayılması gerektiğini kanıtlamaya girişti.

Daha önceki son derece başarılı çekingen tonuyla: "Eğer bir insan," diye konuşmaya başladı "yalnızca senin önerini hayatının temeli olarak aldığı takdirde -başka imkânsızlıklar bir yana-, güzel bir düşüncenin iç dünyasında harekete geçirdiği her şeyi olumlaması gerekir; dahası, böyle bir düşüncenin çatısı altına girebilme ihtimali bulunan her şeyi de. Bu, elbette genel bir çöküş anlamını taşır, ama sen herhalde işin bu yanını umursamadığından -ya da bu bağlamda belki fazla ayrıntılı anlatmadığın o belirsiz ve genel önlemleri düşündüğünden-, senden sadece kişisel sonuçlara ilişkin bilgi istiyorum. Bana göre böyle bir insanın hayatının şairi olamadığı bütün şıklardaki durumu, bir hayvanınkinden beter olacaktır; aklına bir düşünce gelmediği takdirde, bir karar da gelmeyecektir,

hayatının büyük bir bölümü boyunca güdülerine, gelip geçici isteklerine, en sıradan dünyevi tutkulara, tek kelimeyle, bir insanı oluşturan ve kişiselikten uzak ne varsa, hepsine teslim olacaktır; üst yönetimin engellemesi devam ettiği sürece de kararlı bir tutumla aklına ne gelirse onu kendine uygun görecektir!"

"O zaman bir şey yapmaya karşı koyması gerekir!" diye yanıt verdi Ulrich'in yerine Clarisse. "Bu, aktif pasifizm demektir ve insan her durumda bu beceriyi sergileyebilmelidir!"

Walter, ona bakmaya cesaret edemedi. Çünkü karşı koyma becerisi kendi aralarında büyük bir rol oynamaktaydı; uzun, ayaklarını da örten geceliğiyle küçük bir meleğe benzeyen Clarisse, yatakta sıçrayıp ayağa kalkmıştı, parlayan dişleriyle Nietzsche'den özgürce alıntı yapıyordu. "Sorumu bir çekül gibi ruhuna daldırıyorum! Sen, çocuk ve evlilik istedin, ama sana soruyorum: Sen, bir çocuk isteme hakkına sahip bir insan mısın? Erdemlerinin efendisi olan, muzaffer biri misin? Yoksa senin ağzından yalnızca bir hayvan ve pislik mi...!?" yatak odasının karanlığında, Walter onu boşuna bir çabayla yastıkların arasına çekmeye çalışırken, bu tüyler ürpertici bir manzara olmuştu. Şimdi geleceğin emrinde demek ki yeni bir slogan olacaktı; aktif pasifizm; insanın bunu gerçekleştirebilecek yetiye de sahip bulunması gerekiyordu; bu, kulağa bütünüyle niteliksiz bir adam gibi geliyordu; Clarisse kendini ona mı emanet ediyordu? Sonuç olarak Walter, onun kendine özgü yanlarını desteklemiş mi oluyordu? Bu sorular, Walter'in göğsünde kurtçuklar gibi kaynaşmaktaydı ve Walter neredeyse fenalaştığını hissediyordu. Yüzü kül gibi oldu ve her türlü gerilimini yitiren bu yüz, güçten yoksun olarak kırıştı.

Bunu fark eden Ulrich, halden anlayan bir ifadeyle ona, bir şeyin mi var? diye sordu.

Walter, güçlükle hayır dedi ve kararlı bir şekilde, gülümseyerek tek istediği şeyin onun saçmalıklarını sonuna kadar dile getirmesi olduğunu söyledi.

"Tanrım," diye teslim etti Ulrich "haksız değilsin. Ama çoğu kez bir tür sportmenlik ruhuyla ve hasmımız onları hoş bir biçimde gerçekleştirdiğinde, bize zarar veren eylemleri hoşgörülle karşılırsınız; o zaman gerçekleştirmenin değeri, zararın değeriyle yarışır. Bunun gibi, çoğu zaman bir düşüncenin etkisiyle de bir süre

eylemde bulunuruz, ama hemen ardından, başka türlü olamayacağından, o düşüncenin yerini alışkanlık, inatlaşma, yarar, telkin alır. Belki de ben, asla son noktasına kadar gerçekleştirilemeyecek bir durumu tanımladım, ama bu durumun bir özelliğini teslim etmek gerek: Tanımladığım, bütünüyle içinde yaşadığımız ve şu anda varolan durum."

Walter yeniden sakinleşmişti. Bir başka tartışmanın kendisi için artık bir değer taşımadığını saklamaksızın, yumuşak bir ifadeyle şöyle dedi: "Hakikati tersine çevirdiğimizde, bunun hem hakikat hem de onun tersi olduğunu söyleyebiliriz. Bir şeyin imkânsız, ama gerçek olduğunu savunmak, sana uygun düşüyor."

Clarisse enerjik bir jestle burnunu ovuşturdu. "Hepimizin içinde," dedi "imkânsız bir şeyin bulunmasını çok önemsiyorum. Bu, pek çok şeyi açıklıyor. Konuşulanları dinlerken, eğer bizi ortadan kesebilselerdi, belki de bütün yaşamımız bir şeyin etrafındaki bir yüzük gibi gözüktüğü tarzında bir izlenime kapıldım." Daha önce alyansını çıkarmıştı ve şimdi onun içinden ışıklı duvara bakmaktaydı. "Ortasında hiçbir şey yok, ama yine de sanki önem verdiği tek şey buymuş gibi görünüyor. Bu durumu Ulrich de öyle bir anda tam olarak dile getiremez!"

Böylece bu tartışma, Walter açısından ne yazık ki acı verici bir biçimde son buldu.

*General Stumm'un, Sivil Aklı Düzene
Sokma Çabaları*

Ulrich, çıkarken söylediğinden tahminen yarım saat daha fazla dışarıda kalmış olmalıydı; döndüğünde kendisine bir subayın uzun zamandır onu beklediği haber verildi. Ulrich yukarıya çıktığında, onu eski dostluğun sıcaklığıyla selamlayan General von Stumm ile karşılaştı ve şaşırdı. "Sevgili dostum," dedi yüksek sesle General "seni bu kadar geç saatte rahatsız ettiğim için özür dilerim, ama işten daha önce ayrılamadım ve üstelik iki saattir burada, senin insana gerçekten korku salan kitap koleksiyonunun içinde oturmaktayım!" Karşılıklı birkaç nezaket cümlesinin söylenmesinden sonra, Stumm'un acil bir meseleden ötürü gelmiş olduğu anlaşıldı. Stumm, keyifli bir tavırla ayak ayak üstüne atmıştı; onun vücut yapısında bu, biraz zahmetliydi; bir kolunu küçük eliyle birlikte uzattı ve açıklama yaptı: "Acele mi? Raportörlerim bana acele kaydıyla bir dosya getirdiklerinde, hep şöyle derim: Bilinen yere giden yolun dışında, dünyada hiçbir şey acele değildir. Ama şimdi ciddi konuşmam gerekirse, beni sana getiren şey son derece önemli. Sana daha önce kuzinin evini, dünyanın en önemli sivil meselelerini tanımak için özel bir fırsat saydığımı söylemiştim. Sonuçta bu, resmi bir konu değil, ve bunun beni olağanüstü etkilediğini sana garanti edebilirim. Ama öte yandan biz askerler, zayıfyanlarımızın bulunmasına rağmen, hiç de öyle sanıldığı kadar aptal değilizdir. Bizim bir işe el attığımızda onu esaslı ve düzenli yaptığımızı sanırım sen de teslim edersin. Buna katılıyorsun, değil mi? Ben de zaten bunu beklemiş-

tim ve o zaman, sana asker ruhumuzdan ötürü utandığımı itiraf etmeme rağmen, açık konuşabilirim. Evet, utanıyorum dedim! Ben bugün orduda, askeri rahibin yanı sıra, herhalde ruhla işi en çok olan adamım. Ama sana şunu söyleyebilirim ki, asker ruhumuz tam olarak gözden geçirildiğinde, ne kadar mükemmel olursa olsun, bir sabah raporuna benzediği anlaşılır. Sabah raporunun ne olduğunu daha unutmamışsındır umarım, öyle değil mi? Evet, teftiş subayı sabah raporuna yazar, şu kadar adam ve at mevcut, şu kadar adam ve at eksik, hasta veya buna benzer şeyler, süvari eri Leitomischl izninden zamanında dönmedi vesaire. Fakat teftiş subayı, neden şu kadar adamın ve atın mevcut olduğunu veya olmadığını raporuna yazmaz. Ancak sivillerle işin olduğunda hep bilinmesi gereken asıl nokta da işte budur. Askerin söylemi kısa, basit ve konu ile sınırlıdır, ama ben çok sık sivil bakanlıklara mensup beylerle bir araya gelmek zorundayım; onlar ise her fırsatta önerdiğimin neden yapılması gerektiğini sorarlar ve daha yüksek düzeydeki dikkate alınması gerekenler ile yine daha yüksek düzeydeki bağlamlara atıfta bulunurlar. Bu durumda ben de -şimdi söyleyeceğimin aramızda kalacağına dair şeref sözü vermeni istiyorum!- şefime, yani Ekselansları Frost'a, bu daha üst düzeyde dikkate alınması gerekenler ile bağlamları iyice öğrenmek ve, böyle ifade etmeme izin verilirse eğer, alçakgönüllülüğü elden bırakmaksızın askeri ruh adına kullanmak için kuzininin evinin sağladığı fırsattan yararlanarak onu daha çok şaşırtmak istediğim yolunda bir öneride bulundum, daha doğrusu böyle söyledim. Sonuç olarak askeri örgütlenme içersinde doktorlarımız, veterinerlerimiz, eczacılarımız, din adamlarımız, yargıçlarımız, levazım subaylarımız, mühendislerimiz ve bando şeflerimiz var; ama sivil ruh için bir merkezi makam hâlâ eksik."

Ulrich ancak şimdi, Stumm von Bordwehr'in beraberinde bir resmi evrak çantası getirmiş olduğunu fark etmişti; çanta, yazı masasının ayaklarına dayalıydı; güçlü bir kayışın yardımıyla sırtta taşınan, bakanlıkların geniş bir alana dağılmış binaları arasında ve yolun karşı yanında, bir resmi makamdan ötekine evrak götürmeye yarayan, sıgır derisinden yapılma çantalardan biriydi. Görüldüğü kadarıyla General, aşağıda bekleyen ve Ulrich'in gözden kaçırdığı bir yaverle birlikte gelmişti, çünkü Stumm ağır çantayı ancak güçlkle dizlerine çekebildi ve son derece savaş tekniğinin bir ürünüy-

müş izlenimini uyandıran küçük çelik kilidi açtı. "Girişiminize katıldığımdan beri boş durmadım," diyerek gülümsedi, bu arada açık mavi ceketini, öne eğilirken altın rengi düğmelerden gerilmişti "ama tam olarak anlayamadığım şeyler var, anlarsın." Çantanın içinden bir sürü birbirine raptedilmemiş, üstlerinde tuhaf çizimlerin ve çizgilerin bulunduğu kâğıt çıkardı. "Kuzinin," diye açıklamaya başladı "bir defasında kuzinin ile bu konuda ayrıntılı olarak konuştum, kendisi, çok doğal olarak, en yüce efendimize tinsel bir anıt dikmeye yönelik çabalarının bir düşünceye kaynaklık etmesini ve bu düşüncenin bugün sahip olunan bütün düşünceler arasında en üst düzeydeki yeri almasını istiyor; fakat ben, kendisinin bu iş için davet etmiş olduğu bütün kişilere hayranlık duymama rağmen, daha şimdiden konunun son derece güç olduğunun ayırdına vardım. Biri şöyle dediğinde, bir başkası bunun tam tersini iddia ediyor -bu, şimdiye kadar senin de dikkatini çekmedi mi?— fakat en azından bence işin daha da kötü olan yanı, sivil ruhun, bir at söz konusu olduğunda, kötü bir yem yiyici denilen şeye benzemesi. Henüz unutmadın, değil mi? Böyle bir hayvana yem tayınının iki katını versen bile, şişmanlamaz! Ya da diyelim ki," diye düzeltti kendini ev sahibinin kısaca itirazı üzerine "hayvanın her gün kilo aldığı söylenebilir, ama kemikleri gelişmez, postu da parlamaz; tek ortada olan, otlarla dolu bir karındır. İşte, biliyor musun, beni ilgilendiren de işin bu yanı ve bu konunun neden bir düzene sokulamadığı sorusuyla ilgilenmeye karar verdim."

Stumm, eski teğmenine gülerek ilk kâğıdı uzattı. "Hakkımızda ne derlerse desinler," diye açıkladı "biz askerler her zaman düzen nedir bilmişizdir. Burada kuzininde yapılan toplantılara katılanlardan edindiğim başlıca düşüncelerin bir özeti var. görüyorsun, ayrı ayrı sorulduğunda, aslında herkes farklı bir şeyi en önemli sorun sayıyor." Ulrich, hayretle kâğıda baktı. Kâğıt, bir rapor veya askeri tutanak biçiminde, enine ve boyuna çizgilerle alanlara bölünmüştü; bu alanlardaki kayıtlar, bir anlamda böyle bir belgeyle çelişmekteydi, çünkü Ulrich'in okuduğu ve mali kayıtlara özgü güzel bir yazıyla yazılmış olan adlar şunlardı: Hazreti İsa; Buddha, Gautama ve Siddharta; Laoçe; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain - ve devamı herhalde bir başka kâğıtta gelen daha pek çok ad; ikinci bir sütunda Hristiyanlık, emperyalizm,

Trafik çağı ve başkaca sözcükler; bunlara başka sütunlarda başka sözcük sütunları eklenmişti.

"Bunu, modern kültürün sicil kaydı diye de adlandırabilir-dim," diye açıkladı Stumm "çünkü biz bunu genişlettik ve bu sicil şimdi, son yirmi beş yıl boyunca bizi etkilemiş olan düşüncelerin ve onların yaratıcılarının adlarını da içeriyor. Bunun ne büyük bir çaba gerektirdiğini daha önce hiç kestirememiştim!" Ulrich, onun bu sicili nasıl oluşturduğunu öğrenmek istediğinden, Stumm kendi sistemi doğrultusunda geliştirilen olayı anlattı. "Bunu bu kadar kısa bir zamanda tamamlayabilmek için, bir yüzbaşı, iki teğmen ve beş astsubay çalıştırmak zorunda kaldım! Eğer çok modern çalışabilme olanağına sahip bulunsaydık, bütün birliklere 'Sizce en büyük insan kimdir?' sorusunu gönderirdik, hani bugün şu gazetelerdeki soruşturmalarda ve benzerlerinde yapıldığı gibi, ve aynı zamanda da yüzdelere göre çıkartılan oylama sonuçlarının bize bildirilmesini emrederdik; fakat askeriyede böyle bir şey olamaz, çünkü hiçbir askeri birlik üyesi Majesteleri imparatorun adından başkasını bildirmeye yetkili değildir. Daha sonra hangi kitapların en çok okunduğunu ve en yüksek sayıda basıldığını araştırtmayı düşündüm, ama hemen anlaşıldı ki en çok okunan ve en yüksek sayıda basılan kitap, posta idaresinin yeni yıl için hazırlattığı, fiyatları ve eski fıkraları içeren, herkesin bahşış karşılığında kendi postacısından edinebildiği kitapçıklardır; bu durum, dikkatimizi bir kez daha sivil ruhun ne kadar güç bir şey olduğu noktasına çekti, zira genel olarak her okura uygun gelen kitaplar en iyi kitaplar sayılır, veya, bana söylendiğine göre, Almanya'da bir yazarın sıradışı ruh yapısında bir kafa sayılabilmesi için en azından çok sayıda kendisi gibi düşünen yandaşa sahip bulunması gerekir. Dolayısıyla bu yola da başvuramadık; işin sonunda nasıl başarıldığını ise şu anda sana söyleyemem, bu, Onbaşı Hirsch'in Teğmen Melichar'la birlikte geliştirdiği bir düşünceydi, ama sonunda başardık."

General Stumm, elindeki sayfayı bir yana bıraktı ve önemli düş kırıklıklarının habercisi olan bir jestle bir başkasını aldı. Orta Avrupa'nın düşünceler dağırcığının bir dökümünü yaptıktan sonra, sadece bu dağırcığın bir sürü karşıtlıklardan oluştuğunu üzüntüyle saptamakla kalmamış, fakat bu karşıtlıkların, daha yakından gözden geçirildiklerinde, iç içe geçmeye başladıklarını da görerek hay-

rete kapılmıştı. "Kuzininin evinde rastladığım ünlülerin her birinden, onlardan ne zaman bir bilgi istesem, çok farklı şeyler duymaya alıştım" dedi; "ama onlarla uzunca bir zaman konuştuktan sonra, yine de sanki hepsi aynı şeyi söylüyormuş izlenimini edinmem, asla anlayamayacağım bir durum ve belki de benim asker kafam bu konuda yetersiz kalıyor!" General Stumm'un aklına bu doğrultuda korku salan şey, küçümsenecek gibi değildi ve bu şeyin, aslında savaşa çok iyi ilişkilerinin bulunduğu ortaya konulabilme olasılığına rağmen, sadece Savaş Bakanlığının yetkisine bırakılmaması gerekirdi, içinde bulunulan çağa bir dizi büyük düşünce armağan edilmişti ve her düşüncenin karşısına kaderin özel bir lütfü sayesinde onun karşısı olan düşünce de çıkartılmıştı; böylece bireycilik ve toplumculuk, nasyonalizm ve enternasyonalizm, sosyalizm ve kapitalizm, emperyalizm ve pasifizm, akılcılık ve hurafecilik bu çatı altında rahatça birbirleriyle geçinebiliyorlardı; aynı değerde veya biraz daha az değerli başkaca sayısız karşıtlığın henüz tüketilmemiş kalıntıları da bunlara ekleniyordu. O zaman bu durum, gün ile gecenin, sıcak ile soğğun, sevgi ile nefretin ve insan vücudunda her büküm kasının karşısında bunu karşılayan bir germe kasının varlığı kadar doğal görünüyordu; eğer General Stumm'un yükselme tutkusu, Diotima'ya olan aşkı yüzünden bu maceraya sürüklenmiş olmasaydı, o zaman herkes gibi o da bu durumda sıradışı bir yan görmeyi düşünmeyecekti. Çünkü aşk, doğanın bütünlüğünün karşıtlıkları temel almasıyla yetinmez, fakat sevecenlik isteminin etkisiyle karşıtlıklardan arınmış bir bütünlüğü arzu eder; bu yüzden General de bütün olanaklardan yararlanarak bu bütünlüğü kurmaya çalışmıştı. "Ben burada," diye anlatmayı sürdürdü Ulriche, aynı zamanda ilgili sayfaları da göstererek "düşünce kumandanlarının bir çizelgesini düzenlettim, yani burada, son zamanlarda, yerinde bir benzetmeye eğer, düşüncelerden oluşma büyükçe ordu birimlerini zafere götürmüş olan bütün adlar var; bak, bu bir savaş emri; bu, bir yürüyüş planı; bu da düşünce ikmalinin yapılmasını sağlayan depoları veya cephanelikleri tespit etmeye yönelik bir girişim. Ama herhalde farkına varıyorsundur —bu noktanın çizimde de açıkça belirtilmesini sağladım—: Bugün savaş halinde olan düşünce gruplarından birine baktığında, savaşçı ve düşünce malzemesi ikmalini sadece kendi deposundan değil, fakat hasmının deposundan da

yaptığını göreceksin; kendi cephesini sürekli olarak değiştirdiğini ve hiçbir nedeni bulunmaksızın, aniden tersine çevrilmiş bir cephe halinde, kendi hatlarına karşı savaşa girdiğini göreceksin; bir başka noktaya baktığında, düşüncelerin sürekli olarak saf değiştirdiklerini, dolayısıyla bir o cephede, bir bu cephede ortaya çıktıklarını göreceksin: Tek kelimeyle, ne düzenli bir menzil planı, ne bir geçici sınır çizgisi, ne de başkaca herhangi bir şey oluşturulabiliyor; bütün bunlar, en hafifinden söylemek gerekirse eğer -ki, öte yandan benim buna inanmam da olanaksız!-, her üstün bir domuz ahırını diye nitelendireceği bir şeyden farklı değil!" Stumm, birkaç düzine yaprağı bir anda Ulrich'in ellerinin arasından kaydırıverdi. Kâğıtların üstü yürüyüş planlarıyla, tren hatlarıyla, yol şebekeleriyle, menzil çizimleriyle, birlik işaretleriyle, komuta merkezi yerleriyle, çemberlerle, dikdörtgenlerle, taranmış alanlarla kaplıydı; bunların arasından, tıpkı kurallara uygun bir genel kurmay planlamasında görüldüğü gibi, kırmızı, yeşil, sarı, mavi çizgiler geçiyordu; boşluklara ise bir yıl sonra kullanımı çok yaygınlaşacak olan çok değişik türden ve pek çok anlama gelen minik bayraklar resmedilmişti. "Hiçbir yararı yok!" diye içini çekti Stumm. "Betimleme biçimini değiştirdim ve olaya strateji yerine askeri coğrafya açısından yaklaşmaya çalıştım; böylece en azından düzenli bir harekât alanı kazanmaya çalıştım, fakat bu da pek bir işe yaramadı. İşte bak, bunlar orografik* ve hidrografik açıklama girişimleri!" Ulrich, işaretlenmiş olan dağ zirveleri, kaynaklar, nehir şebekeleri ve göller gördü; dağ zirvelerinden çıkan uzantılar, daha ötede yeniden kitlelere dönüşmekteydi. "Ayrıca" dedi General, yaşama aşkıyla dolu gözlerinden sinirli veya kovalanmaktaymış gibi bir parıltı geçmişti, "bunların hepsini bir bütünde birleştirmek için türlü girişimlerde bulundum: Ama bu nasıl bir şey, biliyor musun? Sanki insan Galiçya'da ikinci sınıfta yolculuk edermiş de bit kaparmış gibi bir şey! Bu, karşılaştığım en pis âcizlik duygusu. İnsan uzun zaman düşüncelerin evreninde kaldığında, bütün vücudu kaşınmaya başlıyor ve teni kanayınca kadar kaşınsa bile rahata kavuşamıyor!"

Ulrich, bu güçlü anlatım karşısında kendini tutamayarak güldü. Fakat General şu ricada bulundu: "Hayır, gülme! Ben, senin

mükemmel bir sivil olduğunu düşünmüştüm; halen bulunduğun konumda durumu anlayacaksın, ama beni de anlayacaksın. Bana yardım edesin diye sana geldim. Tinsellik ile ilgili her şeye, haklı olduğumu düşünemeyecek kadar büyük saygı duyuyorum!"

"Düşünmeyi aşırı ciddiye alıyorsun üstüğüm!" diye teselli etti onu Ulrich. İstemedi üstüğüm demişti ve bu yüzden özür diledi: "Beni çok hoş bir şekilde geçmiş, bazen felsefe yapmam için kantinde bir köşeye çektiğin günlere götürdün, General Stumm. Ama yineliyorum: Düşünmek denilen şey, senin şu anda yapmakta olduğun kadar ciddiye alınmamalı."

"Ciddiye alınmamalı, öyle mi?!" diye inledi Stumm. "Ama ben artık kafamın içinde daha yüksek bir düzen olmaksızın yaşayamam ki! Anlamıyor musun bunu? O düzen olmaksızın uzun bir zaman talim alanında, kışlada, subay şakalarının ve karı kız hikâyelerinin arasında yaşamış olduğumu düşündükçe tüylerim ürperiyor!"

Masaya oturdular; Ulrich, Generalin erkeklere özgü bir cesaretle ve küçük garnizonlarda zamanında kalmış olmanın kazandırdığı, sönmesi olanaksız gençlikle dile getirdiği çocuksu düşünceler karşısında duygulanmıştı. Geçmişe gömülmüş yıllarının yoldaşını onunla akşam yemeğini paylaşsın diye davet etmişti; General ise onun sırlarına ortak olma arzusunun öylesine etkisi altındaydı ki, her sucuk dilimine çatalını ayrı bir dikkatle batırıyordu. - "Senin kuzinin," dedi General şarap kadehini kaldırarak "bugüne kadar tanıdığım en hayran olunacak kadın. Onun ikinci bir Diotima olduğunu söyleyenler haklılar, bugüne kadar böylesini hiç görmemişim. Bak sana bir şey söyleyeyim, senin tanımadığın karımdan hiçbir bakımdan şikâyetçi değilim, ayrıca çocuklarımız da var: Ama Diotima'ya benzeyen bir kadın, çok farklı bir şey! Bir davete gittiğimde, bazen onun arkasında duruyorum: Tepeden tırnağa etkileyici bir dişilik! Ve bu arada önünde duran herhangi bir mükemmel sivil ile öylesine dolu dolu konuşuyor ki, içimden söylediklerini not etmek geliyor! Evli olduğu daire başkanı ise onun kişiliğinde nasıl birine sahip bulunduğunu asla bilmiyor. Bu Tuzzi denen adama karşı özel bir sempatin varsa eğer, senden özür dilerim, ama ben ona dayanamıyorum! Bütün yaptığı sinsî sinsî dolanıp durmak ve şeytanın yattığı yeri biliyormuş da bize söylemek istemiyormuş gibi sırtmak. Ama bunu bana yutturmaya kalkışmasın, çünkü sivillere

* Orografi: Dağları konu alan bilim dalı. (Ç.N.).

olan bütün saygıma rağmen, benim için hükümetin emrinde çalışanlar son sırada gelirler, onlar, bizimle her fırsatta öncelik için kapışan, bunu yaparken de bir ağacın üstünde oturup bir köpeğe bakan bir kedinin arsız kibarlığını sergileyen bir tür sivil asker sınıfının temsilcileridir. Bu bakımdan Dr. Arnheim'in elbette farklı bir düzeyi vardır" diye gevezeliğini sürdürdü Stumm; "belki biraz kendini beğenmiştir, ama böyle bir üstünlüğü de nihayet kabullenmek gerekir." Görüldüğü kadarıyla Stumm, onca konuşmanın ardından biraz hızlı içmişti, çünkü rahatladı ve daha bir içten oldu. "Bunun ne olduğunu bilmiyorum," diye devam etti "belki de bugün herkesin aklı yeterince karışık olduğu için anlayamıyorum, fakat kendim de, sanki, evet, söylemem gerekir ki, fazla büyük bir lokma yutmaya kalkışmışım gibi, kuzinine hayranlık duymama rağmen, onun Arnheim'a âşık olması beni rahatlatıyor."

"Nasıl? Onların aralarında bir şey olduğundan emin misin?" Ulrich, bu meselenin aslında kendisini ilgilendirmemesi gerektiği halde, soruyu biraz fazla hararetle sormuştu; Stumm, heyecandan daha da bulanıklaşmış, miyop gözleriyle ona kuşkuyla baktı ve kelebekgözlüğünü burnunun üstüne oturttu. "Arnheim'in ona sahip olduğunu iddia etmedim" diye karşılık verdi sakınma tanımayan subay ifadesiyle, gözlüğünü yeniden cebine koydu ve bu kez asker ağzıyla ilintisiz bir ifadeyle ekledi: "Ama buna bir itirazım da olmazdı; lânet olsun, sana dedim ya, bu toplumda insanın aklı karışıyor; ben hiç kuşkusuz bir eşcinsel değilim, ama Diotima'nın bu adama sunabileceği sevecenlikleri düşündüğümde, onları Arnheim'in yerine ben de hissedebiliyorum; buna karşılık sanki Diotima'ya verdikleri benim öpücüklerim gibi oluyorum."

"Diotima'yı öpüyor mu?"

"Bunu nereden bileyim, peşlerinden casusluk yapmıyorum herhalde. Artık kendi kendimi bile anlamıyorum. Ayrıca bir defasında, kimsenin bakmadığım sandıkları bir anda, onun nasıl Diotima'nın elini yakaladığını gördüm; bir süre öylece sessiz kaldılar, sanki 'Dua için diz çökün, miğferler çıksın!' komutu verilmişçesine, ve sonra kadın çok alçak sesle ondan bir ricada bulundu, o da bir yanıt verdi; her ikisinin söylediklerini de kelimesi kelimesine aklımda tuttum, anlaşılması çok zor olduğu için; kadın şöyle dedi: 'Ah, keşke o kurtarıcı düşünceyi bulabilsek!' ve Arnheim da şu karşılı-

ğı verdi: 'Sadece katıksız, kararlı bir aşk düşüncesi bize kurtuluşu getirebilir!' Görüldüğü kadarıyla Arnheim, söyleneni fazla kişisel algılamıştı, çünkü Diotima hiç kuşkusuz kendi büyük girişimi için ihtiyaç duyduğu kurtarıcı düşünceyi kastetmişti—: Neden gülüyor-sun? Zorlama kendini, benim hep kendime özgü tuhaflıklarım olmuştur, şimdi de Diotima'ya yardım etmeyi kafama koydum! Bunun bir yolu olmalı; pek çok düşünce var, içlerinden biri elbet kurtarıcı olan düşüncedir! Yeter ki sen bana yardım et!"

"Sevgili General," diye yineledi Ulrich "tek yapabileceğim, düşünmeyi aşırı ciddiye aldığım bir kez daha söylemektir. Ama sen önemsedığın için, bir sivilin nasıl düşündüğünü elimden geldiğince sana açıklamaya çalışabilirim." Sıra purolara gelmişti ve Ulrich konuşmaya başladı: "Her şeyden önce, yanlış yoldasın, General; senin sandığın gibi, tinsellik sivillikte, bedensellik de askerlikte bulunmaz, durum bunun tam tersinedir! Çünkü tin, düzen demektir ve nerede askerlikte olduğundan daha çok düzen vardır? Orada bütün yakalar dört santim yüksekliğindedir, düğmelerin sayısı tam olarak saptanmıştır ve düşlerden yana en zengin gecelerde bile yataklar, duvarların kenarında dümdüz durur! Bir süvari birliğinin gelişmiş bir hatta düzenlenmesi, bir alayın toplanması, bir miğfer kayışının tokasının doğru yerde olması, çok önemli tinsel değerler arasındadır veya tinsel değer diye bir şeyin varlığı söz konusu değildir!"

"Sen kendinle alay et!" diye homurdandı General dikkatle; kulaklarına mı, yoksa içmiş olduğu şaraba mı güvenmemesi gerektiğini kestiremiyordu.

"Acele karar veriyorsun" diye ısrar etti Ulrich. "Bilim, ancak olayların yinelenildiği veya denetlenebildiği noktada söz konusu olabilir; nerede askerdekinden daha çok yineleme ve denetleme vardır? Saat dokuzda da saat yedideki gibi küp biçiminde olmayan bir zar, zar olmazdı. Gezegenerin yörüngelerine ilişkin yasalar, bir tür ateş etme kuralı gibidir. Her şey yalnızca bir kez geçip gitseydi eğer, herhangi bir şeye ilişkin bir kavram veya yargı oluşturabilmemiz düşünülemezdi. Geçerli olması ve bir adının bulunması öngörülen her şeyin yinelenebilmesi, çok sayıda örneklerinin bulunması zorunludur; eğer ayı şimdiye kadar hiç görmemiş olsaydın, onu bir cep feneri sanabilirdin; ayrıca, Tanrının bilimi içine düşürdüğü sıkıntı,

onun sadece bir kez, üstelik de dünyanın yaratılması sırasında, yani daha ortada deneyimli gözlemciler yokken görülmüş olmasından kaynaklanmaktadır."

Burada kendimizi Stumm von Bordwehr'in yerine koymamız gerekiyor; subay okulundan bu yana, başlığının biçiminden evlilik iznine kadar her şey onun için kurallara bağlanmıştı; bu nedenle Stumm, ruhunu böyle açıklamalara açma konusunda pek istekli değildi. - "Sevgili dostum," diye karşılık verdi sinsice "her şey söylediğin gibi olabilir, ama bütün bunlar beni hiç ilgilendirmiyor; askerlikte bilimi bulmuş olduğumuzu söylemen güzel bir espri, ama ben bilimden değil fakat, kuzininin de söylediği gibi, ruhtan söz ediyorum ve ruh, üniformaya öylesine aykırı düşünüyor ki, kuzinin ondan söz ettiğinde içimden çırılçıplak soyunmak geliyor!"

"Sevgili Stumm," diye devam etti Ulrich yolundan şaşmaksızın "pek çok kişi bilimi ruhsuz ve mekanik olmakla, dokunduğu her şeyi de ruhsuz ve mekanik kılmakla suçluyor; ama bu arada şaşırtıcı olan şey, ruhla ilgili olan meselelerde aklın meselelerine oranla çok daha sıkı bir kuralcılığın egemen olduğunun farkına varmamaları! Bir duygu ne zaman doğal ve yalın olur? Aynı konumda bütün insanlarda ortaya çıkması neredeyse otomatik denilebilecek bir biçimde beklenebildiğinde! Erdemli bir davranış, istenilen sıklıkta yinelenen bir davranış olmasaydı eğer, bütün insanlardan nasıl erdemli olmaları istenebilirdi?! Bu konuda sana daha pek çok örnek verebilirim; şayet bu çorak kuralcılıktan benliğinin en karanlık derinliklerine, denetimsiz devinimlerin yurduna, bizi akılcılık yüzünden buharlaşmaktan koruyan, varoluşumuzun temelini oluşturan o nem bölgesine kaçacak olursan, neler bulursun? Uyarıcılar ve refleks yörüngeleri, alışkanlıkların ve becerilerin seferber edilişi, yineleme, sabitleme, bileme, seri, tekdüzeleşme! Bu, üniformadır, kışladır, kurallara bağlamadır sevgili Stumm, ve sivil ruh ile askerlik arasında tuhaf bir hısımlık vardır. Hatta sivil ruhun hiçbir zaman bütünüyle ulaşamadığı örneğin eteklerine her bulunduğu yerde yapıştığı da söylenebilir. Ruh, bunu başaramadığı noktada, yalnız başına bırakılmış bir çocuk gibidir. Örnek olarak bir kadının güzelliğini al: Seni güzellik olarak şaşırtan ve çok etkileyen, yaşamında ilk kez gördüğüne inandığın şeyi iç dünyanda çoktandır tanıyorsundur ve aramışsındır; bu şeyin öncü parıltısı

gözlerinde hep varolmuştur, şimdi değişen, sadece onun bir gün ışığı aydınlığının gücünü kazanmasıdır; buna karşılık, olay gerçekten bir ilk görüşte âşık olmaksı, o âna kadar hiç karşılaşmadığın bir güzellikse eğer, o zaman ne yapacağını bilemez olursun; bunun benzeri daha önce hiç olmamıştır, bir ad koyamazsın, yanıt olarak kullanabileceğin bir duygun yoktur, sadece sınırsız bir kargaşa içersindesindir, gözlerin kamaşmıştır, mutlulukla hemen hiçbir ortak yanı bulunmayan, kör bir şaşkınlığa, seni aptala çeviren bir donukluğa kapılmışsındır —"

Bu noktada General, heyecanla arkadaşının sözünü kesti. O âna kadar Ulrich'i, talim alanında üstlerin azarları ve uyarıları aracılığıyla edinilen, insanın gerektiğinde yinelemeyi bilmek zorunda olduğu, fakat yine de, aksi takdirde bu üstüne semer konulmamış bir kirpinin sırtında geri dönmekten başka bir anlam taşımayacağından, içselleştirmemesi gereken bir alışkanlıkla dinlemişti; ama şimdi Ulrich ona tam bir isabet kaydetmişti ve General, heyecan dozu yüksek bir sesle şöyle dedi: "Doğruluğu takdir etmek gerek, sen bu durumu gerçekten mükemmel denilebilecek bir doğrulukla anlatmaktasın! Kendimi kuzinine duyduğum hayranlığa tümüyle teslim ettiğimde, iç dünyamda ne varsa bir hiçliğin içersinde eriyip gidiyor. Sonunda aklıma, ona yararlı olabileceğim bir düşünce gelsin diye, kendimi zorlayarak toparladığımda ise yine içimde son derece nahoş bir boşluk oluşuyor; buna herhalde budalalık denilemez, ama yine de ona çok benzer bir durum olduğu kesin. Şimdi eğer seni doğru anladıysam eğer, biz askerlerin çok düzenli düşündüğümüz kanımsdasın; sivil aklın örneği olmamız gerektiği düşüncesini ise reddetmek zorundayım, bunu söylemen herhalde bir şakaydı! Ama aynı akla sahip bulunduğumuzu zaman zaman ben de düşünüyorum; yine sence, bunların ötesinde kalan ve biz askerlere son derece sivillere özgüymüş gibi gelen ne varsa, ruh gibi, erdem gibi, içtenlik ve duygusal dünya gibi - Arnheim, bunları inanılmaz ölçüde beceriyle kullanıyor; sen, bütün bunların tinsel olduğu düşüncesindesin, evet, elbette, özellikle bunların daha yüksek düzeyde bulunan ve hesaba katılması gereken noktalar olduğunu söylemektesin, ama aynı zamanda da insanın bütün bunlar yüzünden aptala döndüğünü söylüyorsun; bunların hepsi doğru, fakat sonuçta sivil ruh, yine de daha üstün olanı ve sen bunu kesin-

likle yadsımak istemiyorsun; şimdi ben de sana şunu soruyorum: Bu nasıl doğru olabilir?"

"Daha önce, sanırım sen bunu unuttun, ilk olarak tinselliğin asıl yerinin askerlikte olduğunu söylemiştim, şimdi de ikinci olarak şunu söylemek istiyorum ki, bedensellik de sivilliktedir — "

"Fakat bu saçma değil mi?" diye karşı çıktı Stumm kuşkuyla. Askerin bedensel üstünlüğü de tıpkı subayın mevkiinin tahta en yakın mevki olması gibi bir dogmaydı; Stumm'un kendini hiçbir zaman bir atlet yerine koymamış olmasına rağmen, bundan kuşku duyulur gibi olduğu anda bir sivil göbeğin, aynı koşullar altında, kendisinininkinden birkaç kat daha yumuşak olması gerektiği yolundaki kesin inancı varlığını belli etmekteydi.

"Öteki her şeyden daha çok veya daha az saçma değil" diye savundu kendini Ulrich. "Ama bütün söylemek istediklerimi söyle-meme izin vermek zorundasın. Bak şimdi, bundan sanırım yüz yıl kadar önce Alman siviller sınıfının önde gelen beyinleri, düşünen burjuvanın dünyanın yasalarını, tıpkı üçgenlerin kurallarının kanıtlanabilmesi gibi, yazı masasının başında kafasından üreteceğine inanmışlardı; o zamanlar düşünür denilen adam, spor pantolonlu, alnına dökülen saçlarını savuran, elektrik enerjisi ya da fonogram bir yana, petrol lambasını bile bilmeyen bir adamdı. Bu kendini beğenmişlik, o zamandan bu yana içimizden zorla kopartılıp atıldı; o yüz yıl boyunca doğayı ve her şeyi çok daha iyi öğrendik, fakat sonuç, deyiş yerindeyse eğer, tek tek alanlarda düzen adına kazanılanın bütün içersinde yeniden yitirilmesi oldu; böylece hep daha çok düzenlere ve yine hep daha az düzene sahip olduk."

"Bu, benim de araştırmalarımın uyuyor" diye onayladı Stumm.

"Ama insanlar, senin aksine, bir özet arama konusunda senin kadar heyecanlı değiller" diye devam etti Ulrich. "Geride kalan çabaların ardından, bir gerileme dönemine girdik. Bugünkü durumu kafanda canlandırmaya çalış bakalım bir kez: Önemli biri dünyaya bir düşünce getirdiğinde, bu düşünce hemen, benimseme ile benimsememeden oluşma bir dağıtım sürecinin pençelerine düşüyor; önce hayranlar, bu düşünceden işlerine geldiği gibi büyük parçalar kopartıyorlar ve ustalarını, tilkilerin bir leşi midelerine indirmeleri gibi yalayıp yutuyorlar, ardından aynı düşüncenin karşıtları daha zayıfkısımları ortadan kaldırıyorlar ve kısa süre sonra hiçbir edim-

den geriye düşmanların da dostların da işlerine geldiği gibi yararlandıkları bir özdeyişler dağarcığından başkaca bir şey kalmıyor. Sonuç, genel bir çok-anlamlılık oluyor. Arkasına bir Hayır'ın takılı olmadığı hiçbir Evet'e rastlanmıyor. Ne yaparsan yap, lehte en güzel yirmi düşünceye karşılık aleyhte bir yirmi düşünce daha bulabiliyorsun. insanın neredeyse durumun aşta, nefrette ve açlıktaki gibi olduğuna inanası geliyor; yani damak zevkleri farklı olmalı ki, herkes kendi istediğine kavuşabilsin."

"Mükemmel!" diye bağırды yeniden Ulrich'ten yana dönen Stumm. "Buna benzer bir şeyi daha önce ben de Diotima'ya söylemiştim! Ancak, bu düzensizlik içersinde askerliğin gerekçesinin ortaya çıktığına inanmıyor musun? Bana gelince, bir an bile buna inanmaktan utanç duyuyorum!"

"Sana tavsiyem," dedi Ulrich "Diotima'ya, görünüşe bakılırsa Tanrının henüz bilmediğimiz nedenlerden ötürü bir beden kültürü çağını başlatmakta olduğu fikrini vermendir; çünkü düşüncelere bir ölçüde dayanak sağlayan tek şey, onların ait bulundukları bedendir; bu durumda da sen, bir subay olarak belli bir avantaja sahip olacaksın demektir."

Ufak tefek yapılı, şişman General, sarsılarak geri adım attı. "Beden kültürü bağlamında, soyulmuş bir şeftaliden daha güzel değilim" dedi bir süre sonra acı bir tatmin duygusuyla. "Ayrıca sana şunu da söylemeliyim ki," diye ekledi "Diotima'yı sadece doğru düzgün bir biçimde düşünüyorum ve onun tarafından da böyle takdir edilmeyi istiyorum."

"Yazık," dedi Ulrich "niyetin, bir Napoléon'a yakışır bir niyet, ama bunun için elverişli bir yüzyıl bulamayacaksın!"

General, bu şakayı yüreğindeki hanımefendi için acı çekmekte olduğu düşüncesinin kendisine kazandırdığı vakarla kabullendi ve bir süre düşündükten sonra şöyle dedi: "Her ne olursa olsun, ilginç öğütlerin için sana teşekkür ederim."

*Kraliyet Tüccarı ve Ruh-ı Yaşamı Bağlamında
Menfaatlerin Kaynaşması
Aynı Zamanda: Tine Uzanan Tüm Yollar Rıhtan Çıkar,
ama Hiçbiri Geriye Götürmez*

Generalin aşkının Diotima ve Arnheim'a duyduğu hayranlığın gerisinde kaldığı o sıralarda, Arnheim'ın artık çoktan geri dönme-ye karar vermiş olması gerekiyordu. Ama o, bunun yerine, daha uzun süre kalmak için birtakım hazırlıklar yaptı; oteldeki odalarının rezervasyonunu sürekliye çevirdi ve hareketli yaşamı sanki durağanlaşmış etkisini yaratmaya başladı.

Dünya, o zamanlar türlü sarsıntıların etkisi altındaydı ve bin-dokuzyüzonüç yılının sonlarına doğru iyi haber kaynaklarına sahip bulunanların önünde beliren resim, kaynamakta olan bir volkanın resmiydi; gerçi huzurlu bir çalışma yaşamından kaynaklanan ve bu volkanın bir daha asla yeniden patlamayacağı yolundaki izlenim, yaygındı. Fakat genel olarak aynı güçte değildi. Ballhausplatz'ta*, Daire Başkanı Tuzzi'nin saltanat sürdüğü güzel ve eski sarayın pencerelerinden akşamın geç saatlerinde bile caddenin karşı tarafındaki çıplak ağaçlara ışık düşüyordu ve dolaşmaya çıkmış kültürlü insanlar geceleri oradan geçtiklerinde, içlerini bir ürpertidir kaplı-yordu. Çünkü ermiş Josefin sıradan bir marangoz olan marangoz Josefin iliklerine kadar işlemesi gibi, "der Ballhausplatz" adı da, perdeleri inik pencerelerin arkasında insanlığın kaderinin hazırlandığı yarım düzine kadar esrarlı mutfaktan biri olduğu gibi bir sırrın

o alandaki sarayın iliklerine kadar işlemesine yol açmaktaydı. Dr. Arnheim, bu olup bitenler hakkında epey bilgi sahibiydi. Kendisine şifreli telgraflar ulaşıyor, ayrıca zaman zaman merkezden kişisel bilgilerle gelen memurlarından birinin ziyaretini kabul ediyordu; oteldeki dairesinin pencereleri çoğu kez dışarıdan da aydınlatılı-yordu; hayal gücü geniş bir gözlemci, burada ikinci bir hükümetin, bir karşı-hükümetin, ekonomi diplomasisinin modern ve yeraltında çalışan bir savaş örgütünün gecelemekte olduğuna inanabilirdi.

Ayrıca Arnheim'ın kendisi de böyle bir izlenim yaratmayı asla ihmal etmiyordu; çünkü insan, dış dünyaya yönelik izlenimler ol-maksızın sadece kabuktan yoksun, sulu bir meyveden ibarettir. Dr. Arnheim, bu nedenle ilke olarak yalnız başına değil, fakat otelin herkese açık salonunda ettiği kahvaltıda bile, deneyimli iktidar sahibinin hükümet etmekteki becerisiyle ve gözlemlendiğini bilen bir adamın nazik ve sessiz tutumuyla, stenoyla not tutan sekreterine günlük talimatlarını yazdırmaktaydı; aslında bu talimatların hiç-biri Arnheim'ı memnun etmeye yeterli olamazdı, ancak onun bi-lincindeki yeri yalnızca kendi aralarında paylaşmakla kalmayıp, kahvaltının çekici yanları aracılığıyla bir sınırlandırmaya da uğ-radıklarından, kendilerini daha yüksek bir düzeye ulaştırıyorlardı. Büyük bir olasılıkla insanoğlunun yeteneği —ve bu, Arnheim'ın en sevdiği düşüncelerinden biriydi—, kendini geliştirebilmek için as-lında belli bir sınırlandırılmaya ihtiyaç duymaktaydı; kendine aşırı güvenen düşünce özgürlüğü ile cesarettten yoksun düşünsel kaçış arasından geçen, gerçek anlamda üretken sınır çizgisi, yaşamı iyi tanıyan herkesin de bildiği gibi, son derece incedir. Ayrıca Dr. Arnheim, kimin bir düşüncesi olduğu noktasının çok önem taşıdığ-na da inanmaktaydı; çünkü yeni ve önemli düşüncelerin tek bir kişi tarafından bulunduğu çok enderdir; öte yandan insanoğlunun düşünmeye alışkın olan beyni sürekli olarak değerleri birbirinden çok farklı düşünceler üretir: Bu nedenle düşünceler etkin ve başa-rılı biçimlerini, hep dışarıdan, yalnızca düşünme eyleminden de-ğil, fakat kişinin bütün yaşam koşullarından edinmek zorundadır. Sekreterin bir sorusu, yan taraftaki masaya bir bakış, salona giren birinin selamı, bu türden herhangi bir şey, Arnheim'a her defasında tam da doğru anda kendini etkileyici bir görünüme dönüştürmenin gerekliliğini anımsatıyordu ve bu görünümdeki bütünlük, hemen

* Ballhausplatz: Viyana'da, Dışişleri Bakanlığının binasının bulunduğu alan. (Ç.N.).

düşünme biçimine de sirayet ediyordu. Arnheim, bu yaşam deneyimini, düşünen insanın hep aynı zamanda eylemde de bulunan insan olması gerektiği gibi, kendi ihtiyaçlarına uyan bir inancın kalıbına dökmüştü.

Fakat bu inanca rağmen şu andaki çabasına çok büyük bir önem atfetmiyordu; her ne kadar söz konusu çabayla belli koşullar altında şaşırtıcı ölçüde ödüllendirici olabilecek bir hedefi izlemekte idiyse de, burada kalışıyla zamanı sonradan haklı gösterilemeyecek biçimde feda etmekten korkuyordu. "Divide et impera"* şeklindeki o soğukkanlı bilgeliği yineleyerek anımsıyordu: Bu bilgelik, insanlarla ve şeylerle olan her ilişki için geçerlidir ve tek tek her ilişkinin herkesin toplamınca belli ölçüde değerden düşürülmesini gerekli kılar, çünkü insanın içersinde başarıyla eylemde bulunmak istediği ruhsal atmosferin sırrı, çok sayıda kadın tarafından sevilen, fakat kendisi hiçbirine ayrıcalık tanımayan erkeğinkiyle aynıdır. Ama bunun bir yararı yoktu; Arnheim'ın belleği ondan, dünyanın büyük eylemler için doğmuş bir adama yüklediği istemlerde bulunmaktaydı, ancak Arnheim iç dünyasını defalarca sorgulayışının ardından, âşık olduğu sonucunu yine de dışlayamıyordu. Bu ise tuhaf bir durumdu, çünkü yaşı elliye dayanmış bir yürek, artık içinde seveda çiçeklerinin filizlendiği, yirmilik bir delikanlınmki gibi kolay esnek olamayan, sertleşmiş bir adaledir ve bu, Arnheim açısından önemli nahoş durumlar yaratmaktaydı.

Kaygıyla saptadığı ilk şey, dünyaya yönelik geniş bir alana yayılmış olan ilgilerinin, köklerinden koparılmış çiçekler gibi soldukları ve önemsiz günlük izlenimlerin, penceredeki bir serçeye veya bir garsonun dostça gülümsemesine varana kadar, adeta boy attıkları oldu. Normalde haklılığı temellendiren büyük ve hiçbir şeyi kaçırmayan bir sistemi sergileyen ahlâki kavramlarına gelince, Arnheim bunların bağıntılar açısından yoksullaştıklarını, buna karşılık neredeyse cisimsel bir varlık kazandıklarını fark etti. Buna kendini adama denilebilirdi, fakat bu, aynı zamanda çok daha geniş ve farklı bir anlamı da bulunan bir söylemdi, çünkü onsuz idare edebilmek söz konusu değildi; kendini bir göreve adamak, daha yüksekteki birine veya lidere adamak, hatta bütün zenginliği ve çeşitliliği içersinde

hayata adamak, normalde, erkeğe özgü bir erdem diye yorumlandığında, Arnheim açısından bütün dışa açıklığına rağmen vericilikten çok çekingenliği içeren, dürüst bir duruşun simgesi olmuştu. Aynı şey, bir kadınla sınırlandırıldığında ek olarak kısır bir tat da alan sadakat için de söylenebilirdi; mertlik ve yumuşak başlılık, özgecilik ve ince duyarlılık - bunlar, normalde kadınla bağıntılı olarak zihinlerde canlandırılan erdemlerdi, ancak bu tür bir canlandırma sonucu zenginliklerinin en iyi yanını da yitirirlerdi; bu nedenle, aşk denilen yaşantının da, tıpkı suyun en derin ve normalde en kusursuz sayılamayacak noktada toplanması gibi, sadece kadında toplanıp toplanmadığı veya kadının aşkı denilen yaşantının yeryüzündeki her şeye sıcaklığıyla hayat veren volkanik nokta olup olmadığı kesinlikle söylenemiyordu. Bundan ötürü erkeğe özgü çok yüksek düzeyde bir büyükleme, kendini erkeklerin arasında kadınların arasında olduğundan çok daha iyi hissediyordu, ve Arnheim, iktidar katlarına taşınmış düşünce zenginliğini Diotima'nın yol açtığı mutluluk durumuyla karşılaştırdığında, kendi iç dünyasında bir geri çekilme hareketinin meydana geldiği izlenimine engel olamıyordu.

Kimi zaman, tıpkı isteği yerine gelmediğinde onu düş kırıklığına uğratanın ayaklarına kapanan bir erkek çocuk gibi kucaklanma ve öpücüklerle boğulma gereksinimi duyuyordu veya hıçkırmak, dünyaya meydan okuma anlamına gelen sözcükler söylemek ve nihayet sevdiği kadını kendi elleriyle kaçırmak gibi istekler duyarken kendini suçüstü yakalıyordu. Aslında çok iyi bilinen bir gerçektir ki, bilinç düzleminde somutlaştırılan kişinin masallara ve şiirlere kaynaklık eden, sorumluluk duygusundan uzak uç noktası, aynı zamanda her türlü çocukça anıların da mekânıdır ve bu anılar, bir yorgunluğun verdiği hafif rahavet, alkolün zincirlerden boşaltan oyunları veya herhangi bir sarsıntı gibi istisnai durumlarla bu alanlar aydınlandığında, belirginleşir; Arnheim'ın ansızın ortaya çıkıveren duyguları da bu şemalardan çok daha somut değildi; bundan ötürü, bu çocukça geri dönüşler onu ruhsal yaşamının böyle ahlâki karışımlarla dolu olduğuna ısrarla inandırırsalardı bile, söz konusu duygular yüzünden heyecana kapılması (ve böyle bir heyecanlanma yüzünden asıl duygusunu aşırı bir anlam yüklemeye güçlendirmesi) için herhangi bir nedeni olmayacaktı. Bütün Avrupa'nın gözleri önünde yaşayan bir insan kimliğiyle, eylemlerine kazandırmak için sürekli çabaladığı

* "Böl ve yönet", (Ç.N.).

genel geçerlilik niteliği, ona ansızın içten gelme değilmiş gibi gözükmeye başlamıştı. Ama bir şeyin herkes için geçerli olması öngörüldüğünde, bu, belki de çok doğaldı; yadırgatıcı olan ise, bu sonucun Arnheim'ı kabullenmesi için zorlayan öteki yüzüydü; çünkü genel geçerliliğe sahip olan, içten gelmiyorsa eğer, o zaman, tersine, içsel insan da geçerliliği bulunmayandır; bu durumda Arnheim'm peşinden adım adım gelen şey, yalnızca yanlış biçimde sarsıcı bir şey, akılsız ölçüde yasadışı bir şey yapma güdüsü değil, fakat aynı zamanda da bunun herhangi bir akıl-üstülük anlamında doğru olduğu yolundaki rahatsızlık verici düşünceydi. Dilini kurutan ateşle yeniden tanıştığından bu yana onu egemenliği altına alan şey, başlangıçta izlemiş olduğu bir yolu unuttuğu ve bir büyük adamın bütün benliğini dolduran ideolojisinin sadece yitirdiği bir şeyin yerine zorunlu olarak geçmiş bir ikame niteliğini taşıdığı düşüncesi idi.

Bunun doğal bir sonucu olarak çocukluğunu hatırlamaktaydı. Çocukluk resimlerinde, tapınakta yazı uzmanlarıyla tartışan çocuk Isa'nmkiler gibi iri, siyah, yuvarlak gözleri vardı; bütün kadın ve erkek öğretmenlerinin çevresini aldıklarını ve onun tinsel yeteneklerine hayranlık duyduklarını görüyordu, çünkü akıllı bir çocuktan ve hep akıllı öğretmenleri olmuştu. Ama kendini hiçbir haksızlığa dayanamayan ateşli mizaçta bir çocuk olarak da kanıtlamıştı; hep herhangi bir haksızlığa uğrayamayacak kadar çok korunmuş olduğundan, sokaklarda yabancıların uğradığı haksızlıklara karışmış ve onlar uğruna kavgalara atılmıştı. Onu bu konuda ne kadar engelledikleri, aradan daha bir dakika bile geçmeden birisinin onu hasmından ayırmak için hep araya girmiş olduğu göz önünde tutulduğunda, yaptığı çok önemliydi. Bu tür kavgalar ancak şu ya da bu acı verici deneyimi edinmeye yetecek kadar sürdüğünden, ama geride yılmak bilmeyen bir cesaretin varolduğu izlenimini uyandırmayı sağlayacak kadar da zamanında kesildiğinden, Arnheim bugün bile o kavgalardan pişmanlık duymuyordu; erkeğe özgü bir nitelik olan bu cesaret, daha sonra kitaplarına ve inançlarına kadar uzanmıştı; burada sözü edilen şey, çağdaşlarına saygın ve mutlu olabilmeleri için nasıl davranmaları gerektiği konusunda söyleyecek bir şeyleri olan bir insanın ihtiyaç duyduğu nitelikti.

Dolayısıyla, çocukluğundaki bu durum Arnheim'da epey canlı kalmıştı; buna karşılık daha sonra ve değiştirici nitelikte bir devam

olarak eklenen bir başka durum, gözlemde bulunana sanki uyuyakalmış veya, daha doğru bir deyişle, buradaki taştan sözcüğünden pırlantaların anlaşılmasına izin verilirse eğer, taşlaşmış gibi görünüyordu. Bu, Diotima ile temasa geçilmesi sonucu ürkek bir sıçrayışla yeni bir hayata gözlerini açan aşkın konumuydu; işin ilginç yanı ise Arnheim'ın bu durumla gençlik döneminde, başlangıçta kadınlardan bütünüyle uzakken, belli kişilerin varlığı söz konusu değilken tanışmış olmasıydı; bu noktada, zamanın akışı içerisinde buna değgin en modern açıklamaları öğrenmiş olmasına rağmen, yine de Arnheim'ın hayatı boyunca üstesinden gelemediği, kafa karıştırıcı bir durum vardı. "Düşündüğü, belki de sadece henüz varolmayan bir şeyin nasıl olduğu anlaşılmaaksızın ortaya çıkışını andırıyordu; bir yüzde beliren, o yüz ile değil, fakat bütün olup bitenlerin ötesinde varlığı ansızın tahmin edilen başka yüzlerde bulunan o tuhaf ifadeler gibiydi; gürültülerin arasındaki küçük ezgiler, insanların içindeki duygular gibiydi; evet, içinde öyle duygular vardı ki, sözcükleri onları aradığında henüz birer duygu değil, sanki iç dünyasında uzamış, uçlarıyla daha şimdiden derinlere dalan, bu arada da çevresini hafiften nemlendiren bir şeydi; tıpkı aydınlık ilkbahar günlerinde bazen, gölgeleri kendilerinden ötelere vurduğunda ve bu gölgeler tıpkı dereden yansıyan görüntüleri andırırcasına sessiz, tek bir yöne doğru hareket edermişçesine durduğunda, nesnelerin de uzaması gibi." Bir yazar, elbet çok daha sonra ve farklı bir vurguyla durumu böyle dile getirmişti; Arnheim, bu yazarı takdir ederdi, çünkü kamuoyunun gözünden uzak olan bu gizli adamdan haberdar olmak, onunla bir tür mahremiyetin göstergesi diye kabul edilirdi; öte yandan Arnheim'ın kendisi bu yazarı anlamazdı, çünkü böyle imalarla, kendi gençlik döneminde yaygın olan ve yeni bir ruhun uyanışına ilişkin söylemler arasında, ya da yine o zamanlar resimlerdeki tasvirleriyle sevilen, etli bir çiçek çanağını andıran bir çift dudakla simgelenen uzun ve zayıf genç kız bedenleri arasında bağlantı kurardı.

O zamanlar, binsekizyüzseksen yedi yılında -"Tanrım, demek ki neredeyse bir kuşak önce!" diye düşündü Arnheim- kendi fotoğrafları da, o zamanlarkı deyişle modern, "yeni" bir insanı yansıttı; yani o fotoğraflarda yüksek yakalı, siyah atlas kumaştan dikilmiş bir yelek giyer, boynuna da ağır ipek kumaştan yapılma, geniş ve

Biedermeier dönemi modasına atıfta bulunan, fakat amacı bağlamında Baudelaire'i anımsatması öngörülen bir boyunbağı takar, bu kıyafet bir orkideyle de desteklenirdi; genç Arnheim, ziyafete gitmek veya kerli ferli tüccarlardan ve babasının arkadaşlarından oluşma bir toplulukta genç kişiliğini kabul ettirmek zorunda kaldığında, bu orkide yeni bir buluş olarak, sihirli ve kötücül bir havayla bir düğme deliğine takılırdı. Buna karşılık iş günlerinde resimler, süs olarak yumuşak İngiliz kumaşından dikilmiş bir iş elbisesinden başını çıkartmış, katlanabilir bir metre gösterirdi; elbisenin üstünde gerçekten tuhaf, ancak başın önemini yoğunlaştıran, aşırı yüksek bir dik yaka bulunurdu. Evet, bir zamanlar böyle bir görünüme sahip bulunan Arnheim, bugün de bu görünüşüne belli bir hoşlanma duygusuyla yaklaşmaktan kendini alamıyordu. O zamanlar henüz alışılmamış bir tutkuyla, iyi tenis oynardı; o ilk günlerde tenis henüz çim sahalarda oynanmaktaydı; babasını hayretler içerisinde bırakarak ve herkesin gözü önünde işçi toplantılarına katılırdı, çünkü Zürih'teki bir yıllık üniversite öğrenimi sırasında sosyalist düşüncelerle itici bir biçimde tanışmıştı; ancak böyle ziyaretlerin ertesinde atla ve acımasız bir tempoyla bir işçi köyünün içinden dörtnala geçmekten de çekinmezdi. Kısacası, bütün bunlar birbiriyle çelişen, ama yeni tinsel öğelerin oluşturduğu bir anafordu; bu öğeler, doğru zamanda doğmuş olmak gibi büyüleyici bir sanı yaratırdı; bu sanı çok önemliydi ve insanın daha sonra bu sanının değerinin sözü konusu durumun ender rastlanırlığından kaynaklanmadığını doğal olarak anlaması da durumda bir değişikliğe yol açmazdı. Hatta daha sonraları muhafazakâr teşhislere gittikçe daha çok yer vermiş olan Arnheim, kendini sürekli yenileyen bu nihayet dünyaya gelmişlik duygusunun doğanın bir israfını betimleyip betimlemediği konusunda kuşkuya da düşmüştü; fakat bu duyguyu yine de feda etmemişti, çünkü bir kez sahip olduğunu feda etmekten hiç hoşlanmazdı ve her şeyi toplayıp biriktirmekten yana olan yaradılışı, bir zamanlar edinilmiş olanların tümünü özenle kendi içinde saklamıştı. Öte yandan ise bugün, hayatı gözüne ne kadar derli toplu ve çeşitlilikler sergileyici görünürse görünsün, ona sanki bu hayatın içerisinde bir tek şeyin, ilk başta ötekiler arasında en gerçekdışı gibi görünmüş olan bir şeyin kendisini çok farklı ve kalıcı bir biçimde etkilemiş olduğu izlenimine kapılıyordu: Bu, ona sadece canlı bir

hareketlilik içindeki dünyaya değil, ama iç dünyasında tutulmuş bir nefes gibi dolanan bir başka dünyaya da ait bulunduğunu fısıldamış olan, romantik ve sezgilerle dolu durumdu.

Diotima sayesinde zihninde yeniden bütün katıksızlığı ile somutlaşmış olan bu romantik sezgi, her çabaya ve kıpırdanışa sessizliği emrediyordu; gençlikteki çelişkilerin ve sürekli değişen bakış açılarının kargaşası, yerini bir gündüz düşünce, bütün sözcüklerin, olayların ve taleplerin, yüzeye sırtını dönmüş derinlikleri içersinde, birbirleriyle aynı oldukları düşünce bırakıyordu. Böyle anlarda yükselme tutkusu bile suskunlaşıyordu, gerçeklik düzleminde olup bitenler bir bahçenin önündeki gürültü gibi uzakta kalıyordu; Arnheim'a, sanki ruhu kıyıların ötesine geçmiş ve ancak şimdi varlık kazanmış gibi geliyordu. Bunun bir felsefe olmadığı, fakat tıpkı insanın gündüz göğü tarafından ışıklara boğulan ayı sessizliği içerisinde öğlen ışığında havada görmesi kadar cisimsel bir yaşantı olduğu ne kadar garanti edilmek istenirse istensin azdır. Genç Paul Arnheim bile böyle bir atmosfer içerisinde ve kendine hâkim olarak lüks bir restoranda yemek yer, özenle giyinmiş olarak her topluluğa girer ve her yerde nasıl davranılması gerekiyorsa öyle davranırdı; ancak bu arada kendisinden kendisine uzanan yol, en yakınındaki insana veya nesneye uzanan yol kadar uzaktı, dış dünya, teninde son bulmuyordu ve iç dünyanın ışığını dışarıya yansıtan, sadece düşüncenin penceresi değildi; bu ikisi, bölünmemiş bir yalıtılmışlık ve varlık halinde birbiriyle bütünleşmekteydi; bu ayrıksılık ve varlık, rüyasız bir uyku kadar yumuşak, huzurlu ve yüceydi. Daha sonra ahlâki bağlamda gerçekten büyük bir umursamazlık ve eşdeğerlilik kendini gösteriyordu; hiçbir şey küçük ya da büyük değildi; bir şiir ve bir kadının eline konurulan bir öpücük, birkaç ciltlik bir eserle veya politik açıdan büyük bir eylemle aynı ağırlıktaydı ve kötü olan ne varsa, anlamsızdı, tıpkı iyi olan her şeyin de bütün yaratıklar arasındaki bu sevecen ve en eski hısımlık kapsamında gereksiz oluşları gibi. Demek ki Arnheim, son derece normalmiş gibi davranmaktaydı, sadece yaptıkları sanki dokunulmazlığı bulunan, titreyen alevinin arkasında içsel insanın hareketsiz durduğu ve dışta bulunan, o sırada bir elma yiyen veya bir elbise için terziye ölçü aldırmağa olan insana baktığı bir anlam içerisinde gerçekleşmekteydi.

Şimdi bu, bir hayal miydi, yoksa insanın hiçbir zaman anlayamayacağı bir gerçekliğin gölgesi miydi? Buna yanıt olarak sadece bütün dinlerin gelişmelerinin belli konumlarında bunun gerçeklik olduğunu ileri sürdükleri söylenebilirdi; aynı şey, bütün sevenler, bütün romantikler, aya, ilkbahara ve sonbaharın ilk günlerindeki o mutlu ölümlere eğilimi bulunan bütün insanlar için de söylenebilirdi. Ama bu durum, daha sonra yitip gidiyordu; uçuyor veya kuruyup kalıyordu, bu ayırt edilemiyordu, ama günün birinde insan, onun yerini bir başka şeyin aldığını saptıyordu; eskisi ise, insanın ancak gerçek olmaktan uzak yaşantıları, düşleri veya hayalleri unutmakta sergilediği hızla unutuluyordu. Bu ilk aşk yaşantısı çoğunlukla ilk kişisel sevilme durumuyla eşzamanlı olarak ortaya çıkma alışkanlığında olduğundan, insan daha sonra rahatça bunun nasıl değerlendirilmesi gerektiğini bildiğine de inanıyor ve onu, ancak siyasi seçme ve seçilme hakkını elde etmezden önce yapması hoş görülebilecek delilikler arasına katıyordu. Demek ki söz konusu durumun yapısı buydu, ama bu durum Arnheim bağlamında hiçbir zaman bir kadınla bağıntılı olarak ortaya çıkmamış olduğundan, doğal bir biçimde bir kadınla birlikte kalbinden yitip gitmesi de olanaksızdı; buna karşılık, üstü, Arnheim'in öğreniminin ve boş geçirdiği zamanların son bulmasının ardından, babasının işine girmesiyle birlikte benliğinde uyanan izlenimler tarafından örtülmüştü. Arnheim hiçbir şeyi yarım yamalak yapmadığından, kısa zamanda babasının işyerinde yaratıcı ve doğru biçimlendirilmiş bir hayatın, şairlerin yazı odalarında kurguladıkları şiirlerden çok daha büyük bir şiir olduğunu keşfetmişti, ve bu, çok farklı bir durumdu.

Bu sırada örnek insan olmaya yönelik yeteneği de kendini ilk kez belli etmişti. Çünkü hayatın şiirinin öteki bütün şiirlerden üstün olan yanı, içeriği nasıl bir yapı taşırsa taşırsın, hep büyük harflerle dizilmiş olmasıydı. Dünyevi bir işte çalışmakta olan en küçük gönüllünün bile çevresinde bütün dünya döner ve bütün kıtalar onun omzunun üstünden bakar; böylece, yaptığı hiçbir şey önemsiz değildir; buna karşılık odasında çalışmakta olan yalnız yazarın çevresinde ise, kendini ne kadar zorlarsa zorlasın, ancak sinekler döner. Bu, öylesine kendiliğinden anlaşılır bir şeydir ki, pek çok insana yaşamdan malzeme alarak yaratmaya koyuldukları anda, onları eski-

den etkilemiş olan pek çok şey, artık "yalnızca edebiyat" olarak görünmeye başlar; başka deyişle, en iyi olasılıkla zayıf ve karışık, ama çoğu kez çelişkili, kendi kendini geçersiz kılan bir etki yaratır; bu etki ile, onları gerçekleştirmeye verilmiş olan önem arasında hiçbir orantı yoktur. Ne sanatın yarattığı güzel kıpırtıları yadsıyan, ne de kendisini bir kez derinden etkilemiş olanı delilik veya hayal diye nitelendiren Arnheim açısından durum, doğal olarak tümüyle böyle değildi; o, içinde bulunduğu, erkeklere özgü koşulların gençlikteki hayal ürünü koşullar karşısındaki üstünlüğünü anlar anlamaz, erkek oluşundan kaynaklanan yeni bilgilerin rehberliğinde her iki yaşantı öbeği arasında bir kaynaştırma işlemini gerçekleştirmeye koyulmuştu. Böylece de, aslında eğitilmiş kişilerin çoğunluğunu da oluşturan, iş hayatına girişin ardından eski ilgi alanlarını tümüyle yadsımak istemeyen, tam tersine, ancak o andan itibaren gençliklerinin romantik teşvikleriyle huzurlu, olgun bir ilişki kurabilen çoğu insanın yaptığını yapmış oluyordu. Hayatın, kendilerinin de şairleri arasında olduklarını bildikleri, büyük şiirinin keşfedilmesi, bu insanlara kendi şiirlerini yaktıkları zamanlarda yitirmiş oldukları ve amatörlerle özgü cesareti yeniden armağan eder; onlar, hayatı şiirleştirirlerken kendilerine gerçek anlamda doğuştan uzman kişi gözüyle bakma hakkını elde ederler ve tinsel bir sorumlulukla günlük hayatta yapıp ettiklerinin derinliklerine inmeye koyulurlar, kendilerini belki bin küçük kararın arifesinde hissederler, hayatları ahlâki ve güzel olsun diye, düşüncelerinde Goethe'nin böyle yaşamış olduğuna dair bir örnek alırlar; müzik, doğa, çocukların ve hayvanların masum oyunlarına yönelik gözlemler ve iyi bir kitap olmaksızın hayattan zevk alamayacaklarını söylerler. Ruhun potasında kavrulmuş olan bu orta sınıf, Almanlar arasında hâlâ sanatların ve pek ağır olmayan edebiyatın baş tüketicisidir, fakat bu sınıfın üyeleri, kendilerine bir zamanlar bütün isteklerinin tatmini gibi gelmiş olan sanata ve edebiyata, anlaşılabilir bir biçimde ve en azından tek gözleriyle sanki -kendi türünde, onlara nasip olandan daha yetkin bir düzeyde bulunmasına rağmen— erken bir devreymiş gibi yukarıdan bakarlar, ya da örneğin demir sac üreticisi bir fabrikatör alçıdan figürler yapan bir heykeltıraş hakkında, bu ürünleri güzel bulmak gibi bir zaafa kapıldığı takdirde ne düşünürse, onlar da sanat ve edebiyat hakkında öyle düşünürler.

Arnheim, kültürel bağlamdaki bu orta sınıfa, muhteşem dolgunluktaki bir bahçe karanfilinin yol kenarında yetişmiş, zavallı bir yabani karanfile benzediği kadar benzemekteydi. Arnheim için hiçbir zaman tinsel bir köklü değişim, radikal bir yenileme değil, fakat yalnızca varolanla aynı örgü içersinde kaynaşma, sahip olma, yumuşak düzeltmeler, geçerli güçlerin silikleşmiş ayrıcalıklarının ahlâki açıdan yeniden canlandırılması söz konusu olabilirdi. Kendisi ne bir züppeydi, ne de soyluların ondan üstün olan kesimine tapan biriydi; sarayla tanıştırılmış, gerek yüksek soylularla, gerekse bürokrasinin doruklarında bulunanlarla temasa geçmiş biri kimliğiyle, bu çevreye asla bir taklitçi olarak değil, ama sadece muhafazakâr feodal yaşama alışkanlıklarını seven, burjuva kökenini, değiş yerindeyse Frankfurt-Goethe kökenini ne unutan, ne de unutturmak isteyen biri olarak uymaya çalışmaktaydı. Ama karşı koyuş konumu da bu edimle birlikte son buluyordu ve karşıtlığın bundan büyüğünü yaşamsal bir adaletsizlik sayardı. Yaratıcı insanların -ve bunların başında da yeni bir çağ saydığı, hayatı yönlendiren tüccarların- misyonlarının, herhangi bir zaman egemenlik bağlamında varoluşun eski güçlerinin yerine geçmek olduğuna içtenlikle inanmaktaydı; bu, Arnheim'a belli ve sessiz bir büyülenme duygusu aşılamaktaydı; o zamandan bu yana kaydedilen gelişme, bu duygunun haklılığına bir gerekçe de sağlamıştı; fakat paranın bu egemenlik iddiası bir veri sayılsa bile, elde edilmek istenen gücün nasıl doğru kullanılabileceği sorusunun yanıtı yine de açıktı. Banka müdürleri ile büyük sanayicilerin seleflerinin işleri kolay olmuştu; onların hepsi birer şövalyeydi ve hasımlarından geyik çorbası yapmışlar, bunun için de tinin silâhlarını ruhban sınıfına bırakmışlardı; bu çağın insanı ise gerçi paraya, yani Arnheim'in anlayışına göre bugün bütün ilişkileri düzenlemenin en sağlam yöntemine sahipti, fakat bir giyotin kadar sert ve şaşmaz olabilen bu yöntem, romatizmalı birindeki kadar duyarlı da olabiliyordu -bu noktada, en küçük bir vesileyle kurlarda meydana gelen çekilmeleri ve tutulmaları düşünmek yeter!- ve kendisinin egemenliği altındaki her şeyle en kırılğan bir biçimde bağıntılıydı. Hayatın bütün görünümünün oluşturduğu ve ancak gözü kör bir ideolog kendini beğenmişliğinin unutabileceği bu hassas bağlam sayesinde Arnheim, kraliyet tüccarının kişiliğinde radikal değişim ile eski olanda direnişin, iktidar

ile burjuva uygarlığının, akılcı cesaret ile karakterli bilme eylemi arasındaki sentezi, en derin noktada ise kendini hazırlamakta olan demokrasiyi yansıtan bir simge kişiliği görmeyi öğrenmişti; kendi kişiliği üzerinde sürekli çalışarak, ulaşabildiği ekonomik ve toplumsal bağlamları tinsel bakımdan örgütleyerek ve devletin bütünü'nün yapısı ile yönetimi üzerine düşünceler aracılığıyla, kaderin ve doğanın etkisi sonucu aralarında eşitsizlik bulunan toplumsal güçlerin doğru ve üretken bir düzene sokulduğu, idealin de zorunlu olarak sınırlayıcı nitelikteki gerçekler karşısında parçalanmak yerine kendini arındırıp daha sağlam kıldığı yeni bir zamana katkıda bulunmak istiyordu. Dolayısıyla, bunu nesnel bir benzerlikle dile getirmek için, bir çatı-kavram niteliğindeki kraliyet tüccarını geliştirme yoluyla Ruh-İş Yaşamı Bağlamında Menfaatlerin Kaynaşması'nı yürürlüğe koymuştu ve bir zamanlar onu, aslında her şeyin temelde aynı olduğu algılamasına götürmüş olan aşk duygusu, şimdi bir çekirdek olarak Arnheim'in kültür ile insani yararların bütünlüğü ve uyumu inancının içersinde yer almaktaydı.

Tahminen aynı dönemde Arnheim, yazılarını yayınlamaya da başlamıştı ve ruh sözcüğü bu yazılarda kendini göstermişti. Arnheim'in bunu bir yöntem, bir ileri aşama, bir kraliyet sözü olarak kullanmış olduğu da tahmin edilebilir, çünkü prensler ile generalerin bir ruha sahip bulunmadıkları kesindi, maliyeciler arasında ise o, birinciydi. Bu arada belli bir ihtiyacın bir rol oynamış olduğu da kesindi; bu, kendini son derece akılcı olan dar anlamdaki çevresi karşısında, daha da somut bir deyişle, yanında giderek artık yaşlanmakta olan bir veliaht rolünü oynamaya başladığı babasının iş hayatında baskın olan lider yapısı karşısında, iş hayatındaki anlayışa yabancı bir biçimde savunma ihtiyacıydı. Yine kesin olan bir başka nokta da, bilinmeye değer her şeye egemen olma tutkusunun -Arnheim'in ihtiyaç duyduğu kapsamda hiçbir insanın üstesinden gelemeyeceği bir tür ayaklı kütüphane olma eğiliminin-, ruhta, aklının egemen olamayacağı her şeyi değersiz kılmaya yarayan bir araç bulduğuydu. Çünkü bu noktada Arnheim, yaşadığı çağın bütününden farklı değildi; bu çağın güçlü bir dinsel eğilimi yeniden geliştirmesi, dinsel bir misyon bilincinden değil, fakat görüldüğü kadarıyla söz konusu yüzyılın tutkuyla boyun eğdiği paraya, bilgiye ve hesapçılığa karşı kadınsı ve aşırı duyarlı bir başkaldırıdan kay-

naklanmaktaydı. Ancak işin tartışmalı ve belirsiz olan yanı, Arnheim ruhtan söz ettiğinde kendisinin buna inanıp inanmadığı ve bir ruha sahip olmaya da kendi hisse senetleri üzerindeki mülkiyeti kadar gerçeklik atfedip atfetmediği idi. Arnheim, ruh sözcüğünü bir şeye ilişkin ve başkasını bulamadığı bir nitelendirme olarak kullanıyordu. İhtiyacının çekim gücüne kapılmış olarak -çünkü Arnheim, başkalarına kolay kolay söz hakkı tanımayan bir konuşmacıydı; sonraları, başkalarında yaratma yetisine sahip bulunduğu etkinin bilincine vardığında ve yazılarında da gittikçe daha sık-, sözü, sanki varolduğu sonucuna, tıpkı insanın görmemesine rağmen varlığını kabullendiği sırtı gibi, ruha getirmeye başlamıştı. Böylece, tıpkı derin bir suskunluğun canlı sözcüklerle kaynaşması gibi, dünya işlerinin kesinliği ile aynı örgüde yer almış, belirsiz ve sezgilerle yüklü bir şey yazma konusunda gerçek bir tutkuya kapılmıştı; bilmenin yararını yadsı mıyordu, hatta tam tersine, arı gibi bilgi toplayarak bu konuda kendisi çevresinde etki yaratıyordu; bu, ancak elinde bunun için gerekli bütün araçlar bulunan birinin başarabileceği bir şeydi; ama bu etkiyi yarattıktan sonra, zekânın ve titizliğin alanlarının üzerinde, ancak kâhince kavranabilecek bir de bilgelik alanının bulunduğunu söylüyordu; devletleri ve dünya çapındaki işleri kuran iradeyi tanımlıyordu; bunu yapmasının nedeni, kendisinin, bütün büyüklüğüne rağmen, sadece görünmez bir biçimde atan bir yürek tarafından harekete geçirilmesi gereken bir kola benzer bir şey olduğunu anlatmaktı; dinleyicilerine teknikteki ilerlemeleri veya erdemlerin değerini her bireyin kafasında canlandırdığı biçimde, en alışılmış tarzda açıklıyordu; ama doğa güçleri ile tinsel güçlerin sadece ayaklarının altındaki büyük derinliklerde uzanan ve dalgalardan hemen hemen hiç etkilenmeyen bir okyanusun kıpırtıları olduğu anlaşılmadığı takdirde, böyle bir kullanımın ancak yıkımlara yol açabilecek bir cahillik olarak kalacağını da ekliyordu. Bu türden açıklamaları, tahtından kovulmuş bir kraliçenin, talimatını şahsen kraliçeden almış ve dünyayı buna göre düzenlemekte olan naibinin buyruklarının üslubuyla yapıyordu.

Belki de bu düzenleme biçimi, Arnheim'in asıl ve en güçlü tutkusuydu, onun konumundaki bir insanın bile kendine tanıyacağı yetkilerin tümünü çok aşan bir iktidar hırsıydı; bunun doğrudan yol açtığı sonuç, gerçekliğin alanlarında onca güçlü olan kendisi

gibi bir adamın yılda en az bir kez beyliğindeki şatosuna çekilmek ve sekreterine stenoyla bir kitap dikte etmek zorunda kalmasıydı. Önce ve en canlı biçimde uçarı gençlik zamanlarında ortaya çıkmış olan o tuhaf sezgi, kendine bu yolu açmıştı; ama aynı sezgi, artık azalan bir güçle ve dolaylı da olsa, kimi zaman Arnheim'ı ziyaret etmekteydi. Böyle zamanlarda, dünya işlerinin ortasında, söz konusu sezgi tatlı bir felç hali ya da manastır özlemi gibi Arnheim'ın üzerine varır, ona bütün çelişkilerin, bütün büyük düşüncelerin, bütün dünya deneyimlerinin ve çabalarının, sadece kültür ve hümanizm gibi sınırları belirsiz sözcüklerle ifade edildiği şekilde olmadığını, bunların aynı zamanda, hani insanın hastalıklı denilebilecek kadar güzel bir günde kollarını kavuşturup nehre ve çayırlara bakması ve kendini bu manzaradan asla kurtaramaması gibi, bir sözcük fırtınasının içinden kaynaklanan, parıltılı ve eylemsiz bir anlamlarının da bulunduğunu fısıldardı. Arnheim'ın yazma eylemi, bu anlam açısından bir tür ödündü. Ortada yalnızca tek bir ruhun bulunması, bu ruhun da, elle tutulup gözle görülemeden sürgünde olması ve kendini oradan sadece tek bir yolla, çok tuhaf bir belirsizliği veya çokanlamlılığı bulunan bir yolla belli etmesi, buna karşılık bu yüce mesajın uygulanabileceği ve dünyaya ilişkin sayısız denilebilecek kadar sorunun, düşünülebilecek bütün soruların olması nedeniyele, yılların akışı içerisinde durum uzun sürdüğünde bütün monarşi yanlılarının ve peygamberlerin kapıldıkları o ciddi tedirginlik, Arnheim için de ortaya çıkmıştı. Arnheim, yalnızlığına çekilip yazmaya başlar başlamaz kalem, neredeyse tekin sayılamayacak bir üretkenlikle onun düşüncelerini ruhtan tinin, erdemlerin, ekonominin ve politikanın sorunlarına taşıyor, göze görünmeyen bir ışık kaynağı tarafından aydınlatılan bu sorunlar, çok net ve büyümlü bir bütünlüğe sahip olan bir ışıklandırmaya kavuşuyordu. Bu yayılma içgüdüünün sarhoş edici bir yanı vardı, buna karşılık Arnheim, pek çok insan için yazılı yaratma eyleminin koşulu niteliğini taşıyan ve tinin kendi anlayışına uymayan her şeyi dışlayıp unutması anlamına gelen bilinç bölünmesine bağlıydı; bir görüşmeciyle konuşması ve onun kişiliği aracılığıyla dünyadaki ilişkilerin içerisinde yer alması durumunda, kendini asla bunca yayılmaya bırakmazdı; ama görüşünü yansıtmaya hazır bir kâğıdın başına geçtiğinde, inançlarını benzetmelerden yana zengin bir söylemle bolca dile ge-

tirmekten zevk alırdı; bu inançların sadece çok az bir kısmı kesinlik taşır, gerisi sözcüklerden oluşma bir sis gibi kalırdı; bu bağlamda tek gerçeklik iddiası ise, Arnheim'ın hep aynı yerlerde sesini yükseltmesi olurdu.

Arnheim'ı bu yüzden azarlamaya kalkışabilecek olan kişinin, çifte bir tinsel kişiliğe sahip bulunmanın artık çoktandır sadece delilerin sergilediği bir hüner olmadığını, fakat şimdiki zamanın temposunda politik anlayış geliştirme becerisinin, bir gazete makalesi yazma yeteneğinin, sanatta ve edebiyatta yeni yönelimlere inanma gücünün ve bunun gibi daha başkaca sayısız şeyin bütünüyle bir yetenekten, belli saatler boyunca inancına karşıt olarak inanma, bilinç içeriğinin tamamından bir parçayı ayırma ve bu parçayı işleyerek yeni bir mutlak inanmışlık durumuna dönüştürebilme yeteneğinden kaynaklanabileceğini düşünmesi gerekiyordu. Arnheim'ın, söylediğine hiçbir zaman çok içtenlikle inanmaması, bu durumda bir ayrıcalık anlamına geliyordu. Bir erkek olarak olgunluk yıllarının doruklarındayken, ne var ne yoksa tümü hakkında görüşlerini dile getirmişti, yaygın inançlara sahipti ve önünde durmasını gerektirecek, aynı tarzda yolunu sürdürdüğü takdirde, gelecekte de, eskilerinden uyumlu bir biçimde geliştirilmiş yeni inançlar elde etmesini engelleyebilecek hiçbir sınır görmemişti. Başkaca bilinç durumlarındayken verimlilik hesaplarını ve bilançoları denetleyen, onun gibi etkin düşünebilen bir adam, bütün bunların, neredeyse tükenmez gibi gözükken bir biçimde yaygınlaşmasına rağmen, yine de sınırları ve döngüsü bulunmayan bir eylem olduğunu gözden kaçıramazdı; bu eylem tek smirlandırılışım onun kişiliğinin bütünlüğünde bulmaktaydı, ve Arnheim'ın kendinden ileri ölçüde emin olmasına rağmen, bu aklı için tatmin edici bir durum değildi. Gerçi bunun nedenini, hayatın eğitilmiş gözlemciye her yanda gösterdiği, akıldışı kısımda aramaktaydı; ayrıca umursamaz bir tavırla, yaşanan zamanda her şeyin sınırsızlığa doğru kaydığını düşünerek de yatıştırmaya çalışıyordu; kimse'nin içinde yaşadığı yüzyılın zaaflarının tümüyle üzerine çıkamayacağı gerçeğinde de, Homeros ve Buddha gibi daha elverişli zamanlarda yaşamış olan kişilikleri hiç kıskanmaksızın kendi üzerinde tutarak, bütün büyük adamlara özgü alçakgönüllülük erdemini gerçekleştirebilme bağlamında değerli bir olanak görüyordu: Fakat zamanla, edebiyat alanındaki

başarıları kendi veliaht hayatında önemli bir değişiklik olmaksızın doruğa vardığında, o söz konusu akıldışı kısım, somut olayların eksikliği ve hedefini şaşırdığı, ilk arzusunu unuttuğu duygusundan kaynaklanma tedirginlik iyice bastırmaya başlamıştı. Eserim dediği şeyleri kuşbakışı gözden geçiriyordu ve her ne kadar bunlardan memnuniyet duyma hakkına sahip sayılabilirse de, yine de kimi zaman bütün bu düşüncelerin arasından, sadece özelemlerle etkisini sürdüren bir başlangıcı gördüğüne inanıyordu; bu başlangıç, sanki her gün daha da kalınlaşan, pırlantalardan örülü bir duvar tarafından uzaklaştırılmaktaydı.

Bu türden olmak üzere, özellikle son zamanlarda kendisini derinden etkileyen, nahoş bir şey yaşamıştı. Şimdi kendisine eskiye göre daha çok tanıdığı boş zamanlarından birini, sekreterine makinede resmi binalar ile devlet anlayışı arasındaki örtüşme konusunda bir makale dikte etmek için kullanmış, bu arada "Bu yapıya baktığımızda, duvarların suskunluğunu görüyoruz" cümlesini 'suskunluğunu' sözcüğünden sonra, o anda çağrılmaksızın iç dünyasından yükselmiş olan Roma Cancelleria'sının görüntüsünün tadını bir an için çıkarmak amacıyla kesmişti; fakat yeniden metne baktığında, sekreterin alışılageldiği gibi acele davranarak yazmış olduğunu görmüştü: "...ruhun suskunluğunu görüyoruz." O gün daha fazla dikte etmemiş, ertesi günü de cümleyi çıkarttırmıştı.

Şimdi, böylesine yaygın ve derin bir arka planda olup biten olaylar karşısında, bedensel açıdan bir kadınla bağlantılı ve biraz alışılacelmiş nitelikte bir aşkın ne önemi olabilirdi? Arnheim, ne yazık ki bunun ancak bütün yaşamını kapsayan ve tıne uzanan bütün yolların ruhtan çıktığını, ama bu yollardan hiçbirinin geriye dönüşü olanaklı kılmadığı saptaması kadar önem taşıyabildiğini kendine itiraf etmek zorunda kalmıştı! O güne kadar hiç kuşkusuz çok sayıda kadın, onunla yakın ilişkiler kurmayı mutluluk nedeni saymıştı, ancak bunlar asalak olmadıklarında çalışan, eğitim görmüş kadınlar ve kadın sanatçılardı, çünkü bakılan ve geçimini kendisi sağlayan kadın türüyle insan, net ilişkiler temelinde anlaşılabilir; Arnheim'ın doğasının ahlâki ihtiyaçları, onu hep içgüdülerin ve buna eşlik eden, kadınlarla gerçekleşen kaçınılmaz hesaplaşmaların akıl tarafından belli ölçüde sınırlandırıldığı ilişkilere sürüklemişti. Oysa Diotima, onun ahlâkın arkasında, daha gizli bir

noktada kalan yaşamını derinden etkileyen ilk kadındı ve Arnheim bu yüzden ona bazen kıskançlıkla bakıyordu. Sonuçta Diotima bir memur karısından başka bir şey değildi, gerçi düşünülebilecek en iyi üslubu olan bir memur karısıydı, ama ancak iktidarın bahşedebileceği o en yüksek insani kültürden yoksundu; Arnheim eğer kendini bütünüyle birine bağlamak isteseydi, Amerika'nın yüksek mali çevrelerine veya İngiliz soylular sınıfına mensup bir kıza sahip olurdu. Yaşadığı belli anlarda, çocukluğundaki çok eski bir farkın, acımasız denilebilecek kadar safça ve çocuklara özgü bir büyüklüğünün veya ilk kez resmi bir okula götürülen, o zamana kadar üzerine titrenmiş bir çocuğun kapıldığı dehşetin iç dünyasında ortaya çıktığı oluyordu; böyle zamanlarda giderek yoğunlaşan âşık olumsuzluk durumu gözüne korkutucu bir ayıp gibi görünüyordu. Böyle anlarda işlerini, ancak ölmüş ve sonradan geri dönmüş bir ruha özgü, buz gibi bir üstünlükle ele aldığı anda, paranın hiçbir şey tarafından kırilemeyecek serinkanlı mantığı, aşkla karşılaştırıldığında, olağanüstü temiz bir güçmüş gibi geliyordu.

Ama Arnheim için bu, tutuklunun nasıl olup da özgürlüğünü ölümüne savunmaksızın kaptırabildiğini artık anlayamaz olduğu ânın gelmiş olduğundan başkaca bir anlam taşııyordu. Çünkü Diotima: "Dünyada olup bitenler nedir ki? Un peu de bruit autour de Notre âme...!" dediğinde, kendi hayatının binasının titrediğini hissediyordu.

Moosbrugger Dans Ediyor

Bu arada Moosbrugger, hâlâ Eyalet Mahkemesinin gözaltı hücrelerinden birinde kalmaktaydı. Avukatı yeni verilere ulaşmıştı ve yetkili makamlar nezdinde davanın son merhaleye getirilmesi için acele edilmemesi uğruna çaba harcıyordu.

Moosbrugger, bu durum karşısında gülümsüyordu. Gülümsemesi, can sıkıntısındanı.

Can sıkıntısı, düşüncelerini harekete geçiriyordu. Bilindiği üzere, normalde can sıkıntısı düşünceleri öldürür; ama Moosbrugger'inkileri harekete geçiriyordu, bu defa; bu, bir oyuncunun giyinme odasında oturup sahneye çıkacağı ânı beklemesi gibi bir durumdu.

Eğer Moosbrugger'in büyük bir kılıcı olsaydı, şimdi onu eline alır ve sandalyenin kafasını uçururdu. Masanın, sonra da pencerenin, doğal ihtiyaçları için konmuş kovanın ve kapının kafalarını uçururdu. Sonra kafalarını uçurduğu herkesin kafalarının yerine kendi kafasını oturturdu, çünkü hücrede sadece kendi kafası vardı ve bu da güzel bir şeydi. Geniş kafatasıyla, arkadan alna kadar uzanan saçlarla kafasının eşyanın üstünde nasıl duracağını gözünde canlandırabiliyordu. O zaman eşyadan hoşlanıyordu.

Keşke oda biraz daha büyük, yemekler de daha iyi olabilseydi!

Hiç kimseyi göremediğine gerçekten memnundu, insanlara çok güç dayanabiliyordu. İnsanların çoğu kez karşısındakini koyu bir umutsuzluğa sürükleyen, bir duvarda delik delercesine sırtlarına yumruk indirme isteğini uyandıran bir tükürme veya omuz silkme

tarzları vardı. Moosbrugger Tanrıya değil kendi aklına inanırdı. Yargıç, at gözlükleriyle bakan rahip, jandarma gibi ebedi doğrulardan nefret ederdi. Kendi işini yalnız başına kendi görmek zorundaydı ve böyle bir durumda insan, kimi zaman herkesin yolunu tıkadığı izlenimine kapılıyordu! Çoğu kez görmüş olduklarını, mürekkep hokkalarını, yeşil örtüyü, kurşunkalemleri, sonra duvarda imparatorun resmini ve herkesin oturuş biçimini tekrar gözünün önünde canlandırıyordu; bu düzen, olduğu haliyle ona otlar ve yapraklar yerine böyle olması gerektiği duygusuyla örtülü bir kapanmış gibi görünüyordu. Sonra aklına genellikle dışarıda bir nehrin dönüş yaptığı noktada çalıların nasıl durduğu, bir fiskiyenin şırıltıları, birbirine karışmış yerlerden parçalar, bir zamanlar bilincinde olduğunu hiç bilmediği anılardan oluşma sonsuz bir dağarcık geliyordu. O zaman düş kuruyordu: "Onlara bir şeyler anlatabilirdim!" Genç bir insanın düş kurması gibi. Onu o kadar sık içeri kapatmışlardı ki, asla yaşlanmamıştı. "Bir dahaki kez bunu daha dikkatle gözden geçirmeliyim," diye düşündü Moosbrugger "yoksa beni anlayamazlar." Ardından sert bir ifadeyle gülümsedi ve kendisi hakkında, yargıçlara oğlundan söz eden bir baba gibi konuştu: O hiçbir işe yaramaz, iyice tıkın içeriye, belki o zaman kendini biraz toparlar!

Elbette şimdi hapisanedeki bazı düzenlemeler yüzünden öfke duyuyordu. Ya da biraz canı yanıyordu. Ama o zaman kendisini hapisane doktoruna veya müdüre götürmelerini sağlıyordu; o zaman her şey yeniden belli bir düzene giriyor ve yere düşüp kalan bir farenin üstünü örten su gibi sakinleşiyordu. Elbette bunu gözünde böyle bir imgeyle canlandırmıyordu; ancak görünüşünü hiçbir şeyin bozamayacağı, büyük ve her şeyi yansıtan bir su gibi yayılmış olma izlenimine şimdi hemen her zaman sahipti, bunun için gerekli sözcüklere sahip bulunmasa bile.

Sahip bulunduğu sözcükler, şunlardı: — Hımmm, demek öyle. Masa, Moosbrugger'di.

Sandalye, Moosbrugger'di.

Parmaklıklı pencere ve kilitli kapı, kendisiydi.

Bunu asla delice ve alışılmadık bir şey gibi düşünmüyordu. Lastik şeritler sadece yok olmuştu, o kadar. Bir başkasına çok yaklaşmak isteyen her şeyin veya yaratığın arkasında gerilen bir lastik şerit vardır. Çünkü aksi takdirde şeyler de karışıp birbirine girebi-

rir. Her hareketin içersinde de, insanın yapmak istediğini tam olarak yapmasını engelleyen bir lastik şerit bulunur. Bu lastik şeritler şimdi ansızın yokolmuştu. Yoksa bu, sadece lastik şeritlerde olduğu gibi önleyici bir duygu muydu?

Bu konuda herhalde tam bir ayrıma gidilemez, öyle değil mi? "Örneğin kadınlar, çoraplarını lastik şeritlerle tuttururlar. Buyrun bakalım!" — diye düşündü Moosbrugger. "Bacaklarında muska gibi lastik şeritler taşırlar. Giysilerinin altında. Tıpkı kurtlar yukarıya tırmanmasınlar diye meyve ağaçlarına sürülen ilaçtan şeritler gibi."

Ama bunu sırf öylece söylemiş olalım. Moosbrugger'in herkese kardeşim demek ihtiyacı duyduğu sanılmasın diye. Moosbrugger tam olarak böyle değildi. Sadece içteydi ve dıştaydı.

Şimdi her şeye egemendi ve her şeyi yola getiriyordu. Onu öldürmelerinden önce her şeyi düzene sokuyordu. Neyi isterse onu düşünebiliyordu, şu anda her şey, "Yat!" denilen, iyi eğitilmiş bir köpek kadar uysaldı. Moosbrugger, hapsedilmiş olmasına rağmen, uçsuz bucaksız bir güçlülük duygusuna sahipti.

Çorba tam zamanında geliyordu. Moosbrugger tam zamanında uyandırılıyor ve dolaşmaya çıkarılıyordu. Hücrede her şey dakik ve değişmez bir nitelik taşıyordu. Bu, Moosbrugger'e bazen bütünüyle inanılmaz geliyordu. Tuhaf bir dönüşüm sonucu, bu düzenin kendisinden kaynaklandığı izlenimini taşımaktaydı; oysa söz konusu düzenin kendisine dışarıdan uygulandığını biliyordu.

Başka insanlar yaz mevsiminde, bir çitin gölgesine uzandıklarında, arılar vızıldadığında, güneş sütbeyaz aydınlıktaki gökyüzünden küçülmüş ve sertleşmiş olarak geçtiğinde böyle yaşantılara tanık olurlar; o zaman dünya, böyle insanların çevresinde mekanik bir oyuncak gibi döner. Moosbrugger'in iç dünyasında ise bunu, hücresinin sergilediği geometrik görünüm sağlamaktaydı.

Bu arada, deli gibi iyi bir yemek özlemi çektiğini fark ediyordu; bunu düşünüyordu ve gündüzleri, ruhu başka meşguliyetlerden geri döndüğünde, dolu bir tabak domuz kızartmasının hatları tedirgin edici bir ısrarla gözlerinin önünden gitmiyordu, "iki tabak!" diye emrediyordu Moosbrugger o zaman. "Ya da üç!" Bunu o kadar yoğun ve gözündeki betimlemeyi öylesine ağgözlülükle büyüterek düşünüyordu ki, midesi anında dolup bulanmaya başlıyordu, tıka basa yediğini tasavvur ediyordu. "Neden" diye düşünüyordu başını

sallayarak "insanın yeme isteğinin ardından sanki yemekten patlayacağı duygusu bu kadar çabuk geliyor?" Yemekle patlamak arasında, dünyanın bütün hazları yer almaktaydı; ah, ne dünya ama! Bu mekânın ne kadar dar olduğu belki yüz örnekle kanıtlanabilirdi! Yalnızca bir örnek: İnsanın sahip olmadığı bir kadın, ayın geceleri gittikçe yükselmesi ve yüreğini sürekli emmesi, emmesi gibidir; bir defa sahip olduktan sonra ise insanın içinden o kadının yüzünü çizmeyle ezmek gelir. Bu, neden böyledir? Moosbrugger, bunun kendisine sıkça sorulmuş olduğunu hatırladı. Şöyle yanıt verilebilirdi, kadınlar kadındırlar, erkekler de onların peşinden koştukları için erkektirler. Gelgelelim ona soru yöneltmiş olanlar, bunu da hiçbir zaman doğru dürüst anlamak istememişlerdi. Moosbrugger'in neden insanların kendisine karşı birleştiklerini düşündüğünü bilmek istemişlerdi. Sanki Moosbrugger'in kendi bedeni bile onlarla bir tertip kurmamış gibi! Kadınlarla mesele çok açıktı. Fakat erkeklerle de bedeni, kendisinin anlaşılabildiğinden daha iyi anlaşıyordu; bir sözcük bir başkasını açıklar, insan ne yapılması gerektiğini bilir, bütün gün boyunca herkes birbirinin çevresinde döner ve insan, bir anda başkalarıyla tehlikesizce ilişki kurulan o dar şeridin ötesine geçer: Ama bu, Moosbrugger'in başına bedeni yüzünden geldiyse eğer, o zaman kurtarmak da yine bedenine düşerdi! Hatırlayabildiği kadarıyla hep ya öfkelenmiş ya da korkmuştu, göğsü de kollarıyla birlikte, kendisine bu emrin verildiği iri bir köpek gibi, öne doğru saldırmıştı. Bundan ötesini Moosbrugger de anlayamıyordu; dostça davranış ile gına getirmek arasındaki alan, dar bir alandır ve olay bir kez böyle başladığında hızla korkutucu ölçüde daha da daralır.

Moosbrugger, meramlarını yabancı sözcüklerle ifade edebilen ve hep onun karşısına yargı makamı olarak çıkmış kişilerin kendisini sık sık şöyle suçladıklarını çok iyi hatırlıyordu: "Ama bu yüzden de hemen adam öldürülmez ki?!" Moosbrugger, omuz silkiyordu. İnsanların birkaç kuruş uğruna veya, bir başkasının aklına o anda öyle estiği için, bir hiç uğruna da öldürüldükleri olmuştu. Ama Moosbrugger kendinden emindi; o, öyle biri değildi. Sözü edilen suçlamadan zamanla etkilenmişti; zaman zaman neden bu kadar daraldığını, ya da ne deniyorsa bu duruma, neden öyle olduğunu ve sonuçta, yeniden kanı çekilmesin diye kendine zorbalıkla yer açmak zorunda kaldığını bilmeyi çok istiyordu. Dü-

şündü. Ama düşünmek de böyle bir şey değil miydi? Düşünmek için elverişli bir zaman başladığında, zevkinden gülümsemek isterdi. O zaman kafatasının altında bir sürü düşüncenin iğne gibi batması kesilir, geride ansızın tek bir düşünce kalırdı. Aradaki fark, küçük bir çocuğun emeklemesi ile güzel bir kadınının dansı arasındaki fark kadar büyüktü. Adeta büyüğü bir şeydi. Bir akordeon çalınır, masanın üstünde bir ışık durur, yaz gecesinin içinden kelebekler çıkagelirdi: Bunun gibi, bütün düşünceler de tek bir düşüncenin ışığında odaklanırdı veya yaklaştıklarında, Moosbrugger onları iri parmaklarıyla yakalayıp ezerdi; bir an boyunca bu düşüncelere, sanki küçük ejderhalarmışçasına, bir serüven havası içersinde bakılabilirdi. Moosbrugger'in kanının bir damlası dünyaya düşmüş olurdu. Ortalık karanlık olduğundan, bu görülemezdi, ama Moosbrugger göze görünmeyen içersinde olup biteni seziyordu. Orada, dışarıda, karmakarışık olan, düzelmeye yüz tutardı. Kırışıklıklar giderilirdi. Sessiz bir dans, normalde dünyanın Moosbrugger'i rahatsız ettiği o dayanılmaz vızıltının yerini alırdı. Şimdi olup biten her şey güzelleşirdi; tıpkı çirkin bir kızın artık yalnız olmadığında, başkalarınca ellerinden tutulduğunda, bir rondo içersinde dönmeye başladığında ve yüzü başkalarının aşağıya baktıkları bir merdivenin yukarısına döndüğünde güzelleşmesi gibi. Bu, tuhaf bir durumdu ve Moosbrugger gözlerini açıp, herkesin dans ederek kendisine boyun eğdiği öyle bir anda yakınında bulunan insanlara baktığında, onları da güzel bulurdu. O zaman artık ona karşı birleşmiş olmaları söz konusu değildi, bir duvar oluşturmazlardı ve insanlarla nesnelerin yüzlerini bir yük gibi çarpıtan şeyin yalnızca Moosbrugger'in hakkından gelmeye yönelik çabalar olduğu ortaya çıkardı. Ondan sonra Moosbrugger, onların önünde dans ederdi. O, yani hayatında hiç kimseyle dans etmeyen insan, giderek bir mola verişe ve uykuya, Meryem Ananın kucığına ve sonunda da doğrudan doğruya Tanrının huzuruna, inandırıcılıktan görkemli bir biçimde uzak ve ölesiye rahat bir duruma dönüşen bir müziğin eşliğinde, saygın ve göze görünmez bir biçimde dans ederdi; kimse görmeksizin, günlerce dans ederdi, ta ki her şey dışarıya, onun dışına çıkıp, şiddetli don yüzünden kullanılmaz hale gelmiş bir örümcek ağı gibi kaskatı ve ince, nesnelere takılı kalana kadar.

İnsan kendisi bunları yaşamamışsa eğer, nasıl olur da başkalarını yargılayabilir?! Moosbrugger'in neredeyse teninden sıyrılabilirdiği kolay günlerin ve haftaların ardından hep uzun zindan dönemleri başlıyordu. Devletin zindanları bunun yanında hiçbir şeydi. Sonra Moosbrugger düşünmek istediğinde, iç dünyasında her şey acı bir boşlukla büzülüp kalıyordu. Nasıl düşünmesi gerektiğinin ona söylenmesi öngörülen çalışma yurtları ile halk eğitim kuruluşlarından nefret ediyordu; oysa o, iç dünyasında düşüncelerin, ayak sırtıkları üstünde yürürcesine, ne kadar büyük adımlar atabildiğini hâlâ hatırlayabilen biriydi! O zaman Moosbrugger, kurşun gibi ağırlaşmış ayaklarıyla ve her şeyin yeniden farklı olacağı bir yer bulmak umuyla, kendini dünyada sürükleyip duruyordu.

Bugün ise bu umuda sadece yukarıdan bakarak gülümseyebiliyordu. İki durumu arasında belki de kalabileceği bir ortayı bulabilmeyi hiçbir zaman başaramamıştı. Zaten bıkmıştı da. Ölüme görkemli bir biçimde, gülümseyerek bakıyordu.

Ayrıca pek çok yer görmüştü. Bavyera'dan Avusturya'ya ve aşakılara, Türkiye'ye kadar. Ayrıca pek çok şey de olmuştu; yaşadığı sürece bunları gazetelerde okumuştı. Bir bütün olarak bakıldığında, hareketli bir zamandı. Moosbrugger, böyle bir zamanda yaşamış olduğu için gizliden gurur duyuyordu. Böyle düşünüldüğünde, tek başına ele alındığında, bu karışık ve sığ bir olaydı, ama sonuç olarak Moosbrugger'in yolu bu olayın ortasından geçip gitmekteydi, ve ardından Moosbrugger, doğumundan ölümüne kadar çok net bir biçimde görülebiliyordu. Moosbrugger'de onu infaz edecekleri gibi bir duygu hiç yoktu; o, başkalarının yardımıyla kendi kendisini infaz etmekteydi: Gelişi önlenemez olana bu gözle bakıyordu. Üstelik her şey şu ya da bu şekilde bir bütün içersinde birleşmiş gibiydi: Yollar, kentler, jandarmalar ve kuşlar, ölümler ve kendi ölümü. Kendisi bunu bütünüyle anlıyor değildi ve başkalarını anlamakta, her ne kadar o başkaları bu konuda daha çok konuşabiliyorlarsa da, daha da fazla güçlük çekiyordu.

Tükürdü ve maviye boyanmış bir fare kapanı gibi görünen gökyüzünü düşündü. "Slovakya'da bu türden yuvarlak, yüksek fare kapanları yapıyorlar" diye düşündü.

Büyük Şeylerle Bağlantı

Çeşitli bağlamlarda daha önce değinilmiş olan bir noktadan aslında çoktandır söz etmek gerekiyordu; bu nokta, örneğin şöyle bir formül ile ifade edilebilir: Tin için, onun büyük şeylerle bağlantısının daha tehlikeli bir şey yoktur.

Bir insan bir ormanda dolaşır, bir dağa tırmanır ve dünyayı ayaklarının altına serilmiş görür, ilk kez kucığına verilen çocuğuna bakar, veya herkesçe kiskanılan herhangi bir konuma girmenin zevkini çıkartır; şöyle sorarız: Böyle bir durumda o insanın iç dünyasında ne olur? Şurası kesindir ki, yani ona öyle gelir, bu olan, aslında çok şeydir, çok derin ve çok önemli bir şeydir; burada sorun, o insanın onu yeterince ciddiye alacak bilince sahip bulunmamasıdır. Kendisinin önünde ve dışında bulunan ve onu manyetik bir mahfaza gibi saran hayran olunmaya değer şey, ondan düşüncelerini çekip alır. Bakışları belki binlerce ayrıntıya saplanmış, fakat içinden ona sanki bütün cephanesini harcamış gibi gelir. Dışarıda ruhla ve güneşle kaynaşmış, derinlik kazanmış olan o büyük saat, dünyayı galvanik bir gümmüşle en ufak yapraklara ve damarlara varana kadar kaplar; ancak aynı saatin öteki, kişisel ucunda kısa sürede içsel anlamda belli bir malzeme eksikliği kendini belli eder, o noktada, deyiş yerindeyse, büyük, yuvarlak ve içi boş bir "O" oluşur. Bu durum, ebedi ve büyük olan her şeyle temasa geçmenin, insanlığın ve doğanın doruklarında kalmanın klasik belirtisidir. Büyük şeyler topluluğunu yeğleyen kişilerin -ki kendileri için hiçbir küçük şeyin varlığının söz konusu olmadığı büyük ruhlar da öncelikle bunlara dahildirler- iç dünyaları, ister istemez yaygın bir yüzeyselliğe dönüşmek üzere dışarı çekilir.

Bu nedenle, büyük şeylerle bağlantıdan kaynaklanan tehlike, tinsel malzemenin korunmasının yasası olarak da nitelendirilebilir ve görünüşe bakılırsa bu durumun yaygın bir geçerliliği vardır. Yüksek mevkilerde bulunan, nüfuz sahibi kişilerin konuşmaları içerik bakımından genel olarak bizimkilerden daha yoksuldur. Özelikle saygın şeylerle yakın ilişkisi bulunan düşünceler genelde, sanki bu ayrıcalıkları olmasaydı çok geri kalmış sayılacaklarmış gibi gözüktürler. Bizim için en değerli görevler, ulustan, barıştan, insanlıktan, erdemden kaynaklanan görevlerle bunların benzeri en değerli görevler, sırtlarında en ucuz tinsel florayı taşırlar. Bu, aslında çok ters bir dünya sayılabilir; ancak bir konunun işlenişinin öneminin, konunun önemiyle ters orantılı olabileceği varsayıldığı takdirde, o zaman bu, bir düzen dünyasıdır.

Ne var ki, Avrupa'nın düşünce yaşamının anlaşılmasına onca katkıda bulunabilen bu yasa, her zaman açık seçik ortada değildir; büyük şeylerden oluşma bir gruptan bir yenisine geçiş dönemlerinde büyük şeylerin hizmetini arayan düşünce, aslında yalnızca üstündeki üniformayı değiştirmiş olmasına rağmen, devrimci bir düşünce gibi gözükabilir. Böyle bir geçiş dönemi, daha burada sözü edilen insanların kaygılarını ve zaferlerini yaşadıkları zamanlarda kendini belli etmeye başlamıştı. Örneğin, Arnheim'in çok önemseddiği bir konuyla başlamak gerekirse eğer, daha o zamanlar çok büyük basım sayılarıyla satan belli kitaplar vardı, fakat artık sadece belli bir sayıdan fazla satan kitaplara büyük saygı duyulmasına rağmen bu kitaplara henüz en büyük saygı gösterilmiyordu. Futbol veya tenis gibi nüfuzlu endüstriler vardı, ama bunlar için yüksek teknik okullarda kürsüler kurulmasında hâlâ tereddüt ediliyordu. Özetlemek gerekirse: Bir zamanlar patatesi Amerika'dan getiren ve böylece Avrupa'daki düzenli açlıkların sonunu başlatan, ister kavgacı ve rahmetli Amiral Drake, ister daha az rahmetli, son derece kültürlü ve yine kavgacı Amiral Raleigh, ister adları bilinmeyen ispanyol askerleri veya dürüst üçkâğıtçı ve köle taciri Hawkins olsun - uzun süre kimsenin aklına patatesler yüzünden bu adamları örneğin hakkında sadece gökkuşağını doğru açıkladığı bilinen fizikçi El Şirazi'den daha önemli saymak gelmedi; ancak burjuva çağı ile birlikte bu tür edimleri değerlendirme bağlamında bir farklılaşma başladı; Arnheim'in döneminde bu farklılaşma çok ilerlemişti ve

sadece daha eskiye ait önyargılar tarafından engellenmekteydi. Et-kinin niceliği ve niceliğin etkisi, yani yüceltmenin yeni, açık seçik bir nesnesi, hâlâ büyük niteliğin eskimiş ve körleşmiş yüceltilişi ile savaşıyordu, fakat tasarımlar dünyasında düşünülebilecek en çılgın ara çözümler bundan kaynaklanmıştı bile - tıpkı büyük tinin kendisine ilişkin tasarım gibi; bu tasarım, son kuşakta öğrendiğimiz gibi, insanın kendi önemi ile patatesin öneminin bir sentezi olmak durumundaydı, çünkü dehanın yalnızlığına sahip, ama aynı zamanda da bir bülbül kadar herkes tarafından anlaşılabilir bir adamın gelişi beklenmekteydi.

Böylece ortaya ne çıkacağını söylemek güçtü, çünkü büyük şeylerle bağlantının tehlikesini insan genellikle ancak bu şeylerin büyüklüğü yarı yarıya geçtikten sonra anlar. Majeste İmparator hazretlerinin adına ona gelen taraflara biraz tepeden bakarak davranmış olan resmi hizmetliye gülmekten daha kolay bir şey yoktur, ama Yarın adına Bugüne yüceltici biçimde davranan kişinin resmi bir hizmetli olup olmadığı, genellikle öbür gün gelmeden bilinmez. Büyük şeylerle bağlantının tehlikesinin, şeylerin değişmesi, fakat tehlikenin hep aynı tehlike olarak kalması gibi çok nahoş bir niteliği vardır.

İnsan, Zamanına Uymalı

Dr. Arnheim, firmasının yönetici konumundaki iki memurunun daha önce kararlaştırılmış olan ziyaretlerini kabul etmiş ve onlarla uzun süre görüşmüştü; sabahleyin salonda, dağınık ve sekreterin elinin değmesini bekler durumda dosyalar ve hesaplar durmaktaydı. Arnheim, kararlar almak zorundaydı, yöneticilerin dönüş için öğleden sonraki bir trene yetişmeleri gerekiyordu ve Arnheim, her zaman olduğu gibi bugün de böyle durumların tadını çıkartıyordu, çünkü söz konusu durumlar her koşulda bir gerilimin ortaya çıkmasını garantiliyordu. "On yıla kadar," diye düşündü Arnheim "teknik, firmanın kendi uçaklarına sahip olmasını sağlayacak kadar ilerlemiş olacak; o zaman ben de Himalayalar'daki bir sayfiye yerinden bile adamlarımı yönetebileceğim." Kararlarını geceleyin aldığı ve ertesi güne sadece onları bir kez daha gözden geçirip onaylamak kalmış olduğu için, şu anda bir işi yoktu; kahvaltıyı odasına getirtmişti ve sabah purosunu içerken, bir akşam önce Diotima'yla olan, ama ne yazık ki biraz kısa kesmek zorunda kaldığı buluşmasını düşünerek kendini ruhsal açıdan rahatlamaya yöneltmişti.

Bu kez son derece eğlenceli bir toplantı olmuştu; konukların çoğunluğu otuzun, en fazla otuz beş yaşın altındaydı ve henüz bohem dönemindeydiler, ama buna rağmen daha şimdiden tanınıyorlar ve gazeteler tarafından da dikkate alınıyorlardı; toplantıya sadece yerliler değil, İmpkralya'da en yüksek çevrelere mensup bir hanımın tinin önünde dünyaya uzanan bir yol açtığı haberinin çekiciliğine kapılarak bütün dünyadan gelen konuklar da katılmışlardı. Kimi zaman neredeyse bir café atmosferinde bulunuluyormuş izle-

nimi uyanmıştı; Arnheim, kendi dört duvarının arasında korkmuş benzeyen Diotima'yı düşündükçe gülümsüyordu; fakat Arnheim'a göre toplantı, bir bütün olarak ele alındığında, çok esin verici ve her durumda olağandışı bir deneyim olmuştu. Dostu Diotima, çok büyük adamların hep sonuçsuz kalan toplantılarından ötürü uğradığı düş kırıklığının etkisiyle, en yeni tini Paralel-Eyleme dahil etme yolunda kararlı bir girişimde bulunmuştu ve bu arada Arnheim'ın bağlantıları işine yaramıştı. Arnheim, dinlemek zorunda kaldığı konuşmaları hatırladıkça sadece başını sallıyordu; bu konuşmaları büyük ölçüde delice buluyordu, fakat "insan, gençliği hoşgörüsüyle karşılamalı," diyordu kendi kendine "çünkü gençliği reddetmek, olanaksız bir şey." Bu durumda, deyiş yerindeyse eğer, ciddi anlamda eğlenmiş olduğunu hissediyordu, çünkü kısa bir zaman parçasına aslında haddinden fazla şey sığmıştı.

Neydi yerin dibine batasınca diye nitelendirilmiş olan şey? Yaşantıydı. Bununla, sıcaklığını ve gerçekliğe yakınlığını bundan on beş yıl önce izlenimciliğin adeta mucizevi bir bitkiyi övercesine göklere çıkarmış olduğu yaşantıyı dile getirmek istemişlerdi. Şimdi ise aynı izlenimciliği yavşak ve kafasızca diye nitelendiriyorlardı. Duygusalılık üzerinde egemenlik kurulmasını ve tinsel senteze varılmasını talep ediyorlardı!

Senteze gelince, bu, bir bütün olarak ele alındığında, acaba kuşkuyla, psikolojiye, araştırmaya ve parçalara ayırmaya, babaların dönemindeki edebi eğilimlere karşıtlık anlamına mı geliyordu?

Anlaşıldığı kadarıyla, bunu felsefe açısından ele almıyorlardı; felsefeden anladıkları, daha çok genç kemiklerin ve kasların engellenmemiş harekete yönelik ihtiyacıydı, eleştirinin yol açabileceği iler türlü rahatsızlığın yasaklandığı bir sıçrama ve dans eylemiydi. Uygun bulduklarında, sentezi de, analiz ve düşünme eyleminin tamamıyla birlikte, yerin dibine göndermekten çekinmiyorlardı. Ondan sonra da tinin yaşantılar edinme eyleminin özsuynca beslenmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. Normalde bu iddiada bulunanlar, doğal olarak bir başka grubun üyeleriydiler; ama bazen, heyecanın etkisiyle, bu durumun aynı grup içerisinde gerçekleştiğine de rastlanıyordu.

Ne kadar da iddialı sözcükler kullanıyorlardı! Talep ettikleri, örneğin entelektüel canlılıktı. Hançerini çekip dünyanın göğsüne

dayayan hızlı düşünme üslubuydu. Kozmik insanın uç noktalarda çalışacak beyniydi. Peki, daha neler duymuştu Arnheim?

İnsanın, Amerikan kaynaklı bir çalışma planı temelinde ve mekanize edilmiş güç aracılığıyla yeniden biçimlenmesi.

Hayatın en etkileyici dramatizmi ile bağlantılı bir lirizm.

Teknisizm; makine çağına yakışan bir ruh.

Blériot -demişti birisi yüksek sesle-, şu anda saatte elli kilometre hızla Manş Denizini havadan geçmekte! İşte bu elli kilometrenin şiiri yazılmalı ve geriye kalan o çok farklı, yavşak edebiyatın tamamı çöpe atılmalıydı!

Hızlandırıcılık talep ediyorlardı; bu, yaşantılar edinme hızının spor biyomekanığı ve bir trapez canbazının ustalığı temelinde en üst düzeye çıkartılmasıydı!

Film aracılığıyla fotojenik yenileme.

Daha sonra biri, insanın sırlarla dolu bir içmekân olduğunu, bundan ötürü de koni, küre, silindir ve küp aracılığıyla kozmosla bağıntılı kılınması gerektiğini söylemişti. Ama bunun tersi, yani bu düşüncenin temelinde yatan bireyci sanat anlayışının sona ermekte olduğu da ileri sürülmüştü; buna göre, geleceğin insanına halka ait yapılar ve yerleşme merkezleri aracılığıyla yeni bir konutta yaşama duygusu aşılanmalıydı. Böylece biri bireyci, biri de toplumsal iki taraf oluşurken, üçüncü bir taraf, yalnızca dindar sanatçıların gerçek anlamda toplumsal sanatçıları olduklarını iddia etmişti. Bunun üzerine yeni mimarlardan oluşma bir grup, liderlik üzerinde hak iddia etmişti, çünkü bunlara göre mimarlığın hedefi de dindi; ayrıca vatan sevgisi ve toprağa bağlılık da buna yan etkiler niteliğiyle eklenmekteydi. Kübik grup tarafından desteklenen dinsel grup, sanatın bağımlı değil, fakat odak noktası niteliğinde bir alan, kozmik yasaların gereğinin yerine gelmesi olduğu itirazında bulunmuştu; ancak konuşmaların devamı sırasında dinsel grup, kübik grup tarafından yeniden terk edilmişti; kübik grup, mimarlarla birlikte, kozmosla bağıntısının en iyi, bireyselliği geçerli ve tipik kılan uzamsal biçimlerle sağlanabileceği iddiasında birleşmişti. İnsanın ruhunun içine bakmak ve ondan sonra bu ruhu üçboyutlu olarak biçimlendirmek gerektiği yolunda bir cümle geçmişti. Daha sonra birisi, tartışmaya açık ve etkili bir biçimde bir soru ortaya atmıştı: Neye inanılıyor-du? On bin aç insan mı, yoksa bir sanat eseri mi daha önemliydi?!

Toplantıdakilerin hemen hepsi şu ya da bu alanın sanatçıları olduklarından, insanın ruhsal açıdan iyileşmesinin kaynağının ancak sanatta bulunabileceği düşüncesini savunmuşlardı ve sadece bu iyileşmenin doğası ile, bu iyileşme bağlamında Paralel-Eylemden beklenmesi gerekenler konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdi. Ancak bu noktada özgün toplumsal grup yeniden yönetimi ele almış ve yeni sesler geliştirmişti. Bir sanat eserinin mi, yoksa on bin insanın açlığının mı daha önemli olduğu sorusundan, on bin sanat eserinin tek bir insanın yoksulluğunu dengeleyebilip dengeleyemeyeceği sorusu doğmuştu. Çok sağlam sanatçılar, sanatçının kendini bu kadar önemsememesini talep etmişlerdi; sanatçı kendi kendini yüceltmekten vazgeçmeliydi, aç kalmalı ve toplumsallaşmalıydı; bu gruba giren sanatçıların talepleri, buydu! Biri, hayatın en büyük sanat eseri olduğunu söylemişti. Güçlü bir ses, şöyle araya girmişti: insanları sanat değil, açlık birleştirir! Ara çözüm bulma peşindeki bir ses ise, sanatta kendini aşırı üstün görmeye karşı en iyi çarenin sağlıklı bir zanaat temeli olduğunu hatırlatmıştı. Ara çözüm niteliğindeki bu düşüncenin ardından birisi, aşırı yorgunluk veya karşılıklı olarak birbirinden tiksinden kaynaklanan sessizlikten yararlanmış ve sakın bir ifadeyle, insan ile uzam arasındaki ilişki bile kurulamadığı sürece, herhangi bir şeyin üstesinden gelinebileceğine inanılıp inanılmadığım sormuştu! Bu soru, teknisizmin, ivmelenmenin vesairesinin yeniden söz almaları için bir sinyal yerine geçmişti ve tartışma, daha uzun zaman bir o yöne, bir bu yöne sarkarak devam etmişti. Fakat sonunda, herkes artık eve gitmek, ama bir sonuca da varmak istediğinden, uzlaşmıştı; yaklaşık şöyle bir iddiada birleşmişti: Yaşamakta olan zaman, beklentilerle dolu, sabırsız, doludizgin ve umarsız bir zamandı; bu zamanın umut bağladığı ve beklediği Mesih ise henüz görünürlerde yoktu.

Arnheim, bir an düşündü.

Etrafında belli bir çevre, varlığını hep korumuştur; kötü dinleyen veya kendilerini gerektiğince geçerli kılamayan insanlar bu bütünden çözüldüklerinde, yerlerine hemen yenileri geçmişlerdi; Arnheim, hiç tartışmasız bu yeni toplantının da odak noktası olmuştu - bu durum, biraz yakışsız hal alan tartışma içersinde her zaman ifadesini bulmuş olmasa bile. Bu toplantıdakileri meşgul eden şey hakkında o, uzun zamandan beri bilgi sahibiydi. Küp

içersindeki ilişkileri biliyordu; çalışanları için bahçeli konutlar yaptırtmıştı; kendilerine özgü mantıkları ve tempolarıyla makineler yabancı değildi; ruhun içine bakma konusunda konuşmayı biliyordu ve başlamakta olan film endüstrisine yatırılmış parası vardı. Ayrıca, bu tartışmanın içeriğini zihninde yeniden kurgularken, tartışmanın genelde hiç de hafızasının ister istemez tasvir ettiği kadar düzenli geçmediğini hatırlamıştı. Böyle tartışmaların, sanki taraflar gözleri bağlı olarak bir çokgenin içine yerleştirilmişler de ellerinde sopalarla birbirlerinin üstüne salınmışlar gibi, kendilerine özgü bir akışları olur; bu, mantıktan yoksun, karışık ve yorucu bir temsildir. Ama bu haliyle, büyük ölçekte olup bitenlerin de bir kopyası değil midir? Çünkü böyle bir kopya da mantığın ancak bir polisin etkinliğine sahip bulunan yasaklarından ve yasalarından değil, olsa olsa ruhun düzenden yoksun itici güçlerinden kaynaklanır. Arnheim, kendisine gösterilen ilgiyi hatırladığında kendine bu soruyu sordu ve düşünmenin yeni türünün esnek bir aklın çerçevesi dahilinde kendini hiç kuşkusuz çok teşvik edici olan bir şeye, çağrışımların özgür akışına bırakmaya benzediğinin söylenebileceğini anladı.

İstisnai olarak ikinci bir puro yaktı, oysa normalde kendine böyle bedensel zaafı konusunda hoşgörü göstermezdi. Daha kibirli önünde tutarken ve yüz kaslarını ilk içe çekme hareketleri için kullanırken, ansızın gülmek zorunda kaldı, çünkü toplantıda kendisiyle konuşmuş olan küçük generali hatırlamıştı. Arnheim'lar, tanklar ve toplar için zırhlı levha üreten bir fabrikaya sahip bulunduklarından ve ciddi durumlarda çok yüksek miktarda cephane üretimi için hazırlıklı olduklarından, Generali çok iyi anlamıştı; biraz tuhaf, ama sempatik bir adam olan General (Prusyalı generallerden çok farklı konuşuyordu; doğal olarak, onlarınkine oranla daha tekdüze bir konuşması vardı, ama bunun, eski bir kültür tarafından takdis edilmiş bir konuşma biçimi olduğu da söylenebilirdi! Böyle bir durumda, elbette çökmekte olan bir kültür tarafından takdis edilmiş diye eklemek gerekirdi), samimi bir tavırla yanına oturmuş ve —derin derin içini çekerek, neredeyse felsefe yaparcasına— o akşam dört bir yanda yapılmakta olan ve en azından kısmen, açık yüreklilikle itiraf edilmesi gerektiği gibi, pasifist bir karakter taşıyan konuşmalara ilişkin görüşlerini açıklamıştı.

General, salondaki tek subay olarak, görüldüğü kadarıyla bu ortamda kendini pek rahat hissetmiyordu ve kamuoyunun değişkenliğinden yakınmaktaydı; bunun nedeni, insan yaşamının kut-sallığına ilişkin bazı açıklamaların alkış toplamış olmasıydı. "Ben, bu insanları anlamıyorum", böyle sözcüklerle Arnheim'a yaklaşmıştı ve ondan, uluslararası alanda kendini göstermiş bir düşünür olarak kendisini aydınlatmasını rica etmişti. "Bu yeni insanların neden bu kadar cahilce 'hunhar generaller'den söz ettiklerini anlayamıyorum! Normalde buraya gelen daha yaşlıca beyleri çok iyi anladığımı sanıyorum, halbuki onlar da askerlikten tümüyle uzak kişiler. Örneğin şu ünlü şair -adını bilmiyorum, hani şu iri yapılı, göbekli, yaşlıca, Yunan tanrıları, yıldızlar ve ebedi insani duygular üzerine dizeler kaleme aldığı söylenen bey; evin hanımının bana dediğine göre, olsa olsa ancak aydın yetiştirebilen bir çağda bu bey, gerçek bir şairmiş-, evet, dediğim gibi, bu şairden hiçbir şey okumuş değilim, ama asıl önemi gerçekten de küçük meselelerle asla ilgilenmemesinden kaynaklanıyorsa eğer, onu kesinlikle anlardım, bundan eminim, çünkü askerlikte biz böylesine strateji uzmanı değiliz. Alt düzeyden bir örnek göstermeme izin verirseniz eğer, bir başçavuş, doğal olarak bölüğündeki her askerın esenliği ile ayrı ayrı ilgilenmek zorundadır; buna karşılık bir strateji uzmanı, en küçük birim olarak bin kişiyi göz önünde tutar ve, yüksek bir amaç için gerekli olduğunda, böyle on birimi bir defada feda edebilmelidir. Ben, bu durumu bir şıkta hunhar generallik, bir başka şıkta ise öncesiz ve sonrasız bir tinsel tutum diye adlandırmanın bir mantığı olmadığını düşünüyorum ve sizden, mümkünse eğer, bunu bana açıklamanızı rica ediyorum!"

Arnheim'in bu kentteki ve bu toplumdaki tuhaf durumu, içinde başka zamanlarda dikkatle iç dünyasında sakladığı, belirli bir alay etme isteği uyandırmıştı. Küçük generalin, kimliğini belirtmemiş olsa da, kimden söz ettiğini biliyordu; ayrıca önemli olan, bu nokta değildi, kendisi de Generale bu büyük tür bağlamında daha başkaca oyun biçimleri sunabilirdi. O akşam pek yakışık alır biçimde davranmamışlardı, bu, görmezlikten gelinemezdi.

Arnheim, bir an tedirgin bir halde düşünerek, puronun dumanını açılmış olan dudaklarının arkasında tuttu. Bu çevre içersinde onun durumu da aslında kolay olmamıştı. Kendini tüm geçerli kı-

lışma rağmen, kulağa sanki ona yöneltilmiş gibi gelen bazı olumsuz sözler duymuştu; bu arada lânetlenen şeyler çoğu kez, tıpkı bu genç insanların şimdi kendi kuşaklarının düşüncelerini sevmeleri gibi, kendi gençliğinde sevmiş olduklarının gerisinde kalmamıştı. Kendisinin de içinde gizlice yer almış olduğu bir geçmişle acımasızca alay eden gençler tarafından onurlandırılmak, Arnheim'da çok tuhaf bir duygu uyandırıyordu; bu duygu, ona iç dünyasında esnekliği, değişim yetisini, girişim tutkusunu, hatta neredeyse kendini iyi maskeleyen bir kötü niyetin soğukkanlı acımasızlığını hissettirmekteydi. Yıldırım hızıyla, kendisini bu yeni kuşaktan ayıran şeyin ne olduğunu düşündü. Gençler, her konuda birbirleriyle ters düşmekteydiler, açık ve seçik olan tek ortak noktaları, nesnellige, tinsel sorumluluğa, dengeli kişiliğe yönelik saldırılarıydı.

Özel bir durum, Arnheim'ın bu olumsuz durumdan neredeyse kötücül bir haz duymasına olanak veriyordu. Kişisel yapıları özellikle öne çıkan belli yaşlılarının aşırı abartılmasını eskiden beri itici bulmuştu. Soyluluğu elden asla bırakmayan bir hasım olarak, bu kişilerin adlarına elbette düşüncelerinde bile yer vermemişti, fakat bu bağlamda kimi düşündüğünü çok iyi biliyordu. Bu kişi -Arnheim'ın gizlice sevdiği ve o anda kendisi için alıntılıdığı Heine'nin sözcükleriyle söylemek gerekirse eğer-, "ışıl ışıltılı hazların tutkunu, ciddi, sade bir genç"ti. "Şiir alanındaki çabalarını ve çalışkanlığını övmek gerekir ... dizelerini işlerken sergilediği sancılı çabaları, tarifi olanaksız ısrarı, çektiği büyük zahmetleri...", "Esin perileri ona karşı cömert değil, ama onun elinde dil dehası var," "Kendisine yönelik büyük ve kaçınılmaz zorlamayı, sözcükler alanında gerçekleştirilmiş büyük bir eylem diye nitelendiriyor." Arnheim'ın mükemmel bir hafızası vardı ve sayfalarca alıntı yapabilirdi. Düşüncelerini başka bir noktaya kaydırdı. Heine'nin, kendi dönemindeki bir adamla savaşımı sırasında, ancak şimdilerde mutlak bir önem kazanmış olan olayları nasıl öncelemiş olduğuna hayranlık duyuyordu ve bu onu, şimdi büyük Alman idealist zihniyetinin ikinci temsilcisine, Generalin şairine döndüğünde, kendi edimlerini gerçekleştirme yolunda yüreklendiriyordu. Bu, tinsel bağlamda sulu sepken bir karışımın ardından gelen kaymak tabakasıydı. Arnheim'ın resmi idealizmi, orkestralarda bulunan, dikine konulmuş lokomotif kazanlarını andıran ve kaba saba homurtular çıkaran büyük ve derin

üflemeli çalgılar gibiydi. Bu çalgılar tek bir ton aracılığıyla binlerce olasılığın üstünü örterler. Ebedi duygulardan oluşma büyük paketleri duman gibi havaya savururlar. Bu türlerden birinde dizeler aracılığıyla üflemeyi başaran —diye düşündü Arnheim, içinde biraz da acıtıcı bir duyguyla—, bugün bizde, edebiyatçıdan farklı olarak, şair sayılıyor. O halde neden aynı zamanda bir general sayılmasın ki? Çünkü böyle insanların ölümle araları son derece iyidir ve yaşadıkları anın tadına onurlarıyla varabilmek için hep birkaç bin ölüye ihtiyaç duyarlar.

Ancak biri kalkıp, Generalin gül kokularıyla dolu bir gecede aya doğru uluyan köpeğinin bile, kendisinden hesap sorulduğu takdirde, şöyle yanıt verebileceğini iddia etmişti: Benden istediğiniz nedir? Burada ay ve soyumun ebedi duyguları söz konusu; yani, tıpkı bu yüzden ün kazanmış beylerden birinin yanıtı gibi! Hatta ayrıca, duygusunun hiç kuşkusuz yaşantılar bağlamında güçlü, ifadesinin zengin, ama yine de kendisini halkın anlamasını olanaklı kılacak kadar yalın olduğunu, düşüncelerine gelince, gerçi bunların duygularının gerisine çekildiğini, ama bunun da geçerli taleplere tümüyle uygun düştüğünü ve edebiyatta bugüne kadar herhangi bir şeyi engellediğinin hiç görülmediğini ekleyebilirdi.

Arnheim, nahoş bir biçimde etkilenmiş olarak, purosunun du-manını bir kez daha, kişi ile dış dünya arasında bulunan ve yarı yarıya açılan sınırların yerine geçen dudaklarının gerisinde tuttu. Bu özellikle katıksız şairlerden bazılarını, öyle yakışık aldığı için, her fırsatta övmüş ve bazı durumlarda parasal açıdan da desteklemişti; ama aslında, ancak şimdi farkına vardığı gibi, o abartılı dizeleriyle onlara dayanamıyordu. "Aslında kendilerini ayakta tutmaktan bile âciz olan bu arma düşkünü efendilerin yeri," diye düşündü "kalan son bizonlar ve kartallarla birlikte bir doğal park!" Böylelerini desteklemek de, geride kalan son akşamın gösterdiği gibi, artık yaşanan zamana aykırı düştüğünden, Arnheim'ın düşünceleri kendisi için pek de kazançsız sayılamayacak bir noktaya vardı.

ideokrasinin Tabtından Edilişı

Ruhları türlü mallarla dolu bir pazaryerini andıran zamanlarda, yaşadıkları zamanla hiçbir ilintileri bulunmayan şairlerin bu durumun doğru karşısı sayılmalrı, herhalde sağlam gerekçeye sahip bir olgudur. Bu şairler, çağlarının düşünceleriyle kendilerini kirlletmezler, deyiş yerindeyse, saf şiir yazarlar ve müminlerine büyüklüğün artık ölmüş şiveleriyle hitap ederler; onlar, tıpkı üç yıl önce Amerika'ya gitmiş olan ve vatanına ziyaret için döndüğünde artık kırık dökük Almanca konuşan bir adam gibi, sanki kısa süre önce sadece geçici olarak dünyada kalmak için ebediyetten dönmüşlerdir. Bu olgu, aşağı yukarı içi boş bir deliği dengelemek için üzerine yine içi boş bir kubbe oturtulması gibidir; böyle bir durumda yüce boşluk sıradan boşluğu sadece büyötmeye yaradığından, sonunda bu kişiyi yüceltme dönemini, sorumluluk ve büyüklükle taşınan bütün yapıya sırtını dönen bir başkasının izlemesi son derece doğaldır.

Arnheim, dikkatle, denemeler yaparak ve kendini zararlara karşı güvence altına almış olmanın keyfiyle, tahminince yaklaşan bu gelişme için yolunu bulmaya çalışmaktaydı. Ama bu, kolay bir iş değildi. Arnheim, bu bağlamda, son yıllarda Amerika'da ve Avrupa'da görmüş olduğu her şeyi düşünmekteydi; ister derinliğine Beethoven, ister yeni duyarlılık ritmik bir biçimde dansa dönüştürölsün, yeni dans tutkusunu; tinsel ilişkiler bağlamında en yüksek ölçünün en küçük ölçekteki çiziler ve renkler aracılığıyla tasvir edilmesinin öngöröldüğü resim sanatını; anlamı dünyaca bilinen bir jestin küçük bir yenilik sayesinde görünüşüyle peşinden bütün dünyayı sürüklediği sinemayı; ve son olarak da, daha o zamanlar

spora inanmış olan, tepinen bir çocuğun araçlarıyla doğanın büyük göğsünü fethedebileceğinden emin sıradan insanı düşünmekteydi. Bütün bu olguların çarpıcı yanı, alegoriden her şeyin aslında içtenlikle sahip bulunduğundan daha fazla anlam taşıdığı, tinsel bir bağıntı anlaşıldığı takdirde, alegoriye olan belli bir eğilimdir. Çünkü nasıl bir miğfer ve bir çift çapraz kılıç Barok döneminin toplumuna bütün tanrıları ve onların öykülerini hatırlatıyor idiyse ve soylu bay von filanca, kontes falancayı değil, ama savaş tanrısı bekâret tanrıçasını öpüyorduysa, bugün de falanca ile filanca öpüşüp koklaşmaya başladıklarında, zamanın temposunu veya on düzine yeni örnek tasarım koleksiyonundan alınma bir şeyleri yaşamaktalar; bu şeyler ise artık doğal olarak iki yanı porsuk ağaçlarıyla kaplı yolların üzerinde dalgalanan Olimpos'ları değil, fakat çok modern nitelikteki kargaşanın ta kendisini temsil etmekte. Sinemada, tiyatrodâ, dans pistlerinde, konserlerde, otomobilde, uçakta, suda, güneşte, demirci atölyelerinde ve tüccarların bürolarında sürekli olarak dev bir yüzey meydana geliyor ve bu yüzey etkilerden, anlatımlardan, bazıları gerçek, bazıları da yapay davranışlardan ve yaşantılardan oluşuyor. Tek tek ele alındığında ve dışarıdan bakıldığında çok düzenli bir biçimlemeyi yansıtan bu olay, hızla dönen, her şeyin zorla yüzeye çıktığı ve orada birbiriyle birleştiğı bir cismi andırıyor; iç kısmı ise biçimsiz, dalgalı ve itiş kakış içersinde kalıyor. Eğer Arnheim birkaç yıl sonrasını görebilecek kadar ileri görüşlü olabilseydi, o zaman bindokuzyüzyirmi yıllık Hıristiyan ahlâkının, korkunç bir savaşın milyonlarca kurbanının ve şiirlerden oluşma, kadının utanma duygusunun üzerinde hışırdayıp duran bir Alman ormanının, günün birinde kadınların etekleri ve saçları kısılmaya başladığında ve Avrupa'nın kızları binlerce yıllık yasakları bir süre için üzerlerinden muz kabukları gibi atıp çıplak kaldıklarında, bütün bunları bir saat için olsun geciktiremediğini görecekti. Ayrıca, daha önce gerçekleşeceğine neredeyse hiç ihtimal vermediğı başka değişimleri de görecekti; yaşam koşullarında böyle devrimleri tinsel gelişmenin sorumluluklarla dolu yolunu izleyerek, terziler, moda olayları ve rastlantılar yerine felsefeciler, ressamlar ve şairler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmanın ne kadar büyük ve büyük bir olasılıkla da boşuna çabalar gerektireceğı düşünöldüğünde, önemli olan, bunlardan hangilerinin sürekli, hangilerinin geçici

nitelik taşıdığı değildir; çünkü buradan yola çıkılarak, beynin kısır inatçılığıyla karşılaştırıldığında, yüzeyde ne büyük bir yaratıcı güç bulunduğu ölçülebilir.

Bu, ideokrasinin, beynin tahtından edilişidir, tinin çevreye kaydırılmasıdır, Arnheim'in bakış açısından, son sorunsaldır. Elbette ki hayat, bu yolu hep izlemiştir, insanın yapısını dıştan içe doğru sürekli değiştirmiştir; ancak şu farkla ki, eskiden insan, içten dışa doğru da bir şeyler ortaya koyma konusunda kendisini yükümlü hissetmiştir. Generalin şu anda Arnheim'in sevecenlikle hatırladığı köpeği bile hiçbir zaman bir başka gelişmeyi kavrayabilecek durumda olmayacaktı, çünkü insanoglunun bu sadık dostunu geçen yüzyılın sağlam ve söz dinleyen insanı, kendi suretine göre biçimlemiştir; ama bu köpeğin kuzeni olan ve saatlerce dans eden yaban bozkır horozu, her şeyi anlardı. Bu hayvan tüylerini kabarttığı ve tırnaklarıyla yeri tırmaladığında, büyük bir olasılıkla ortaya bir bilim adamının masasının başında iki düşünceyi birbirine bağladığı sırada çıkandan daha çok ruh çıkar. Çünkü son tahlilde bütün düşünceler vücuttaki oynak yerlerinden, kaslardan, bezlerden, gözlerden, kulaklardan ve ait bulundukları deri torbanın kendisine ilişkin, gölgemsi genel izlenimlerden kaynaklanır. Geçmiş yüzyıllar, akla ve mantığa, inanca, kavramlara ve karaktere fazla değer vermekle belki de ağır bir yanılgıya düşmüştür; bu, tıpkı insanın evrak kalemini ve arşivi, bürolarının merkezde bulunması nedeniyle, aslında sadece talimatlarını dışarıdan alan yardımcı makamlar olmalarına rağmen, bir makamın en önemli bölümü saymak istemesi gibi bir şey olmuştur.

Arnheim, büyük bir olasılıkla aşkın iç dünyasında yol açtığı hafif eriyip dağılma belirtilerinin etkisiyle, ansızın kurtarıcı ve bu karışıklıkları düzenleyici düşüncenin nerede aranması gerektiğini anladı: Bu düşünce, bir anlamda ve sempatik bir biçimde ciro artışı düşüncesiyle bağıntılıydı. Bu yeni zamanda gerek düşünceler, gerekse yaşantılar bağlamında bir ciro artışının varlığı yadsınamazdı ve bu durum, aşırı zaman alan tinsel işlemeden kaçınmanın doğal bir sonucu niteliğiyle ortaya çıkmak zorundaydı. Arnheim, kafasında zamanın beyninin yerine arzın ve talebin, kılı kırk yaran düşünürün yerine de düzenlemeler getiren tüccarın geçtiğini canlandırdı ve elinde olmaksızın özgürce birleşen ve ayrılan yaşantıla-

ra ilişkin dev bir üretimin, her sarsıntıda bütün bölümleri titreyen bir tür jeolojik pudingin, en hafif dokunuşla gümbürdeyen, dev bir tamtamin sergilendiği sarsıcı bir oyunun zevkini tattı. Bu resimlerin birbiriyle tam uyuşmaması, Arnheim'i içine sürükledikleri, rüyayı andıran bir ruh halinin sonucuydu; çünkü Arnheim'a göre özellikle böyle bir hayat, insanın eşzamanlı olarak hem dış dünyanın en şaşırtıcı olaylarının arasında, hem de sessizce içerde, tam ortada, boşluğunda bütün duyguların mavi renkli kızgın borular gibi parladığı, incelmış bir ego ile yer aldığı bir rüyayla karşılaştırılabilir. Hayat, insanın etrafında düşünür ve ona, akli kullandığı takdirde ancak güçlükle ve bir kaleydoskopu benzer olmaktan uzak bir biçimde bir araya getirebildiği bağlantıları bağışlar. Arnheim da bir tüccar olarak, ama aynı zamanda da el ve ayak tırnaklarının toplam yirmi ucuna kadar heyecana kapılmış durumda, yaklaşmakta olan bir zamanın özgür tinsel-bedensel ilişkilerini düşünüyordu; bu bağlamda, kolektif, panlojik* bir şeyin oluşmakta olduğu ihtimalini, insanın artık eskimiş bireyciliği terk ederek, beyaz ırkın bütün üstünlüğü ve buluşlar yapma yetisiyle, cennet bahçesinin taşraya özgü geri kalmışlığına değişimlerden yana zengin ve modern bir program getirebilmek için, cennete ilişkin bir reforma dönüş yolunda olduğunu dışlamıyordu.

Ama rahatsız edici bir nokta vardı. Çünkü insan nasıl rüyadayken bir olayın içine açıklanamayan, tüm kişiyi etkileyen bir duygu katabilme yetisine sahipse, aynı yetiyi uyanık iken de sergileyebilir, fakat on beş veya on altı yaşında olması ve okula gitmesi koşuluyla. Üstelik böyle bir durumda bile insanın içinde bilindiği gibi büyük çalkalanmalar, sürekli zorlamalar ve herhangi bir biçimden yoksun yaşantılar vardır; duygular çok hareketlidir, ama birbirinden henüz pek belirgin sınırlarla ayrılmamıştır; sevgi ve öfke, insanın mutluluğu ve insana yönelik kötücül alaylar, kısacası bütün ahlâki soyutluklar, bir anda bütün dünyaya yayılıveren, sonrasında ise kendi içersinde büzülüp kalan titrek sırlardır; hüzün, sevecenlik, büyüklük ve soyluluk içi boş, yüksek gökkubbeler oluşturur. Peki, sonra ne olur? Dışarıdan, düzene bağlanmış olan dünyadan tamamlan-

* Panlojizm: Evrenin *logos* diye adlandırılan nesnel bir aklın, öncesiz ve sonsuz bir evrensel zihnin ifadesi veya yansıması olduğunu, *logos* ya da aklın varolan her şeye yayılmış olduğunu öne süren görüş. (Ç.N.)

muş bir form —bir sözcük, bir dize, şeytani bir gülüş, bir Napoléon, Sezar, İsa veya yalnızca ve yalnızca anaların ve babaların mezarı başında dökülen bir gözyaşı— gelir ve şimşek hızında bir birleşmeyle ortaya eser çıkar. Bu acemi işi eser, çok kolay görmezlikten gelindiği üzere, her yanıyla duygunun yetkin düzeyde bir anlatımıdır, niyet ile gerçekleşmenin kusursuz örtüşmesidir ve genç bir erkeğin yaşantılarının büyük Napoléon'un hayatına tümüyle girişidir. Ancak büyüktan küçüğe uzanan bağlanma, görüldüğü kadarıyla, herhangi bir nedenle, tersine de işleyememektedir. insanın hem rüyalarında, hem de gençliğinde yaşadığı bir şey vardır; insan rüyasında büyük bir söylev verdiğinde ve uyanırken talihşiz bir rastlantıyla son sözcükleri yakaladığında, aslında bunların, daha önceki izlenimin aksine, pek de alışılmamış güzellikte olmadığını görür. O zaman insan, kendini dans eden yaban bozkır horozu gibi yerçekiminin ağırlığından kurtulmuş ve parıltılar içersinde hissetmez, fakat sadece, ama çok fazla duygu yüklü olarak, Sayın Generalin şimdiye kadar birkaç kez saygıyla anılmış olan köpeğı gibi, aya doğru ulumuştur.

Dolayısıyla, her şey yolunda sayılamaz; —diye düşündü Arnheim, kendi kendini yüreklendirerek- ama insan bütün ciddiyetiyle zamanına ayak uydurmak zorundadır, diye ekledi dikkatle; çünkü ona, sınanmış olan bu fabrika üretimi ilkesini hayatı üretmekte de uygulamaktan daha yakın gelecek bir şey olabilir miydi?

*Tin 'e ilişkin Küçültücü ve Yüceltici
Spekülasyon*

Tuzzi'lerdeki buluşmalar artık düzenli ve yoğun sürecinin yörün-
gesine oturmuştu.

Daire Başkanı Tuzzi, "Konsil" sırasında "yeğen" ile konuştu. "Bütün bunların daha önce de olduğunu biliyor musunuz?"

Gözleriyle, kendisine yabancılaşmış olan evindeki kaynaşan kalabalığı işaret etti. "Hristiyanlığın başlarında; Hazreti İsa'nın doğumundan hemen sonraki yüzyıllarda. O zamanlar, fokur fokur kaynayan Hristiyan-Levanten-Helen-Yahudi kazanında sayısız tarikatlar kurulmuştu." Tuzzi, bu tarikatları saymaya başladı: "Adamitler, Kabilliler, Ebionitler, Koliridyenler, Arkontikler, Enkratitler, Ophitler..."; Tuzzi, Hristiyanlık öncesine ve erken Hristiyanlık dönemine ait dini tarikatlardan oluşma, uzun bir listeyi, birinin yaptığı herhangi bir şeyin hızlı tempo yansıtan alışlagelmişliğini ehlileştirircesine gözden saklamak istediğinde sergilediğı o tuhaf, aslında içinde bir aceleciliğı gizleyen ağırlıkla sayıp dökmekteydi; bu tutum, karısının kuzenine aslında bu evde olup bitenler hakkında özel nedenlerden ötürü belli ettiğinden çok daha fazlasını bildiğini dikkatle anlatmak istiyormuş izlenimini yaratıyordu.

Daha sonra sözüne devam etti ve biraz önce andığı adların açıklamasına girişerek, bir tarikatın, bekâreti koşul kılmasından ötürü evliliğe karşı çıktığını, bir başkasının ise yine bekâret talebinde bulunduğunu, ama bu hedefe tuhaf bir biçimde ölçsüz yaşamaya

ilişkin dinsel kurallarla varmayı amaçladığını anlattı. Tarikatlardan birinin üyeleri, kadın bedenini bir şeytan icadı saydıklarından kendi kendilerini sakatlıyorlardı, öteki tarikatların uygulamalarında ise kadınlar ve erkekler kilise toplantılarında soyunuyorlardı. Cennette Havva'yı baştan çıkardığı söylenen yılanın aslında tanrısal bir kişilik olduğu sonucuna varan, inançlı kılı kırk yaranlar, hayvanlarla cinsel ilişkiye giriyorlardı; başkaları da bakirelere hoş gözle bakmıyorlardı, çünkü bilimsel temelli inançlarına göre Tanrının annesi, Hazreti İsa'dan başka çocuklar da doğurmuştu ve bu yüzden bekâreti kabul etmek, tehlikeli bir yanılgı olurdu. Birileri hep ötekilerin yaptıklarının tam tersini, üstelik de yaklaşık olarak aynı nedenlerden ve inançlardan ötürü yapmaktaydı. — Tuzzi, bütün bunları, tuhaf olsalar dâ tarihsele olaylara yakışan bir ciddiyetle ve sesinde erkekler arasındaki şakalara özgü bir alt tonla anlatmaktaydı. Duvarın yanında duruyorlardı; Daire Başkanı Tuzzi, dudaklarında küçük ve öfkeli bir gülümsemeyle sigarasının izmaritini bir tablaya attı, kafası hâlâ karışık olarak kalabalığa baktı ve sanki tam bir sigara içimlik süre kadar konuşmak istemişçesine, sözlerini şöyle noktaladı: "Kanımca o zamanlar egemen olan fikir ayrılıklarının ve kişisel görüşlerin durumunun bizim edebiyatçılarımızın çekişmelerini hatırlatan çok yanı var. Bunlar yarın havada dağılmış olacak. Eğer çeşitli tarihsel koşullar yüzünden tam zamanında politik etkinliğe sahip, tinsel bir memuriyet sistemi oluşmasaydı, o zaman bugün Hristiyanlık inancının izi bile kalmayacaktı..."

Ulrich, buna katıldı. "Ücretleri resmen cemaat tarafından ödenen din görevlileri, resmi kuralların hafife alınmasına izin vermezler. Ben, genel olarak ortak niteliklerimize karşı haksız bir tutum içinde olduğumuzu düşünüyorum; o niteliklerin güvenilirliği olmasaydı, tarih asla oluşamazdı, çünkü tinsel çabalar hep tartışmalıdır ve havada kalır."

Daire başkanı Tuzzi, başını kaldırıp kuşkulu bir ifadeyle baktı ve hemen sonra bakışlarını yine ondan ayırdı. Bu tür açıklamaları fazla gelişigüzel bulurdu. Yine de karısının bu yeğenine karşı, onu ancak kısa bir süredir tanımasına rağmen, dikkati çekecek kadar dostça ve akraba yakınlığıyla davranmaktaydı. Gelip gidiyor ve evinde bütün olup bitenlerin arasında sanki farklı, kendi içine kapanık ve yüksek anlamını bütün bakışlardan sakladığı bir dünyada

yaşıyormuş görünümünü yaratıyordu; ama görüldüğü kadarıyla bazen sanki yine de daha fazla dayanamıyor ve kendini bir an için olsun, biraz bulanık biçimde de olsa, birisine gösterme zorunda kalıyordu, o zaman bu kişi hep konuşmaya başladığı yeğen oluyordu. Bu, karısıyla ilişkisi bağlamında kimi sevecenlik gösterilerine rağmen sabırla katlanmak zorunda kaldığı saygı esirgenmesi durumunun insani bir sonucuydu. O zaman Diotima onu küçük bir kız gibi öpüyordu; daha küçük yaşta bir oğlan çocuğunu kim bilir ne gibi duygulanımlarla öpücüklerle boğan, belki de on dört yaşında bir kız. Tuzzi'nin kolları karmakarışık olan küçük bıyığının altındaki üst dudağı, mahcup bir ifadeyle gerildi. Evinde meydana gelmiş olan yeni ilişkiler, karısını ve kendisini olanaksız durumlara sokmaktaydı. Diotima'nın uykusunda horlamasına ilişkin yakınmalarını asla unutmamıştı, bu arada Arnheim'in yazılarını okumuştı ve bunlar üzerine konuşmaya hazırdı; yazılardaki bazı şeyleri takdir edebilmişti, pek çok şeyi yanlış diye nitelendirebiliyordu, ve bazı yerleri de, bu durumdan yazarın sorumlu olduğunu kesinlikle bilmekten kaynaklanan bir huzurla, anlayamamıştı: Fakat böyle durumlarda sadece deneyimli erkeğin saygın görüşünü dile getirmeye hep alışkındı; şimdi de Diotima'nın kendisine her defasında karşı çıkacağı ihtimali, dolayısıyla onunla böyle laçkalaşmış bir tartışmaya girmek zorunda kalmasını, bir görüşmeye karar veremeyecek ve hatta yarı bilinçli denilebilecek istekleri doğrultusunda, Arnheim'la bir düelloyu bile yeğleyecek kadar özel yaşamına yönelik haksız bir değiştirme girişimi olarak hissediyordu. Tuzzi ansızın o güzel, kahverengi gözlerini kısıtı ve kendi kendine ruhsal gelgitlerine çok daha ciddi biçimde dikkat etmesi gerektiğini söyledi. Yanında duran yeğen (Tuzzi'ye göre o, kendisiyle çok fazla flört edilmemesi gereken bir erkekti!), ona karısının akrabası olduğunu yalnızca gerçek bir içerikten hemen bütünüyle yoksun bir düşünme eylemiyle hatırlatmaktaydı; ayrıca Arnheim'in bu genç adamı uzun zamandır belli ölçüde ve dikkatli bir yaklaşımla şımarttığının, ötekinin ise bunun karşısında açık bir isteksizlik sergilediğinin uzun zamandır farkındaydı: Bunlar, içerikten yana zengin oldukları gerçekten söylenemeyecek iki gözlem, fakat yine de Tuzzi'yi açıklayamadığı bir hoşlanma duygusuyla tedirgin etmeye yetiyordu. Tuzzi, kahverengi gözlerini açtı ve herhangi bir

şey görmek istemeksizin, bir süre bir puhu kuşu gibi iri iri gözlerle odanın içine baktı.

Bu arada karısının yeğeni de tıpkı kendisi gibi, can sıkıcı bir yakınlıkla önüne bakmaktaydı ve konuşmaya ara verildiğinin farkına bile varmamıştı. Tuzzi, bir şeyler söylenmesi gerektiğini hissetti; kendini sık hayal gören ve suskunluğuyla kendini ele verebileceğinden korkan bir insan gibi tehdit altında hissediyordu. "Her şey hakkında olumsuz düşünmekten hoşlanıyorsunuz," dedi gülümseyerek, din görevlilerine ilişkin söylem o âna kadar kulaklarının önünde içeri girmeyi beklemişçesine "ve karım herhalde, akrabalıktan kaynaklanan bütün sempatisine rağmen, sizin katkınızdan biraz olsun korkmakta haksız değil. Böyle konuşmama izin verirseniz eğer, hemcinslerinize ilişkin düşünceleriniz biraz küçültücü spekülasyon olmak eğiliminde."

"Bu, mükemmel bir söylem," diye karşılık verdi Ulrich sevinçle "her ne kadar böyle bir söylemin gereğini yerine getiremeyeceğimi alçakgönüllülükle söylemek zorunda olsam da! Çünkü insanla ilgili küçültücü veya yüceltici spekülasyonda bulunan, hep dünya tarihidir; bunu, küçültücü yoldan hile ve zorbalıkla, yüceltici yoldan da yaklaşık olarak burada muhterem eşinizin denemeye çalıştığı gibi, düşüncelerin gücüne inanmakla yapar. Dr. Arnheim da, söylediklerine inanmak gerekirse eğer, bir yücelticidir. Buna karşılık meslekten bir küçültücü olarak sizin bu melekler korosu içersinde bilmekten hoşlanacağım duygularınızın bulunması gerekiyor."

Daire Başkanı Tuzzi'ye anlayışlı bir ifadeyle baktı. Tuzzi, cebinden sigara tabakasını çıkartarak omuzlarını kaldırdı. "Neden bu konuda karımdan farklı düşünmem gerektiğine inanıyorsunuz?" diye karşılık verdi. Sohbetin kişisel bir noktaya dönmesini reddetmek istemiş, ama yanıtıyla bu noktayı güçlendirmişti; karşısındaki neyse ki bunun farkına varmadı ve konuşmasını sürdürdü: "Bizler, herhangi bir biçimde içine girdiği her kalıba uyan bir kitleyiz!"

Tuzzi: "Bu, beni aşar" gibisinden kaçamak bir yanıt verdi.

Ulrich, buna sevindi. Böylesi, kendisinin tam karşıtıydı; tinsel kışkırtmaya karşılık vermeyen, fakat hemen bütün kişiliğini korumaktan başkaca bir savunma aracına sahip bulunmayan veya öyle bir aracı kullanmak istemeyen birisiyle konuşmaktan çok zevk alırdı. Başlangıçta Tuzzi'ye karşı duyduğu antipati, onun evinde

olup bitenlere karşı duyduğu çok daha büyük antipatinin baskısıyla tersine dönmüştü; anlamadığı tek şey, Tuzzi'nin bu duruma neden sabır gösterdiğiydi ve bu konuda bazı tahminlerde bulunuyordu. Onu ancak çok ağır bir tempoyla ve bir hayvanı gözlemler gibi, dışarıdan, sözün açık seçik bir ihtiyaç nedeniyle konuşan bir insanın derinliklerine inmeyi kolaylaştırıcı etkisinden yoksun olarak tanımaktaydı. Başlangıçta, ancak orta boylu sayılabilecek olan bu adamın sanki kendi içinde kuruyup kalmış izlenimini veren görünüşünden hoşlanmıştı; hoşlandığı bir başka yanı da koyu renkli, güçlü, kendinden emin olmayan çok sayıda duyguyu ele veren gözleriydi; bunlar, asla bir memurun gözleri değildi, fakat Tuzzi'nin konuşmalar sırasında açığa çıkan şimdiki kişiliğine de kesinlikle uymuyordu; ama bunların -ki, böylesi de aslında ender rastlanır bir durum değildi—, iç kısımların kullanılmayan, kapatılmış ve çoktan unutulmuş bir bölümüne açılan bir pencere gibi, farklı erkek hatlarının arasından bakan, bir erkek çocuğa ait bakışlar olduğu varsayıldığında, durum değişebilirdi. Yeğenin dikkatini bundan sonra ilk çeken şey, Tuzzi'nin bedeninin kokusu olmuştı; ondaki bu koku, Çin'e ait herhangi bir koku, kurumuş tahta kutuların kokusu veya güneşin, denizin, egzotik çağrışımların, inatçılığın ve berberden kalma mahrem izlerin bir karışımıydı. Bu koku, Ulrich'i düşündürmekteydi; tanıdıkları arasında biri Tuzzi, biri de Moosbrugger olmak üzere, kişisel kokuları bulunan sadece iki kişi vardı; Ulrich, Tuzzi'nin aynı zamanda hem keskin, hem de hafif olan aromasını kendinde somutlaştırdığında ve aynı zamanda da büyük yüzeyi görüldüğü kadarıyla hiçbir şeyi örtmeyen, ince bir pudra kokusuyla kaplı olan Diotima'yı düşündüğünde, bu iki insanın biraz tuhaf olan birlikteliklerine hiçbir biçimde uygun düşmeyen tutku karşıtlıklarına varılıyordu. Ulrich, Tuzzi'nin olumsuz yanıtına karşılık vermezden önce düşüncelerini, bunlar şeyler arasında varolan ve uygun diye nitelendirilen mesafeye yeniden uyana kadar, geri çekmek zorunda kaldı.

"Benimkisi bir cüretkârlık olur," diye konuşmaya başladı yeniden; o anda içinde bulundukları durum daha iyisine elvermediği için başkalarının da canını sıkmaktan kaynaklanan bir üzüntüyle, ama kararlı bir ifadeyle konuşuyordu "sizlerin karşısında diplomasinin ne olduğunu tanımlamaya kalkıştığım takdirde, bu hiç kuşkusuz

bir cüretkârlık olur; ama ben, düzeltilmek istiyorum. Dolayısıyla şunu demeye çalışıyorum: Diploması, güvenilir bir düzenin ancak yalanla, korkaklıkla, yamyamca davranmakla, kısacası, insanların o sarsılmaz aşağılık yanlarıyla kurulabileceğini savunur; sizin o çok yerinde deyişinizi bir kez daha kullanmış olmak için söylüyorum, diploması, küçültücü bir idealizmdir. Ve bence bu, büyüleyici denebilecek kadar melankolik bir durumdur, çünkü daha yüksek düzeydeki güçlerimizin güvenilirlikten uzak oluşunun önümüzde salt aklın eleştirisine uzanan yol kadar yamyamlığa uzanan yolu da açtığını koşul olarak benimser."

Daire Başkanı Tuzzi: "Diplomasiye ilişkin olarak ne yazık ki romantik düşünüyorsunuz," diyerek kendini savundu "ve pek çok kişi gibi siz de politikayı entrikayla karıştırıyorsunuz. Politikanın henüz taç giyen amatörler tarafından yapıldığı zamanlar için bu, kaçınılmaz olarak doğru olabilirdi; ama artık her şeyin burjuvanın yararlarına bağımlı olduğu bir zamanda, bu doğru olamaz. Bizler melankolik değil, iyimseriz. İyi bir geleceğe inanmak zorundayız, çünkü aksi takdirde başka insanlarınkinden hiçbir farkı bulunmayan vicdanımıza karşı hesap veremeyiz. Eğer yamyamlık sözcüğünü mutlaka kullanmak istiyorsanız, o zaman tek söyleyebileceğim şey, dünyayı insanları yemekten alıkoymanın diplomasının bir hizmeti olduğudur; ama bunu başarabilmek için insan daha yüce bir şeye inanmak zorundadır."

"Siz neye inanıyorsunuz?" diye sözünü kesti Ulrich, lâfı fazla dolandırmadan.

"Ama bakın!" dedi Tuzzi. "Ben artık çocuk değilim ki buna öyle hemen yanıt verebileyim! Ben sadece şunu söylemek istedim: Bir diplomat kendini zamanının tinsel akımlarıyla ne ölçüde özdeşleştirebilirse, mesleği kendisine o ölçüde kolay gelecektir. Son kuşaklar boyunca ortaya çıkmıştır ki, tinin bütün alanlardaki ilerlemeleri büyüdüğü ölçüde insanın da diplomasıye duyduğu ihtiyaç artmıştır; ama sonuçta bu da zaten çok doğal!"

"Elbette?! Fakat böylece siz de benim söylediğimin aynısını söylemiş oluyorsunuz!" dedi Ulrich yüksek sesle ve vermek istedikleri resme, yani birbirleriyle ölçülü bir sohbeti yürüten iki beyefendinin görüntüsüne uygun düştüğü ölçüde hararetle. "Ben, üzülerək tinsel ve iyi olanın, kötünün ve maddi olanın yardımı olmaksızın

sürekli ayakta kalamayacağım vurguladım, ve siz de bana yaklaşık olarak ne kadar çok tin varsa o kadar dikkat gereklidir, diye yanıt veriyorsunuz. O halde şöyle diyelim: İnsana aşağılık biriymiş gibi davranılabilir ve bu yoldan istenilen yere götürülmesi sağlanamayabilir; ama aynı insan coşkuya itilebilir ve yine istenilen yere götürülmesi sağlanamayabilir. Bu yüzden bizler, bu iki yöntem arasında gidip geliriz, iki yöntemi birbiriyle karıştırırız; bütün dediğimiz, budur. Kanımca ben, sizin itiraf etmek istediğinizden çok daha ileri ölçüde sizinle bir görüş birliğinin mutluluğunu yaşamaktayım."

Daire Başkanı Tuzzi, sorusuyla onu tedirgin eden kişiye döndü; küçük bir gülümseme, minik bıyığını yukarı kaldırdı, parlak gözlerinde alaycı ve hoşgörülü bir ifade belirdi; bu tür bir konuşmaya son vermek istiyordu, çünkü böylesi, dümdüz bir buzdan zemin gibi tehlikeliydi ve çocukların buzda gelişigüzel kaymaları gibi amaçsızdı. "Bakın, bu söyleyeceğimi belki de barbarlık sayacaksınız," diye karşılık verdi "ama size açıklayacağım: Aslında yalnızca profesörlerin felsefe yapmasına izin verilmeli! Bizim tanınmış ve büyük filozoflarımızı elbette bunun dışında tutuyorum, onları çok takdir ederim ve hepsini de okudum; ama onların durumu farklı. Profesörlerimiz ise bunun için atanmışlar, onlarınki bir meslek ve daha başka bir şey olması da gerekmiyor, sonuçta alan tükenmesin diye öğretmenlere de ihtiyaç var. Ama bunun dışında, vatandaşın her şey üzerine kafa yormaması gerektiği yolundaki o eski Avusturya ilkesinin haklılığını kabul etmek gerekiyor. Çünkü bu yolla ortaya iyi bir şeyin çıktığı çok ender, çıkanda da hep biraz cüretkârlık havası var."

Daire Başkanı Tuzzi, kendine bir sigara sardı ve sustu; "barbarlığını" daha fazla mazur göstermeye ihtiyacı yoktu. Ulrich, onun ince ve kahverengi tenli parmaklarına baktı, Tuzzi'nin sergilemeye çalıştığı utanmazca yarı-apallık çok hoşuna gitmişti. "Siz, binlerce yıldır kilisenin, şimdilerde de sosyalizmin üyelerine uyguladıkları o çok modern ilkeyi dile getirdiniz" dedi kibarca. Tuzzi, karısının yeğeninin bu özetleyişiyle ne demek istediğini anlamak için ona kaçamak bir bakış fırlattı. Sonra Ulrich'in yeniden uzun bir düşünceyi dillendireceğini beklemeye başladı ve böylesine sonsuz bir boşboğazlıktan ötürü peşinen öfkeleni. Fakat Ulrich, yanındaki bu eski kafalı adama hoşgörüyü bakmakla yetindi. Uzun süredir

Tuzzi'nin, karısının Arnheim'la olan ilişkisine belli sınırlar içersinde göz yummak için nedenleri olduğunu düşünüyordu ve böylece ne elde etmek istediğini öğrenmeyi çok isterdi. Bu nokta belirsizliğini korudu. Belki de Tuzzi sadece, bankaların şimdiye kadar kendilerini olabildiğince uzak tuttukları, ama bu arada en azından ellerinin bir parmağını da olayın içinde bıraktıkları Paralel-Eylem hakkında düşündükleri gibi davranıyordu, ama bu arada Diotima'nın ikinci aşk baharını, görünürde olmasına rağmen, fark edemiyordu. Fark ettiğini söylemek, neredeyse olanaksızdı. Ulrich, yanındakinin yüzündeki derin kırışıklıkları ve çatlakları gözlemlemekten, dişleri sigaranın ucunu ısırdığında da çene kaslarının sert bir hareketle değişime uğramasını seyretmekten zevk alıyordu. Bu insan, onda katıksız bir erkeklik tasarımı uyandırıyor. Kendi kendisiyle çok fazla konuşmaktan biraz bıkmıştı ve az konuşan birini tasavvur etmekten çok hoşlanıyordu. Tuzzi'nin, daha çocukken hiç kuşkusuz, fazla konuşan çocuklardan hazzetmemiş olduğunu düşünüyordu; böyle çocuklardan daha sonra yapmacık entelektüeller ortaya çıkıyordu, buna karşılık ağızlarını açmak yerine dişlerinin arasından tükürmeyi yeğleyen erkek çocukları, sonradan yararsız şeyler düşünmekten hoşlanmayan, eylemde, entrikada, sıkıntılara dayanmakta veya kendini savunmakta, hissetmenin ve düşünmenin önlenemezliğini dengeleyen bir yan bulan erkekler oluyorlardı; bunlar, düşüncelerden ve duygulardan öylesine utanıyorlardı ki, bunları ancak başka insanları yanıltmak için kullanmayı yeğliyorlardı. Tuzzi kendisine böyle bir saptama söylenecek olsa, bunu doğal olarak duygusal bir saptamaymış gibi geri çevirirdi; çünkü onun ilkesi, hangi bağlamda olursa olsun abartmalara ve alışılmadık durumlara izin vermemekti. Bir müzisyene, oyuncuya veya dansçıya aslında ne anlatmak istediği nasıl sorulamazsa, Tuzzi'ye de bir karakter olarak neyi temsil ettiği sorulamazdı; o anda Ulrich, hiç konuşmaksızın, yalnızca mim aracılığıyla aralarındaki görüş birliğini canlandırabilmek için Daire Başkanının omzuna vurmayı veya elleriyle yumuşak bir biçimde saçlarına yapışmayı çok isterdi.

Ulrich'in kafasında doğru canlandıramadığı tek nokta, Tuzzi'nin yalnızca çocukken değil, fakat o anda da dişlerinin arasından erkeksi bir tükürük atma ihtiyacını hissettiği idi. Çünkü Tuzzi, yanındaki belirsiz iyi niyetten bir şeyler hissediyordu ve durum, onun

için tedirgin ediciydi. Felsefeye ilişkin olarak yaptığı açıklamaya, yabancı bir dinleyici açısından hoş sayılamayacak bir şeylerin karışmış olduğunu kendisi de bilmekteydi ve "yeğene (çünkü bazı nedenlerden ötürü Ulrich'ten hep böyle söz ederdi) güvenini böylesine teklifsizce dile getirmesi için herhalde şeytana uymuş olmalıydı. Geveze erkeklere dayanamazdı, ve kendi kendisine kaygıyla, yoksa farkına bile varmaksızın bu kişiyi sonunda karısının yanında bir müttefik olarak mı istiyor diye sordu; bu düşünceyle birlikte benzi utançtan karardı, çünkü böyle bir yardımı kabul etmiyordu; elinde olmaksızın, gelişigüzel bir bahaneyle çok beceriksizce maskelenmiş birkaç adımla Ulrich'in yanından uzaklaştı.

Fakat ardından farklı düşündü, geri döndü ve şöyle sordu: "Dr. Arnheim'in yanımızda neden bu kadar uzun süre kaldığını düşünüyorsunuz mü hiç?" aklına ansızın böyle bir soru ile karısıyla her türlü bağlantıyı olanaksız saydığını gösterebileceği gelmişti.

Ulrich, ona utanmazca bir ifadeyle, neye uğradığını şaşırarak baktı. Doğru yanıt öylesine dilinin uçundaydı ki, bir başkasını bulabilmek zordu. "Sizce," diye sordu duraklayarak "bunun gerçekten özel bir nedeni mi var? O zaman belki de sadece iş icabıdır, ne dersiniz?"

"Hiçbir iddiada bulunabilecek durumda değilim" yanıtını verdi kendini yine diplomat olarak hisseden Tuzzi. "Ama başkaca bir nedeni olabilir mi?"

"Elbette başkaca bir nedeni olamaz" diye kabul etti Ulrich kibarca. "Mükemmel bir gözlem yaptınız, itiraf etmeliyim ki, ben bu konuda hiçbir şey düşünmemiştim; sadece bunun Dr. Arnheim'in edebi eğilimleriyle ilgili olduğunu tahmin etmiştim. Ayrıca bu da bir olasılık sayılabilir."

Daire Başkanı Tuzzi, karşısındakine sadece bir gülümsemeyi layık görmekle yetindi. "O zaman bana, Arnheim gibi bir adamın hangi nedenden ötürü edebi eğilimlere sahip bulunabileceğini açıklamak zorunda kalırsınız" diye sordu; fakat bundan ötürü anında pişman oldu, zira Ulrich, yeniden geniş kapsamlı bir yanıtla kalkışmıştı: "Günümüzde dikkati çekecek kadar çok sayıda insanın sokakta kendi kendisiyle konuştuğu hiç dikkatinizi çekmedi mi?" diye sordu.

Tuzzi, umursamaz bir ifadeyle omuzlarını kaldırdı.

"Bu insanlarla ilgili, yolunda gitmeyen bir şeyler var. Yaşantılarını ya bütünüyle yaşayamıyorlar, ya da bütünüyle kendi içlerinde yaşayıp kalıntıları dışarıya dökmek zorunda kalıyorlar. Bence bu yüzden yazmaya ilişkin abartılı bir ihtiyaç da doğuyor. Bu nokta belki yazma eyleminin kendisi aracılığıyla çok açık görülemiyor, çünkü bu eylem sonucu ortaya, yeteneğe ve deneyime göre kaynağının çok ötesine uzanan bir şeyler çıkıyor, fakat okuma sırasında bu durum hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak açıklıkla görülebiliyor: Günümüzde hemen hiç kimse okumuyor, herkes yazarı sadece onaylama veya reddetme yoluyla, sapkın denilebilecek bir biçimde kendi fazlalığını onun aracılığıyla sırtından atmak için kullanıyor."

"Yani sizce, Arnheim'in hayatında yolunda gitmeyen bir şeyler mi var?" diye sordu Tuzzi, bu kez yine de ilgiyle. "Son zamanlarda, sırf meraktan ötürü, bu kadar çok kişi ona politika alanında büyük şanslar tanıdığı için, kendisinin kitaplarını okudum; ancak itiraf etmeliyim ki, okuduklarımı ne gerekli buldum, ne de amacını anlayabildim."

"Soru, çok daha genel sorulabilir" diye düşüncesini açıkladı Ulrich. "Bir insan, her şeyi elde edebilecek kadar zengin ve nüfuzlu ise eğer, o zaman neden yazar? Aslında belki de safça sormam gereken, şu: Bütün meslekten anlatıcılar, neden yazarlar? Aslında olmamış bir şeyi anlatırlar; sanki olmuşçasına. Burası açık. Ancak yaptıkları şey, hayata zengin adamın çevresini alan ve onun kendilerine ne kadar az aldırdığını anlatmaya doyamayan otlakçıların bu adama duydukları gibi bir hayranlık duymak mıdır? Ya da hep yineleyerek geviş mi getirirler? Veya gerçekte erişemedikleri ya da taşıyamadıkları bir şeyi hayal dünyasında üreterek bir tür mutluluk hırsızlığı mı yaparlar?"

"Siz kendiniz hiç yazmadınız mı?" diye sözünü kesti Tuzzi.

"Benim için çok tedirgin edici bir şey, ama asla. Çünkü asla bunu yapmak zorunda kalmayacak kadar mutlu değilim. Ben, kısa sürede buna ihtiyaç duymadığım takdirde, bütünüyle anormal bir yaradılıştan ötürü kendimi öldürmeye karar vermiş biriyim!"

Bunu öylesine ciddi bir sevimlilik ifadesiyle söylemişti ki, bu şaka, kendisi istemeksizin, ıslak bir taşın ortaya çıkışı gibi konuşmanın akışının dışına taşmıştı.

Tuzzi bunun farkına vardı ve nezaket duygusunun etkisiyle bağlamı hemen yeniden kurdu. "O halde genel olarak bakarsak," diye saptadı "böyle dediğinizde, memurların ancak emekli olduktan sonra yazmaya başladıkları yolundaki iddiama paralel bir şey söylemiş oluyorsunuz. Ama bu, Dr. Arnheim'a uyuyor mu?"

Ulrich sustu.

"Biliyor musunuz ki, Arnheim kendini böylesine feda ederce-sine katıldığı bu girişim hakkında karamsar ve 'yüceltici' yönde de düşünmüyor!" dedi ansızın Tuzzi alçak sesle. Bir anda, Arnheim'ın daha en başta onunla ve eşiyle konuşurken nasıl Paralel-Eylemin şanslarından son derece kuşkuyla söz etmiş olduğunu hatırlamıştı; aradan onca uzun bir süre geçtikten sonra bunun, nasıl olduğunu kendisi de bilmeksizin, aklına gelişini kendi diplomasisinin bir başarısı saymıştı; oysa Arnheim'ın kalış nedenleri konusunda şimdiye kadar hemen hiçbir şey öğrenebilmiş değildi.

Ulrich'in yüzünde gerçekten de şaşırması gibi bir ifade belirdi.

Belki de sırf sevimlilikten, suskunluğunu daha da sürdürmek istediği için. Ancak her iki bey de, bunun hemen ardından onlara yaklaşan konuklar nedeniyle birbirlerinden ayrıldıklarında, verimli bir sohbet yapmış oldukları izlenimini korudular.

Zenginlerin Yaşama Kuralları Üzerine

Arnheim'in karşılaştığı ölçüde ilgi ve hayranlık, bir başkasına belki de kuşku ve güvensizlik aşılayabilirdi; bu kişi, bütün bunları parasına borçlu olduğunu sanabilirdi. Fakat Arnheim, kuşkuyu onun kadar yüksek düzeydeki bir adamın ancak tartışma götürmez ticari bilgiler temelinde duyabileceği, soylulukla bağdaşmaz bir ruhsal durum sayıyordu ve ayrıca zenginliğin bir karakter niteliği olduğuna inanıyordu. Her zengin adam, zenginliğe bir karakter niteliği gözüyle bakar. Her yoksul adam da böyle yapar. Bu inancı bütün dünya zımnen paylaşır. Sadece mantık, paraya sahip olmanın belki bazı nitelikler sağlayabileceğini, ama kendisinin asla insani bir nitelik olamayacağını iddia ederek bu bağlamda bazı güçlükler çıkarır. Göze görünen, yalanı cezalandırır. Her insanın burnu, büyük ve güvenilir bir gelirden kaynaklanan bağımsızlığın, emretme alışkanlığının, her yerde kendisi için en iyisini seçme alışkanlığının, dünyayı biraz küçük görmenin ve sürekli olarak bilinçli iktidar sorumluluğunun o belli belirsiz kokusunu kaçınılmaz olarak alır. Böyle bir insanın görünüşünden, bu görünüşün dünya güçlerinin kaymağından beslendiği ve her gün yenilendiği anlaşılır. Para, böyle bir insanın yüzeyinde bir çiçeğin içindeki özsuyu gibi dolanır durur; orada niteliklerin kazandırılması, alışkanlıkların edinilmesi, dolaylı ve ikinci el diye adlandırılan bir şeyin varlığı söz konusu değildir: Banka hesabını ve kredileri ortadan kaldırın, o zaman zengin adam sadece parasından yoksun kalmaz, fakat bunu anladığı gün solmuş bir çiçekten farksız olur. Eskiden onun zenginliğinin niteliği nasıl dolaysız fark ediliyor idiye, şimdi de herkes onun kişiliğinde aynı dolaysızlıkla, güvensizlikten, işe yaramazlıktan ve

yoksulluktan oluşma, genizleri yakan bir bulut gibi kokan hiçliğin o anlatılamaz niteliğini fark eder. Demek ki zenginlik, kişisel, yalın, yıkıma uğramadan parçalara ayrılamayan bir niteliklerdir.

Ancak bu ender niteliğin etkisi ve ilişkileri, son derece karmaşıktır ve bunlara egemen olabilmek, büyük ruhsal güç gerektirir. Sadece parası olmayan insanlar, zenginliği kafalarında bir rüya gibi canlandırırlar; buna karşılık ona sahip olanlar, parasız kişilerle her bir araya gelişlerinde paranın ne kadar nahoş bir şey olduğunu temin eder dururlar. Örneğin Arnheim, aslında firmasının her teknik ya da ticari bölüm başkanının kendisini epey aştığını sıkça düşünmüştü ve, yeterince yüksek bir noktadan kuşbakışı baktığında, düşüncelerin, bilginin, sadakatin, yeteneğin, özenin ve bunların benzerlerinin, her yerde bolca bulunmaları nedeniyle, insanın satın alabileceği nitelikler olarak görüldüğüne, buna karşılık bunlardan yararlanabilme yetisinin ancak yükseklerde doğmuş ve yetişmiş azınlığın sahip olabileceği nitelikleri koşul kıldığını her defasında kendini yeniden inandırmak zorunda kalmıştı. Zenginler açısından bir başka ve ötekilerden daha geride kalmayan güçlük de, herkesin onlardan para istemesidir. Para fazla rol oynamaz; bu doğrudur ve birkaç bin veya on bin mark, varlığını veya eksikliğini zengin bir adamın hissedebileceği bir miktar değildir. Ayrıca zengin insanlar her fırsatta paranın bir insanın değerinde hiçbir şey yaratmadığını söylemekten özellikle hoşlanırlar; bununla demek istedikleri, kendilerinin parasız da şimdiki kadar değerli olacaklarıdır ve bir başkası onları yanlış anladığında, incinirler. Ne yazık ki özellikle tinsel açıdan zengin insanlarla olan ilişkilerinde böyle bir durumun başlarına geldiği hiç de ender değildir. Belki tuhaf ama, bu tür insanlarda çoğu kez para değil, sadece planlar ve yetenek vardır, ama onlar bu yüzden değerlerinin azaldığı duygusuna kapılmazlar ve görüldüğü kadarıyla, kendisi için paranın rol oynamadığı zengin bir arkadaştan, onları elindeki fazlalıkla herhangi bir iyi amaç için desteklemesini rica etmeyi son derece akla yakın bulurlar. Zengin adamın onları düşünceleriyle, yetisiyle ve çekici gücüyle desteklemek istediğini ise anlamazlar. Ayrıca zengin kişiyi, böyle bir tutumla paranın doğasıyla bir karşıtlık içersine sürüklerler, çünkü paranın doğası da, tıpkı hayvanların nesli sürdürmek isteyen doğası gibi, hep çoğalmak eğilimindedir. Para kötü

yatırımlar için kullanılabilir, o zaman para kuramı doğrultusunda yıkıma uğrar; insan parayla, eskisinin neredeyse yeni gibi olmasına rağmen, yeni bir araba satın alabilir, polo atlarının eşliğinde dünyanın kür merkezlerinin en pahalı otellerine inebilir, yarışma ve sanat ödülleri koyabilir veya bir gecede yüz konuk için yüz aileyi bir yıl süreyle geçindirebilecek harcamada bulunabilir: Bütün bunlarla para, tarlaya birinin tohum serpmesi gibi pencereden dışarıya fırlatılmış olur, ama bu kez daha da çoğalmış olarak kapıdan içeriye girer. Fakat parayı sessiz sedasız ona yararlı dokunmayacak amaçlar ve insanlar için bağışlamak, sadece paraya karşı işlenmiş alçakça bir cinayet sayılabilir. Bu amaçlar iyi ve bu insanlar eşsiz olabilir; o zaman onlar bütün olanaklarla desteklenmelidir, yeter ki bunlar parasal olanaklar olmasın. Bu, Arnheim'in temel ilkelerinden biriydi ve bu konudaki ısrarlı uygulaması, ona zamanın tinsel gelişmesine yaratıcı ve eylemli bir biçimde katılma bağlamında ün kazandırmıştı.

Arnheim, kendisi için bir sosyalist gibi düşündüğünü söyleyebilirdi; zengin insanların çoğu sosyalistler gibi düşünürler. Sermayelerini borçlu oldukları şeyin toplumun bir doğa yasası olmasına karşı bir itirazları yoktur ve mülkiyetin insana değil, insanın mülkiyete anlam kazandırdığına kesinlikle inanmışlardır. Gelecekte, artık kendileri bu dünyada olmadıklarında, mülkiyetin son bulacağı konusunu sakın sakın tartışılar; karakter açısından güçlü sosyalistlerin, zaten gelmesi kaçınılmaz olan devrimin inançlı beklentisi içersinde, devrim gelene kadar yoksullar yerine zenginlerle ilişki kurmayı yeğlemelerine sıkça rastlanmasını, sosyal bir karaktere sahip bulundukları yolundaki düşünceleri için bir destek sayarlar. Paradan kaynaklanan ve Arnheim'in üstesinden geldiği bütün ilişkiler sayılmaya kalkıldığında, söz daha uzun süre uzatılabilirdi, işletme alanındaki çabalar, başkaca tinsel çabalardan ayrı tutulabilecek çabalar değildir; Arnheim'in tinsel ve sanatsal dostlarına, kendisinden ısrarla rica ettiklerinde, nasihatlerin dışında para da vermesi, bu nedenle çok doğaldı; ama onlara ne zaman, ne de çok para verirdi. Onlar, Arnheim'a bütün dünyada bu konuda yalnızca ondan ricada bulunabildiklerini, çünkü sadece onun bunun için gerekli tinsel niteliklere sahip olduğunu garanti ederlerdi; Arnheim da onlara inanırdı, çünkü sermayeye duyulan ihtiyacın insanlar arasında-

ki bütün ilişkilere sindiğinden ve soluyacak havaya duyulan ihtiyaç kadar doğal olduğundan emindi; ama öte yandan onların paranın ruhsal bir güç olduğu yolundaki görüşlerine de, bu gücü sadece duyurlu bir çekimserlikle kullanarak karşılık verirdi.

insan, neden hayranlık toplar ve sevilir? Bu, bir yumurta gibi yusuvarlak ve kırılğan olan, çözülmesi çok güç bir sır değil midir? insan, bir otomobil yüzünden sevicecek yerde bir bıyık yüzünden sevildiğinde, daha mı hakiki sevilmiş olur? İnsanın güneş yanığı bir güneyli olması yüzünden uyandırdığı sevgi, en büyük işadamlarından birinin oğlu olması yüzünden yol açtığı sevgiden daha mı kişiseldir? Arnheim, eskiden olduğu gibi, moda uyan neredeyse bütün erkeklerin sinekkaydı tıraş oldukları o dönemde de küçük ve ince bir bıyıkla bir sakal bırakmaktaydı: Yüzündeki bu küçük, yerine yabancı kaçan, ama yine de ona ait olan duygu ona, kendisi için ile pek açık olmayan nedenlerden dolayı, heyecanlı dinleyicilerin önünde kendini fazlasıyla unutarak konuşmaya koyulduğunda, hoş bir biçimde sahip olduğu parayı hatırlatırdı.

*Sivil Akla Beden Kültürü
Yoluyla Yaklaşmak da Güçtür*

General, uzun zamandır tinsel turnuva alanının çevresine, duvar boyunca dizilmiş olan sandalyelerden birinde oturmaktaydı, kendi adlandırmasıyla "velinimet" Ulrich de yanındaydı; aralarındaki boş sandalyenin üstünde, büfeden ele geçirmiş oldukları ve içinde insanı ferahlatıcı bir içki bulunan iki ayaklı kadeh duruyordu. Generalin açık mavi ceket, oturma sırasında yukarıya doğru sıvanmıştı ve göbeğin üstünde buruşturulmuş bir alındaki gibi kırıksıklar oluşturmuştu. İkisi de suskundular ve önlerinde devam eden bir sohbet dinliyorlardı. "Beaupré'nin oyununu," dedi birisi "dâhiyane diye nitelendirmek gerek; onu yazın burada, bir önceki kışta da Riviera'da oynarken gördüm. Bir hata yaptığında şans yardımı ediyor. Hatta epey sık hata yapıyor, oyun şekli, yapısı açısından gerçek bir tenis bilgisine ters düşüyor; ancak Tanrının gözdesi olan bu insan, normal tenis yasalarının dışında bir yerde."

"Ben, bilimsel tenisi sezgilerle oynanan tenise yeğlerim" şeklinde bir itiraz geldi. "Örneğin Braddock'un oynadığı gibi. Belki de bu bağlamda kusursuzluk diye bir şey yoktur, ama Braddock neredeyse kusursuz."

İlk konuşmacı yanıtladı: "Beaupré'nin dehası, plansız, dâhiyane karmaşası, bilginin iflas ettiği yerde doruğuna varıyor!"

Üçüncü bir adam: "Belki de deha, biraz abartılı bir nitelendirme."

"Peki deha demeyip de ne diyeceksiniz? Buradaki, bir adama en beklenmedik anda doğru top kullanmasını esinlendiren türden bir deha!"

"Bence de," diye yardıma koştu Braddock yanlısı olan konuşmacı "insanın elinde bir tenis raketini mi, yoksa halkların kaderini mi tuttuğu bir kişilik göstergesidir."

"Hayır, hayır; deha demek çok fazla!" diye savundu kendini üçüncü konuşmacı.

Dördüncü kişi, bir müzisyendi. Şöyle dedi: "Tamamen haksızsınız. Siz, sporun içerdiği gerçekçi düşünceyi gözden geçiriyorsunuz, çünkü görüldüğü kadarıyla hâlâ mantıksal-sistematiğe olana aşırı değer verme alışkanlığında-sınız. Oysa bu da, yaklaşık olarak müziğin duygusal bir zenginleşme, sporun ise bir irade okulu olduğu yolundaki önyargı kadar eskimiş bir şey. Ama katıksız hareket edimi öylesine sihirlidir ki, insan ona korunmasız dayanamaz; bunu, müzik eksik olduğunda, sinemada görürsünüz. Müzik, iç harekettir, harekete ilişkin fanteziyi destekler. Müzikteki sihrî kavramış olan biri, sporda dehayı kabullenmek için bir an bile düşünmeyecektir; sadece bilimde deha yoktur, bilim, beyin akrobasisidir!"

"O zaman," dedi Beaupré'nin yandaşı "Braddock'un bilimsel oyununu dehadan yoksun saymakta haklıyım."

"Gözden kaçırdığınız nokta," diye savundu Braddock'un yandaşı "burada bilim kavramının yeni bir canlandırılmasından yola çıkılması gerektiği!"

"İkisinden hangisi ötekini yeniyor?" diye sordu biri.

Bunu bilen yoktu; iki oyuncu da birbirlerini sık yenmişlerdi, ancak kesin sayılar kimsenin kafasında değildi.

"Arnheim'a soralım" diye önerdi biri.

Grup dağıldı. Üç sandalyedeki suskunluk ise devam etti. Sonunda General Stumm, düşünceli bir ifadeyle konuştu: "Özür dilerim, bunca zaman boyunca dinledim, ama müzik bir yana bırakılacak olursa, bütün bunlar zafer kazanmış bir general için de söylenebilir, öyle değil mi? O zaman aynı şeyi neden bir tenisçi açısından dâhiyane, bir general açısından ise barbarca diye nitelendiriyorsunuz?" Velinimet ona Diotima'da şansını beden kültürüyle denemesini tavsiye ettiğinden bu yana, sivil düşüncelere uzanan bu umut dolu yoldan, başlangıçtaki isteksizliğine rağmen, nasıl yararlanabileceğini birkaç kez düşünmüştü, fakat ne yazık ki her defasında farkına varmak zorunda kaldığı gibi, güçlükler bu yönde de ılışmadık ölçüde büyüktü.

Diotima'nın Geceleri

Diotima, Arnheim'ın bütün bu insanlara görüldüğü kadarıyla rahatlıkla dayanabilmesine şaşırıyordu, çünkü duygularının durumu, birkaç kez dünya işlerinin un peu de bruit autour de Notre âme'dan başka bir şey olmadığı sözüyle dile getirmiş olduğu şeye fazlasıyla uygun düşmekteydi.

Çevresine bakındığında ve evini gerek dünyevi, gerekse tinsel soylularla dolu olarak gördüğünde, bazen kafası karışıyordu. Hayatının hikâyesinden geriye yalnızca en alt ile en üst arasındaki mutlak karşıtlık, başka deyişle bir genç kızken korkutucu bir orta sınıf sınırlanmışlığı ile şimdiki ruhu kör edici başarı kalmıştı. Diotima, insanın başının dönmesine yol açacak kadar dar bir basamakta durmasına rağmen, daha da yükseğe doğru yol alınabilir beklentisiyle ayağını bir kez daha kaldırma isteğini içinde hissediyordu. Tehlike, ona çekici geliyordu. Eylemin, tinin, ruhun ve rüyanın bir bütün oluşturduğu bir hayata girme kararıyla boğuşuyordu. Paralel-Eyleme ilişkin olarak taçlandırıcı denilebilecek bir düşüncenin ortaya çıkmamasından ötürü artık bir kaygı duymuyordu; dünya çapında Avusturya düşüncesini de daha bir umursamaz olmuştu; insan tininin her büyük tasarısı için bir de karşı-tasarı bulunduğu yolundaki deneyimin bile artık Diotima için korkutucu bir yanı kalmamıştı. Olayların akışı, önem kazandığı noktada mantıktan yoksundur; orada bu akış daha çok şimşegi ve ateşi çağrıştırır, ve Diotima, çevresini sardığını hissettiği büyüklük üzerine hiçbir şey düşünememeye alışmıştı. Tıpkı küçük bir kızın, bütün güçlükleri bir yana itip babasının kucağına atıldığında, kendini iyi hissetme-

si gibi, Diotima da kendisine kalsa eylemini ortada bırakmayı ve Arnheim'la evlenmeyi yeğlerdi. Ancak giriştiği etkinliğin o tanımlanamaz büyümesi onu kısıvrak bağlamıştı. Karar verecek zaman bulamıyordu. Olayların dış bağlantıları ile iç bağlantıları, bunları birleştirmek için harcanan boşuna çabalarla birlikte, bağımsız iki sıra gibi yan yana ilerlemekteydi. Bu durum, görünüşte eskisinden daha mutlu bile yürürken, gerçekte ruhsal olan her şeyin çökmekte olduğu evliliğine benziyordu.

Karakteri gereği, Diotima'nın kocasıyla açıkça konuşması gerekirdi; ama ona söyleyebileceği hiçbir şey yoktu. Arnheim'ı seviyor muydu? Onunla ilişkisine o kadar çok ad verilebilirdi ki, bu çok sıradan nitelendirmeye Diotima'nın düşüncelerinde de rastlanabiliyordu. Daha birbirleriyle öpüşmemişlerdi bile, ve Tuzzi, kendisine günah çıkarılsa dahi, ruhlar arasındaki en hararetli öpüşmeleri anlayamazdı. Bazen Diotima'nın kendisinin bile Arnheim ile aralarında anlatılabilir bir şey geçmemesine şaşıtıyordu. Ama öte yandan başını kaldırıp olgun erkeklere ulaşabilme tutkusuyla bakan uslu genç kız alışkanlığından da hiçbir zaman tümüyle sıyrılmamıştı ve kendinden genç bulduğu, biraz da küçük gördüğü yeteniyle gerçek somutlukta olmasa bile en azından anlatım kalıbında somutlaştırılabilecek olayları hayalinde, sevdiği ve Diotima duygularını tinsel bağlamda çok yüksek düzeyde genel gözlemlerin çerçevesine yerleştirdiğinde, bunu çok iyi takdir edebilen adama oranla çok daha fazla canlandırabilirdi. Diotima, insanın bu duruma nasıl düştüğünü doğru dürüst hatırlayamadan yaşam koşullarının temel nitelikteki değişimleri içersine yuvarlanmak ve yaşamın yeni dört duvarı arasında kendine gelmek zorunda olduğunu biliyordu, fakat kendisini uyanık tutan etkilerle karşı karşıya olduğunu hissediyordu. Zamanının ortalama Avusturyalısının Alman kardeşe karşı hissettiği iticilikten kendisi de bütünüyle uzak değildi. Bu iticilik, kendi klasik ve bu arada daha az rastlanır olmuş biçimi içersinde, lahminen Goethe ile Schiller'in kafalarını yapış yapış pudinglerle ve sıvılarla beslenen, bunların insani diye nitelendirilemeyecek inciliğinden bir şeyler içeren tek bir beden üstüne yerleştirilmesi l'ibi bir tasarımı andırmaktaydı. Arnheim'ın başarısı Diotima'nın M-vresinde ne kadar büyük olursa olsun, ilk şaşkınlık döneminin .likasından birtakım direnişlerin de ortaya çıktığı Diotima'nın gö-

zünden kaçmamıştı; bu direnişler hiçbir noktada belli bir kalıba bürünmüyor ve gün ışığına çıkmıyordu, ancak fısıltı gazetesi aracılığıyla Diotima'yı tereddüde düşürüyordu ve Diotima'nın kendi tutumu ile, normalde davranışlarını onlara göre tayin etme alışkanlığında olduğu bazı kişilerin çekimserlikleri arasındaki farkın bilincine varmasına yol açıyordu. Halklar temelindeki iticilikler aslında insanın kendisine karşı duyduğu ve kendi çelişkilerinin alacakaranlığından çıkartılıp uygun bir kurbana iştirilmiş bir iticilikten başka bir şey değildir; bu, kabile büyücüsünün cinlerin merkezi olarak ilan ettiği küçük bir çubukla hastalığı hastanın bedeninden çekip aldığı en eski zamanlardan beri sınanmış bir yöntemdir. Sevgilisinin bir Prusyalı olması, Diotima'nın yüreğine başkaca şeylerin yanı sıra bir de ne olduğunu tam olarak anlayamadığı korkuları salmaktaydı ve evlilik yaşamının o basit kabasabalığından onca farklı olan bu kararsız durumu tutku diye nitelendirmesi, herhalde pek de haksız sayılmazdı.

Diotima'nın uykusuz geçen geceleri vardı; böyle gecelerde Prusyalı bir endüstri kralı ile Avusturyalı bir daire başkanı arasında gidip geliyordu. Yarı rüya halinin bulanıklığında Arnheim'ın büyük ve parlak yaşamı, gözlerinin önünden geçmekteydi. Böyle zamanlarda Diotima, sevdiği adamın yanında yeni onurlandırmalarla dolu bir gökyüzünde uçuyordu, ancak bu göğün rengi, nahoş bir Prusya mavişiydi. Bu arada karanlık gecede Daire Başkanı Tuzzi'nin sarı bedeni de Diotima'nın bedeninin yanında yatıyordu. Diotima, bu bedenin varlığını sadece sezgi yoluyla, eski İmpkralya kültürünün sarı-siyah bir simgesi gibi algılıyordu; söz konusu bedenin aslında bunun pek azına sahip bulunması, durumda bir değişiklik yaratmıyordu. Bu simgenin arkasında Diotima'nın soylu dostu Kont Leinsdorf'un sarayının Barok cephesi vardı; Beethoven'ın, Mozart'ın, Haydn'ın, Prens Eugen'in yakınlıkları daha kaçıştan önce kendini hissettiren bir yurtsama gibi esmekteydi. Diotima, kendisini bu dünyadan çıkartacak adımı atma kararını kolay veremiyordu, oysa bu yüzden kocasından nefret etmekteydi. Diotima'nın güzel ve büyük bedeninde ruhu, çiçeklenmekte olan uçsuz bucaksız bir ülkedeymişçesine çaresizdi.

"Haksızlık etmemeliyim" diyordu Diotima kendi kendisine. "Resmiyetin ve mesleğinin insanı olarak o, herhalde artık uyanık

olmaktan, derinlikten ve duyarlılıktan uzak, ama gençliğinde belki de bu imkâna sahip olabilirdi." Daire Başkanı Tuzzi'nin o zamanlar da artık genç olmamasına rağmen, nişanlılık günlerini hatırlıyordu. "Çalışkanlığıyla ve görevine olan sadakatiyle mevki ve kişilik sahibi oldu," diye düşünüyordu iyi niyetle "bütün bunların kişisel yaşamı pahasına elde edilmiş olduğunun kendisi de farkında değil."

Diotima, toplumsal zaferinden bu yana kocası hakkında daha hoşgörülü düşünmekteydi ve bu nedenle düşüncelerinde bir ödün daha verdi: "Kimse katıksız bir akıl ve yararlılık insanı değildir; herkes, canlı bir ruhla yaşayarak yola çıkar" diye düşündü. "Ama günlük yaşam, onu gittikçe daha fazla çoraklığa sürüklüyor, alışılmış tutkular bir yangın gibi üzerinden gelip geçiyor ve dünyanın soğukluğu, onun iç dünyasında ruhunu ağır ağır öldüren soğukluğun doğumuna yol açıyor." Belki de Diotima, bu konuda onu tam zamanında gereken sertlikle uyaramayacak kadar alçakgönüllü davranmıştı. Ona öyle geliyordu ki, Daire Başkanı Tuzzi'yi hiçbir zaman onun kadar göreviyle kaynaşmış birini derinden sarsacak olan bir boşanma skandalına karıştırma cesaretini bulamayacaktı.

"O zaman, evliyken ihanet etmeyi yeğlerim!" dedi ansızın.

Zina, Diotima bu düşünceyi bir süredir kafasından geçirmekteydi.

insanın görevini yerleştirildiği noktada yerine getirmesi, kısır bir kavramdır; böyle bir durumda insan güç toplamlarını bir hiç uğruna harcar; hakiki görev, kendi yerini seçmek ve koşulları bilinçli olarak oluşturabilmektir! Diotima, kendini kocasının yanında kalmakta direnmeye mahkûm ettiyse bile, ortada bir yararsız, İnr de verimli görev vardı ve onun görevi, kararını vermektir. Öte yandan Diotima, o güne kadar kendini bütün zina tasvirlerine yapışıp kalmış olan o tedirgin edici rüküşlükteki ve güzel diye niteledirilemeyecek hafiflikteki tanımlamadan kurtarabilmiş değildi. Kendini böyle bir konumda tam olarak tasavvur edemiyordu. Bir garsoniye kapı tokmağına dokunmak, ona bir pis su birikintisine dalmak gibi geliyordu. Hışırdayan eteklerle yabancı merdivenlerden yukarıya süzülme: Bedenindeki belli bir ahlâki dinginlik, buna karşı çıkıyordu. Alelacele kondurulmuş öpücükler de doğasına belli belirsiz kanat çırpın aşk sözcükleri kadar aykırıydı. Diotima, fela-I " i leri bunlara yeğliyordu. Gırtlığa takılıp kalmış veda sözcükleri,

son gidişler, sevgilinin görevi ile bir annenin görevi arasındaki derin çatışmalar - bütün bunlar, Diotima'nın yaradılışına çok daha iyi uymaktaydı. Ancak kocasının cimriliği yüzünden çocukları yoktu ve trajedinin de önlenmesi gerekiyordu. Böylece Diotima, iş oraya vardığı takdirde, Rönesans örneğini seçmeye karar verdi. Yani, yüreğe saplanmış bir hançerle birlikte yaşayan bir aşkı. Bunu kafasında tam olarak canlandıramıyordu, ama böylesi hiç kuşkusuz dürüstçe bir tavidir; arka planda, üzerlerinden hızla bulutların geçtiği yıkık dökük sütunlar yer almalıydı. Suç ve suçluluk duygusunun aşılması, kefaretinin acıda bulan şehvet, bu resmin içersinde titreşiyordu ve Diotima'nın iç dünyasını işitilmedik bir yücelişle ve huşuyla dolduruyordu. "İnsan nerede en yüksek düzeydeki imkânlarını bulursa ve güçlerini en zengin biçimde sergilerse, oraya aittir," diye düşünüyordu "çünkü orada, aynı zamanda bütünün en derinliğine yaşam-sal yoğunlaşmasına da hizmet etmiş olur!"

Gece izin verdiği ölçüde, kocasını seyretti. Gözün spektrumdaki ultraviyole ışınları algılamaması gibi, bu akıl insanı da belli ruhsal gerçekliklerin farkına asla varamazdı!

Daire Başkanı Tuzzi, her şeyden habersiz, sakın ve hak edilmiş sekiz saatlik tinsel yokluğu sırasında Avrupa'da önemli hiçbir şeyin olamayacağı düşüncesinin beşiğinde solumaktaydı. Bu huzur, Diotima'yı da etkiledi ve o zaman kadın, vazgeçme düşüncesini, Arnheim'dan ayrılmayı, acıyı dile getiren büyük ve soylu sözcükleri, yeri göğü sarsan bir feragati, Beethoven'e yakışır bir ayrılığı birden çok kez aklından geçirdi: Yüreğinin güçlü kası, bunca zorlamayla geriliyordu. Uzaktaki masmavi dağların hüznüne bürünmüş, sonbaharın parıltılarını taşıyan konuşmalar geleceği dolduruyordu. Fakat vazgeçmek ve evli çiftlere özgü iki kişilik yatak?! Diotima, yastıkların arasında sıçrayarak doğruldu, kapkara saçları vahşi bükümlerle döküldü. Daire Başkanı Tuzzi'nin uykusu şimdi masumiyetin değil, fakat bir tavşan yutmuş yılanın uykusuydu. Bu durumda Diotima'nın onu uyandırmasına ve bu yeni soru karşısında onu terk etmek zorunda olduğunu, zorunda olduğunu, bunu istediğini haykırmasına ramak kalmıştı!! Bir histeri sahnesine böyle bir kaçış, içinde bulunduğu parçalanmışlıkta çok iyi anlaşılabilir; fakat bedeni, böyle bir şeye izin vermeyecek kadar sağlıklıydı; Diotima, bedeninin Tuzzi'nin yakınlığına büyük bir dehşetle yanıt vermediğini

hissediordu. Bu eksik kalan dehşet karşısında kupkuru bir korku duyuyordu. Daha sonra gözyaşları, boşuna bir çabayla yanaklarından aşağıya süzölmeye çalıştı, ancak ne tuhaftır ki, özellikle bu durumdayken Ulrich'i düşünmek, Diotima için belli bir teselli kaynağı oluyordu. O dönemde normalde Ulrich'i asla düşünmüyordu, lakat Ulrich'in gerçekliği ortadan kaldırmak istediği ve Arnheim'ın bu gerçekliği fazla abarttığı yolundaki şaşırtıcı açıklamaları, anlaşılmaz ve sanki boşlukta dolanıp duran, Diotima'nın bir zamanlar duymazlıktan geldiği, böyle gecelerde ise yeniden belirginleşen bir yan nota taşımaktaydı. "Oysa bunun anlamı, insanın ne olacağı ile fazla ilgilenmemesi gerektiğinden fazlaca bir şey değil," dedi kendi kendine öfkeyle "bu, dünyanın en normal şeyi!" Bu düşüncüyü bunca kötü ve basit tercüme ederken, onda anlamadığı bir şeylerin bulunduğunu da bilmekteydi; Diotima'nın çaresizlik duygusunu bilinciyle birlikte felce uğratan bir uyku ilacını andıran sakinleşme de özellikle bu anlaşılamayan noktadan kaynaklanıyordu. Zaman, karanlık bir çizgi gibi kayıp gitmekteydi, Diotima, sürekli çaresizlik duygusundan yana olan eksikliğin de bir biçimde takdire değer görüleceğini düşünerek kendini teselliye kavuşmuş hissetti, ama durum kafasında yine de aydınlanmadı.

Gece boyunca düşünceler bazen aydınlık, bazen de, uykunun etkisiyle, bir karstın içindeki sular gibi akıp gitti; bu düşünceler bir süre sonra yeniden dingin bir biçimde ortaya çıktığında, Diotima sanki daha önceki köpürmeyi sadece rüyasında görmüş olduğu gibi bir izlenime kapıldı. Karanlık dağların arkasındaki küçük ve kaynayan nehir, sonunda Diotima'nın içine kaydığı sessiz akıntı değildi. Öfke, tiksinti, cesaret, korku akıp gitmişti, böyle duygulanıl olmasına izin yoktu, olmamalıydılar: Ruhun savaşlarının suçu kimseye ait değildir! Ondan sonra Ulrich de unutulmuştu. Çünkü geride artık yalnızca son sırlar, ruhun sonsuz özlemi kalmıştı. Ruhun ahlâkiliği, insanın ne yaptığından kaynaklanmaz. Bu ahlâkilik ne bilincin, ne de tutkunun hareket tierindedir. Tutkular da •;idece un peu de bruit autour de Notre âme"dır. İnsan krallıklar kazanabilir ya da yitirebilir, fakat ruh kılını bile kıpırdatmaz; ay-1 ıca insan, kaderine ulaşabilmek için hiçbir şey yapamaz, ancak bu kader kimi zaman, sessiz ve sıradan bir biçimde, dünyaların şarkısı gibi, yaradılışın derinliklerinden filizlenir. Diotima, hiçbir saatte

olmadığı kadar uyanık, ama içi güvenle dolu, yatmaktaydı. Gözün göremediği son noktalarıyla birlikte bu düşüncelerin, Diotima'yı en uykusuz gecelerde bile kısa süre sonra uyutabilmek gibi bir ayrıcalığı vardı. Diotima, aşkının kadife bir görüntü gibi, yıldızların ötesine uzanan, sonsuz karanlığa karıştığını hissetti; bu, kendisinden de, Arnheim'dan da ayrılması olanaksız, hiçbir planın ve amacın el uzatamadığı bir karanlıktı. Uykusuzluğuyla savaşmak için küçük komodinin üstüne koyduğu, ama heyecanlı anlarında unuttuğu için ancak son anda kullandığı şekerli suya uzanacak zamanı zor bulabildi. Suyu içerken çıkan hafiften ses, hiçbir şey duymayan kocasının uykusunun yanındaki bir duvarın arkasında fısıldanmakta olan âşıkların sesleri gibi yakamozlandı; daha sonra Diotima, kendini huşu içersinde yine yastıklara bıraktı ve varoluşun suskunluğuna daldı.

95

Büyük Yazar; Arkadan Görünüş

Neredeyse hakkında konuşulması gereksiz denilebilecek kadar bilinen bir şeydi: Diotima'nın ünlü konukları, girişimin ciddiyetinin kendilerinden aşırı büyük çabalar talep etmediğine inandıklarından İni yana, sıradan insanlar gibi davranmaktaydılar; evinin gürültüyle ve tinle dolduğunu gören Diotima ise düş kırıklığına uğramıştı. Yüksek bir ruh olarak, insanların özel kişi kimliğiyle mesleklerindeki davranışların tersini sergilemelerini gerektiren dikkat yasasını bilmiyordu. Toplantı salonunda birbirlerini şarlatan ve sahtekâr diye nitelendiren politikacıların, daha sonra dışarıda yan yana ve dostça kahvaltı ettiklerini bilmiyordu. Gerçi hukukçu olarak bir zavallıyı ağır bir cezaya çarptıran yargıçların duruşmadan sonra onun elini sıktıklarını biliyordu, ama bunda hiçbir zaman itiraz edecek bir yan görmemişti. Kadın dansçıların tartışmalı mesleklerinin dışında çoğu kez ancak bir ev kadınından beklenebilecek, tertemiz bir yaşam sürdürdüklerini duyduğu olmuştı ve hatta bunu dokunaklı da buluyordu. Hükümdarların zaman zaman sadece insan olabilmek için tahtlarını bırakmaları da Diotima'ya güzel bir simge jdbi geliyordu. Ancak tinsel alandaki hükümdarların da inkognito davrandıklarını duyduğunda, bu ikili tutumu tuhaf karşılamıştı. Erkeklerin, kendilerini, mesleklerinin dışında mesleklerindeki kimliklerini bütünüyle bilmezlikten gelmeye iten bu tutku, nasıl bir tutkudur ve bu genel eğilim nasıl bir yasadan kaynaklanır? Bu k işler işlerini bitirip toplandıktan sonra, tıpkı kâğıtlarla kalemlerin lekmecelede saklandığı ve koltukların da masaların üstüne kaldığı I dinış olduğu, derlenip toparlanmış bürolara benzerler. Bu erkekler,

aslında iki ayrı adamdan oluşurlar ve insan, onların sabahları mı, yoksa akşamları mı kendilerine döndüklerini bilemez.

Diotima, ruhsal âşığının etrafında toplanan bütün erkeklerin hoşuna gitmesiyle ve özellikle daha genç yaştakilerle hoş sohbetlere girmesiyle ne kadar övünürse övünsün, yine de kimi zaman onu bu hayhuya karışmış görmekten ötürü cesaretinin kırıldığını hissediyordu; ona göre, bir tinsel iktidar sahibi ne sıradan tinsel soylularla bu kadar kolay iletişim kurmalıydı, ne de kendini düşüncelerin hareketli pazarlarına bunca açık tutmalıydı.

Bunların nedeni, Arnheim'in bir tinsel hükümdar değil, fakat bir büyükyazar olmasıydı.

Büyükyazar, tinsel hijkümdarın halefidir ve tinsel dünyada siyasal alanda gerçekleşmiş bir durumu, hükümdarın yerini zenginlerin tutmasını karşılar. Tinsel hükümdarın hükümdarlar dönemine ait bulunması gibi, büyükyazar da büyük savaş günlerinin ve büyük mağazaların dönemine aittir. O, tinin büyük şeylerle bağlantısının özel bir versiyonudur. Bu nedenle, bir büyükyazardan beklenebilecek olanın en azı, motorlu bir taşıta sahip bulunmasıdır. Büyükyazar, çok yolculuk yapmak, bakanlar tarafından kabul edilmek, konferanslar vermek zorundadır; kamuoyunun yöneticilerinde, kendisinin küçümsenemeyecek bir vicdani iktidar sahibi olduğu izlenimini uyandırmalıdır; yabancı ülkelerde hümanizmi kanıtlamak söz konusu olduğunda, büyükyazar ulusun tininin maslahatgüzarıdır; evinde olduğunda, önemli ve tanınmış kişileri konuk eder ve bütün bunlara ek olarak, yorgunluğunu belli etmemesi gereken bir sirk sanatçısının becerisiyle işlerini de halletmekle yükümlüdür. Çünkü büyükyazar, asla çok para kazanan, alışıl gelmiş yazarla bir tutulamaz. Yılın veya aym "en çok okunan" kitabını kendisinin yazmış olması, hiçbir zaman gerekli değildir; böyle bir değerlendirmeye karşı hiçbir itirazının bulunmaması, yeterlidir. Çünkü büyükyazar, bütün jürilerde yer alır, bütün bildirileri imzalar, bütün önsözleri yazar, bütün doğum yıldönümü konuşmalarını yapar, bütün önemli konular hakkında görüşlerini açıklar ve bir insanın ne kadar başarılı olabileceğinin gösterilmesinin söz konusu olduğu her yere davet edilir. Zira büyükyazar, bütün etkinlikleri bağlamında hiçbir zaman bütün ulusu değil, fakat sadece o ulusun ilerici kesimini, büyük ve neredeyse çoğunluk sayılabilecek

seçkin kitleyi temsil eder, bu da onu kalıcı bir tinsel gerilim atmosferiyle kuşatır. Olayı tinin büyük endüstrisine götüren şey, doğal olarak yaşamın bugünkü halidir, tıpkı endüstriyi tine ve politikaya taşıyanın, kamusal vicdan üzerinde egemen olmaya zorlayanın da yaşamın bugünkü hali olması gibi; bu iki görüngü, tam orta yerde birbiriyle temas eder. Bundan ötürü büyükyazarın rolü de örneğin belli bir kişiye atıfta bulunmayıp, zamanın geliştirmiş olduğu bir oyun kuralıyla ve bir görevle toplumsal satranç tahtasında bulunan bir taşı temsil eder. Bugünün iyilik uğruna çaba harcayan insanların görüşlerine göre, kimin tin sahibi olduğu, işlerine yarayabilecek bir husus değildir (tin aslında o kadar çoktur ki, biraz fazla veya biraz az olması çok önem taşımaz; ne olursa olsun, herkes kendinde yeterince tin bulunduğu inancındadır); asıl önem taşıyan nokta, yıkıcı etki yaratan, olumlu gelişmeleri engelleyen bir zihniyetle veya ideoloji ile savaşmaktır; bunun için de tinin gösterilmesi, görülmesi, etkin kılınması gereklidir; ve bunun için bir büyükyazar, belki de artık pek fazla kişinin anlayamayacağı, daha büyük bir yazardan daha elverişli olduğundan, herkes büyüklüğün gerçekten büyüğe varabilmesi için var gücüyle katkıda bulunur.

Olay böyle anlaşıldığı takdirde, Arnheim'a bu ilişkinin, son derece yetkin düzeyde olmakla birlikte, deneysel nitelikteki ilk örneklerinden biri olmasından ötürü önemli bir suçlamada bulunulamazdı, ama yine de böyle olabilmek için belli bir yeteneğin gerekliliği kesindi. Çünkü yazarların çoğunluğu, ellerinden gelseydi eğer, büyükyazar olmak isterlerdi, ancak bu noktada durum, tıpkı dağlarda olduğu gibidir: Graz ile Sankt Pölten arasında, Monte Rosa gibi görünmek isteyebilecek pek çok dağ vardır, ama ne var ki yükseklikleri Monte Rosa'nmki kadar değildir. O halde bir büyükyazar olabilmek için en olmazsa olmaz nitelikteki koşul, insanın hem yükseğe hem de alçağa uygun düşen kitaplar veya tiyatro oyunları kaleme alması olarak kalmaktadır, insan, etkinliği ile iyi-yi gerçekleştirmezden önce etkin olmayı başarabilmelidir; bu ilke, her büyükyazar varoluşunun zeminidir. Öte yandan bu, mucizevi ve yalnızlığın baştan çıkarıcılıklarına karşıt bir ilkedir, neredeyse Goethe nin insanın yalnızca dostça bir dünyada hareket etmesi gerektiği, o zaman her şeyin kendiliğinden yoluna gireceği yönündeki etkinlik ilkesiyle örtüşen bir ilkedir. Çünkü bir yazar bir kez

etkin olmaya başladı mı, yaşamında önemli bir değişim gerçekleşir. Yayıncısı, yayıncılık yapan bir tüccarın trajik bir idealiste benzediğini, çünkü kumaş veya üstü boş kâğıt sattığı takdirde kazancının çok farklı olacağını söylemekten vazgeçer. Eleştirmenlik alanı, o yazarda kendi yaratıcılığı için ilgilenilmeye değer bir konu bulur, zira eleştirmenler çoğu kez kötü insanlar değildirler, sadece zamana ilişkin elverişsiz koşullardan ötürü yolun yarısında kalmış şairlerdir ve kendilerini ifade edebilmek için yüreklerini bir yere asmak zorundadırlar; onlar, elverişli biçimde yerine yerleştirmek zorunda oldukları içsel sonuçların yapısı doğrultusunda, savaşın ya da aşkın şairleridirler; bunun için sıradan bir yazarın kitabı yerine bir büyük-yazarın kitabını seçmeleri de doğaldır. Öte yandan doğal olarak her insanın ancak sınırlı bir çalışabilme yetisi vardır; bu çalışmaların en iyi sonuçları kolaylıkla büyükyazarların kaleminden çıkma yıllık yayınlar arasında bölüşülür; böylece bu yayınlar, her birinin beraberinde eleştirel yorumlar getirmesi nedeniyle, ulusal tinsel zenginliğin tasarrufsandıklarına dönüşür; burada söz konusu yorumlar asla sadece yorum olmayıp, daha çok yatırımlardır, buna karşılık başkaca şeyler için geriye ancak çok düşük bir miktar kalır. Ancak bu gelişme en yüksek noktasına, doğal ihtiyaçlarını bir büyük adamda gideren deneme ve biyografi yazarları ile eli çabuk tarihçiler aracılığıyla ulaşır. Saygılı bir ifadeyle konuşmak gerekirse, köpekler gerçekten bayağı denebilecek amaçları için canlı bir köşeyi ıssız bir kayalığa yeğlerler; bu durumda adlarını resmi bir biçimde geride bırakmak gibi daha yüce bir amaçları bulunan insanlar, nasıl olur da ıssızlığı açıkça belli bir kayalığı seçebilirler?! Büyükyazar, daha kendisi farkına bile varamadan artık kendi başına bir varlık olmaktan çıkmış, bir tür ortak yaşama, en zarif anlamıyla ulusal çalışma ortaklığının bir sonucuna dönüşmüştür ve gelişip serpilmesinin başkaca sayısız insanın gelişip serpilmeleriyle derinden bağlantılı oluşu gibi, hayatın sunabileceği en güzel güvenceyi yaşar.

Büyükyazarların karakterlerinde genel bir çizgi olarak gelişmiş bir iyi davranma duygusunun da saptanmasının nedeni, büyük bir olasılıkla budur. Büyükyazarlar, yazma eyleminin savaş araçlarını ancak kendi geçerliliklerini tehlikede gördüklerinde kullanırlar; bunun dışındaki bütün durumlarda davranışları, dengelilik ve iyi niyet tarafından belirlenir. Onlar, kendilerini övmek için söylenilen

bomboş sözler karşısında en yetkin düzeyde hoşgörülüdürler. Başkaca yazarlardan söz etmeye kolay kolay gönül indirmezler; ama bunu yaptıklarında, yüksek düzeyde birine övgüler düzdükleri pek enderdir; onun yerine, yüzde kırk dokuz yetenekten, yüzde elli bir de yeteneksizlikten oluşma ve bu karışım sayesinde insanın bir güce ihtiyaç duyduğu, buna karşılık güçlü bir adamın zararının dokunabileceği yerde her şeyi becerebilen, o zorlayıcılıktan uzak yeteneklerden birini cesaretlendirmeyi yeğlerler; böylece de eninde sonunda bunlardan her biri edebiyatta nüfuzlu bir yere sahip olur. Ancak bu tanımlamayla birlikte olay, sadece büyükyazara has olanı aşmış olmuyor mu? Güzel bir atasözü, güvercinlerin güvercinleri çektiğini söyler, ve bugün sıradan bir yazarın henüz bir büyükyazar olmazdan önce, henüz bir kitap tanıtım yazarı, tefrika editörü, radyo programı yöneticisi, film montajcısı veya küçük bir edebiyat dergisinin yayıncısı iken bile çevresinin ne kadar hareketli olduğunu kafalarda canlandırabilmek olanaksızdır; bunların içinden bazıları, lastikten yapılma ve arkalarında üfleyip şişirmek için birer delik bulunan minik eşeklere ve domuzlara benzerler. Bu durumda, büyükyazarları bu tür koşulları dikkatle tartarken ve onlardan, büyüklerini onurlandıran, becerikli bir halkın imgesini çıkarma uğruna çaba harcarken gördüğümüzde, onlara teşekkür etmemiz gerekmez mi? Onlar yaşamı olduğu şekliyle ve o yaşama katılarak soylu kırlarlar. Bir de bunun karşıtını, yani bütün bunları yapmaksızın yazı yazan bir adamı düşünelim. Böyle biri, içten davetleri geri çevirmek, insanları kendisinden uzaklaştırmak, övgüyü bir övülen değil, fakat bir yargıç gibi değerlendirmek, doğal koşulları paramparça etmek, büyük etkinlik olasılıklarına, sırf büyük oluşlarından ötürü, kuşkuyla bakmak zorundadır; karşılık olarak ise kafasındaki değerlendirilmesi güç dalgalanmalardan ve artık büyükyazarlara sahip bulunan bir çağın gerçekten de fazla önemsemek zorunda olmadığı bir yazarlık ediminden başka verebileceği bir şey yoktur! Böyle bir adam, toplumun dışında kalıp bunun beraberinde getireceği bütün sonuçlarla birlikte gerçeklikten uzaklaşmak zorunluluğuyla karşılaşmaz mıydı?! — Yani bu, Arnheim'ın düşüncesi idi.

Büyükazar; Önden Görünüş

Bir büyükazarın yaşamındaki asıl güçlük, tinsel yaşamda tüccar ağızyla konuşulmasına karşılık, eski gelenek doğrultusunda idealist söylemler kullanılmasından kaynaklanır; Arnheim'in yaşamdaki çabaları arasında önemli bir yer tutan şey de işte, ticaret ile idealizm arasındaki bu bağlantıydı.

Zamana uygun düşmeyen bu türden bağlantılara bugün her yerde rastlanıyor. Örneğin ölüler bugün artık benzin motorunun tırsı temposuyla mezarlığa taşınırken, güzel bir motorlu ölünün nakli sırasında arabanın tepesine bir zırhlı başlık ile çaprazlama durumda iki şövalye kılıcının kondurulması unutulmuyor, ve durum bütün alanlarda böyle; insanoğlunun gelişmesi çok uzatılmış bir katar gibidir; tıpkı bundan yaklaşık iki kuşak kadar önce iş mektuplarında bile daha süslü anlatımların kullanılmış olması gibi, bugün de aşktan salt mantığa kadar bütün ilişkiler, psikoloji ve din alanında kullanılan terimlerle olduğu kadar, arz ve talebin, mali güvencele- rin ve fiyat indirimlerinin diliyle ifade edilebilir; ama bu yola yine de başvurulmamaktadır ve bunun nedeni, yeni dilin güven vermek- ten henüz uzak oluşudur. Para işleriyle uğraşan ve yükselme hırasına sahip olan adam, bugün güç bir durumdadır. Dünyada varoluşun eski güçlerine yakışır biçimde davranmak istediği takdirde, eylem- leriyle büyük düşünceler arasında ilinti kurmak zorundadır; ancak hiç itiraz edilemeksizin inanılabilecek büyük düşünceler bugün artık mevcut değildir, çünkü hep kuşkuyla hareket eden şimdiki zaman, artık ne Tanrıya, ne hümanizme, ne taçlara ne de ahlâklılığa inan- maktadır — veya bunların tümüne birden inanmaktadır ki, bu da

aynı kapıya çıkar. Demek ki büyük olanı da kendisi için bir pusula kadar gerekli sayan bir tüccar, demokratik beceri sergilemek, bü- yüklüğün ölçülmesi olanaksız etkisinin yerine etkinin ölçülebilir büyüklüğünü geçirmek zorunda kalacaktır. Büyük olan, büyük sa- yılan şeydir; ancak bu, son tahlilde başarılı reklamlar aracılığıyla büyük diye ilan edilenin de büyük olduğu anlamına gelir; zamanın bu en derinde yatan çekirdeğini kolayca yutabilmek ise herkesin harcı değildir ve Arnheim, bunun nasıl başarılabileceği konusunda çeşitli deneyler yapmıştı.

Bu noktada, eğitilmiş bir adam, örneğin ortaçağda araştırma ile kilise arasındaki ilişki üzerinde düşünebilir. Ayrıca başarılı olmak ve çağdaşlarının düşünme biçimlerini etkilemek isteyen filozof, ki- lise ile geçinebilmek zorundadır ve ucuzundan bir özgürlükçü dü- şünce, bu zincirlerin onun büyüklüğe doğru yükselişini engellemiş olduğu sonucuna varabilir; oysa durum, bunun tam tersi olmuştur. Uzmanların görüşüne göre bundan ortaya sadece düşünceye ilişkin eşsiz bir gotik güzellik çıkmıştır; kilise, tıne zarar vermeksizin böy- lece göz önünde tutulabildiği takdirde, reklam için de aynı şekilde düşünmek neden caiz olmasın? Etkin olmak isteyen, bu koşul al- tında da etkinlik gösteremez mi? Arnheim, içinde yaşadığı zama- na fazla eleştiri yöneltmemenin bir büyüklük göstergesi olduğuna inanmaktaydı! Altında düşünülebilecek en iyi at bulunan çok iyi bir süvari, atıyla çekişmeye girdiği takdirde, bir engeli aşmakta kendini altındaki zayıf atın hareketlerine uyduran bir süvariden daha başa- rısız olacaktır.

Bir başka örnek: Goethe! — O, yeryüzünün bir ikincisini ortaya çıkaramayacağı kadar büyük bir dâhiydi, ama aynı zamanda da bir Alman tüccar ailesinin kendisine asalet unvanı verilmiş oğluydu ve, Arnheim'in algılayışı doğrultusunda, bu ulusun yetiştirdiği en önde gelen büyükazardı. Arnheim, pek çok konuda onu kendisine ör- nek alıyordu. Bu bağlamda en sevdiği öykü ise o çok bilinen olaydı; zavallı Johann Gottlieb Fichte, Jena'da felsefe profesörlüğü yaptığı sırada, Tanrı ve tanrısal konular hakkında, uçsuz bucaksız hayat tecrübesine sahip şair-ustanın anılarında kullandığı ifadeyle, "gerçi yüceltici, ama belki de pek yakışık almaz tarzda" fikir beyan ettiği, savunmasında da kendini "en yumuşak ifadeyle" dışta tutacak yerde "heyecanla işe girdiği" gerekçesiyle uyarıldığında, Goethe, bu fi-

lozofa gizliden yakınlık duymasına rağmen, onu ortada bırakmıştı. Arnheim'a gelince, o olsa, sadece tam Goethe gibi davranmakla kalmaz fakat, ona atıfta bulunarak, böylesinin tek Goethevari ve önem taşıyan davranış olduğu konusunda dünyayı inandırmaya da çalışırdı. Tuhaf olsa da, bir büyük adamın kötü bir şey yapmasının, daha az büyük bir adamın doğru davranmasından daha çok sempati yarattığı gerçeğiyle yetinmez, kendi inancı için koşulsuz bir kavganın hem verimsiz, hem de derinlikten ve tarihsel ironiden yoksun bir tutum olduğu görüşüne kayardı; bu son noktaya gelince, onu da Goethevari diye, başka deyişle, aradan geçen zamanın haklı kıldığı bir mizah anlayışıyla, kendini koşullara uydurmanın ironisi diye adlandıırırdı. Bugün, yani aradan tam iki kuşak geçtikten sonra, uyanık, başını hep dik tutan ve biraz abartılmış olan Fichte'nin uğradığı haksızlığın nicedir özel bir soruna dönüştüğü ve filozofun önemine herhangi bir şey katmadığı, buna karşılık, kötü davranmış olmasına rağmen, Goethe'nin öneminin yine aradan geçen zaman içersinde herhangi bir zarara uğramadığı düşünüldüğünde, zamanın bilgeliğinin gerçekten de Arnheim'ın bilgeliği ile örtüştüğünün itiraf etmek gerekmektedir.

Aynı zamanda ilk iki örneğin derin anlamını da ortaya koyan bir üçüncü örnek — Arnheim'ın çevresinde hep iyi örnekler vardı: Napoléon. Heine, onu *Yolculuk Görüntülerinde* o kadar Arnheim'ın kavramlarına uygun düşer bir biçimde tasvir etmiştir ki, en iyisi, bu tasviri Heine'nin Arnheim tarafından ezbere bilinen kendi sözcükleriyle nakletmektir. "Kant, bizimkisi gibi değil, fakat sezgisel işleyen bir aklın varlığını düşünebileceğimizi söylediğinde, atıfta bulunduğu, işte Böyle bir tindir" der Heine, Napoléon'dan söz ederken, ama bu sözü, diplomat doğasını hep hayranlığının konusuyla uzlaşma içersinde olmadığını bildiği bir sevenin zekâsıyla savunmuş olduğu Goethe'ye de uygulayabilirdi. "Bizim ağır tempolu analitik düşünme eylemiyle ve uzun çıkarımlarla elde edebildiğimiz bilgiyi o tin bir anda görebilir ve derinliğine kavrayabilirdi. Napoléon'un zamanı, içinde bulunulan dönemi anlama, onun ruhunu övme, onu asla aşağılamama ve ondan yararlanma yeteneği, işte bu noktadan kaynaklanır. - Ancak zamanın bu ruhu sadece devrimci olmadığından, her iki görüşün, devrimci ve karşı devrimci görüşlerin kaynaşmasından oluştuğundan, Napoléon da hiçbir

zaman bütünüyle devrimci ve bütünüyle karşı devrimci davranmamış, daima her iki görüş, ilke ve çaba anlamında hareket etmiştir; bu sayılanlar, Napoléon'da buluşma noktalarına kavuşmuşlardır; Napoléon da, bu doğrultuda hep tutarlı biçimde doğaya uygun, yalın, büyük, hastalıklı bir haşinlikten her zaman uzak, sürekli sakin ve yumuşak hareket etmiştir. Bu nedenle, asla ayrıntılar bağlamında entrikaya girişmemiştir ve darbeleri hep kitleleri anlama ve yönetme sanatının rehberliğinde gerçekleşmiştir. — Karmaşık ve ağır tempolu entrikalar, küçük, analitik tinlerin eğilimidir, buna karşılık sentezci, sezgisel tinler, içinde yaşadıkları zamanın kendilerine sunduğu araçları öylesine olağanüstü dâhiyane bir biçimde aynı potada birleştirmeyi başarırlar ki, bunlardan amaçları uğruna hemen yararlanırlar."

Heine bütün bunları belki de hayranı Arnheim'ın anladığından biraz farklı düşünmüş olabilirdi, ancak Arnheim, Heine'nin sözcükleriyle neredeyse kendisinin tasvir edilmiş olduğunu hissediyordu.

*Clarisse'nin Esrarlı Güçleri
ve Görevleri*

Clarisse, odadadır; Walter'i yitirmiştir. Bir elması ve sabahlığı vardır. Bunlar, yani elma ve sabahlık, dikkati çekmeyen, ince bir gerçeklik huzmesinin bilincine akmasını sağlayan iki kaynaktır. Moosbrugger'i neden müzik duygusu olan biri gibi bulmuştu? Bunu bilmiyordu. Belki de bütün katiller, müzik duyguları olan kişilerdi. Ekselansları Kont Leinsdorfa bu konuda bir mektup yazmış olduğunu biliyordu; mektubun içeriğini de yaklaşık olarak hatırlamaktaydı, ama şu anda kafası pek aydınlık değildi.

Peki, ya niteliksiz adam, o, müzik duygusu olmayan biri miydi?

Bu konuda uygun bir yanıt bulamadığından, bu düşünceyi bir yana bıraktı ve devam etti.

Ama bir süre sonra yine de aklına geldi: Ulrich, niteliksiz adamdı. Niteliksiz bir adam, elbette müzik duygusuna sahip bir adam olamazdı. Fakat müzik duygusundan yoksun bir adam olabilir miydi?

Clarisse, devam etti.

Ulrich, onun için şöyle demişti: Sen hem kız gibisin, hem de kahramanca bir yanın var.

Clarisse, yineledi: "kız gibi - ve kahramanca!" Sıcaklığın yanaklarına yükseldiğini hissetti. Bundan, ne olduğunu kavrayamadığı bir görev kaynaklanıyordu.

Düşünceleri, sanki bir kargaşa içersindeymişçesine, iki ayrı yönü zorlamaktaydı. Hem çekildiğini hem de itildiğini hissediyordu, ama ne tarafa ve nereye olduğunu bilmiyordu; sonunda, nasıl olduğunu bilmesede geriye kalmış olan hafif bir sevecenliğin Walter'i aramaya gitme konusundaki baştan çıkarıcılığına kapıldı. Ayağa kalktı ve elmayı bıraktı.

Waltere hep acı vermekte oluşuna üzülmüyordu. Daha on beş yaşındayken, ona acı çektirmek istediğinin farkına varmıştı. Tek yapması gereken, herhangi bir şeyin aslında Walter'in iddia ettiği gibi olmadığını kararlı bir ifadeyle ve yüksek sesle söylemekti, o zaman Walter, söylediği gerçekte ne kadar doğru olursa olsun, sarsılıveriyordu! Clarisse, onun kendisinden korktuğunu biliyordu. Walter, onun delirebileceğinden korkuyordu. Bunu bir defa ağzından kaçırmış, hemen ardından başka bir şey söyler gibi yapmıştı; ama Clarisse, Walter'in böyle düşünmekte olduğunu o zamandan beri biliyordu. Bunu çok güzel buluyordu. Nietzsche, şöyle der: "Güçlülüğün karamsarlığı diye bir şey var mıdır? Sert, korkutucu, kötü olana ilişkin entelektüel denilebilecek bir ön-eğilim? Ahlâka aykırı eğilimin bir derinliği? Saygın bir düşmanı istercesine, korkunç olanı istemek?" — Böyle sözcükler, onları düşündüğünde, damağında şehvetinkine benzer bir tat bırakıyordu; bu tat, sütünki gibi yumuşak ve güçlüydü; Clarisse'nin yutkunabilmesi, neredeyse olanaksızdı.

Walter'in ondan istediği çocuğu düşündü. Walter, ondan da korkuyordu. Clarisse'nin günün birinde delirebileceğine inanıyorsa eğer, bu anlaşılabilir bir şeydi. Çocuk düşüncesi, kendini ona karşı şiddetle savunmasına rağmen, Clarisse'ye sevecenlik aşıyordu. Fakat bu arada, Walter'i aramak istediğini unutmuştu. Şimdi vücudunda bir şeyler olmaktaydı. Göğüsleri doluyor, kollarındaki ve bacaklarındaki damarlarının içinden sanki daha koyulaşmış bir kan nehri geçmekteydi, Clarisse, safra kesesine ve bağırsaklarına doğru belirlenemeyen bir baskı hissediyordu. Zayıf vücudu içine doğru birbirini izler biçimde derinleşiyor, daha bir duyarlı, canlı, yabancı oluyor ve bütün bunlar, birbirini izlercesine gerçekleşiyordu; kollarında aydınlık ve güleryüzlü bir bebek yatıyordu; omuzlarından yere doğru Meryem Ananın altın giysisi parıltılar saçıyor ve cemaat ilahiler okuyordu. Bunlar, Clarisse'nin dışındaydı, dünyanın efendisi doğmuştu!

Ama bütün bunlar henüz olup bitmişti ki, vücudu, kütüğün bir kamayı kendinden dışarıya fırlatması gibi, bu açılmış görüntünün üzerinde yeniden bir araya geldi; Clarisse zayıftı, kendindeydi, tik-siniyordu ve içinde acıma nedir tanımayan bir neşe vardı. Walter'in işini o kadar kolaylaştırmak istemiyordu. "Ben, senin zaferinin ve özgürlüğünün bir çocuğun özlemini çekmesini istiyorum!" dedi kendi kendine. "Sen, kendi başının üzerine canlı anıtlar inşa etmelisin. Ama bundan önce bedenden ve ruhtan benim için inşa edilmiş olmalısın!" Clarisse gülümsedi; bu, onun üstü büyük bir taşla kapatılmış gibi, dışarıya ancak daracık çıkabilen bir alev dilimini andıran, kendine özgü gülümsemesiydi.

Daha sonra aklına, babasının Walter'den korkmuş olduğu geldi. Yıllar öncesine gitti. Buna alışkındı; Walter'le birlikte birbirlerine: Hatırlıyor musun? diye sormaktan hoşlanırlardı ve o zaman geçmişe karışmış ışıklar, sihirli bir biçimde sonsuzluktan şimdiki zamana akardı. Güzel bir şeydi, bunu yaşamayı severlerdi. Belki de bu, insanın saatlerce süren, isteksiz bir yürüyüşün ardından geri dönüp baktığında, bütün o yürünmüş boşluğun, bir anda uzakta kalan bir manzaraya dönüşmüş olarak, güzel bir tatmin duygusuna yol açması gibi bir şeydi; ancak Clarisse ile Walter, asla böyle düşünmezler, hatıralarını çok ciddiye alırlardı. Bundan ötürü Clarisse, Walter ondan korkarken, babasının, yani bir zamanlar onun için kaba gücün temsilcisi olan, yaşlanmaya yüz tutmuş ressamın da yaşanmakta olan yeni zamanı evin içine getirmiş olan Walter'den korkmasını olağanüstü heyecan verici buluyordu. Bu, Clarisse dostu Lucy Pachofen'e sarılırken, "Baba" demek zorunda kalması ve bu arada babasının Lucy'nin sevgilisi olduğunu bilmesi gibi bir şeydi, çünkü bütün bunlar aynı zamanda oluyordu.

Clarisse yeniden yanaklarını sıcaklık bastığını hissetti. O kendine özgü inlemeyi, erkek arkadaşına anlatmış olduğu, yabancı inleyişi gözünün önünde canlandırabilmek, onu çok yoğun bir biçimde meşgul etmekteydi. Eline bir ayna aldı ve babasının yatağının yanına geldiği o gece, dudakları korkuyla kasılmış olan yüzü yeniden bulmaya çalıştı. Bir tür baştan çıkarılma duygusunun etkisiyle göğsünden çözülüp çıkmış olan sesi çıkartmayı başaramadı. Bu sesin bugün de tıpkı o zamanki gibi göğsünün içinde olması gerektiğini düşündü. Bu, acımasız ve hoşgörüsüz bir sestiydi; ama bir

daha yüzeye çıktığı hiç olmamıştı. Clarisse, aynayı bıraktı ve yalnız olduğu bilincini, adeta oraya buraya dokunan gözlerle güçlendirerek, dikkatle etrafına bakındı. Sonra, parmak uçlarıyla giysisinin altından hissetmeye çalışarak, aslında tuhaf bir öyküsü olan, kadife karası benini aradı. Ben, kasiğin iç kısmına doğru, baldırların bitişme noktasında yarı saklıydı ve o bölgede biraz düzensiz konumdaki kılların kenarındaydı; Clarisse, elini onun üstünde bıraktı, kafasından her türlü düşünceyi kovdu ve gerçekleşmesi öngörülen değişikliği beklemek için pusuya yattı. Bu değişikliği hemen hissetti. Olan, şehvetin yumuşak akışı değildi, Clarisse'nin kolu gerilmiş, bir erkek kolu gibi sertleşmişti; içinde, o kolu bir kez yeterince kaldırabildiği takdirde, onunla her şeyi yere serebileceği gibi bir izlenim uyanmıştı! Bedenindeki bu noktayı şeytanın gözü diye adlandırıyordu. Bu noktada babası, tam tersineydi. Şeytanın Gözü'nün giysileri delip geçen bir bakışı vardı; bu bakış, erkekleri gözde "zapt ediyor", onları çekim gücünün egemenliği altına alıyor, ancak Clarisse istemediği sürece kıpırdamalarına izin vermiyordu. Clarisse, bazı sözcükleri, tıpkı yazarken bazılarının altını kalın mürekkep çizgileriyle çizercesine, tırnak işaretleri arasında, iyice belirginleştirilmiş olarak düşünüyordu; o zaman böyle vurgulanmış sözcüklerin, tıpkı gerilmiş olan kolu gibi, gergin bir anlamı oluyordu; insanın gözüyle bir şeyi gerçekten yakalayabileceğini düşünen olmuş mudur şimdiye kadar? Ama Clarisse, bu sözcüğü bir hedefe doğru (ırlatılabilecek bir taş gibi elinde tutan ilk insandı. Bu, kolunun parçalayıcı gücünün bir kısmıydı. Bütün bunlardan ötürü Clarisse, üzerinde düşünmek istediği inlemeyi unutmuştu ve şimdi kendisinden küçük olan kızkardeşi Marion'u düşünmekteydi. Marion dört yaşındayken geceleri ellerini bağlamak zorunda kalmışlardı, çünkü aksi takdirde bu eller, hiçbir şeyin farkında olmaksızın, sadece bir hoşlanma duygusuyla, iki küçük ayının bir ağacın balına yaklaşmaları gibi, yorganın altına iniyordu. Daha sonraları bir defasında kendisi, yani Clarisse, Walter'i Marion'un üstünden zor kullanarak çekip almak zorunda kalmıştı. Şarabın şarap üreten köylüler arasında dolanıp durması gibi, şehvet duygusu da Clarisse'nin ailesinde dolanıyordu. Bu, bir kaderdi. Clarisse'nin yükü ağırdı. Ama buna rağmen şimdi düşünceleri geçmiş zamanda gezintiye çıkmıştı, kolundaki gerginlik çözülüp doğal bir duruma dönüşüyordu ve eli de

unutulmuş olarak kucağında kalmıştı. O zamanlar Waltere henüz Siz diye hitap ederdi. Aslında ona çok şey borçluydu. Yalnızca sade görünüşlü eşyaya dayanabilen ve odalarına üstünde hakikatin tasvir edildiği resimler asan yeni insanların bulunduğu mesajını o getirmişti. Clarisse'ye Peter Altenberg'den, aşktan başları dönmüş lale tarhlarının arasında çember çeviren ve kestane şekerlemeleri kadar masum gözleri olan küçük kızların küçük öykülerini okumuştı; ve Clarisse, o andan başlayarak, daha önce kendisine hep çocukça görünüşlü gelmiş olan ince bacaklarının en azından "kime olduğunu bilmiyorum'un bir Scherzo'su kadar anlamlı olduğunu öğrenmişti.

O sırada hepsi birlikte bir sayfiye yerinde yaşamaktaydı; içinde bulundukları, geniş bir çevreydi, birbirleriyle tanışan aileler tarafından bir göl kenarında birkaç villa kiralanmıştı; bütün yatak odaları, davetli kız ve erkek arkadaşların da eklenmesiyle tıka basa dolmuştu. Clarisse, Marion ile birlikte kalıyordu, ve şimdilerde İsviçre'de ünlü biri olan, o zamanlar ise bütün annelerin eğlence kaynağı ve tanrısı yerine geçen Dr. Meingast, bazen saat on birde, gizli bir mehtap turu sırasında gevezelik etmek için onların odasına geliyordu. Kaç yaşındaydı Clarisse o zamanlar? On beş veya on altı yaşında mı, yoksa on dört ve on beş yaşları arasında mı, hani Dr. Meingast'ın Marion ile Clarisse'den sadece birazcık büyük öğrencisi Georg Gröschl de geldiğinde? Dr. Meingast o akşam dalgındı, sadece aym ışıkları, duyarsızca uyuyan ana ve babalar ve yeni insanlar üzerine kısa bir konuşma yapmış, sonra ansızın ortadan kaybolmuştu; sanki yalnızca hayranı olan iri yapılı küçük Georg'u kızların yanında bırakmak için gelmişti. Georg hiç konuşmamıştı, herhalde ürkmüştü ve o zamana kadar Dr. Meingast'a yanıt vermiş olan kızlar da susmuşlardı. Ama sonradan Georg, herhalde karanlıkta cesaretini toplayarak Marion'un yatağına yaklaşmıştı. Oda, dışarıdan biraz ışık alıyordu, fakat yatakların bulunduğu köşelerde sadece seçilmesi olanaksız gölge kitleleri kıpırdanmaktaydı ve Clarisse, ne olduğunu anlayamıyordu; ancak Georg'un yatağın yanında sanki ayakta durduğunu ve bakışlarını Marion'a indirmiş olduğunu fark eder gibiydi, gelgelelim Georg, Clarisse'ye sırtını dönmüştü ve Marion da, sanki odada değilmişçesine, hiç ses çıkartmıyordu. Bu, çok uzun bir süre böylece devam edip gitmişti. Ama sonunda, Marion yine biraz önceki gibi hiç kıpırdanmazken, Georg bir ka-

til gibi gölgelerin içinden çıkmıştı, odanın ay ışığının aydınlattığı ortasında bir an omzu ve profili soluk bir biçimde görünmüştü ve hemen tekrar yatağına dönüp örtüyü çenesine kadar çekmiş olan Clarisse'ye gelmişti. Clarisse, şimdi Marion'un yanında gizlice yaşanan şeyin tekrarlanacağını biliyordu ve beklentiden kaskatı kesilmişti; bu arada Georg sessizce onun yatağının yanında duruyordu ve, Clarisse'ye göre, dudaklarını tuhaf bir biçimde sımsıkı kapatmıştı. Sonunda eli bir yılan gibi uzanıp Clarisse'ye dokunmaya başlamıştı. Bunun dışında ne yaptığını Clarisse anlayamamıştı; bu konuda bir bilgisi yoktu ve heyecanına rağmen Georg'un hareketlerinden algılayabildiklerine de bir anlam verememişti. Kendisi, bunlar olurken şehvet duymamıştı, o duygu ancak sonradan gelmişti, o anda ise sadece güçlü, adlandırılmayan, ürkütücü bir heyecan vardı; Clarisse, üstünden ağır taşıtlardan oluşma, başı sonu belli olmayan bir konvoyun geçtiği bir köprünün titreyen taşlarından biri gibi sessiz kalmıştı, hiçbir şey söyleyememişti ve kendisine yapılan her şeye izin vermişti. Georg onu bıraktıktan sonra, veda etmeden çekip gitmişti ve kardeşlerden hiçbiri, ötekine de kendisine yapılanların aynısının yapıp yapılmadığını kesinlikle öğrenememişti; birbirlerinden ne yardım ne de katılma istemişlerdi, bu konuda ilk kez konuşmalarına kadar ise aradan yıllar geçmişti.

Clarisse, elmasını yeniden bulmuştu, onu ısırıldı ve küçük parçalar halinde çiğnemeye başladı. Georg, belki ilk zamanlar arada sırada yönelttiği buz gibi, fakat anlamlı bazı bakışların dışında ne kendini ele vermiş ne de yaptığını kabullenmişti; bugün ise hükümet adına çalışan, her zaman şık giyinen bir hukukçuydu, Marion da evlenmişti. Dr. Meingast'ın yolu ise daha ilerilere uzanmıştı; yurtdışına gidince kinik biri olmaktan çıkmış, üniversitelerin dışında ünlü filozof diye nitelendirilenler arasına katılmıştı; çevresinde hep kız ve erkek öğrencilerden oluşma bir kalabalık vardı, kısa zaman önce Walter ile Clarisse'ye bir mektup yazıp, bir süre hayranları tarafından rahatsız edilmeden çalışabilmek için yurdunu ziyaret edeceğini bildirmişti; onların "doğa ile büyük kenti ayıran sınırdaki" yaşadıklarını duyduğundan, onu konuk edebilip edemeyeceklerini de sormuştu. Belki de Clarisse'nin düşüncelerinin o gün izledikleri bütün yolların kaynağı, bu noktaydı. "Tanrım, ne kadar tuhaf zamanlardı!" diye düşündü. Şimdi, şunu da artık biliyordu:

Lucy ile geçirilen yazdan önceki yazdı. Meingast o zamanlar canı istediğinde Clarisse'yi öperdi. "Sizi öpmeme izin verin!" derdi yapmadan önce de, ve Clarisse'nin bütün kız arkadaşlarını da öperdi; dahası, Clarisse'nin hatırladığı bir kız vardı ki, o zamandan beri sözde masum bir ifadeyle gözlerini önüne dikişini elinde olmaksızın düşünmeden bu kızın eteğine bakamazdı. Meingast, ona bunu kendisi anlatmıştı, ve Clarisse de -o zamanlar daha on beş yaşındaydı!- tam bir yetişkin olan Dr. Meingast, ona kız arkadaşlarıyla yaşadığı serüvenlerden söz ettiğinde, şöyle derdi: "Siz, domuzun birisiniz!" Bu bayağı sözcüğü kullanmak ve Dr. Meingast'a sövmek, Clarisse'ye sanki çizme ve mahmuz yerine geçen bir haz verirdi; ancak buna rağmen sonunda kendisinin de direnemeyeceğinden korkmaktaydı ve adam kendisinden bir öpücük istediğinde, bir budalaymış izlenimini uyandırmaktan korktuğu için, karşı koymaya cesaret edemezdi.

Ama Walter onu ilk kez öptüğünde, çok ciddi bir ifadeyle şöyle demişti: "Anneme asla böyle bir şey yapmayacağıma dair söz verdim." Aradaki fark, buydu; Walter, İncil metni kadar güzel konuşurdu, aynı zamanda da çok konuşurdu, ayın çevresinin bulutlarla sarılı olması gibi, Walter'in çevresi de sanat ve felsefeyle sarılıydı. Fakat asıl önemli olan, Clarisse'ye sürekli olarak ve sadece bakmasıydı, bütün kız arkadaşları arasında sadece Clarisse'ye bakardı ve ilişkilerinin özü de başlangıçta buydu; bu, tıpkı aya baktığında insanın ellerini kavuşturması gibi bir şeydi. İlişkilerinin gerçek anlamda devamı, el sıkışmalarıyla oluyordu; bunlar, içinde kendine özgü ve tarafları birbirine bağlayıcı bir güç barındıran, sessiz el sıkışmalarıydı. Clarisse, onun eli aracılığıyla bütün vücudunun arındığını hissediyordu; Walter elini bir kez dalgın ve soğukça bir ifadeyle vermeyegörsün, Clarisse mutsuz oluyordu. "Bunun benim için ne ifade ettiğini bilmiyorsun!" diye ricada bulunuyordu. O zamanlar, artık birbirlerine gizliden sen diye hitap etmeye başlamışlardı. Walter, onun dağlardan ve böceklerden anlamasını sağlıyordu, halbuki Clarisse o zamana kadar doğada sadece babasının veya onun arkadaşlarından birinin resmini yapıp sattığı manzaraları görmüştü. Ailesine yönelik eleştirel bakışı ansızın uyanıvermişti; kendini yeni ve farklı hissediyordu. Şimdi Clarisse, Scherzo olayının iç yüzünü de tam olarak biliyordu: "Bacaklarınızın, Matmazel

Clarisse," demişti Walter "gerçek sanatla ilintisi, babanızın yaptığı bütün resimlerden çok daha fazla!" Sayfiye evinde bir piyano vardı ve bunu dört el olarak çalışıyorlardı. Clarisse, Walter'den öğrenmekteydi; kız arkadaşlarını ve ailesini aşmak istiyordu; güzel yaz günlerinde kürek çekecek veya denize girecek yerde nasıl piyano çalınabileceğini kimse anlamıyordu, ama Clarisse umutlarını Walter'e bağlamıştı, hemen ve daha o zamandan onun "kadını" olmaya, onunla evlenmeye karar vermişti, ve Walter onu piyano çalışındaki bir hatadan ötürü azarladığında, iç dünyası altüst oluyordu, fakat haz ağır basıyordu. Üstelik Walter onu kimi zaman gerçekten de azarlıyordu, çünkü tin ödün tanımazdı; ama sadece piyano başında. Müziğin dışında, Clarisse'nin Meingast tarafından öpüldüğü de oluyordu ve Walter'in kürek çektiği bir mehtap gezisinde Clarisse, tamamen kendi isteğiyle başım, yanında, dümenin başında oturmakta olan Meingast'ın göğsüne koymuştu. Meingast, böyle konularda insanı korkutacak kadar becerikliydі, Clarisse, bu işin nereye varacağını bilmiyordu; buna karşılık Walter onu ikinci kez, piyano dersinden sonra, artık kapıya vardıklarında, arkadan yakalayıp öptüğünde, Clarisse sadece soluksuz kalma gibi nahoş bir duygu yaşamıştı ve ondan kabaca sıyrılmıştı; yine de iç dünyasında, öteki ile işler nereye varırsa varsın, bunu asla bırakmama konusunda kesinlikle kararlıydı!

Böyle durumlar zaten bir tuhaftır; Dr. Meingast'ın soluğunda insanın karşı koyuşunu eriten, insanın farkına varmaksızın içerisinde kendini mutlu hissettiği, hafif ve temiz havayı andıran bir şey vardı, buna karşılık, Clarisse'nin de uzun zamandır bildiği gibi, hazzım güçlüğü çeken Walter'in, tıpkı kararlarında da zorlanması gibi, soluk alışında da bir güçlük vardı; soluğu kısmen sıcaktı, kısmen de yakıcı bir koku yayıyor ve insanı felç ediyordu. Bu türden bir bedensellik ve tinsellik, daha başlangıçtan beri tuhaf bir biçimde birlikte etkin olmuştu, ve Clarisse buna hiç de şaşmamıştı, çünkü bir insanın bedeninin onun ruhu olduğunu söylemiş olan Nietzsche kadar doğal bulduğu bir şey yoktu. Bacaklarındaki deha, kafasındakinden daha fazla değildi, bacakları da, kafası da tam olarak aynı şeye sahipti, o şeyin ta kendisiydi; Walter'in dokunuşuyla birlikte Clarisse'nin eli, tepeden tırnağa akan, ama beraberinde sözcükleri sürüklemeyen, niyetlerden ve güvencelerden oluşma bir nehri ha-

rekete geçiriyordu; Clarisse'nin gençliği ise, bir kez bir özbilince ulaştırıldıktan sonra, annesiyle babasının inançlarına ve başkaca budalalıklarına, en uzaktan da olsa evli çiftlere ait ve bir önceki katı ahlâkçı kuşak tarafından onca sevilmiş o abartılı karyoları ve görkemli şark halılarını çağrıştıran bütün duygulardan nefret eden, sert bir vücudun diriliğiyle başkaldırmaktaydı. Bu yüzden ki Clarisse açısından bedensellik, onun belki de başkalarından farklı gördüğü bir rolü oynamayı sürdürmekteydi. Ancak Clarisse, bu noktada hatıralarının akışına durma emrini verdi; veya belki tam böyle olmadı da, hatıraları onu bir anda ve inişte hiçbir sarsıntı yaşatmaksızın yeniden şimdiki zamana getirdi. Çünkü Clarisse, bütün bunları ve bunların ardından gelenleri nitelsiz dostuna anlatmak istemişti. Belki de Meingast, şu anda bütün bunların içerisinde aşırı büyük bir yer kaplamaktaydı, çünkü o hareketli yazın ardından hemen sonra ortadan kaybolmuştu, yabancı ülkelere kaçmıştı, onu sadece gününü gün etmeye bakan birisi olmaktan çıkartıp, ünlü bir düşünür olma noktasına getirecek olan o dev dönüşüm, iç dünyasında başlamıştı; o zamandan beri Clarisse onu pek ender görmüştü; böyle karşılaşmalarda ikisi de geçmişi düşünmemişlerdi. Ancak Clarisse kendi kendisini incelediğinde, Meingast'ın yaşamış olduğu dönüşümdeki payını çok açık görebiliyordu. Meingast'ın ortadan kayboluşundan önceki haftalarda ikisi arasında pek çok şey olup bitmişti; Walter'siz ve Walter'in kıskançça çabalarıyla; Walter'i geri plana iterek; teşvik ederek ve kışkırtarak; tinsel fırtınalarla; bir fırtınadan önce erkek ile kadının akıllarını başlarından alan, bu fırtınalardan da daha delice saatler boyunca; bütün tutkulardan sıyrılmış, yağmurdan sonraki çayır yeşili gibi, dostluğun tertemiz havasında uzanan, çılgınlığını yitirmiş saatler boyunca. Clarisse, kimi olaylara göğüs germek zorunda kalmıştı ve aslında bundan da pek rahatsız olmamıştı; ancak daha sonra içindeki meraklı çocuk, doludizgin gitmekte olan dosta kendi fikrini söyleyerek kendine göre bütün bunlara karşı savunmaya geçmişti; ve Meingast, gitmeden önceki son zamanlarında dostça bir ciddiyete bürünmüş, Walter ile rekabetinde neredeyse soylu ve ağır bir tavır sergilemeye başlamış olduğundan, bugün Clarisse, isviçre'ye gitmeden önce Meingast'a hüznü vermiş her şey ile kendisi arasında ilinti kurduğundan, böylece de ona kendini böylesine beklenmedik bir biçimde

değiştirmesi için olanak sağlamış olduğundan kesinlikle emindi. Daha sonra Walter ile aralarında olup bitenler, Clarisse'nin bu fikrini güçlendirmişti; Clarisse, artık çoktandır geçmişe karışmış olan bütün bu yılları ve ayları birbirinden çok net ayıramıyordu, ama sonuçta şu ya da bu olayın tam olarak ne zaman gerçekleştiği de önemli değildi; bir bütün olarak daha sonra, Waltere, iç dünyasında ona karşı direnişlerle dolu bir biçimde yaklaşmasının ardından, gezintilerle, itiraflarla, tinsel bağlamda elde edişlerle dolu, hercai bir zaman gelip çatmıştı; bu, aynı zamanda bekâretlerinden ötürü yitirdikleri o çok kararlı cesaretlerinin eksikliğini hisseden iki âşığın sürüklendikleri küçük, sayısız, aynı zamanda hem acıyla, hem de hazla yoğrulmuş taşkınlıklarla dolu olan bir zamandı. Sanki Meingast giderken onlara, daha yüksek bir anlamda bir kez daha yaşansınlar ve bunun sonucunda en yüksek anlam düzeyinde yaşanılarak öğütölsünler diye, günahlarını bırakmıştı; ikisi de bunu böyle anlamışlardı. Bugün ise, Walter'in aşkına, bu aşkı çoğu kez itici bulacak kadar önem vermeyen Clarisse, bir zamanlar aşka olan susamışlığından ötürü kendisini bunca çılgına çevirmiş olan esrikliğin bir enkarnasyondan başka bir şey olamayacağını biliyordu; bu, bir bedenselleşme demektir; bedensel olmayan bir şeyin, yıldızlar arasında seçkinler için hazırlanan türden, bir anlamın, bir görevin, bir yazgının bedenselleşmesiydi.

Clarisse, utanmıyordu, geçmiş zamanı ve şimdiyi karşılaştırdığında, aslında ağlamak isterdi; ne var ki Clarisse, hiçbir zaman ağlayamazdı da, sadece dudaklarını sıkı, bu da onun gülümsemesine benzer bir görünüm yaratırdı. Koltukaltına kadar öpülen kolları, şeytanın bakışları altındaki bacakları, sevgilinin özleminden yanıp (utuşmasıyla belki bin kez dönüp durmuş ve bir ip gibi gerilmiş, esnek bedeni — bunların tümü de aşka özgü o mucizevi, eşlik edici duyguyu korumaktaydı: insanın bütün jestlerini ölesiye ciddiye alması. Clarisse, yerinde oturuyor ve kendini perde arasındaki bir oyuncu gibi hissediyordu. Gerçi bundan sonra ne olacağını bilmiyordu; fakat bütün sevenlerinin sonsuz görevinin, kendini en yüce anlarda birbirleri için ne olmuşlarsa, o olarak muhafaza etmek olduğuna inanıyordu. Kolları yerindeydi, bacakları yerindeydi, kalası da artık daha fazla gecikmesi olanaksız işareti ilk alan olmaya yönelik, esrarlı bir hazır bekleyiş halinde, bedeninin üstündeydi.

Clarisse'nin ne düşündüğünü anlamak belki de zordu, ama bu, kendisine zor gelmiyordu. Kont Leinsdorfa bir mektup yazarak, bir Nietzsche Yılı düzenlenmesini talep etmiş, aynı zamanda da kadın katilinin serbest bırakılmasını ve belki de, herkesin dört bir yana saçılmış günahlarını kendilerinde birleştirmek zorunda kalanların çileli yollarını herkese hatırlatmak amacıyla, teşhir edilmesini istemişti; ve şimdi bunu neden yaptığını da biliyordu, insan, ilk sözü söylemekten kaçınmamalıydı. Clarisse bunu yaparken belki de kendini iyi ifade edememişti, ama bunun bir sakıncası yoktu; önemli olan, insanın bir kez başlaması, böylece de sabretmeye ve yapılanlara ses çıkartmamaya bir son vermesiydi. Tarihsel olarak kanıtlanmış bir gerçektir: Dünyanın zaman zaman —bu söylemin arkasında, yakında olmalarına karşın insanın göremediği iki çan gibi, "çağdan çağa" sözü yatmaktaydı— yapılanlara katılamayan ve herkesle birlikte yalan söyleyemeyen, bu yüzden de olumsuz tepki yaratan insanlara ihtiyacı vardı. Mesele, buraya kadar açıktı.

Ayrıca açık olan bir nokta daha vardı ki, o da olumsuz tepki yaratan insanların dünyanın baskısını üzerlerinde hissettikleriydi. Clarisse, insanlığın içinden çıkan büyük dehaların hemen her zaman acı çekmiş olduklarını biliyordu ve kendi yaşamındaki bazı günlerle haftaların, sanki üstüne ağır bir levha konmuşçasına, kurşuni bir basıncın altında kalmasına şaşmıyordu; ama bu durum, her defasında geçip gidiyordu ve bu, bütün insanlar için böyleydi; kilise, bilgece davranarak matem zamanları bile saptamıştı, bunun nedeni, matem bir noktada toplamak, böylece de yarım asır gibi çok uzun zamanların bir cesaretsizlik ve duygusuzluk selinin baskısına uğramasını önlemektir — çünkü zaman zaman bu da yaşanmıştı. Clarisse'nin yaşamında bundan daha güç olan şey, başkaca belli anların, çok fazla özgürleşmiş ve bir karşı baskıdan yoksun kalmış anların üstesinden gelebilmektir; böyle zamanlarda Clarisse'nin raydan çıkması için bazen tek bir sözcük bile yeterli olabiliyordu; o zaman Clarisse kendinden geçiyor ve nerede olduğunu belirtebilmekten âciz kalıyordu; bu, asla onun bir boşluğa düştüğü anlamını taşıymıyordu, tam tersine, böyle bir durumda Clarisse'nin, gövdesinin dünyada kapladığı yerin, normal bir düşünme tarzının kavrayamayacağı bir biçimde içersinde bulunan ve daha derinlerde bulunan bir yerde varolduğu söylenebilirdi; ancak, sözcüklerin normal akışı içersin-

de bulunmayan bir şey için uygun sözcükler aramak, boşunaydı, zaten bir süre sonra Clarisse yine öteki insanların yanına dönmüş oluyordu ve, tıpkı burun kanamalarından sonra olduğu gibi, kafasının içini sadece daha bir rahatlamış hissediyordu, o kadar. Clarisse, bunların kimi zaman yaşadığı tehlikeli anlar olduğunu anlıyordu. Görüldüğü kadarıyla bunlar, provalar ve hazırlıklar niteliğindedir. Zaten Clarisse'nin birkaç şeyi birden eşzamanlı olarak düşünme alışkanlığı vardı; tıpkı bir çekmecenin açılıp kapanması ve bu arada başka bir çekmecenin de kısmen yanında, kısmen altında bulunması gibi, bu durum çok karışık bir hal aldığı anda, insanın bir hamlede dışarı fırlama ihtiyacını duyması doğaldır; bu, pek çok insanda vardır, gelgelelim istedikleri yere fırlayamazlar.

Demek ki Clarisse, hazırlıkları ve belirtileri başka insanların belleklerinin ya da demiri bile öğütmelerini sağlayan sindirim sistemlerinin tadını çıkardıkları gibi yaşamaktaydı; onlar, cam kırıklarını bile yiyebildiklerini söylerlerdi. Ama Clarisse daha önce gerçekten bir şeyleri üstlenebildiğini göstermişti; gücünü babasında, Meingast'ta, Georg Gröschl'de kanıtlamıştı; Walter bakımından daha bazı çabalar gerekliydi, onun açısından olaylar, biraz duraklayarak da olsa, henüz akış halindeydi; fakat Clarisse bir süredir gücü niteliksiz adamda kanıtlamaya niyetliydi. Bunun ne zamandan beri böyle olduğunu tam olarak belirtmiyordu; bu, Walter'in ortaya attığı ve Ulrich'in de onayladığı adlandırmayla ilgiliydi; daha önce ise, Clarisse bunu söylemek zorundaydı, daha eski yıllarda, çok iyi arkadaş olmalarına rağmen, Walter'i hiçbir zaman ciddi olarak dikkate almamıştı. Fakat "Niteliksiz Adam", Clarisse'ye piyano çalışmalarını, yani insanın, bütünüyle gerçek tutkular olmamalarına rağmen, delicesine yaşadığı bütün o melankolik halleri, sevinç patlamalarını, öfke patlamalarını hatırlatıyordu. Clarisse, kendini bütün bunlara yakın hissediyordu. Olay, o noktadan sonra hiçbir yöne sapmaksızın, insanın bütün ruhuyla, yapmadığı şeyleri yapmayı kendisine yasaklaması gerektiği iddiasına uzanıyordu; böylece de Clarisse, evliliğinin karmakarışık gerçekliğinin tam ortasına varmış oluyordu. Bir niteliksiz adam, hayata hayır demezdi, sadece henüz değil! der ve henüz yaşamadığını sonrası için saklardı; Clarisse, bunu bütün vücuduyla anlamıştı. Belki de kendi kendisinin dışına çıktığı bütün anların anlamı, onun da

Meryem Ana olması gerektiği. Daha on beş dakika önce kendisini ziyaret etmiş olan yüzü hatırladı. "Belki de her ana, Meryem Ana, yani Tanrının annesi olabilir," diye düşündü "eğer kaderine razı olmakla yetinmezse, yalan söylemezse, herhangi bir konuda etkin olmaya kalkmazsa, fakat benliğinin en derin noktasında bulunanı bir çocuk olarak doğurursa! Elbette, kendisi için hiçbir şey elde etmemesi koşuluyla!" diye ekledi hüznü bir ifadeyle. Çünkü bu düşünce Clarisse'de asla yalnızca hoş duygular uyandırmıyor, benliğini acı ve mutluluk arasında bölünmüş durumdaki bir şey uğruna feda edilmişlik duygusuyla dolduruyordu. Daha önce gözünün önünde beliren görüntü, sanki bir ağacın dallarında, ansızın mum alevleri gibi parlamaya başlayan yaprakların arasında bir resmin ortaya çıkması, bunun ardından dallar tarafından tekrar kapanması gibi bir şeydi; şimdi ise içinde bulunduğu ruhsal atmosfer, değişkenliğini sürdürmekteydi. Ama bir an sonra bir rastlantı Clarisse'ye başka her insan için önemsiz olan bir keşfi, vücutta doğuştan bulunan benlerin de anneden bir şeyler içerdiği' keşfini armağan etmişti; bunun Clarisse için anlamı, sanki kaderi ansızın yıldızlarda yazılıymış gibi bir izlenimdi. Kadının erkeği hem anne, hem de sevgili olarak içine alması gerektiği tarzındaki olağanüstü düşünce, Clarisse'yi yumuşatıp heyecanlandırmıştı. Nereden geldiğini bilmediği bu düşünce, direnişlerini silip süpürüyor, fakat bir yandan da ona güç kazandırıyor.

Ama Niteliksiz Adam'a güvendiği, henüz kesinlikle söylene-
mezdi. O adam pek çok şeyi söylediğinden farklı düşünüyordu, insanın düşüncelerini açıklayamayacağını veya hiçbir şeyi tam olarak ciddiye almadığını iddia ettiğinde, bu sadece bir tür saklanıştı, Clarisse bunu açıkça anlıyordu; birbirlerinin kokusunu almışlardı ve kişiliklerini işaretlerin yardımıyla karşılıklı olarak tanıyorlardı, Walter ise Clarisse'nin bazen deli olduğunu düşünüyordu! Ama Ulrich'in içinde yine de çok acı biçimde kötü olan, dünyanın ağır aksak seyrine şeytanca ayak uyduran bir şey vardı. Bunu çözmek gerekiyordu. Clarisse, bu şeyi elde etmek zorundaydı.

* Burada, dilimize çevrilmesi olanaksız bir sözcük oyunu vardır. Almancada *ben* sözcüğünün karşılığı, *Muttermal*dir ve *Mutter le* birlikte, *anne* sözcüğünü de içermiş olmaktadır. Aynen çevirinin olanaksızlığı nedeniyle, burada yaklaşık bir çeviri yapılmıştır. (Ç.N.).

Waltere şöyle demişti: Öldür onu. Bu, pek bir şey ifade etmemişti, bununla ne demek istediğini Clarisse de tam olarak bilememişti; ama bu, Walter'i kendi kendisinden çekip çıkartmak için bir şeylerin yapılmasını, bunun için hiçbir şeyden çekinilmemesi gerektiğini söylemek gibi bir şeydi.

Clarisse, onunla boğuşmak zorundaydı.

Güldü, burnunu ovuşturdu. Karanlıkta gidip geldi. Paralel-Eylemle ilgili bir şey yapılmalıydı. Clarisse, ne yapılması gerektiğini bilmiyordu.

*Bir Dil Yanlısı Yüzünden Yıkılıp
Giden Bir Devlet*

Zaman treni, raylarını önünde kendi döşeyen bir trendir. Zaman nehri, kıyılarını beraberinde taşıyan bir nehirdir. Yolculuğa çıkan, sağlam duvarlar arasında ve sağlam bir zeminin üstünde hareket eder; ama zemin ve duvarlar, yolcuların hareket edişlerinden ötürü, farkına varılmaksızın, en canlı biçimde harekete geçer. Düşüncelerinin arasında bunun yer almaması, Clarisse'nin iç huzuru bakımından paha biçilmez bir şanstı.

Fakat Kont Leinsdorf da bu düşünceye karşı korunmuş durumdaydı. Ona karşı, gerçek politika yaptığı inancıyla korunmuştu.

Günler yalpa vurarak haftaları oluşturmaktaydı. Haftalar oldukları yerde kalmayıp birbirine karışıyordu. Sürekli bir şeyler olup bitmekteydi. Ve ne zaman sürekli bir şeyler olup bitse, insan kolaylıkla gerçek bir şeye neden olduğu izlenimine kapılır. Bu bağlamda şimdi Leinsdorf Sarayı'nın görkemli salonlarının büyük bir şenlik çerçevesinde, akciğer hastası çocuklar yararına olmak üzere halka açılması öngörülmüştü; bu olay nedeniyle Ekselansları ile kâhyaları arasında ayrıntılı görüşmeler yapılmaktaydı; bu görüşmeler sırasında, her birinde belli edimlerin gerçekleştirilmesi şart olan belli günler saptanıyordu. Aynı sıralarda Emniyet Müdürlüğü de açılışına bütün sosyetenin davetli olduğu bir jübile sergisi düzenlemişti; Emniyet Müdürü, davetiyesini sunmak için Ekselanslarına şahsen başvurmuştu; Kont Leinsdorf geldiğinde ve karşılandığında, Emniyet Müdürü onun yanındaki "gönüllü yardımcı ve onursal sekreter'i tanıdı, bu kişi, gereksiz yere onunla tekrar

tanıştırılmıştı, bu da Emniyet Müdürüne o efsanevi kişiler hafızasını gösterebilmek için fırsat sağlamıştı, çünkü Emniyet Müdürünün her on vatandaştan birini şahsen tanımak veya en azından onun hakkında bilgi sahibi olmak gibi bir ünü vardı. Eşiyle birlikte Diotima da geldi; gelenlerin hepsi, imparatorluk ailesinden bir üyeyi bekledi; içlerinden bazıları onunla tanıştırıldı; ortada tek bir ses vardı, o da serginin çok başarılı ve çekici olduğunu söylüyordu. Sergi, duvarlarda asılı resimlerin içten birlikteliğinden, bir de cam dolaplarda ve sehpalarda teşhir edilen, büyük suçlara ait hatıra eşyasından oluşmaktaydı. Bunların arasında evlere zorla girmek için kullanılan aletler, kalpazanlık atölyeleri, ipucu yerine geçmiş olan, kaybedilmiş düğmeler, ünlü katillerin trajik araçları ve bunlara ilişkin efsaneler vardı; duvarlardaki resimlerde ise bu korkunçluklar cephaneliğinin karşısı olarak, polisin yaşamından yapıcı sahneler sergilenmekteydi. Caddenin karşı tarafına geçen, tonton bir yaşlı kadına eşlik eden yardımsever polis, nehrin kıyıya sürüklediği cesedin önünde duran, ciddi ifadeli polis, "kentlin koruyuculuğunu yapan güvenlik örgütünün bir alegoris" olarak, ağzı köpükler içindeki atların dizginlerini yakalamaya çalışan cesur polis, karakolda, anaç kadın polislerin arasında duran, yolunu kaybetmiş çocuk, üstü başı tutuşmuş olduğu halde, bir kızı kucaklayarak alevlerin arasından çıkaran polis, bu resimlerde görülenler arasındaydı; ayrıca, "İlk Yardım", "Yalnız Başına Tutulan Nöbet" gibi çok sayıda resmin yanında, ta 1869'dan bu yana olmak üzere, dürüst ve cesur polislerin fotoğrafları, bunların hayat hikâyeleri, ayrıca da genel olarak polisin veya tek tek görevlilerin etkinliklerini yücelten, çerçevelenmiş şiirler vardı. Polislerin en üst düzeydeki amirleri, yani Impkralya'da "iç işleri" gibi psikolojik bir başlık taşıyan bakanlığın başında bulunan kişi, açış konuşmasında, polisin ruhunu gerçekten halkın özünde yatan bir özellik olarak yansıtan bu resimlere atıfta bulundu; sanatın ve yaşamın hercai bir umursamazlığın korkak kültüne ne yazık ki aşırı eğilim gösterdiği bir zamanda, böyle bir yardıma koşmaya hazır olma ve disiplin ruhuna duyulan hayranlığı ahlâkın taze pınarı diye nitelendirdi. Kont Leinsdorf'un yanında durmakta olan Diotima, modern sanatı destekleme bağlamındaki çabalarına ilişkin olarak tedirginlik duydu ve Impkralya'da bu bakanının yanında başka kafa-

larm da bulunduğu yolundaki kesin gerçeği hissettirebilmek için, yumuşak, fakat ödün tanımaz bir yüz ifadesiyle havaya bakmaya özen gösterdi. Bu söylev sırasında Diotima'yı belli bir mesafeden Paralel-Eylemde çalışan bir onursal sekreterin saygın düşüncele-riyle gözlemlmekte olan kuzeni ise, yoğun kalabalığın içersinde ansızın dikkatli bir elin hafiften koluna dokunduğunu hissetti ve yanında Bonadea'yı görünce şaşırđı; üst düzey adliye görevlisi eşiy-le birlikte açılışa gelmiş olan Bonadea, bütün boyunların bakana ve onun önünde duran arşidüke dönük olduğu andan, sadakatsiz arkadaşına yaklaşmak için yararlanmıştı. Bu cesur saldırının ar-dında uzun bir planlama dönemi yatıyordu; sevgilisinin, tam da Bonadea'nın şehvetinin dalgalanan bayrağını, imgesel ifade etmek gerekirse eğer, serbest kalan ucundan da bağlamak gibi hüznölü bir ihtiyacın pençesine düştüğü bir anda ona sırt çevirmesi, Bonadea için ağır bir darbe olmuştu; bu yüzden son haftalarda düşünceleri sadece onu yeniden kazanabilme noktasında odaklaşmıştı. Kuzeni, ondan kaçırıyordu ve zoraki görüşmeleri de, aslında yalnız kalmayı yeğleyen taraf karşısında talep eden durumunda olanın elverişsiz atmosferinde cereyan ediyordu; bu yüzden Bonadea, sevgilisinin her gün girip çıktığı çevreye katılmanın bir yolunu bulmaya karar vermişti; bu niyet aslında bir ikincisini, yani kocasının o iğrenç katil Moosbrugger ile görevi gereği sürdürdüğü ilişkilerinden ve kuzeninin de bu katilin kaderini herhangi bir biçimde kolaylaş-tırma niyetinden kendisi için, her iki tarafla da daha sıkı ilişkiler kurma niyetini de içermektedir; çünkü içgüdüğü ona, bunun Dio-tima ile tanışma fırsatını bulacağı ve uzun zamandır aradığı hayır toplantısı olduğunu söylüyordu. Bakan konuşmasını bitirdikten ve kalabalık harekete geçtikten sonra, Bonadea tedirgin sevgilisinin yanından ayrılmadı ve onun eşliğinde, duyduğu müthiş tiksintiye rağmen, o korkunç ve üstleri kan lekeleriyle dolu aletlerin gösteril-diği sergiyi gezmeye başladı. "Sen, insanın istediği takdirde bütün bunları önleyebileceğini söylemiştin" dedi fısıltılı bir sesle, ve böy-lece ona, ne kadar dikkatli olduğunu göstermek isteyen, uslu bir çocuk gibi, bu konuda yaptıkları son ayrıntılı konuşmayı hatırlattı. Biraz sonra gülümsedi, kalabalığın kendisini Ulrich e sınıksı ya-pıştırıp ona doğru kaldırmasına izin verdi ve bu anı fırsat bilerek fısıldadı: "Bir defasında, uygun koşullar altında her insanın bü-

tün zaafıları sergileyebileceğini söylemiştin!" Ulrich, Bonadea'nın kendisinin yanında yürümekte ısrar edişine ilişkin tavrı yüzünden büyük sıkıntı duydu ve aslında onun dikkatini başka yöne çekmek için elinden geleni yaptığı halde, sevgilisinin Diotima'ya doğru yelken açması, kendisinin de herkesin önünde bunu önleyecek cid-di girişimlerde bulunmasının olanaksızlığı karşısında, o zamana kadar karşısında direnmiş olduğu bir şeyi, iki kadını birbiriyle ta-nıştırma işini o gün yapmak zorunda olduğunu anladı. Tam odak noktasını Diotima ile Ekselanslarının oluşturdukları bir grubun yanına gelmişlerdi ki, Bonadea vitrinlerden birinin önünde yük-sek sesle: "Bakın, burada Moosbrugger'in bıçağı var!" dedi. Bıçak, gerçekten de oradaydı ve Bonadea, bir çekmecede büyükannesinin vaktiyle bir dans yarışmasında kazandığı ilk nişanı bulmuşçasına hayranlıkla bıçağa bakmaktaydı; bunun üzerine Ulrich, acele ka-rar verdi ve kuzininden, onu böyle bir tanışmayı arzu eden, ayrıca da bütün iyi, has ve güzel çabaların tutkulu destekleyicisi olan bir hanımla tanıştırmak için izin istedi.

Demek ki o günlerin ve haftaların hay huyu içersinde olup bitenlerin az olduğu pek de söylenemezdi ve gerek polis örgütü-nün sergisi, gerekse bu serginin beraberinde getirdikleri, aslında olanların küçük bir bölümüydü. Örneğin İngiltere'de, çok daha görkemli bir şey yapılmıştı ve bu, buranın sosyetesinde çok sık anlatılıyordu; bu, ünlü bir mimar tarafından yapılp Kraliçeye armağan edilen bir bebek eviydi; içinde, duvarlarında ünlü mo-derin ressamın minyatür portrelerinin asılı durduğu, bir metre uzunluğunda bir ziyafet salonu, musluklarından sıcak ve soğuk su akan odalar, Kraliçenin içine kraliyet ailesi mensuplarının fotoğ-raflarını yapıştırmakta olduğu, som altından bir albümün, mik-rokobik ölçülerde basılmış bir tren ve gemi tarifesinin ve ünlü yazarlarla şairlerin Kraliçe için kendi el yazılarıyla kaleme aldık-ları şiirlerle hikâyeleri içeren, yaklaşık iki yüz minik cildin yer al-dığı küçük bir kütüphane vardı. Diotima, bu bebek evi üzerine kısa süre önce iki cilt olarak ve İngilizce yayımlanan, görülmeye değer her şeyin değerli resimlerini içeren görkemli esere sahipti; sosyetenin en yüksek kesimlerinin salonuna yoğun olarak gelme-lerini de bu esere borçluydu. Ancak ortalıkta bunun dışında da kolay kolay kelimelere sığdırılamayacak bir şeyler sürekli cereyan

etmekteydi, bu yüzden insan kendini ruhen, henüz köşe bucakta kalmış ve bu yüzden görülemeyen bir şeylerin habercisi olan davul sesleri arasında yaşar gibi hissediyordu. Örneğin imparatorluk ve Kraliyet telgraf memurları, tarihlerinde ilk kez ve olağanüstü tedirgin edici bir biçimde greve gitmişlerdi; Pasif Direniş adını alan bu grev, aslında memurların hizmetlerine ilişkin bütün kurallara kılı kırk yararcasma titizlikle uymaya başlamalarından ibaretti; bu durumun sonunda, yasaya tam olarak uymanın işleri en doludizgin anarşiden çok daha hızlı felce uğratabildiği anlaşılmıştı. Bugün de hâlâ hatırlarda olduğu üzere, Prusya'da bir eskiciden satın alınma bir üniformayla kendini yüzbaşı atayan, yolun ortasında bir devriyeyi durduran, bu devriyenin ve Prusya Kraliyetine özgü itaatkârlığın yardımıyla kente ait bir kasayı boşaltan von Köpenick gibi, Pasif Direniş de damakları gıdıklayan, ama aynı zamanda da dile getirilmek istenen muhalif düşünceleri yeraltından sarsan bir şeydi. Basında çıkan yeni haberler arasında, Majestelerinin Hükümetinin bir başka Majestenin Hükümetiyle bir sözleşme yaptığı, bu sözleşmenin barışın güvence altına alınmasını, ekonomik gelişmeyi, samimi bir işbirliğini ve herkesin haklarına saygı gösterilmesini, ama bunların yanı sıra bu hakların tehlikeye girmesi veya tehlikeye girmesi ihtimalinin ortaya çıkması halinde alınacak önlemleri içerdiği haberi de vardı. Daire Başkanı Tuzzi'nin üstü olan bakan, bu olaydan birkaç gün sonra yaptığı bir konuşmayla Kıta Avrupası'nda bulunan üç imparatorluk arasında sıkı bir dayanışmanın gerekliliğini kanıtlamıştı; buna göre, imparatorluklar modern toplumsal gelişmeleri gözden kaçırmamalılar, fakat hanedanların ortak yararı doğrultusunda yeni toplumsal oluşumlar karşısında bir cephe halinde birleşmeliydiler; italya, Libya'da silâhlı bir girişime karışmıştı; Almanya'nın ve İngiltere'nin başında bir Bağdat sorunu vardı; İmpkralya, Sırbistan'ın denize doğru genişlemesine izin vermeyeceğini, sadece kıyı bölgeleri ile bir demiryolu bağlantısını onaylayabileceğini bütün dünyaya göstermek için güneyde belli askeri hazırlıklar içerisindeydi; ve bu türden bütün olaylarla eşdeğerde olmak üzere, dünyaca ünlü işveçli bayan oyuncu Vogelsang", hiçbir zaman İmpkralya'ya gelişini

izleyen ilk gecede kadar iyi uyumadığını, ayrıca kendisini kalabalığın hayranlık gösterilerinden kurtaran, fakat daha sonra elini iki eli arasına alarak şükran duygusuyla sıkmak için kendisinden izin isteyen polisten ne kadar memnun kaldığını itiraf etmişti. Böylece düşüncelerin akışı dönüp dolaşıp yeniden polis örgütünün sergisine varıyordu. Çok şey oluyordu ve bunların farkına da varı-lıyordu. İnsanlar olup bitenleri bunlar kendi ellerinden çıkmaysa onaylıyor, başkalarının elinden çıkmaysa düşündürücü buluyorlardı. Olup bitenleri, bunlar ayrı ayrı ele alındığında, okul çağındaki her çocuk anlayabilirdi, ama bir bütün olarak neyin olup bittiğini, birkaç kişinin dışında, kimse doğru dürüst bilmiyordu, bu birkaç kişi de bildiğinden emin değildi. Bir süre sonra her şey, değişik veya tersine bir sıra dahilinde yinelenebilirdi ve, zamanın akışı içersinde anlaşılmaz biçimde geri kalıp tarih denilen salyangozun salyalı yolunu oluşturan belli değişikliklerin dışında, bu durumda hiçbir fark görülmeyebilirdi.

Bu koşullar altında yabancı bir elçiliğin, burada gerçekte neler olup bittiğini anlamak istediğinde, kendini güç bir görev karşısında bulması doğaldı. Diplomatik temsilciler bilgilerini Kont Leinsdorftan edinmekten memnun kalırlardı, ancak Ekselansları onlara güçlük çıkarıyordu. Kendi etki alanında sapaş sağlam bir düzenin sağlayabileceği bir tatmine her gün ulaşıyordu ve yüzünden yabancı gözlemcilere yolunda giden işlerin parıltılar saçan dinginliği yansıyordu. Birinci Makam yazıyor, ikinci Makam yanıt veriyordu; İkinci Makam yanıt verdiğinde, Birinci Makam bundan haberdar etmek gerekiyordu; bu bağlamda en iyisi, bir karşılıklı görüşme olanağına zemin hazırlamaktı; Birinci Makam ile İkinci Makam görüş birliğine vardıklarında, hiçbir şeyin yapılamayacağı anlaşılıyordu; böylece sürekli olarak yapılması gereken bir şeyler ortaya çıkıyordu. Ayrıca ikinci derecede önem taşıyan pek çok şeyin de hesaba katılması gerekiyordu. Çünkü çeşitli bakanlıklarla el ele çalışılmaktaydı; kimse kiliseyi incitmek istemezdi; belli kişiler ve toplumsal ilişkiler hesaba katılmalıydı; kısaca söylemek gerekirse, önemli bir şeylerin yapılmadığı günlerde de o kadar çok şeyin yapılmaması mümkündü ki, büyük bir etkinliğin gerçekleştiği izlenimi uyandırılabilirdi. Ekselansları, bu durumu doğru değerlendirebiliyordu. "Bir insan kader tarafından ne kadar yüksek bir

* Vogelsang, Almandaca *kuş ütilü* anlamına gelmektedir. (Ç.N.).

noktaya taşınırsa," diye konuşmayı alışkanlık haline getirmişti "asıl önemli olanın az sayıda basit ilke, buna karşılık sağlam bir irade ve planlı çalışma olduğunu o kadar açık ve seçik anlar." Bir defasında "genç dostuna" bu deneyime ilişkin daha ayrıntılı açıklamalarda da bulunmuştu. Konuyu Almanların birleşme çabalarına getirmiş ve binsekizyüzkırksekiz ile altmışaltı yılları arasında en zeki insanlardan çoğunun politikaya karıştığını itiraf etmişti; "ama sonra" diye devam etmişti "ortaya şu Bismarck çıktı ve belirtmek gerekir ki iyi bir yanı hiç kuşkusuz oldu, nasıl politika yapılması gerektiğini gösterdi: Kurnazlıkla ve konuşmalarla yapılmaması gerektiğini gösterdi! Karanlık taraflarına rağmen, onun zamanından bu yana, Alman dilinin uzanabildiği ölçüde, herkesin politikada kurnazlığa ve konuşmalara değil, fakat sadece suskun düşünceye ve eyleme umut bağlanabileceğini öğrenmesini başardı!" Kont Leinsdorf, benzer açıklamaları konsilde de yaptı ve yabancı ülkelerin toplantıda kimi zaman gözlemcilerini hazır bulunduran temsilcileri, Kontun niyetleri hakkında doğru bir resim elde edebilme konusunda güçlüklerle karşılaştılar. Gerek Arnheim'in katılması, gerekse Daire Başkanı Tuzzi'nin bulunduğu mevki önemsendi ve genel olarak bundan, bu iki adamla Kont Leinsdorf arasında gizli bir uzlaşmanın bulunduğu, bu uzlaşmanın politik hedefinin şimdilik Bayan Tuzzi'nin kültürlerarası çabalarıyla gerçekleşen canlı dikkati başka noktalara kaydırma edimlerinin arkasında gizli kaldığı sonucu çıkarıldı. Kont Leinsdorfun, kendini asla zorlamaksızın, önemli gözlemcileri bile merakları bağlamında yanıtmasını sağlayan bu başarı düşünüldüğü takdirde, kendisinin politik uygulama alanında sahip bulunduğu inandığı yeteneği yadsımak olanaksızlaşır.

Öte yandan resmi toplantılarda fraklarının üstünde altın sırmayla işlenmiş yapraklar ve başkaca idil simgeleri taşıyan erkekler de kendi alanlarının politik uygulamaya değgin önyargılarına bağlı kalıyorlardı ve Paralel-Eylemin ardında yürüttükleri araştırmalarda somut noktalara ulaşamadıklarından, dikkatlerini kısa sürede İmpkralya'daki açıklanamayan olayların çoğunun nedenini oluşturan ve "kurtulamamış uluslar" diye adlandırılan şeye yöneltiyorlardı. Bugün ulusçuluk sanki yalnızca ordu müteahhitlerinin bir buluşmuş gibi yapıyor, oysa daha geniş çerçeveli bir açıklama da denenebilirdi ve İmpkralya, böyle bir girişim için önemli bir kat-

kı sağlıyordu. Bu imparatorluk ve Kraliyet monarşisinin, yani çifte monarşinin sakinleri, güç bir görevle karşı karşıydılar; imparatorluk ve kraliyet mensubu olarak, kendilerini Avusturyalı-Macar vatanseverler olarak hissetmeleri gerekiyordu, fakat aynı zamanda da kraliyet Macar veya kraliyet ve imparatorluk vatanseverleri olmak gibi bir görevleri de vardı. Bu türden güçlükler karşısındaki anlayışla karşılanması gereken sloganları, "Gücümüzü Birleştirelim!", yani viribus unitis'ti. Ancak bu bağlamda Avusturyalıların Macarlara oranla çok daha büyük güçlere ihtiyaçları vardı. Çünkü Macarlar, her şeyden önce ve en nihayet sadece Macardılar; sadece onların dillerini anlamayanlar için aynı zamanda Avusturya-Macaristan'dılar; buna karşılık Avusturyalılar, her şeyden önce ve aslında hiçtiler ve büyüklerinin fikrine göre kendilerini hemen Avusturya-Macaristan veya Avusturyalı-Macar hissetmeleri gerekiyordu, - aslında bunun için tam bir sözcük bile yoktu. Avusturya da yoktu. Avusturya ve Macaristan kısımları birbirine, kırmızı-beyaz-yeşil bir ceketin siyah-sarı bir pantolona uyması gibi uygun düşmekteydi; ceket, kendi başına bir parçaydı, pantolon ise, binsekizyüztaltmışyedi yılında iki parçaya ayrılmış ve artık mevcut olmayan siyah-sarı bir elbisenin kalıntısıydı. Pantolon olan Avusturya, o zamandan beri resmi dilde "imparatorluk Meclisinde temsil olunan kraliyetler ve ülkeler" diye anılmaktaydı, bu, doğal olarak hiçbir anlam taşımayan ve adlardan oluşma bir addı, çünkü, örneğin Lodomerya* ve İlyria" gibi, ancak bir Shakespeare'e uygun düşebilecek bu krallıklar, çoktan beridir artık yoktu; üstelik henüz bölünmemiş bir siyah-sarı takım elbise varken de yoktu. Bu nedenle, bir Avusturyalıya ne olduğu sorulduğunda, elbette: Ben, imparatorluk Meclisinde temsil edilen ve artık olmayan krallıklara ve ülkelere mensup biriyim, diye yanıt veremezdi, — sırf bu nedenle, şöyle demeyi yeğlerdi: Ben bir Polonyalıyım, Çekim, İtalyanı, Friaul'luyum, Ladin'liyim, Slovakım, Hırvatım, Sırpım, Slovenim, Ukraynalıyım veya Eflâklıyım, ve bu, adına milliyetçilik denilen şeydi. Şimdi kafamızda kendisinin iki ayaklı mı, yoksa dört ayaklı mı olduğunu bilmeyen bir sincabı, yani kendi hakkında hiçbir fikri olmayan bir şeyi canlandıralım, o zaman bu yaratığın bazı koşullar-

* Lodomerya: Kuzeybatı Ukrayna'da bir bölge. (Ç.N.).

** İlyria: Antikçağda Doğu Avrupa'da bir bölge. (Ç.N.).

da kendi kuyruğu karşısında çok büyük bir korkuya kapılabileceği de anlaşılır; işte Impkralyalılar da birbirleriyle böyle bir ilişki içerisindeydiler ve birbirlerine, bir şey olmalarını güçlerini birleştirerek engelleyen uzuvların panik halindeki korkusuyla bakmaktaydılar. Yeryüzü varolduğundan bu yana daha hiçbir canlı bir dil yanlışından ötürü ölmüş değildir, ancak eklemek gerekir ki, Avusturyalı ve Macar Avusturya-Macaristan Çifte imparatorluğu yine de dile getirilemezliği yüzünden yıkılıp gitmiştir.

Kont Leinsdorf gibi önemli ve itibarlı bir Impkralyalının bu güçlüklerin üstesinden nasıl geldiğini öğrenmek, bir yabancı açısından değersiz bir şey değildir. Kont Leinsdorf'un ilk işi, tıpkı büyüklerinin iradesine karşı çıkarak kendi hayat yoluna gitmiş bir oğuldan, başına kötü bir şeylerin gelmesinin temenni edilmesine rağmen, asla söz edilmemesi gibi, bilge bir diplomat olarak asla sözünü etmediği Macaristan'ı hep uyanık olan zihninde dikkatle bir yana ayırmak olmuştur; kalan kısmı ise milliyetler veya Avusturyalı kabileler diye adlandırmıştı. Bu, son derece ince bir buluştu. Ekselansları, Devletler Hukuku eğitimi görmüştü ve o alanda, bir halkın ancak kendine özgü bir devlet biçimine sahip olduğu takdirde bir millet kimliğiyle geçerlilik iddiasında bulunabileceği gibi, bütün dünyada oldukça yaygın bir tanım bulmuştu; bundan, Impkralya'nın milletlerinin ancak milliyetler olabileceği sonucunu çıkartmıştı. Öte yandan Kont Leinsdorf, insanın ancak bir milletin kendisinin üstünde olan ortak hayatı içerisinde eksiksiz ve gerçek misyonunu bulabileceğini bilmekteydi; kimsenin de bundan yoksun olduğunu bilmek istemediğinden, milliyetleri ve kabileleri bir devlete bağlı kılmanın gerekli olduğu sonucunu çıkartmıştı. Ayrıca, insan gözü açısından her zaman saydam bir nitelik taşımasa bile, ilahi bir düzenin varlığına inanıyordu, ve kimi zaman yaşadığı devrimci ve modern saatlerinde, yeniçağda onca güçlü biçimde vurgulanan Devlet düşüncesinin, belki de Tanrı tarafından ve henüz başlangıç aşamasındaki gençleştirilmiş biçiminde yürürlüğe konulmuş yücelik duygusundan başka bir şey olamayacağı düşüncesine bile sıcak bakmaktaydı. Her ne hal ise —Kont Leinsdorf, doğrudan uygulamada yer alan bir politikacı olarak aşırı uçlara götürülmüş bir düşünceyi reddediyordu ve Diotima'nın, Impkralya Devleti düşüncesinin dünya barışı düşüncesiyle aynı

olduğu yolundaki görüşünü paylaşmaya da hazırdu—, önemli olan nokta, doğru bir adla olmasa bile, bir Impkralya Devletinin artık mevcut bulunması ve bu Devlet için de bir Impkralya halkının icat edilmesi gereği idi. Kont Leinsdorf, bunu bir okula gitmeyen kimsenin bir öğrenci sayılamayacağı, ama bir okulun içi boş olsa bile okul olarak kalacağı örneğiyle somutlaştırıyordu. Milliyetler, onlardan bir halk oluşturulması öngörülen Impkralya Okuluna karşı çıktıkları ölçüde, Kont Leinsdorf okulun varlığını gerekli görmekteydi. Bu milliyetler, kendilerinin millet olduklarını güçlü biçimde vurguluyorlar, yitirilmiş tarihsel hakları geri alma talebinde bulunuyorlar, sınırların öte yanındaki kabilelerde yaşayan kardeşlerine ve yakınlarına kur yapıyorlar ve imparatorluğu açıktan açığa kurtarılmak istedikleri bir hapisane diye adlandırıyorlardı. Buna karşılık Kont Leinsdorf, karşısındakilerin şiddetine paralel bir yatıştırıcılıkla onları kabileler diye adlandırıyordu; bu noktayı, onların kendi durumlarının henüz tamamlanmamışlığını vurgulamaları gibi vurguluyordu, sadece bu durumu kabilelerden Avusturya Devlet Halkını üreterek tamamlamak istiyordu; bu arada planına uygun düşmeyen veya aşırı kaçan noktaları da artık bilinen üslubu ile henüz aşılamamış bir olgunluktan yoksun olma halinin sonuçları diye açıklıyor ve böyle bir şeye karşı en iyi çarenin, akılcı bir esneklik ile cezalandırıcı bir merhametten oluşma, bilgece bir karışım olduğunu savunuyordu.

İşte bu nedenle, Kont Leinsdorf Paralel-Eylemi hayata geçirdiğinde, bu girişim milliyetler tarafından hemen esrarengiz bir pangermanist saldırı olarak karşılandı ve Ekselanslarının polis örgütünün sergisine gösterdiği yakınlık ile siyasi polis arasında bir ilişki kurularak, söz konusu yakınlık bir görüş birliğinin vurgulanması diye algılandı. Yabancı gözlemciler, bütün bunları biliyorlardı ve Paralel-Eyleme ilişkin olarak istemedikleri kadar korkunç şeyler duymaktaydılar. Onlara Bayan Vogelsang'ın resepsiyonu, Kraliçenin bebek evi ve greve giden memurlar anlatıldığında ya da çok kısa süre önce yayınlanan devletlerarası resmi anlaşmalara ilişkin görüşleri sorulduğunda, akıllarında hep bunlar vardı; ve bakanın konuşmasında kullanmış olduğu ciddiyet ruhu söyleminin, istendiği takdirde, bir bildiri diye anlaşılması olanağının bulunmasına rağmen, yabancı gözlemcilerde üzerine çok konuşulan polis örgütü

sergisinin açılışında, önyargısız bir gözlemde bulunulduğu takdirde, dikkati çekecek en ufak bir noktanın olmadığı gibi bir izlenim vardı; fakat aynı gözlemcilerde, tıpkı öteki kişilerde de olduğu gibi, sınınanabilmesi henüz olanaksız, genel ve belirsiz bir şeylerin cereyan ettiği gibi bir izlenim de doğmuştu.

*Yarımaküllük ve Onun Verimli Olan Öteki Yarı;,
iki Çağın Birbiriyle Benzerliği,
Jane Teyze'nin Sevimli Yaradılışı
ve Adına Yeni Çağ Denen Saçmalık*

Ancak Konsil'in oturumlarında olup bitenler hakkında doğru dürüst bir fikir edinebilmek de olanaksızdı. O sıralarda öne çıkan kişiler arasında etkin bir ruhtan yana eğilim vardı; beyniyle çalışan insanın yalnızca midelerini düşünen insanı yönetme yetkisini ele geçirme görevinin bilincine varılmıştı. Ayrıca dışavurumculuk diye adlandırılan bir şey de vardı; bunun ne olduğu tam olarak belirtilemiyordu, ama sözcüğün de dediği gibi, bu bir tür sıkıp dışa vurdurtmaktı; belki de konstrüktif vizyonların sıkılıp dışarı vurdurulması söz konusuydu, gelgelelim bunlar, sanatsal gelenekle karşılaştırıldığında, aynı zamanda destrüktif karakterdeydi, bundan ötürü sadece strüktif diye de adlandırılabilirlerdi, böyle yapıldığında, herhangi bir yükümlülük altına girilmiyordu, strüktif bir dünya görüşü söylemi, kulağa çok saygın geliyordu." Ama her şey bundan ibaret değildi. İnsan, o zamanlar güne ve dünyaya, içten dışa dönüktü, ancak dıştan içe dönük bir durumu da vardı; entelektüel olan ile bireycilik, artık aşılmış ve benmerkezci sayılmaktaydı, sevgi ve aşk yine itibarını yitirmişti ve insan, kitsch sanatının sağ-

* Burada Almancada 'konstruktiv' ve 'destruktiv' diye geçen, dilimizde de 'konstrüktif ve 'destrüktif diye kullanılan sözcüklerin dilimizde bulunan 'yapıcı' ve 'yıkıcı' şeklindeki teknik karşılıklarını, yazar Almancada her iki sözcükte bulunan 'struktiv' sözcüğünden yola çıkarak bir sözcük oyunu yaptığından, kullanmadım. (Ç.N.).

lıklı kitlesel etkisini, arınmış eylem insanının ruhuna yansıdığında, yeniden keşfetmek üzereydi. "İnsan şöyledir", görüldüğü kadarıyla, "insan... taşır" gibi hızlı değişmektedir ve bu ikincisiyle ortak noktası, kimsenin, hatta belki de modanın içinde yer alan işadamlarının bile bu anonim "insanın sırrını bilmemesidir. Ama buna karşı isyana kalkışacak olan kişi, kaçınılmaz bir biçimde bir faradizasyon makinesinin kutupları arasına düşmüş olan ve hasmının kim olduğu bilinmeksizin şiddetle titreyip sarsılan bir adam etkisini uyandıracaktır. Çünkü bu hasmı oluşturan, mevcut iş durumundan hızlı işleyen bir kurnazlıkla yararlananlar değil, fakat doğrudan genel durumun sıvıyı ve havayı andıran esnekliği, sayısız alanlardan beslenişi, sınırsız bağlantılar kurma ve değişim geçirme yeteneğidir; alıcıların safında buna bir de yürürlükteki derleyip toparlayıcı ve düzenleyici temel ilkelerin eksikliği veya iflası eklenir.

Olayların bu gelgiti içersinde bir dayanak bulabilmek, bir fıskiye'nin su demetlerine çivi çakmak istemek kadar zordur; yine de bütün bu olup bitenlerde sanki değişmeksizin kalıyormuş gibi gözükürken bir şey vardır. Çünkü insan denen devingen tür, bir tenis oyuncusunu dâhi diye nitelendirdiğinde ne yapmış olur? Bir şeyleri eksik bırakmış olur. Peki ya bir yarış atını dâhi diye nitelendirdiğinde? O zaman daha da çok eksik bırakmış olur. İster bir futbol oyuncusuna bilimsel desin, ister bir eskrimciyi bir tür düşünür diye nitelendirsin veya bir boksörün trajik yenilgisinden söz etsin, bir şeyleri eksik bırakmış olur; aslında bir şeyleri hep eksik bırakır. Abartır; ama abartıya yol açan neden, bulanıklıktır, tıpkı küçük bir kentte büyük mağaza sahibinin oğluna üstün bir kişilik gözüyle bakılmasının nedeninin düşüncelerdeki bulanıklık olması gibi. Doğru olan bir şeyler hep çıkacaktır; o zaman bir şampiyonun şaşırtıcı eylemlerinin bir dehaninkileri ve düşüncelerinin de bir araştırmacınıninkileri anımsatmaması için bir neden var mıdır? Elbette bu bağlamda bir şeyler, üstelik daha da fazla bir şeyler doğru da olmayacaktır; ama bu kalan, uygulamada ya hiç algılanmaz, ya da istenmeyerek algılanır. Güvenilir olmaktan uzak sayılır; atlanır ve dışarıda bırakılır; bu zaman, bir yarış atını veya tenis oyuncusunu dâhi diye nitelendirdiğinde, söz konusu edilen, aynı zamanın dehaya ilişkin kavramından çok, yüksek düzeyin bütününe karşı beslediği kuşkudur.

Şimdi Jane Teyze'den söz etmenin de yeri gelmiş sayılır; Ulrich, ona Diotima'nın ödünç verdiği eski aile albümlerinin sayfalarını karıştırdığında ve yüzleri, Diotima'nın evinde gördüğü yüzlerle karşılaştırdığında, Jane Teyze'yi de hatırlamıştı. Çünkü Ulrich, çocukluk yıllarında bir Büyük Teyze'nin yanında sık sık uzun zamanlar geçirmişti ve Jane Teyze, çok zaman önce bu Büyük Teyzenin arkadaşıydı. Aslında Jane Teyze, hakiki bir teyze değildi; eve çocukların piyano öğretmeni olarak gelmişti ve burada onurlandırılmaktan çok, büyük sevgi kazanmıştı, çünkü Jane Teyze'nin savunduğu ilke, kendisinin de söylediği gibi, insan müzik için doğmamışsa eğer, piyano alıştırması yapmanın pek bir anlamının bulunmadığıydı. Çocuklar ağaçlara tırmandıklarında, Jane Teyze bundan daha büyük bir mutluluk duyuyordu; bu sayede hem iki kuşağın teyzesi, hem de, yılların geçmişe etkili gücüyle, düş kırıklığına uğramış olan işverenin gençlik döneminin dostu olmuştu.

Jane Teyze, örneğin daha o zamanlar yaşı kırka varmış olan küçük Nepomuk Amca için: "Ah, küçük yaramaz!" diyebilirdi; sesi ise onu o zamanlar duymuş olanın belleğinde bugün bile canlılığını korurdu. Jane Teyze'nin bu sesi, neredeyse üstüne un serpilmiş bir sestti; sanki insan çıplak kolunu çok ince una daldırmış gibi bir şeydi. Üstüne bir şeylerin sürülmüş olduğu, hafiften yağda çevrilmiş bir ses; bu durum, Jane Teyze'nin çok fazla koyu kahve ve onunla birlikte de uzun, ince, sert Virginia puroları içmesinden kaynaklanıyordu; kahve ve puro, yaşlılıkla birlikte Jane Teyze'nin dişlerini karartıp küçültmüştü. Ayrıca yüzüne bakıldığında, sesindeki tınının, tenini bir gravür gibi kaplayan küçük ve ince çizgilerle ilintili olması gerektiği yönünde bir izlenim de uyanırdı. Yüzü uzun ve yumuşak ifadeliydi; Jane Teyze'nin başka özellikleri gibi, bu yüz de sonraki kuşaklar için en ufak bir değişime uğramamıştı. Yaşamı boyunca, büyük bir olasılıkla aynısından birden fazla bulunmakla birlikte, sanki hep aynı elbiseyi giymişti; bu, yerlere kadar uzanan, vücudun hiçbir taşkınlığına yüz vermeyen, çok sayıda küçük düğmeyle bir rahibin cüppesi gibi kapanan, fitilli siyah ipek kamaştan dikilmiş bir mahfazaydı. Elbisenin yukarisından köşeleri kırık, dar ve sert bir yaka yükseliyordu, bu yakaların arasında, etsiz derinin altındaki gırtlak, purodan çekilen her nefesle birlikte hareketli oluklar oluşturuyordu; dar kollar sert ve beyaz manşetlerle nokta-

lanıyor, vücudun çatısı da ortadan ayrılan, kırmızımsı sarı, biraz kırışık bir erkek peruğundan oluşuyordu. Yılların geçişiyle birlikte saçların ayrılma noktasında bir parça kumaş görünür olmuştu, ama asıl acıklı olan, kırılmış şakakların renkli saçlarla birlikte gözük-tüğü iki yerdi; bu, Jane Teyze'nin hayatı boyunca hep aynı yaşta kalmadığının tek işaretiydi.

Dışarıdan bakan, Jane Teyzenin o zamandan beri modaya dö-nüşmüş olan erkeksi kadın tavrını onyıllar öncesinden takındığı-na inanabilirdi; ama durum böyle değildi, çünkü Jane Teyze'nin erkeksi göğsünde çok kadınsı bir yürek vardı. Ayrıca yine dışarı-dan bakan, onun bir zamanlar, daha sonra içinde yaşadığı zamanla bağlantılarını yitirmiş, çok ünlü bir piyanist olduğu izlenimini de edinebilirdi, çünkü Jane Teyze, böyle görünüyordu; ama bu nok-tada da durum, görüldüğü gibi değildi, Jane Teyze, hiçbir zaman bir piyano öğretmeni olmaktan öteye geçememişti, erkeksi kafa ile cüppenin tek nedeni, Jane Teyze'nin genç bir kızken Franz Liszt'e büyük hayranlık duymuş olmasıydı; onunla kısa bir süre içerisinde birkaç kez bazı toplantılarda karşılaşmıştı ve bu arada adı, bir bi-çimde o İngiliz tınısını almıştı. Çünkü Jane Teyze bu karşılaşmaya, tıpkı âşık bir şövalyenin soylu sevgilisinin renklerini, bir daha tutku nedir tanımaksızın yaşlanıncaya kadar taşıması gibi, hep sadık kal-mıştı; ve Jane Teyze açısından daha da dokunaklıydı bu, sanki bir zamanlarki parlak günlerinin üniformasını emekli olduktan sonra da üstünden çıkartmıyormuş gibi. Hayatının sırrı olan ve aile içe-risinde yeni kuşaklara ancak, gençlerin ilk takdis törenlerinde olduğu gibi, saygı göstermeleri yolundaki ciddi bir uyarının ardından iletile-n sır da biraz bunun gibi bir şeydi. Jane, sevdiği ve yakınlarının is-teklarına karşı çıkarak evlendiği erkeği bulduğunda, artık genç bir kız değildi (zira iddialı bir ruhun seçimi uzun sürer), ve bu erkek, taşra kentlerinin acınası kötü kaderi yüzünden sadece bir fotoğrafçı olsa bile, sonunda elbette ki bir sanatçıydı. Fakat adam daha kısa bir evliliğin ardından ancak dâhilere özgü bir biçimde yığınla borca girmiş ve kendini içkiye vermişti. Jane Teyze onun uğruna yok-luğa katlanmış, onu meyhanelerden tekrar tanrıların katma çekip almış, gerek gizlice, gerekse onun önünde, dizlerinin dibinde ağ-lamıştı. Adam güçlü dudaklarıyla ve gösterişli saçlarıyla bir dâhi görünümündeydi; eğer Jane Teyze, umutsuzluğundan kaynaklanan

tutkuyu ona geçirebilme gibi bir yeteneğe sahip bulunsaydı, adam zaaflarının mutsuzluğu içerisinde Lord Byron kadar büyük biri olabilirdi. Ancak fotoğrafçı, duyguların geçirilmesinin karşısına güçlükler çıkardı, bir yıl sonra Jane'i, onun bir köylü kızı olan ve kendisinden gebe kalan hizmetçisiyle birlikte terk etti, kısa bir süre sonra da epey sefil koşullar içerisinde öldü. Jane, onun heybetli ba-şından bir tutam saç keserek sakladı; kocasından kalan evlilik dışı çocuğu yanına aldı ve büyük özverilerle yetiştirdi; Jane Teyze, bu geçmişten çok ender söz ederdi, çünkü insan, bir hayat görkemliyse eğer, o hayattan bir de iyi olmasını isteyemez.

Demek ki Jane Teyze'nin hayatında romantik olağandışılık-lar hiç de az değildi. Fakat sonraları, fotoğrafçı dünyevi yetersizliği nedeniyle kadın üzerindeki sihirli gücünü artık çoktan yitirdiğinde, Jane Teyze'nin ona duyduğu aşkın eksik özü de belli bir ölçüde çü-rüyüp gitti, geriye sadece aşkın ebedi formu ve coşkusu kaldı; daha uzaklara kaydığında bu yaşantının etkisi, gerçekten güçlü bir ya-şantının yol açabileceği etki ile neredeyse aynı oldu. Ama Jane Tey-ze'nin kişiliği, zaten bir bütün olarak böyleydi. Tinsel içeriği bü-yük bir olasılıkla büyük değildi, fakat ruhu çok güzeldi. Davranışı kahramancaydı; böyle davranışlar ancak yanlış içerikler taşıdığına nahoştur; tümüyle boş ise eğer, o zaman yeniden bütünüyle bir ateş oyununa ve inanca dönüşür. Jane Teyze'nin günlük gıdası yalnızca çaydan, koyu kahveden ve iki kâse et suyuna yapılmış çorbadan iba-retti, fakat küçük kentin caddelerinde insanlar, o siyah cüppesiyle yanlarından geçtiğinde, onun düzgün bir insan olduğunu bildikle-ri için durup arkasından bakmazlardı; bundan da öte, Jane Teyze düzgün bir insan olduğu, ama buna rağmen, her ne kadar yüreğin-de olup bitenler hakkında fazla bir şeyler bilinmese bile, yüreğinin sesine göre yaşama yeteneğini koruyabildiği için, ona belli bir saygı da duyarlardı.

Uzun zaman önce ileri bir yaşta ölmüş olan Jane Teyze'nin hikâyesi işte buydu; büyük teyze ile Nepomuk Amca da ölmüşlerdi, ve bütün bu insanlar aslında niçin yaşadılar? diye soruyordu Ul-rich. Ama öte yandan bir kez daha Jane Teyze ile konuşabilmek için o zaman uğruna bir şeyler feda etmeye de hazırdı. Herhangi bir yoldan Diotima'nın eline geçmiş bulunan ve ailesinin fotoğraflarım içeren, kalın ve eski albümlerin sayfalarını çeviriyordu; bu

yeni resim sanatının başlangıçlarını yakından karıştırdığı ölçüde, insanların o sanata kendilerini daha büyük bir gururla açmış oldukları izlenimine kapılıyordu. Bu insanlar, görüldüğü gibi, ayaklarını kartondan yapılma ve kâğıttan sarmaşıklarla sarılı kaya parçalarına dayamışlardı; subaysalar eğer, bacaklarını açıyorlar, arasına da kılıçlarını yerleştiriyorlardı; genç kızlar ellerini kucaklarına koyup gözlerini iri iri açıyorlardı; resimdekiler özgür erkekler olduklarında, pantolonları serinkanlı bir romantizmle, ütü çizgisi olmaksızın, havada helezonlar çizen duman gibi yerden yükseliyordu ve ceketlerinin de yuvarlak bir devingenliği, burjuva redingotunun bir zamanlar geri plana itmiş olduğu, atılgan bir yanı vardı. Bu, binsekizyüzyaltmış ile yetmiş arasına, uygulamanın başlangıcının aşılması olduğu bir döneme rastlıyor olmalıydı. Kırklı yılların devrimi, her şeyi yerle bir etmiş bir zaman parçası olarak çoktan geride kalmıştı ve yaşamın, bugün artık hangilerinin olduğu tam bilinmeyen, yeni içerikleri vardı; ama yeni burjuva sınıfının zamanının başlangıcında ruhunu aramasına yardımcı olan gözyaşları, kucaklaşmalar ve itiraflar da artık yoktu; fakat bir dalganın kumsalda eriyip gitmesi gibi, bu soyluluk şimdi giysilere ve özel nitelik taşıyan, belli bir canlılığa ulaşmıştı; bunu karşılayacak daha iyi bir sözcük bulunabilirdi herhalde, ama şimdilik elde sadece fotoğraflar vardı. Bu dönem, fotoğrafcıların kadife kumaştan uzun ceketler giydikleri, uçları kalık, kalın bıyıklar bıraktıkları ve resamlara benzedikleri, resamların da çok sayıda önemli figürle talim yaptıkları büyük kartonlar tasarladıkları bir dönemdi; sıradan insana göre ise bu zaman, sanki artık onun içinde bir ölümsüzleşme yönteminin bulunmuş olduğu bir zamandı. Bu bağlamda eklememiz gereken tek şey, bir başka zamanın insanların kendilerini özellikle bu zamanın aralarında sıradışı denilebileceklerle -ya da ötekilerin arasından yükselebilenlere- onca az rastlanan insanları kadar dâhiyane ve görkemli hissetmiş olmalarının herhalde zor olduğudur.

Ve bu bağlamda Ulrich, kendine çoğu zaman, bir fotoğrafcının içki kullandığı, yakası açık gezdiği, sahip bulunduğu ruhsal soyluluğu en modern yöntemler aracılığıyla objektifinin önüne geçen bütün çağdaşlarına kanıtlayabildiği için kendini dâhi sayabildiği bu zaman ile, artık sadece yarış atlarının bedenlerini germeye ve geri çekmeye yönelik, her şeyi geride bırakan yeteneklerinden ötü-

rü içtenlikle dâhi sayıldıkları bir başka zaman arasında bir ilinti bulunup bulunmadığını soruyordu. Burada bir farklılıkla karşılaşırız; şimdiki zaman, geçmişe yukarıdan ve gururla bakar; eğer geçmiş, rastlantı sonucu daha sonra gelseydi, o da şimdiki zamana gururla bakacaktı, ama temelde her ikisi de çok benzer bir noktaya varmaktadır, çünkü her iki durumda da en büyük rolü kesinlikten uzak olma ve asıl belirleyici olan farkların dışlanması oynamaktadır. Büyük olanın bir bölümü bütün yerine konulmakta, böylece hakikatle uzak bir benzerlik kurulmakta ve büyük bir sözcüğün içi boşalmış olan postu da tıka basa günün modasıyla doldurulmaktadır. Bu, uzun süreli olmamakla birlikte, mükemmel bir çözümdür. Diotima'nın salonunda konuşan insanlar, hiçbir bakımdan bütünüyle haksız değillerdi, çünkü kavramları, bir çamaşırvhanedeki silüetler kadar bulanıktı. "Kartalın kanatlarında asılı olması gibi, hayatın aralarında asılı durduğu bu kavramlar!" diye düşünüyordu Ulrich. "Özleri açısından, bulanık uzaklıklardaki sıradağlar kadar kırılğan olan, yaşama ait bu sayısız ahlâki ve sanatsal kavramlar!" Dillerde bu kavramlar, çarpıtma yoluyla çoğalmaktaydı ve insan, farkına varmaksızın bir sonraki düşünceye kaymadan, bu kavramlara ait hiçbir düşünceden bir süre olsun söz edemiyordu.

insanların bu türü, kendini bütün zamanlarda yeni zaman diye adlandırmıştır. Bu, içine Aeolus'un rüzgârlarının tıklamak istendiği çuval gibi bir sözcüktür; bu sözcük, şeyleri bir düzene sokmamanın, yani onları kendi nesnel düzenlerine değil, fakat bir ucubenin kurgu ürünü bağlamına yerleştirmenin mazeretidir. Ama bu durumda yine de bir tür itiraf vardır. Dünyayı düzene sokma gibi bir görevleri bulunduğu inancı, bu insanların içinde düşünülebilecek en tuhaf biçimde yaşamaktaydı. Onların bu amaçla yaptıkları girişim yarım akıllılık diye adlandırılmak istenseydi eğer, o zaman özellikle ötekinin, adlandırılmamış olanın, ya da adlandırmak gerekiyorsa eğer, özellikle bu yarım akıllılığın aptalca, hiçbir zaman kesinlik ve doğruluk taşımayan öteki yarısının tükenmek bilmez bir yenileme gücüne ve üretkenliğe sahip bulunduğunu belirtmek gerekirdi. Bu öteki yarının içersinde hayat vardı, değişme yeteneği, durmak bilmezlik, sürekli yer değiştirme vardı. Ama onların kendileri de herhalde bunun nasıl bir şey olduğunu hissetmekteydiler. Bir şeyler onları sarsıyor, kafalarının içersinde esiyordu, sinirleri gergin bir

çağa aittiler ve aksayan bir yan vardı; herkes kendini akıllı sayıyordu, fakat hepsi birden kendilerini verimsiz hissetmekteydiler. Eğer buna ek olarak yetenekleri bulunsaydı -ve kesinlikten uzak oluşları, bu olasılığı asla dışlamıyordu—, o zaman kafalarının içindeki durum, sanki hava, bulutlar, trenler, telgraf telleri, ağaçlar, hayvanlar ve sevgili dünyamızın tüm hareketli manzarası dar ve kir bağlamış bir pencereden görülebiliyormuş gibi olurdu; ve hiç kimse bunun farkına kendi penceresinde kolay varmazdı, ama herkes ötekinin penceresinde bunu fark ederdi.

Ulrich, bir defasında onlardan ne düşündükleri konusunda kesin bilgiler talep etmek gibi bir şaka yapmıştı; bunun üzerine ona kendisini onaylamadıklarını belli eder tarzda bakmışlar, talebini mekanik bir hayat anlayışı ve kuşkuculuk diye adlandırmışlar ve en karışık olanın ancak en yalın biçimde çözümlenebileceği, böylece de yeni zamanın, kendini bir kez şimdiki zamandan kurtardıktan sonra, çok yalın görüneceği gibi bir iddiada bulunmuşlardı. Arnheim'in aksine, Ulrich onların üzerinde hiçbir etki yaratmıyordu, ve Jane Teyze olsaydı eğer, yüzünü okşayıp ona şöyle derdi: "Onları çok iyi anlıyorum; sen, ciddiyetinle onları rahatsız ediyorsun."

*General Stumm, Devlet Kitaplığına Girer, Kütüphaneciler,
Kitaplık Hizmetlileri ve Tinsel Düzen Üzerine
Deneyim Kazanır*

General Stumm, "yoldaşının" başarısızlığını gözlemlemişti ve onu avutmak ister gibi yaptı. "Bu ne kadar amaçsız bir lâf salatası!" diye azarladı Konsil'e katılanları öfkeyle, ve bir süre sonra, bu bağlamda cesaretlendirilmiş olmasa da, heyecanla, ama aynı zamanda da belli ölçüde keyif alarak açılmaya başladı. "Hatırlarsın," dedi "Diotima'nın aradığı kurtarıcı düşünceyi onun ayaklarının dibine sermeyi kafama koymuştum. Görüldüğü kadarıyla çok sayıda önemli düşünce var, ama sonuçta bunların arasından biri, en önemlisi olmak zorunda; bu söylediğim mantıklı, öyle değil mi? Demek ki tek önem taşıyan nokta, o düşünceyi bir düzene oturtmak. Sen kendin, bunun ancak bir Napoléon'a layık düşünce olabileceğini söylemiştin. Hatırlıyorsun, değil mi? Daha sonra senden beklenilebilecek tek şeyi yapmış ve bana bir dizi mükemmel öğüt vermiştin, ancak onlardan yararlanma fırsatını bulamadım. Yani, kısaca söylemek gerekirse, sonunda olaya kendim el koydum!"

Şimdi saplı gözlük kullanmaktaydı, birine veya bir nesneye dikkat kesilerek bakmak istediğinde, kelebek gözlük yerine cebinden onu çıkartıp takıyordu.

Komutanlık sanatının en önemli koşullarından biri, hasmın gücü konusunda bilgi edinmektir. "Bu durumda," diye anlattı General "dünyaca ünlü Saray Kitaplığı'mız için bir giriş kartı buldurdum ve, kendisine kim olduğumu söylediğimde bana yardımcı

olma inceliğini gösteren bir kütüphanecinin rehberliğinde düşman hatlarına girdim. O devasa kitap hazinesi boyunca ilerledik, ve şunu söyleyebilirim ki çok sarsılmadım, çünkü bu kitap dizileri, bir garnizon teknilinden daha kötü değil. Sadece, bir süre sonra kafamın içinde hesap yapmaya başlamak zorunda kaldım ve bunun beklenmedik bir sonucu oldu. Çünkü bak, daha önce düşünmüştüm ki, eğer orada her gün bir kitap okuduğum takdirde, gerçi bu çok yorucu olur, ama günün birinde elbet sonuna varırım ve o zaman, kitaplardan birini ya da diğerini okumamış olsam bile, tinsel yaşamda belli bir konuma geldiğim iddiasını ileri sürebilirim. Ama dolaşmamızın bir türlü sonu gelmeyince ve kütüphaneciye bu çılgın kitaplıkta kaç cilt bulunduğunu sorduğumda, bana ne karşılık verse beğenirsin? Üç buçuk milyon cilt diye karşılık verdi!! Dediklerine göre, bunu konuştuğumuzda tahminen yedi yüz bininci kitaba varmışız, fakat ben o andan başlayarak sürekli hesap yaptım; - bununla canını sıkmayacağım, ama bakanlıkta kalem ve kâğıt alıp bir kez daha hesapladım: Niyetimi gerçekleştirebilmek için on bin yıla ihtiyacım olacaktı!

İşte o anda bacaklarım sanki felce uğradı ve bütün dünya bana bir aldatmaca gibi geldi. Sana şimdi, artık yatışmış olduğum şu anda, bir konuda teminat verebilirim: Burada doğru olmayan bir şeyler var!

İnsanın bütün kitapları okumasının gerekmediğini söyleyebilirsin. O zaman sana yanıtlım şu olur: Savaşta da her askerin öldürülmesi gerekli değildir, fakat yine de herkes gereklidir! Bana söyle diyeceksin: Her kitap da gereklidir. Ama bak, daha bu noktada aksayan bir yan var, çünkü bu dediğin, doğru değil; kütüphaneciye sordum!

Sevgili dostum, ben düşündüm ki, o insan milyonlarca kitabın arasında yaşıyor, onların her birini tanıyor, her birinin nerede olduğunu biliyor: O halde bana yardım edebilir. Elbette ona doğrudan şöyle sormadım: Dünyanın en güzel düşüncesini nasıl bulabilirim? Böylesi, kulağa neredeyse bir masalın başlangıcı gibi gelirdi, bunu fark edebilecek kadar kurnazım, ve ayrıca masal anlatılmasından da çocuk yaşlarımda bile hoşlanmadım; ama ne yaparsın, yine de buna benzer bir şey sormak zorundaydım! Öte yandan içimde bulunan, neyin yakışık alabileceğine, neyin alamayacağına ilişkin duygum,

ona hakikati söylememi, örneğin niyetimi açıklamak için eylemimize ilişkin bilgileri öncü yerine kullanmamı ve adamdan bana bu eylem için en saygın hedefi işaret edecek ipucunu bana göstermesini rica etmemi yasaklıyordu; kendimi bu konuda yetkili saymadım. Bu yüzden sonunda küçük bir hileye başvurdum. Ah' -diye çok masum bir ifadeyle konuşmaya başladım- 'ah, sizden bir noktada bilgi almayı unuttum: Kitaplardan oluşma bu sonsuz hazinenin içinde her zaman doğru kitabı bulmayı nasıl başarıyorsunuz?!' - biliyor musun, ona bunu, Diotima olsaydı nasıl söylerdi diye düşünüp öyle söyledim, ve faka basması için de sözlerimin içine birkaç parça hayranlık kırıntısı karıştırdım.

Adam da çok gururu okşanmış olarak ve yardım etmeye tümüyle hazır vaziyette, doğru düşünüp Sayın Generalin hangi konuda bilgi edinmek istediklerini sordu. Bu soru karşısında elbet biraz şaşırdım. - Ah, pek çok konuda- dedim sözü ağzımda geveleyerek.

'Demek istediğim, hangi soruyla veya yazarla ilgileniyorsunuz? Konu savaş tarihine mi ilişkin?' diye sordu.

'Hayır, öyle olmadığı kesin; daha çok barış tarihiyle ilgili olduğu söylenebilir.'

'Peki tarih mi ön planda? Yoksa daha çok savaş karşıtı yazılı kaynaklarla mı ilgileniyorsunuz?'

Hayır, diye karşılık verdim, bu kadar basit değil. Örneğin insanlığa ilişkin bütün büyük düşüncelerin bir toplamı, acaba var mıdır böyle bir şey, diye sordum adama kurnazca; o alanda daha önce ne gibi çalışmalar yaptırmış olduğumu hatırlayacaksın.

Kütüphaneci, sustu. 'Ya da en önemli olanın gerçekleştirilmesi üzerine bir kitap?' dedim.

'Yani teolojik bir etik, öyle mi?' dedi.

'Teolojik bir etik de olabilir, ama içinde eski Avusturya kültürü ve Grillparzer üzerine de bir şeyler bulunmalı' diye bir talep dile getirdim. Biliyor musun, çok büyük bir bilgiye susamışlık bakışlarımdan yansımış olmalı, çünkü herif ansızın iliklerine kadar sömürülüp tüketilebileceği gibi bir korkuya kapıldı; ben, ek olarak hani şu düşünceler arasında her türlü bağlantıya ve kenetlenmeye zemin hazırlaması gereken, tren tarifelerine benzer bir şeylerden söz ettim, bunun üzerine adam artık neredeyse karşısındakini te-

dirgin edecek ölçüde nazikleşti ve beni katalog odasına götürüp orada yalnız bırakmayı önerdi, oysa aslında bu yasaktı, çünkü odanın sadece kütüphaneciler tarafından kullanılmasına izin vardı. Böylece, gerçekten de kitaplığın en kutsal bölümüne girmiş oldum. Sana yalnızca şu kadarını söyleyebilirim ki, kendimi bir kafatasının içine girmiş gibi hissettim; çevrede kitap hücreleriyle dolu raflardan başka bir şey yoktu, her yerde yukarılara çıkmak için merdivenler vardı, etajerlerin ve masaların üstü ise kataloglarla ve bibliyografyalarla, yani bilginin özsuuyyla kaplıydı, hiçbir yerde okunacak doğru dürüst bir kitap görünmüyordu, yalnızca kitaplar hakkında kitaplar vardı: Ortalık, resmen beyin fosforu kokuyordu, ve bu durumda ben, sonunda bir yerlere varmış olduğum izlenimine kapıldığımı söylediğimde, asla abartmış olmuyorum! Fakat elbette adam beni yalnız bırakmak istediğinde kendimi çok tuhaf hissettim, başka deyişle, tedirginliğe kapıldım; hem ibadet eder gibiydim hem de tedirgindim. Kütüphaneci, bir maymun gibi merdivenlerden birinden yukarı tırmandı ve dosdoğru bir cildi hedefledi, aşağıdan resmen nişan alarak, özellikle o cilde isabet etti, kitabı benim için aşağıya indirdi, 'Bakın General, sizin için bibliyografyaların bir bibliyografyasını getirdim' dedi - biliyor musun bunun ne olduğunu? - son beş yılda, ahlâk teolojisi ve edebiyat da dahil olmak üzere, etik alandaki ilerlemeler üzerine kaleme alınmış kitapların ve öteki çalışmaların adlarının alfabetik fihristlerinin alfabetik fihristi - ya da işte buna benzer bir açıklama yapan adam, gitmeye davrandı. Ama onu tam zamanında ceketinden yakaladım ve sımsıkı tuttum. 'Bakın, sayın kütüphaneci bey,' diye seslendim 'bu kitaplardan oluşma tımarhanede' -evet, dikkatsizlik ederek tımarhane sözcüğünü kullanmıştım, çünkü içimden öyle gelmişti- 'nasıl yolunuzu bulabildiğinizin sırrını vermeden beni bırakamazsınız.' Adam herhalde beni yanlış anlamış olmalı, delilerin başka insanları deli olmakla suçlamaktan hoşlandıkları gibi bir iddianın bulunduğu, ancak sonradan aklıma geldi; her neyse, adam sürekli kılıcına bakıyordu ve alıkonabilecek gibi değildi. Ardından beni iyice korkutan bir şey yaptı. Ben onu hemen bırakmayınca, ansızın doğruldu, karşımda tam anlamıyla boylu boyunca dikildi, ve sanki o anda bütün o duvarların sırrını açığa vurmak zorundaymışçasına, her kelimeyi anlamlı bir biçimde uzatan bir ses tonuyla konuştu:

'Bakın General,' dedi 'nasıl oluyor da bütün kitapları tanıyorum, bilmek istediğiniz bu, değil mi? Bunu söyleyebilirim size: O kitaplardan hiçbirini okumadığım için!'

Biliyor musun, artık bu kadarı da neredeyse çok fazlaydı benim için! Ama adam şaşkınlığımı görünce, söylediğini açıkladı. Bütün iyi kütüphanecilerin sırrı, kendilerine emanet edilen yazılı kaynaklar bağlamında hiçbir zaman kitap adlarından ve içindekiler bölümünden fazlasını okumamalarıydı. 'İçeriğe dalıp giden, kütüphaneci olarak yitip gitmiş demektir!' diye ders verdi bana. 'O kişi, kitaplara hiçbir zaman kuşbakışı bakamayacaktır!'

Soluğum kesilmiş olarak sordum: 'Demek bu kitaplardan birini olsun asla okumazsınız, öyle mi?'

'Asla; katalogların dışında.'

'Fakat doktora yapmış biri değil misiniz?'

'Elbette. Hatta üniversite doçentiyim; kütüphanecilik doçenti. Kütüphanecilik bilimi de, başlı başına ve bağımsız bir bilimdir' diye açıkladı. 'Kitapların düzenlenmesi, korunması, başlıklarının düzenlenmesi, ilk sayfalarındaki baskı yanlışlarının ve yanlış bilgilerin düzeltilmesi vesaire için ne kadar çok sistem bulunduğunu biliyor musunuz, Sayın General?'

Sana şu kadarını itiraf edeyim: Adam daha sonra beni yalnız bıraktığında, içimden sadece iki şey yapmak geliyordu: Gözyaşlarına boğulmak veya bir sigara yakmak; ama bulunduğum yerde ikisini de yapamazdım! Ve sonra ne oldu, biliyor musun?" diye konuşmasını sürdürdü General neşeyle. "Ben öyle şaşkın dururken, bizi daha önce muhtemelen gözetlemiş olan yaşlı bir hizmetli yanıma yaklaştı, tabanlarını sürüyerek kibarca birkaç kez etrafımda dolaştı, sonra durup baktı ve ya kitap tozundan ya da bahşiş beklentisinden çok yumuşamış bir sesle konuşmaya başladı. 'Sayın Generalin neye ihtiyaçları var acaba?' diye sordu bana. Ben karşı çıkmak istediysen de, yaşlı adam konuşmayı sürdürdü: 'Askeri okuldan beylerin bize geldikleri çok olur: Sayın Generalin şu anda hangi konuyla ilgilendiklerini bana söylemeleri yeter. Julius Caesar mı? Prens Eugen mi? Kont Daun mu? Veya modern bir konu mu? Örneğin savunma yasası ya da bütçe müzakereleri gibi?' Sana yemin ederim, adam öyle akli başında konuşuyordu ve kitapların içindekiler konusunda öylesine bilgiliydi ki, ona bahşiş verdim ve bunu nasıl başarabildiği-

ni sordum. Peki sonra ne oldu dersin? Adam bana tekrardan askeri öğrencilerin, yazılı ödevleri olduğunda, bazen ona geldiklerini ve kitap istediklerini söyledi; 'Ondan sonra da, kendilerine kitapları getirdiğimde, biraz sövüp sayarlar,' diye devam etti 'saçmasapan şeyleri öğrenmek zorunda kaldıklarından yakınır; böyle durumlarda elbette bizim gibilerin de kulağına epey bir şeyler gelmiş olur. Veya okul bütçesi üzerine rapor yazmakla görevlendirilmiş milletvekili gelir ve benden, bir önceki yıl aynı konudaki raporu kaleme almış olan milletvekilinin ne gibi belgelerden yararlanmış olduğunu sorar. Ya da onbeş yıldan bu yana belli böcekler üzerine yazmakta olan bir din adamı gelir, veya üniversitedeki profesörlerden biri üç haftadır belli bir kitabı istediğinden, ama kitabı bir türlü alamadığından yakınır; o zaman acaba kitap yanlış yere mi konmuş diye bütün komşu rafların araştırılması gerekir, ta ki sonunda o profesörün kitabı iki yıldır evinde tuttuğu ve geri getirmemiş olduğu anlaşılana kadar. Bu, kırk yıldır işte böyle sürüp gitmekte; o zaman insan, karşısındakinin ne istediğini ve bunun için neler okuduğunu kendiliğinden anlayabiliyor.'

'Evet ama, dostum,' dedim ona 'okumak için aradığım şeyi size açıklayabilmem bütün bunlara rağmen kolay değil!'

Bana ne yanıt verse beğenirsin? iddiasız bir ifadeyle yüzüme baktı, onaylarcasına başını sallayarak şöyle dedi: 'Rica ederim, Sayın General, elbet böyle şeyler de olur. Daha kısa süre önce aynı şeyleri söyleyen bir hanımefendi benimle konuşmuştu; belki de Sayın General, onu tanırlar; kendisi, Dışişleri Bakanlığında çalışan Daire Başkam Tuzzi'nin eşi.'

Evet, ne diyorsun buna? Orada bir yerime inme iniyor sandım! Yaşlı adam bunun farkına varınca, bana Diotima'nın oradan kendisi için ayırtmış olduğu bütün kitapları getirdi; şimdi ne zaman kitaplığa gitsem, gizliden tinsel bir düğün sevincini yaşar gibi oluyorum; arada sırada bir sayfanın kenarına dikkatle ve kurşunkalemle bir işaret yapıyorum ya da bir kelime yazıyorum ve ertesi gün Diotima'nın onu orada bulacağını, fakat bunun ne anlama geldiğini düşündüğünde, kafasının içine kadar girenin kim olduğunu asla anlayamayacağını biliyorum!"

General, konuşmasına mutluluğunu belli eden bir ara verdi. Ama sonra kendini topladı, yüzünü acı bir ciddiyet ifadesi kapladı

ve yeniden konuşmaya başladı: "Şimdi bir an için elinden geldiğince topla kendini, sana bir şey sormak istiyorum, içinde yaşadığımız çağın bütün çağlar arasında aşağı yukarı en düzenlisi olduğuna hepimiz inanmaktayız. Gerçi bir defasında Diotima'nın önünde bunu bir önyargı diye nitelendirmiştim, fakat bu önyargıya doğal olarak ben de sahibim. Ve şimdi gördüm ki, gerçekten güvenilir bir tinsel düzene sahip bulunan insanlar, yalnızca kitaplık görevlileri; şimdi sana şunu soruyorum — hayır, sormuyorum aslında; çünkü bu konuda o zamanlar konuşmuştuk ve ben son deneyimlerimden bu yana bu konu üzerine elbette yeniden düşündüm; bu durumda, sana sormak yerine şöyle diyorum: Alkol aldığını düşün, tamam mı? Peki, belli durumlarda olur bu. Ama sen içiyorsun, içiyorsun ve gittikçe daha çok içiyorsun; izleyebiliyor musun beni? Önce sarhoşluk başlıyor, ardından Delirium tremens'e giriyorsun ve olay, sonunda sana resmi bir cenaze töreni düzenlenmesiyle noktalıyor; rahip, mezarının başında görevini yerine getirmekte bir an bile tereddüt etmemiş olduğundan falan söz ediyor. Gözünde canlandırabildin mi bütün bunları? Canlandırabildiyse eğer, üstelik zor bir şey de değil bu, o zaman şimdi gözünün önünde suyu canlandır. Gittikçe daha çok içmek zorunda kaldığını düşün, sonunda boğulursun. Sonra, bağırsakların düğümlenene kadar yemek yediğini düşün. Ve şimdi de kinin, arsenik ya da afyon gibi ilaçları düşün. Neden? diye soracaksın şimdi. Fakat sevgili dostum, en mükemmel öneriyi sana asıl şimdi yapıyorum: Kafanda düzen denilen şeyi canlandır. Veya daha iyisi, kafanda önce büyük bir düşüncüyü, ardından daha büyüğünü, ardından ondan çok daha büyüğünü, ardından ondan çok çok daha büyüğünü ve sonra hepsinden daha büyüğünü canlandır; ve bu örnek doğrultusunda, kafanda gittikçe daha çok düzen canlandır. Başlangıçta bu, evde kalmış bir yaşlı kızın odası kadar hoş ve hazineye ait bir at ahırına kadar da tertemizdir; sonra, düz bir çizgi üstünde gelişen bir tugay kadar görkemlidir; daha sonra, insanın ordu kantininden çıkması ve yıldızlara doğru 'Bütün dünya, dikkat, sağa bak!' komutunu vermesi kadar çılgıncadır. Veya şöyle diyelim, başlangıçta düzen, bacakları titreyen ve senin yürümeyi öğrettiğin bir acemi asker gibidir; ondan sonra ise, sanki rüyada sıradışı bir biçimde Savunma Bakanlığı makamına yükselmen gibidir; ama şimdi kafanda sadece evrensel bir düzen, bir insanlık

düzeni, tek kelimeyle sivil bir düzen canlandır: Ben buna soğuktan ölmek, ceset katılaşması, ayda herhangi bir yer, geometrik bir salgın derim!

Karşımdaki kitaplık görevlisiyle bu konuda sohbet ettim. Bana, Kant'tan veya ona benzer birilerinden kavramların ve bilebilme yetisinin sınırları gibi bir şeyler okumamı önerdi. Ama ben, aslında artık hiçbir şey okumak istemiyorum, içimde tuhaf bir duygu var: En büyük düzene sahip bulunan biz askerlerin neden aynı zamanda her an hayatımızı feda etmek zorunda olduğumuzu bir biçimde anlayışla karşılayabiliyorum. Bunun nedenini dile getiremiyorum. Düzen, şu veya bu biçimde öldürme ihtiyacı ile birleşiyor. Ve şimdi ben, kuzininin çabalarıyla, üstelik de ben kendisine her zamankinden daha az yardım edebilecek bir durumdayken, kendisine çok zarar verecek bir şeye yol açmasından içtenlikle kaygı duymaktayım! izleyebiliyor musun beni? Bu arada bilimin ve sanatın büyük ve hayranlık uyandırıcı düşünceler bağlamındaki katkılarını ise elbette saygıyla karşılıyorum, bunun aksi bir şey söylemiş olmayı asla istemem!"

Düşman Akarabalar

Aynı dönemde Diotima da bir kez daha kuzeniyle konuştu. Dairesinin odaları arasında inatla ve sürekli olarak dolanıp duran anaförlerin arasında bir akşam, Ulrich'in küçük bir sıranın üstünde oturduğu yerde bir sessizlik göleti oluşmuştu; Diotima da yorgun düşmüş bir dansçı gibi gelip onun yanına oturdu. Bu, uzun zamandır olmamıştı. O gezintilerden bu yana ve sanki onların bir sonucu imişçesine, kuzeniyle "iş dışı" ilişki kurmaktan kaçınmıştı.

Diotima'nın yüzü, sıcaktan veya yorgunluktan ötürü hafifalecalanmıştı.

Ellerini sıraya dayadı, "Nasılsınız?" dedi ve başka bir şey söylemedi, oysa mutlaka başka bir şey söylemesi gerekiyordu, ve başını biraz eğerek ileriye doğru baktı. Boks terimlerini kullanmaya izin varsa eğer, epey "darbe yemiş" gibi bir izlenim uyandırmaktaydı. Oraya tünemiş otururken, üstündeki elbisenin iyi durması için bile özen göstermedi.

Kuzeni, karmakarışık saçları, bir köylü kadını giysisini ve çorapsız bacakları düşündü. Üstündeki sahte boyalar temizlendiğinde, Diotima'dan geriye bir avuç güçlü ve güzel insan kalıyordu; Ulrich, köylülerin yaptıkları gibi, onun elini kendi elinin içine almamak için zorlandı.

"Demek Arnheim, sizi mutlu etmiyor" dedi sakın bir ifadeyle.

Aslında Diotima'nın bu isnadı geri çevirmesi gerekirdi, fakat o, içinde tuhaf bir dalgalanma hissetti ve suskun kaldı; ancak bir süre sonra karşılık verdi: "Arkadaşlığı beni çok mutlu ediyor."

"Bana sanki onun arkadaşlığı size acı veriyormuş gibi gelmişti."

"Öyle mi?" Diotima doğruldu ve yeniden hanımefendiliğini takındı. "Bana kimin acı verdiğini biliyor musunuz?" diye sordu; suya sabuna dokunmayan bir sohbetin havasını bulma gayreti içerisindeydi "Arkadaşınız olan şu General! Kuzum ne istiyor o adam? Neden buraya geliyor? Bakışlarını neden sürekli bana dikiyor?"

"Sizi seviyor!" diye karşılık verdi Ulrich.

Diotima, sinirli bir ifadeyle güldü. Konuşmaya devam etti: "Biliyor musunuz ki, onu gördüğümde bütün tüylerim diken diken oluyor? O, bana ölümü hatırlatıyor!"

"Ama kendisine önyargısız bakılabilirse eğer, alışılmadık ölçüde hayatı seven bir ölüm!"

"Anlaşıldığı kadarıyla ben önyargısız değilim. Bunu kendime de açıklayamıyorum. Fakat benimle konuştuğunda ve bana 'olağanüstü' bir olayda 'olağanüstü' düşünceleri 'olağanüstü kıldığımı' açıklamaya başladığında, paniğe kapılıyorum. Tarifsiz, anlaşılmaz, düşsel bir korku sinsice benliğimi esir alıyor!"

"Onun önünde mi?"

"Başka kimin önünde olacak? O, bir sırtlandan farksız!"

Kuzeni, kendini tutamayarak güldü. Diotima ise bir çocuk gibi dur durak bilmeksizin yakınmayı sürdürdü. "Orada burada dolanıp duruyor ve o güzel çabalarımızın yıkıma sürüklenmesini bekliyor!"

"Ve herhalde sizin asıl korktuğunuz da bu! Sevgili kuzinim, bu yıkım konusunda size baştan beri kehanette bulunduğumu hatırlıyor musunuz? Bu, kaçınılmaz bir son; hazırlıklı olmalısınız!"

Diotima, büyükenerek Ulrich'e baktı. Çok iyi hatırlıyordu; üstelik bununla da kalmıyor, o anda Ulrich'in kendisini ilk ziyaretinde söylemiş olduğu sözleri de hatırlıyordu, ve bu kelimeler, ona şimdi acı vermeye son derece elverişliydi. Bir ulusa, hatta bütün dünyaya, maddeye odaklanmış bir ortamda yeniden tını düşünsün diye çağrıda bulunabilmenin bir ayrıcalık olduğunu söyleyerek Ulrich'e karşı çıkmıştı. İsteddiği, eskimiş, yaşlanmış bir şey değildi; yine de bugün kuzenine yönelttiği bakışlar, kendini beğenmişlikten çok yüce ifadeli diye nitelendirilebilirdi. Diotima, dünya çapında bir yıl düşünmüş, bir yükseliş, her şeyi taçlandırarak bir kültürel öz aramıştı; bu aradığına bazen çok yaklaşmış, ama bunun hemen ardından da ondan çok uzaklaşmıştı; çok sallantıda kalmış, çok

acı çekmişti; son aylar Diotima'ya, insanın hep yinelenen dalgalar tarafından çok yükselere çıkartıldığı, sonra da yeniden düşmeye bırakıldığı, uzun bir deniz yolculuğu gibi gelmişti; bu yüzden adeta neyin daha önce, neyin daha sonra olduğunu birbirinden ayırabilecek durumda değildi. Şimdi ise, çok büyük zahmetlerin ardından neyse ki yerinden oynamayan bir sıranın üstünde oturan ve örneğin o anda piposunun dumanını izlemekten başkaca bir şey yapmak istemeyen biri gibi burada oturuyordu; evet, böyle bir atmosfer Diotima'yı öylesine yoğun biçimde egemenliği altına almıştı ki, güneşin geç ışıkları altında bulunan yaşlı bir adamı çağrıştıran bu karşılaştırmayı kendisi seçmişti. Kendini, büyük, tutkulu kavgaları ardında bırakmış biri gibi hissediyordu. Ulrich'e yorgun bir sesle hitap etti: "Başımdan çok şey geçti; ben, çok değiştim."

"Peki bunun bana bir yararı dokunacak mı?"

Diotima başını salladı ve ona bakmaksızın gülümsedi.

"O halde size şunu ifşa etmek zorundayım ki, Generalin ardından olan Arnheim, ben değilim; çünkü siz, onun mevcudiyetinden dolayı bunca zaman hep beni suçladınız!" dedi Ulrich birdenbire. "Fakat beni bu yüzden sorguya çektiğinizde, size ne yanıt verdiğimi hatırlıyor musunuz?"

Diotima, hatırlıyordu. Uzak kalın, demişti kuzeni. Oysa Arnheim, ona Generali dostça kabul etmesini söylemişti! O anda Diotima, tarifi mümkün olmayan bir şeyler hissetmekteydi; sanki hızla gözlerinin üzerine yükselen bir bulutun içindeymiş gibiydi. Ama altındaki küçük sıra hemen yeniden sertleşip sabitleşti, ve Diotima şöyle dedi: "Bu Generalin bize nasıl gelmiş olduğunu bilmiyorum, onu ben davet etmiş değilim. Ve kendisine sorduğum Doktor Arnheim da doğal olarak bu konuda herhangi bir şey bilmiyor. Bir yanlışlık olmuş olmalı."

Kuzeni, çok fazla ödün vermedi. "Ben Generali eskiden beri tanıyorum, ama onunla birbirimizi ilk kez burada, sizde yeniden gördük" diye açıkladı. "Burada Savaş Bakanlığının görevlendirilmesiyle azıcık casusluk yapması, elbette büyük bir ihtimal; ama size içtenlikle yardım etmek istediği de bir gerçek. Arnheim'ın kendisiyle dikkati çekecek kadar ilgilendiğini de bizzat kendisinin ağzından duydum!"

"Arnheim her şeye katılıyor da, onun için!" diye karşılık ver-

di Diotima. "Bana, Generali geri çevirmememi tavsiye etti, çünkü onun iyi niyetine inanıyor ve bulunduğu nüfuzlu mevki bizim çabalarımıza yararı dokunabilecek bir fırsat olarak görüyor."

Ulrich, şiddetle başını salladı. "Çevresindeki gevezeliklere kulak verin!" dedi. Bunu öylesine doğal bir ifadeyle söylemişti ki, yakınlarında olanlar duyabilirlerdi ve ev sahibesi de bu yüzden biraz sıkıntılıydı. "Bütün bunlara zengin olduğu için ses çıkartmıyor. Parası var, herkese hak veriyor ve onlar tarafından gönüllü olarak reklamının yapıldığını biliyor!"

"Neden yapsın böyle bir şey?" dedi Diotima olumsuz bir ifadeyle.

"Kibirli olduğu için!" diye konuşmasını sürdürdü Ulrich. "Hem de ölçsüz denecek kadar kibirli olduğu için! Bu iddiamı bütün muhtevasıyla size nasıl anlatabilirim, bilemiyorum. Kutsal Kitap'tan yapılma alıntılar çağrıştıran kibirli konuşmalar da vardır: Kuru gürültü bile bir kelâma dönüştürülebilir! Sol tarafında, Asya üzerine ay yükselirken, aynı zamanda sağ tarafında Avrupa günbatımının loşluğuna büründüğünde, bu yüzden kendini gıpta edilecek biri sanan bir insan, kibirli bir insandır; Arnheim, bir defasında Marmara Denizinde yaptığı bir yolculuğu bana böyle tarif etmişti! Halbuki ay, âşık bir küçük kızın çiçek saksısının arkasından muhtemelen Asya'da olduğundan daha güzel yükselir!"

Diotima, gelip geçenler tarafından duyulamayacakları bir köşe aradı. Alçak sesle: "Siz, onun başarısı yüzünden sinirlisiniz" dedi ve Ulrich'e oda boyunca rehberlik etti; sonra zeki bir hareketle dikkati çekmeksizin kapıdan çıkmalarını ve antreye girmelerini sağladı. Öteki odaların hepsi konuklarla doluydu. Diotima, vardıkları yerde sesini yükselterek: "Neden ona karşı düşmanca bir tutumdasınız?" dedi "Bu yüzden benim durumumu zorlaştırıyorsunuz."

"Sizin durumunuzu mu zorlaştırıyorum?" diye sordu Ulrich hayretle.

"Belki de her şeye rağmen sizinle dertleşmek ihtiyacını duyabiliyim, öyle değil mi? Ama tavrınız böyle olduğu sürece size güvenip hiçbir şey açamam!"

Diotima, antrenin ortasında durmuştu. "Lütfen açılmak istediğiniz her konuda bana güvenin" diye ricada bulundu Ulrich. "Bir-birinize âşıksınız, bunu biliyorum. Sizinle evlenecek mi?"

"Bunu bana teklif etti" diye yanıt verdi Diotima, bulundukları yerin hassasiyetine aldırmaksızın. Kendi duygularının egemenliği altındaydı ve kuzeninin pek yakışık almaz açıksözlülüğünü itici bulmuyordu.

"Peki ya siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordu Ulrich.

Diotima, sorguya çekilen okul çağındaki bir kız gibi kızardı. "Ah, bu beraberinde büyük bir sorumluluğu getiren bir soru!" diye yanıt verdi tereddüt ederek. "İnsan, baştan çıkıp âdil olmaktan uzaklaşmamaya çalışmalı. Ayrıca gerçekten büyük olaylar söz konusu olduğunda, insanın ne yaptığı pek de önemli değildir!"

Bunlar, Ulrich için anlaşılmasız sözlerdi, çünkü o, Diotima'nın tutkunun sesini bastırıp, aşkları iki yana uzatılmış denge sırıkları gibi boşlukta duran ruhların hiç kıpırtısız âdillğine kadar ulaşabildiği gecelerinin yabancısıydı. Bu nedenle, şimdilik dolaysız konuşma yolundan ayrılmanın daha iyi olacağı izlenimine kapıldı ve şöyle dedi: "Sizinle Arnheim ile olan ilişkim üzerine konuşmayı çok isterim, çünkü bu koşullar altında sizde düşmanca bir tavır takındığım izlenimini uyandırmış olmaktan dolayı üzüntü duyuyorum. Ben, Arnheim'ı iyi anladığıma inanıyorum. Şöyle düşünmelisiz: Sizin evinizde olan ve dileğinize uyarak bir sentez diye adlandırdığım şeyi, Arnheim daha önce de sayısız defa yaşadı. Herhangi bir yerde inançların kalıbı içersinde ortaya çıkan tinsel hareket, hemen karşıt düşüncelerin kalıbında da belirginleşir. Ve bu hareket büyük bir tinsel kişilik diye adlandırılarda cisimleştğinde, bu kişiliğe her yandan gönüllü olarak hayranlık duyulmadığında, o kendini suya atılmış bir karton kutu kadar güvenceden yoksun hisseder. Bizler, en azından Almanya'da, tanınmış kişilere duyulan sevgiden tıpkı yeni birinin önce boynuna sarılan, ama bir süre sonra onu yine anlaşılmasız nedenlerle itip kendilerinden uzaklaştıran sarhoşlar kadar etkileniriz. Dolayısıyla, Arnheim'ın neler hissettiğini kafamda çok iyi canlandırabiliyorum: Bu, deniz tutması gibi bir şey olmalı; onun gibi bir adam böyle bir çevrede becerikli kullanılmış bir servetle neler yapılabileceğini hatırladığında, uzun bir deniz yolculuğundan sonra ayağını yine sağlam karaya basmış gibi olur. Önerilerin, cesaretlendirmelerin, isteklerin, hazır oluşların, edimlerin nasıl servete yaklaşmak için çabaladığının farkına varır, ve bu da tinin bir yansımasının ta kendisidir. Çünkü güç sahibi olmak isteyen düşünceler

de, zaten güç kazanmış olan düşüncelerin peşine takılır. Bunu nasıl ifade etmeliyim, bilemiyorum; çaba harcayan bir düşünce ile haris bir düşünce arasındaki farkı anlayabilmek, neredeyse olanaksızdır. Ancak büyük olan ile gerçekleşen bu yanlış bağlantı bir defa tinin dünyevi yoksulluğunun ve arılığının yerine geçti mi, o zaman, elbette haklı olarak, büyüklük iddiası güden, ve sonunda da reklam ve ticari beceri sayesinde büyük olan da zorla öne geçmeye çalışır. İşte böyle bir durumda bütün masumiyetiyle ve masumiyetten yoksunluğuyla karşınızda beliren, Arnheim olur!"

"Bugün pek kutsal bir dille konuşuyorsunuz!" diye yanıt verdi Diotima, sivri bir ifadeyle.

"Arnheim'in beni pek fazla ilgilendirmediğini itiraf ediyorum; ancak onun dış ve iç büyüklüğün karmaşık etkilerini benimsemesi ve bundan örnek bir insancılık ortaya çıkarmak istemesi, beni vahşi bir kutsallık yolunda kışkırtabilir!"

"Ah, ne kadar yanıldığınızı bir bilseniz!" diye sözünü kesti bu defa Diotima şiddetle. "Siz, kafanızda kendini beğenmiş bir zengini canlandırmaktasınız. Halbuki Arnheim için zenginlik, inanılmaz büyüklükte bir sorumluluk anlamına geliyor. O, işiyle, bir başka insan kendisine emanet edilmiş olan bir insanla nasıl ilgilenirse, öyle ilgileniyor. Ve etkin olmak, onun için çok köklü bir gereklilik; dünyaya dostça davranıyor, çünkü, kendisinin de dediği gibi, insanın harekete geçirilebilmesi için hareket etmesi gerektiğine inanıyor! Ya da Goethe miydi bunu diyen? Arnheim, bir defasında bana bunu ayrıntılı olarak açıklamıştı. Onun düşüncesine göre insanın iyi bir eyleme başlayabilmesi için önce genel olarak eylemde bulunmaya başlamış olması gerekir; çünkü aslında itiraf etmeliyim ki, bazen ben de onun çok fazla kişiyle ilgilendiği izlenimine kapılmıştım."

Diotima ve Ulrich, bunları konuşurlarken aynı zamanda sadece aynaların ve giysilerin asılı bulunduğu antrede bir aşağı bir yukarı gidip gelmişlerdi. Konuşmanın burasında Diotima durdu ve elini kuzenin koluna koydu. "Kaderin her bakımdan cömert davrandığı bu insan," dedi "tek başına olan birinin hasta bir insandan daha güçlü olmadığı gibi mütevazı bir ilkeye sahip! Bu konuda ona katılamaz mısınız? Bir insan yalnız başına olduğunda, kendini bin türlü abartının içinde bulabilir!" Diotima, kuzenin bakışlarını aşağıya inik olan göz kapaklarında hissederken, sanki orada

bir şey arıyormuş gibi yere bakıyordu. "Ah, aslında kendimden de söz edebilirdim, çünkü son zamanlarda çok yalnızlık çektim," diye devam etti "ama bunu sizde de görüyorum. Öfkelisiniz ve mutlu değilsiniz. Çevrenizle bir uyumsuzluk içersindesiniz ve bu bütün düşüncelerinizden belli oluyor. Herkese karşı kıskanç bir kişilik sergilemektesiniz. Size açıkça söylemek zorundayım ki, Arnheim bana onun dostluğunu geri çevirdiğinizden ötürü yakındı."

"Size benim dostluğumu istemiş olduğumu mu anlattı? O zaman yalan söylemiş!"

Diotima, başını kaldırdı ve güldü. "Yine hemen aşırılığa kaçırıyorsunuz! Biz ikimiz de sizin dostluğunuzu arzu ediyoruz. Belki de özellikle böyle olduğunuz için. Ama bu noktada biraz daha ayrıntıya inmem gerekiyor; Arnheim, bu konuda şöyle örnekler kullandı: -" Diotima bir an tereddüt etti, sonra kendi kendini düzeltti: "Hayır, bu, çok fazla ileri gitmek olurdu. Kısacası: Arnheim, insanın zamanın kendisine sağladığı araçları kullanması gerektiğini söylüyor; hatta ona göre insan, hep iki görüş anlamında birden eylemde bulunmalıymış, asla bütünüyle devrimci ve asla bütünüyle karşı devrimci olmaksızın, asla bütünüyle sevmeden ve asla bütünüyle nefret etmeden, asla tek bir eğilimin peşine takılmadan ve içinde ne taşıyorsa, tümünü harekete geçirerek: Ama bu, sizin kendisine isnat ettiğiniz aksine, kurnazlık değil, fakat zengin bir kişiliğin, yüzeysel farkları delip geçen, bütünlük ve yalınlık sergileyen bir yaradılışın, hükmetmek için yaratılmış bir insanın göstergesi!"

"Peki bunun benimle ne ilgisi var?" diye sordu Ulrich.

Bu itirazın etkisi, skolastik, kilise, Goethe ve Napoléon üzerine bir konuşmaya ilişkin anı ile, Diotima'nın kafasında yoğunlaşmış olan kültür sisini parçalamak oldu; Diotima, kendini ansızın kuzenin yanında, heyecanı içersinde onu da çekmiş olduğu uzunca ayakkabılığın üstünde otururken buldu; Ulrich'in sırtı, arkasında asılı duran yabancı paltolardan inatla kaçınmaktaydı; Diotima'nın saçlarının ise, paltolara dolanmış olması nedeniyle, düzeltilmesi gerekiyordu. Diotima, bunu yaparken yanıt verdi: "Siz, bunun tam tersisiniz! Siz, dünyayı kendi örneğinize göre değiştirmek istiyorsunuz! Bir şekilde, sürekli olarak, hani şu korkunç deyişle, pasif direnişte bulunuyorsunuz!" Ulrich'e fikrini bu kadar kapsamlı açıklayabildiği için son derece mutluydu. Fakat şu anda oturdukları yerde

kalamazlardı, Diotima bu arada bunu da düşünmüştü, çünkü konuklar her an gitmeye davranabilirler veya başkaca bir nedenle antreye gelebilirlerdi. "Hep eleştiriyiyle dolusunuz, herhangi bir şeyi iyi bulduğunuzu hiç hatırlamıyorum," diye devam etti "sırf muhalefet yapmış olmak için, bugün dayanılmaz olan her şeyi övüyorsunuz. Şu Tanrısız kılınmış zamanımızın hayatiyetten yoksun çölü karşısında birazcık duygu ve sezgi kurtarılmak istenseydi eğer, sizin uzmanlığı, düzensizliği, olumsuz varoluşu heyecanla savunacağınızdan emin olabilirdik!" Diotima, bunları söylerken gülümseyerek ayağa kalktı ve Ulriche başka bir yer aramak zorunda olduklarını belli etti. Ya odalara geri dönebilirlerdi, ya da, konuşmayı sürdürmek istedikleri takdirde, başkalarından saklanabilirlerdi; gerçi Tuzzi'lerin yatak odasına duvardaki bir gizli kapı aracılığıyla bu taraftan da ulaşılabilirdi, ama kuzenini oraya götürmek, Diotima'ya fazla samimi bir davranış olurmuş gibi geldi, üstelik resepsiyonlar için evde yer açılması sırasında odaya tarıfsız bir dağınıklık yığılmaktaydı; bu durumda sığınak olarak yalnızca iki hizmetçi odası kalıyordu. Başka zamanlar asla girmediği Rachel'in odasına beklenmedik bir ziyaret yapmanın, çingenelik ile denetim görevinin neşeli bir karışımı olabileceği, Diotima için belirleyici oldu. Giderlerken, ardından bu önerisinden dolayı özür dilediği sırada ve nihayet odaya vardıklarında, Ulriche hitap etmeyi sürdürdü: "İnsan, sizin Arnheim'ı her fırsatta engellemek istediğiniz izlenimini ediniyor. İtirazınız, ona acı veriyor. Arnheim, bugünün insanının büyük bir örneği. Bu nedenle gerçeklikle ilişki kuruyor ve bu ilişkiye ihtiyacı var. Oysa siz, hep imkânsız olanın içine atlamak peşindesiniz. Arnheim, olumlu ve son derece dengeli; siz ise aslında asosyalsiniz. Arnheim, bütünlük uğruna çaba harcıyor, iliklerine kadar bir karara varabilme isteğiyle dolu; siz ise bunun karşısına herhangi bir biçimden yoksun bir zihniyet çıkartıyorsunuz. Arnheim için olmuş olanların bir anlamı var. Peki ya siz? Siz ne yapıyorsunuz? Dünya ilk kez yarın başlayacakmış gibi davranıyorsunuz. Konuşsanıza?! Daha ilk günden itibaren, size büyük bir şey yapma fırsatına kavuştuğumuzu söylememle birlikte, böyle bir tutum aldınız. Bu fırsata bir kadermiş gözülle baktığınızda, onunla tam da zamanında bir araya gelmişse eğer ve, deyiş yerindeyse, soran gözlerle yanıt beklenilmeye başlandığında, tam anlamıyla her şeyi bozmak isteyen bir kötü çocuk gibi davranı-

yorsunuz!" Diotima, odadaki hassas durumu zekice sözlerle bastırmak ihtiyacını duyuyordu, ve kuzeniyle biraz aşırıya kaçır biçimde tartışırken bu durumun gerektirdiği cesareti kazandı.

"Peki, böyleysem eğer, beni ne için kullanabilirsiniz ki?" diye sordu Ulrich. Küçük hizmetçi kız Rachel'in küçük demir karyolasında oturmaktaydı; Diotima ise onun biraz ilersindeki küçük hasır sandalyede oturuyordu. Tam o anda Ulrich, Diotima'dan şaşırtıcı bir yanıt aldı. "Günün birinde önünüzde son derece aşağılık ve kötü davranacak olsam" dedi Diotima lâfı dolandırmaksızın "o zaman siz de hiç kuşkusuz bir başmelek kadar mükemmel oluverirsiniz!" Diotima, bu söylediğinden kendisi de korkmuştu. Aslında sadece Ulrich'in hep itiraz etmekten zevk aldığını vurgulamak, karşısındaki hak etmediğinde iyi ve sevimli davranacağını söyleyerek şaka yapmak istemişti; fakat bu arada farkına varılmadan fıskıran bir kaynak, ortaya birtakım sözcükler saçıvermişti; bunlar bir defa söylendikten sonra Diotima'ya biraz anlamsız gelmiş, fakat buna rağmen kendisine ve bu kuzeniyle olan ilişkisine şaşırtıcı bir biçimde aitmiş gibi gözüküyordu.

Ulrich, bunu hissetmişti; bir şey söylemeksizin Diotima'ya baktı ve kısa bir aradan sonra ona bir soruyla karşılık verdi: "Ona çok ya da ölçsüz denecek kadar mı âşıksınız?"

Diotima, yere baktı. "Ne kadar uygunsuz kelimeler kullanıyorsunuz? Ben, yoldan çıkmış bir acemi değilim ki!"

Fakat kuzeni ısrar etti. "Bunu, ancak tahminen söyleyebileceğim bir nedenden ötürü soruyorum: Bütün insanların -ve böyle derken, şu yan odadaki korkunç varlıkları da kastediyorum- çıplak soyunmaları, kollarını birbirlerinin omuzlarına sarmaları ve konuşmak yerine şarkı söylemek istemeleri; bu bağlamda şiddetli bir istek duyduğunuz oldu mu hiç? Ama bunu yaptıktan sonra, teker teker hepsini de kardeşçe dudaklarından öpmeniz gerek. Bunu fazla müstehcen bulursanız eğer, belki gecelik ve pijama giyilmesine izin verebilirim."

Diotima, hem nalına hem mihına kabilinden bir yanıt verdi: "Doğrusu pek hoş hayalleriniz var!"

"Ama bakın, üzerinden uzun zaman geçmiş olmasına rağmen, bu benim yabancı olmamış bir istek! Aslında dünyanın böyle olması gerektiğini iddia etmiş olan çok saygın insanlar vardı!"

"O halde, aynısını yapmamışsanız eğer, bu sizin suçunuz!" diye Ulrich'in sözünü kesti Diotima. "Ayrıca, bunun bu kadar gülünç bir biçimde tasvir edilmesi de gerekmiyor!" Diotima, Arnheim'la macerasının herhangi bir nitelendirmeye sığmadığını ve toplumsal farklılaşmaların silindiği; eylem, ruh, tin ve rüyanın bir bütün olup çıktığı bir hayata yönelik tutku uyandırdığını hatırlamıştı.

Ulrich, hiçbir karşılık vermedi. Kuzinine bir sigara ikram etti. Diotima, sigarayı aldı. Duman bulutları "küçük odayı" doldurduğunda Diotima, Rachel'in bu ziyaretin duman kokulu izlerini bulunca ne düşüneceğini merak etti. Acaba odayı havalanırsalar mıydı? Ya da ertesi sabah küçük kıza bilgi mi verselerdi? Özellikle Rachel'i düşünmek, Diotima'yı tuhaf bir biçimde odada kalmaya itti; oysa fazla tuhaflaşmaya başlayan bu bir aradalığa neredeyse son vermek üzereydi, ama tinsel üstünlüğün ayrıcalıkları ve gizemli bir ziyaretin, hizmetçisi için, anlaşılmaz sigara kokusu şu ya da bu biçimde birbirini dengeledi ve Diotima'ya haz verdi.

Kuzeni, onu tetkik etmekteydi. Diotima'ya bütün bunları söylemiş olmasına şaşırmıştı, fakat devam etti; birisiyle konuşmak ihtiyacındaydı. "Hangi koşullar altında böylesine İsrail gibi olabildiğimi size açıklamak istiyorum," diyerek yeniden söz aldı "çünkü insanın yanındakilere sadece bedensel bağlamda dayanabilmekle kalmayıp, onu, deyiş yerindeyse eğer, herhangi bir ürpertiye kapılmaksızın psikolojik bandajının altına kadar hissedebilmesi durumu için İsrail gibi demek, herhalde fazla büyük konuşmak anlamına gelmez."

Diotima, kuzeninin aile içersindeki kötü şöhretini hatırlayarak: "Bu İsrail'in bir kadın olmaması şartıyla!" dedi.

"Hayır, böyle bir istisna da yok!"

"Haklısınız! Benim kadının içindeki insanı sevmek diye adlandırdığım şey, son derece enderdir!" Diotima'nın kanaatine göre Ulrich bir süredir düşüncelerinin onunkilere yakın olması gibi bir niteliğe sahipti, fakat söyledikleri yine de isabetli olamıyor ve yetersiz kalıyordu.

"Size bunu ciddi olarak açıklamak istiyorum" dedi Ulrich bu defa inatla. Öne doğru eğilmiş olarak oturmaktaydı, kollarını adaleli baldırlarına dayamıştı ve karanlık bakışlarını yere dikmişti. "Bizler bugün hâlâ bana çekici veya itici geliyorlar, demek yerine:

Falanca kadını seviyorum veya filanca insandan nefret ediyorum, demektediriz. Eğer kesin olma yolunda bir adım daha atmak istersek, o kişilerde bana çekici veya itici gelme kabiliyetini uyandıran şeyin bizzat ben olduğumun da eklenmesi gerekir. Ve bir adım daha atarsak, onların bende bu durumla ilintili niteliklerin doğumuna yol açtıkları da söylenmelidir. Bu, böylece sürüp gidebilir; bu bağlamda ilk adımın hangi noktada atıldığını söyleyebilmek mümkün değildir, çünkü burada iki elastik top veya dolu iki akım devresi arasında olduğu gibi, karşılıklı ve işlevsel bir bağımlılığın varlığı söz konusudur. Ayrıca, aynı zamanda böyle hissetmek zorunda olduğumuzu da doğal olarak çoktandır bilmekteyiz, ama hâlâ geniş ölçüde duygunun etrafımızı saran enerji alanlarında neden ve ilkneden olmayı yeğliyoruz; içimizden biri bir başkasını taklit ettiğini itiraf edecek olsa bile, bunu sanki böylesi aktif bir edimmiş gibi yapıyor! Size o yüzden sordum ve şimdi bir defa daha soruyorum: Hiç kendinizi ölçsüz denebilecek kadar âşık, öfkeli veya çaresiz hissettiğiniz oldu mu? Çünkü insan eğer biraz olsun gözlemleme becerisine sahipse eğer, heyecanın doruklarında olduğu zamanlar durumunun penceredeki bir arıdan veya zehirlenmiş suyun içindeki bir tekhücreliden farksız olduğunun ayırdına tam olarak varır: Böyle bir durumda insan, bir hareket fırtınasına tutulur, tamamen kör olarak dört bir yana seğirtir, belki yüz defa içinden geçilemez olana çarpar ve, şanslıysa eğer, an gelir, bir kapı bulup dışarıya çıkar, ama sonradan, durağanlık konumunda, bunu doğal olarak planlı bir davranış diye yorumlar."

"Burada bir itirazım var;" dedi Diotima "bu, bir insanın bütün hayatını yönlendirebilen duygulara ilişkin olarak karamsar ve saygılı olmaktan uzak bir anlayış."

"Belki de kafanızda, insanın kendi kendisinin efendisi olup olmadığının ilişkin şu eski ve artık can sıkıcı bir hal almış tartışma dolanmakta" diye karşılık verdi Ulrich, başını hemen kaldırarak. "Her şeyin bir nedeni varsa eğer, o zaman insanın elinden hiçbir şey gelmez, öyle değil mi? Açıkça söyleyeyim ki, bu nokta beni hayatım boyunca zerre kadar ilgilendirmemiştir. Çünkü bu, farkına bile varılmaksızın artık geride bırakılmış bir zamana ait olan bir soru; kaynağı, ilâhiyat, ve kafaları ilâhiyatla ve dinsizlerin yakılmasıyla hâlâ tıka basa dolu olan hukukçuların dışında, bugün neden-

leri artık sadece: Uykusuz gecelerimin nedeni sensin, veya: Tarım alanındaki fiyat düşüşü, felaketine neden oldu, diyen aile üyeleri sorguluyor. Ama kalkın, vicdanını sarstıktan sonra bir suçluya nasıl suç işleyebildiğini sorun bakalım! O, bunu bilemeyecektir; bilincini eyleminin hiçbir ânında yitirmemiş olsa bile, bilemeyecektir!"

Diotima, daha çok doğruldu. "Suçlulardan neden bu kadar çok söz ediyorsunuz? Sizin suça karşı özel bir sevginiz var. Bunun bir anlamı olmalı?"

"Hayır" diye karşılık verdi kuzeni. "Hiçbir anlamı yok. Belki belli bir heyecan, o kadar. Normal hayat, işleyebileceğimiz bütün suçlardan oluşma bir orta durumdur. Ancak ilâhiyat sözcüğünü ağızımıza almış olduğumuza göre, size bir şey sormak istiyorum."

"Yine daha önce hiç ölçsüz âşık olup olmadığımı veya kıskançlık duyup duymadığımı soracağınızdan eminim!?"

"Hayır. Düşünün bir defa: Tanrı her şeyi önceden belirlemişse ve biliyorsa, o zaman insan nasıl günah işleyebilir ki? Eskiden böyle sorulurdu, ve gördüğünüz gibi, bu hâlâ çok modern bir sorgulama. Bu bağlamda Tanrıya ilişkin çok entrika kokan bir anlayış geliştirilmiş oluyordu. Tanrının rıza göstermesi, ona bir hakaret anlamına geliyor, Tanrı insanı, sonradan onu suçlamasına neden olacak bir kusur işlemeye zorluyor; bunu sadece önceden bilmekle kalmıyor -çünkü böyle kaderci sevgiler için gösterebileceğimiz başka örnekler de var-, fakat bu kusura zemin de hazırlıyor! İşte bugün hepimizin birbiri-miz karşısındaki durumu da bunun bir benzeri. Ben dediğimiz şey, devleti yönetmek için birtakım tasarruflarda bulunan bir hükümdar olarak, şimdiye kadar taşımış olduğu önemi yitiriyor; onun yasalar doğrultusundaki oluşumunu anlamayı öğreniyoruz, çevresinin etkisini, yapısındaki tipleri, zirvedeki eylem anlarındaki yitip gidişini, tek kelimeyle, oluşumunu ve davranışını düzenleyen yasaları öğreniyoruz. Düşünün bir defa: Kişiliğin yasaları, anlıyor musunuz, sevgili kuzenim? Bu, tıpkı yalnızlık çeken zehirli yılanların bir sendikanın çatısı altında bir araya gelmeleri veya haydutların bir ticaret odası kurmaları gibi bir şey! Zira yasalar dünyanın en kişisellikten uzak şeyleri olduğundan, kişilik de kısa bir süre sonra kişisellikten uzaklığın hayali bir buluşma noktasından başka bir şey olmayacak, ve bu kişilik için sizin yoksun kalmak istemediğiniz o onurlu çıkış noktasını bulabilmek de çok zorlaşacak..."

Ulrich, işte bu minvalde konuştu, ve Diotima da arada sırada: "Fakat sevgili dostum, insan her şeyi olabildiğince kişisel olarak yapmalı!" gibisinden itirazlarda bulundu. - Sonunda da şöyle dedi: "Bugün gerçekten de ilâhiyat havasındasınız; sizin bu yanınızı bugüne kadar hiç tanımamıştım!" Diotima, yeniden yorgun düşmüş bir dansçı gibi oturmaya başlamıştı. Güçlü ve güzel bir kadınlığı yansıtıyordu; bir biçimde bunu kendisi de bütün uzuvlarında hissetmekteydi. Kuzeninden haftalar boyunca kaçmıştı, hatta belki de aylar olmuştu. Ama kendisiyle aynı yaşta olan bu yakınından hoşlanıyordu. Ulrich, zayıf bir ışığın aydınlatığı küçük odada, sırtında frakıyla komik görünüyordu, bir tarikat şövalyesi gibi, siyah ve beyazdı; bu siyah ile beyazda, bir çarmının tutkusundan bir şeyler gizliydi. Diotima, sade döşeli küçük odada etrafına bakındı, Paralel-Eylem uzaklardaydı, ardında büyük ve tutkulu kavgalar vardı, bu oda, görev kadar yalındı, atmosferi aynanın köşelerindeki sorgun çiçekleriyle ve üstü yazılmamış, renkli kartpostallarla yumuşatılmıştı; demek ki Rachel aynada kendini seyrettiğinde, yüzü bunların arasından, büyük kentin ihtişamıyla çerçevelenmiş olarak gözükmekteydi. Yüzünü nerede yıkıyordu acaba? O dar ve küçük kutunun içinde, kapağı açıldığında, teneke bir leğen olmalıydı - diye hatırladı Diotima, ve sonra şöyle düşündü: Bu erkek hem istiyor, hem de istemiyor.

Ona sakın nazarlara baktı, dostane duygular besleyen bir dinleyiciydi. "Arnheim, benimle gerçekten evlenmek istiyor mu?" diye sordu kendi kendisine. Arnheim, istediğini söylemişti. Ama daha sonra bu konuda ısrar etmemişti. Konuşacağı başka pek çok şey vardı. Ancak kuzeninin de, sudan şeylerden söz etmek yerine, sorması gerekirdi: Nedir durum? Neden sormuyordu?! Diotima'ya, iç dünyasındaki kavgaları ayrıntılı olarak anlattığı takdirde, sanki Ulrich onu anlayacakmış gibi geliyordu. Değiştiğini anlattığında, kuzeni ona her zamanki alışkanlığıyla: "Peki bunun bana bir yararı dokunacak mı?" diye sormuştu. Küstah! Diotima, gülümsedi.

Aslına bakılırsa, ikisi de gerçekten tuhaf erkeklerdi. Acaba kuzeni neden Arnheim'dan bu kadar hoşlanmıyordu? Diotima, Arnheim'ın onun dostluğunu aradığını biliyordu; öte yandan, kendi sert sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Arnheim da Ulrich'in kafasını meşgul etmekteydi. "Ve onu ne kadar da yanlış anlıyor,"

diye düşündü Diotima bir defa daha "bunu önleyebilmek mümkün değil!" Öte yandan şimdi söz konusu olan, sadece ruhunun Daire Başkanı Tuzzi ile evli olan bedenine başkaldırması değildi; kimi zaman bedeni de Arnheim'in kararsız ve aşırılığa eğilimli aşkı yüzünden bir çölün kıyısında sürünüp duran ruhuna karşı başkaldırmaktaydı; bu çölün üzerinde belki sadece seraptan farksız bir hasret yanılması titremekteydi. Diotima, aslında acısını ve zaafını kuzeniyle paylaşmak isterdi; Ulrich'in normalde sergilediği kararlı tekyanlılık, hoşuna gidiyordu. Arnheim'in dengeli çokyönlülüğü elbette daha çok takdire değerdi, fakat Ulrich, bir karar âni gelip çattığında, her şeyi mutlak bir belirsizlik içerisinde eritmeyi yeğleyen teorilerine rağmen, bu kadar tereddüt etmezdi. Diotima bunu hissediyordu, ama bu hissinin kaynağını bilemiyordu; belki de tanışmalarının başlangıcından bu yana Ulrich için hissettiklerinin bir parçası da buydu. Şu anda Arnheim, Diotima'ya ruhunu her yönüyle aşan, muhteşem ve ağır bir yük, olağanüstü çaba harcamasını gerektiren bir neden gibi gelirken, sanki Ulrich'in söylediği her şey sadece ve sadece insanın yüzlerce ilişki arasında sorumluluk ilişkisini unutmamasına, böylece de şüpheli bir özgürlük durumu içersine girmesine yol açıyordu. Diotima ansızın kendini olduğundan daha güç bir insan gibi yapma ihtiyacını duydu; neden böyle bir duyguya kapıldığını tam olarak açıklayamıyordu, ama bu, ona aynı zamanda genç bir kızken küçük bir erkek çocuğunu kollarına alıp bir tehlikeden kurtardığını hatırlatmıştı; çocuk, buna karşı koymak için dizleriyle hep onun karnına vurmuştu. Sanki bacadan küçük odanın içine düşmüşçesine aklına geliveren bu hatıranın gücü, Diotima'nın dengesini tamamen bozdu. "Ölçüsüz, öyle mi?!" diye düşündü. Ulrich, neden sürekli olarak kendisine bunu soruyordu? Sanki Diotima, ölçüsüz olamazmış gibi?! Ulrich'i dinlemeyi unutmamıştı, bu nedenle yeri mi, değil mi, bunu da bilmiyordu, sadece karşısındakinin sözünü kesti, söylediklerinin hepsini öylece bir yana itti, ona bir anda, söylediği her şeye bir karşılık olmak üzere ve gülerek (yani sadece güldüğünü zannediyordu, yoksa bu âni heyecan içersinde bundan pek emin değildi) şu yanıtı verdi: "Ama ben, ölçüsüz âşığım!"

Ulrich, gülümseyerek yüzüne baktı. "Bunu asla yapamazsınız" dedi.

Diotima ayağa kalkmıştı, elleri saçlarının arasındaydı, Ulriche hayret dolu gözlerle bakakaldı.

"Çünkü ölçüsüz olabilmek için," diye açıkladı Ulrich sakın bir ifadeyle "insanın çok net ve nesnel olabilmesi gerekir. Bugünkü Ben'in ne kadar tartışmalı olduğunu bilen iki adet Ben, eğer aralarındaki şey gelişigüzel bir eylem değil de illa aşk olacaksa eğer, birbirlerine kenetlenirler, yani ben böyle düşünüyorum; birbirlerine öyle bağlanmışlardır ki, daha büyük bir şeye doğru değişime uğradıklarını hissedерlerse eğer, biri ötekinin nedeni olur, ve böylece bir sis bulutu gibi boşlukta gezinirler. Bu noktada yanlış hareketler yapmamak son derece güçtür, hatta insan bir süre doğrularını yapmış olsa bile. Çünkü aslında, dünyada doğru olanı hissetmek güçtür! Bunun için, genel bir önyargının tam aksine, neredeyse kırk yarmak gerekir. Ayrıca benim de size özellikle söylemek istediğim, zaten buydu. Siz, Diotima, bana bir başmelek olma ihtimalini atfettiğinizde, çok gururumu okşamış oldunuz; burada, sizin de kısa sürede göreceğiniz gibi, tevazuyu elden bırakmak istemiyorum. Çünkü insanlar bütünüyle nesnel olabildikleri takdirde -ki bu, neredeyse kişisel olmamakla bir demektir-, o zaman bütünüyle de âşık olabilirler. Çünkü ancak o zaman bütünüyle duygu ve düşünce olabilirler; ve insanı oluşturan bütün öğeler kırılıgandır, çünkü birbirlerine kavuşmak için çaba harcarlar, sadece insanın kendisi böyle değildir. Demek ki ölçüsüz âşık olmak, belki de sizin hiç istemediğiniz bir şeydir...!"

Ulrich, bunu olabildiğince sade bir ifadeyle söylemeye çalışmıştı; hatta yüz ifadesini düzene sokabilmek için yeni bir sigara da yaktı, ve Diotima da sıkılganlığından ötürü ona tutulan sigarayı kabul etti. Yüzüne şakacıktan inatçı bir ifade verdi ve bağımsızlığını göstermek için sigaranın dumanını havaya üfledi, çünkü Ulrich'i tam olarak anlamamıştı. Ancak bir bütün olarak olaydan, yani kuzeninin her şeyi ansızın, özellikle yalnız kaldıkları bu odada söyleyivermesinden, bu arada da, vücutların bu daracık yerdeki etkileşimini manyetik bir akım gibi hissetmelerine rağmen, onun elini tutmak veya saçlarına dokunmak için en küçük bir çaba bile harcamamasından çok fazla etkilenmişti. -Şimdi ikisi kalkıp da...? diye düşündü Diotima. Fakat bu odada ne yapılabilirdi ki? Diotima etrafına bakındı. Bir fahişe gibi mi davranmalıydı? Ama nasıl

yapılırdı böyle bir şey? Peki zırlamaya başlasaydı? Zırlamak, aklına ansızın gelen, okul zamanlarından kalma bir kelimeydi. Birdenbire Ulrich'in talep ettiği şeyi yapsaydı, soyunsaydı, kollarıyla onun omuzlarına sarılsaydı ve şarkı söyleseydi, ama nasıl bir şarkı söyleyebilirdi? Arp mı çalmalıydı? Ulriche gülümseyerek baktı. Onu, yanında istediğini yapabileceği, terbiyesiz bir erkek kardeş gibi görüyordu. Ulrich de gülümsemekteydi. Fakat onun gülümsemesi, kör bir pencere gibiydi; zira baştan çıkıp Diotima ile bu konuşmayı yaptıktan sonra, bu yüzden kendini sadece utanmış hissediyordu. Yine de Diotima'nın içinde bu erkeği sevebilme olasılığına değgin bir sezgi vardı; ona göre bu, modern müzik hakkındaki düşüncesi gibiydi, yani tatmin edebilmekten bütünüyle uzak, ama heyecan verici bir farklılıkla dopdolu bir şey. Ve Diotima, kendisinin bunu doğal olarak Ulrich'den daha çok sezdiğini varsaymasına rağmen, onun önünde dururken bacakları gizliden yanmaya başladı, bu yüzden, sanki konuşma çok fazla sürmüş gibi bir ifadeyle kuzenine ansızın şöyle dedi: "Sevgili dostum, imkânsız bir şey yapmaktayız; siz kısa bir süre daha burada yalnız kalın, ben kendimi tekrar konuklarımıza göstermek üzere önden gidiyorum."

FischeVlerin Evinde Savaş ve Aşk

Gerda, Ulrich'in ziyaretini boşuna bekledi. Hakikate gelince, Ulrich bu vaadi unutmuştu veya ancak başka bir yerde bir işi olduğu anlarda hatırlıyordu.

"Bırak şunu!" diyordu Bayan Klementine, Müdür Fischel homurdandığında. "Bir zamanlar yetiyorduk ona, ama şimdi muhtemelen burnu büyüdü. Eğer onu ziyarete gidersen, durumu daha da kötüleştirmiş olursun; bunun için fazla beceriksizsin."

Gerda, eski dostunu özlemekteydi. Onun gelmesini istiyordu ve geldiği takdirde de bu defa gitmesini isteyeceğini biliyordu. Yirmi üç yaşında olmasına rağmen, babasının desteğini alarak ona dikkatle talip olan Bay Glanz adlı birinin ve bazen erkeklerden çok okul çocuklarına benzettiği Hristiyan-Germen arkadaşlarının dışında, daha hiçbir şey yaşamamıştı. "Neden asla gelmiyor?" diye soruyordu kendi kendine Ulrich'i düşündüğü zamanlar. Kendi dost çevresinde Paralel-Eylemin Alman halkının tinsel bağlamdaki bir yıkımının başlangıcı olacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı, ve Gerda, Ulrich'in katılmış olmasından ötürü ondan utanç duyuyordu; kendisinin bu konuda nasıl düşündüğünü ondan dinlemekten memnun olacaktı ve Ulrich'in kendini haklı çıkaracak nedenlerinin bulunduğunu umut ediyordu.

Annesi, şöyle diyordu babasına: "Sen, bu olaya katılma fırsatını kaçırdın. Oysa Gerda için iyi olurdu ve onun başka şeyler düşüncesini sağlardı; Tuzzi'lerin evine bir sürü insan girip çıkıyor." Müdür Fischel'in, Ekselanslarının davetine yanıt vermeyi ihmal ettiği anlaşılmıştı. Bu yüzden çekeceği vardı.

Gerdanın kendi dost ruhları diye adlandırdığı gençler, Penelope'nin talipleri gibi Fischel'in evine dadanmışlardı ve genç bir Alman insanının Paralel-Eylem karşısında ne yapması gerektiğini tartışıyorlardı. Bay Fischel, Gerdanın "ruhsal rehberi" olan Hans Sepp'i bir zamanlar bunların olması için bir sürü para döküp özel öğretmen diye tutmadığını söyleyerek pişmanlığını dile getirdiğinde, Bayan Klementine ona: "Bir maliyecinin bazı koşullar altında bir sanat ve kültür hamisi olarak da varlık göstermesi gerekir!" diye karşı çıkıyordu. - Durum, gerçekten de böyledi: Üniversite öğrencisi olan ve görünüşte hiçbir para kazanma şansı bulunmayan Hans Sepp, özel öğretmen olarak eve girmişti ve sadece evin içinde egemen olan karışıklıklardan yararlanarak bir tiran olup çıkmıştı; şimdi artık Gerdanın da arkadaşları olan arkadaşlarıyla Fischel'lerin evinde, -aynı ırktan olanlar ile olmayanlar arasında bir ayrım gözetmediği söylenen— Diotima'nın çevresinde Yahudi ruhunun ağlarına takılmış olan Alman soylu sınıfının nasıl kurtarılabileceğini tartışmaktaydı. Bu konu her ne kadar Leo Fischel'in önünde genelde yalnızca dikkatli bir tarafsızlıkla açılmakta idiyse de, yine de kullanılan kelimeler ve değinilen ilkeler, ev sahibinin sınırlarını bozmaya yetiyordu. Büyük simgeler yaratmaktan âciz bir yüzyılda, mutlak bir felakete götüreceği kesin olan böyle bir deneyin yapılmasından ötürü duyulan tedirginlik dile getiriliyordu, ve "olağanüstü önemli", "yüceltici insanca kılma", "özgür insanlaştırma" gibi söylemler bile, her duyduğunda Fischel'in burnundaki gözlüğün titremesine yol açıyordu. Kendi çatısının altında, hayatı düşünme sanatı, tinsel gelişmenin imgesi ve eylemlerarası titreşim gibi kavramlar geliştirilmekteydi. Fischel, her on dört günde bir evinde bir "arınma saati'nin düzenlendiğinin farkına varmıştı. Bu konuda aydınlatılması için ısrar etmişti. Bu saatler sırasında hep birlikte Stefan George okunduğu ortaya çıkmıştı. Leo Fischel, eski tarihli bir ansiklopedisinde bu kişinin kim olduğunu boşuna arayıp durmuştu. Onun gibi eski bir liberali en çok öfkeliendiren şey ise çatısının altındaki bu acemi yeniyetmelerin, Paralel-Eylemden söz ettiklerinde, bu olaya katılan bakanlık raportörlerini, banka müdürlerini ve bilim adamlarını "şişirilmiş insancıklar" diye nitelendirmeleri idi; bu gençler, aşağılayıcı bir tavırla artık büyük düşüncelerin olmadığını, olsa bile bunların kimse tarafından anlaşılma-

dığını iddia etmekteydiler; insandan yana olmayı bile boş lâf diye önemsemiyorlar, sadece ulusa veya, kendi adlandırmalarıyla, halk kültürüne, gelenek ve göreneklere birer gerçeklik olarak geçerlilik tanıyorlardı.

"İnsanlık, bana hiçbir şey çağrıştırmıyor, baba" diye yanıt veriyordu Gerda, babasının itirazlarıyla karşılaştığında, "bu kavram bugün artık her türlü içerikten yoksun; ama benim ulusum, evet, bunun gözle görülür elle tutulur bir yanı var!"

O zaman Leo Fischel: "Senin ulusun!" diye konuşmaya başlıyor, büyük peygamber ve bir zamanlar Trieste'de avukatlık yapmış olan kendi babası hakkında bir şeyler anlatmak istiyordu.

"Biliyorum" diye sözünü kesiyordu Gerda. "Ama benimkisi, tinsel bir ulus; ben, ondan söz ediyorum."

O zaman babası: "Seni aklın tekrar başına gelinceye kadar odana kilitleyeceğim!" diyordu. "Ve arkadaşlarına da bu evi yasaklayacağım. Çünkü hepsi de çalışacak yerde sadece kendi vicdanlarıyla uğraşan, disiplin nedir bilmeyen insanlar!" "Biliyorum baba," diye yanıt veriyordu Gerda "nasıl düşündüğünü biliyorum. Siz yaşlılar, karnımızı doyurduğunuz için bizi aşağılayabileceğinize inanmaktasınız. Hepiniz, buyurgan kapitalistlersiniz."

Böyle konuşmalar, Leo Fischel'in babalık duygusundan kaynaklanan kaygılar nedeniyle, ender olmuyordu.

"Peki ben kapitalist olmasaydım, neyle yaşayacaktın?" diye soruyordu o zaman evin efendisi.

Gerda, konuşmanın sınırlarının bu şekilde genişlemesini normalde: "Ben her şeyi bilemem" diyerek kesiyordu. "Fakat bilim adamlarının, eğitimcilerin, din adamlarının, politikacıların ve başkaca eylem insanlarının yeni inanç değerleri yaratmak üzere olduklarını biliyorum!"

Müdür Fischer, belki şu ironik soruyu sorma zahmetine de giriyordu: "O din adamları ve politikacılar da sizlersiniz herhalde?!" ama bunu, sadece son sözün kendisinde kalması için yapıyordu; akla aykırı olan bir şeyin, sırf alışkanlık yüzünden, sonunda ona geri çekilmek zorunda kalabileceği korkusunu ne kadar akla yakın gösterdiğini Gerda anlamadığı için memnundu. Sonunda iş, böyle konuşmaların sonunda Leo Fischel'in birkaç defa Paralel-Eylemin düzenini dikkatli bir biçimde savunmaya başlaması noktasına ka-

dar vardı; ama bunu yalnızca, Klementine'nin söylenenleri duyamayacak kadar uzakta olduğu zamanlar yapıyordu.

Gerdanın babasının uyarıları karşısındaki direnişine sabırlı bir çilecinin atmosferini kazandıran, Leo ve Klementine'nin de hissettiklerinde kafalarını karıştıran şey, bu evin içinde masum bir şehvetin soluğunun dolanmakta oluşuydu. Gençler arasında, büyüklerin karşısında ısrarlı bir suskunluğu sürdürdükleri pek çok şey konuşuluyordu. Ulusal duygu diye adlandırdıkları şeyin, yani hep kavga halinde olan egoların düşlenen bir birlik ve bütünlük içerisinde erimesinin bile, büyüklerin o insanı için için yiyen aşk ilişkilerinin aksine, kanatlarını açmış Eros'u çağrıştıran bir yanı vardı. Bu gençler, "ölçsüz arzu", "salt varoluştan kaynaklanan hazzın şişirilmiş ve kaba saba yalanı"¹ diye adlandırdıkları şeyi aşağılıyorlardı, buna karşılık hislerin ötesindeliğinden ve iştiyaktan o kadar çok söz ediyorlardı ki, dinleyenin ruhunda elde olmaksızın ve karşıtlık aracılığıyla aşk ateşine ve şehvete yönelik inceden bir düşünce filizleniyordu; Leo Fischel bile bu gençlerin konuşurken sergiledikleri sınırsız heyecanın düşüncelerinin köklerini dinleyiciye kimi zaman bacaklarına kadar hissettirdiğini itiraf etmek zorunda kalıyordu, ama bu durumu kınıyordu, çünkü büyük düşünceler karşısında saygı duyulmasını talep ediyordu.

Klementine ise buna karşılık şöyle diyordu: "Her şeyi reddetmekten vazgeçmelisin, Leo!"

O zaman Leo: "Mülkiyetin ruhtan yoksun kılındığını nasıl iddia edebilirler?" diyerek karısıyla kavga etmeye başlıyordu. "Ben, ruhtan yoksun mu kaldım?! Belki de sen kısmen öylesindir, onların konuşmalarını ciddiye aldığın için!"

"Bunu anlamıyorsun, Leo; onlar, Hristiyanlık doğrultusunda düşünüyorlar, bu hayatın yanından geçerek yeryüzünde daha yüce bir hayata ulaşmak istiyorlar."

"Böylesine, Hristiyanlık doğrultusunda değil, fakat uçuk düşünmek denir!" diye savunuyordu kendini Leo.

"Asıl hakikati sonunda belki de gerçekçi olanlar değil, fakat iç dünyaya bakanlar görürler" diyordu Klementine.

"İşte buna gülerim!" diye iddiasını sürdürüyordu Leo. Fakat yanılıyordu, ağlıyordu; içinden, çevresindeki tinsel değişikliklere egemen olamamanın acıyla ağlıyordu.

Müdür Fischel, şimdi eskiden olduğundan daha sık açık havaya çıkma ihtiyacını hissetmekteydi; iş bitiminden sonra eve dönmekte acele etmiyordu, ve henüz gündüz vaktiyken bürosundan çıktı-ğında, mevsimin kış olmasına rağmen kentteki parklardan birinde gezinmeyi seviyordu. Ta stajyerlik döneminden beri bu parkları se-verdi. Anlayamadığı bir nedenden ötürü, kent yönetimi sonbahar sonlarında parklardaki demirden yapılma açılır kapanır sandalye-leri yeniden boyatmıştı; şimdi canlı yeşil renkteki sandalyeler, kar-beyazı yollarda birbirine dayanmış olarak duruyor ve insanın hayal gücünü ilkbaharın renkleriyle kamçıyordu. Leo Fischel bazen, tamamen yalnız başına ve sarınıp sarmalanmış olarak, bir oyun alanının veya gezinti yolunun kenarındaki bu sandalyelerden biri-ne oturuyor, güneşin altında kendilerine emanet edilmiş çocuklarla birlikte kısa özgü bir sağlıklı görünüm oluşturan çocuk bakıcılarını seyrediyordu. Çocuklar, diavolo oynuyorlar veya küçük kartopları atıyorlardı, küçük kızlar ise iri kadın gözleriyle bakıyorlardı; ah, diye düşünüyordu Fischel, işte bu gözlerdir ki, yetişkin bir güzel kadının yüzünde, sanki gözleri çocuk gözüyümüş izlenimine yol açan o muhteşem etkiyi yaratırlar. Gözlerinde sevginin henüz bir masal havuzunda yüzdüğü ve sonradan bir leylek tarafından kapılıp götürüleceği küçük kızları seyretmekten hoşlanıyordu; bu hoşlan-ma, kimi zaman onların bakıcılarına da yönelik oluyordu. Gençlik yıllarında bu manzaranın tadını sıkça çıkarmıştı; o zamanlar henüz hayatın vitrinlerinin önünde duruyordu ve içeri girecek parası yoktu, sadece kaderin ona ilerde neler hazırlayacağını düşünmesine izin vardı. Leo, kaderin ona acınası yeterlilikte pay ayırdığını düşünüyordu ve kimi zaman gençliğin gerilimiyle dopdolu, yeniden saf-ranlarla yemyeşil çimler arasında oturmakta olduğuna inanıyordu. Daha sonra, gerçeklik bilinci tekrar kar örtüsüne yeşil renkli demir cilaya döndüğünde, her zaman tuhaf bir biçimde gelirini düşünüyordu; para, bağımsızlık sağlardı, ancak halen aylığı bütünüyle ailenin ihtiyaçlarına ve mantığın gerektirdiği birikimlere gidiyordu; demek ki -diye düşünüyordu-, kendini bağımsız kılabilmek için resmi işinin yanında başka bazı şeyler de yapması gerekiyordu, belki de, kendisi düzeyindeki genel müdürlerin yaptıkları gibi, borsa hakkındaki bilgilerinden yararlanmalıydı. Fakat böyle düşünceler Leo'ya, sadece oyun oynayan kız çocuklarını seyrettiğinde yaklaşı-

yordu ve o da, spekülasyon için gerekli yaradılışı içinde asla taşımadığından, bu düşünceleri geri çeviriyordu, işi, ticari temsilcilikti, müdürlüğün yalnızca unvanını taşıyordu, bundan ötesine geçebilme gibi bir umut yoktu, ve Leo Fischel, hemen kendisinininki gibi bir emekçi sırtın artık özgürce doğrulamayacak kadar bükülmüş olduğu gerekçesiyle kendi kendini hizaya getiriyordu. Bunu düşünmesinin tek nedeninin, kendisi ile o parkta geçen anlarda onun gözünde hayatın baştan çıkarıcılığını temsil eden güzel çocuklar ve onların güzel dadıları arasına aşılamaz bir engel dikmek olduğunu bilmiyordu; çünkü onu eve gitmekten alıkoyan keyifsizlik içersinde bile ıslah olmaz bir aile düşkünyüdü ve evdeki cehennemi Tanrı ile eşdeğerde bir unvan-müdürünün çevresinde kanat çırpın meleklerle dönüştürebilmek için feda etfneyeceği şey yoktu.

Ulrich de parklardan hoşlanırdı ve yolu imkân tanıdığında, oralardan geçerd; böylece o günler esnasında yeniden Fischel ile karşılaştı ve Fischel bir anda Paralel-Eylem yüzünden evde çektiklerinin hepsini hatırlayıverdi. Genç dostunun kendisinden büyük olan dostlarının davetlerini daha iyi değerlendirmeyişinden ötürü duyduğu memnuniyetsizliği dile getirdi; kendini buna inandırabilmesi kolaydı, çünkü zamanla yüzeysel dostluklar da en yakınları gibi eski dostluklara dönüşüyordu.

Eski genç dost, Fischel'i görmekten hakikaten büyük sevinç duyduğunu iddia etti ve kendisini o zamana kadar bu konuda engellemiş olan gülünç meşguliyetinden yakındı.

Fischel ise zamanın olumsuz gelişmesinden ve işlerin ağırlığından yakındı. Ayrıca da ahlâkın bunca gevşemiş olmasından. Her şey aşırı maddileşmiş ve telaşa dönüşmüştü.

"Oysa ben de şu anda size gıpta edebileceğimi düşünmüştüm!" diye karşılık verdi Ulrich. "Tüccarın mesleği, ruh için gerçek bir sanatoryum olmalı! Çünkü ticaret, en azından ideal olarak temiz bir temele dayanan bir meslek!"

"Bu doğru!" diye onayladı Fischel. "Tüccar, insanlığın ilerlemesine hizmet eder ve izin verilen ölçüler içersindeki bir yararla yetinir. Ama bu arada durumu da herkes kadar kötüdür!" diye ekledi melankolik bir ifadeyle.

Ulrich, ona kendisine eve kadar eşlik etmeye hazır olduğunu söylemişti.

Eve vardıklarında, son derece gergin bir atmosferle karşılaştılar.

Bütün arkadaşlar gelmişlerdi ve büyük bir sözlü kavga sürüp gitmekteydi. Bu gençler henüz liseye gidiyorlardı ya da yüksek okulların ilk yarıyıllarındaydılar, içlerinden ticari işlerde çalışanlar da vardı. Çevrelerinin nasıl oluşmuş olduğunu artık kendileri de hatırlamıyorlardı. Teke tek tanışmalarla meydana gelmiş olmalıydı. Bazıları ulusal öğrenci birliklerinde, bazıları sosyalist ya da Katolik öğrenci hareketlerinde, kimileri de göçmen kuşlar gibi orada burada dolanırken tanışmış olmalıydılar.

Hepsinde ortak tek noktanın Leo Fischel olduğunu varsaymak, çok yanlış olmayacaktır. Çünkü bir tinsel hareket, sürekli olmak istediği takdirde, bir vücuda ihtiyaç duyar; burada da bu vücut, ikramlarıyla ve Bayan Klementine'nin trafiğe getirdiği belli bir düzenle Fischel'lerin eviydi. Gerda, bu eve aitti; Hans Sepp, Gerda'ya aitti ve kirli ten rengi ve tertemiz ruhuyla üniversite öğrencisi Hans Sepp, gençler herhangi bir lider tanımadıklarından, lider değil ise de, aralarında tutkusu en güçlü olanlarıydı. Arada başka yerlerde toplandıkları da oluyordu ve oralarda ev sahipliğini Gerda'dan başka hanımlar yapıyorlardı; ancak hareketin çekirdeği, anlatıldığı şekilde oluşmuştu.

Bütün bunlara rağmen bu gençlere egemen olan ruhun nereden geldiği yine de bir tuhaftı, tıpkı yeni bir hastalığın ortaya çıkışı veya talih oyunlarından birinde arka arkaya aynı numaranın kazanması gibiydi. Eski Avrupa idealizminin güneşi sönmeye yüz tuttuğunda ve beyaz ruh karardığında, çok sayıda meşale elden ele dolaşmıştı —bunlar, düşüncelerin meşaleleriydi; nereden çalındıklarını veya nerede icat edildiklerini ancak Tanrı bilirdi!— ve şurada burada, küçük bir tinsel ortaklığın dalgalanan ateş denizini oluşturmuşlardı. Böylece son yıllarda, büyük savaş bu durumdan gereken sonuçları çıkarmazdan önce, gençler arasında aşktan ve birlikten de çok söz ediliyordu; özellikle banka müdürü Fischel'in evindeki genç Yahudi karşıtları, her şeyi kapsayan bir aşkın ve ortaklığın simgesi altında bir araya gelmişlerdi. Hakiki ortaklık, bir iç yasanın etkinliğidir ve en derinlikli, en yalın, en eksiksiz ve en birinci olan yasa da aşkın yasaıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu, aşağı ve duyusal düzeyde aşk değildir; çünkü bedensel mülkiyet, parasal mülkiyetin bir

icadıdır ve sadece ayırıcı, anlamlılıktan koparıcı etki gösterir. Öte yandan insan, doğal olarak her insanı sevmez. Ama her karakter karşısında, o karakter hakiki bir insan niteliğiyle çaba harcadığı takdirde, sorumluluğu bütünüyle kendisine ait olmak üzere, saygı duyabilir.

Fakat o gün Bayan Klementine'nin karşısında kendi içinde birlik ve bütünlük taşıyan bir cephe oluşmuştu; Bayan Klementine, kendini bir defa daha içinde genç hissetmekten büyük memnuniyet duyuyor ve evlilikteki aşkın bir sermayenin faiz geliriyle çok yakın bağlantısı bulunduğunu kendine itiraf ediyordu; buna karşılık arı ırktan olanların ancak arı ve kendi aralarında kaldıkları sürece simgeler yaratabilecekleri gerekçesiyle, Paralel-Eylemin mahkûm edilmesine asla izin vermek istemiyordu. Ev sahibi, kendini güçlkle tutuyordu; Gerdanın yanaklarının altında ise, odayı terk etmeye razı edilmeyen annesine duyduğu öfke yüzünden kırmızı yuvarlak lekeler belirmişti. Leo Fischel, Ulrich'le birlikte eve girdiğinde, Gerda da Hans Sepp sözünü kesmesini rica eden gizli işaretler yaptı; bunun üzerine Hans Sepp, yatıştırıcı bir ifadeyle: "Zamanımızın insanları büyük bir şey yaratmayı asla başaramıyorlar!" dedi, böylece de meseleyi artık alışılmış olan bir zemine, kişiselikten uzak bir zemine getirmiş olduğuna inandı.

Ancak o anda bir talihsizlik eseri Ulrich söze karıştı ve, biraz da Fischel'e karşı bir muziplik olmak üzere, Hansa bir ilerlemeye hiç mi inanmadığını sordu.

"İlerleme mi?!" diye yanıt verdi Hans Sepp ona tepeden bakan bir ifadeyle, "ilerlemeye gelmeden, bundan yüz yıl önce nasıl insanlar varmış, bir karşılaştırmaya bakalım: Beethoven! Goethe! Napoléon! Hebbell!"

"Hımm," dedi Ulrich "sonuncusu, bundan yüz yıl önce daha bir bebektir."

"Bu genç beyler sayısal kesinlikten nefret ederler!" diye açıkladı Müdür Fischel keyifle. Ulrich, o konuya girmede; Hans Sepp'in ondan kıskançlıkla nefret ettiğini biliyordu, fakat kendisinin Gerdanın tuhafarkadaşlarına söylemek istedikleri vardı. Bu nedenle çevrenin içine oturup konuşmaya başladı: "İnsanoğlunun kapasitesinin tek tek dallarında öylesine yadsınması olanaksız ilerlemeler kaydediyo-

ruz ki, onların ardından yetişememek gibi bir duyguya kapılıyoruz; acaba aynı nedenle, herhangi bir ilerleme yaşamadığımız gibi bir duyguya da kapılamaz mıyız? Sonuçta ilerleme dediğimiz şey, bütün çabalardan ortaklaşa çıkan bir sonuçtur, ve insan aslında gerçek ilerlemenin hep kimsenin istememiş olduğu bir şey olacağını peşinen söyleyebilir."

Hans Sepp'in koyu renkli kâkülü, titreyen bir boynuz gibi ona yöneldi. "İşte, kendiniz söylüyorsunuz: Kimsenin istememiş olduğu bir şey! Boşuna bir koşuşturma; belki yüz yol, ama aslında hiçbir yolun olmaması! Yani sadece düşünceler, fakat ruh yok! Ve karakter yok! Cümle, sayfadan fırlar; kelime, cümleden fırlar, bütünü, artık bir bütün değildir - der Nietzsche; tabii Nietzsche'nin ben tutkusunun da varlığa ilişkin bir değersizlik olması bir yana! Bana, örneğin hayatınızı ona göre yönlendirdiğiniz tek bir sağlam ve nihai nite-likte bir değer söyleyin!"

"Hem de hemen ha!" diye protestoda bulundu Müdür Fischel; fakat Ulrich, Hans'a bir soru yöneltti: "Gerçekten de bir son değer olmadan yaşayamaz mısınız?"

"Hayır" dedi Hans. "Ama size itiraf etmek isterim ki, bu yüzden mutsuz olmam da kaçınılmaz."

"Hay şeytan alsın sizi!" diye güldü Ulrich. "Yapabileceğimiz her şey, aşırı sert olmamamız ve en yüksek bilgiyi beklememiz temeline dayanıyor; ortaçağ, bunu yaptı ve bilgisiz kaldı."

"Orası çok tartışmalı" diye yanıt verdi Hans Sepp. "Ben, *bizim* bilgisiz olduğumuzu iddia ediyorum!"

"Fakat kabul etmelisiniz ki bizimkisi, görünüşe bakılırsa çok mutlu ve değişikliklerden yana zengin bir bilgisizlik."

Arkalardan, rahat ifadeli bir sesin homurdandığı duyuldu: "Değişikliklerden yana zengin! Bilgi! İlerleme! Bunlar, kapitalizmin paramparça ettiği bir zamana ait mekanik düşünme biçiminin kavramları! Size daha fazlasını söylemem gereksiz -"

Leo Fischel de homurdandı; anlayabildiği kadarıyla, Ulrich bu saygısız gence aşırı ilgi göstermişti; cebinden çıkardığı bir gazetenin arkasına gizlendi.

Fakat bütün bunlar, Ulrich'i eğlendirmekteydi. "Altı odasıyla, hizmetçiye ait banyosuyla, elektrikli süpürgesiyle vesaire, modern burjuva evi, yüksek tavanlı odaları, kalın duvarları ve güzel kemer-

leriyle eski evlerle karşılaştırıldığında, bir ilerleme midir, değil midir?" diye sordu.

"Hayır, değildir!" diye bağırdı Hans Sepp.

"Posta arabasıyla karşılaştırıldığında, uçak bir ilerleme midir?"

"Evet!" diye bağırdı Müdür Fischel.

"El işiyle karşılaştırıldığında makine?"

"El işi!" diye bağırdı Hans, "makine!" Leo.

"Oyle sanıyorum ki," dedi Ulrich "her ilerleme, aynı zamanda bir gerilemedir, ilerleme hep ancak belli bir anlamda vardır ve hayatımızın bir bütün olarak anlamı bulunmadığından, bir bütün olarak herhangi bir ilerlemeye de sahip değildir."

Leo Fischel, gazeteyi indirdi: "Altı günde Atlantik'i geçmek ya da bunun için altı hafta harcamak - hangisi daha iyi sizce?"

"Buna herhalde, her ikisini de yapabilmek mutlaka bir ilerlemedir diye yanıt verirdi. Ama bizim genç Hristiyanlarımız bunu da kabul etmiyorlar."

Çevre, gerilmiş bir yay gibi hareketsiz kaldı. Ulrich, saldırı isteğini değil, sadece konuşmayı felce uğratmıştı. Sakin bir ifadeyle devam etti: "Fakat bunun tersi de söylenebilir: Hayatımızda tek tek ilerlemeler varsa eğer, o zaman o hayatın tek tek anlamları da vardır. Fakat örneğin bir zamanlar Tanrılara insanları kurban etmenin, cadıları yakmanın veya saçları pudralamanın bir anlamı vardıysa eğer, o zaman daha hijyenik âdetlerin ve insanca davranışların ilerlemeler olmasına rağmen, bunlar da anlamlı bir yaşama duygusu niteliğiyle varlığını sürdürür. Yanlış olan, ilerlemenin hep eski âdetleri ortadan kaldırmaya çalışmasıdır."

"Belki de şunu mu demek istiyorsunuz," diye sordu Fischel "o iğrenç karanlıklarını geride bıraktıktan sonra, yeniden insanları kurban etmeye mi dönmeliyiz?!"

"Karanlık olduğu hiç de o kadar kesinlikle iddia edilemez!" diye yanıt verdi Hans Sepp, Ulrich'in yerine. "Siz masum bir tavşanı midenize indirirseniz, bu karanlık bir eylemdir; ancak bir yamyam dini merasimlerle yabancı kabileden birini yediğinde, onun iç dünyasında neler olup bittiğini bilemeyiz!"

"Aşılmış olan o çağlarda gerçekten de bir şeyler olmuş olmalı," diye ona katıldı Ulrich "yoksa o kadar çok sayıda hoş insan bir

zamanlar olup bitenlere rıza göstermezdi. Belki de aynı şeyden bizler de büyük kurbanlar vermeden yararlanabiliriz, ne dersiniz? Ve belki de özellikle bugün hâlâ çok sayıda insanı kurban etmemizin nedeni, insanlığın eski düşüncelerinin nasıl doğru bir şekilde aşılabileceği sorusunu asla açık ve seçik sormamış oluşumuzdur!? Bütün bunlar, güç ifade edilebilen ve bulanık ilişkiler."

"Ama sizin düşünme tarzınız bağlamında istenen hedef, hep bir toplam veya bir bilanço olarak kalıyor!" diye patladı Hans Sepp, bu defa Ulriche karşı. "Siz de Müdür Fischel kadar burjuva ilerlemesine inanmaktasınız, sadece bunu yaptığınız anlaşılmasın diye, konuyu olabildiğince karışık ve sapkın bir biçimde dile getiriyorsunuz!" Hans, arkadaşlarının fikirlerine tercüman olmuştu. Ulrich, Gerdanın yüzünü aradı. Fischel'in ve gençlerin hem ona, hem de birbirlerine saldırmaya hazır olduklarına dikkat etmeksizin, düşüncelerini rahat bir tavırla tekrar dile getirmek istiyordu.

"Ama erişmek istediğiniz bir hedef var, öyle değil mi, Hans?" dedi tekrardan.

"Evet. içimde. Benim aracılığım ile erişilmek istenen bir hedef." diye yanıt verdi Hans Sepp kısaca.

"Peki erişecek mi?" Leo Fischel, bu alaylı soruyu sormaktan kendini alamamıştı ve böylece, herkesin, bu arada kendisinin de anladığı gibi, Ulrich'ten yana çıkmış oluyordu.

"Bunu bilmiyorum!" diye yanıt verdi Hans karanlık bir ifadeyle.

"Sınavınızı vermelisiniz: işte bu, bir ilerleme olurdu!" Leo Fischel, bunu da söylemekten kendini alamamıştı; o kadar sinirliydi; fakat öfkesi, bu olgunluktan uzak gençlerden olduğu kadar dostundan da kaynaklanıyordu.

O anda oda, havaya uçtu. Bayan Klementine, eşine yalvaran bakışlarla baktı; Gerda, Hans'tan önce davranmaya çalıştı, ve Hans, sonunda yine Ulrich'in başından aşağı boşalacak kelimeleri aramaktaydı: "Şundan emin olabilirsiniz ki," diye bağırdı ona "aslında siz de Müdür Fischel'in düşünemeyeceği tek bir düşünceyi bile düşünemiyorsunuz!"

Bu sözlerden sonra dışarıya fırladı, ve arkadaşları da öfkeli bir eğilişin ardından onu izlediler. Klementine'nin bakışlarıyla itilip kakılan Müdür Fischel de, sanki son anda ev sahibi olarak görevi-

ni hatırlamış gibi yaptı ve gençlere yine de iyi bir şeyler söylemek için hole çıktı. Odada yalnızca Gerda, Ulrich ve Bayan Klementine kalmışlardı; Bayan Klementine, hava artık temizlenmiş olduğu için birkaç defa rahat bir soluk aldı. Sonra ayağa kalktı, ve Ulrich hayretle kendini Gerda ile yalnız kalmış buldu.

Baştan Çıkartma

Geride baş başa kaldıklarında, Gerda gözle görülür biçimde heyecanlıydı. Ulrich onun elini tuttu; Gerdanın kolu titremeye başladı ve genç kadın, kendini ondan kurtardı. "Siz," dedi "bunun Hans için ne anlama geldiğini bilmiyorsunuz: Bir hedef! Bununla alay ediyorsunuz; elbette, böyle yapmak kolay. Öyle sanıyorum ki, düşünceleriniz daha da bir sığlaşmış!" Çok güçlü bir kelime aramıştı, söyledikten sonra da şimdi ürkmüştü. Ulrich, yeniden onun elini yakalamaya çalıştı, fakat Gerda kolunu kendine çekti. "Biz, öylesine istemiyoruz bunu!" dedi güçlkle; bu kelimeleri şiddetli bir aşagılamayla söylemişti, fakat vücudu titriyordu.

"Biliyorum," dedi Ulrich alaylı bir ifadeyle "sizlerin arasında olup biten her şey, en yüksek düzeydeki talepleri karşılayabilecek şekilde olmalı. Zaten beni sizin özel bir ifadeyle nitelendirmek lütunda bulduğunuz bir davranışa iten de bu. Ve ayrıca, daha önce sizinle bundan farklı konuşmaktan ne büyük bir memnuniyet duymuş olduğumu bilemezsiniz!"

"Siz, hiçbir zaman şimdikinden farklı değildiniz!" diye karşılık verdi Gerda hemen.

"Her zaman biraz ne yapacağı bilinmez biriydim" dedi Ulrich sadece ve onun yüzünü araştırdı. "Kuzinimde olup bitenlerden biraz söz etmem, sizi memnun eder mi acaba?"

Gerdanın gözlerinde, Ulrich'in yakınlığı yüzünden içine yuvarlandığı belirsizlikten açıkça ayrılan bir ifade vardı; çünkü, sonradan Hans'a iletebilmek amacıyla, bu açıklamayı hararetle beklemekteydi; bunu saklamaya çalıştı. Ama dostu, belli bir tatmin duy-

gusuyla bunun farkına vardı ve tıpkı havadaki tehlikenin kokusunu alan bir hayvanın içgüdüsel olarak yolunu değiştirmesi gibi, farklı bir konuya başladı. "Size anlatmış olduğum o aya ilişkin öyküyü hatırlıyor musunuz hâlâ?" diye sordu. "Önce size ona benzer bir konuyu açmak istiyorum."

"Bana tekrar yalan söyleyeceksiniz!" diye yapıştırdı Gerda.

"Mümkün olduğu kadar yapmamaya çalışacağım bunu! İnsan bir durumun bir yasa olup olmadığını bilmek istediğinde dünyada neler olup bittiğini, üniversitede dinlediğiniz derslerden hatırlıyorsunuzdur herhalde, öyle değil mi? İnsanın ya ortada bir yasanın bulunduğuyla ilişkin olarak önceden nedenleri vardır, örneğin fizik ya da kimyadaki gibi, ve gözlemler asla aranan değeri vermese bile, bu değer in çevresinde kümelenir ve aranan değer bu kümeden yola çıkılarak hesaplanabilir. Ya da, hayatta çoğu zaman olduğu gibi, insan böyle nedenlere sahip değildir ve kendini yasa mı yoksa rastlantı mı olduğunu tam bilemediği bir şey in karşısında bulur, o zaman olay, insani açıdan gerilimli hale gelir. Çünkü böyle bir durumda insan önce kendi gözlemler yığının dan bir sayılar yığını çıkartır; bölümler oluşturur - şu değer ile o değer, bir sonraki değer ile ondan sonraki değer arasında hangi sayılar vardır? ve bunun gibi- sonra bundan dağılım deneyleri oluşturur; olayın sıklığının sistematik bir artışa veya eksilmeye sahip bulunup bulunmadığı ortaya çıkar; durağan bir deneye veya bir dağılım işlevine ulaşır, sendelemenin ölçüsünü, orta düzeydeki sapmayı, rasgele bir değerden sapmayı, merkezi değeri, normal değeri, ortalama değeri, serpinmeyi vb. hesaplar ve böyle kavramlar aracılığıyla verili olguyu araştırır."

Ulrich, bütün bunları sakince açıklayıcı bir tonda anlatmıştı ve bunu yaparken önce kendi düşünme ihtiyacını da mı karşılamak istediğini, yoksa Gerda'yı bilimle hipnotize etmekten zevk mi aldığı nı tesbit edebilmek, herhalde güç olurdu. Gerda ondan uzaklaşmıştı; öne doğru eğilmiş olarak bir koltukta oturmaktaydı, kaşlarının arasında kendini zorlamaktan kaynaklanan bir kırıışık vardı ve yere bakıyordu. Birisi bunca nesnel konuştuğunda ve onun aklının tutkularına seslendiğinde, iç dünyasında başkalarının tutumlarından kaynaklanan tedirginlik sanki ürkütölmüş oluyordu; Ulrich'in kendisine aşıladığı yalın güvenin yitip gittiğini hissediyordu. Liseyi bitirmiş, üniversitenin de birkaç yarıyılına devam etmişti; klasik ve

hümanist düşüncenin çerçevesine sığdırılması olanaksız çok sayıda yeni bilgiyle temas kurmuştu; böyle bir eğitim süreci bugünkü gençlerin çoğunda sanki bütün üyle âcizmiş gibi bir duygu uyandırmaktadır; oysa yeni zaman, önlerinde zemini artık eski araçlarla işlenemeyecek yeni bir dünya gibi uzanıp gitmektedir. Gerda, Ulrich'in söylediklerinin neye götürmekte olduğunu bilmiyordu; onu sevdiği için ona inanıyordu, ama öte yandan Ulrich'den on yaş küçük olduğu ve bir başka kuşaktan geldiği için de ona inanmıyordu; bu kuşak, ona sanki hiç eskiyip yıpranmamış gibi geliyordu ve bu iki durum, Ulrich ona anlatmayı sürdürürken, büyük bir belirsizlik içersinde birbirine karışlıyordu. "Ve öyle gözlemler vardır ki" diye devam etti Ulrich "bir doğa yasasına tıpatıp benzerler, fakat onları doğa yasası saymamızı mümkün kılacak bir temelleri yoktur. Statik sayı dizilerinin düzenliliği kimi zaman yasaların ki kadar ileri ölçüdedir. Bu örnekleri üniversitede toplum öğretisi üzerine herhangi bir dersten mutlaka biliyorsunuzdur. Örneğin Amerika'daki boşanmalara ilişkin istatistik gibi. Ya da erkek ve kız çocuğu doğumlarının en sabit sayılardan birinin yansıtıcısı olan orantısı gibi. Ayrıca, her yıl askerlik yükümlülerinin hep epey aynı kalan bir miktarı, kendi kendini sakatlayarak askerlikten kaçmaya çalışmakta. Ya da yine her yıl Avrupa'daki insanların tahminen aynı yüzdesi intihar ediyor. Hırsızlık, tecavüz ve, bildiğim kadarıyla, iflasların sıklık oranı da her yıl aynı..."

Bu noktada Gerdanın direnişi, bir yarma hareketi girişiminde bulundu. "Peki, örneğin ilerlemeyi açıklar mısınız bana?!" dedi kadın yüksek sesle, ve bu sezgiye olabildiğince yoğun bir alay yüklemeye çalıştı.

"Elbette!" diye yanıt verdi Ulrich sözünü kesilmesine meydan bırakmaksızın. "Bu, biraz bulanık bir ifadeyle büyük sayıların yasası diye adlandırılıyor. Yaklaşık olarak söylenmek istenen ise şu: Birileri kendini şu nedenden, başkaları da falanca nedenden öldürüyor, fakat sayı çok yükseldiğinde, bu nedenlerin rastlantısallığı ve kişiselliği ortadan kalkıyor ve geriye - evet, geriye ne kalıyor? Size sormak istediğim, işte bu. Çünkü gördüğünüz gibi, geriye sadece her birimizin son derece amatörce ortalama diye adlandırdığımız, dolayısıyla da ne olduğu tam bilinmeyen şey kalıyor. Şunu da eklememe izin verin, bu büyük sayılar yasası, mantıksal ve bi-

çimsel bağlamda, başka deyişle bir tür kendiliğinden anlaşılır bir olgu niteliğiyle, açıklanmaya da çalışıldı; hatta buna karşıt olarak, aralarında temel bir bağlantı bulunmayan görüngülerin bu türden bir düzenliliğinin normal düşünme biçimiyle açıklanamayacağı da iddia edildi; ve ayrıca, fenomenin çok sayıdaki başkaca çözümlemelerinin yanı sıra, burada yalnızca tek tek olayları değil, aynı zamanda birlikteliğin bilinmeyen yasalarının da söz konusu olduğu gibi bir iddia da ortaya atıldı. Sizi ayrıntılarla yormak istemiyorum, bu ayrıntılar artık benim de aklımda değil, fakat bütün bunların ardında birlikteliğin anlaşılmamış yasalarının mı yattığı, yoksa sadece doğanın bir ironisi sonucu özel olanın, özel bir şeyin cereyan etmemesinden mi kaynaklandığı, ve en yüce anlamın en derin anlamsızlığın ortalamasıyla erişilecek bir şey mi olduğu, hiç kuşkusuz kişisel olarak benim için büyük önem taşıyor. Her bilginin yaşama duygumuz üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmalı! Çünkü ne olursa olsun, bu büyük sayı yasası, düzenli bir hayat olanağının temelinde yatıyor; ve bu dengeleme yasası olmasaydı eğer, o zaman bir yıl hiçbir şey meydana gelmezken, bir sonraki yılda hiçbir şeyden emin olunamazdı, açlık ile bolluk birbirine girerdi, çocuk sayısı eksik ya da çok fazla olurdu, ve insanlık, cenneti ve cehennemi çağrıştıran olasılıklar arasında, tıpkı kafeslerine yaklaşıldığında küçük kuşların yaptıkları gibi, oradan oraya kanat çırpardı."

"Bütün bunlar doğru mu?" diye soru Gerda, tereddüt dile getiren bir ifadeyle.

"Bunu siz kendiniz bilmek zorundasınız."

"Elbette; tek tek olgular bağlamında bildiğim bir şeyler var. Fakat biraz önce, her şeyi inkâr ettiğinizde, söylemek istediğiniz bu muydu, bilemiyorum, ilerleme üzerine söyledikleriniz, kulağa sanki herkesi kızdırmak istiyormuşsunuz gibi geliyordu."

"Siz hep böyle düşünüyorsunuz. Ama şu ilerlememiz dediğimiz şey üzerine ne biliyoruz; hiçbir şey! Nasıl olabilirdi, buna ilişkin çok sayıda olasılık var, ve ben biraz önce bunlardan birini daha söylemiş oldum."

"Nasıl olabilirdi! Siz de hep böyle düşünüyorsunuz; fakat nasıl olması gerektiği sorusunun yanıtını asla aramayacaksınız!"

"Acele ediyorsunuz. Bir hedefin, bir idealin, bir programın, mutlak bir şeyin her zaman olması gerek. Ve en sonunda elde edilen

de her zaman bir ara çözüm bir ortalama! Bir ortalamayı elde edebilmek için hep en uç noktadakileri yapmanın ve istemenin zaman içerisinde yorucu ve gülünç olduğunu itirafa yanaşmak istemiyor musunuz?"

Aslında bu, Diotima ile yapılan konuşmanın aynıydı; sadece dış görünüş farklıydı, ama bunun dışında bir konuşmadan ötekine geçilebilirdi. Bunun gibi, şu anda burada hangi kadının oturmakta olduğu da önemsizdi; önceden varolan bir tinsel enerji alanına yerleştirilmiş bir vücudun belli olayları harekete geçirmesi, o kadar! Ulrich, son sorusuna yanıt vermemiş olan Gerda'ya baktı. Gerda, gözlerinin arasında bir tedirginlik çizgisiyle, zayıf nahif oturmaktaydı. Bluzun açık yakasından görülen göğüs başlangıcı da yüksek ve dikey bir çizgi oluşturuyordu. Kollar ve bacaklar uzun ve incedi. Erken bir yazın aşırı ısıttığı, mayhoş bir ilkbahar; Ulrich, böylesine genç bir vücutta hapis kalmış inatçı bir yapının darbesiyle eşzamanlı olarak, bunu da hissetti. İç dünyası isteksizlik ile metanetin oluşturduğu tuhaf bir karışımın egemenliği altındaydı, çünkü ansızın karara düşündüğünden daha yakın olduğu ve bu genç kızın da buna katkıda bulunma misyonunu taşıdığı gibi bir duyguya kapılmıştı. Elinde olmaksızın, bu defa Paralel-Eylemde yer alan gençliğe ilişkin izlenimlerini anlatmaya başladı ve konuşmasını, Gerda'yı şaşırtan kelimelerle noktaladı. "Siz, o çevrede de çok radikalsiniz ve orada da beni istemiyorsunuz. Fakat ben de buna aynı şekilde karşılık veriyorum, çünkü yapım doğrultusunda ben de radikalim ve tinsel düzensizliğin dışında her türlü düzensizliğe dayanabilirim. Düşüncelerin sadece ortaya atıldığını değil, fakat bir araya getirildiğini de görmek istiyorum. Düşüncenin sadece çalkalanmasını değil, ama yoğunlaşmasını da istiyorum, işte, değerli dostum, ne olması gerektiğinden değil, fakat hep ne olabileceğinden söz etmem nedeniyle beni azarlamanızın asıl nedeni de bu. Ben, bu ikisini birbiriyle karıştırmıyorum. Ve belki de bu, insanın sahip olabileceği en zamana aykırı nitelik, çünkü bugün birbirine ciddiyet ve duygusal yaşam kadar yabancı olan başka hiçbir şey yok; mekanik kesinliğimiz, işi ne yazık ki canlı bir kesinlikten uzaklığı doğru bir tamamlayıcı olarak görme noktasına kadar vardırırdı. Neden beni anlamak istemiyorsunuz? Büyük bir ihtimalle bunu yapabilecek yeterlilikten bütünüyle yoksunsunuz ve benim o çağdaş kafanızı ka-

rıstırmak için çaba harcamam, aslında bir kötülükten başka bir şey değil. Fakat gerçekten de, Gerda, bazen kendime soruyorum acaba haksız mıyım diye. Belki de asıl şimdi kendilerine dayanamadıklarım, bir zamanlar benim istemiş olduğumu yapmaktalar. Belki bunu yanlış yapıyorlar, beyinsizce yapıyorlar, biri şuraya, biri buraya koşuyor, her birinin gagasında dünyada tek olduğuna inandığı bir düşünce var; her biri kendini korkunç akıllı sanıyor, ve hepsi birlikte zamanın verimsizliğe mahkûm olduğuna inanmaktalar. Fakat belki de durum, bunun tam tersidir ve her biri tek başına ele alındığında aptalın biridir, ama hepsi birlikte verimlidirler, olamaz mı? Görünüşe bakılırsa bugün her hakikat, dünyaya iki hakikat olmayana ayrılmış olarak gelmekte ve bu, kişisel üstü bir sonuca varmanın bir yolu sayılabilir! O zaman denge, deneylerin toplamı, artık dayanılmaz ölçüde tekyanlı olan bireyin içinde doğmuyordur, fakat bütünü, deneysel bir toplum gibi bir şeydir. Kısaca söylemek gerekirse, yalnızlığı yüzünden bazı aşırılıklara kayan yaşlı bir adamı hoşgörüyü karşılayın lütfen!"

"Şimdiye kadar bana neler, neler anlattınız!" diye yanıt verdi Gerda karanlık bir ifadeyle. "Neden görüşleriniz üzerine bir kitap yazmıyorsunuz? Belki de böylece kendinize ve bize yardımcı olabilirsiniz!"

"Fakat nasıl bir kitap yazabilirim ki?!" dedi Ulrich bunun üzerine. "Ben, bir anneden doğdum, bir mürekkep hokkasından değil!"

Gerda, Ulrich'in bir kitabının herhangi birine yardımcı olup olamayacağını düşündü. Kendi arkadaş çevresindeki bütün gençler gibi, o da kitabın gücünü abartıyordu. İki de sustuklarından beri, evin içi tamamen sessizleşmişti; görünüşe bakılırsa, öfkeli konukların ardından Fischel çifti de evi terk etmişti. Ve Gerda, kendisinininkinden daha güçlü olan erkek vücudunun yakınlığından kaynaklanan baskıyı hissediyordu, ne zaman yalnız kalsalar, bütün inançlarına rağmen bu baskıyı hissederd; buna karşı çıktı ve titremeye başladı. Ulrich, bunu fark etti, ayağa kalktı, elini Gerdanın zayıf omzuna koydu ve şöyle dedi: "Size bir teklifim var, Gerda. Diyelim ki ahlâk alanında durum, kinetik gaz kuramında olduğu gibi: Her şey düzensiz bir biçimde uçuşmakta, her şey başına buyruk hareket etmekte, fakat insan bu durumdan de-

yiş yerindeyse neyin oluşamayacağını hesaplamaya kalkıştığında, asıl gerçekleşen, o gerçekleşemez sanılan oluyor! Tuhaf örtüşmeler vardır! O halde diyelim ki, belli miktarda düşünce şu anda uçuşup duruyor; bundan ortaya herhangi bir olasılık derecesi en yüksek ortalama değer çıkıyor; bu değer çok ağır bir tempoyla ve otomatik olarak hareket etmeye başlıyor, ve işte bu, ilerleme veya tarihsel durum denilen şeyin ta kendisi; ama bu arada en önemli nokta, bizim kişisel, tikel hareketimizin hiç önem taşımaması, sağa ya da sola doğru, yukarıya veya aşağıya doğru düşünebilir ve eylemde bulunabiliriz, yeni veya eski, düşüncesizce veya iyice tartarak; bu, ortalama değer bakımından tümüyle önemsizdir, Tanrı ve dünya ise sadece bu değere ilişkin olarak önem taşır, yoksa bize ilişkin olarak değil!"

Ulrich, bunları söylerken, kendini zorlayarak yaptığını hissetmesine rağmen, Gerda'yı kollarına almaya davrandı.

Gerda öfkelenildi. "Hep önce çok düşünceli başlıyorsunuz," dedi yüksek sesle "ve ondan sonra her şey, bir horozun sıradan ötüşünden farksız oluyor!" Yüzünü sıcak basmıştı, teninde yuvarlak lekeler belirmişti, dudakları terler gibiydi, ama öfkesinin hoş bir yanı da vardı. "İşte şu sizin çıkarttığınız sonuç var ya, *bizim* de asıl istemediğimiz, o işte!" Bunun üzerine Ulrich, ona alçak sesle şöyle sormaktan kendini alamadı: "Aidiyet öldürür, öyle mi?"

"Bu konuyu sizinle konuşmak istemiyorum!" dedi Gerda aynı alçak tonla.

"Ha bir insana sahip olmuşsunuz, ha bir şeye, bir fark yok" diye devam etti Ulrich. "Bunu da biliyorum. Gerda, sizi ve Hans'ı düşündüğünüzden daha iyi anlıyorum. O halde siz ve Hans, ne istiyorsunuz? Söyleyin bana."

"İşte önemli olan da bu: Hiçbir şey!" dedi Gerda muzaffer bir ifadeyle. "Bu, dile getirilemez. Babam da hep böyle söylüyor: 'Ne istediğini kafanda net olarak canlandır. Saçma olduğunu göreceksin.' İnsan kafasında canlandırırdığında her şey saçmadır! Akıllı olduğumuz takdirde, beylik söylemlerin dışına asla çıkamayız! Ama şimdi siz, o akılcılığınızla yine bir itirazda bulunacaksınız!"

Ulrich başını salladı. "Peki, şu Kont Leinsdorf'a karşı gösteri hikâyesi nedir?" diye sordu yumuşak bir ifadeyle, sanki bu da aynı konunun bir parçasıymış gibi.

"Ya, casusluk yapıyorsunuz demek!" dedi Gerda yüksek sesle.

"Casusluk yaptığımı farz edin, ama bunu bana söyleyin, Gerda. Bana göre hava hoş; isterseniz rahatça bunu da farz edebilirsiniz."

Gerda utanmıştı. "Öyle özel bir şey değil. Alman gençliğinin bir gösterisi, o kadar. Belki bir yürüyüş, aşağılayıcı sözler. Zaten Paralel-Eylemin kendisi de bir aşağılama!"

"Neden?"

Gerda omuzlarını kaldırdı.

"Lütfen tekrar oturun!" diye rica etti Ulrich. "Bunu abartıyorsunuz. Gelin sakın sakın konuşalım."

Gerda söz dinledi. "Dinleyin beni, bakalım durumunuzu anlıyor muyum:" diye devam etti Ulrich. "Demek ki siz, mülkiyetin öldürdüğünü söylüyorsunuz. Bu arada önce parayı ve annenizle babanızı düşünüyorsunuz. Onlar, elbette öldürülmüş ruhlar -"

Gerda, yüksekte bakar gibi bir hareket yaptı.

"Peki, o halde para yerine her türlü mülkiyetten söz edelim. Kendi kendine mâlik olan insan; inançlarına mâlik olan insan; bir başkasının, kendi tutkularının veya yalnızca alışkanlıklarının ya da başarılarının mülkiyeti altına girmeyi kabullenen insan; bir şeyleri fethetmeyi isteyen insan; ne olursa olsun, bir şey isteyen insan: Bütün bunları ret mi ediyorsunuz? Göçebe olmak istiyorsunuz. Yanılmıyorsam eğer, bir defasında Hans, bunu gezginci göçmenlik diye adlandırmıştı. Bir başka anlama ve varoluşa geçmek —doğru mu?"

"Söylediklerinizin hepsi, korkunç doğru; zekâ, ruhu taklit edebilir!"

"Ve zekâ da mülkiyet grubuna mı dahildir? Zekâ ölçer, tartar, bölüşdürür, biriktirir, yaşlı bir banker gibi, öyle mi? Fakat bugün size, ruhumuzdan dikkate degecek kadar parçalar içeren bir sürü hikâye anlatmadım mı?"

"Soğuk ruhlar!"

"Tamamen haklısınız, Gerda. Demek ki şimdi tek yapmam gereken, size neden soğuk ruhların veya dahası bankerlerin safında olduğumu anlatmak."

"Korkak olduğuz için!" Ulrich, Gerdanın konuşurken ölüm korkusuna kapılmış küçük bir hayvan gibi dişlerini gösterdiğini fark etti.

"Tanrı aşkına, evet" diye karşılık verdi. "Ama beni başka hiçbir konuda cesur saymasanız bile, bütün kaçma girişimlerinin beni yine babanıza geri döndüreceğinden yüzde yüz emin olmasaydım, bir paratonerden veya en küçük bir duvar çıkıntısından bile yararlanarak kaçacak kadar cesur olduğumu herhalde siz de teslim edeceksiniz!"

Gerda, benzer bir şey aralarında da olduğu için, bu konuşmayı Ulrich'le sürdürmekten kaçındı; konuşmada sözü edilen duygular, sadece kendisine ve Hans'a aitti; Ulrich'in alay etmesinden çok onaylamasından korkuyordu, çünkü böyle bir onay onu, daha karşısındakinin inançlı mı, yoksa bir günahkâr mı olduğunu anlamasına meydan bırakmadan, savunmasız olarak Ulriche teslim etmiş olacaktı. Gerdanın iç dünyasında nasıl bir sarsıntı geçirdiği, biraz önce, Ulrich'in karamsar sözleri karşısında şaşırdığı ve bu sözlerin sonuçlarının acısını çekmeye başladığı andan başlayarak belliydi. Fakat Ulrich için de benzer bir durumun varlığı söz konusuydu. Kız üzerindeki gücünden sapkın bir mutluluk duymak, ona çok uzaktı; Gerda'yı ciddiye almıyordu, ve bu tinsel bir antipatiyi de içerdiğinden, Gerda'ya genelde hoş olmayan şeyler söylüyordu, ancak bir süreden beri Gerda'ya karşı dünyanın avukatlığını üstlenirkenki harareti ölçüsünde şaşılacak bir biçimde kendini ona açmak ve iç dünyasını olduğundan daha çirkin ve daha güzel kılmaksızın ona göstermek, ya da Gerdanın iç dünyasına, sanki bu dünya yol üzerindeki bir sümüklüböcek kadar çıplakmışçasına bakmak istediğinin çekiciliğine kapılıyordu. Bu nedenle, düşünceli bir ifadeyle onun yüzüne baktı ve şöyle dedi: "Tıpkı bulutların gökyüzünde dinlenişi gibi, ben de gözlerimi sizin yanaklarınızın arasında dinlenmeye bırakabilirdim. Bulutlar gökyüzünde dinlenmekten hoşlanıyorlar mı, bilmiyorum, ama sonuç olarak bütün Hans'lar kadar ben de Tanrının bizleri birer eldivenmişiz gibi yakaladığı ve ağır ağır parmaklarına geçirdiği anları biliyorum! Siz, işin çok kolayına kaçılıyorsunuz; yaşadığımız pozitif dünya karşısında bir negatif hissediyorsunuz ve kısaca pozitif dünyanın annelerle babalara ve

sizlerden daha yaşlı olanlara, gölgemsi negatifin dünyasının ise yeni gençliğe ait olduğunu iddia ediyorsunuz. Şimdi özellikle annenizin ve babanızın casusu olmak gibi bir niyetim yok, sevgili Gerda, fakat şunu düşünmenizi isterim ki, bir banker ile bir melek arasında

yapılacak seçimde bankerlik mesleğinin daha reel olan yapısının da bir önemi vardır!"

"Çay ister misiniz?!" dedi Gerda sert bir sesle "Sizi evimizde rahat ettirmeme izi verir misiniz? Annem ile babamın kusursuz kızlarını da görmelisiniz." Kendini yeniden toparlamıştı.

"Diyelim ki, Hans'la evleneceksiniz."

"Ama benim onunla evlenmek gibi bir isteğim kesinlikle yok ki!"

"İnsanın herhangi bir hedefi olmalı; sürekli olarak anneniz ve babanızla oluşturduğunuz karşıtlıkla yaşayamazsınız."

"Günün birinde bu evden gideceğim, bağımsız olacağım, ve onlarla hep dost kalacağız!"

"Fakat rica ederim, Gerda, diyelim ki Hans'la evleneceksiniz veya buna benzer bir ilişki içinde olacaksınız; her şey böyle devam ettiği takdirde, bundan kaçınılamayacağı kesin. Ve şimdi sabahları dünyaya sırtınızı dönmüş olarak dişlerinizi nasıl fırçalayacağınız ve Hans'm da nasıl bir vergi tebligatı alacağı konusunda bir plan yapın."

"Bunu bilmem mi gerekiyor?"

"Babanız, dünyaya sırtını dönme durumlarından haberi olsaydı eğer, buna evet derdi; ne yazık ki sıradan insanlar, hayat gemilerindeki sıra dışı yaşantıları onları hiç fark edemeyecekleri kadar derinlere yerleştirmeyi başarırlar. Fakat daha kolay bir soruya geçelim: Hans'tan size sadık kalmasını talep edecek misiniz? Sadakat de mülkiyet denen bütünün bir parçasıdır! Bundan ötürü, Hans bir başka kadının yanında ruhunu yücelttiğinde bunu normal karşılamamız gerekir. Evet, hatta bunu, sezdiğiniz yasalar doğrultusunda, kendi durumunuzun bir zenginleşmesi olarak karşılamak zorundasınız!"

"Böyle sorular üzerinde bizim de konuşmadığımızı sanmayın sakın!" diye yanıt verdi Gerda. "İnsan, bir çırpıda yeni bir insan olamaz; ama bundan bir karşı neden çıkartmak da çok burjuvaca bir şey olur!"

"Babanız sizden, aslında sandığınızdan çok farklı bir şey talep ediyor. Hatta bu konularda sizden ve Hans'tan daha akıllı olduğunu bile iddia etmiyor; o, sadece sizin ne yaptığınızı anlamadığını söylüyor. Fakat kaba gücün çok akılcı bir şey olduğunu biliyor; bu

gücün sizden, kendisinden ve Hans'tan daha akıllı olduğuna inanıyor. Şimdi ya kalkıp da, sonunda bütün sıkıntılarından kurtulup üniversite öğrenimini tamamlasın diye Hans'a para teklif etse? Bir sınama döneminin ardından, ona evliliği onaylamayı olmasa bile, ilke olarak hayır demekten vazgeçmeyi vaat etse? Ve bunu sadece sınama döneminin sonuna kadar aranızdaki bütün ilişkilerin, şu andaki ilişkiniz de dahil, bütün ilişkilerin tamamen kesilmesi koşuluna bağlasa?"

"Buraya bunları söylemek için mi geldiniz?"

"Ben size sadece babanızı açıklamak istedim. O, esrarlı bir üstünlüğe sahip, karanlık yüzlü bir Tanrı gibi. Paranın Hans'ı kendisinin istediği noktaya, yani gerçekliğin mantığına getireceğine inanıyor. Sınırlı bir aylık geliri olan Hans, babanızın düşüncesine göre asla sınırsız bir budala olamaz. Ama belki de babanız sadece bir hayalperest. Tıpkı ara çözümlere, sıradanlıklara, sığılğa, ölü sayılara hayranlık duyuşum gibi, ona da hayranlık duyuyorum. Şeytana inanmıyorum, fakat inansaydım eğer, şeytanı cenneti rekor edimler için kışkırtan bir çalıştırıcı olarak tasavvur ederdim. Ve sizi, gerçeğin dışında, hayallerinizden geriye hiçbir şey kalmayınca kadar sıkıştıracığım konusunda babanıza söz verdim."

Bunları söylerken Ulrich'in vicdanı asla rahat değildi. Gerda, önünde sanki her yanını alevler sarmış gibi durmaktaydı, gözleri öfke ve gözyaşı kesitleriyle kaplıydı. Kendisi ve Hans için bir anda özgürlük yolu belirmişti. Fakat Ulrich ona ihanet mi etmişti, yoksa onlara yardım mı etmek istiyordu? Gerda bunu bilmiyordu, ve kendisini hem mutlu, hem de mutsuz etmek bakımından her iki şık da elverişli gibiydi. Kafasının karışıklığı içersinde ona kuşku duyuyordu ve tutkuyla hissetmekte olduğu şey, Ulrich'in ona en kutsal bağlamda yakın olduğu, sadece bunu göstermek istemediğiydi.

Ulrich, bir ekleme yaptı: "Babanız, elbet gizli olarak, bu arada size talip olmamı ve böylece başka şeyler düşünmenizi sağlamamı arzu ediyor."

"Bu mümkün değil!" dedi Gerda zorlukla.

"Böyle bir şey aramızda herhalde olanaksız" diye tekrar etti Ulrich yumuşak bir ifadeyle. "Ama öte yandan her şey şimdiye kadar olduğu gibi de sürüp gidemez. Çünkü fazla ileriye gittim." Gülmsemeye çalıştı; bu arada kendini düşünülebilecek en ileri ölçüde

itici buluyordu. Bütün bunları gerçekten de istemiyordu. Bu ruhun kararsızlığını hissediyor ve o ruhun içinde yarattığı zalimlikten ötürü kendinden nefret ediyordu.

Ve aynı anda Gerda ona korkunç gözlerle baktı. Ansızın, çok yakınına gelinmiş bir ateş gibi güzelleşivermişti; neredeyse cisimden yoksundu, yalnızca iradeyi felce uğratan bir sıcaklıktı.

"Bir gün bana gelmelisiniz!" diye önerdi Ulrich, "insan burada istediği gibi konuşmıyor." Erkeğe özgü acımasızlığın boşluğu gözlerinden fışkırmaktaydı.

"Hayır" diye ret etti Gerda. Fakat gözlerini başka yöne çevirdi, ve Ulrich -sanki Gerda asıl gözlerini böyle çevirmekle onun tarafından havaya kaldırılmışçasına— hüznle, nefes almakta zorluk çeken, güzel olmayan, ama çirkin de olmayan genç kızın önünde durmakta olduğunu gördü. Derin ve tamamen içten bir nefes aldı.

*Kachel ile Süleyman'ın Seferberlik
Durumları*

Tuzzi'lerin evinin yüce görevlerinin ve orada toplanan bir dolu düşüncenin arasında, oradan oraya sızan, hareketli, heyecanlı, Alman olmayan bir insan da kendi etkinliğini sürdürmekteydi. Ama küçük oda hizmetçisi Rachel, yine de bir oda hizmetçisi için Mozart'ın elinden çıkma bir oda müziği gibiydi. Küçük kız kapıyı açtı ve yarı açılmış kollarıyla gelenin paltosunu almaya hazır, durdu. Ulrich bazen kızın onun Tuzzi'lerin evine aidiyetinden haberdar olup olmadığını bilmek isterdi ve bu amaçla onun gözlerine bakmaya çalışırdı, fakat Rachel'in gözleri ya yana doğru kaçır veya onun bakışlarının karşısında iki kadife ve kör leke gibi direnirdi. Ulrich, ona ilk rastladığında kızın bakışlarının daha farklı olduğunu hatırlar gibiydi, ve böyle fırsatlarda birkaç kez holün karanlık bir köşesinden bir çift gözün beyaz renkli iki büyük salyangoz kabuğu gibi Rachel'e doğru kaydığını gözlemlemişti; bunlar, Süleyman'ın gözleriydi, fakat Rachel'in çekingenliğinin bu çocuktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusu, Rachel'in bu bakışlara da karşılık vermemesiyle ve ziyaretçinin haber verilmesinin ardından sessizce ortadan kaybolmasıyla, yanıtını bulmamış olurdu.

Hakikat ise, merakın sezebileceğinden daha da romantikti. Süleyman'ın ısrarlı suçlamaları Arnheim'in parlak görüntüsünü karanlık işlere bulaştırmayı başardığından ve Rachel'in Diotima'ya olan çocuksu hayranlığı da bundan ötürü zedelendiğinden bu yana, küçük kızın içinde terbiyeli davranmaya yönelik tutkulu istek ve hizmet edici sevgi adına ne varsa Ulriche yönelmişti. Süleyman

kendisini bu evdeki olayları gözetlemek gerektiğine inandırmış olduğundan, hararetle kapılara ve servis yaparken de konuşmalara kulak veriş sırasında Daire Başkanı Tuzzi ile eşi arasındaki bazı konuşmaları da dinlemiş, bundan ötürü Ulrich'in Diotima ile Arnheim arasındaki yarı düşman yarı dost durumu da gözünden kaçmamıştı; bu durum, kendisinin hiçbir şeyden haberi bulunmayan hanımına yönelik ve başkaldırı ile pişmanlık arasında bocalayıp duran hislerine de bütünüyle uygun düşmekteydi. Şimdi, Ulrich'in ondan bir şey istediğini de uzun zamandan beri fark etmiş olduğunu çok iyi hatırlıyordu. Ulrich'in hoşuna gidebileceğini aklının kenarından bile geçirmiyordu. Gerçi —evinden kovulmuş olduğundan ve Galiçya'daki yakınlarına buna rağmen hayatta ne kadar ilerleyebileceğini göstermek istediğinden— hep hedefi on ikiden vurmayı, beklenmedik bir mirasa konmayı, soylu bir ailenin terk ettiği bir çocuk olduğunun keşfedilmesini, bir prensin hayatını kurtarma fırsatını yakalamayı umut etmekteydi — fakat hanımına gelip giden bir beyefendi tarafından beğenilmek, ona sevgili ve hatta eş olabilmek gibi çok daha sıradan bir ihtimali hiçbir zaman düşünmemişti. Bu nedenle şimdilik yaptığı tek şey, Ulrich'e büyük bir hizmette bulunabilmek için hazır beklemektir. Ulrich'in General ile tanıştığını öğrendikten sonra Generale bir davetiye yollayan, Süleyman ile kendisiydi; fakat bunun yapılmasının bir başka nedeni de artık her şeyi harekete geçirme zorunluluğunun ortaya çıkmış olması ve, o güne kadarki tarihsel sürece bakıldığında, bir generalin bunun için biçilmiş kaftan gibi görünmesiydi. Ama Rachel, Ulrich ile gizli ve evin ruhundan kaynaklanma bir anlaşma doğrultusunda hareket ettiğinden, kendisi ile hareketlerini merakla izlediği Ulrich arasında o çok etkileyici uzlaşmanın meydana gelmesi kaçınılmazdı; bu uzlaşma sayesinde Ulrich'in dudaklarının, gözlerinin ve parmaklarının gizliden izlenen bütün hareketleri, oyunculara dönüşmekteydi; Rachel, bu oyunculara kendi göze görünmeyen varlığının büyük bir sahnede sergilendiğini gören bir insanın tutkusuyla bağlıydı. Ve Rachel bu karşılıklı ilişkinin göğüslerini, bir anahtar deliğinin önüne tünediğinde dar bir elbisenin sıkıştırdığından daha az sıkıştırmadığını fark ettiği ölçüde, Süleyman'ın eşzamanlı ve karanlık yaklaşma girişimlerine daha kararlı biçimde karşı koymadığı için kendi gözünde küçülmüştü; Ulrich'in merakına, kendini iyi eği-

tilmiş, örnek bir hizmetçi kız olarak göstermeye yönelik o saygılı tutkuyla karşılık vermesine yol açan ve Ulrich'in de hiç bilmediği neden, işte buydu.

Ulrich, bu doğası gereği zarif oyunlar için yaratılmış olan kızın neden insanın zaman zaman zarif kadınlarda pek de ender rastlanmayan o frijit asiliği atfetmesine yol açacak kadar kendini erkeklerden çektiğini boşu boşuna sorgulayıp duruyordu. Fakat günün birinde şaşırtıcı bir çıkışla karşılaşınca, farklı düşünmeye başladı ve belki de biraz hayal kırıklığına uğradı. Biraz önce Arnheim gelmişti, Süleyman holde bir köşeye büzülmüştü ve Rachel de her zaman yaptığı gibi çabucak çekilmişti, ama Ulrich, Arnheim'in girişiyle meydana gelen tedirginlik ânından yararlanarak, paltosundan bir mendil almak üzere geri dönmüştü. Işık tekrar söndürülmüştü, fakat Süleyman henüz oradaydı ve kapı pervazının gölgesinden ötürü göze görünmeyen Ulrich'in kapıyı, sanki holden tekrar ayrılmışçasına, sadece yanıltmak için açıp kapattığının farkına varmamıştı. Dikkatle doğrulan Süleyman, kısa ceketinin altından özenle büyük bir çiçek çıkartmıştı. Bu, güzel ve beyaz bir zambaktı, Süleyman çiçeğe baktıktan sonra parmaklarının ucuna basarak yürümeye başlamış ve mutfak kapısının önünden geçmişti. Rachel'in küçük odasının yerini önceden bilen Ulrich, sessizce onu izlemiş ve olanları görmüştü. Süleyman kapının önünde durmuş, orada çiçeği dudaklarına bastırmış, sonra da, sapını acele hareketlerle iki defa sarıp ucunu anahtar deliğine sokarak kapının tokmağına tutturmuştu.

Yolda bu çiçeği kimseye fark ettirmeden buketin içinden çekip almak ve Rachel için saklamak kolay olmamıştı, ve Rachel böyle jestleri takdir ederdi. Yakalanmak ve işten kovulmak, Rachel için ölümden ve mahşer gününden farksızdı: Bu nedenle, bulunduğu ve geçtiği her yerde Süleyman'a dikkat etmek zorunda kalması, herhalde canını sıkıyordu; Süleyman'ın saklandığı herhangi bir yerden ansızın bacağına bir çimdik atması ve bu yüzden bağırmasını bastırmak zorunda kalması da Rachel'in hoşuna giden şeylerden değildi; fakat öte yandan bir canlının tehlikeyi göze alarak ona birtakım jestlerde bulunması, attığı her adımı kendini kurban etmek pahasına gözetlemesi ve güç durumlarda karakterini sınaması, Rachel'de hiçbir etki yaratmıyor da değildi. Bu küçük maymun, Rachel'e anlamsız ve tehlikeli gelen meseleye bir canlılık kazandır-

maktaydı; Rachel böyle hissediyordu ve kimi zaman bütün ilkelere ters düşerek, kafasını dolduran bütün o karmakarışık beklentilerin arasında, daha uzak gelecekte daha önemli sayılabilecek ne bekliyor olursa olsun, zenci kralın oğlunun her yerde kendisini bekleyen, ona, yani hizmetçi kıza hizmet etmek için yaratılmış kalın dudaklarından doya doya yararlanmak gibi günah kokan bir istek duyuyordu.

Bir gün Süleyman ona cesaretinin olup olmadığını sordu. Arnheim, Diotima ve onun iki erkek arkadaşı ile birlikte iki günlüğüne dağlara gitmiş, Süleyman'ı yanına almamıştı. Ahçı kadın yirmi dört saat süreyle izinliydi ve Daire Başkanı Tuzzi, yemeklerini lokantada yiyordu. Rachel, Süleyman'a odasında bulduğu sigara izlerini anlatmıştı, ve Diotima'nın küçük kızın bu konuda ne düşüneceği sorusu da hem Rachel hem de Süleyman tarafından, Konsil'de onların da şu ya da bu biçimde daha çok çaba harcamalarını gerektiren bir şeylerin döndüğü yolunda yanıtlandırılmıştı. Süleyman, Rachel'e cesaretinin olup olmadığını sorduğunda, soylu bir aileden doğmuş olduğunu kanıtlayacak belgeleri efendisinden çalmak istediğini bildirmişti. Rachel, bu belgelere inanmıyordu, fakat çevredeki bütün baştan çıkarıcı gelişmeler, onda bir şeylerin olması gerektiğine ilişkin önüne geçilemez bir ihtiyacın doğmasına yol açmıştı. Aralarında kararlaştırdıklarına göre, Süleyman onu alıp otele kadar eşlik ettiğinde, Rachel, efendileri tarafından bir görevle gönderilmiş gibi gözüksün diye, küçük beyaz başlığını ve hizmetçi önlüğünü çıkartmayacaktı. Caddeye çıktıklarında, önlüğün dantelli ön kısmından başlangıçta öylesine şiddetli bir sıcaklık yükselmişti ki, gözler dumandan hiçbir şey göremez olmuştu, fakat Süleyman soğukkanlılıkla bir araba çevirmişti; son zamanlarda, Arnheim'in kafası sık sık dağınık olduğundan, çok parası vardı. Bunun üzerine Rachel'de cesaretini toplamış ve sanki küçük bir zenciyle gezmeye gitmesi görevi ve mesleği gereği imiş gibi, bütün dünyanın gözleri önünde arabaya binmişti. Öğlenden öncesinin yolları, sık giyinmiş işsiz güçsüzlerle birlikte parıldayarak akıp gitmekteydi; bu yolların asıl sahipleri, bu işsiz güçsüzlerdi, Rachel ise yine sanki bir hırsızlık yapıyormuşçasına heyecanlıydı. Diotima'dan görmüş olduğu gibi, arabada doğru oturmaya çalışıyordu; fakat yukarıda ve aşağıda, minderlere değdiği yerlerde, karmakarışık ve dalgalı bir hareket-

lilik içine işliyordu. Araba, kapalıydı ve Süleyman, Rachel'in geriye yaslanmış konumundan, dudaklarının geniş kadife yastıklarını onun dudaklarına bastırmak için yararlanıyordu; belki bu manzara camlardan gözükebilirdi, fakat araba uçarcasına gidiyordu, ve güzel kokulu bir sıvının hafiften kaynamasını çağrıştıran bir duygu, çalkalanmakta olan minderlerden Rachel'in sırtına akıyordu.

Süleyman, arabayla otelin ta önüne kadar gitmekten çekinmedi. Siyah ipek kolluklu ve yeşil önlüklü komiler, Rachel arabadan çıkınca sırttılar, ve kapıcı da Süleyman parayı öderken cam kapının arkasından baktı; Rachel, sanki kaldırımın ayaklarının altından kaydığını hissetti. Fakat sonra Süleyman'ın otelde epey forslu olduğu gibi bir izlenime kapıldı, çünkü dev sütunlu lobi boyunca ilerlerken kimse tarafından durdurulmadılar. Lobide oturan beyler, oturmakta oldukları kulüp koltuklarından Rachel'i gözleriyle izlediler; kız şimdi yine çok utanıyordu, fakat sonra merdivenden yukarıya çıktı ve hemen kendisi gibi siyahlar içinde, başlarında beyaz başlıklar bulunan, ama onun kadar zarif giyinmemiş olan çok sayıda kat hizmetçisinin farkına vardı; o zaman bilinmeyen, belki de tehlikeli bir ada boyunca dolanan ve ilk defa insanlarla karşılaşan bir kâşife benzedi.

Daha sonra Rachel, hayatında ilk defa kibar bir otelin odalarını gördü. Süleyman önce bütün kapıları kapattı; ardından kız arkadaşını bir defa daha öpme zorunluluğunu duydu. Son zamanlarda Rachel ile Süleyman arasında teati edilen öpücüklerin, çocukların öpüşmesindeki ateşliliği andıran bir yanı vardı; tehlikeli zaaf belirtileri olmaktan çok sanki bir şeylerin teyidi gibiydiler, ve o anda, yani kapalı bir odada ilk defa yalnız kalışlarında da Süleyman'a hiçbir şey bu odayı daha da romantik bir biçimde dışarıya karşı kapatmaktan daha acil görünmedi. Pencerelelerin panjurlarını indirdi ve dışarıya açılan anahtar deliklerini tıkadı. Rachel de bu hazırlıklardan ötürü cesaretinden ve muhtemel bir yakalanmanın ayıbından başkaca bir şey düşünemeyecek kadar heyecanlıydı.

Daha sonra Süleyman, onu Arnheim'in dolaplarına ve bavullarına götürdü; bavulların biri hariç hepsi açıktı. Sırrın yalnızca bu bavulda olabileceği açıktı. Zenci çocuk açık bavulların anahtarlarını çıkartıp denedi. Hiçbiri açmadı. Bu arada Süleyman, sürekli gevezelik etmekteydi; develere, prenslere, esrarlı kuryelere ve

Arnheim'a yönelik suçlamalara ait bütün dağarcığı ağzından döküyordu. Rachel'den ödünç olarak bir saç iğnesi aldı ve bundan bir maymuncuk yapmaya çalıştı. Çabaları boşa çıkınca, dolaplardaki ve komodinlerdeki bütün anahtarları çıkardı, dizlerinin önünde yere serdi, düşünceli bir ifadeyle çömeldi ve yeni bir karar alabilmek için bir mola verdi. "Görüyorsun ya, kendini benden nasıl saklıyor!" dedi Rachel'e alnını ovuşturarak. "Ama ben sana bu arada göstermek istediğim öteki şeyleri gösterebilirim."

Arnheim'ın bavullarının ve dolaplarının kafa karıştırıcı zenginliğini öylece Rachel'in önüne serdi; bu arada Rachel yere oturmuş, elleri dizlerinin arasında, merakla bu eşyaya bakmaktaydı. En ince zevklerle şımartılmış bir erkeğin mahrem gardırobı, daha önce hiç görmediği bir şeydi. Kendi efendisi de hiç kuşkusuz kötü giyinmiyordu, fakat elbise ve çamaşır üreticilerinin, lüks ev ve yolculuk eşyası yapanların en ince buluşları için ne parası vardı, ne de bu doğrultuda herhangi bir ihtiyaç hissediyordu; hanımefendisinin bile bu Karun kadar zengin adamınkiler kadar şımarıkça, kadınsı zarafette, kullanılması güç eşyası yoktu. Çok zengin ve lüks bir hayat yaşayan kişi karşısında duyduğu, biraz tüylerini ürperten saygı yeniden Rachel'in içinde belirdi, Süleyman da efendisinin sahip bulunduklarının yarattığı muazzam etkiyle böbürlenerek her şeyi ortaya serdi, bütün aygıtları çaldı ve büyük bir gayretkeşlikle bütün sırları açıkladı. Rachel, giderek yorgun düştü, fakat tam o sırada ansızın tuhaf bir algılamanın zorlayıcı etkisi altında kaldı. Bir süredir Diotima'nın çamaşırları ve ev eşyası arasından da benzer şeylerin çıktığını çok iyi hatırlıyordu. Gerçi onlar, buradakiler kadar çok ve değerli değildiler, ama daha önceki zamanların manastırlara özgü sadeliği ile karşılaştırıldıklarında, asık suratlı bir geçmişten çok şimdiki zamana yakın oldukları kesindi. Hanımı ile Arnheim arasındaki ilişkinin sandığından daha az tinsel olabileceği gibi utanç kaynağı bir tahmin, o anda Rachel'i egemenliği altına aldı.

Saçlarının dibine kadar kızardı.

Diotima'nın yanında çalıştığından bu yana, düşünceleri hiç bu alana değmemişti. Hanımının vücudunun ihtişamı, bu ihtişamın nasıl kullanıldığına ilişkin herhangi bir düşünceye yer vermeden, tıpkı kâğıda dökülen kurutma tozu gibi, bakışlarını yutmuştu.

Yüksek insanların topluluğunda yaşamaktan duyduğu tatmin öylesine büyüktü ki, bütün bu zaman boyunca aslında çok kolay baştan çıkarılabilen Rachel'in gözünde bir erkek, gerçekten farklı cinsten bir insan olarak değil, fakat yalnızca romantik ve romansı farklılıkta bir insan niteliğiyle önem taşıyordu. Soylu düşünceleri yüzünden daha bir çocuksulaşmış, yine aynı düşünceler yüzünden yeniden cinsel olgunluk öncesi zamana, insanın yabancı bir büyüklük karşısında onca bencillikten uzak yanıp tutuştuğu döneme geri gitmişti; Süleyman'ın bir aşçı kadının ancak aşağılayıcı bir gülümsemeye layık göreceği aptallıkları da yine sırf bu yüzden Rachel tarafından hoşgörülle ve sarhoş bir zaafı karşılanabilmişti. Fakat şimdi Rachel yere çökmüş otururken ve Arnheim ile Diotima arasında evlilik dışı bir ilişki düşüncesini gün ışığına çıkmış vaziyette karşısında görürken, iç dünyasında çoktandır filizlenmekte olan bir uyanış, doğal dışı bir ruhsal durumdan dünyanın kuşku yaratıcı bedensel durumuna doğru seyreden bir uyanış artık gerçekleşmişti.

Rachel, bir çırpıda bütünüyle romantizmden sıyrılmış, biraz öfkelenmiş ve bir hizmetçi kızın da günün birinde hakkına kavuşabileceğini düşünen, cesur bir vücut olup çıkmıştı. Süleyman, yanında, eşya deposunun önünde oturuyordu, Rachel'in özellikle hayranlık duymuş olduğu ne varsa ortaya çıkartmıştı ve bunlardan fazla büyük olmayanlarını birer armağan olarak kızın önlük cebine tıkmaya çalışıyordu. Bu arada yerinden fırladı bir çakıyla bir defa daha kilitli kalmış olan bavulla uğraştı. Gözü dönmüş bir halde, efendisinin çek defterinin yardımıyla —çılgın şeytan, para meselelerinde çocuk olduğu söylenemeyecek kadar bilgi sahibiydi— Arnheim dönmezden önce büyük miktarda yolculuk parası çekeceğini ve Rachel'le kaçacağını söylüyordu, ama bundan önce belgelerini ele geçirmek zorundaydı.

Diz çökmüş olan Rachel ayağa kalktı, kararlı bir tavırla ceplerine tıkmış olan bütün armağanları boşalttı ve şöyle dedi: "Bırak gevezeliği! Artık zamanım kalmadı; saat kaç?" Sesi, daha bir derinden geliyordu. Önlüğünü eliyle ütiledi ve küçük başlığını düzeltti; Süleyman, kızın oyunu elinin tersiyle ittiğini ve bir anda ondan büyük olduğunu hemen hissetti. Fakat karşı koymaya meydan bulamadan, Rachel ona veda öpücüğünü verdi. Dudakları eskisi gibi titremiyor, oğlanın yüzünün sulu meyvesine bastırıyordu, bu arada

kendisinden daha kısa olan Süleyman'ın başını geriye doğru eğmiş ve oğlanı neredeyse boğulacak hale getirinceye kadar öylece tutmuştu. Süleyman çırpınıp duruyordu; serbest bırakıldığında sanki başı daha güçlü bir oğlan tarafından suya batırılmış gibi oldu ve ilk anda bu kötü davranışın öcünü almaktan başka bir şey düşünmedi. Ancak Rachel kapıdan sıvışmıştı bile, ve arkasından yalnızca Süleyman'ın bakışları yetişebilmişti; başlangıçta ucu alevli bir ok kadar öfkeli olan bu bakışlar, sonunda bütünüyle yanıp yumuşak küle dönüşmüştü; Süleyman, efendisinin eşyasını yerlerine koymak için topladı; artık asla erişilemeyecek bir şeyi kazanmak istemiş olan genç bir erkeğe dönüşmüştü.

*Yüksek Düzeydeki Aşıkların Gülecek
Bir Şeyleri Yoktur*

Arnheim, dağlara düzenlenen gezintinin ardından yolculuğu, normalde yaptığından daha uzunca bir süre devam ettirmişti. "Yolculuk" sözcüğünün Arnheim'in elinde olmaksızın benimsemiş olduğu bu kullanım şekli aslında tuhaf, çünkü doğru söylemin "evinde kalmıştı" olması gerekiyor. Arnheim, bu türden çok sayıda nedenden ötürü bir karara varmanın artık acil bir zorunluluğa dönüştüğünü hissediyordu. Ciddi çalışan beyninin daha önce hiç yaşamadığı biçimde, nahoş gündüz düşlerinin takibi altındaydı. Bunlardan özellikle biri, çok inatçıydı; Arnheim, Diotima ile birlikte yüksek bir kilise kulesinin üstünde durduğunu görüyordu, arazi, bir an için ayaklarının altında yemyeşil uzanıp gidiyordu, sonra aşağıya atlıyorlardı. Akşamları hiç de şövalyece olmaksızın Tuzzi'lerin yatak odasına girmek ve Daire Başkanını vurmak da görüldüğü kadarıyla aynı şeydi. Daire Başkanını düelloda da yere serebilirdi, fakat bu yol Arnheim'a pek doğal değilmiş gibi geliyordu; bu fantezi, aşırı sayıda gerçeklik seremonilerinin ağırlığını taşımaktaydı, ve Arnheim gerçekliğe yaklaştığı ölçüde direnişler de daha nahoş bir biçimde artıyordu. Nihayet, deyiş yerindeyse eğer, Tuzzi'den karısını açıkça istemek de mümkündü. Fakat Tuzzi böyle bir şeye ne derdi? Böylesi, kendini gülünç düşürme ihtimalleriyle dolu bir duruma girmekle eşanlamlıydı. Öte yandan Tuzzi'nin insanca davranacağı ve skandalın çok dar bir çevreyle sınırlı kalacağı varsayılsa bile, -hatta hiç skandal çıkmayacağı da varsayılabilirdi, çünkü artık boşanmalara toplumun en iyi kesimlerinde bile hoş-

görüyle bakılmaya başlanmıştı-, o zaman yine de yaşlı bir bekâr erkeğin geç bir evlilikle kendini her zaman gülünç kılacağı ihtimali varlığını koruyacaktı; bu, evli bir çiftin gümüş yıldönümlerinde bir çocuk sahibi olması gibi bir şeydi. Ve Arnheim gerçekten böyle bir şey yapmak istediği takdirde, o zaman işine karşı olan sorumluluğu burjuva kesiminden bir memurun boşanmış karısıyla değil, fakat en azından büyük bir Amerikalı dulla veya saraya yakın bir soylu hanımla evlenmesini gerektirirdi. Arnheim için cinsellik alanına girenler de dahil olmak üzere tüm eylemler, sorumluluk duygusuyla yoğrulmuştu. Şimdiki gibi, insanın yaptıkları ve düşündükleri bağlamında onca sorumsuz davranıldığı bir dönemde böyle itirazlara yol açan şey, asla kişisel bir hırs değil, fakat neredeyse kişisel-üstü bir ihtiyaçtı; bu, Arnheim'in elinde toplanan gücü (başlangıçta para hırsından doğmuş olan bu oluşum, çoktandır onun sınırları dışına çıkmış, kendi mantığına ve kendi iradesine sahip olmuş, kendini büyütmek ve sağlamlaştırmak zorunluluğuyla karşı karşıya bulunan, hastalanabilen, durakladığında paslanabilen bir oluşumdur!) hayatın güçleriyle ve hiyerarşileriyle bir denge içersine sokabilme ihtiyacıydı ve Arnheim, bildiği kadarıyla, bunu Diotima'dan da hiç saklamamıştı. Bir Arnheim, elbette keçi çobanlığı yapan bir kızla bile evlenebilme gibi bir özgürlüğü kullanabilirdi; fakat bu, sadece kişisel bir özgürlüğün kullanılması olurdu ve bunun dışında hâlâ kişisel bir zaaftan kaynaklanma bir ihanet olma niteliğini korurdu.

Ote yandan Diotima'ya kendisiyle evlenmesini teklif etmiş olması, yine de doğru bir şeydi. Arnheim, bunu zinanın yol açabileceği durumların büyük ve dürüst bir hayat tarzıyla bağdaştırılamaz oluşundan ötürü yapmıştı. Diotima, şükranla onun elini sıkmış ve sanat tarihindeki en iyi örnekleri çağrıştıran bir gülümsemeyle teklifine yanıt vermişti: "Sarıldıklarımız, asla en derinden sevdiklerimiz değildir..." Ciddi görünümlü zambağın ortasındaki baştan çıkarıcı sarı kadar çok anlamlı olan bu yanıtta sonra Arnheim, ricasına geri dönme konusunda yeterince kararlı olamamıştı. Ama bu kararlılığın yerini genel nitelikte konuşmalar almıştı; bu konuşmalarda boşanma, evlenme, zina ve benzeri kelimeler, kendilerini belirgin kılmak için tuhaf bir çaba içersindeydiler. Bu bağlamda, Arnheim ile Diotima birkaç kez zinanın çağdaş edebiyatta işleniş üzerine derin sohbetlere girmişlerdi; Diotima'ya göre bu sorun,

disiplinin, aczin, kahramanca çileciliğin büyük anlamı hiç göz önünde tutulmaksızın, bütünüyle duyumcu bir yönelimle ele alınmaktaydı; Arnheim da ne yazık ki tam olarak bu görüşteydi, bu nedenle sadece kişinin derin ahlâki sırrına ilişkin anlayışın bugün neredeyse genel olarak yitirildiğini eklemekle yetiniyordu. Bu sır, insanın kendinde her şeyi yapma hakkını bulmamasıdır. Her şeyin caiz olduğu bir zaman, her defasında içinde yaşayanları mutsuz etmiştir. Disiplin, nefesine hâkim olma, şövalyelik ruhu, müzik, ahlâk, şiir, şekil, yasak - bütün bunların hayata sınırlı ve belirli bir biçim kazandırabilmekten daha derin bir amacı yoktur. Sınırsız mutluluk diye bir şey yoktur. Büyük yasakları da beraberinde getirmeyen büyük mutluluk yoktur. İş hayatında bile insanın her yararın peşinden koşmaması gerekir, aksi takdirde hiçbir şey elde edemez. Sınır, görünüşün sırrıdır, gücün sırrıdır, mutluluğun ve inancın sırrıdır, kendini ufacık bir insan olarak bir evrende ayakta tutma görevinin sırrıdır. Arnheim, durumu böyle açıklıyordu ve Diotima'ya da sadece onu onaylamak kalıyordu. Böyle bilgiler sayesinde meşruluk kavramının normal insanlar için artık taşımadığı bir anlam zenginliğine kavuşması, bir anlamda bu bilgilerin insana acı veren sonucuydu. Gelgelelim büyük ruhların bir meşruluk ihtiyacı vardır. İnsan, yüce anlarda evrenin dikey ciddiyetinin sezgisine varır. Ve tüccar, dünyaya egemen olmasına rağmen, kraliyete, soylulara ve ruhban sınıfına akıldışımn taşıyıcıları olarak saygı gösterir. Çünkü meşru olan, büyük olan her şey gibi yalındır ve herhangi bir akılı gerektirmez. Homeros yalındı. Hazreti İsa yalındı. Büyük kafalar hep yalın ilkelere varırlar, evet, deyiş yerindeyse, insanın herkesin bulunduğu ortak yerlere geri dönme cesaretini göstermesi gerekir, ve işte bu yüzden geleneksel olana karşı eylemlere girişmek hiç kimse için gerçek anlamda özgür ruhlara geldiği kadar güç değildir.

Böyle bilgiler, ne kadar doğru olursa olsun, yabancı bir evliliğe müdahale etme niyeti için elverişli değildir. Bu yüzden Arnheim ile Diotima, aralarında muhteşem bir köprünün bulunduğu, fakat köprünün ortasındaki birkaç metrelik bir deliğin birleşmeyi önlediği insanların durumundaydılar. Arnheim, her durumda aynı olan ve bir insanı önceden üzerinde düşünülmemiş bir işe olduğu kadar, önceden üzerinde düşünülmemiş bir aşka da sürükleyebilen ihtirasın kırıntısına bile sahip bulunmadığı için içtenlikte üzüntü

duyuyordu, ve bu üzüntü içersinde ihtirastan ayrıntılı olarak söz etmeye koyuldu. Arnheim'ı izleyecek olursak eğer, ihtiras, çağımızda aklın kültürüne tam olarak uygun düşen duygudur. Başka hiçbir duygu, amacına ihtiras kadar açıkça yönelmez. İhtiras, atılmış bir ok gibi yapışır ve bir kuş sürüsü gibi hep yeni enginlere kanat çırpamaz. Tıpkı matematik, mekanik ve acımasızlık gibi ihtiras da ruhu yoksullaştırır. İşte Arnheim, ihtiras hakkında böylesine olumsuz konuşuyordu, ama aynı zamanda da onun gözleri kör edilmiş bir köle gibi bodrumda inlediğini duyuyordu.

Diotima, farklı bir yol denedi. Arkadaşına elini uzattı ve şöyle dedi: "Gelin susalım! Kelimeler büyük şeyler yaratabilirler, ama onlardan da daha büyük şeyler var! İki insan arasındaki en hakiki hakikat, dile getirilemez. Biz konuşur konuşmaz kapılar kapanır; söz, daha çok gerçek olmayan iletilere hizmet eder, insan, yaşama-dığı saatlerde konuşur..."

Arnheim, ona katıldı. "Haklısınız, kendinden emin olan söz, iç dünyamızın göze görünmeyen hareketlerini keyfi ve yoksul bir şekle sokuyor!"

"Konuşmayın!" diye tekrar etti Diotima, ve elini onun koluna koydu. "Susmakla, birbirimize hayatın bir ânını hediye edeceğimizi hissediyorum." Bir süre sonra elini yine geri çekti ve derin bir soluk aldı: "Oyle dakikalar vardır ki, ruhun bütün gizli değerli taşları ortadadır!"

"Belki bir zaman gelecek," diye tamamladı Arnheim "ve o zamanın yakında olduğuna ilişkin çok sayıda işaret var, evet, belki bir zaman gelecek, ruhlar birbirini duyuların aracılığı olmadan görebilecekler. Dudaklar ayrıldığında, ruhlar birleşir!"

Diotima'nın dudakları büzüldü ve bir kelebeğin çiçeklerin içine daldırdığı türden, küçük ve eğri bir boruyu ima etti. Diotima, tinsel bağlamda iyice sarhoş gibiydi. Belki de bütün yoğun durumlar gibi aşkın da özelliklerinden biri, hafifbir ilişki çılgınlığıdır; kelimelerin düştüğü her yerde çok yönlü bir anlam parıldıyor, peçeli bir Tanrı gibi ortaya çıkıyor ve sessizliğin içinde eriyordu. Diotima, bu fenomeni yalnız geçirdiği yoğun saatlerden bilmekteydi, fakat söz konusu fenomen, daha önce hiçbir zaman katlanılabili-rlik derecesinin en üst noktasındaki tinsel mutluluğun sınırına bu kadar yaklaşmamıştı; iç dünyasında bir dolgunluk anarşisi, tanrı-

salığın sanki patenler üstündeymişçesine kolay hareketliliği vardı, ve Diotima birkaç defa bayılmak üzere olduğunu hissetti.

Arnheim, onu büyük cümlelerle doğrulttu. Duraklamalar ve soluk alma fırsatları yarattı. Daha sonra önemli düşüncelerle örülü gergin ağ, yeniden altlarında sallanmaya başladı.

Bu yaygın mutluluğun acı veren yanı, herhangi bir yoğunlaşmaya izin vermemesiydi. Bu mutluluktan durmaksızın yeni ve titreyen dalgalar çıkıp daireler halinde genişliyor, fakat bir yandan da acıcı bir eylem içersinde birbirleriyle birleşmiyorlardı. Diotima, artık en azından tinsel düzlemde zinanın tehlikelerini hayat akışlarının paramparça edilmesi gibi kaba saba bir felakete yeğlemeyi kimi zaman ince duygulu ve üstünlük taşıyan bir tutum sayma noktasına gelmişti, Arnheim ise bu fedakârlığı kabul etmemeye ve onunla evlenmeye ahlâki bakımdan çoktan karar vermişti; demek ki her an şu ya da bu biçimde birbirlerine ait olabiliyorlardı, bunu ikisi de biliyorlardı, fakat bunu nasıl istemeleri gerektiğini bilmiyorlardı, çünkü mutluluk, bunun için yaratılmış olan ruhlarını öylesine yüce bir doruğa sürüklemişti ki, orada, ayaklarının altında bir bulut bulunan insanlar için çok doğal olduğu gibi, güzel olmayan hareketler karşısında korku duymaktaydılar.

Böylece her ikisinin de ruhları, hayatın önlerine boşalttığı, büyük ve güzel adına ne varsa hepsinin tadına bakmıştı, fakat en yüksek yoğunluk noktasında bu durum bir kesintiye uğradı. Normalde hayatlarını doldurmuş olan istekler ve küçük şımarıklıklar, altlarında, oyuncak evler ve saraycıklar gibi, vadinin tabanmdaydı, gaklamalarla, havlamalarla ve bütün heyecanlarla birlikte sessizlik tarafından yutulmuştu. Geride kalan, sadece suskunluk, boşluk ve derinlikti.

"Acaba bizler, seçilmiş kişiler miyiz?" diye düşündü Diotima, duygunun böylece oluşturulmuş en yüksek doruğunda çevresine bakınırken ve acılarla dolu, akla sığmaz bir şeyler sezerken. Bundan daha az dereceleri sadece kendisi yaşamamıştı, kuzeni gibi güvenilir olmayan bir erkek de bunlardan söz edebiliyordu; ayrıca son zamanlarda bunlar üzerine çok şey yazılmıştı. Ancak raporlardaki yalan değilse eğer, her bin yılda bir ruhun uyanışa her zamankinden daha yakın olduğu, kendini tek tek bireyler aracılığıyla gerçekliğin içine doğurduğu, bu bireyleri de okumaktan ve konuşmaktan çok

farklı sınavlardan geçirdiği dönemler yaşıyordu. Bu bağlamda Diotima'nın aklına birdenbire davetli olmayan Generalin esrarlı ortaya çıkışı bile geldi. Ve heyecan, aralarında titreyen bir tabaka kâğıt gibi dalgalanırken, çok alçak sesle yeni kelimeler aramakta olan arkadaşına şöyle dedi: "Akıl, iki insan arasındaki tek anlaşma aracı değildir!"

Ve Arnheim yanıt verdi: "Hayır." Bakışları, günbatımının bir ışık demeti gibi yatay durumda Diotima'nın gözlerine isabet etti. "Daha önce de söylediniz. İki insan arasındaki hakiki hakikat, dile getirilemez; her çaba, onu engeller!"

106

*Modern insan Tanrıya mı, Yoksa Dünya Firmasının
Şefine mi inanır? Arnheim 'ın Kararsızlığı*

Arnheim yalnız başınadır. Düşünceli bir ifadeyle oteldeki dairesinin penceresinde durmuş, yukarıdan ağaçların yapraklarını dökmüş dallarına bakmaktadır; bu dallar, çizgilerden örülü bir parmaklık oluşturmakta, bu parmaklığın altından insanlar, bu saatlerde başlamış olan bir tür geçit töreninin birbirine sürtünen iki koyu ve alacalı yılanı halinde, geçip gitmektedirler.

Ruhsuz saydığını tanımlamak, o güne kadar Arnheim'a hiç güç gelmemişti. Bugün ruhsuz olmayan bir şey var mıydı ki? Tek tek istisnaları birer istisna niteliğiyle ayırt edebilmek kolaydı. Arnheim, hatıralarının uzak köşelerinden birinden bir oda müziği akşamının ezgilerini duymaktaydı; sınır bölgesindeki şatosunda arkadaşlarıyla birlikteydi, Prusya'nın ıhlamur ağaçlarının kokusu geliyordu, arkadaşları, durumları bayağı kötü olan müzisyenlerdi, fakat buna rağmen coşkularını akşama yağdırıyorlardı; böylesi, ruh dolu bir durumdu. Ya da bir başka olay: Kısa bir zaman önce Arnheim, bir süredir belli bir sanatçıya verdiği parasal desteği devam ettirmeyi artık reddetmişti. Bunun üzerine o sanatçının, kendini kendi gücüyle su üstünde tutmayı başarana kadar ona kızmasını ve terkedilmişlik duygusuna kapılmasını beklemişti; bu sanatçıya, desteğe ihtiyacı olan başka sanatçıların da bulunduğu gibisinden aslında hoş olmayan şeylerin söylenmesi gerekecekti. Ancak bütün bunların yerine adam, son yolculuğu sırasında Arnheim'la karşılaştığında, sadece sert sert yüzüne bakmış, sonra elini tutup şöyle demişti: "Beni güç bir duruma soktunuz, fakat ben, sizin gibi bir

insanın derinde yatan bir nedeni bulunmadıkça hiçbir şey yapmayacağına inanıyorum!" Bu, erkeklik ruhu denen şeydi, ve Arnheim bir başka defa bu adam için yine bir şeyler yapabilme ihtimaline soğuk bakmıyordu.

Böylece ruh denilen şey, çok sayıda ayrıntının içine gizlenmiş olarak, bugün de vardı; Arnheim, bu durumu hep ciddiye almıştı. Ancak kendisiyle doğrudan ve koşulsuz ilişki kurulması zorunluluğu belirlediğinde, ruh, içtenlik için ciddi bir tehlike oluşturunuyordu. Gerçekten de, ruhların duyuların aracılığı olmaksızın birbirleriyle ilişki kuracakları bir zaman mı yaklaşmaktaydı? İç dünyalarındaki zorlamaların son zamanlarda onu ve muhteşem Diotima'sını ittiği noktada birbirleriyle ilişki kurmalarının, gerçeklik hedeflerinin önemine ve hiyerarşisine uygun bir hedefinin bulunduğu söylenebilir miydi? Arnheim, uyanık bir bilinçle böyle bir şeye bir an bile inanmıyordu, ama buna rağmen Diotima'nın bu inancına zemin hazırladığının da farkındaydı.

Arnheim, tuhaf bir ikilem içersindeydi. Ahlâki zenginlik ile parasal zenginlik arasında yakın bir hısımlık vardı; bunu iyi biliyordu, ve bunun neden böyle olduğunu açıklamak da çok kolaydı. Çünkü ahlâk, ruhun yerine mantığı geçiriyordu; bir ruhun ahlâkı varsa eğer, o ruh için artık ahlâki soruların varlığı söz konusu değildir, sadece mantıksal sorular vardır; böyle bir ruh, yapmak istediği şeyin hangi buyruğa uygun düştüğünü, niyetinin nasıl yorumlanabileceğini ve buna benzer daha başka noktaları sorgular; bütün bunlar, karmakarışık bir insan yığınının beden eğitimi yaptırılmasına bir disipline sokulması ve bir işaret üzerine sağa doğru bir çıkış yapması, kollarını iki yana açması ve dizlerinin üstünde inip kalkması gibidir. Gelgelelim mantık, tekrar edilebilir yaşantıları koşul kılar; çünkü olayların içinde hiçbir şeyin tekrarlanmadığı bir anaforda birbirinin yerini aldığı bir ortamda Anın eşittir A olduğu veya daha büyüğün daha küçük olmadığı gibi derin bir bilgiyi dile getiremeyeceğimiz, fakat yalnızca hayal kurabileceğimiz açıktır; bu, her düşünürün tiksintiyle karşıladığı bir durumdur. Aynı şey, ahlâk için de geçerlidir ve eğer ortada kendini tekrar edebilen bir şey olmasaydı, o zaman bizlere hiçbir gereklilik kabul ettirilemezdi ve insana herhangi bir gerekliliği kabul ettirme hakkına sahip bulunmayan bir ahlâkın da zevk verici hiçbir yanı olmazdı. Ahlâkın

ve aklın ayrılmaz parçası olan bu tekrar edilebilirlik niteliği, para için en yüksek derecede onsuz olunamaz bir parçadır; para, neredeyse bütünüyle bu nitelikten oluşur ve değerini koruduğu sürece dünyanın bütün zevklerini alım gücünün yapı taşlarına ayırır; insan, bu yapı taşlarından istediği şeyi oluşturur. Bu nedenden ötürü para, ahlâki ve akıllıdır; ve bilindiği üzere, her ahlâklı ve akıllı insan da para sahibi olmadığından, bu niteliklerin aslında paraya ait bulunduğu veya en azından paranın ahlâklı ve akıllı bir hayatın tâcı olduğu sonucuna varılabilir.

Şimdi Arnheim'ın örneğin eğitimin ve dinin mülkiyetin doğal bir sonucu olduğu gibi bir düşünceyi tam olarak paylaşmadığı kesindi; Arnheim'a göre mülkiyet, bu sayılanları birer yükümlülüğe dönüştürüyordu; tinsel güçlerin varlığın etkin güçleri tarafından her zaman yeterince anlaşılmadığı ve belli bir hayata yabancılık kalıntısından çok ender olarak kurtarılabildiği, Arnheim'ın vurgulamaktan hoşlandığı bir görüştü, ve o, yani her şeye kuşbakışı bakabilen adam, ayrıca çok farklı bilgilere de ulaşıyordu. Çünkü her düşünüp taşınma, her hesaba katma ve ölçüp biçme, değerlendirilecek şeyin düşünme süreci sırasında değişikliğe uğramamasını da koşul kılar; ve bunun her şeye rağmen gerçekleşmesi durumunda da bütün dikkatlerin değişim içersinde bile bir değişmeyi bulma hedefi üzerinde odaklanması gerekir; bu bağlamda para, bütün tinsel güçlerle neredeyse türsel bir hısımlık içersindedir; bilginler, para örneğine bakarak dünyayı atomlara, yasalara, hipotezlere ve tuhaf hesaplama işaretlerine ayırırlar, teknisyenler de bu varsayımlar aracılığıyla yeni nesnelerden oluşma bir dünya kurarlar. Bütün bunlar, Ortalama bir Alman roman okuruna Kutsal Kitabın ahlâki düşünceleri ne kadar malumsa, dev bir endüstrinin kendisine hizmet eden güçlerinden iyi haberdar olan sahibine de o kadar malumdu.

Kesinliğe, tekrarlanabilirliğe ve sağlamlığa yönelik, düşünme ile planlamanın başarısının da koşulunu oluşturan bu ihtiyaç, -Arnheim, aşağıya, caddeye bakarak düşünmeyi sürdürmekteydi— ruhsal alanda hep kaba gücün belli bir biçimiyle tatmin edilir, insanoğlunun iç dünyasında herhangi bir şey inşa edecek sağlam bir zemin arayan, sadece aşağı niteliklerden ve tutkulardan yararlanmalıdır, çünkü ancak bencillikle en yoğun ilişki içersinde bulunanın sürekliliği vardır, ve bu, her yerde hesaba katılabilir; yüksek amaçlar ise

güvenilir olmaktan uzak, çelişkili ve rüzgâr kadar geçicidir. Uzun ya da kısa bir vadede zenginleri de fabrikalar gibi idare etmek zorunda kalınacağını bilen adam, altında uzanıp giden, üniformalardan, gururlu ve bit yumurtası büyüklüğündeki çehrelerden oluşma karmaşaya, içinde üstünlük ve hüznün duygularının birbiriyle karıştığı bir gülümsemeyle bakmaktaydı. Bir noktadan kuşku duyulamazdı: Eğer bugün Tanrı, bin yıllık Reich'ı aramızda kurmak için geri dönseydi, Mahşer Günü'nün yanı sıra polis, jandarma, asker, vatana ihanete ilişkin maddeler, çeşitli hükümet makamları ve daha bunlar bağlamında ne varsa, hepsine yönelik olmak üzere, ve ruhun önceden kestirilemeyen eylemlerini iki temel ilke ile, yani cennetin gelecekteki sakinlerinin ancak sindirme ve dizginlerin sıkı tutulması aracılığıyla veya tutkularının rüşvet yoluyla doyurulmasıyla, kısacası sadece "güçlü yöntem"le kendilerinden ne isteniyorsa, onun güvenilir bir biçimde alınabileceği noktaya getirilebileceği düşüncesiyle sınırlamak amacıyla, içinde sağlam hapishanelerin de yer aldığı bir ceza uygulaması garanti edilmediği sürece, pratik düşünen ve deneyimli tek bir adamın güvenini bile kazanamazdı.

Ama işte o zaman Paul Arnheim, öne çıkar ve Tanrıya şöyle derdi: "Tanrım, neden?! Bencillik, insan hayatının en güvenilir niteliğidir. Politikacılar, askerler ve krallar, bencilliğin yardımıyla senin dünyanı hile ve güç kullanarak düzene soktular. İnsanlığın melodisi, işte budur; Sen ve ben, bunu itiraf etmek zorundayız. Zor kullanmayı ortadan kaldırmak, düzeni gevşetmek olur; aslında piçin biri olmasına rağmen, insanı yüce hedefler doğrultusunda beceri sahibi kılmak — bizim görevimiz, ancak bu olabilir!" Bu arada Arnheim, kadere rıza gösterdiğini belli eden bir tavırla büyük sırların varlığını kabul etmenin her insan için ne kadar önemli olduğunu göstermek için, sakin bir ifadeyle Tanrıya gülümsemeyi de ihmal etmezdi. Ve ondan sonra da konuşmasını sürdürürdü: "Fakat para, insan ilişkilerini yönlendirmek bakımından kaba güç kadar güvenli ve o gücü bilir bilmez kullanmamızı da engelleyen bir yöntem değil midir? Para, tinselleştirilmiş kaba güçtür, kaba gücün kıvraklaştırılmış, çok yüksek düzeyde geliştirilmiş ve yaratıcı nitelikteki bir özel biçimidir. İş hayatı, hile ve zorlama, sebepsiz zenginleşme ve sömürü temelinde yükselmez mi? Tek özellik, bütün bunların uygarlaştırılmış, bütünüyle insanın iç dünyasına kaydırılmış, hat-

ta neredeyse insanın özgürlüğü maskesine bürünmüş olması değil midir? Kapitalizm, bencilliğin para kazanmaya yönelik güçler hiyerarşisi doğrultusunda örgütlenmesi olarak, bugüne kadar Senin onuruna geliştirebildiğimiz en büyük ve bu arada da en insanca düzendir; insanoğlunun yapıp ettiklerinin bundan daha sağlam bir ölçüye sahip bulunduğu görülmemiştir!" Ve Arnheim, Tanrıya Bin Yıllık İmparatorluğu ticaretin temel ilkelerine göre kurması, yönetimini de elbette felsefe temelinde evrensel eğitim almış bir büyük tüccara vermesi yolunda tavsiyede de bulunurdu. Çünkü salt dinsel alan da her zaman acı çekmek zorunda kalmıştı ve savaş zamanlarında varlığını tehdit eden durumlarla karşılaştırıldığında, ticari bir yönetim ona da büyük yararlar sağlayabilirdi.

Evet, Arnheim böyle konuşurdu, çünkü içinden gelen bir ses, ona insanın akıldan ve ahlâktan olduğu kadar paradan da asla vazgeçemeyeceğini açıkça söylüyordu. Fakat öte yandan ilki kadar derinden gelen bir başka ses de, yine aynı açıklıkla insanın akıldan, ahlâktan ve akılcı kılınmış hayatın tamamından vazgeçmesi gerektiğini söylüyordu. Ve özellikle Arnheim'in, yolunu şaşırmış bir gezegenden farksız, hemen Diotima'nın güneş kitlesine atılmaktan başkaca bir ihtiyaç tanımadığı baş döndürücü anlarda bu ikinci ses, neredeyse daha güçlüydü. Böyle zamanlarda düşüncelerin serpilip gelişmesi, Arnheim'a tırnakların ve saçların uzaması kadar yabancı ve içselleştirilmiş olmaktan uzak geliyordu. Arnheim'a göre ahlâki bir hayat, sanki ölü bir şeydi ve ahlâk ile düzene yönelik gizli bir itici güç bulma duygusu, yüzünün kızarmasına yol açıyordu. Aslında Arnheim'ın durumu, içinde yaşadığı çağın durumundan farksızdı. Bu çağ paraya, düzene, bilgiye, hesaba kitaba, değerlendirmeye, ölçüp biçmeye, özetle paranın ruhuna ve akrabalarına tapmaktaydı, ama aynı zamanda da bütün bunlardan yakınıyordu. Bu çağ, çalışma saatlerinde çekiç sallayıp hesap yaparken ve o saatlerin dışındaki zamanlarda bir çocuk sürüsü gibi, aslında acı bir tiksinti tadı taşıyan "Peki şimdi ne yapıyoruz?"un zorlamasıyla bir aşırılıktan ötekine sürüklenirken, içinden yükselen ve geri dönmesini söyleyen bir uyarıdan da kurtulamıyordu. Bu uyarıya işbölümü ilkesini uyguluyordu; böyle bir sezgi ve iç yakınma için elverişli özel aydınlarla, zamanın günah çıkaranlarına ve günah çıkarıcılarına, günahları bağışlayıcı belge hazırlayıcılarına, edebi kefarete vaizlerine

sahipti; insan kişisel olarak bunlara göre davranmasını gerektirecek bir duruma girmediği sürece, böylelerinin varlığını bilmek çok değerliydi; devletin her yıl dipsiz kültürel kuruluşlar için harcadığı boş lâflar ve parasal olanaklar da aynı türden ahlâki bir fideden pek farklı bir anlam taşımıyordu.

Bu işbölümü, Arnheim'in iç dünyasında da vardı. Müdüriyet bürolarından birinde oturduğunda ve bir satış hesabını denetlediğinde, ticari ve teknik düşünme biçimine uymayan düşüncelere sapmaktan ancak utanç duyardı; fakat firmanın parasının riski artık söz konusu olmadığı andan itibaren de bunun tam tersi düşünmemiş olmaktan utanç duyardı; o zaman da, insanın düzenliliğin, kuralların, ölçü birimlerinin ve bunların benzerlerinin yanıltıcı yollarından farklı bir yükselme yolu bağlamında ehil kılınmasını talep ederdi; çünkü bu yolların sonuçları bütünüyle içselleştirilmiş ve özden olmaktan uzaktı. Bu farklı yolun din diye adlandırılan şey olduğu, tartışma dışıydı; kendisi, bu konuda kitaplar yazmıştı. Bu kitaplarda aynı yolu mitos, sadeliğe dönüş, ruhun imparatorluğu, ekonominin tinselleştirilmesi, eylemin özü vb. diye de adlandırmıştı, çünkü anılan yol çok yönlüydü; aslına bakılırsa, kendiyle bencillikten uzak kalarak ilgilendiğinde ve önünde büyük görevler gören bir adamın nasıl hareket etmesi gerektiğini sorguladığında kendinde ne kadar çok yön görürse, o yol da o kadar çokyönlüydü. Fakat anlaşıldığı kadarıyla, bu işbölümünün karar anında çökmesi, Arnheim için bir kaderdi. Kendini duygularının ateşine atmak istediği veya en eski zamanların figürleri kadar bölünmemiş olmayı, ancak gerçekten soylu bir insanın başarabileceği kadar kaygısız kalabilmeyi, aşkın içtenlikle kavranabilmiş özünün gerekli kıldığı ölçüde tepeden tırnağa dindar kesilme ihtiyacını hissettiği anda, yani pantolonun buruşmasına ve geleceğe aldırmadan Diotima'nın ayaklarına kapanmak istediği anda, bir ses ona durmasını emrediyordu. Bu, aklın uygunsuz zamanda uyanan sesiydi veya, öfkeyle kendine söylediği gibi, hayatı büyük tasarımlamanın, duygunun gizeminin karşısına bugün her yerde dikilen hesap kitap yapmanın ve kılı kırk yarma eyleminin sesiydi. Arnheim, bu sestten nefret ediyordu, ama aynı anda da onun haksız olmadığını biliyordu. Çünkü balayı diye bir nitelendirme yapmaya izin olsa bile, halayından sonra Diotima ile nasıl bir hayat tarzı oluşabilirdi? Arnheim, kendi işlerinin başına

dönecekti ve Diotima ile birlikte de hayatın bunun dışında kalan görevlerinin üstesinden gelecekti. Yıllar, finans operasyonları ile doğanın bağrında dinlenme, kendi varlığının hayvansal ve bitkisel bölümü arasında geçip gidecekti. Belki de eylem ile huzur, insanın en gerekli ihtiyaçları ile güzellik arasında büyük ve gerçek anlamda insanca bir izdivaç gerçekleşebilecekti. Bu, çok iyi bir şeydi ve bir hedef olarak Arnheim'in düşüncelerinde de somutlaşabiliyordu, zira onun fikrine göre mutlak anlamda gevşemeyi ve dalıp gitmeyi, her türlü arzusun ötesinde, deyiş yerindeyse beline sadece bir havlu sarmış olarak dünyanın dışında uzanıp yatmayı bilmeyen hiç kimse, büyük finans operasyonları için gerekli güce sahip olamazdı: Fakat Arnheim'in iç dünyasında vahşi, dilsiz bir tatmin duygusu tozutup durmaktaydı, çünkü Diotima'nın içinde yarattığı başlangıç ve sonuç duygusu, her şey ile çelişiyordu. Her gün karşılaştığı, biraz yuvarlak ve hoş giden çizgiler taşıyan bu antikçağ figürü, onu bir kargaşaya sürüklüyordu; Arnheim, güçlerinin eriyip gittiğini hissediyor, kendi içinde dingin, uyumlu dönenceler çizen bu varlığı iç dünyasında bir yere yerleştirebilme bağlamında âciz kalıyordu. Buna artık asla yüksek düzeyde insanca, hatta sadece insanca bir duygu denemezdi. Bu durum, ebediyetin bütün boşluğunu kendinde taşımaktaydı. Arnheim, sevgilisine sanki onu bin yıldır arıyormuş izlenimini yaratan bir bakışla bakıyordu; Diotima'ya rastladığı yerde ise bu bakış ansızın başıboş kalıyor, bundan da bir tür donup kalışın, neredeyse budalaca bir şaşkınlığın başka herhangi bir şeyle karıştırılması olanaksız izlerini taşıyan bir âcizlik durumu kaynaklanıyordu. Duygu, bu aşırı talebe artık herhangi bir yanıt veremiyordu; bu talep, aslında kendini bir topun ağzına koydurup uzaya fırlattırmak arzusundan başka hiçbir şeyle karşılaştırılamazdı!

Nazik Diotima, bunun için de uygun kelimeyi bulmuştu. Bir defasında böyle bir anda büyük Dostoyevski'nin de aşk, budalalık ve iç dünyadaki kutsallık arasında bir ilişki saptadığını, ancak arkalarında artık Dostoyevski'nin inançlı Rusya'sının desteğine sahip bulunmayan bugünün insanların bu düşüncüyü gerçekleştirebilmek için özel bir kurtuluşa ihtiyaçları olduğunu hatırlatmıştı.

Bunlar, sanki Arnheim'in da yüreğinden gelen sözlerdi.

Bu sözlerin söylendiği an, benüstülükle, ama aynı zaman da nesnelerüstülükle dolu olduğu, insanın hiçbir ses çıkartamadığı tı-

kanmış bir trompet gibi kanı beyne sıçratan anlardan biriydi; bu an içersinde, Van Gogh üslubuyla odayı dolanan duvar rafındaki en küçük fincandan, dile getirilemez bir şey yüzünden şişmiş ve sivrilmiş olarak kendilerini o odaya tıktırtırmış gibi gözüken insan vücutlarına varana kadar hiçbir şey, önemsiz değildi.

Diotima, ürkmüş bir halde konuşmuştu: "Şimdi en çok şaka yapmak isterdim; mizah, güzel şeydir, her türlü tutkudan özgür olarak havada dalgalanır durur!"

Arnheim, buna gülümsemişti. Ayağa kalkmış, odanın içinde hareket etmeye başlamıştı. "Şimdi onu paramparça etsem, kükre-meye ve dans etmeye başlasam; göğsümde yüreğimi onun için yakalamak amacıyla elimi boğazıma götürsem: Acaba o zaman bir mucize olur muydu?" diye sormuştu kendine. Ancak serinkanlılığın sınırları içersinde kalmıştı.

Arnheim, bu olayı şimdi yine bütün canlılığıyla hatırlamıştı. Buz gibi bakışları bir defa daha ayaklarının dibinden akıp giden caddeye dikilmişti. "Gerçekten de, daha önce bir kurtuluş mucizesinin olması gerekir," dedi kendi kendine "insan böyle şeyleri gerçekleştirmeyi düşünmezden önce, dünyayı başka insanlar doldurmalı." Artık nasıl ve neden kurtarmak gerektiğini çözmek için daha fazla çaba harcamadı; her şeyin daha farklı olması gerekirdi, o kadar. Yarım saat önce ayrıldığı masasının başına, mektuplarına ve telgraflarına döndü, ve sekreterini çağdırtmak üzere Süleyman'a zil çaldı.

Sekreterini beklerken ve düşünceleri ekonomi ile ilgili dikte edeceği bir yazının ilk cümlelerini oluştururken, yaşanmışlıklar iç dünyasında güzel ve bağlantılardan yana zengin, ahlâki bir biçim içersinde kristalize oldu. "Sorumluluğunun bilincinde olan bir adam" dedi kendi kendine inançla "ruhunu armağan ettiği zaman da sadece faizleri kurban vermeli, ama asla sermayeyi değil!"

*Kont Lemsdorf, Beklenmedik Bir Politik
Başarı Kazanır*

Ekselansları, sevinçten coşarak yaşlı imparatorun çevresinde toplanması öngörülen bir Avrupa Devletler Ailesinden söz ettiğinde, Prusya'yı her zaman ve örtük bir biçimde bunun dışında bırakırdı. Şimdi bu, belki de daha önceye oranla çok daha içten takınılan bir tutumdü, çünkü Kont Leinsdorf, Dr. Paul Arnheim'in yarattığı izlenimden ötürü kendini inkâr edilemez bir biçimde rahatsız hissetmekteydi; ne zaman dostu Diotima'ya gelse, ya bu adama ya da onun izlerine rastlıyordu ve Daire Başkanı Tuzzi gibi, o da ne olduğunu bilemiyordu. Eskiden asla olmayan bir şey oluyor, Diotima ne zaman duygu dolu bakışlarını ona çevirse, Ekselanslarının ellerindeki ve boynundaki şişmiş damarların ve yarı tütün rengini almış, yaşlanmakta olan erkeklere mahsus kokuyu yayan teninin farkına varıyordu; bu büyük adama her ne kadar saygıda kusur etmiyorsa da, ona gösterdiği ilgi demetinde, yaz güneşinin kış güneşine dönüşmesi gibi, değişen bir şeyler olmuştu. Kont Leinsdorf ne fantezilere, ne de müziğe eğilimliydi, fakat Dr. Arnheim'i kabullenmek zorunda kaldığından beri, dikkati çekecek sıklıkta olmak üzere, kulaklarında bir Avusturya askeri marşının vurmalı çalgılarını hatırlatan hafif bir ses duyuyor veya gözlerini kapattığında, o gözlerin karanlığında yığınlar halinde hareket eden siyah-sarı bayraklardan kaynaklanan bir dalgalanmayla tedirgin oluyordu. Bu türden vatanseverlik kokan vizyonlar, görüldüğü kadarıyla Tuzzi'lerin evinin başkaca dostlarının da başına gelmekteydi. En azından Ekselanslarının kulak misafiri olduğu her yerde, gerçi Al-

manya'dan çok büyük bir saygıyla söz edilmekteydi, fakat kendisi büyük vatanseverlik eyleminin olayların akışı içerisinde belki yine de kardeş imparatorluğu iğneleyebileceğini ima ettiğinde, bu saygı içten bir gülümsemeyle güzelleştiriliyordu.

Ekselansları, bu bağlamda kendi alanında önemli bir görün-
güyle karşılaşmıştı. Bazı ailevi duygular özellikle güçlüdür; savaştan önce Avrupa Devletler Ailesinde yaygın olan ve Almanya'ya yönelik hoşnutsuzluk da bu duygular arasındaydı. Belki de Almanya, tinsel bakımdan bütünlükten en uzak olan ülkediydi ve böylece herkes orada hoşnutsuzluğuna bir hedef bulabiliyordu; Almanya, eski kültürü yeni zamanın çarkları arasına en önce kaymış ve sahte altın ve kazanç hırsı için kullanılan büyük sözler halinde parçalanmış olan ülkediydi; ayrıca kavgacı, ganimet düşkünü, burnu büyük ve heyecanı körüklenmiş her büyük kitle gibi tehlikeli ölçülerde sorumlu tutulabilme ehliyetinden yoksundu: Fakat bütün bunlar, sonuçta Avrupa'ya özgüydü ve Avrupalılara olsa olsa biraz fazla Avrupalı gelebilirdi. Kendilerinde hayatın bugün geride bıraktığı isteksizliği, uygunsuzluğu, ağır tempolu bir yanmanın artıklarını toplayan görüngülerin, anti-ideallerin varlığının gerekliliğini benimsemek, kolay gözükmetedir. Olabilir-olan, bütün ilgililerin ölçsüz şaşkınlığı içerisinde ansızın 'Olan' olup çıkmaktadır; bu son derece düzensiz süreçte dışarıda kalan, uygunsuz kaçan, fazla gelen ve tini tatmin edemeyen şey, görüldüğü kadarıyla bugün atmosfere dağılmış olarak bütün yaratıklar arasında kanat çırpın nefreti oluşturmaktadır; bu nefret, günümüzün uygarlığı bağlamında son derece belirleyicidir ve insanoğlunun kendi yapıp ettikleri açısından yitirmiş olduğu memnuniyetin yerine, başkalarının kolaylıkla ulaşılabilir memnuniyetsizliklerini geçirmektedir. Bu hoşnutsuzluğu bir ötekinde odaklaştırma girişimi, hayatın en eski psikoteknik dağarcığının bir kaleminden başka bir şey değildir. Büyücü, bu bağlamda özenle hazırlanmış olan fetiş hastanın bedeninden çekip alırdı; bunun gibi, iyi Hristiyan da bütün aksaklıklarını iyi Yahudi'de odaklandırmakta, reklamlara, faize, gazetelere ve benzer şeylere onun tarafından sürüklendiğini iddia etmektedir; insanoğlu, zamanların akışı içerisinde gök gürültüsünü, cadıları, sosyalistleri, aydınları ve generalleri sorumlu tutmuştur; savaştan önceki son zamanlarda ise, bu kargaşada bütünüyle kaybolup giden özel

bazı nedenlerden de ötürü, bu şaşırtıcı sürecin en muhteşem ve en sevilen araçlarından biri Prusya-Almanya oldu. Çünkü dünya, sadece Tanrıyı değil, fakat şeytanı da kaybetti. Dünya artık Kötüyü anti-ideallere gönderdiği gibi, iyi'yi de ideallere gönderiyor; bu ideallere tapıyor, çünkü idealler insanın kendinde yapılabilir olmadığına inandıklarını yapıyor, insan oturduğu yerde seyretmekle yetinirken başkalarını çaba harcamaya bırakır, bunun adı spordur; başkalarını en tek yanlı abartmaları dile getirmeye bırakır, bunun adı idealizmdir; Kötüyü üstünden silkeler, o Kötüyü üstüne sıçratıkları, anti-ideallerdir. Böylece dünyada her şey, yerini ve düzenini bulur; fakat bu ermişlere tapma ve günah keçilerinin sırtına yükleme tekniği, tehlikesiz de değildir, zira dünyayı sonuçlanmamış bütün iç kavgaların gerilimleriyle doldurur, insanlar birbirlerini öldürürler veya kardeşçe severler, ama bunları tam bir ciddiyetle yapıp yapmadıklarını bilemezler, çünkü insanın bir kısmı kendisinin dışındadır ve görünüşte gerçekliğin önünde ya da arkasında yarım olarak geçen bütün olaylar, nefretin ve aşkın ayna önünde kendi kendisiyle düellosudur. İnsanın hissettiği bütün İyi'ler ve bütün Kötü'ler için cennetin ve cehennemim ruhlarını sorumlu tutmuş olan eski inanç, çok daha iyi, titiz ve temiz çalışmıştı; bu durumda umut edebileceğimiz tek şey, psikotekniğin ilerleyen gelişmesiyle birlikte yeniden o inanca dönmemizdir.

Özellikle Impkralya, idealler ve anti-ideallerle iş görme açısından son derece elverişli bir ülkediydi; orada hayatın zaten gerçekdışı olan bir yanı vardı; özellikle kendilerini Beethoven'den operete uzanan çizgideki Impkralya kültürünün mirasçıları ve taşıyıcıları olarak hisseden tinsel soyluların en ileri gelenlerine göre imparatorluk Almanlarıyla müttefik ve kardeş olmak, aynı zamanda da onlara tahammül edememek, son derece doğaldı. Onlara küçük bir uyarı lütfediliyor, başarıları düşünüldüğünde ise bu defa anavatandaki durumlardan hep biraz kaygı duyuluyordu. Anavatandaki durumların ağırlık noktası ise şuydu: Aslında her devlet kadar iyi, bazılarında da daha iyi bir devlet olan Impkralya, yüzyılların akışı içerisinde kendine duyduğu isteği biraz kaybetmişti. Paralel-Eylemin devamı sırasında birkaç defa, dünya tarihinin de öteki tarihler gibi yapılabileceğinin belirtilmesine fırsat bulunmuştu; bunun anlamı, yazarların aklına çok ender olarak yeni bir şeyin geldiği, bundan

ötürü de kargaşalar ve düşünceler bağlamında birbirlerinden kopya çekmekten hoşlandıklarıdır. Ama burada şimdiye kadar belirtilmeyen bir nokta vardır ki, o da tarihten alınan zevktir; bunun için, yazarların çok iyi bildikleri bir inancın, başka deyişle iyi bir tarihin yapılması, yazarın kulaklarını yakarak uzatan ve her türlü eleştiriyi eritiveren bir tutkunun devreye girmesi gerekir. Kont Leinsdorf, bu inanca ve tutkuya sahipti, bunlara dostluklarında da rastlanıyordu, fakat Impkralya'nın kalan bölümünde bunlar kaybedilmişti ve epey bir süre önce bunların yerini tutacak bir şey aranmıştı. O noktada Impkralya'nın tarihinin yerine ulusun yazılmakta olan tarihi geçmişti, ve bu tarih bütünüyle kendini tarihi romanlar ve kostümlü oyunlar aracılığıyla yüceltip incelten o Avrupalı zevk doğrultusunda işlenmekteydi. Böylece dikkate değer, fakat belki de yeterince dikkatleri çekmemiş bir durum ortaya çıkmış, birbirleriyle örneğin bir okulun kurulması veya bir gar müdürlüğüne atama yapılması gibi çok basit bir meseleyi halletmek durumunda olan insanlar, bu bağlamda sözü 1600 ya da 400 yılına getirmeye, Kavimler Göçü sırasında Alpler bölgesinin nüfus yapısı ve Reform karşıtı savaşlar göz önünde tutulduğunda hangi adayın tercih edilmesi gerektiği üzerine tartışmaya başlamışlardı; bu tartışmaları da soyluluğa ve alçaklığa, vatana, sadakate ve erkeklik gücüne ilişkin olup, tahminen her yerde geçerli olan okumuşluk kriterine uyan fikirlerle donatmışlardı. Edebiyata hiçbir ağırlık tanımayan Kont Leinsdorf, hele yolculukları sırasında Almanların ve Çeklerin yaşadıkları ve Bohemya'da bulunan yurtluklarındaki bütün çiftçilerin, zanaat-kârların ve kentlilerin durumlarının aslında ne kadar iyi olduğunu gördüğünde, şaşımaktan kendini alamıyordu; bundan dolayı bu durumun nedenini iğrenç bir kışkırtıcı virüste arıyordu; o insanlar, bu virüs nedeniyle zaman zaman bir memnuniyetsizlik fırtınasının önüne katılarak birbirlerine ve yönetimin bilgeliğine saldırmaktaydılar; aynı insanların böyle krizlerin arasındaki uzun zaman parçaları boyunca ve kendilerine idealleri hatırlatılmadığında herkesle barış içersinde ve hallerinden memnun yaşadıkları göz önünde tutulduğunda, durum daha da anlaşılmasız oluyordu.

Devletin bu duruma karşı uygulanan politikası, yani İmpkralya'nın o bilinen çokulusluluk politikası, yaklaşık yarım yıllık sürelerde yönetimin kimi zaman söz dinlemeyen bir ulusa karşı ceza-

landırıcı tutum almasına, kimi zaman onun önünde bilgece geri çekilmesine dayanıyordu, ve tıpkı dirsekli bir kadehte sıvının yarısı yükselirken öteki yarısının aşağı inmesi gibi, Alman "asılı"lara karşı izlenen tutuma da uyuyordu. Alman asıllıların Impkralya'da oynadıkları özel bir rol vardı, çünkü bunlar kendi kitleleri içersinde hep tek bir şeyi, devletin güçlü olmasını istemişlerdi. Bu topluluk, İmpkralya tarihinin bir anlamı olması gerektiği inancını en uzun süreyle devam ettirmiş olan topluluktur; ancak Impkralya'da vatan haini olarak çıkılan yolun bakan olarak bitirilebileceğini, ya da tersine, bakanlık kariyerinin vatan haini olarak sürdürülebileceğini anladıktan sonradır ki, bu topluluk da kendini ezilmiş bir ulus gibi hissetmeye başlamıştı. Belki de buna benzer şeyler yalnızca Impkralya'da olmuyordu, fakat bu devletin kendine özgü olan yanı, bu türden şeylerin gerçekleşmesi için orada ihtilâllere ve köklü değişimlere ihtiyaç bulunmamasıydı, çünkü her şey zamanla, sadece kavramların güvenilir olmaması nedeniyle, doğal ve sakın rakkas hareketlerini andıran bir gelişme çizgisini izlemeye başlıyordu; sonuçta Impkralya'da yalnızca ezilen uluslar ile, asıl ezenleri oluşturan ve ezilenler tarafından kendilerine ölçsüz yalan söylendiğini ve acı verildiğini hisseden en yüksek düzeydeki kişilerden meydana gelme bir çevre kalmıştı. Bu çevrede bulunanlar, hiçbir şeyin olmamasından, deyiş yerindeyse, bir tarih eksikliğinden büyük kaygı duyuyorlardı ve artık bir şeyler olmasının gerekliliğine kesinlikle ikna olmuşlardı. Ve bu şey, Paralel-Eylemin beraberinde getirmek istemiş gibi görüldüğü üzere, Almanya'ya yönelik olduğunda, bu nahoş bile karşılanmıyordu, çünkü bir defa insanlar, imparatorluk-taki kardeşleri yüzünden kendilerini hep biraz utanmış hissediyorlardı, ikinci olarak da yönetim çevrelerinde bulunanlar bile kendilerini Alman olarak hissetmekteydiler; bu durumda Impkralya'nın partilerüstü görevi, böylesine bencillikten uzak bir tutumdan daha iyi bir tutumla gerçekleştirilemezdi.

Demek ki bu koşullar, Ekselanslarının girişimini pangermanist saymayı aklının ucundan bile geçirmemesi, son derece anlaşılır bir şeydi. Ne var ki girişimin böyle anlaşıldığını gösteren işaretler vardı: İsteklerinin Paralel-Eylemin komisyonlarınca incelenmesi öngörülen "yetkili mahalli temsilciler" arasından Slav kökenliler, zamanla eksilmeye başlamışlardı ve yabancı elçiler, yine zamanla, Arnheim,

Daire Başkanı Tuzzi ve Slav ırkına karşı bir Alman saldırısı hakkında o kadar korkunç haberler duyuyorlardı ki, bunların arasından bazı şeyler, alçak sesle yapılan dedikodu şeklinde olmak üzere, Ekselanslarının kulağına da geliyordu; bu durum, Ekselanslarının özel bir şeylerin olmadığı günlerde de, pek çok şeyin yapılmasına izin verilmeyişi nedeniyle, insanın güç bir etkinlik içersinde bulunduğu yolundaki korkularını onaylıyordu. Fakat Ekselansları gerçekçi bir politikacı olduğundan, bir karşı hamle yapmakta tereddüt etmedi ve bu arada ne yazık ki öylesine cömert bir hesaplama işlemi yaptı ki, bu işlem başlangıçta devlet yönetme sanatı bağlamında yapılan bir yanlışlık gibi gözüktü. Propaganda Komitesinin -yani, görevi Paralel-Eylemi geniş kitlelere tanıtmak olan komitenin- başkanlığı o sıralarda henüz boştu ve Kont Leinsdorf, bu göreve Baron Wisnieccky'yi getirmeye karar vermişti; bu konudaki düşüncesinin çıkış noktası, yıllar önce bakanlık yapan Wisnieccky'nin o zamanlar Alman partilerince düşürülen bir kabinenin üyesi olması ve gizli Alman düşmanı bir politika izlediği söylentisinin varlığıydı. Çünkü Ekselanslarının bu konuda kendine ait bir planı vardı. Daha Paralel-Eylemin başlangıcında düşüncelerinden biri, Alman kökenli İmpkralyaların özellikle kendini anavatandan çok Alman ulusuna bağlı hissedenden bölümünü bu hareket için kazanmaktı. Başka "kabileler" İmpkralya'yi, zaten de yaptıkları gibi, bir hapishane diye nitelendirebilirler, bu arada Fransa, İtalya ve Rusya için besledikleri sevgiyi istedikleri kadar açıkça dile getirebilirlerdi; ama bunlar sonuçta, deyiş yerindeyse eğer, sapa kalan uçukluklardı ve hiçbir ciddi politikacı, böyle tutumları belli Almanların, İmpkralya'yı coğrafi olarak kuşatan ve daha bir kuşak önce onunla bir bütün olan Alman imparatorluğu'na duydukları hayranlıkla bir tutamazdı. Kont Leinsdorfun: "Onlar kendiliklerinden gelecekler!" tarzındaki ünlü söylemi, etkinlikleri, kendisinin de bir Alman olması nedeniyle, duyguların en acısını uyandıran bu Alman ayrılıkçılarına yönelik olmuştur. Aradan geçen zaman içersinde bu söylem, anavatan için planlanan eylemin temelini oluşturan bir kehanete dönüşmüştü; bu söylem, yaklaşık olarak önce "öteki Avusturya kabilelerinin" anavatan için kazanılması gerektiği gibi bir içerik taşıyordu; çünkü bu bir defa başarıldıktan sonra, bütün Alman çevreleri de buna ayak uydurma zorunluluğunu duyacaklardı, zira bilindiği gibi, kendini

herkesin katıldığı bir şeyin dışında tutmak, bir konuda ilk adımı atmayı reddetmekten çok daha güçtür. Bu durumda Almanlara giden yol, önce Almanlara karşı ve başkaca uluslara öncelik tanıyan yoldu; Kont Leinsdorf, bunu çoktandır anlamıştı, fakat eylem saati geldiğinde anladığını uygulamaya koymaktan da çekinmedi, ve işte onun Ekselansları Wisnieccky'yi Propaganda Komitesinin başına getirmesine de bu yol açtı; çünkü Leinsdorf'un yargısına göre Ekselansları doğuştan Polonyalı, fakat yönelim olarak İmpkralyalıydı.

Ekselanslarının, bu seçimin Alman düşüncesini hedef aldığı, sonradan yapılan suçlama doğrultusunda, bilincinde olduğu konusunda bir karara varmak, kolay olmayacaktır; ama bu seçimle hakiki Alman düşüncesine hizmet ettiğini varsaymış olması, büyük bir ihtimaldir. Sonuç, bir anda Alman çevrelerde de Paralel-Eyleme karşı canlı bir hareketin başlaması oldu; böylece Paralel-Eylem, saflardan biri tarafından Almanya'ya düşman bir girişim olarak görülür ve hedef alınırken, öteki safta pangermanist bir girişim olarak geçerlik kazandı ve dikkatli bahanelerle daha baştan itibaren kaçınılan bir hareket oldu. Böylesine beklenmedik bir başarı, Ekselanslarının gözünden de kaçmadı ve dört bir yanda büyük kaygı yarattı. Ancak Kont Leinsdorf, bu başına gelenlerle aynı zamanda olağanüstü kamçılanmış da oldu; gerek Diotima'nın, gerekse başkaca liderlerin ısrarlı ve ürkek sorularına hedef olan Kont, ancak küçük düşünebilenler karşısında ser verip sır vermeyen, fakat görev bilincini de yansıtmaktan çekinmeyen bir yüz takındı ve onlara şöyle karşılık verdi: "Bu denememiz, başlangıçta hemen başarıya ulaşmadı; fakat büyük bir şey isteyen, kendini anlık başarılarla bağışlı kılmamalıdır; ne olursa olsun, Paralel-Eyleme duyulan ilgi artmıştır ve gerisi de, sarsılmaksızın direnildiği takdirde, kendiliğinden gelecektir!"

*Kurtarılmamış Uluslar ve General Stumm'un
Kurtarma Kelime Grubuna İlişkin Düşünceleri*

Her an büyük bir kentte o kentin sakinlerinin kişisel arzularını dile getirmek için ne kadar çok kelime söylenirse söylenir, "kurtarma" kelimesi asla bunların arasında değildir. Öteki bütün kelimelerin, en tutkulu kelimelerin ve en karışık, hatta istisnai diye nitelendirilen ilişkilere ait söylemlerin kopyalanarak, eşzamanlı bağırıldığı ve fısıldandığı varsayılabilir; örneğin "Siz, bugüne kadar karşılaştığım en büyük şarlatansınız" veya "Sizin kadar etkileyici güzelliğe sahip bir başka kadın yoktur" gibi - böylece bu son derece kişisel yaşantılar, bütün bir kente kitlesel dağılımları içersinde güzel ve istatistiksel eğriler aracılığıyla tasvir edilebilir. Buna karşılık canlı bir insan bir başkasına asla "Beni kurtarabilirsin!" ya da "Benim kurtarıcım ol!" demez. Bu insan bir ağaca bağlanıp aç bırakılabilir; aylarca boşuna yalvarıldıktan sonra, sevgilisiyle birlikte ıssız bir adaya çıkartılabilir; ona değerli evrak sahteciliği yaptırılabilir ve sonra bir kurtarıcı bulunabilir: Dünyanın bütün kelimeleri o insanın ağzına üşüşecektir, fakat o, gerçek anlamda canlı kaldığı sürece, dil bağlamında hiçbir sakıncasının olmamasına rağmen, kurtarmak, kurtarıcı veya kurtuluş demeyecektir.

Ve işte, İmpkralya'nın tâcı altında toplanmış olan halklar, buna rağmen kendilerini kurtarılmamış uluslar diye adlandırmaktaydılar!

General Stumm von Bordwehr, düşünüyordu. Savaş Bakanlığı ndaki görevi sayesinde İmpkralya'nın karşı karşıya bulunduğu ulusal güçlükler hakkında yeterince bilgi sahibiydi, çünkü ordu,

bütçe görüşmeleri sırasında bu durumdan kaynaklanan ve yüzlerce şeyin hesaba katılması yüzünden etkilenen politikayı en önce hissediyordu, ve daha kısa süre önce öfkeden sapsarı kesilen bakanın önünde, önemli bir askeri tasarının geri çekilmesi zorunluluğuyla karşılaşmıştı, çünkü kurtulmamış uluslardan biri, bu tasarı için gerekli kaynakları onaylamak için, hükümetin başkaca ulusların kurtulma ihtiyaçlarını kışkırtmaksızın asla olur veremeyeceği ulusal tavizler istemişti. Böylece İmpkralya, dış düşmanlara karşı korumasız kalmış oluyordu; çünkü söz konusu taslak, topçulukla ilgiliydi; amaç, ordunun tamamen eskimiş olan ve başka devletleriyle karşılaştırıldığında ancak bir mızrağın karşısındaki bir bıçak kadar etkili olabilen toplarının yerine yenilerini koymak, böylece de bu defa öteki devletlerin toplarının bir mızrağın karşısındaki bir mızrak gibi kalmasını sağlamaktı; şimdi bu, bir defa daha kestirilemeyen bir zaman için engellenmiş oluyordu. Gerçi General von Stumm'un bu yüzden intihar havalarına girdiği söylenemezdi, ama büyük keyifsizlikler kendisini başlangıçta çok sayıda ve görünüşte darmadağınık ayrıntılar aracılığıyla da açığa vurabilir; Stumm'un kurtarılmamışlık ve kurtarmak üzerine düşünmesi, belli ki İmpkralya'nın savunmasızlığıyla ve silâhsızlığıyla ilintiliydi; tabii Diotima'nın yanındaki yarı sivil etkinliği bağlamında, son zamanlarda kurtuluş sözcüğünü canından bezecek kadar duymuş olması da işin cabasıydı.

Generalin ilk görüşü, bu kelimenin dilbilim bakımından henüz tam olarak aydınlatılmamış olan "şişirilmiş kelimeler" grubuna ait bulunduğu yolundaydı. Bunu ona söyleyen, doğal askerlik duyusuydu; fakat bu duyunun Diotima yüzünden kargaşaya sürüklenmiş olması bir yana -çünkü Stumm, ne de olsa kurtarmak kelimesini ilk defa Diotima'nın ağzından duymuştu ve bundan çok zevk almıştı; kelime, bu yönden bakıldığında toplara ilişkin tasarıya rağmen bugün de tatlı bir büyüün esintileriyle sarılıydı, bu yüzden Generalin birinci görüşü, aslında hayatının ikinci görüşüydü!—, şişirilmiş kelime teorisi bir başka nedenden ötürü de sanki doğru değil gibiydi: Kurtarmak kelime grubunun bireylerini sadece küçük ve sevimli bir ciddiyet eksikliği ile teçhiz etmek, yeterliydi, o zaman hepsi ânında, sanki oyun oynarcasına dile gelirdi. "Beni kurtardın!" veya buna benzer: Sadece on dakikalık sabırsız bir bekleyişin veya yine

böylesine küçük bir ölçütte bir başka nahoşluğun ardından, bunu şimdiye kadar kim söylememiştir ki? Ve böylece General anladı ki, sağduyunun itici bulduğu şey kelimelerden çok, durumun bu kelimeler aracılığıyla inandırıcı olmaktan uzak bir biçimde garantilenen ciddiyetidir. Gerçekten de, Stumm kendi kendine Kurtarmak'tan Diotima'nın ve politikanın dışında nerede söz edildiğini duyduğunu sorduğunda, yanıt kiliseler, kahveler, sanat dergileri ve Arnheim'in hayranlıkla okuduğu kitaplar oluyordu. Bu kelimelerle dile getirilenin doğal, yalın ve insani bir olay değil, fakat herhangi bir soyut ve genel karmaşa olduğu da böylece kafasında netleşiyordu; Kurtarmak ve Kurtarmak'tan korkmak, her durumda ancak bir ruha bir başka ruh tarafından yapılabilecek bir şeydir.

General, resmi görevinin kendisini sürüklediği teşhisler karşısında hayretle başını salladı. Bürosunun yontma camlı kapısının üzerinde bulunan ve elektrikle işleyen yontma camın rengini, önemli bir toplantısı olduğunu göstermek için kırmızıya çevirdi, ve subayları dosyalarıyla birlikte iç çekerek geri dönerlerken, düşünmeye devam etti. Şimdi gittiği bütün yollarda rastladığı tinsel insanlar, hallerinden memnun değildiler. Her şeye itiraz ediyorlardı, olup bitenleri hep ya yetersiz ya da aşırı buluyorlardı, onlara göre işler hiçbir zaman yolunda gitmiyordu. General, zamanla bu insanlara dayanamaz olmuştu. Hepsisi de hep cereyan olan yerde oturan, duyarlı ve mutsuz kişileri andırmaktaydılar. Aşırı bilimselliğe ve bilgisizliğe, kabalığa ve aşırı inceliğe, kavgacılığa ve kayıtsızlığa sövüp saymaktaydılar: Bakışlarının her takıldığı noktada bir çatlak vardı! Düşünceleri asla huzur bulmuyordu ve her şeyin hiçbir yerde bir düzene kavuşamayan, sürekli göçebe kalıntılarının farkına varıyordu. Bu yüzden sonunda içinde yaşadıkları zamanın ruhsal kısırlığa mahkûm olduğuna ve bu durumdan ancak sıradışı bir olayla veya çok sıradışı bir insanla kurtarılabilceğine inanmışlardı. O sıralarda entelektüel diye nitelendirilen insanların arasında Kurtarmak kelime grubunun rağbet görmesi, işte böyle gerçekleşmişti. En kısa zamanda bir Mesih'in gelmemesi durumunda artık böyle devam edilemeyeceğine inanılmıştı. Duruma göre bu, tababeti insanlar bir yanda hiç yardım alamadan hastalanıp ölürlen, soğukkanlılıkla sürdürülen bilimsel araştırmalardan kurtaracak bir tıp Mesih'i olabildi; veya milyonlarca insanı tiyatrolara sürükleyebilen ve bunun

yanı sıra koşulsuz bir tinsel yücelik taşıyabilen bir oyun yazabilecek bir edebiyat Mesih'i olabildi: Aslında her insani etkinliğin ancak özel bir Mesih aracılığıyla yeniden kendini bulabileceği yolundaki bu inancın yanında, pek tabii ki her şeyi düzeltebilecek kadar güçlü bir Mesih'e yönelik yalın ve hiçbir şekilde parçalanmamış bir talep de vardı. Böylece o zamanlar, yani büyük savaştan hemen önce, gerçekten de Mesih'lerin damgasını taşıyan bir zaman yaşanmaktaydı, ve her ulus tek başına bir bütün halinde kurtarılmayı istese bile, bu alışılmadık ve özel bir şey anlamını taşııyordu.

Generale göre ise, konuşulan her şey gibi bunu da kelimesi kelimesine ciddiye almamak gerekiyordu. "Bugün Mesih geri dönseydi eğer," dedi kendi kendine "o zaman onun hükümetini de öteki hükümetler gibi düşürürlerdi!" Kişisel deneyimine göre bunun nedeni, insanların çok fazla kitap ve gazete makalesi yazmalarıydı. "Subaylara üstlerinden izin almadan kitap yazmayı yasaklayan şu askeri kural, ne kadar akıllıca" diye düşündü. Bu düşüncesi karşısında biraz ürktü, çünkü böylesine bir sadakat coşkusunu uzun zamandan beri yaşamamıştı. Evet, hiç kuşku yoktu, kendisi de çok fazla düşünüyordu! Bu, sivil tinle olan temastan kaynaklanma bir şeydi; sivil tin, sağlam bir dünya görüşüne sahip olma gibi bir ayrıcalığı görüldüğü kadarıyla kaybetmişti. General, bunu açıkça görebiliyordu, ve bu sayede Kurtarmak'la ilgili bütün gevezeliklerin şimdi bir başka yanını da görmeye başlamıştı. General Stumm'un tını, bu yeni bağlamı aydınlatılabilmek için almış olduğu din ve tarih derslerine ilişkin hatıralara geri döndü; bu arada ne düşünmüş olduğunu söyleyebilmek elbette kolay değil; fakat düşündükleri kafasından çıkartılıp, kâğıt düzeltir gibi dikkatle düzeltilebilseydi eğer, tahminen şöyle görünürdü: Kısaca işin kiliseye ait kısmıyla başlanılacak olursa, insan dine inandığı sürece, iyi bir Hristiyan'ı veya dini bütün bir Yahudi'yi umudun veya esenliğin kaçınıcı katından aşağıya atarsa atsın, o kişi daima kendi ruhunun ayakları üstüne düşerdi. Bunun nedeni, bütün dinlerin insanoğluna armağan ettikleri hayatın açıklanması bağlamında geride hep akıldışı, Tanrının işine akıl erdirilmezlik diye adlandırdıkları bir şeyleri bırakmasıydı; ölümlü insanoğlunun hesap tutmadığında tek yapması gereken, bu geride bırakılmış kalıntıyı hatırlamaktı, ve o zamanın ruhu halinden memnun olarak ellerini ovuşturabilirdi. Bu ayakları üstüne

düşmeye ve ellerini ovuşturmaya dünya görüşü deniyor; çağımız insanının artık unuttuğu da işte bu. Zamanımızın insanı, hayatı üzerine düşünmekten bütünüyle vazgeçmek zorunda, ve çoğu da bunu zaten yeterince yapıyor, ya da düşünmek zorunda olmak ve görüldüğü kadarıyla buna rağmen memnuniyetin son sınırına doğru dürüst ulaşamamak gibi tuhaf bir ikileme düşünüyor. Bu ikilem zamanların akışı içersinde hem mutlak bir inançsızlığın kalıbına girdi, hem de yeniden mutlak anlamda inançtan bağımlı oldu; bugün en çok rastlanan şekli ise, herhalde tinsiz doğru dürüst bir insan hayatının olamayacağına, fakat aşırı tin ile de olamayacağına inanılması. Kültürümüz, bütünüyle bu inancın üstüne inşa edilmiş. Bu kültür, eğitim ve araştırma kurumları için büyük bir titizlikle para kaynakları ayırıyor, fakat bu kaynakların fazla büyük olmasına, eğlenceye, otomobillere ve silâhlara harcanan miktarlara oranla belirli bir küçüklük göstermesine de dikkat ediyor. Bütün yollarda becerikli olana serbest geçiş sağlıyor, ama bu kişinin aynı zamanda işini bilir olmasına da dikkat ediyor. Belli bir direnişin ardından, her düşüncüyü tanıyor, fakat bu durum daha sonra kendiliğinden o düşüncenin karşısının da lehine oluyor. Bu durum, çok büyük bir zayıflık ve ihmalkârlık gibi gözüküyor; fakat aynı durum, tine tinin her şey olmadığını anlatmaya yönelik çok bilinçli bir çaba niteliğini de taşıyor, çünkü bir defaya mahsus olmak üzere bile hayatımızı hareket ettiren düşüncelerden biri mutlak anlamda, ona karşıt düşünceden geriye hiçbir şey kalmayacak ölçüde ciddiye alınsaydı, o zaman kültürümüz herhalde artık bizim kültürümüz olmaktan çıkardı!

Generalin yumruğu, şişman ve küçük bir çocuk yumruğu gibiydi; o yumruğu sıktı ve, duyguları kendisine güçlü bir yumruğun gerekliliğini telkin ederken, içi beslenmiş bir eldiven gibi yazı masasının üstünde şaklattı. O, bir subay olarak bir dünya görüşüne sahipti! Bu dünya görüşü içersindeki akıldışı kalıntının adı şeref, itaat, başkomutan ve hizmet talimatnamesinin III. bölümüydü; bütün bunların bir özeti yerine geçmek üzere de, savaşın aslında barışın daha güçlü araçlarla devam ettirilmesinden, eksikliği halinde dünyanın ayakta kalamayacağı güçlü bir düzen türünden başka bir şey olmadığı inancından ibaretti. Eğer bir yumruk, sadece atletik bir şey olsaydı ve aynı zamanda tinsel bir nitelik, tinin olmazsa olmaz

bir tür tamamlayıcısı niteliğini taşımasaydı, Generalin masanın üstüne şaklatma jesti biraz gülünç kaçardı. Stumm von Bordwehr, sivil dünyadan artık biraz bıkmıştı. Sadece kütüphane hizmetlilerinin sivil akıl üzerine güvenilir bir kuşbakışı fikre sahip insanlar oldukları deneyimini edinmişti. Aşırı ölçüdeki düzenin, bu düzenin yetkin düzeye varmasının beraberinde kaçınılmaz olarak eylemsizliği getireceği şeklindeki çelişkiyi keşfetmişti. İçinde tuhaf bir duygu vardı ve bu duygu sanki neden en büyük düzene ve aynı zamanda da hayatını feda etmeye hazır oluştaki askerlikte rastlandığının bir açıklaması gibiydi. General, dile getirilmesi mümkün olmayan bir nedenle düzenin bir öldürme ihtiyacına dönüştüğünü ortaya çıkarmıştı. Kendi kendine kaygıyla, bu tempoyla çalışmaya devam etmemesi gerektiğini söyledi! "Ve sonra, nedir ki şu tin denen şey!" diye sordu isyankâr bir tavırla. "Herhalde gece yarıları sırtına beyaz bir gömlek geçirip dolaşmıyor; o halde tin, izlenimlerimize ve yaşantılarımıza uyguladığımız belli bir düzenden başka ne olabilir ki?! Ama o zaman," dedi kararlılıkla, âniden gelen, mutluluk veren bir düşünceyle "tin, düzenli yaşamaktan başka bir şey değilse eğer, düzenli bir dünyada ona hiç ihtiyaç yok demektir!"

Stumm von Bordwehr, rahat bir nefes alarak toplantı sinyalinin kapattı, aynanın önüne geçti ve emrinde çalışanlar girmezden önce herhangi bir ruhsal dalgalanmanın bütün izlerini silmek için saçlarını düzeltti.

*Bonadea, Impkralya; Mutluluk ve
Denge Sistemleri*

Eğer Impkralya'da politikadan hiçbir şey anlamayan, anlamak da istemeyen tek bir kişi var idiyse, o da Bonadea'ydı; fakat buna rağmen onunla kurtarılmamış uluslar arasında bir ilişki bulunuyordu: Bonadea (Diotima ile karıştırılmamalıdır; Bonadea, iyi tanrıça, tapınağı kaderin oyunları sonucu türlü taşkınlıkların sahnesine dönüşmüş olan bekâret tanrıçası, bir mahkeme başkanının veya onun gibi birinin eşi, ne ona yeterince layık ne de ona ihtiyaç duyan bir adamın talihsiz sevgilisi) bir sisteme sahipti, Impkralya'nın politikasının ise hiçbir sistemi yoktu.

Bonadea'nın sistemi, o güne kadar ikili bir hayattan meydana gelmişti. Yükselme tutkusunu yüksek düzeyde diye nitelendiren bir aile çevresinde tatmin etmekteydi ve toplum içersindeki ilişkilerinde de çok kültürlü ve saygın bir hanımefendi sayılmanın ayrıcalığını yaşıyordu; buna karşılık tininin karşı karşıya bulunduğu belli baştan çıkartmalara, çok hassas bir yapının kurbanı olduğu ya da kendisini delilikler yapmaya iten bir kalbinin bulunduğu bahanesiyle karşı koymuyordu, çünkü kalbin delilikleri, bunlara eşlik eden koşullar çok daha pürüzsüz sayılamasa bile, romantik-politik suçlar kadar şerefli. Bu arada kalp, Generalin hayatında şeref, itaat ve hizmet talimatnamesinin III. bölümünün oynadığı rolün, veya her düzenli hayatta bulunan ve sonunda aklın başa çıkamadığı her şeyi düzene sokan akıldışı kalıntının oynadığı rolün aynısını oynuyordu.

Ne var ki bu sistem, bir hatayla çalışmıştı; Bonadea'nın hayatını, aralarındaki geçişin ancak ağır kayıplarla mümkün olabildiği iki

ayrı duruma ayırmıştı. Çünkü bir kalp, yanlış bir adım atmazdan önce belâgat sahibi olabildiği kadar, bu adımın atılmasından sonra aynı ölçüde mutsuz da olabiliyordu ve söz konusu kalbin sahibi, manik bir köpürüş ile mürekkep karası ruhsal çalkantılar arasında bir oraya, bir buraya savruluyordu; bu durumların birbirini dengeleyebildiği, çok enderdi. Ama bu, ne olursa olsun yine de bir sistemdi; yani güdülerin başına buyruk bir oyunu değildi —örneğin bir zamanlar hayatın, geride biraz istekten yana bir borç bakiyesinin kaldığı, istekten ve isteksizlikten oluşma otomatik bir bilanço diye anlaşılacak istendiği gibi değildi-, fakat bu bilançoda sahtecilik yapabilmek için, önemli tinsel tedbirler ihtiva ediyordu.

Her insanın, izlenimlerinin bilançosunu kendi yararına yorumlamasını sağlayan böyle bir yöntemi vardır; böylece normal zamanlar için yeterli olan günlük asgari istek miktarı da ortaya çıkar. Ancak insanın yaşama isteği, isteksizlikten de oluşabilir ve bu türden malzeme farklılıkları bir rol oynamaz, çünkü bilindiği üzere, tıpkı kendi atmosferlerinde bir dans kadar hafif kanatlanmış matem marşları olduğu gibi, mutlu melankolikler de vardır. Hatta burada belki tersine bir iddiada da bulunulabilir ve pek çok neşeli insanın kederli insanlardan zerre kadar daha mutlu olmadıkları da söylenebilir, çünkü mutluluk da mutsuzluk kadar yıpratıcıdır; bu nerdeyse, uçmanın ilkeye göre havadan daha hafif veya daha ağır olması gibi bir şeydir. Ama akla daha yakın gelen bir başka itiraz da vardır; zira o zaman zenginlerin, hiçbir yoksulun onları kıskanmak için bir nedenleri bulunmadığı, çünkü zenginlerin parasıyla daha mutlu olacağı düşüncesinin bir hayalden öteye geçemeyeceği yolundaki eski bilgeliklerinin haklı sayılması gerekmeyecek midir? Böyle bir hayal, o kişiyi sadece kendi hayat sisteminin yerine bir başkasını geliştirme göreviyle karşı karşıya bırakacaktır ve bu yeni sistemin istek bilançosu, en iyi olasılıkla küçük bir mutluluk fazlalığıyla kapanacaktır ki, bu fazlalık da zaten fiilen bilançoda bulunmaktadır. Teorik olarak bu, evsiz barksız bir ailenin, eğer buz gibi bir kış gecesi boyunca donmamışsa, sabah güneşinin ilk ışıklarıyla birlikte, sıcak yatağından çıkmak zorunda olan zengin adam kadar mutlu olacağı anlamına gelir; pratikte ise her insan bir eşek sabırla sırtına yüklenmiş olanı taşır, çünkü yükünden birazcık daha güçlü olan eşek, mutlu bir eşektir. Ve gerçekten de, gözlem sadece bir eşekle

sınırlandırıldığı sürece, bu, kişisel mutluluğun ulaşılabilir en güvenilir tarifidir, işin gerçeği şudur ki, kişisel mutluluk (veya denge, halinden memnun olma ya da kişinin en içsel otomatik hedefi nasıl adlandırılırsa), ancak bir taşın bir duvardaki veya bir damlanın bir nehrin içindeki varlığı kadar kendi içine kapalıdır; bütünü gerilimleri, taşın veya damlanın içinden de geçer. Bir insanın kendisinin ne yaptığı ve ne hissettiği, başkalarının onun için normalde yaptıklarını ve hissettiklerini varsaymak zorunda olduğu şeylerle karşılaştırıldığında, önemsizdir. Fakat hiçbir insan, sadece kendi dengesini yaşamaz; herkes, kendisini kuşatan kesitlerin dengesine dayanır, ve böylece kişinin küçük istek fabrikasında son derece karmaşık ahlâki bir kredi de işe karışır; bu krediden daha sonra da söz edilecektir, çünkü gerek topluluğun gerekse bireyin ruhsal bilançosunda onun da yeri vardır.

Bonadea'nın sevgilisini yeniden kazanma yolundaki çabalarının başarısız kalmasından ve onu, Ulrich'i kendisinden çalanın Diotima'nın tını ve eylem gücü olduğuna inandırmasından bu yana, Bonadea bu kadına ölçsüz bir kıskançlık duymaktaydı; fakat zayıf insanların başına kolaylıkla geldiği gibi, o da Diotima'ya duyduğu hayranlığın etkisiyle onun adına belli bir açıklama ve mazeret bulmuştu; bu, kaybının ağırlığını kısmen azaltmaktaydı; Bonadea, belli bir süredir işte bu durumdaydı ve arada sırada Paralel-Eyleme mütevazı katkılar bahanesiyle, fakat evin genel trafiğine dahil edilmeksizin, Diotima tarafından kabul edilmesini sağlamıştı, ve bu konuda Diotima ile Ulrich arasında belli bir uzlaşmanın bulunduğu hayali içersindeydi. Böylece, bu ikisinin acımasızlıklarının acısını çekiyordu, ve onları aynı zamanda da sevdiğinden, iç dünyasında duygularının saflığına ve bencillikten uzaklığına ilişkin bir yanıl-sama da oluşuyordu. Sabahları, sabırsızlıkla beklediği an gelip de kocası evden ayrıldığında, çoğu defa tüylerini düzeltmek isteyen bir kuş gibi aynanın karşısına oturuyordu. O zaman saçlarını, Diotima'nın Yunan topuzuna benzemediği söylenemeyecek bir şekil alana kadar bağlıyor, yakıyor ve büküyordu. Saçının içinden düzelterek ve fırçalayarak küçük lüleler çıkartıyordu, ve saçlarının tamamı sonunda biraz gülünç bir hal alsa bile, o bunun farkına varmıyordu, çünkü aynadan kendisine genel şekilleniş içersinde artık uzaktan da olsa o ilâhi varlığı çağrıştıran bir çehre gülümsüyordu. O za-

man hayranlık duyduğu bir varlığın kendine olan güveni, güzelliği ve mutluluğu, tıpkı insanın büyük bir denizin kıyısında oturması ve ayaklarını suya sokması gibi bir duygu yaratarak, henüz derinliğine gerçekleşmiş olmasa bile esrarlı bir birleşmenin küçük, sıg, sıcak dalgaları halinde iç dünyasında yükseliyordu. Bu dinsel bir tapınmaya benzer tavır -çünkü insanın en eski zamanlarda bütün vücuduyla içine süründüğü Tanrı maskelerinden uygarlığın törenlerine varıncaya kadar, inançlı taklidin eti kavrayan bu türden bir mutluluğu, önemini henüz asla bütünüyle kaybetmemiştir!—, elbise-leri ve dışsal görünüşleri bir tür zorlamanın etkisi altında kalarak sevmesi yüzünden, Bonadea üzerinde daha büyük bir hâkimiyet kurmaktaydı. Bonadea sırtında yeni bir elbiseyle aynada kendine baktığında, günün birinde kabarık kolların, alındaki küçük perçemlerin ve kabarık eteklerin yerini dizboyu eteklerin ve erkek stili saçların alacağını asla kafasında canlandıramazdı. Hatta böyle bir ihtimali tartışmazdı bile, çünkü beyni böyle bir tasavvuru içine sığdıramazdı. O, her zaman kibar bir kadının nasıl görünmesi gerekiyorsa, öyle giyinmişti ve her yarı yılda bir yeni modaya, ebediyete duyduğu saygının aynısını duyardı. Eğer düşünme yetisi, zorla fânilik itirafına zorlanabilseydi bile, bu Bonadea'nın duyduğu saygıda hiçbir azalmaya yol açamazdı. Bonadea, dünyanın zorlamasını arı haliyle içselleştiriyordu ve kartvizitlerin bir köşesinin büküldüğü, yeni yıl kutlamalarının dostların evlerine yollandığı veya baloda eldivenlerin çıkarıldığı zamanlar, bütün bunların artık yapılmadığı zamanlarda Bonadea için öteki çağdaşlarına göre yüz yıl öncesi ne ise, o kadar uzakta, yani bütünüyle kafada canlandırılmaz, imkânsız ve aşılmış bir zamanda kalmıştı. Yine bundan dolayı, Bonadea'yı elbisesiz görmek de aynı ölçüde tuhaftı; böyle bir durumda Bonadea, ansızın düşünsel düzeydeki her türlü korumadan yoksun kalıyor, bir deprem kadar insanlık dışı bir biçimde üstüne saldıran acımasız bir zorlamanın çıplak kurbanı oluyordu.

Ama şimdi, kültürünün bulanık bir maddeler dünyasının dalgalanmaları arasındaki bu dönemsel yıkımları, silinip gitmişti ve Bonadea, dış görünüşüne sırlardan yana bunca zengin bir itina göstermeye başladıktan sonra, yirmi yaşından beri yapmadığı bir şeyi yapıp, hayatının gayri meşru kısmını dul olarak yaşamaya koyulmuştu. Gerçi dış görünüşlerine olağanüstü bir titizlik gösteren

kadınların, genel bir deneyim olarak, erdemli oldukları kabullenilebilir, çünkü o zaman araç, amacı geri plana iter — tıpkı büyük spor kahramanlarının çoğunlukla kötü sevgili olmaları, çok fazla savaşçı görünüşlü subaylardan kötü askerlerin çıkması ve tinsel örgüsü özellikle güçlü erkek kafalarının bazen birer aptal olabilmeleri gibi; ama Bonadea açısından söz konusu olan, bu enerji dağılımı sorunu değildi; o, çok şaşırtıcı ölçüde bir aşırı verimlilikle yeni hayatına yönelmişti. Bir ressamın işine duyduğu sevgiyle kaş kalemi kullanmaya, alnına ve yanaklarına biraz emaye parıltısı vererek, bu kısımların doğalcılıktan kilise üslubuna özgü o hafiften yüceliğe ve gerçeklikten uzağa doğru uzanmasını sağlamaya, vücudunu hafif bir korsenin içinde hale yola koymaya, başka zamanlar fazla engelleyici ve, aşırı bir dişiliği sergilemelerinden ötürü, utandırıcı bulmuş olduğu göğüslerine karşı da adeta bir kız kardeş sevgisi beslemeye başlamıştı. Kocasının, parmağıyla onun boynunu kaşıdığı anda: "Saçımı bozma!" şeklinde bir yanıt almaktan, veya: "Bana elini vermek istemez misin?" diye sorduğunda: "İmkânsız, üstümde yeni bir elbise var!" tarzında bir yanıtla karşılaşmaktan hayrete düşmediği söylenemezdi. Fakat günahın gücü, vücudun onu tutsak etmek için kullandığı menteşelerden kurtulmuştu ve bir ilkbahar yıldızı gibi Bonadea'nın nura boğulmuş yeni dünyasında gezinmekteydi; bu yeni Bonadea, ışığa boğulmanın bu alışılmamış ve saydamlaşmış türünün etkisiyle kendisini, sanki üstünden bir kabuk düşmüşçesine "aşırı sinirlilik"ten özgürleşmiş hissetmekteydi. Evlendiklerinden beri ilk defa kocası, kendine evinin huzurunun bir üçüncü kişinin tehdidi altında olup olmadığını kuşkuyla soruyordu.

Fakat böylece meydana gelen, aslında yaşam sistemlerinin alanına giren bir fenomenden başka bir şey değildi. Şimdiki zamanın atmosferinden kopartılıp, bir insan bedeninin sırtındaki ucube varlıklarıyla bir biçim olarak bağımsız gözlem konusu yapıldıklarında, ancak burna geçirilen bir okun ya da dudaklara takılan bir halkanın eşliğine layık, tuhafborulardan ve urlardan başka bir şey değildir; fakat, sahiplerine ödünç verdikleri niteliklerle birlikte görüldüklerinde, ne kadar da çekici olurlar! O zaman, ancak bir kâğıdın üstündeki dalgalı çizginin içine büyük bir kelimenin anlamının girmesiyle karşılaştırılabilecek bir şey ortaya çıkar. Bir insanın göze görünmeyen iyiliğinin ve seçkinliğinin, o insan gezmeye çıkmışken

veya bir çay davetinde tam tabağına sandviç alırken ansızın, tıpkı dini konulu eski resimlerdeki gibi, başının arkasından yumurta sarısı rengi yaldızlı, dolunay büyüklüğünde bir aziz hâlesi şeklinde yükseldiğini gözünüzde canlandırın; bu, hiç kuşkusuz en görülmedik ve sarsıcı yaşantılardan biri olurdu; ve göze görünmeyi, hatta aslında hiç varolmayanı görünür kılmak gibi bir gücü iyi dikilmiş bir elbise hemen her gün kanıtlamaktadır!

Böyle şeyler, kendilerine ödünç verdiğimiz değerleri olağanüstü faizlerle geri ödeyen borçlulara benzer, ve aslında ortada bunlardan başkaca bir şey de yoktur. Çünkü elbiselerin sözü edilen niteliğine inançlar, önyargılar, teoriler, umutlar, bir şeye duyulan inanç, düşünceler ve hatta, kendi gücüyle onların doğruluğunu özümsemişse eğer, düşüncesizlik bile sahiptir. Bütün bunlar, bizim onlara ödünç verdiğimiz serveti bizlere ödünç vererek, dünyayı bizden kaynaklanan bir ışığın altında gösterme amacına hizmet eder, ve aslında bu, üstesinden gelebilmek için herkesin kendi sistemine sahip bulunduğu görevden başkaca bir şey değildir. Büyük ve çok yönlü bir sanat aracılığıyla, en tuhaf ve korkunç şeylerin yanında yaşamamızı, bunu yaparken de bütünüyle sakin kalmamızı sağlayan bir körleşmeyi üretmekteyiz; bunu başarabiliyoruz, çünkü evrenin bütün bu donup kalmış yüz ifadelerini bir masa veya sandalye, bir çığlık veya ileriye doğru uzanmış bir kol, bir sürat veya kızarmış bir tavuk olarak teşhis edebiliyoruz. Kafamızın üzerindeki açık bir gökyüzü uçuşumu ile ayaklarımızın altındaki hafiften kapalı bir gökyüzü uçuşumu arasında, yeryüzünde kendimizi sanki kapalı bir odadaymışız gibi rahat hissedebiliyoruz. Hayatın hem uzamın insanlıkdışı enginliklerinde hem de atomlar dünyasının insanlıkdışı daracıklığında kaybolup gittiğini biliyoruz, ama bu arada çeşitli oluşumlardan meydana gelme bir kesite dünyanın nesneleri gözüyle bakıp, bunun sadece orta derecedeki belli bir uzaklıktan aldığımız izlenimlerin yeğlenmesi olduğu üzerinde kafa yorma gereğini hiç duymuyoruz. Böyle bir davranış, aklımızın yüksek seviyesinin önemli ölçüde altında kalıyor, fakat özellikle bu, duygularımızın da bunda güçlü bir payının bulunduğunu kanıtıyor. Ve gerçekten de, insanlığın en önemli tinsel tedbirleri, tutarlı bir ruhsal durumun korunması hedefine hizmet ediyor; dünyanın bütün duyguları, bütün tutkuları, insanlığın yüksek düzeye vardırılmış ruhsal

huzurunu korumak için harcadığı dev, fakat bilincine varılmamış çabası karşısında bir hiç olarak kalıyor! Görüldüğü kadarıyla bundan söz etmeye bile değmez, çünkü ortada buna ait hiçbir yakıma yok gibi. Fakat daha yakından bakıldığında, insana çevresinde dolanan yıldızlar arasında dimdik yürüme yetisini kazandıranın ve dünyanın neredeyse sonsuz bilinmezliğinin ortasında onun elini heybetli bir tavırla ceketinin ikinci ve üçüncü düğmeleri arasına sokmasına izin verenin, son derece yapay bir bilinç durumu olduğu anlaşılıyor. Ve bunu gerçekleştirebilmek için sadece her insan, ister budala, ister bilge olsun, kendi sanatsal becerilerini kullanmakla kalmıyor; bu kişisel sanatsal beceriler sistemleri, toplumun ve bütünün daha yüksek ölçekte olmak üzere aynı amaca hizmet eden ahlâki ve entelektüel denge önlemlerinin örgüsüne de maharetle yerleştirilmiş durumda. Bu birbirine kenetlenme, büyük doğada rastlanan ve evrenin bütün güç alanlarının yeryüzünün içini etkilemesine benzeyen bir durum; sonu, yeryüzünde olup bitenler olduğu için, insanoğlu bunun farkına varmıyor; böylece gerçekleşen tinsel hafifleme öylesine büyük ki, en bilge olanlar da, hiçbir şey bilmeyen küçük kızlar da rahatsız edilmeden, çok iyi ve akıllı bir şekilde yollarını sürdürebiliyorlar.

Fakat zaman zaman, duymanın ve istemenin zorunlu durumları diye de adlandırılabilir böyle memnuniyet durumlarından sonra, sanki bunun tam karşısı başımıza geliyor veya, yine bir tımarhanenin kavramlarıyla dile getirilmek istenirse eğer, yeryüzünde ansızın bir düşünceden kaçış başlıyor ve bunun ardından bütün insan hayatı, yeni odak noktalarının ve eksenlerin üstüne biniyor. Bütün büyük devrimlerin vesileden daha derinde yatan nedeni, artık dayanılmaz hale gelen koşulların yığılmasında değil, ruhların yapay memnuniyetini desteklemiş olan içeriğin aşınmasında yatar. Bunun için kullanılabilecek en uygun söylem, bir erken dönem skolastik düşünürüne ait olan Latince "Credo, ut intelligam" özdeyişidir, ve biraz serbest bir çeviriyle bugünün Almancasına şöyle aktarılabilir: Tanrım, benim tinime bir üretim kredisi ihsan eyle! Çünkü büyük bir olasılıkla her insani Credo*, kredinin özel bir şıkkıdır. Aşkta ve iş hayatında, bilimde ve uzun atlamada insan, kazanmazdan ve

erişmezden önce inanmak zorundadır, ve bunun bütün bir hayat için geçerli olmadığı nasıl söylenebilir?! Hayatın düzeni istediği kadar gerekçeye dayansın, bu düzene yönelik bir parça gönüllü inanç temelde her zaman vardır, dahası, tıpkı bir bitkide olduğu gibi, sürgünün başladığı noktayı belirtir; hiçbir hesabı ve koruması bulunmayan bu inanç bir defa harcandı mı, arkasından hemen çöküş gelir; çağlar da, imparatorluklar da, ticari işletmeler de kredilerini kaybettiklerinde çökerler. Ruhsal dengeye ilişkin olup, Bonadea gibi güzel bir örneği çıkış noktası alan gözlem, böylece Impkralya gibi hüznü bir örneğe varmış olmaktadır. Çünkü Impkralya, içinde bulunan gelişme sürecinde Tanrının krediden, yaşama isteğinden, kendine olan inancından ve bütün kültür devletlerinde bulunması gereken, bir görevlerinin olduğu hayalini yamalarını sağlayan yetenekten yoksun kıldığı ilk ülkeydi. Akıllı bir ülkeydi ve içinde kültürlü insanlar barındırıyordu; dünyanın her yerindeki bütün eğitilmiş insanlar gibi bu ülkedeki kültürlü insanlar da gü-rültüden, hızdan, yenilik hareketlerinden, kavgalardan ve hayatımızın optik-akustik peyzajına dahil her şeyden oluşma muazzam bir hayhuyla, kararsız bir ruh hali içersinde koşuşup durmaktaydılar; bütün insanlar gibi onlar da her gün saçlarını diken diken eden bir düzine haber okuyor ve dinliyorlardı, ve bu haberlerden ötürü heyecanlanmaya, hatta onlara müdahale etmeye hazır dılar, ama iş bu noktaya kadar yaramıyordu, zira birkaç saniye sonra bunların çekiciliği, yeni gelenler yüzünden bilinçlerden kovuluyordu; ötekiler gibi bu insanlar da çevrelerinde oluşmuş yumağın içinde şu veya bu şekilde meydana gelen cinayetlerle, saldırılarla, tutkularla, fedakârlıklarla, büyüklükle kuşatılmış olduklarını hissediyorlardı, ama bu maceralara ulaşamıyorlardı, çünkü bir büroda veya başkaca bir mesleki kurumda tutukluydular; akşamları serbest bırakıldıklarında ise ne yapacaklarını bilmedikleri gerilimleri, eğlendirme-yen eğlencelerin içinde patlıyordu. Ve özellikle kültürlü insanlarda, kendilerini Bonadea kadar mutlak bir biçimde aşka adamamışlarsa eğer, bu duruma eklenen bir şey daha vardı: Bu insanlarda artık kredi ve hile yeteneği kalmamıştı. Gülümsemeleri, iç çekişleri, düşünceleri neye yönelikti? Niçin düşünmüşlerdi ve gülümsemişlerdi? Bunları artık bilmiyorlardı. Fikirleri, rastlantılardı, eğilimleri çoktandır vardı, bir biçimde her şey, insanın içine koştugu bir şema

* Credo (Lat.): Kutsal inanç. (Ç.N.).

gibi havada asılıydı, ve birlik ve bütünlüklerine ait herhangi bir yasa bulunmadığından, hiçbir şeyi bütün kalpleriyle yapamıyorlardı. Böylece, kültürlü insan, herhangi bir borcun gittikçe kabardığını, bunu asla tasfiye edemeyeceğini hisseden insandı, kaçınılmaz iflâsı gören veya, başka herkes gibi içinde yaşamaktan memnun olmasına rağmen, içinde yaşamaya mahkûm olduğu zamanı suçlayan veya kaybedecek hiçbir şeyi bulunmayan birinin cesaretiyle bir değişiklik vaat eden her düşüncenin üstüne saldıran adamdı.

Elbette bu, bütün dünyada böyleydi, fakat Tanrı, Impkralya'yı krediden mahrum bıraktığında, kültürün güçlüklerini bütün halkların anlamalarını sağlamak gibi özel bir şey de yaptı. Bu halklar, yerlerinde bakteriler gibi yaşamışlar, gökyüzünün normal yuvarlaklığından veya benzer şeylerden ötürü herhangi bir şekilde tasalanmamışlardı, ama ansızın bulundukları yer, kendilerine çok dar gelmeye başlamıştı, insan daha fazlası olabilmek için daha fazla olduğuna inanmak zorunda olduğunu genellikle bilmez; fakat bunu herhangi bir şekilde üzerinde veya çevresinde hissetmek zorundadır, ve kimi zaman ansızın böyle bir eksikliği hissetmeyebilir de. O zaman hayali bir şeyi eksilmiş demektir. Impkralya'da kesinlikle hiçbir şey olmamıştı, ve eskiden olsaydı, eski ve göze çarpmayan Impkralya kültürünün işte bu olduğu düşünülebilirdi, fakat şimdi bu Hiçbir Şey, uyuyamamak veya anlayamamak kadar tedirgin ediciydi. Bu nedenle entelektüellerin, kendi kendilerini bunun ulusal bir kültürde farklı olacağına inandırdıktan sonra, Impkralya'daki halkları da buna inandırmaları kolay olmuştu. Bu, dinin veya Viyana'daki iyi yürekli imparatorun yerini tutan bir tür ikame gibiydi veya haftanın yedi gününün bulunması gibi anlaşılmaz bir olgunun açıklamasıydı. Çünkü açıklanamayan çok şey vardır, fakat insan kendi milli marşını söylediğinde, bunları hissetmez. Elbette bu, iyi bir Impkralyalının kendisinin ne olduğu sorusuna şu yanıtı vermesi için en uygun an olurdu: "Hiçbir şey!" Çünkü aslında bu, ortada bir Impkralyalıdan daha önce olmamış her şeyi yapabilme özgürlüğüne sahip bir şeyin varlığı demektir! Fakat Impkralyalılar inatçı insanlar değillerdi ve sadece her ulusun öteki ulusu istediği gibi sekillendirmesi için çaba harcamakla, yani yarım ile yetiniyorlardı. Bu arada, insanın kendi çekmediği acıları bilebilmesi, elbette zordur. Ve insan iki bin yıl süren bir diğerkâmlık eğitiminin ardından öy-

lesine kendinden vazgeçmişti ki, benim ya da senin durumumuz kötü olsa bile, hep bir başkası için elini taşın altına sokuyordu. Ama buna rağmen o ünlü Impkralya milliyetçiliği kafalarda çok vahşi bir şey gibi canlandırılmamalıdır. Bu milliyetçilik, gerçek olmaktan çok tarihsel bir oluşumdur. Oradaki insanlar, birbirlerinden bayağı memnundular; gerçi birbirlerinin kafalarını kırıyorlar, yüzlerine tükürüyorlardı, fakat bunları sadece daha yüksek bir kültürü göz önünde tutarak yapıyorlardı — tıpkı yalnız başınayken bir sineğin bile canını acıtamayan bir insanın, mahkeme salonunda, çarmıha gerilenin tasvirinin altında bir insanı ölüme mahkûm etmesi gibi. Ve şunu da söylemek, herhalde mümkündür: Impkralyalılar, kendi daha yüksek düzeydeki Ben'leri ne zaman mola verse, rahat bir nefes alıyorlar, kendilerini, tıpkı bütün insanların da öyle yaratılmış oldukları gibi, yemek yemeğe yarayan yumuşak başlı araçlar yerine koyuyorlar ve tarihin araçları olarak edindikleri tecrübeler karşısında da büyük hayrete düşüyorlardı.

*Moosbrugger'in Çözülüşü
ve Muhafazası*

Moosbrugger hâlâ hapisteydi ve muayenesinin ruh doktorları tarafından tekrarlanması bekliyordu. Bu da kapalı bir kitle oluşturmuş bir sürü gün demekti. Gerçi tek bir gün, sırası geldiğinde öne çıkıyordu, fakat akşama doğru yine geri dönüp günlerin oluşturduğu kitlenin içinde kayboluyordu. Moosbrugger, mahkûmlarla, gardiyanlarla, koridorlarla, avlularla, bir avuç mavi gökle, bu bir avucun içinden geçen birkaç bulutla, yemeklerle, suyla, arada sırada da onunla ilgilenen amirlerden biriyle temas kuruyordu, fakat bütün bu izlenimler sürekli olamayacak kadar zayıftı. Moosbrugger'in ne saati ve güneşi, ne de işi ve zamanı vardı. Her zaman açtı. Kendi altı metrekaresinde, kilometrelerce dolanıp durmaktan daha çok yoran dolanıp durması yüzünden yorgundu. Ne yaparsa yapsın, sanki bir tencerede sürekli hamur karıştırıyormuşçasına canı sıkılıyordu. Ama bunların bütününü düşündüğünde, ona sanki gündüz ve gece, yemek ve tekrar yemek, viziteye çıkmak ve denetim, kesintisiz ve çabucak bu bütünün içersinde kaynayıp gidecekmiş gibi geliyordu, ve o zaman bununla eğleniyordu. Yaşam saati, düzensiz çalışmaya başlamıştı; bu saat ileriye ve geriye alınabilirdi. Moosbrugger, bundan hoşlanıyordu, çünkü böylesi ona uyuyordu. Çok gerilerde kalmış olan ile henüz yeni yaşanan artık bundan böyle yapay bir şekilde birbirinden ayrı tutulmuyordu; bu ikisi birleştiğinde, o zaman "değişik zamanlarda" diye adlandırılan şey de artık ikizlerden birine bağlanan kırmızı bir sicim gibi bunun üstüne yapışıp kalmayı sona erdiriyordu. Önemsiz olan, Moosbrugger'in hayatından

kaybolup gidiyordu. Bu hayat üzerine düşündüğünde, içinden ağır bir tempoyla kendi kendisiyle konuşuyor, bu arada yan hecelerle ana hecelere aynı ağırlığı veriyordu; bu, hayatın her gün duyulandan çok farklı bir şarkısıydı. Moosbrugger, sık sık bir kelimeye uzun zaman duruyordu, ve sonunda o kelimeyi nasıl olduğunu bilmeksizin terk ettiğinde, aynı kelime bir süre sonra bir başka yerde ansızın tekrar karşısına çıkıyordu. Moosbrugger, karşısına çıkanın ne olduğunu kimse bilmediği için, keyfinden gülüyordu. Özüne ait olup, bazı zamanlar elde ettiği bu bütünlük için bir deyim bulabilmek zor. Bir insanın hayatının bir dere gibi akıp gittiğini kafamızda rahatlıkla canlandırabiliriz; ama Moosbrugger'in kendi hayatında algıladığı hareket, büyük ve durağan bir suyun içinden geçen bir dere gibi akıyordu, ileriye giderken dönüp geriye de karışıyor ve hayatın asıl akışı bunun içersinde neredeyse kaybolup gidiyordu. Kendisi bir defasında yarı uyanık vaziyette gördüğü bir rüyada, hayattaki Moosbrugger'i kötü dikilmiş bir ceket gibi üstünde taşımış olduğunu, ve şimdi, arada onu biraz açtığında, içinden orman büyüklüğündeki ipek dalgalar halinde görülebilecek en şaşırtıcı astarın fışkırdığını hissetmişti.

Moosbrugger, dışarıda neler olup bittiğini bilmek istemiyordu. Bir yerlerde savaş vardı. Bir yerlerde de büyük bir düğün. Şimdi Belucistan Kralı geliyor — diye düşündü. Her tarafta askerler talim yapıyor, fahişeler dolaşüyor, çatı gövdelerinde doğramacılar duruyordu. Stuttgart'taki birahanelerde biralara, Belgrad'da olduğu gibi, aynı sarı renkli ve eğri musluklardan akıyordu. Yolculuğa çıkıldığında, jandarma her yerde insanlara belgelerini soruyordu. Bu belgelere her yerde bir damga basılıyordu. Her yerde tahtakuruları ya vardı, ya yoktu. İş ya vardı, ya yoktu. Kadınların hepsi aynıydı. Hastanelerdeki doktorların hepsi aynıydı. Akşamları işten dönüş zamanında insanlar sokaklardaydılar ve hiçbir şey yapmıyorlardı. Her zaman ve her yerde durum aynıydı; insanların aklına hiçbir şey gelmiyordu, ilk uçak mavi gökyüzünde Moosbrugger'in kafasının üzerinden uçtuğunda, bu hoş bir şey olmuştu; ama sonra böyle bir uçak ötekini izlemiş ve bütün uçaklar birbirinin aynı olmuştu. Bu, Moosbrugger'in düşüncelerinin mucizesinden farklı bir tekdüzelikti. Moosbrugger, bunun nasıl gerçekleştiğini anlamıyordu ve aynı şey, her yerde yoluna çıkmıştı! Başını salladı. Şeytan alsın"

diye düşündü "bu dünyayı!" Veya onu cellât alsındı, kaybedecek fazla bir şeyi yoktu...

Buna rağmen bazen sanki düşüncelere dalmış gibi kapıya gidiyor ve dışarıdaki kilidin bulunduğu yeri hafiften yokluyordu. O zaman koridor tarafından göz deliğine bir göz yapıyor ve onu, Moosbrugger'i azarlayan bir ses izliyordu. Böyle hakaretler karşısında Moosbrugger, hemen gerisingeri hücre sine kaçıyor, ve ondan sonra kendini kapatılmış ve her şeyi elinden alınmış hissediyordu. Dört duvarın ve bir demir kapının, insan girip çıktığı sürece fazla bir özelliği yoktur. Yabancı bir pencerenin önündeki bir parmaklık da pek önemli değildir, ve bir ranzanın veya tah-ta masanın sabit yerlerinin bulunması da, tamamdır. Fakat insan bunlarla istediğini yapamadığı anda ortaya çok anlamsız bir durum çıkar. İnsan elinden çıkma bütün bu nesneler, hizmetçiler, köleler, insanın görünüşlerini bile bilmediği bu şeyler ansızın küstahlaşır. İnsana durmasını emreder. Moosbrugger bu nesnelerin kendisine nasıl emirler yağdırdıklarını fark ettiğinde, onları paramparça etmesine ramak kalırdı ve kendini adaletin bu hizmetçileriyle savaşa girmenin ona yakışmayacağına ancak güçlkle inandırır. Fakat ellerinin titremesi öyle şiddetli olurdu ki, hasta olmaktan korkardı.

Engin dünyadan altı metre kare seçilmişti ve Moosbrugger bunun üstünde bir aşağı, bir yukarı gidip gelmekteydi. Ayrıca sağlıklı ve hapsedilmemiş insanların düşünceleri, onunkilere çok benziyordu. Bu düşünceler daha kısa süre önce onunla çok yoğun biçimde ilgilenmişken, onu çabucak unutuvermişlerdi. Moosbrugger, duvara çakılan bir çivi gibi yerine mihlanmıştı; bir kez oraya girdikten sonra artık kimse onun farkına varmıyordu. Sıra, başka Moosbrugger'lere geliyordu; onlar, o değildiler, hatta onunla aynı kişiler de değildiler, ama aynı hizmeti yerine getiriyorlardı. Bir cinsel suç işlenmişti, karanlık bir hikâyeydi, tüyler ürpertici bir cinayetti, bir delinin işiydi, isnat kâbiliyeti yarı yarıya bulunmayan birinin fiiliydi, aslında her insanın dikkatli olması gereken bir karşılaşmaydı, polisin ve adaletin tatmin edici bir müdahalesi...: Böyle genel, içerikten yana yoksul kavramlar ve hatırlamaya hazır oluşlar, içi emilip boşaltılmış olayı geniş ağlarının herhangi bir yerine tuttururlar. Moosbrugger'in adı unutulmuştu, ayrıntılar unutulmuştu. Moosbrugger "bir sincap, bir tavşan veya bir tilki" olup çıkmıştı, daha

kesin bir fark gözetme, değerini kaybetmişti; kamuoyunun bilinci onun hakkında belli bir kavramı değil, fakat birbirine karışan genel kavramlardan oluşma, soluk ve geniş tarlaları muhafaza etmekteydi; bunlar, aşırı bir uzaklığa ayarlanmış bir dürbünün içindeki kurşunu aydınlığa benziyordu. Bağlamlardan yana varolan bu zayıflık, acının ve hayatın ağırlığını umursamaksızın ona uygun düşen kavramlarla çalışan ve her kararın alınmasını güçleştiren bir düşünmenin acımasızlığı: Genelin ruhunun Moosbrugger'in ruhuyla ortak noktası, işte buydu; ancak onun deli beyninde rüya adına ne varsa, masal adına, dünyanın görüntüsünü yansıtacak yerde ışığı geçiren bilinç aynasında zarar görmüş veya tuhafyer adına ne varsa, bunlar toplumda eksikti, veya en fazlasından orada burada tek bir insanda ve onun bulanık heyecanında biraz vardı.

Ve tam olarak Moosbrugger'le, geçici olarak dünyanın altı metre karelik bir yerine yerleştirilmiş olan Moosbrugger'le, ama başka bir Moosbrugger ile değil, yalnızca bu Moosbrugger ile ilgili her şey, beslenmesi, muhafazası, resmi evraka göre muamele görmesi, hapishane hayatına veya ölüme terfi ettirilmesi - bunların hepsi, çok farklı davranan küçük bir gruba emanet edilmişti. Bu grup içersinde gözler, görevlerini yerine getirmek için hep kuşkuyla gözetliyorlardı, sesler, en ufak kural ihlallerini bile azarlamaktaydı. Moosbrugger'in yanma her zaman en aşağı iki gardiyan giriyordu. Koridorlardan geçirildiğinde, kelepçeler takılıyordu. Bu noktada, bu küçücük alandaki belli bir Moosbrugger ile bağıntılı, fakat genel olarak karşılaştığı davranışla bir şekilde çelişki oluşturan bir korkunun ve dikkatin etkisi altında hareket edilmekteydi. Moosbrugger, bu dikkat konusunda çoğu zaman şikâyetinde bulunuyordu. Ama o zaman gardiyan, müdür, doktor, hapishane papazı, kısacası protestolarını dinleyen her kimse, duvar gibi bir yüz ifadesiyle ona yapılan muamelenin kurallara uygun olduğu yolunda yanıt veriyordu. Böylece kural, şimdi dünyanın kaybolup gitmiş olan ilgisinin yerini tutuyordu, ve Moosbrugger şöyle düşünüyordu: "Boynunda uzun bir ip var ve sen, bu ipin ucundan kimin çektiğini göremiyorsun." Sanki önündeki köşeyi döner dönmez dış dünyaya bağlı gibiydi. Büyük bir bölümü onu asla düşünmeyen, hatta onunla ilgili herhangi bir bilgileri bulunmayan veya bir zooloji profesörü sıradan bir köy yolunda gördüğü bir tavukla ne kadar ilgilenirse ancak

o kadar ilgilenen insanlar, Moosbrugger'in bedensel bir zorlama olmaksızın ona doğru çekildiğini hissettiği bir kaderi hazırlamak için birlikte çalışıyorlardı. Bürodaki bir sekreter kız, elindeki dosyaya bir ek yazıyordu. Bir kayıt memuru, bu dosya üzerinde ustaca oluşturulmuş hafıza kuralları doğrultusunda işlem yapıyordu. Bir bakanlık danışmanı, ceza infazı için en yeni tarihli talimatı hazırlıyordu. Bazı psikiyatri uzmanları, doğuştan varolan psikopatolojik eğilimin, sara hastalığının belli vakalarından ayrılması ve başkaca hastalık tablolarıyla karışması üzerine bir tartışma yapıyorlardı. Hukukçular, hafifletici nedenler ile ceza indirimi nedenleri arasındaki oran üzerine yazıyorlardı. Bir piskopos, ahlâk kurallarının genel olarak gevşemesine karşı çıkıyordu, ve av alanı kiralamış olan biri, Bonadea'nın adil eşine tilkilerin artışından ötürü şikâyetinde bulunuyordu; bu durum, Bonadea'nın yüksek düzeyde bir görevde bulunan eşinde hukuk ilkelerinin sarsılmazlığından yana olan inancı güçlendiriyordu.

Henüz tarifi mümkün olmayan kişisel olay, bu türden kişisel olmayan olaylardan meydana gelir. Moosbrugger olayı da sadece kendisini ve öldürmüş olduğu birkaç kişiyi ilgilendiren bireysel-romantik yanlarından soyutlandığında, geriye aşağı yukarı alıntılanan yazılara ait ve Ulrich'in babasının oğluna yazdığı çok yeni bir yazıya eklediği fihristten çıkanlar kalıyordu. Böyle bir fihristin düzenlenişi, şöyledir: AH. - AMP. - AAC. - AKA. - AP. - ASZ. - BKL. - BGK. - BUD. - CN. - DTJ. - DJZ. - FBgM. - GA. - GS. - JKV. - KBSA. - MMW. - NG. - PNW. - R. - VSgM. - WMW. - ZGS. - ZMB. - ZP. - ZSS. - Addickes a.a.O. - Aschaffenburg a.a.O. - Beling a.a.O. vb. vb. - veya kelimelerin diline çevrilirse: Annales d'Hygiène Publique et de Médecine légale*, hgb. v. Brouardel, Paris; Annales Médico-Psychologiques, hgb. v. Ritti... vb. vb. en kısa kısaltmalarla, tam bir sayfa dolusu. Gerçek, insanın cebine sokabileceği bir kristal değil, fakat içine düştüğü sonsuz bir sıvıdır. Bu kısaltmalardan her birine birkaç yüz veya düzine sayfanın bağlı olduğunu, her sayfada onu yazan on parmaklı bir adamı, her parmak için on öğrenciyi ve on karşıt düşünceliyi, her öğrenci ve karşıt düşünceli için on parmağı ve her parmak için kişisel bir düşüncenin

onda birini düşündüğümüz takdirde, gerçek hakkında az da olsa bir fikir edinilebilir. Ve böyle bir fikir olmaksızın, şu bilinen serçe bile damdan düşemez. Serçeyi o dama güneş, rüzgâr, yiyecek yöneltmiştir, hastalık, açlık, soğuk veya bir kedi de onu öldürmüştür; ama bütün bunlar biyolojik, psikolojik, meteorolojik, fiziksel, kimyasal, sosyal vb. yasalar olmaksızın gerçekleşemez, ve insanın böyle yasaları, ahlâk ve hukuk bilimi alanında yapıldığı gibi kendisi üretecek yerde sadece araması, gerçek anlamda huzur vericidir. Moosbrugger'in kişisel durumuna gelince, onun, bilindiği gibi, ne yazık ki çok azına sahip bulunduğu bilgiye karşı büyük bir saygısı vardı, fakat bu bilgiyi tanımış olsaydı bile, kendi durumunu hiçbir zaman kavrayamayacaktı. Durumu hakkında yalnızca karanlık bir sezgiye sahipti. Bu durumun sanki sabit olmadığını hissediyordu. Güçlü vücudu, yeterince dayanmıyordu. Gökyüzü, bazen kafatasının içine bakıyordu. Tıpkı daha önce, yolculuklarında çoğu defa olduğu gibi. Ve, şimdi kimi zaman biraz nahoş kaçsa bile, bütün dünyadan gelip zindan duvarlarından sızan, önemli ve belli bir yükselmişlik duygusu onu asla terk etmiyordu. Böylece Moosbrugger, onu göze görünmeksizin kuşatan, incelemelerden oluşma sonsuz bir denizin ortasındaki ıssız bir mercan adası gibi, korkulan bir fiile ait vahşi, hapsedilmiş bir ihtimal olarak oturmaktaydı.

* Adli Tıp ve Kamu Sağlığı Yıllıkları... (Ç.N.)

I11

Hukukçular için Yarı Deli Lisanlar Yoktur

«

Ne de olsa bir suçlunun işi, bilginleri harcamak zorunda bıraktığı yorucu düşünme çabasıyla karşılaştırıldığında, çok daha kolaydır. Sanık, sağlıktan hastalığa geçişlerin doğada esnek olmasını rahatça kendi yararına kullanır; buna karşılık hukukçu, böyle durumlarda "davranışlarını kendi iradesiyle özgürce belirleme veya eylemin suç oluşturan yanını görme bağlamındaki kabul ve ret kararları, birbirleriyle öylesine kesişir ve birbirini öylesine geçersiz kılar ki, bütün düşünme kurallarına göre ortaya sadece problemlili bir karar çıkarılabilir" tarzında bir iddiayı savunmak zorundadır. Çünkü hukukçu, mantıksal nedenlerden ötürü "aynı eyleme ilişkin olarak asla iki durumun birbirine karışması gibi bir durumun varlığının itiraf edilemeyeceğini" göz önünde tutar ve "ahlâki özgürlük ilkesinin bedensel nedenlerden kaynaklanma ruhsal durumlara kıyasla, deneyimlere dayanan düşüncenin sisli belirsizliğinde dağılıp gitmesine" izin veremez. Hukukçu, kavramlarını doğadan almaz, fakat doğayı düşünme eyleminin alevleriyle ve kanunun kılıcıyla delik deşik eder. Ve işte bu noktada, Adalet Bakanlığı tarafından Ceza Yasasının yenilenmesi için oluşturulan ve üyeleri arasında Ulrich'in babasının da bulunduğu komisyonda bir tartışma çıkmıştı; fakat Ulrich'in babasının anlattıklarını ekleriyle birlikte tamamen benimseyebilmesi için, aradan epey bir zamanın geçmesi ve onu bir oğul olarak görevini yapmaya zorlayan bazı uyarıların yapılması gerekmişti.

"Seni seven baban" -çünkü babası en acı mektupları bile böyle imzalamaktaydı-, kısmen hastalıklı bir kişinin ancak sanrıları ara-

sında -sanrı olmasalardı eğer- eylemi haklı kılan veya cezalandırılması gerekliliğini ortadan kaldıran görüntülerin de bulunduğu kanıtlanabilmesi koşuluyla beraat ettirilebileceği yolunda bir iddia ve talep ileri sürmüştü. Buna karşılık Profesör Schwung -belki de kırk yıldan bu yana yaşlı beyefendinin dostu ve meslektaşısı olması, bunun da günün birinde şiddetli bir görüş ayrılığına götürmesinin kaçınılmazlığı nedeniyle-, iç dünyasında sorumlu tutulabilme ve sorumlu tutulamama durumlarının, hukuken yan yana varolabilecekleri düşünülmemeyeceğine göre, hızlı bir değişim temposuyla birbirlerini izledikleri bir bireyin, ancak tikel istekle bağıntılı olarak, sanığın tam da bu istek ânında onu dizginlemesinin imkânsızlığının kanıtlanabilmesi koşuluyla beraat ettirilebileceği yolunda bir iddia ve talep ileri sürmüştü. Bu, çıkış noktasını oluşturan olguydu. Eylem ânında sağlıklı bir iradenin hiçbir ânını gözden kaçırmamanın, belki de cezai sorumluluğunu doğurabilecek bir sanrıyı gözden kaçırmamaktan daha az güç olmayacağını anlamak, amatör biri için kolaydır; fakat hukuktaki uygulamanın görevi, düşünceye ve ahlâki davranışa üstünde kestirmek için bir kanepe sağlamak olamaz! Ve her iki bilgin de hukukun saygınlığına aynı ölçüde inanç beslediklerinden, ama hiçbirisi komisyonda çoğunluğu kendi tarafında toplayamadığından, birbirlerini önce yanıltmakla, ardından da, birbirini hızlı bir tempoyla izler bir biçimde, mantıksızlıkla, kasten yanlış anlamayla ve yetersiz idealizmle suçladılar. Bunu, önce kararsız komisyonun kucağında yaptılar; fakat sonra, oturumların önce tıkanması, ardından ertelenmesi ve nihayet uzun süre kesilmesi durumuyla karşılaşıldığında, Ulrich'in babası "Ceza Yasasının 318. paragrafı ve hukukun gerçek ruhu" ve "Ceza Yasasının 318. paragrafı ve hukuki içtihatların bulanık kaynakları" başlıklı iki broşür kaleme aldı; Profesör Schwung da bunları "Bilge Hukukçular Dünyası" adlı dergide eleştirdi; Ulrich, ekler arasında bu dergiyi de buldu.

Bu polemik yazılarında çok sayıda Ve ve Veya geçiyordu, çünkü bu iki görüşün bir Ve ile birleştirilmesi mi, yoksa bir Veya ile birbirinden ayrılması mı gerekir sorusunun "aydınlatılması" zorunluluğu vardı. Ve komisyon, uzun bir aradan sonra tekrar bir kucak haline geldiğinde, içinde bir Ve Partisi ile bir Veya Partisi ortaya çıkmıştı bile. Fakat ayrıca bir parti daha vardı ki, o da isnatta

bulunabilmenin ve isnat kabiliyetinin ölçüsünü, tıpkı belli hastalık durumlarında kendi kendini kontrol altına almaya yeten psişik güç harcamasının yükselmesi ve düşmesi gibi, aynı oranda yükseltip alçaltına tarzında basit bir teklifte bulunmaktaydı. Bu partinin karşısında, önce bir failin isnat kâbiliyetinin bulunup bulunmadığı hususunda kesin bir karar verilmesinin zorunlu olduğunda ısrar eden bir dördüncüsü yer alıyordu; çünkü bu partiye göre, isnat kâbiliyetinin azaltılması, kavramsal bağlamda isnat kâbiliyetinin varlığını şart kılmaktaydı, ve fail, bir kısım bakımından isnat kâbiliyetine sahipse eğer, o zaman tam olarak cezalandırılması gerekiyordu, zira bu kısım hakkında ceza hukuku açısından işlem yapabilmek, başkaca türlü mümkün değildi. Bu partiye karşı çıkan yeni bir parti ise gerçi ilkeyi kabul ediyor fakat yarı deli insanlar da üreten doğanın bu ilkeye bağlı kalmadığını vurguluyordu; bu nedenle böyleleri, suçlarının azaltılması yoluyla değil, fakat koşullara göre ancak cezanın azaltılması yoluyla hukukun yüce gönüllülüğünden istifade ettirilebilirdi. Böylece ortaya bir isnat kabiliyeti partisi ile, bir isnat edebilme partisi de çıkmış oluyordu, ve ancak bunlar da yeterince ayrıştıktan sonradır ki, uygulanmaları konusunda ortada henüz bir ikiliğin bulunmadığı bakış açıları özgür kalabilirdi. Doğal olarak bugün hiçbir uzman kendi tartışmalarını felsefenin ve ilâhiyatın tartışmalarından bağımlı kılmıyor; ama bu iki sevgili yine de birer perspektif olarak, başka deyişle uzam kadar boş, ama onun kadar her şeyi birbirine yakınlılaştırarak, son bilgelik uğruna her uzmanlık alanına el atıyor. Ve böylece, sonunda burada da her insanın ahlâki bakımdan özgür sayılıp sayılmayacağı sorusu, başka deyişle, irade özgürlüğüne ilişkin o eski ve kendisinden dikkatle kaçınılan soru, tartışmalarının dışında kalmasına rağmen, bütün fikir ayrılıklarının perspektif bağlamındaki odak noktasını oluşturmuştu. Çünkü insan, ahlâken özgür ise eğer, o zaman ceza aracılığıyla o insan üzerinde aslında teorik olarak kimseye inandırıcı gelmeyen bir baskının uygulanması gerekir; buna karşılık insan özgür sayılmazsa, ona yalnızca değişmez bir biçimde birbirine bağlı doğa olaylarının gizli buluşma noktası gözüyle bakılırsa, o zaman gerçi ceza aracılığıyla insanda bir isteksizlik eğilimi uyandırılabilir, fakat o insan yaptığından dolayı ahlâken sorumlu tutulamaz. Dolayısıyla, bu sorudan ötürü ortaya yeni bir parti daha çıktı ve bu parti, faili, biri

yargıcı ilgilendirmeyen, zoolojik-psikolojik parça, öteki de sadece bir kurgu niteliğini taşımakla birlikte yine de hukuken özgür olan bir hukuki parça olmak üzere iki parçaya ayırmayı önerdi. Neyse ki bu, sadece teori ile sınırlı kaldı.

Adaletle kısa sürede adil davranabilmek güçtür. Komisyon, yaklaşık yirmi bilginden oluşmaktaydı ve bu bilginler, kolayca hesaplanabileceği gibi, birbirlerine karşı birkaç bin tutum alabilme imkânına sahiptiler. Düzeltilmesi gereken yasalar, 1852 yılından beri yürürlükteydi, dolayısıyla ortada zaten yerine öyle kolaylıkla bir başkasının geçirilemeyeceği, daimi bir mesele vardı. Ve ayrıca genel olarak, hukuk denilen sakin tabiatlı kurum, belli bir dönemde yaygın olan tinsel modadan kaynaklanan bütün düşünce sıçramalarını izleyemezdi - katılanlardan biri, bu hususu çok isabetli olarak belirtmişti. Ne kadar dürüst çalışılması gerektiğini en iyi gösteren nokta, istatistikler yoluyla yapılan araştırmalara göre, hepimizin zararına suç işleyen insanların yaklaşık yüzde yetmişinin adalet kurumlarımızın elinden kaçabileceklerinden emin olmalarındı; o zaman yakalanabilmiş olan çeyrek üzerinde çok daha dikkatle düşünülmesi, elbette akla yakın geliyordu! Bütün bunlar o zamandan beri tabii ki biraz daha iyiye gitmiş olabilir; ayrıca, bu rapor vermenin asıl amacını, aklın hukuktan anlayanların kafasında en güzel şekilde açtığını ve şimdiye kadar kafalarının içi ılık olan pek çok kişinin gülünç bulduğu o kar tanesi çiçeklenmelerini alaya almakta aramak da yanlış olurdu; tam tersine, bilgin katılımcıları akıllarının güçlerini önyargısız kullanmaları bağlamında engelleyen şey, erkeklere özgü sertlik, kendini beğenmişlik, ahlâki sağlıklılık, itirazsız kabul ediliş ve rahatlıktı; yani benliğe ilişkin bir sürü nitelikte ve kısmen de, hep söylenegeldiği gibi, asla kaybetmeyeceğimizi umduğumuz erdemlerdi. Bu bilginler, adı insan olan çocuğa tıpkı eski okul öğretmenleri gibi davranmaktaydılar; onlara emanet edilmiş olan bu çocuğun iyi ilerleyebilmesi için sadece dikkatli ve istekli olması yeterliydi; bu tutumun yol açtığı sonuç ise, kendilerinden önceki kuşağın Almanya'da, 1815 yılından 1848 Mart'ındaki ihtilâle kadar devam eden dönemdeki o 'Mart öncesi' politik duygusundan başka bir şey değildi. Gerçi bu hukukçuların psikoloji bilgilerinin yaklaşık elli yıl kadar geri kalmış olduğu kesindi, ancak insan kendi bilgi tarlasının bir bölümünü komşunun

gereçleriyle işlemek zorunda kaldığında, böyle şeyler kolaylıkla olabilir ve uygun bir fırsatta eksikler giderilebilir; ama, kendi tutarlılığından ötürü tutarlı bir şekilde hep zamanının gerisinde kalan şey, insanın, özellikle de titiz insanların kalbidir. Akıl, bir defa küçük ve eski bir kalp zafiyeti çekiyorsa eğer, başka hiçbir zaman olmadığı kadar sık, katı ve karışıktır!

Bu durum, sonunda şiddetli bir duygusal patlamaya yol açtı. Savaşlar, bütün katılımcıları yeterince zayıf düşürdükten ve çalışmanın devamını önledikten sonra, giderilmesi imkânsız bir karşıtlığın, üstüne yapııştırılacak güzel bir cümleyle saklanması gerektiğinde bütün formüller nasıl olursa, aşağı yukarı o görünümde bir anlaşmaya varılmasını öneren sesler çoğaldı. Ruhsal ve ahlâki niteliklerine göre bir suç işleyebilme ehliyetine sahip suçluların cezai ehliyetine sahip sayılmasını öngören o bilinen tanım üzerinde birleşme eğilimi vardı; yani suçlunun bu nitelikleri kesinlikle taşıması gerekiyordu; bu olağanüstü tanımın suçluları çok uğraştırması ve neredeyse cezaevi giysisini doktora unvanıyla birleştirmeye izin vermesi gibi bir yararı vardı. Fakat iş bu noktaya vardığında Ulrich'in babası, jübile yılının tehditkâr ılımlılığı ve bir yumurta gibi yusuvarlak olan, bu yüzden de kendisine fırlatılan bir el bombası gibi gördüğü bir tanım karşısında, sosyal okula kendi heyecan uyardırıcı dönüşü diye adlandırdığı şeyi gerçekleştirdi. Sosyal anlayış bize, suçluluk derecesinde "yozlaşmış" olan kişinin ahlâkileştirici bir tutumla değil, sadece insan toplumu açısından zararlılığına göre değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bundan, o kişinin zararlı olduğu ölçüde cezai ehliyetine de sahip bulunması gerektiği sonucu çıkar; ve bundan da, mantığın zorlayıcı yolu gereği, görünüşte en masum olan suçluların, yani doğaları gereği cezanın ıslah edici etkisine en az açık bulunan akıl hastalarının, cezanın korkutucu gücü herkes için aynı olsun diye, en ağır cezalarla ve her durumda sağlıklı kişilerinkinden daha ağır olan cezalarla korkutulmaları gerektiği sonucu çıkar. Şimdi Ulrich'in babasının meslektaşısı Schwung'un bu sosyal anlayışa karşı ileri sürecek hiçbir şey bulamayacağı gibi bir beklenti, artık haksız olmazdı. Ve durum, görünüşte sanki böyle gibiydi de, ama Schwung, özellikle bundan ötürü, Ulrich'in babasının da komisyondaki yeni ve sonu gelmek bilmez tartışmalar arasında kaybolup gitme tehlikesiyle karşılaşan hukuk yolundan ayrılıp, oğlunu

bir zamanlar içine sokmuş olduğu yüksek ve en yüksek çevrelerle, bu defa iyi bir amaç için yararlanmak amacıyla, ilişki kurmak üzere oğluna başvurmasının doğrudan nedenini oluşturacak araçlara başvurmuştu. Çünkü Schwung, objektif bir itiraz ileriye sürmeye yönelik hiçbir girişimde bulunmaksızın, hemen kötü niyetle "sosyal" kelimesine sarılmış ve bu kelimeyi yeni bir yayınında "materyalist" ve "Prusya devlet anlayışı" diye suçlamıştı.

"Sevgili oğlum," diye yazmıştı Ulrich'in babası "gerçi ben hemen sosyal hukuk okulunun herhangi bir Prusya kökeniyle hiçbir ilintisi bulunmayan Roman kökenine atıf yaptım, ama bu muhbirlik ve suçlama karşısında bu atıf herhalde etkisiz kalacaktır, çünkü söz konusu muhbirlik ve suçlama, cehennemi bir nefretle yüksek mevkilerde, materyalizm ve Prusya ile kolayca bağlantılı kılınabilecek olumsuz bir etki uyandırma gibi bir spekülasyon içersindedir. Bunlar, artık insanın karşısında kendini savunabileceği suçlamalar olmayıp, yüksek makamlarda doğru olup olmadığının araştırılmasına neredeyse gerek duyulmayacak kadar niteliksiz bir dedikoduyu yayma çabasıdır; bu dedikoduyla ilgilenme zorunluluğu, hem masum kurban açısından hem de vicdansız muhbir açısından kötüye yorumlanabilir. Bu durumda, hayatta dolambaçlı yollardan her zaman nefret etmiş olan ben, senden bir ricada bulunmak zorundayım..." Ve mektup, bu mealde son buluyordu.

*Arnheim, Babası Samuel'i Tanrıların Arasına
Yerleştirir ve Ulrich 'i Ele Geçirmeye
Karar Verir
Süleyman, Bir Kral Olan Babası Hakkında
Daha Fazla Bilgi Edinmek İster*

Arnheim, zili çalmıştı ve Süleyman'ı aratıyordu. Onunla konuşma ihtiyacını hissetmeyeli uzun zaman olmuştu, ve o haylaz da o anda otelin içinde bir yerlerde dolanıp durmaktaydı.

Ulrich'in karşı çıkışı, sonunda Arnheim'i incitmeyi başarmıştı.

Elbette Ulrich'in kendisine karşı çalıştığı, Arnheim'in gözünden hiçbir zaman kaçmamıştı. Ulrich, kendini hiç düşünmeden çalışmaktaydı; ateşe dökülen su, şekere serpilene tuz gibi etki gösteriyordu; neredeyse aslında istemeksizin, Arnheim'in etkisini sonuçsuz kılma çabasındaydı. Arnheim, Ulrich'in onun hakkında gizliden hoş olmayan veya alaycı lâflar söylemek için Diotima'nın güvenini kötüye kullandığından bile emindi.

Uzun zamandır başına buna benzer bir şey gelmemiş olduğunu kendine itiraf etti. Başarılarının her zamanki yöntemi, bu durum karşısında iflas ediyordu. Çünkü büyük ve yekpare bir adamın etkisi, güzelliğin yarattığı etki gibidir: Bir balon delinmeye veya bir heykel kafasına şapka geçirilmesine ne kadar dayanamazsa, söz konusu etki de inkâr o kadar dayanamaz. Güzel bir kadın beğenilmediğinde çirkinleşir, ve büyük bir adam, dikkate alınmadığında belki daha büyük bir şey olur, ama büyük adam olmaktan çıkar.

Gerçi Arnheim şimdi durumu bu kelimelerle itiraf etmiyordu, ama şöyle düşünüyordu: "Bana itiraz edilmesine katlanamam, çünkü sadece akıl, itirazla serpilip gelişir, ve her kim ki akıl sahibidir, ondan nefret ederim!"

Arnheim, hasmını bir şekilde zararsız hale getirmenin kendisi için zor olmayacağını düşünmekteydi. Fakat o, Ulrich'i kazanmak, etkilemek, eğitmek ve onun hayranlığını zorla da olsa kazanmak istiyordu. Bunları kolaylaştırmak amacıyla, kendine Ulrich'i derin ve çelişkilerle dolu bir beğenmeyle sevdiğini telkin etmişti, ama sorulsaydı, bunun gerekçesini bilemezdi. Ulrich'ten ne korkuyordu ne de bir beklentisi vardı; Kont Leinsdorf ile Daire Başkanı Tuzzi'den zaten dostluk bekleyemezdi, bunu biliyordu, ve bunların dışında her şey, biraz ağır bir tempoyla da olsa, onun istediği yönde gelişmekteydi. Ulrich'in karşı etkisi, Arnheim'in etkisi karşısında siliyor ve sanki dünyevi olmaktan uzak bir itirazmış gibi kalıyordu; bu itirazın başarabildiği tek şey, belki de Diotima'nın kararlılığını biraz felce uğratarak o muhteşem kadının karar vermesini geciktirmekti. Arnheim, bu durumu dikkatle açığa çıkarmıştı ve bu yüzden şimdi elinde olmaksızın gülümsüyordu. Bunu, üzülen mi, yoksa kötü niyetle mi yapmıştı? - bu gibi farklar böyle durumlarda önemli değildir; Arnheim, hasmının akılcı eleştirisinin ve itirazının, o farkına varmadan kendi hizmetine girmek zorunda kalmasını âdil buluyordu; bu, daha derinde yatan bir davanın zaferi ve hayatın şaşırtıcı berraklıkta, kendi çözümünü kendi getiren karmaşalarından biriydi. Arnheim, onu kendisinden genç olan Ulrich'e bağlayan ve Ulrich'in anlamadığı tavizlere sürükleyen şeyin kaderin bu düğümü olduğunu hissediyordu. Çünkü Ulrich, baştan çıkarma girişimlerine açık değildi; sosyal yararlar karşısında bir deli gibi duyarsızdı ve görüldüğü kadarıyla arkadaşlık teklifini ya fark etmiyor, ya da değerlendirmiyordu.

Bu arada, Arnheim'in, Ulrich'in kişiliği açısından nükteli diye nitelendirdiği bir durum da vardı. Arnheim, bununla kısmen ruhsal bakımdan zengin bir adamın hayatın kendisine sunduğu ayrıcalıkları fark edebilme ve kendi benliği ile, kendisine saygınlık ve ayakta kalma gücü sağlayabilecek büyük nesneler ve fırsatlar arasında uyum sağlayabilme konusundaki yeteneksizliğini kastediyordu. Ulrich, hayatın kendini maneviyata uydurması gerektiği

gibi gülünç bir karşıt anlayıştaydı. Arnheim, Ulrich'i gözünün önünde canlandırıyordu; onun kadar uzun boylu, daha genç, kendi vücudunda saklamayı başaramadığı sarkıklıkları bulunmayan biri; yüzünde, koşulsuz bir tür bağımsızlık ifadesi; Arnheim, bunun kökenini, pek de kıskanmadığı söylenemeyecek bir tutumla, maddiyata önem vermeyen âlim kuşaklardan gelme bir kişilikte arıyordu, çünkü Ulrich'in geçmişini böyle tasavvur ediyordu. Bu yüzde, soylulaşma ilişkilerinde uzmanlaşmış kişilerden oluşma bir hânedanm halefleri için uygun görebileceğinden daha ileri ölçüde bir paraya ve nüfuza karşı kayıtsızlık vardı! Ama bu yüzde, eksik olan bir şey de vardı. Eksik olan, hayattı, hayatın izleri, bu yüzde ürkütücü bir şekilde eksikti! Arnheim'in durumu son derece net olarak gözlerinin önünde gördüğü bu anda, öylesine rahatlatıcı bir izlenimdi ki, Arnheim, Ulrich'e olan bütün eğilimini bu izlenimde yeniden buldu; bu yüz için neredeyse bir felâket kehanetinde bulunulabilirdi. Arnheim, kıskançlıktan ve kaygıdan oluşma bu ikili duygu üzerinde bir süre kara kara düşündü; bu, ancak kendini korkakça emniyet altına almış olan birinin hissedebileceği ve karşısındakinin halinden hoşnut olmaya yönelik bir duyguydu; ansızın kıskançlıktan ve onaylamamaktan kaynaklanan şiddetli bir dalgalanma, Arnheim'in bilincine varmaksızın aramış ve kaçınmış olduğu düşünceyi su yüzüne çıkarıverdi. Aklına, Ulrich'in belki de sadece faizleri değil, fakat bütün bir sermayeyi, şartlar kendisinden böyle bir talepte bulunduğu takdirde, ruhu için kurban edebilecek bir adam olabileceği gelmişti! Evet, Arnheim'in tuhaf bir şekilde Ulrich'in kişiliğinde nükteli diye nitelendirdiği yan da zaten buydu. Şimdi, kendi kullanmış olduğu kelimeleri hatırladığı şu anda, bu durum kafasında çok açıktı: Bir adamın kendi tutkusundan, sanki içinde soluk alınan uzamın dışına zorla çekilircesine sıyrılabilmesi tasavvuru, Arnheim'a bir nükte gibi geliyordu!

Süleyman odanın içine süzülüp de efendisinin önünde durduğunda, Arnheim onu neden getirtmek istemiş olduğunu büyük ölçüde unutmuştu, fakat canlı ve ona bağlı bir varlıktan kaynaklanan yatıştırıcı havayı hissetti. Asık suratla odanın içinde bir aşağı, bir yukarı gidip geldi, bu arada karşısındakinin yüzünün siyah çanağı da onun hareketleri doğrultusunda dönüyordu. Arnheim: "Otur!" diye emretti, topuklarının üstünde döndüğü şekliyle, köşede kal-

dı ve konuşmaya başladı: "Büyük Goethe, Wilhelm Meister'in bir yerinde adeta tutkuyla doğru yaşamının bir kuralını dile getirir, şöyledir bu kural: 'Yapmak için düşünmek; düşünmek için yapmak!' Anlıyor musun bunu? Hayır, herhalde anlayamazsın..." diyerek, bu soruyu kendisi yanıtladı ve ondan sonra yine sustu. "Bu, hayatın bütün bilgeliğini kendinde toplayan bir reçetedir," diye düşündü "ve benim hasmım olmak isteyen kişi, bunun ancak yarısını, yani düşünmeyi biliyor!" Aklına, bunun da "sadece nükteli olmak" söyleminin içersine sokulabileceği gelmişti. Ulrich'in zaafını biliyordu. Nükte, bilmekten geliyordu ve dile ait bir bilgelikti, çünkü bu niteliğin entelektüel kökenine, hayaleti andıran, duygudan yana yoksun doğasına atıfta bulunmaktaydı; nükteli kişi, her zaman ukaladır, derinliğine hisseden kişinin önünde durduğu bütün sınırların üstünden atlar. Böylece, Diotima ile ruhun başlıca özü meseleleri daha iç açıcı bir bakış açısının çerçevesine yerleştirilmiş oluyordu, ve Arnheim bunu düşünürken, Süleyman'a şöyle dedi: "Bu, hayatın bütün bilgeliğini ihtiva eden bir kuraldır, ve ben de o yüzden seni kitaplardan uzaklaştırıp çalışmaya yöneltiyorum!"

Süleyman, hiçbir karşılık vermedi ve alabildiğine ciddi bir yüz ifadesi takındı.

"Sen, babamı birkaç defa görmüştün," dedi Arnheim ansızın, "onu hatırlıyor musun?"

Süleyman, gözlerinin akını yusuvarlak belirgin kılmayı uygun buldu, ve Arnheim düşünceli bir ifadeyle şöyle dedi: "Bak, benim babam neredeyse hiç kitap okumaz. Babam kaç yaşında dersin?" Ama bu defa da yanıtı beklemedi ve kendi ekledi: "Yetmişini aştı, ama evimizi ilgilendiren her konuda hâlâ eli vardır!" Bunu söyledikten sonra tekrar sustu ve odanın içinde gidip gelmeye başladı. Babası hakkında konuşmakla ilgili olarak önüne geçilemez bir ihtiyaç hissediyordu, fakat düşündüklerinin hepsini de söyleyemezdi. Babasının da iş hayatında kimi zaman yanlışlar yaptığını kimse ondan iyi bilemezdi; ama bunu söylese, kimse kendisine inanmazdı, çünkü bir defa bir Napoléon olmak gibi bir üne kavuşmuş olan insan, artık kaybetmiş olduğu savaşları da kazanır. Bu nedenle, Arnheim açısından babasının yanında, onun tarafından seçilmiş biri kimliğiyle, kendine geçerlilik sağlamak için, mâneviyatı, politikayı ve toplumu için hizmetinde kullanmaktan başkaca bir ihtimal asla

olmamıştı. Ayrıca görüldüğü kadarıyla, genç Arnheim'ın bunca bilgili ve becerikli oluşu, yaşlı Arnheim'ı sevindiriyordu da; ancak önemli bir konuda karar vermek gerektiğinde, bu konunun günlerce üretim ve maliye politikası açısından, tinsel ekonomi ve işletme politikası açısından tartışılıp açığa kavuşturulmasının ardından, yaşlı Arnheim teşekkür ediyor, pek de ender olmaksızın kendisine önerilenin tam tersini emrediyor ve yapılan bütün itirazlara yanıtı, âciz ve ısrarlı bir gülümseme oluyordu. Bu durum karşısında çoğu zaman müdürler bile onaylamadıklarını belli edercesine kafalarını sallıyorlardı, ama kısa ya da orta vadede her defasında yaşlı adamın şu veya bu açıdan haklı olduğu ortaya çıkıyordu. Bu, yaşlı bir avcının veya dağlarda rehberlik yapan birinin meteoroloji uzmanlarının bir konferansını dinlemek zorunda kaldıktan sonra, kararını yine de kendi romatizmasının kehanetleri doğrultusunda vermesi gibi bir şeydi; ve aslına bakılırsa bunun şaşılacak bir yanı da yoktu, çünkü romatizma, kimi sorular bakımından hâlâ bilimden daha güvenilir bir zemindir ve önemli olan tek nokta da tahminin kesinliği değildir, çünkü olaylar her zaman insanın tahmin ettiğiinden farklı gelişir; asıl önemli olan, insanın olayların inatçılığı ile kurnazca ve direnerek hesaplaşmasıdır. Dolayısıyla, yaşlı bir uygulamacının teorik açıdan öngörülemez pek çok şeyi bilmesini ve becermesini anlayışla karşılamanın aslında Arnheim'a zor gelmemesi gerekirdi, fakat buna rağmen sonuçları bakımından önemli bir gün gelip çatığında genç Arnheim, yaşlı Samuel Arnheim'ın sezgi sahibi olduğunu keşfetti.

"Sezgi nedir, biliyor musun?" diye sordu düşüncelerinin içinden Arnheim, sanki el yordamıyla bundan söz ettiği için bir özrün gölgesine dokunmak ister gibiydi. Süleyman, bir görevden ötürü sorguya çekildiği zamanlar yaptığı gibi, gözlerini kırptırdı, ve Arnheim, bir defa daha kendi kendisini hemen düzelitti. "Bugün çok sinirliyim," dedi "elbette ki bilemezsin bunu! Ama şimdi sana söyleyeceklerime dikkat et: Para kazanmak, senin de düşünebileceğin gibi, bizi bazen hoş olmayan durumlara da sokabilir. Hesap yapmaya ve her şeyden bir yarar sağlamaya yönelik bu sonu gelmeyen çabalar, daha mutlu çağların belki de başarabildiği bir şeye, hayatı büyük düşünüp şekillendirmeye aykırı düşer. Bir zamanlar cinayet, cesaret gibi soylu bir erdeme dönüştürülebilmişti, ama he-

sap yapma konusunda benzer bir şey başarılabilmesi bana çok şüpheli görünüyor; çünkü bunun içinde hakiki bir iyilik yok, saygınlık, derinlikli bir yaradılış yok, para, her şeyi kavramlaştırıyor, çok nahos bir akılcılık sergiliyor; para gördüğümde, sen bunu anla ya da anlama, her defasında kuşkuyla sayan parmakları, pek çok bağırıp çağırmayı ve çok fazla akıllı olmayı düşünmek zorunda kalıyorum, bunların hepsi de benim için aynı ölçüde dayanılmaz tasavvurlar." Arnheim, konuşmayı kesti ve tekrar yalnızlığına döndü. Henüz küçük bir çocukken kafasını okşayan ve bu arada henüz küçücük, ama iyi bir kafası olduğunu söylemiş olan akrabalarını hatırlamıştı. Hesap yapan bir kafacık. Bu anlayıştan nefret ediyordu! Parıltılı altınlardan, çalışarak yükselmiş bir ailenin akıllı yansımaıydı! Arnheim, ailesinden utanmaktan nefret ederdi, tam tersine, özellikle en yüksek çevrelerde soylu bir tevazu ile köklerine bağlılığını sürdürürdü; fakat ailesinin aklından, sanki bu akıl, onu insanlığın doruklarında olanaksız kılan bir aile zaafının fazla heyecanlı konuşmasıymış ve çırpınan jestleriymiş gibi korkutmaktaydı.

Arnheim'ın akıldışı olana duyduğu saygı, kaynağını büyük bir olasılıkla bu noktada bulmaktaydı. Soyluluk, akıldışıydı: Bu, kulağa neredeyse soylu aklın eksikliği üzerine bir şakaymış gibi geliyordu, fakat Arnheim gerçekte kendisinin bu bağlamda ne düşündüğünü biliyordu. Bunun için sadece bir Yahudi olarak yedek subay olamadığını düşünmesi yetiyordu; ancak bir Arnheim olarak astsubaylık gibi alt düzeyde bir mevkii de kabul edemeyeceğinden, onu hemen çürüğe çıkarmışlardı, ve Arnheim bugün bile bu durumu, onur meselesiyle bağlantısını kurmadan, yalnızca bir anlayış eksikliği diye görmeyi reddediyordu. Bu hâtıra, Süleyman'a yaptığı konuşmayı daha birkaç cümleyle zenginleştirmesine neden oldu: "Mümkündür ki" diye kaldığı yerden devam etti, çünkü konudan sapmaları çok itici bulmasına rağmen, öyle durumlarda da yöntemeye bağlı bir insandı, "mümkündür ki, hatta büyük bir ihtimaldir ki, soyluluk, her zaman sadece bugün soylu tutum diye adlandırdığımız şey anlamına gelmemiştir. Soylular sınıfı, daha sonra üzerine seçkinliğini inşa ettiği ülkeler yığınının bir araya getirebilmek için hesapçılıkta ve gayretkeşlikte bugünün bir tüccarından geri kalmamıştır, hatta tüccarın işi, daha da şerefli sayılabilir. Fakat toprakta güç vardır, anlıyor musun, demek istediğim, bu güç, tarlada gizli-

di, avda, savaşta, gökyüzüne ve çiftçiliğe duyulan inançta gizliydi, tek kelimeyle ifade edilmek istenirse, kafalarını kollarından ve bacaklarından daha az kıpırdatan bu insanların bedensel hayatlarında gizliydi; sonunda onları saygın, seçkin ve her şeyden önce sıradanlığın karşıtı kılan güç, doğanın yakınındaydı."

içinde bulunduğu ruhsal atmosferden ötürü çok fazla şey söyleyip söylemediğini düşündü. Süleyman, mânayı anlamasa bile, efendisinin söylediği kelimelerden ötürü soylulara duyduğu saygıyı azaltabilecek durumdaydı. Ancak tam o sırada beklenmedik bir şey oldu. Süleyman, bir süredir tedirgin bir şekilde yerinde kıpırdanıp durmaktaydı; efendisinin sözünü bir soru ile kesti: "Lütfen söyley misiniz," dedi "benim babam bir kral değil mi?"

Arnheim, hayretle ona baktı. "Bu konuda bir şey bilmiyorum" diye yanıt verdi yarı sert, yarı neşelenmiş bir ifadeyle. Fakat Süleyman'ın ciddi, neredeyse öfkeli yüzüne baktığında, duygulanmaya benzer bir şeyin etkisinde kaldı. Bu çocuğun her şeyi ciddiye almasını seviyordu; "Hiçbir şakacı yanı yok," diye düşündü "aslında trajik duyguyla dolu"; bir şekilde şakacılıktan yoksunluk, Arnheim'a bir hayatın ağırlığıyla ve doluluğuyla aynıymış gibi geliyordu. Öğretici, ama yumuşak bir ifadeyle çocuğa yanıt vermeyi sürdürdü: "Babanın bir kral olması, çok düşük bir ihtimal, bence o, daha alt düzeyde bir meslekte çalışmış olmalı, çünkü seni bir kıyı şehrinde, bir cambazlar grubunun içinde bulmuştum."

"Fiyatım neydi?" diye sözünü kesti Süleyman, araştıran bir ifadeyle.

"Bunu bugün artık nasıl bilebilirim ki? Ama yüksek bir fiyat olmamalı, öyle düşünüyorum. Evet, kesinlikle yüksek olmamalı! Fakat bütün bunlar neden ilgilendiriyor ki seni? Bizler, kendi krallığımızı kendimiz yaratmak için doğarız! Gelecek yıl seni belki de bir ticaret kursuna gönderirim, ve ondan sonra da bürolarımızdan birinde çırak olarak başlayabilirsin. Ne olabileceğin, elbette ki sana bağlı, ama bir gözüm sende olacak. Örneğin ilerde, teni bizimkinden farklı olanların da biraz söz sahibi oldukları bir yerde bizim menfaatlerimizi temsil edebilirsin; öyle bir yerde hiç kuşkusuz çok dikkatli hareket etmek gerekiyor, ama siyah olman bazı bakımlardan işine yarayabilir. Ancak çalışmaya başladıktan sonradır ki, doğrudan benim gözetimim altında geçen yıllarının senin için ne

kadar yararlı olduğunu anlayabilirsin, ve bir noktayı da sana şimdiden söyleyebilirim: Sen, hâlâ doğanın soyluluğundan bir şeyler taşıyan bir ırktan gelmesin. Ortaçağın şövalye destanlarında siyah krallar her zaman şerefli bir rol oynamıştır. Kendi kişiliğinde manevi bakımdan soylu olan özellikleri geliştirirsen, haysiyetini, iyiliğini, açıklığını, hakikatle yüzleşme cesaretini ve bundan da büyük olan, kendini sabırsızlıktan, kıskançlıktan, hasetten ve bugünün insanların çoğuna damgasını vurmuş olan o küçük ve sinirli nefret duygusundan korumak için gerekli cesareti geliştirirsen, eğer bunu başarabilirsen, o zaman tüccar olma yolunda güvenle ilerleyebileceğinden de emin olabilirsin, çünkü bizim görevimiz dünyaya sadece mallar değil, fakat daha iyi bir hayat şekli de sunmaktır."

Arnheim, uzun zamandır Süleyman'la bu kadar samimi konuşmamış olduğu için, böyle bir konuşmanın onu dinleyici önünde gülünç düşürebileceğini hissetti, fakat ortada hiçbir dinleyici yoktu, ayrıca da söyledikleri, sadece daha derinde yatan ve kendisine sakladığı düşüncelerin kılıfıydı. Böylece, soylu tutum ve soyluluğun oluşumu hakkında ortaya attıkları, derinlerde kelimelerinin izlediği yönün tam tersi olan yönde hareket etti. Bu bağlamda olmak üzere, dünya varolduğundan bu yana hiçbir zaman hiçbir şeyin sadece manevi lekesizlikten ve ahlâklı tutumdan kaynaklanmadığı, fakat her şeyin sadece alçaklıktan doğduğu düşüncesi aklına zorla girdi; ancak, bu alçaklığın boynuzları zamanla aşınıyor ve aynı alçaklık, sonunda büyük ve tertemiz bir ruhsal tutuma da kaynaklık ediyordu! Şurası çok açık ki, diye düşündü Arnheim, soylu kuşaklarının dünya çapında bir iktisadi birlik halinde gelişmesi de, daha yüksek düzeyde bir insanlıkla bağıntılı olduğu kesin ilişkiler temelinde gerçekleşiyor; ne var ki bu bağıntı, ancak bir çöp taşımacılığının daha yüksek düzeyde bir insanlıkla bağıntısı kadar; gelgelelim birinciden onsekizinci yüzyılın gümüş kültürü doğarken, ikincisinden Arnheim ortaya çıkmıştı. Böylece hayat ona çok belirgin bir görev vermiş oluyordu ve Arnheim, bu görevi en iyi şekilde şu alabildiğine çelişkili soruyla ifade edebildiği düşüncesindeydi: Tutumun büyüklüğünü yaratabilmek için, ne ölçüde alçaklık gerekli ve de câizdir? — Buna karşılık bir başka kesitte düşünceleri zaman zaman Süleyman'a sezgi ve akılcılık üzerine söylediği şeyleri izlemeyi sürdürmüştü, ve Arnheim ansızın babasına işlerini sezgiyle

yaptığını ilk defa söyleyişini bütün canlılığı ile hatırlayıverdi. O zamanlar sezgi, eylemlerinin gerekçesini akılla yeterince veremeyen herkesin kullandığı bir kelimeydi; şu anda bir tempoya sahip olabilmek ne anlama geliyorsa, o zamanlar sezgi de aşağı yukarı o anlamı taşıyordu. Yanlış yapılmış olan veya iç dünyaların en derin noktalarında başarılamadığı hissedilen ne varsa, sezgi uğruna veya sezgi nedeniyle yapıldığı gerekçesiyle açıklanıyordu, ve sezgiden kitap yazmak için olduğu kadar, yemek pişirmek için de yararlanılıyordu; fakat yaşlı Arnheim, bunların hiçbirini bilmiyordu, ve bu yüzden hakikaten kendini alamayıp başını kaldırmış, hayretle oğluna bakmıştı. Bu ifade, oğlu için büyük sevinç kaynağı olmuştu. "Para kazanmak," demişti babasına, "bizi her zaman soylu olduğu söylenemeyecek bir düşünme biçimine zorlar. Bu arada, bizim gibi büyük işadamlarının tarihin bir sonraki dönüm noktasında, bunu ruhen başarabilip başaramayacağımızı bilmeksizin, büyük kitlelerin liderliğini üstlenmemiz de büyük bir olasılıktır! Fakat dünyada bana bu konuda cesaret verebilecek biri varsa, o da sensin, çünkü sen, o eski ve büyük zamanlarda henüz Tanrının yönetiminde olan kralların ve peygamberlerin sahip bulundukları bir görme ve irade gücüne sahipsin. Senin bir işe nasıl girdiğin, bir sır, ve şunu söylemek isterim ki, ister cesarete, ister keşifler yapmaya, ister yıldızlara ait olsun, ne olduğu kestirilemeyen bütün sırlar aynı değerdedir!" Arnheim, babasının ona kalkmış olan bakışlarının, söylediği ilk cümlelerden sonra, oğlu işlerden ve sezgiden ne kadar sık söz ederse etsin, nasıl bir daha kalkmamak üzere yine gazetesine inmiş olduğunu kendisini inciten bir açıklıkla gözlerinin önünde görebiliyordu. Baba ile oğul arasındaki bu ilişki, varlığını hep sürdürmüştü, ve aynı zamanda hatıralardaki bu görüntülerin beyaz perdesi diye de adlandırılabilir bir üçüncü düşünce kesitinde Arnheim, söz konusu ilişkiyi şimdi de kontrol ediyordu. Babasının onu her zaman ezen iş yeteneğinde, daha karmaşık yapıdaki oğul için her zaman erişilmez olarak kalacak ve doğuştan mevcut bir güç görüyordu; böylece Arnheim, örneğini sonuçsuz çabaların alanından çıkartıyor ve aynı zamanda da kendi kökenine ilişkin bir soyluluk belgesi yaratmış oluyordu. Bu çiftte numarayı iyi başarıyordu. Para, ancak en özgün kökenlerden gelenlerin başa çıkabilecekleri, mitos atmosferinde bir güce dönüşüyordu, ve Arnheim, tıpkı mitoslardaki atala-

rını, onlarda uyandırdıkları bütün ürpertilere rağmen, kendileriyle kıyasladıklarında biraz ilkel bulmuş olan eski savaşçıların yaptıkları gibi, kendi selefine tanrıların arasında yer verdi. Fakat dördüncü bir kesitte artık üçüncünün üzerine yayılan gülümseme hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve aynı düşünceyi, yeryüzünde daha oynamayı umduğu rol üzerinde durarak, bir defa daha, çok ciddi biçimde ve bütünüyle kafasından geçirdi. Bu türden düşünce kesitlerini elbette, sanki birbirlerinin üstüne yayılmış farklı derinlikler ve zeminler gibi, tam kelime anlamıyla anlamamak gerekir; bunlar, düşünme eyleminin, güçlü duygusal karşıtlıkların etkisi altında kaldığında, değişik yönlerden akıp gelen saydam hareketliliğinin bir ifadesidir. Zaten Arnheim, hayatı boyunca şakaya ve ironiye karşı neredeyse hastalıklı denilebilecek hassasiyette bir antipati sergilemişti; bu antipati, büyük bir ihtimalle her ikisine de ilişkin ve doğuştan varolan bir yetenekten kaynaklanmaktaydı. Arnheim, bu yanını bastırmıştı, çünkü bu iki nitelik ona göre her zaman soyluluktan yoksun, ayaktakımı düzeyinde bir aydının simgesi olmuştu, ama özellikle şimdi, duyguları en soylu ve neredeyse zekânın düşmanı denilebilecek bir noktaya varmışken, söz konusu yetenek varlığını Diotima ile ilgili olarak belli etmekteydi; duygularının pürdikkat kesilmiş olmasına rağmen, daha aşağı düzeydeki kaba insanların ağızlarından sıkça duymuş olduğu ve aşka ilişkin o isabeti su götürmez nokte-lerden biri aracılığıyla soylu ruh halinden kaçmaya yönelik şeytani kışkırtma, kendisine sık sık göz kırpmaktaydı. Bütün bu kesitleri yarararak su yüzüne çıkan Arnheim, ansızın şaşkınlıkla Süleyman'ın üstüne anlaşılmaz bir hayat bilgeliğinin darbelerinin indiği, kapkara bir boks minderine benzeyen dikkatli yüzüne baktı. "Kendimi ne kadar da gülünç bir duruma soktum!" diye düşündü.

Efendisi bu tek yanlı sohbeti bitirdiğinde, Süleyman'ın vücudu uyanık gözlerle sandalyenin üstünde uykuya dalmış gibiydi; gözler harekete geçti, fakat vücut, sanki hâlâ uyandırıcı kelimeyi bekliyormuş gibi, kıpırdanmak istemiyordu. Arnheim, bunun farkına vardı; karşısındaki zenci çocuğun bakışlarından, hangi entrikalar sonucu bir kralın oğlunun bir hizmetliye dönüştüğü konusunda daha kesin bir şeyler öğrenmeye yönelik açgözlü bir talebi okuyabiliyordu. Sanki pençelerini öne doğru uzatan bu bakışların sayesinde, Arnheim aynı anda koleksiyonlarını çalmış olan bahçıvan yardımcısını da

hatırladı, ve içini çekerek kendi kendine yalın bir kazanma içgüdüsünün her zaman eksikliğini duyacağını söyledi. Ansızın, bu düşüncenin Diotima ile olan ilişkilerini de tek bir sözcükle tanımladığını hissederek gibi oldu. Acı veren bir heyecanla, hayatının doruklarında kendisini dokunmuş olduğu her şeyden soğuk bir gölgeyle ayrılmış gibi hissetti. Daha biraz önce eylemde bulunmak için düşünmek gerektiği ilkesini dile getirmiş ve büyük ne varsa kendine mal etmek, küçük olanların hepsine de kendi önemini kabul ettirmek için hep çaba harcamış bir adam için bu, kolay bir düşünce değildi. Ne var ki gölge, hiçbir zaman eksik olmamasına dikkat ettiği iradesine rağmen onunla istediklerinin arasına girmişti, ve Arnheim, şaşkınlıkla, bu gölgenin gençliğini incecik bir tül gibi sarmış, ılık kadar kırılğan yağmur serpintileriyle ilintili olduğunu adeta kesinmişçesine teşhis edebiliyordu; sanki yanlış bir işlemde geçirilmeleri sonucu, daha sonra bu yağmur serpintileri incecik bir buz örtüsüne dönüşmüştü. Sadece bu buz örtüsünün Diotima'nın dünyaya sırt çevirmiş kalbinin önünde bile neden erimedığı sorusuna yanıt bulamıyordu; fakat yalnızca bir dokunuş beklemiş olan çok rahatsız edici bir sancı gibi, bu sırada aklına yine Ulrich geldi. Arnheim bir anda o adamın hayatının da kendisinininki gibi bir gölgeyle kaplı bulunduğunu, fakat gölgenin etkisinin Ulrich'te farklı olduğunu anlayıverdi! İnsanların saplantılarının arasında, bir başka erkeğin yaradılışından kıskançlık derecesinde tahrik olan bir erkeğin saplantısına, şiddetine yakışan doğru bir yer bulunduğu, enderdir, ve Ulrich'e duyduğu umarsız öfkenin çok daha derinlerdeki bir zeminde, birbirini tanıyamamış iki kardeşin düşmanca karşılaşmalarına benzediğini keşfetmiş olmak, Arnheim için çok güçlü, aynı zamanda da çok rahatlatıcı bir duyguydu. Arnheim, bu karşılaştırma bağlamında ikisinin de yaradılışlarını merakla gözden geçirdi. Hayatın sağladığı yararlarla yönelik salt elde etme içgüdüğü Ulrich'te, kendisinde olduğundan daha eksikti; buna göre daha incelmış bir elde etme içgüdüğü, başka deyişle, hayatın seçkin ve önemli yanlarını kendine maletme isteği ise neredeyse karşısındakileri öfkeliendirecek ölçüde eksikti. Bu insanda hayatın ağırlığına ve özüne yönelik herhangi bir ihtiyaç yoktu. Tartışılmaz nesnel çabaları, nesne üzerinde mülkiyet kurmaya yönelik çabalar değildi; eğer Ulrich'in uygulamalarında son derece yüksekte bakan bir tutum dile gelmeseydi, Arnheim

ona bakarak kendi emrinde çalışanların mesleki nesnelliklerini hatırlayabilirdi. İşini delicesine sahiplenen Ulrich, hiçbir şeye sahip olmak istemiyordu. Ona bakıldığında, belki de gönüllü olarak yoksulluğu seçmiş bir mücadeleci düşünülebilirdi. Ayrıca, görünüşe bakılırsa bütünüyle teorik bir insandan söz edebilme olanağı da vardı; fakat bu, aslında doğru değildi, çünkü Ulrich aslında kesinlikle teorik bir insan diye nitelendirilemezdi. Bu noktada Arnheim, bir defasında ona düşünsel yeteneklerinin pratik yeteneklerinin gerisinde kaldığını açıkça söylemiş olduğunu hatırlıyordu. Öte yandan pratik yönden bakıldığında, Ulrich ortaya imkânsız bir insan niteliğiyle çıkıyordu. Arnheim, bir o yönde, bir bu yönde yoğunlaşarak böylece düşünüp durmaktaydı; bu, ilk defa olmuyordu; ama bugün kendine yönelik kuşkularının egemen olmasına rağmen, herhangi bir soru bağlamında Ulrich'e öncelik tanınması imkânsızdı, ve sonunda asıl farkın çok büyük bir ihtimalle Ulrich'te bir şeylerin eksik olmasından kaynaklandığı neticesine vardı. Fakat bir bütün olarak bakıldığında, bu insanda yine de harcanmamış ve özgür bir yan vardı, ve Arnheim istemeden de olsa bunun kendisine onun da sahip bulunduğu "Bütüne ilişkin sır'ı" hatırlattığını itiraf etmek zorunda kaldı; şimdi karşısındaki insan yüzünden bu noktanın tartışmalı hale geldiğini hissediyordu. Aksi takdirde, yani mesele sadece ölçüp biçen akla açık bir konu olsaydı eğer, Arnheim'ın babası gibi gerçekliği çok iyi tanıyan biri örneğinde korkmayı öğrendiği, "şaka" diye adlandırılan aynı nahoş duyguyu, gerçekliğin böylesine dışında kalan bir insana uygulamak nasıl mümkün olabilirdi? "Demek ki bir bütün olarak bakıldığında, bu insanda eksik olan bir şey var!" diye düşündü Arnheim, fakat bu sanki aynı kesinliğin bir başka yüzüymüşçesine, aynı anda ve tamamen iradesine karşı olarak, aklına şu da geldi: "Bu adamın ruhu var!"

Bu adam, hâlâ kullanılmamış bir ruha sahipti: Bu, sezgisel bir düşünce olduğundan, sorulsaydı eğer, Arnheim bununla tam olarak neyi kastettiğini anlatamazdı; ama şu ya da bu şekilde her insan, Arnheim'ın da bildiği gibi, ruhunu zamanla aklın, ahlâkın ve düşüncelerin içersinde eritmekteydi ve bu, eski hale döndürülmesi imkânsız bir oluşumdu; hem arkadaşı hem de düşmanı olan kişide ise bu oluşum, son noktasına kadar varmamıştı ve böylece geride bir şey kalmıştı; bu geride kalanın çekiciliği tam olarak

adlandırılmıyordu, fakat böyle bir çekiciliğin varlığı, ruhsuzluk, akılcılık ve mekanik alanlarına ait unsurlarla alışılmadık ve artık tam olarak kültürün içeriklerinden sayılamayacak bağlantılar kurmasından anlaşılabilirdi. Arnheim bütün bunları düşünürken ve hemen felsefî eserlerinin ifadesine uydururken, içindeki bir keşifte bulunduğu izlenimi öylesine güçlüydü ki, bunların birazını olsun Ulrich'in hesabına, velev ki tek hizmeti niteliğiyle, kaydetmek için bir saniye bile zaman ayırmamıştı; çünkü bütün bu tasarımları yaratan, kendisiydi, ve kendini, henüz yükselmemiş olan bir seste olası parıltıyı yakalayan bir usta gibi algılıyordu. Düşünceleri, ancak görüldüğü kadarıyla uzun zamandır gözlerini ona dikmiş olan ve şimdi sormaya devam etme fırsatının geldiğine inanan Süleyman'ın yüzüne baktığında yeniden soğukkanlılığına kavuştu. Bilgilerini böyle küçük ve konuşmayan ve yarı vahşinin yardımıyla oluşturma'nın herkesin harcı olmadığı bilinci, Arnheim'in hasmının sırrını, ortada hâlâ pek açık olmayan ve sonuçları kestirilemeyen bazı noktaların bulunmasına rağmen, bilen tek kişi olmaktan duyduğu mutluluğu artırıyordu, içinde yalnızca bir tefecinin sermayesini yatırdığı kurbanı için duyabileceği türden bir sevgi hissetmekteydi. Ve belki de onu, kendi kişiliğinin farklı cisimleşmiş bir macerası gibi gözüken bu adamı neye mal olursa olsun, hatta evlât edinmek zorunda kalma pahasına bile, kendi tarafına çekmeye ansızın niyetlendiren şey, Süleyman'ın görünüşü oldu. Arnheim, henüz tam olarak şekillenmemiş olan bir niyete yönelik bu acele vurgulayıştan ötürü gülümsedi ve yüzü trajik bir bilgi açlığıyla tiklere boğulan Süleyman'ın sözünü şöyle bir açılışla kesti: "Şimdilik bu kadar yeter, ısmarladığım çiçekleri Bayan Tuzzi'ye götürmen gerekiyor. Daha başka soracakların varsa, belki bir başka defa onlar üzerinde düşünebiliriz."

*Ulrich, Hans Sepp ve Gerda ile
Ust-Akıl ve Alt-Akıl Arasındaki Sınır Bölgesinin
Karma Dilinde Konuşur*

Ulrich, kendisinden gerek Ekselanslarıyla, gerekse yüksek düzeydeki başkaca heyecanlı vatanseverlerle yapacağı kişisel konuşmalarla sosyal okul için hazırlık çalışması yapmak istemiş olan babasının bu dileğini yerine getirmek için ne yapacağını gerçekten bilmiyordu, ve bu yüzden bu meseleyi tamamen unutmak için Gerda'yı ziyaret etti. Gerdanın yanında Hans'a rastladı, ve Hans derhal saldırıya geçti. "Müdür Fischel'i savunmuşsunuz, öyle mi?"

Ulrich, bunu ona Gerda mı anlattı? şeklinde kaçamak bir karşı soruyla yanıt verdi.

Evet; ona anlatan, Gerda'ydı.

"Peki ya sonra? Neden olduğunu bilmek istiyor musunuz?"

"Evet, rica ediyorum!" diye talep etti Hans.

"Ama bu o kadar kolay değil, sevgili Hans."

"Sevgili Hans demeyin!"

"Peki, o halde, sevgili Gerda," Ulrich, Gerda'ya döndü "bu, hem de hiç kolay değil. Bu mesele hakkında daha önce o kadar konuştum ki, beni anlamış olduğunuzu düşündüm, ne dersiniz?"

"Sizi anlıyorum da, ama size inanmıyorum" diye yanıt verdi Gerda, fakat bunu söyleyiş biçimiyle ve söylerken ona bakışıyla, Hansın safındaki savaş pozisyonuna Ulrich'le uzlaşmaktan yana bir hava vermeye çabaladı.

Hans, konuşmanın bu daha bir dostça şekillenmesini hemen: "Size inanmıyoruz," diyerek engelledi "yani bunu ciddi olarak söyleyebileceğinize inanmıyoruz; siz bunu bir şekilde kendinize mal ettiniz!"

"Ne dediniz? Yani sizce, insan... tam olarak dile getiremediğinde, öyle mi?" diye sordu Ulrich; Hans'm utanmazlığının, kendisinin Gerda ile baş başa konuştuklarına değgin olduğunu hemen anlamıştı.

"insan söylemek istediğinde ciddi ise, onu dile de getirebilir!"

"Ben bunu başaramıyorum. Ama size bir hikâye anlatabilirim."

"Yine mi bir hikâye? Görüldüğü kadarıyla, Homeros Baba gibi durmadan hikâyeler anlatmaktasınız!" dedi Hans yüksek sesle; bunu daha utanmazca bir ifadeyle ve daha bir kendinden emin söylemişti. Gerda, rica edercesine ona baktı. Fakat Ulrich, söylemek istediğinden şaşmadı ve devam etti: "Bir zamanlar çok âşıktım; muhtemelen şimdi sizin olduğunuz yaşıyordım. Aslında, hikâyedeki kadından çok, o zamanki aşkıma, değişen durumuma âşıktım; Sizin, dostlarınızın ve Gerdanın şimdi büyük birer sır haline getirdiğiniz ne varsa, hepsini ben daha o zamanlar öğrenmiştim. Size anlatmak istediğim hikâye işte buydu."

Karşısındakiler, hikâyenin bu kadar kısa sürmesi karşısında şaşırmışlardı. Gerda, çekingen bir ifadeyle: "Bir zamanlar çok mu âşıktınız...?" diye sordu ve aynı anda da, Hans in önünde genç bir kızın tedirgin merakıyla böyle sormuş olmaktan utandı.

Fakat Hans, söze girdi. "Böyle şeylerden söz edip de ne yapacağız? Siz bize en iyisi, manevi bakımdan iflâs etmiş kişilerin eline düşmüş olan kuzininizin neler yaptığını anlatın."

"Kendisi, vatanımızın ruhunu bütün dünyaya görkemli bir biçimde sergileyecek bir düşüncenin arayışı içerisinde. Siz de bir öne-riyle kendisine yardımcı olmak istemez misiniz? Ben bu konuda aracı olmaya memnuniyetle hazırım" diye karşılık verdi Ulrich.

Hans, kötücül bir alayla güldü. "Neden bu girişimi engelleyeceğimizi bilmiyormuş gibi yapıyorsunuz?"

"Evet, bu konuda neden bu kadar karşı çıkıyorsunuz?"

"Çünkü bu, devletimizin Alman özüne karşı planlanmış büyük bir alçaklık da, onun için!" dedi Hans. "Çok başarı vaat eden bir karşı hareketin oluşma sürecinde bulunduğunu gerçekten bilmiyor

musunuz? Sizin Kont Leinsdorfunuzun niyetleri konusunda Alman Ulusal Birliği uyarıldı. Beden Eğitmcileri Birliği, Alman ruhunun zedelenmesi karşısında itirazda bulundu. Avusturya yüksek okullarındaki silâh taşıyanlar kuruluşlarının karteli, bir tehdit olarak ileri sürülen Slavlaştırmaya karşı bugünlerde tutum alacak, ve benim de üyesi bulunduğum Alman Gençlik Birliği, sokağa dökülmek zorunda kalsak bile, hareketsiz kalmayacak!" Hans, doğrulmuştu ve bunları bir ölçüde gururla anlatmaktaydı. Fakat buna rağmen yine de ekledi: "Ama her şey, tabii ki sadece bunlarla belirlenmeyecek! Bu insanlar, dış koşulların önemini fazla abartıyorlar. Asıl önemli olan nokta, burada hiçbir şeyin başarıya ulaşamayacağı!"

Ulrich, nedenini sordu. - Büyük ırkların hepsi, daha en başta kendi mitlerini yaratmışlardı; peki Avusturya'ya ait bir mit var mı? diye sordu Hans, onun sorusuna karşılık olarak. Ya da tamamen Avusturya'ya ait bir din? Bir destan? Ne Katolik, ne de Protestan dini burada doğmuştu; kitap basma sanatı ve resim sanatının gelenekleri Almanya'dan gelmişti; hanedan, isviçre, ıspanya ve Luxemburg'tan beslenmişti; teknik, ingiliz ve Alman kökenliydi; Viyana, Prag ve Salzburg gibi en güzel şehirler, italyanlar ve Almanlar tarafından inşa edilmişti; ordu, Napoléon örneğine göre düzenlenmişti: Böyle bir devlet, kendine özgü hiçbir şeye girişmemeliydi; bu devletin tek kurtuluşu, Almanya ile birleşmek olabilirdi. - "Evet, şimdi herhalde bizden öğrenmek istediklerinizin hepsini bilmektesiniz!" diye konuşmasını bitirdi Hans.

Gerda, Hans yüzünden gurur mu, yoksa utanç mı duyması gerektiğini bilemiyordu. Olayların akışında kendisinin de bir rolünün bulunmasına yönelik son derece insani isteğinin daha genç yaştaki erkek arkadaşı tarafından çok daha iyi bir şekilde tatmin edilmesine rağmen, Ulrich'e duyduğu ilgi son zamanlarda yeniden canlanmıştı, işin tuhaf yanı, bu genç kızın kafasının yaşlı bir kız olmak ve kendini Ulriche vermek gibi birbirine karşıt iki eğilim yüzünden karışmasıydı. Bu ikinci eğilim, yıllardır hissettiği aşkın doğal bir sonucuydu, ama bu, alevlenmeyen, sadece iç dünyasında ürkek bir tavırla korlanan bir aşktı; ve duyguları da, lâıyk olmayan birine âşık olunması durumunda aşağılanan ruhun, bedensel boyun eğişe yönelik aşağılayıcı bir eğilimin acılarını çektiği zamankine benzer duygulardı. Bunun tuhaf bir karşıtı niteliğinde,

fakat belki de huzura duyulan bir özlem halinde bununla doğal biçimde ilintili bir başka ruh hali de, hiçbir zaman evlenmeyeceği ve bütün hayallerinin son noktasına vardığında sakın, çalışmayla dolu bir hayat yaşayacağı sezgisiydi. Bu, inançlardan kaynaklanmış bir istek değildi, çünkü Gerda, kendisini ilgilendiren asıl noktayı açık seçik göremiyor, daha çok bedenimizin kimi zaman aklımızdan önce ulaştığı sezgilerden biri niteliğiyle algılıyordu. Hans'ın onun üzerindeki etkisi de bununla bağlantılıydı. Hans, silik, iri-yarı veya güçlü olmamasına karşılık iri kemikli bir delikanlıydı, ellerini saçlarına veya giysilerine silerdi, ve yüzünün bakımsız tenindeki herhangi bir sivilce yüzünden hep rahatsız olduğundan, her fırsatta teneke çerçeveli, küçük bir cep aynasına bakardı. Öte yandan Gerda, uğradıkları bütün takiplere direnerek yeraltındaki katakomplarda toplanan ilk Hıristiyanları, muhtemelen cep aynası hariç olmak üzere, zihninde tam da böyle canlandırırды. Burada tam kelimesi, elbette bütün ayrıntılara varana kadar bir örtüşmeyi ifade etmiyordu, ama Gerda'nın Hıristiyanlığa ilişkin tasarımlarla bağlantılı kıldığı, genel nitelikte bir temel duyguya veya korku duygusuna atıfta bulunuyordu; tertemiz yıkanmış ve paklanmış putperestler her zaman daha çok hoşuna gitmişti, fakat Hıristiyanlardan yana çıkmak, insanın karakterine karşı borçlu olduğu bir fedakârlık anlamını taşıyordu. Böylece daha yüksek düzeydeki gereklilikler, Gerda için küflü ve hafiften tiksindirici bir koku niteliğini kazanmıştı, ve bu koku, Hansın kapılarını ona açtığı mistik tutumla bütünleşebilmesi için çok elverişliydi.

Ulrich, bu tutumu çok iyi tanıyordu. Bu noktada belki de ruhçuluğa karşı bir teşekkür borcunu yerine getirmek gerekiyordu; çünkü ruhçuluk, ölmüş kadın aşçıların öbür dünyadan verdikleri raporları hatırlatır ve komik bir şekilde, Tanrıyı olmasa bile en azından ruhları, karanlıkta insanın boğazından soğuk bir yemekmişçesine kaşıklamaya yönelik kaba metafizik ihtiyacı doyurmak peşindeydi. Eski zamanlarda Tanrı ya da onun yoldaşlarıyla kişisel bir temas kurmaya yönelik olan ve söylendiğine göre bir tür esrikliği andıran bu ihtiyaç, zarif ve kısmen de hayranlık verici şekillenmesine rağmen yine de yeryüzündeki kaba tutum ile, son derece alışılmadık nitelikte ve belirlenebilmesi olanaksız bir sezgi durumunun yaşantılarının birbirine karışmasını temsil ediyor-

du. Metafizik olan, bu durumun içine yerleştirilmiş fiziksellikti, dünyevi isteklerin bir yansımasıydı, çünkü insan ona baktığında, yaşanan zamanın ürünü olan tasarımların insanda görebileceği beklentisini çok canlı bir biçimde uyandırdıkları ne ise, onu görüyordu. Ama öte yandan özellikle zekânın tasarımları, zamanla değişir ve inandırıcılığını kaybeder; bugün birisi kalkıp Tanrının kendisiyle konuştuğunu, onu şakacı bir tavırla saçlarından yakalayıp kendi katına çektiğini veya nasıl olduğu tam anlaşılamayan, fakat çok tatlı bir şekilde onun göğsüne süzülüyverdiğini anlatmak isteyecek olsa, içinde yaşantılarını dile getirdiği bu tasarımlara hiç kimse inanmazdı ve inanmayanların başında da doğal olarak Tanrının resmi hizmetkârları gelirdi; çünkü aklı temel alan bir çağın çocukları olarak bunlar, histerik yandaşlarınca gerçek yüzlerinin sergilenmesi ihtimali karşısında çok insani denilebilecek bir korku duyarlar. Bunun sonucunda insanın ya gerek ortaçağda gerekse antikçağ putperestliğinde örnekleri çok ve açıkça mevcut bulunan yaşantıları hayal ürünü ve hastalık belirtileri saymak zorunluluğuyla karşılaşması, ya da bunların şimdiye kadar içine dahil edildikleri mistik bağlantıdan farklı bir şey içerdiği ihtimalini hesaba katmasıdır; bu noktada, salt bir yaşantı çekirdeğinin varlığı söz konusudur; bu çekirdeğin katı deneyim ilkelerine göre de inandırıcı olması gerekecektir; böyle bir durumda da söz konusu çekirdek, bundan üst dünyaya ait ilişkilerimiz konusunda ne gibi sonuçlar çıkarılabileceği şeklindeki ikinci soruya gelinmezden çok önce, doğal olarak çok önemli bir mesele niteliğini kazanacaktır. Ve teolojik aklın düzenine yerleştirilmiş olan inanç, her alanda bugün egemen olan aklın kuşkuları ve çelişkileriyle amansız bir savaş vermek durumunda kalırken, görüldüğü kadarıyla mistik kavrayışın çıplak, geleneksel bütün kavramsal inanç kabuklarından soyulmuş, eski dini tasarımlardan çözülmüş, belki de artık sadece dinsel diye adlandırılması neredeyse imkânsız temel yaşantısı gerçekten de çok yaygınlaşmıştır ve bu yaşantı, gündüz vakti yolunu kaybetmiş olan bir gece kuşu gibi zamanımızda bir hayaletin kanat çırpışlarıyla dolanıp durmaktadır.

Hans Sepp'in içinde kendine düşen rolü oynadığı çevre ve kargaşa da bu alacalı hareketin tuhaf bir parçasıydı. Zamanla bu toplumda birbirinin yerine geçen düşünceler sayılsaydı -ki, orada

geçerli temel görüşlere göre bu yapılmamalıydı, çünkü söz konusu düşünceler sayı ve ölçü kabul eder türden değildi—, o zaman o ilk çekingen ve hatta Platonik denilebilecek taleple, yani deneme ve arkadaşlık evliliklerine, dahası poligamiye ve poliandriye yönelik taleple karşılaşılacaktı; bunun ardından, sanata ilişkin sorular bağlamında, o zamanlar "ekspresyonizm" adı altında kaba saba görünüşe ve kabuğa, asla sadık yansıtmaması daha bir kuşak önce anlaşılmaz bir biçimde devrimci sayılmış, "sığ dıştan bakış'a bunları aşağılayan bir ifadeyle sırt çeviren, non-figüratif, genel bir geçerliliğe sahip ve ebedi olana yönelik tutum; ancak, fazla kılı kırk yarmaksızın tıne ve dünyaya yönelik doğrudan bir "öze bakış" durumunu resmetmeye ilişkin bu soyut niyet ile, en somut ve en kısıtlı olan alan, yani bu gençlerin taşıdıkları Alman ruhları ve o ruhlara hizmet eden saygı nedeniyle karşısında kendilerini yükümlülük altında hissettikleri anayurt sanatı da uzlaşıp gibiydi; böylece insan, zamanın yolları boyunca güçlkle toplanmış ve ruhun kendisine bir yuva yapmak için kullanabileceği en görkemli başakları ve otları alacalı bir dizi halinde toplayabilirdi; ama bu bağlamda hukuka, göreve ve gençliğin yaratıcı gücüne ilişkin içleri dolu kavramlar da o kadar büyük rol oynuyorlardı ki, şimdi onlar üzerinde daha ayrıntılı durmak gerekiyordu. Şimdiki zamanın gençliğe herhangi bir hak tanımadığı söyleniyordu; çünkü insan, ergenlik yaşına kadar hemen hiçbir hakka sahip değildi. Babası, annesi, vasisi veya velisi onu canları nasıl isterse öyle giydirebilirler, barındırabilirler, besleyebilirler, terbiye edebilirler ve, Hans Sepp'e göre, çocuğa olsa olsa bir tür hayvanlara özgü koruma sağlayan bir yasanın uzaklardaki sınırını aşmadıkları sürece, onu canları istediği gibi mahvedebilirlerdi. Bu görüşe göre, çocuk, kölenin efendisine ait olması gibi anasına ve babasına aitti ve ekonomik açıdan bağımlılığı nedeniyle de bir mülkiyet hakkının konusuydu, kapitalizmin bir nesnesiydi. Hans'ın tarifine daha önce bir yerlerde rastladığı, ama sonradan kendisinin geliştirmiş olduğu bu "çocuk üzerindeki kapitalizm", şaşkın ve ona rastlayıncaya kadar evinde gerçekten korumalı olarak yaşamış bulunan öğrencisi Gerda'ya öğrettiği ilk şey olmuştu. Hıristiyanlık, sadece kadının boyunduruğunu hafifletmişti, yoksa kızın değil; kız, bir bitki gibi yaşamaktaydı, çünkü hayata zorla yabancılaştırılıyordu; Hans Sepp, bu hazırlığın ardından Gerda'ya, çocuğun kendi yetiştirilme

biçimini kendi yaradılışının yasaları doğrultusunda inşa etme hakkını öğretti. Çocuk yaratıcıydı, çünkü büyüme sürecinin ta kendisiydi ve kendi kendisini yaratıyordu. Kral gibiydi, çünkü dünyaya düşüncelerini, duygularını ve fantezilerini dikte ediyordu. Rastlantılar üzerine inşa edilmiş, oldubittiye getirilmiş bir dünya hakkında hiçbir şey bilmek istemiyordu, çünkü kendi idealler dünyasını kuruyordu. Kendisine ait özel bir cinselliği vardı. Yetişkinler, çocuğun yaratıcılığını, onun elinden dünyasını zorla alarak yıkmakla, aktarılmış ve ölü bir bilgi malzemesinin içinde boğmakla ve çocuğu yabancı belli hedeflere yöneltmekle barbarca bir günah işlemektedirler. Çocuk, amaç dışı bir varlıktı, onun yaratma eylemi, oyun ve kırılğan bir gelişme süreciydi; kaba güç kullanılarak yıkıma sürüklenmediği müddetçe çocuk, gerçek anlamda iç dünyasına almadığı hiçbir şeyin kalıbına girmeye çalışmıyordu; çocuğa değen her nesne canlanıyordu, çocuk dünyaydı, evrendi, o, dile getiremese de, en son ve en mutlak olanı görüyordu; ama öte yandan çocuk, kendisine birtakım amaçlar öğretilerek ve her defasında o zaman için geçerli, yalandan gerçeklik diye adlandırılan sıradanlığa mahkûm edilerek öldürülmekteydi! — evet, böyle diyordu Hans Sepp. O, bu öğretiyi Fischel'lerin evine aşılamaya başladığında artık yirmi bir yaşındaydı, ve Gerda da ondan küçük değildi. Ayrıca Hans'ın uzun zamandır bir babası yoktu ve onunla kardeşlerini geçindirmek için küçük bir dükkân işleten annesine de hep öylesine kendisini özgür kılıcı biçimde kaba davranmaktaydı ki, zavallı çocuklar için bu türden bir ezilenler felsefesi için ortada doğrudan bir neden yoktu.

Gerda da çocukları kabullenirken, Leo ile Klementine'yle ilişki bağlamında geleceğin insanlarını yetiştirmek gibi yumuşak pedagojik bir eğilimle, durumdan doğrudan savaşçı amaçlarla yararlanmak arasında bocalamaktaydı. Buna karşılık Hans Sepp, olaya çok daha radikal bir yaklaşım göstermiş ve şu parolayı ortaya atmıştı: "Aslında hepimiz çocuk olmalıyız!" Çocuğun savaşçı pozisyonuna böylesine inatla bağlı kalmasının nedenleri, erken bir dönemin bağımsızlık ihtiyaçlarında yatabilirdi; ama asıl neden, o zamanlar canlanmış olan gençlik hareketinin dilinin, Hans'ın ruhunu dile getirmesini sağlayan ilk dil olmasıydı ve bu dil, doğru bir dilin yapması gerektiği gibi, bir kelimedenden ötekine götürüyordu ve her kelime ile aslında insanın istemiş olduğundan daha fazlasını

söylüyordu. Böylece hepimiz çocuk olmalıyız şeklindeki cümle de en önemli bilgileri sergiliyordu. Çünkü çocuk, anne ve baba olmak için özünü tersyüz ederek silkip atmamalıdır; bu, sadece "burjuva" olmak, dünyanın eli kolu bağlı ve "yerine mihlanmış" kölesi olmak için yapılan bir şeydir. Böylece, insanı asıl yaşlandıran, burjuvalıktır ve çocuk, burjuvalaştırılmasına karşı kendini savunur; böylece de insanın yirmi bir yaşındayken artık bir çocuk gibi davranmaması gerektiğinden kaynaklanan güçlük, uçup gitmiş olur, çünkü bu kavga, doğumdan ihtiyarlık yaşlarına kadar devam eder ve ancak burjuva dünyasının sevgi dünyası tarafından yıkılmasıyla son bulur. Bu, deyiş yerindeyse, Hans Sepp'in teorisinin daha yüksek bir aşamasıydı, ve Ulrich bütün bunları zamanla Gerda'dan öğrenmişti.

Bu gençlerin sevgileri, bir başka kelimeyle de ortaklıkları diye adlandırdıkları şey ile, tuhaf, yaban bir biçimde dinsel, mitolojik olmaksızın mitsel veya sadece bir tür aşk durumu denilebilecek bir durumun sonuçları arasında bir ilişkinin bulunduğunu keşfeden, Ulrich olmuştu, ötekiler, bunun Ulrich'i ilgilendirdiğinin farkında değillerdi, çünkü Ulrich, söz konusu durumun onlarda bıraktığı izleri gülünç kılmakla yetinmişti. Bu doğrultuda şimdi de Hans'ın üstüne varmış ve sözü dolandırmadan ona, neden Paralel-Eylemden "mutlak anlamda egosuzlar topluluğunu desteklemek için yararlanmaya kalkışmadığını sormuştu.

Hans: "Böyle bir şey olamaz da ondan!" diye yanıt vermişti.

Bunun sonucunda ikisi arasında, dışarıdan bakan birinde, sanki suçlulara özgü jargona kulak veriyormuşçasına, tuhaf bir izlenim uyandırabilecek bir sohbet başlamıştı, oysa aslında söz konusu olan, dünyevi-ruhani aşkın karma diliyle yapılan bir sohbetti. Bundan ötürü, bu konuşmayı lâfzından çok anlamıyla vermek tercih edilmiştir: Mutlak anlamda egosuzların ortaklığı, bu, Hans tarafından keşfedilmiş bir sözcüktü, ama yine de anlaşılması gerekir, çünkü bir insan kendini ne kadar egodan uzak hissederse, dünya işleri de o kadar aydınlanıp daha bir güçlenir, insan kendini ne kadar hafifletirse, o kadar yükselmiş hisseder, ve bu türden deneyimlere kimse yabancı değildir; yeter ki bunlar neşelilikle, kaygısızlıkla ve benzeri şeylerle karıştırılmasın, çünkü bu ikinciler, birinci durumun sadece, hadi yozlaşmış demiyelim ama, daha aşağı düzeydeki kullanımları için öngörülmüş ikameleridir. Belki de gerçek duru-

mu yükselme diye değil de, zırhlardan arınma diye adlandırmak gerekir; Ben'in zırhlardan arınması, böyle açıklıyordu Hans. Ona göre, insanoğlunun iki tür dalgalanışı arasında fark gözetmek gerekiyordu. Bunlardan biri, insan ne zaman iyi ve kendi yararını düşünmeyeceği bir şey yapsa, kendi kendini aşardı, ama bu, duvarlardan yalnızca küçük olanıydı. Büyük duvarı oluşturan ise, en ben'likten uzak insanın bile benli'liğiydi; bu, ilk-günahın, insanın doğduğu andan itibaren taşıdığı günahın ta kendisiydi; duyularla bağlantılı her izlenim, her duygu, hatta kendini verme duygusu bile bizim uygulamamız bağlamında bir verme eyleminden çok bir alma eylemidir, ve bu iliklerine sinmişliğin ve benlik tiryakiliğinin zırhlarından herhangi bir biçimde kaçabilmek, neredeyse imkânsızdır. Hans, sayıyordu: Bu doğrultuda olmak üzere, bilmek, yabancı bir şeyi kendine mal etmekten başka bir şey değildir, insan, o şeyi bir hayvan gibi öldürür, parçalar ve sindirir, inanç, artık değiştirilmesi mümkün olmayan, donmuş ilişkidir. Araştırma, sabitleme ile eşanlamlıdır. Karakter, kendini değiştirme tembelliğidir. Bir insanı tanımak, ondan artık neredeyse hiç etkilenmemektir. Anlayış, bir tür bakıştır. Hakikat, nesnel ve gayri insani düşünmeye yönelik başarılı girişimdir. Bütün bu ilişkilerde öldürme, soğuma, mülkiyete yönelik bir tutku ve kasılıp kalma, bir de bir tutam bencillik ile nesnel, korkak, hilebaz, yapay bir özgecilik karışımı birliktedir! "Ve ayrıca" diye sordu Hans, sadece masum Gerda'yı tanımasına rağmen, "aşkın kendisi bile malik olma isteğinden veya kendini bir hesaba göre vermekten başka bir şey olabilir mi hiç?!"

Ulrich, bu bütünlük taşıdığı pek de söylenemeyecek iddialara ihtiyatla ve değişiklikler yaparak katılıyordu. Evet, acı çekmenin ve kendimizden vazgeçmenin sonucunda bile yine de elimizde bir şeyler kalır; solgun, neredeyse dilbilgisi kurallarına uygun düştüğü söylenebilecek bir egoizmin gölgesi, öznesiz yüklemeler olamadığı sürece bütün yapıp edilenlerin üstüne düşer.

Fakat Hans, şiddetle reddetti. O ve arkadaşları, insanın nasıl yaşaması gerektiğini tartışıyorlardı. Bazen, her insanın önce kendisi, ancak ondan sonra herkes için yaşaması gerektiğini benimsiyorlardı; bir başka defa ise, insanın gerçek anlamda ancak bir dostunun olabileceğine, ama o dostun da bu kez başka bir dosta ihtiyaç duyacağına inanıyorlardı; bu durumda ortaklığı çember şeklinde bir

ruhlar birlikteliği, renkler skalası veya başkaca halka halka kenetlenmeler tarzında bir birliktelik gibi görüyorlardı; fakat inanmayı en sevdikleri şey, ortaklık anlamına ilişkin ruhsal, ben tiryakiliğinin sadece gölgesini taşıyan bir yasanın, kendisine serüvenvari olasılıklar atfettikleri içsel, uçsuz bucaksız, henüz kullanılmamış bir hayat kaynağının varlığıydı. Ormanda savaş veren ve orman tarafından korunup kollanan bir ağacın kendini algılayışındaki belirsizliği, bugün duyarlı insanların kitlenin karanlık sıcaklığını, hareket gücünü, bilinçdışı kenetlenmesinde rol oynayan, moleküler bağlamda göze görünmez olayları hissedişlerindeki daha az olamazdı; bu söylenenler, insanlara her nefes alıp verişlerinde en büyüğün de, en küçüğün de yalnız başına olmadığını hatırlatmaktaydı; Ulrich bakımından da" durum böyleydi; hayatın kaynağını oluşturan ehlileştirilmiş egoizmin düzenli bir örgü sergilediğini, onun karşısında ortaklığın soluğunun yalnızca bulanık bağlamların bir simgesi olarak kaldığını açıkça görüyordu ve hatta kendi kişiliği açısından kendini soyutlamaya da eğilimli bir insandı, fakat yine de Gerdanın genç arkadaşları, aşılması gereken büyük duvara ilişkin uçuk iddialarını ileri sürdüklerinde, bununla tuhaf bir biçimde ilgilendiğini hissediyordu.

Hans, bazen idare ederek, bazen de açıkça iterek, gözleri, görmeksizin, ileriye çevrili olarak, kendini inançlarından ayırmaktaydı. Ona göre, yapay bir ayrımcılık evreni bir elma gibi ikiye bölmekteydi ve o zaman yarım elmalar bu yüzden kuruyordu. Bu yüzden yapılması gereken, insanın bir zamanlar bir bütün olduğu şeyi bugün doğallığa aykırı bir biçimde kendine mal etmesiydi. Ancak bu ayrılık, herhangi bir kendini açma durumuyla, değişik bir tutumla ortadan kaldırılabilirdi, çünkü insan kendini unutabildiği, silebildiği, kendinden uzaklaşabildiği ölçüde içinde ortaklık için gerekli olan güç de, sanki yanlış bir bağlantıdan kurtarılmışçasına, özgür kalırdı; bununla eşzamanlı olarak insan, ortaklığa yaklaştığı ölçüde kendi olabilmeliydi; çünkü, Hansın söyledikleri dindendiği takdirde, o zaman hakiki özgünlüğün derecesinin tepeden bakan bir kendini soyutlama durumuyla değil, fakat kendini açma durumuyla, katılmanın ve kendini adamanın giderek artan dereceleri aracılığıyla, belki de dünya tarafından bütünüyle sindirilmiş, mutlak anlamda ben'siz olanların oluşturdukları ortaklığın böylece

erişilebilecek en yüksek noktasında belirlenebileceği de öğrenilmiş oluyordu!

Bu, görünüşte içi hiçbir şeyle doldurulamayacak cümleler, Ulrich'in bunlara gerçek bir içeriğin nasıl kazandırılabilceği konusunda hayal kurmasına yol açtı, fakat o, sadece Hans'a soğuk bir ifadeyle bu kendini açma durumunu ve ona benzer şeyleri uygulamada nasıl düşündüğünü sormakla yetindi.

Hans'ın bu konuda büyük lâfları vardı; duyular-egosu'nun yerini duyular-üstü evrenin alması, gotik Ben'in doğalcı Ben'in yerine geçmesi, görünüşün yerine özlerin imparatorluğu, koşulsuz yaşantı ve buna benzer şatafatlı adlandırmalar, Hans'ın kendi tanımlanamaz deneyimler simgesinin kapsamına dahil ettikleriydi; ve bu arada belirtmek gerekir ki, bu olgu, üzerinde durulan konunun aleyhine, fakat aynı konunun saygınlığının lehine yaygın bir alışkanlıktı. Ve bu arada kimi zaman, hatta belki de çoğu zaman kafasında bir hedefmişçesine gezinen durum, asla kendini düşünmeye verme anlarından daha uzun sürmediğinden, Hans daha da ileri gidiyor, bu dünyanın ötesinde kalanların bugün kendini ancak cisimsel-üstü, sıçramalı, bundan ötürü de somutlaştırılması zor bir gözlem bağlamında açığa vurduğu, bunu da ifadesini ancak büyük sanat eserlerinde bulabildiği iddiasını ileri sürüyordu; hayatın bu ve buna benzer öteki doğaldışı yerleştirilmiş işaretlerinden bahsederken, sözü en sevdiği kelime olan simge kelimesine, oradan da böyle bir şeyi yaratabilme ve görebilme bağlamında Germen kökenli, yatağını parçalayan Germen kanının taşıyıcılarına özgü olan deneyime getiriyordu; "o eski ve güzel zamanlar" örneği doğrultusunda işlenmiş böylesine ulvi bir varyasyon aracılığıyla da, özden-olan'ın sürekli yakalanabilmesinin artık maziye karıştığını ve şimdiki zamandan kopmuş olduğunu rahatlıkla açıklayabiliyordu, ve zaten tartışma da özellikle bu iddiayı çıkış noktası almıştı.

Ulrich, bu batıl itikatlarla yoğrulmuş gevezelikten ötürü öfkeye kapılıyordu. Hans'ın Gerda'ya neden çekici geldiği, uzun süre kafasında yanıtını bulamadığı bir soru olarak kalmıştı. Gerda, konuşmaya aktif olarak katılmaksızın, solgun bir benizle öylece oturmaktaydı. Hans Sepp'in aşka ait büyük bir teorisi vardı, ve Gerda kendi kişiliğinin derin anlamını büyük bir ihtimalle bu teoride buluyordu. Bu defa Ulrich konuşmayı yönlendirmeye başladı ve

—insanın bu tür konuşmalara girmemesi konusundaki bütün itirazlara da yer vererek!-, bir insanın hissedebileceği en üst düzeydeki yoğunlaşmanın ne karşısına çıkan her şeyi kendisine mal etmesi şeklindeki o sıradan egoist davranıştan, ne de, arkadaşlarının savundukları gibi, Ego'nun açılma ve devretme yoluyla yoğunlaşması diye adlandırılabilir şeyden kaynaklandığını, fakat sadece, hareketsiz bir su birikintisi gibi, içinde hiçbir şeyin değişmediği, sabit bir durum olduğunu iddia etti.

Gerda canlandı ve ona ne demek istediğini sordu.

Ulrich, bunun üzerine ona verdiği yanıtta, Hans'ın bütün bu zaman boyunca, kısmen çok zorlama maskelerin arkasına gizlenme pahasına da olsa, sevgiden başka bir şeyden bahsetmediğini söyledi; azizlere duyulan sevgi, münzevilerin sevgisi, isteklerin kıyılarının ötesine taşan sevgi; bu sonuncusu, hep bütün dünyevi ilişkilerin çözülüşü, gevşeyişi, hatta tam karşısına dönüşmesi diye tasvir edilmişti ve her durumda sadece bir duygu değil, fakat düşüncede ve duyularda bir değişiklik anlamına geliyordu.

Gerda, sanki Ulrich'in onunkini geride bırakan bilgi birikimiyle bunu da herhangi bir şekilde öğrenip öğrenmediğini veya şimdi, kendini pek fazla belli etmeksizin yanında oturan ve gizlice sevilen bu insandan, iki canlıyı bedenlerin ayrılığına rağmen birleştiren o tuhaf elektriğin kaynaklanıp kaynaklanmadığını sınamak istercesine ona baktı.

Ulrich, bu sınavı hissetmişti. Sanki yabancı bir dilde konuşur gibiydi; o dilde akıcı bir şekilde konuşmaya devam edebilirdi, fakat sadece dışadönüklük ve kelimeler iç dünyasına kök salmaksızın. "insan, normalde davranışların önüne çekilmiş sınırların ötesine geçtiği böyle bir durumda," dedi "her şeyi anlıyor, çünkü ruh, sadece kendisine ait olanı kabulleniyor; ve ruh, aslında belli bir anlamda ne öğreneceğini zaten bütünüyle önceden biliyor. Sevenler, birbirlerine yeni bir şeyler söyleyemezler; onlar için bilmek diye bir şeyin varlığı da söz konusu değildir. Çünkü seven, sevdiği insan hakkında, onun kendisi sayesinde tanımlanamaz bir şekilde bir iç eyleme itildiğinden başkaca bir şey bilemez. Ve insan için sevmediği bir insanı bilmek demek, o kişiyi üstüne güneş ışığı dökülen, ölü bir duvar gibi sevginin içine çekmek demektir. Ve cansız bir nesneyi bilmek, onun niteliklerini sırayla gizliden gözetlemek değil-

dir; algılanabilen dünyaya ait olmayan bir perdenin kalkması veya bir sınırın açılmasıdır. Cansız olan da, bilinmezliği ile, ama güven dolu olarak sevenlerin arkadaşlığına dahil olur. Doğa ve sevenlere özgü olan tin, birbirlerinin gözlerinin içine bakarlar; burada aynı eylemin iki farklı yönü, her iki yöne de giden bir akış ve iki uçtan birden yanmaya başlama söz konusudur. Ve bir insanı veya bir nesneyi onunla kendisi arasında bir ilişki kurmaksızın bilmek ise bütünüyle imkânsızdır; çünkü farkına varmak, aslında nesneleri bir şeylerden yoksun kılmak demektir, nesneler biçimlerini korurlar, fakat o biçimler içersinde sanki kül haline gelirler, içlerinden bir şeyler buharlaşıp havaya karışır ve geriye sadece mumyaları kalır. İşte bu yüzden, sevenler için hakikat diye bir şey de yoktur; çünkü hakikat, onlar için ancak bir çıkmaz sokak, bir son, yaşadığı sürece bir alevin ışık ile karanlığın kucaklaştığı, soluk alan kenar çizgilerine benzeyen düşüncenin ölümüdür. Her şeyin parladığı yerde, tek bir şey nasıl aydınlatıcı olabilir? Her yer bolluk içersindeyken, güvenlik ve kesinlik sadakaları ne işe yarayabilir? Ve insan, sevenlerin artık nasıl birbirlerine ait olmadıklarını, fakat, dört gözlü birbirine karışmış varlıklar kimliğiyle, kendilerini karşılıklarına ne çıkarsa ona sunmakla bulunduklarını yaşamışsa eğer, artık neyi kendisi için isteyebilir?"

İnsan bu dile hâkim ise eğer, o dili kullanmayı zahmetsizce sürdürebilir. O zaman insan, elinde kırılğan demetleri hayatın başkalarıyla olan bir ilişkisine dökülüyormuş izlenimini uyandıran bir ışık varmışçasına ilerler, ve herkes, sanki sağlam günışığındaki alışlageldik görüşleri yalnızca kaba saba bir yanlış anlaşılma- dan başka bir şey değilmiş gibi görünür. Örneğin "sahip olmak" kelimelerinin jesti, sevenlere uygulandığında, hemen ne kadar imkânsız görünür! Ama insanın ilkelere sahip-olmak istemesi, kulağa daha güzel gelen arzuları ele veren şey midir? Örneğin, çocuklarının saygısına sahip-olmak istemesi? Düşüncelere, kendi kendine sahip-olmak istemesi? Öte yandan, kurbanını bütün vücuduyla ezen, ağır bir hayvanın bu hantalca saldırı jesti, aslında kapitalizmin haklı sayılması gereken temel ve bedensel ifadesidir, ve burjuva hayatının sahip-olan'ları ile, bilgilere ve becerilere sahip-olanlar-ki, burjuva hayatı, düşünürlerini ve sanatçıları bu kişilere dönüştürmüştür- arasındaki ilişki, kendini bu noktada gösterir; bu

arada sevgi ve çilecilik, bir kenarda iki kardeş gibi beklerler. Ve şimdi bu kardeşler, böyle birlikte durduklarında, hayatın hedeflerinin ve amaçlarının karşısında, hedefsiz ve amaçsız değiller midir? Öte yandan hedef ve amaç şeklindeki adlandırmalar, nişancıların dilinden gelmez: O zaman hedefsiz ve amaçsız demek, köken bakımından öldüren olmamak anlamına gelmez mi? Böylece insan, sadece dilin —silik, ama hain bir iz olan— izini takip etmekle, her yerde kaba saba bir şekilde değişime uğramış olan anlamın zorla artık bütünüyle kaybolup gitmiş olan daha özenli ilişkilerin yerine geçmiş olduğunu anlamaktadır. Bu, varlığı her yerde hissedilen, ama hiçbir yerde ele avuca gelmeyen bir bağlam gibidir; Ulrich, Hans'ı konuşmayı sürdürerek takip etmekten vazgeçmişti, fakat öte yandan Hans'ın bir yerinden tutulup çekildiğinde bütün yapının çökeceğine, sadece o yerin neresi olduğuna ilişkin doğru sezginin yitirilmiş olduğuna yönelik inancını onun aleyhine yorumlamak da gerekmiyordu. Hans, birkaç defa Ulrich'in sözünü kesmiş ve tamamlamıştı. "Bu deneyimleri bir araştırmacı olarak gözlemlemek istiyorsanız eğer, onlarda bir banka memurunun görebileceğinden fazlasını bulamayacaksınız! Bütün ampirik açıklamalar, sadece görünüşte açıklamadır ve aslında duyularla kavranabilen, sıradan bilgilerin ötesine geçemez! Sizin bilmeye yönelik iradeniz, dünyayı sadece, deyiş yerindeyse eğer, doğa güçleri diye adlandırılan güçlerin bir parmak hareketiyle harekete geçirilebileceği bir duruma taşımaktan başka bir şey istemiyor!" Hans'ın itirazları, işte bu türdendi: Araya girişlerden ibaretti. Hans kimi zaman kaba, kimi zaman da ateşliydi. Davasını kötü savunmuş olduğunu hissediyordu ve bu yabancı adamın varlığını Gerda ile yalnız kalmayı engelleyen bir suçlamaya dönüştürüyordu, çünkü Gerda ile baş başa olsaydı eğer, aynı kelimeler çok farklı olurdu, parıltılar saçan sular, havada daireseler çizen şahinler gibi yukarılara fırlardı, bunu biliyordu; aslında tam formunda olduğu bir günü yaşadığının farkındaydı. Fakat aynı zamanda da kendisinin yerine Ulrich'in bu kadar kolay ve bu kadar ayrıntılı konuştuğunu duymaktan ötürü şaşkın ve öfkeliydi. Aslında Ulrich, kesinlikle titiz bir araştırmacı gibi konuşmuyordu, sorumluluğunu taşıyabileceğinden fazlasını söylemekteydi, ve buna rağmen kendini inanmadığı bir şey söylüyormuş gibi hissetmiyordu. Bu yüzden öfkeye kapılmıştı. Böyle konuşabilmek için tuhaf

bir şekilde kendinden emin, hafiften yakıcı bir ruh halinin varlığı gerekirdi, ve Ulrich'inki, böyle bir ruh hali ile, Hans'ın görünüşü, onun yağlı ve karışık saçları, bakımsız teni, çirkin bir saldırganlığı dile getiren hareketleri, soyulmuş ıslak bir kalp zarı gibi, son derece içe ait incecik bir perdeyi de ihtiva eden kelime yağmuru arasında bir yerdeydi; fakat ciddi ifade etmek gerekirse eğer, hayatı boyunca bu konuya ilişkin olarak hep bu türden iki izlenim arasında yer almıştı, bu konuda eskiden beri bugünkü kadar kolaylıkla konuşabilmişti ve söylediğinin sadece yarısına inanabilmişti, fakat bu bir oyunu andıran becerinin ötesine de hiç geçememişti, çünkü içeriğine inanmamıştı, ve şimdi bu bağlamda konuşmanın keyifliliği ve keyifsizliği de atbaşı gitmekteydi.

Ama Gerda, onun bu yüzden kimi zaman parodi yapan biri gibi araya katıverdiği alaylı itirazları kaale almıyor, yalnızca Ulrich'in şimdi kendi kendisini açmış olduğu izlenimine kapılıyordu. "Aslında itiraf ettiğinden çok daha yumuşak" diye düşünüyordu Ulrich konuştuğunda, ve sanki bir çocuğun göğsünü yoklamasından kaynaklanan bir duygu yüzünden onun karşısında savunmasız kalıyordu. Ulrich, onun bakışlarını yakaladı. Onunla Hans arasında geçenlerin hemen hepsini biliyordu, çünkü bu geçenler Gerda'yı ürkütüyor ve içinde onlardan en azından ima yollu anlatımlarla kurtulmak gibi bir ihtiyacın doğumuna neden oluyordu, ve Ulrich, anlatılanları kolayca tamamlayabiliyordu. Gerda ile Hans, normalde genç âşıkların hedef saydıkları bir olguya, birbirlerine sahip olma duygusuna, tiksindikleri ruhsal kapitalizmin başlangıcı gözüyle bakıyorlardı, ve böylece bedenlerin tutkusunu aşağıladıklarına inanıyorlardı, fakat bu arada bir burjuva ideali olarak kuşkuyla karşıladıkları bilinci de aşağı görüyorlardı. Böylece ortaya bedensel olmaktan uzak ve yarı-bedensel türden birbirine dolanmışlık çıkıyordu; Gerda ile Hans, kendi ifadeleriyle, birbirlerini olumlamaya çalışıyorlar ve insanların birbirlerini gözlemlemelerinden, kendini ötekinin göğsünün ve alnının arkasındaki o görünmez dalga oyununa bırakmasından ve birbirlerini anladıklarına inandıkları anda, birbirlerini karşılıklı olarak iç dünyalarında taşıdıklarını ve yekvücut olduklarını hissetmelerinden kaynaklanan birleşmelerini titreyerek algılıyorlardı. Coşkularının fazla tavana vurmadığı saatlerde ise birbirlerine karşı sıradan bir hayranlıkla yetiniyorlardı; böyle za-

manlarda sadece ünlü resimleri veya sahneleri hatırlıyorlar ve öpüş-tüklerinde, -bir büyük lâfı tekrarlamak adına- binlerce yılın onlara yukarıdan bakmakta olduğunu hissediyorlardı. Çünkü, birbirlerini öpüyorlardı; gerçi aşk bağlamında, bedenın içersinde spazm geçirmekte olan Ben'in kaba saba duygusunu tıpkı bir mide spazmı gibi aşağı gördüklerini açıklıyorlardı, fakat uzuvları ruhların görüşlerine pek aldırıyor ve sorumluluğu tek başlarına üstlenerek birbirlerine yapıyorlardı. Sonradan, ikisi de kendilerini her defasında tamamen altüst olmuş hissediyorlardı. Kırılğan felsefeleri, yakınlarda kimsenin bulunmadığı bilinci, odanın loşluğu, birbirine sarılmış bedenlerin başdöndürücü bir hızla yükselen çekim gücü karşısında dayanamıyor ve özellikle Gerda, yani bir kız olarak ikisinin arasında büyüğü olan, son noktasına kadar götürülmüş bir sarılmaya yönelik tutkuyu, ilkbaharda tomurcuklanması bir şeyler tarafından engellenmiş bir ağaç kadar her şeyden bihaber hissediyordu. Çocukların öpüşmeleri kadar tatsız tuzsuz ve ihtiyarların oynaşmaları kadar sınırsız olan bu yarı-sarılışlar, her defasında ikisini de paramparça edip bırakıyordu. Hans, bu duruma daha iyi uyum sağlıyordu, çünkü her şey geçtikten sonra olanları bir bilinç sınavı gibi görüyordu. "Bizim misyonumuz, sahip olmak değil," diye ders veriyordu "bizler, bir basamaktan ötekine doğru ilerleyen gezgincileriz"; ve Gerdanın tatminsizlikten dolayı nasıl bütün vücuduyla titremekte olduğunu fark ettiğinde de, bunu onun aleyhine bir zaaf, hatta Germen kökeninin yetersizliğinin bir kalıntısı diye bile bir suçlama nedeni olarak saymıyor, fakat kendine erkek kalbi bir defa daha bir zamanlar sahip bulunduğu kaburga nedeniyle inanca yabancılaşmış, ama Tanrının da hoşlandığı Âdem gözüyle bakıyordu. O zaman Gerda, ondan nefret ediyordu. Ve belki de önceleri bu koldan Ulrich'e çok az söz etmiş olmasının nedeni de buydu. Çünkü bir erkeğin, kendisine hakaret ettikten sonra gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü bir çocuk gibi onun bacaklarının arasına saklayan Hans'tan daha çoğunu ve daha azını yapacağını seziyordu; ve yaşantılarından hem gurur duyarak, hem de bıkmışçasına, sözleriyle bu acı dolu güzelliği yıkabileceğine yönelik ürkek bir umutla, Ulrich'e bu konuda bilgi veriyordu.

Fakat Ulrich, ender olarak onunla kendisinden beklediği gibi konuşuyordu ve genelde Gerda'yı alaylı bir ifadeyle yatıştırıyordu,

çünkü Gerdanın bu yüzden ondan güvenini esirgemesine rağmen, kızın ona bağlanmak konusunda sürekli bir tutku beslediğini, dolayısıyla ne Hans'ın ne de başkaca herhangi birinin onun üzerinde kendisinin sahip olabileceği kadar nüfuz kurabileceğini biliyordu. Kendini, onun yerinde hangi gerçek erkek olsa, şu Hans denen pislikten sonra, Gerda'ya aynı zamanda bir kurtuluş gibi de geleceğini düşünerek mazur görüyordu. Ama o bunları düşünürken ve hepsinin bir araya gelip adeta somutlaştığını hisseder gibi olurken, Hans kendine gelmişti ve bir defa daha saldırıya geçmeyi denedi. "Her şey bir yana," dedi "siz, bir düşünceyi kimi zaman biraz olsun kavramların üzerine çıkartan bir şeyi kavramlarla ifade etmeyi denemekle, düşünülebilecek en büyük hatayı yaptınız; ama bilgiç bir beyefendi ile bizler arasındaki fark da herhalde bu olsa gerek, insan bunu önce yaşamasını öğrenmeli, belki ondan sonra düşünmesini de öğrenir!" diye ekledi gururla, ve Ulrich gülümseyince de, ağzından sanki cezalandırıcı bir yıldırım fışkırdı: "İsa, on iki yaşındayken görebiliyordu ve bunun için önce doktora yapması gerekmemiştir!"

Bu sözlerle tahrik olan Ulrich, sır saklama yükümlülüğünü zedeleyerek ona bir nasihat vermekten kendini alamadı; bu nasihat, sadece Gerda aracılığıyla edinmiş olabileceği bilgileri ele vermektedir. Çünkü Hansa şöyle karşılık verdi: "Bunu yaşamak istediğinizde, neden sonuna kadar gitmediğinizi anlamıyorum. Ben olsam Gerda'yı kollarımın arasına alırdım, aklımdan kaynaklanma bütün kaygıları kafamdan uzaklaştırdım ve kollarımı, vücutlarımız ya yanıp kül haline gelinceye, ya da anlamın dönüşümüne boyun eğene ve kendi içlerinde bizim tasavvur bile edemeyeceğimiz bir değişime uğrayana kadar gevşetmezdim!"

Kıskançlık tarafından dürtülen Hans, ona değil fakat Gerda'ya baktı. Yüzü solan Gerda, utanmıştı. "Ben olsaydım Gerda'yı kollarımın arasına alırdım..." kelimeleri, üzerinde sanki gizli bir vaatle bulunmanın etkisini yaratmıştı. "Öteki hayatın" en doğru şekilde nasıl tasarlanabileceğini o anda hiç umursamıyordu, ve bir şeyden emindi: Ulrich gerçekten istediği takdirde, her şeyi nasıl olması gerekiyorsa öyle yapardı. Gerdanın hissettiği ihanetinden dolayı öfkeye kapılan Hans, Ulrich'in sözünü ettiği şeyin başarıya ulaşmak zorunda olduğuna karşı çıktı; ona göre zaman, bunun için uygun değildi, ve ilk ruhların da, tıpkı ilk uçaklar gibi, bir vadiden de-

ğil, ama bir dağdan uçuşa geçmeleri gerekiyordu. Düşünülebilecek en yüce hedefin gerçekleşebilmesi için, belki de önce ötekileri tutukluluklarından kurtaracak bir insanın ortaya çıkması gerekliydi! Hansa göre bu kurtarıcının o olamayacağı, hiç de kesin değildi, ama bu, onun meselesiydi, ve bu bir yana, şu andaki en alt düzey, böyle birini ortaya çıkarmaya elverişli değildi.

Bunun üzerine Ulrich, şimdilerde ortalıkta ne kadar çok kurtarıcının bulunduğundan söz etti. Her iyi dernek başkanı, kendini böyle biri yerine koyuyor ve öyle sayılıyordu! Ulrich, Hazreti İsa bile çıkıp gelse, her şeyi bıraktığından çok daha kötü bulacağından emindi; ahlâktan yana olan gazeteler ve kitap kuruluşları, İsa'nın sözlerini yeterince müjdeleyici nitelikte bulmazlardı ve büyük dünyaya basını da kapılarını ona neredeyse hiç açmazdı! - Böylece her şey, başlangıçta nerede idiyse yeniden oraya dönmüştü, konuşma, başlangıç noktasına gerilemişti, ve Gerda, kendi içinde çöktü.

Ama farklı olan bir şey vardı, Ulrich, belli etmeksizin, biraz tökezlemişti. Düşünceleri, kelimelerine eşlik edebilmekten uzaktı. Gerda'ya baktı. Kızın vücudu gergindi, teni ise bitkindi ve matlaşmıştı. Ulrich, onun benliğine egemen olan ve evde kalmış kızlara özgü aşırı melankolinin ansızın farkına vardı, oysa onu kendisini seven bu genç kızla birleşmekten alıkoymakta büyük bir ihtimalle hep başrolü oynayan, bu aşırı melankoli olmuştu. Görüldüğü kadarıyla, bu konuda Hans da yine evde kalmışlığın duygusal durumuna pek uzak düştüğü söylenemeyecek birleşme sezgilerinin yarı-bedenselliği ile etkin olmaktaydı. Gerda, Ulrich'in hoşuna gitmiyordu, fakat buna rağmen Ulrich, onunla konuşmayı devam ettirme ihtiyacını duyuyordu. Bu, Ulriche Gerda'yı kendisini ziyarete davet etmiş olduğunu hatırlattı. Gerda, bu teklifi unuttuğuna veya hâlâ düşünmekte olduğuna ilişkin hiçbir işaret vermemişti, Ulrich de bunu ona gizlice sorabilme fırsatını bulamadı. Bu durum, Ulrich'te tedirgin edici bir pişmanlık ve insanın farkına çok geç vardığı bir tehlikenin yanından geçip gitmesi halinde hissettiği bir rahatlama duygusu bıraktı.

Şartlar Kritik Bir Hale Gelir. Arnheim, General Stumm 'a Karşı Çok Saygılıdır. Diotima, Sınırsızlığa Açılmak Üzere Girişimlerde Bulunur. Ulrich, Okuduğu Gibi Yaşamamanın Hayallerini Kurar

Ekselansları, Diotima'nın yetmişli yıllarda bütün Avusturya'yı aynı coşkunun potasında birleştirmiş olan Makart Resmi Geçidi hakkında bilgi edinmesini ısrarla istemişti; kendisi, her yanına halıların asılı olduğu arabaları, ağır koşumlu atları, davulları ve insanların onları günlük hayatın akışından koparıp alan ortaçağ giysileriyle ne kadar gurur duymuş olduklarını hâlâ çok iyi hatırlamaktaydı. Diotima, Arnheim ve Ulrich'in, o zamanlara ait tasvirleri aradıkları Saray Kütüphanesinden çıkmakta oluşlarının nedeni de buydu. Diotima'nın dudaklarını bükerek Ekselanslarına kehanet tarzında bildirmiş olduğu gibi, sonuç, mümkün olmayan bir sonuçtu; böyle değersiz manevi döküntülerle insanları günlük hayatlarından koparıp alabilmek, artık söz konusu değildi, ve güzel kadın, kendisine eşlik etmekte olanlara güneşli havanın ve birkaç haftadır artık çok gerilerde kalmış olan o küflü zamanların ilersinde başlamış olan 1914 yılının tadını çıkarma konusunda duyduğu ihtiyacı dile getirmişti. Merdivenlerde bulundukları sırada Diotima, onlara eve yürüyerek dönmek istediğini söylemişti, fakat daha henüz gün ışığına çıkmışlardı ki, kütüphanenin ana kapısından içeri girmek isteyen ve böyle bilimsel bir çaba içersindeyken kendisine rastlanılmasından dolayı azımsanamayacak bir gurur duyan, bundan ötürü de geri dönüp, evine gitmekte olan Diotima'nın maiyetini şahsiyle çoğaltmaya hazır olduğunu derhal beyan eden General ile karşı-

laştılar. Bu yüzden Diotima, birkaç adım attıktan sonra yorgun olduğunun farkına vardı ve bir araba arzu etti. Ancak yanlarından hemen boş bir vasıta geçmediğinden, hepsi birden kütüphanenin önündeki meydanda durdular; kütüphane, yalak şeklinde bir dikdörtgen oluşturunca; bu dikdörtgenin üç kenarı muhteşem, eski duvarlarla sınırlandırılmıştı, dördüncü kenarı oluşturan, uzun ve alçak bir sarayın önündeki tren yolu gibi parlayan asfalt caddeden hızla gelip geçen otomobil ve atlı arabalardan hiçbirisi, küçük gruptakilerin gemi kazazedeleri gibi el sallamalarına ve işaret verişlerine aldırmadı; sonunda gruptakiler yorgun düştüler ya da unuttular ve ancak arada sırada işaret etmeye koyuldular.

Arnheim, kolunun altında büyük bir kitap taşımaktaydı. Bu, ona mutluluk veren bir jestti; tin'in önünde aynı zamanda hem bir lütufta bulunurcasına hem de saygılı bir tutum. Generale heyecanla bir şeyler söylemekteydi. "Sizin şahsınızda da bir kütüphane ziyaretçisine rastladığıma seviniyorum; insan zaman zaman tin'i kendi evinde ziyaret etmeli," diye açıklamada bulundu "ama böylesi, günümüzde makam sahibi erkekler arasında artık çok az görülüyor!"

General Stumm, yanıt olarak bu kütüphaneyi çok iyi bildiğini söyledi.

Arnheim, bunu çok takdire değer buldu. "Artık neredeyse sadece yazarlar var, fakat kitap okuyan insanlar yok" diye devam etti. "Hiç her yıl kaç kitap basıldığını kendi kendinize sorduğunuz oldu mu, General? Yanılmıyorsam, sadece Almanya'da bu sayı günlük yüzün üzerinde. Ve ayrıca her yıl binden fazla yeni dergi çıkıyor! Herkes yazmakta; herkes, uygun gördüğünde her düşüncüyü kendisine aitmiş gibi kullanmakta; olayın bütününe ait bir sorumluluğu kimse düşünmüyor! Kilise etkisini kaybettiğinden beri içinde yaşadığımız kaosta hiçbir otorite kalmadı. Eğitim örneği var, fakat eğitimde ideal diye bir şey yok. Bu şartlar altında duyguların ve ahlâkın demir taraması ve en sağlam insanların bile sallanmaya başlamaları son derece normal!"

Generalin ağzı kurumuştur. Aslında Dr. Arnheim'in onunla konuşmakta olduğu söylenemezdi; o, bir meydanda durmuş, yüksek sesle konuşmakta olan biriydi. General, pek çok insanın sokaklarda, bir yerlere koşuştururken kendi kendileriyle konuştuklarını hatırladı; daha doğru bir ifadeyle, pek çok sivilin, çünkü aynı şeyi

yapan bir asker hapsedilir, bir subay da psikiyatri kliniğine yollanırdı. Devletin ve İmparatorluğun merkezinin ortalık yerinde açıkça felsefe yapılması, Stumm'da tedirginlik yaratıyordu. Bu iki adamın dışında, meydanda, güneşin altında durmakta olan tek bir dilsiz adam vardı; bu adam da bronzdandı ve büyük bir taşın üstünde duruyordu; General, onun kimi tasvir ettiğini bilmiyordu, aslında ilk defa şimdi farkına varmıştı. Buna dikkat eden Arnheim, adamın kim olduğunu sordu. General, özür diledi. "Ve ondan sonra da saygı gösterelim diye bunu buraya dikmişler!" dedi muhteşem Arnheim. "Ama durum, zaten de böyle! Her dakika, hakkında pek az bilgi sahibi olduğumuz kurumlar, sorular ve talepler arasında dolanıp durmaktayız; bu yüzden şimdiki zaman, sürekli geçmişe uzanıyor; eğer kullanacağım ifadeye izin verirseniz, dizlerimizin üstüne kadar geçmişe batmış bir zamanın içine dalıyoruz ve onu şimdiki zamanın ta kendisi diye algılıyoruz!"

Arnheim, gülümsedi, bir sohbet yapmaktaydı. Dudakları, güneşin altında sürekli inip kalkıyordu, gözlerindeki ışıklar da sinyal vermekte olan bir geminin ışıkları gibi değişiyordu. Stumm, kendini tedirgin hissetti; herkesin önünde, bir toplantıda dolaştırılan bir tepsiyi andıran meydanda üniformasıyla dururken, böylesine çok sayıda ve alışılmamış söylem karşısında dikkatini hep yeniden sergilemekte zorlanıyordu. Parke taşlarının arasında otlar bitmişti; bunlar, bir yıl öncesine aitti ve tıpkı karda kalmış bir ceset gibi, inanılmayacak kadar taze görünüyordu; aslında, hemen birkaç adım ötede asfaltın, içinde yaşanılan zamana uygun düşen şekilde, otomobiller tarafından pırıl pırıl temizlenmekte olduğu düşünüldüğünde, taşların arasında otların bitmesi son derece tuhaf ve rahatsız ediciydi. General, daha fazla kulak vermek zorunda kaldığı takdirde, diz çöküp herkesin önünde otları yiyebileceği gibi korkutucu ve âni bir düşünce yüzünden acı çekmeye başlamıştı. Bunun nedenini bilemiyordu; fakat himaye ararcasına Ulriche ve Diotima'ya bakındı.

O ikisi, bir duvarın köşesini sarmış olan ince bir gölgeye sığınmışlardı ve sadece, aralarında çıkmış olan bir tartışmadan yansıyan alçak perdeli anlaşılmas sesler işitiliyordu.

"Bu, karamsar bir görüş!" dedi Diotima.

"Nedir öyle olan?" diye sordu Ulrich, meraklı olmaktan çok mekanik bir ifadeyle.

"Hayatta bireylikler de vardır!"

Ulrich, yandan onun gözlerine bakmaya çalıştı. "Hay Allahım!" dedi "Bunu konuşmuştuk daha önce!"

"Kalp diye bir şey yok sizde! Yoksa hep böyle konuşamazdınız!" Diotima, bunu yumuşak bir ifadeyle söylemişti. Parkelerden çıkan sıcak zemin havası, uzun etekler tarafından, hiçbir yaklaşıma izin vermeyecek tarzda ve sanki dünya için mevcut değilmiş gibi, bir heykelin bacaklarına sarılırcasına Diotima'nın bacakları boyunca yükselmekteydi. Kadının bir şeylerin farkına vardığını gösterir hiçbir işaret yoktu. Bu, içinde herhangi bir insanı ve erkeği barındırmayan bir sevecenlikti. Kadının gözleri solgunlaşmıştı. Ancak bu, gelip geçenlerin bakışlarına hedef olduğu bir durumda Diotima'nın sergilediği çekingenlikten kaynaklanan bir izlenim de olabilirdi. Ulrich e dönen kadın, güçlkle konuştu: "Görev ile tutku arasında bir seçim yapmak zorunda kalan bir kadın, karakterinden başka nereden destek alabilir ki?"

"Siz seçmek zorunda değilsiniz!" diye karşılık verdi Ulrich.

"Çok ileri gidiyorsunuz; ben kendimden söz etmiyordum!" diye fısıldadı kuzeni.

Ulrich buna herhangi bir yanıt vermediğinden, bir süre ikisi birlikte ve düşmanca meydana baktılar. Daha sonra Diotima, şöyle sordu: "Ruhumuz diye adlandırdığımız şeyin, genelde içinde bulunduğu gölgeden dışarı çıkabileceğine ihtimal veriyor musunuz?"

Ulrich, hayretle ona baktı.

"Özel ve ayrıcalıklı kişiler için soruyorum" diye tamamladı Diotima.

"Sonunda kehanet arayışlarına mı girdiniz?" diye sordu kulaklarına inanamamışçasına. "Arnheim, sizi bir medyumla mı buluşturdu?"

Diotima, hayal kırıklığına uğramıştı. "Beni bu kadar yanlış anlamanızı beklemezdim!" diye suçlamada bulundu. "Gölgeden dışarı çıkmak dediğimde, bununla bazen içersinde alışılmamış olanın varlığını hissettiğimiz bu yapaylığın, bu belli belirsiz saklanmışlığın dışına çıkmayı kastetmiştim. Bu, yaygın bir ağ gibi, bize acı çektiren bir ağ, çünkü bizi ne tutuyor, ne de bırakıyor. Bunun farklı olduğu zamanlar da yaşanmadı mı sizce? O zamanlar iç dünya, daha güçlü bir şekilde dışarıya yansırı; tek tek bireyler, ışığa

boğulmuş bir yolu izlerlerdi; tek kelimeyle onlar, eskiden söylenmiş olduğu gibi, kutsal olan yoldan giderlerdi ve mucizeler gerçekliğe dönüşürdü, çünkü zaten gerçekliğin her zaman mevcut olan farklı bir türünden başka bir şey değildiler!"

Diotima, bütün bunların farklı bir ruh haline gerek kalmaksızın da, yani ayakları tamamen yere basan bir tutumla, kendinden gayet emin bir şekilde ifade edilebilmesi karşısında şaşırılmıştı. Ulrich, gizliden gizliye öfkeye kapılmıştı, fakat aslında alabildiğine korkmuştu. Demek ki işler, bu dev tavuğun da tamamen benim gibi konuştuğu noktaya gelip dayandı, öyle mi? diye sordu kendine. Diotima ile kendisinin ruhlarını yeniden bir kurtçuk kapmış olan büyük bir tavuk şeklinde gördü. Kendini bir defa daha küçük çocuğun dev bir kadın karşısında kapıldığı o insanlık kadar eski dehşetin pençelerinde buldu; bu dehşete bir başka ve tuhaf duygu da karışmıştı; Ulrich, kendisine akraba olan bir insanla gerçekleşen budalaca örtüşme tarafından ruhsal bağlamda kemirilmekten hoşlanıyordu. Örtüşme, elbette sadece rastlantı ve saçmalıktı; kendisi ne akrabalığın büyüüne ne de kafasının en bulanık halinde bile kuzinini ciddiye alabileceği ihtimaline inanmaktaydı. Fakat son zamanlarda iç dünyasında bazı değişimler olup bitiyordu; yumuşuyordu, iç dünyasındaki her zaman saldırı tarzında gerçekleşmiş olan tutumu, gevşiyor, dönüşme eğilimi sergiliyor, sevecenlik, rüya, akrabalık ya da Tanrı bilir bilmem neye geçme tutkusu sergiliyordu; bu da kendini, bununla savaşmakta olan düşmanca ruh halinin, bir kötü niyet atmosferinin bazen ansızın patlamasıyla belli ediyordu.

Bu yüzden, şimdi de kuzinini alaya aldı. "Buna inanıyorsanız eğer, o zaman ya resmen ya da gizlice, ama ne olursa olsun en kısa zamanda 'bütünüyle' Arnheim'ın sevgilisi olmanızı sizin açınızdan görev sayıyorum!" dedi Diotima'ya.

Diotima: "Susun lütfen! Size bundan söz etme hakkını vermedim!" diyerek onu geri çevirdi.

"Ama bundan söz etmek zorundayım! Kısa süre öncesine kadar Arnheim ile aranızda aslında ne gibi ilişkiler bulunduğu konusunda kafamda bir açıklık yoktu. Ama şimdi çok net görüyorum, ve bana öyle geliyor ki, siz ciddi ciddi Ay'a uçmak isteyen bir insansınız; sizden deliliğin bu kadarını hiç beklemezdim."

"Ölçüsüz olabileceğimi söylemiştim size!" Diotima, soğukkanlı bir ifadeyle havaya bakmaya çalıştı, fakat güneş, gözbebekleri ile gözkapaklarını neredeyse neşeli bir ifadeyle birbirine yapıştırdı.

"Bunlar, aşk açlığının bunalımları," dedi Ulrich "insan tatmine ulaştığında geçer." Arnheim'ın kuzini ile ne yapmayı planlamış olabileceğini soruyordu kendine. Teklifinden pişmanlık duyuyor ve geri çekilişini bir komediyle örtbas etmek mi istiyordu? Ama o zaman yolculuğa çıkmak ve bir daha geri dönmek, çok daha kolay bir yol olurdu; bunun için gerekli olan acımasızlığı, hayatı boyunca iş âleminin içinde olmuş bir erkek kolaylıkla gösterebilirdi! Ulrich, yaşını başını almış bir erkekte tutkuya delâlet eden bazı işaretler görmüş olduğunu hatırladı; yüzü, bazen grimsi sarı, pörsümüş ve yorgun oluyordu, insan bu yüze, öğlen vakti yatağın hâlâ yapılmamış olduğu bir odaya bakar gibi bakıyordu. Ulrich, bunun en iyi şekilde aşağı yukarı eşit güçte iki tutkunun umarsızca birbiriyle çarpıştığında gerçekleşen yıkımla açıklanabileceği sonucuna varmıştı. Ancak Arnheim'a egemen olan iktidar tutkusunun kapsamını tasavvur edemediğinden, aşkın buna karşı aldığı önlemlerin gücünü de kavrayamıyordu.

"Siz, tuhaf bir insansınız!" dedi Diotima. "Hep insanın bekleyebileceğinden farklısınız! Bana meleklerle özgü aşktan söz eden, siz değil miydiniz?"

"Peki insanın bunu gerçekten başarabileceğine inanıyor musunuz?" diye sordu Ulrich dalgın bir ifadeyle.

"Elbette sizin tarif ettiğiniz şekilde başaramaz!"

"Demek Arnheim, sizi meleklerle özgü bir aşkla seviyor, öyle mi?" Ve Ulrich, hafiften gülmeye başladı.

"Gülmeyin lütfen!" diye rica etti Diotima öfkeyle; sesi neredeyse ıslık gibiydi.

"Niye güldüğümü bilmiyorsunuz ki" diye kendini mazur gösterdi Ulrich. "Hani, o hep dedikleri gibi, heyecandan gülüyorum. Siz ve Arnheim, ince duyguları olan insanlarsınız; şiirleri seviyorsunuz; kimi zaman bir soluğun size değip geçtiğine kesinlikle inanıyorum; herhangi bir şeyin soluğu: Zaten soru da, neyin soluğu olduğu. Ve şimdi de bu her ne ise, idealizminizin başarabileceği bütün radikallikle onun üstüne varmak istiyorsunuz, öyle mi?"

"Siz hep insanın kesin ve radikal olması gerektiğini söylemez misiniz?" diye karşılık verdi Diotima.

Ulrich biraz şaşırmıştı. "Siz delisiniz!" dedi. "Bu kelimeyi söylediğim için beni bağışlayın, ama siz delisiniz! Ve böyle olmamalısınız!"

Bu arada Arnheim, Generale dünyanın iki kuşaktan bu yana düşünülebilecek en büyük değişimi geçirmekte olduğunu söylemişti: Ona göre ruh denilen şey, son bulmaktaydı.

Bu söz, Generale batmıştı. Tanrım, bu da yine yeni bir şeydi! Hakikati söylemek gerekirse, General o saate kadar, Diotima'ya rağmen, şu "ruh denilen şey" in aslında hiç olmadığına inanmıştı; gerek askeri okulda, gerekse alayda böyle zevzeklikler hiç ciddiye alınmazdı. Ancak bir top ve zırh fabrikatörü ruhtan sanki çok yakınında durduğunu görüyormuşçasına sakın bir tavırla söz edince, Generalin gözleri de yanmaya ve yusuvarlak bir şekilde, kasvetli bir ifadeyle çevrelerini saran saydam havayı taramaya konulmuştu.

Fakat Arnheim, kendisinden açıklama yapması için ricada bulunulmasına gerek bırakmıyordu; kelimeler dudaklarından, kısa kesimli bir bıyıkla sivri bir sakalın arasındaki soluk pembe renkli aralıktan öylece dökülmekteydi. Söylediğine göre, ruh, kilisenin çöküşünden beri, yani tahminen burjuva kültürünün başlangıcında, bir sığılma ve yaşlanma sürecine girmişti. O zamandan beri Tanrıyı kaybetmişti, sağlam değerleri ve idealleri kaybetmişti, ve bugün artık insan, ahlâktan, ilkelerden, hatta aslında yaşantılardan yoksun yaşamakta olduğu bir noktaya varmıştı.

General, insanın yaşantılardan yoksun olunca neden ahlâktan da yoksun kaldığını tam olarak anlayamamıştı. Fakat Arnheim, elinde taşımakta olduğu büyük, domuz derisinden cildi açtı; cildin içinde, bir elyazması metnin kütüphaneden onun gibi sıradışı bir ölümlüye bile dışarıya çıkarmak üzere verilemeyecek kadar değerli tıpkıbasımı bulunmaktaydı. General, kâğıdın ortasında kanatları iki yana açık olan bir melek gördü; kâğıdın bunun dışında kalan alanları koyu renk yeryüzü, altın rengi gökyüzü ve bulutlar gibi üst üste yığılmış tuhaf renklerle kaplıydı; General, erken ortaçağ resim sanatının en sarsıcı ve muhteşem örneklerinden birinin resmine bakmaktaydı; ancak kendisi bunu bilmediğinden ve gerek kanatlıları avlamaktan gerekse buna ait tasvirlerden çok iyi anladığından, tek düşünebildiği, ne insan ne de çulluk olan kanatlı ve uzun bo-

yunlu bir canlının bir hata ürünü olması gerektiği ve Arnheim'm onun dikkatini bu noktaya çekmek istediği oldu.

Bu arada parmağıyla resmi işaret eden Arnheim, düşünceli bir ifadeyle şöyle dedi: "İşte, Avusturya eyleminin yaratıcısının dünya-ya vermek istediği şeyi burada kendiniz görebilirsiniz...!"

"Ya demek öyle?!" diye yanıt verdi Stumm. Demek ki gördüğü şeyi yeterince önemsememişti ve şimdi dikkatli konuşmak zorundaydı.

"En mükemmel sadelik seviyesindeki bu ifade gücü," diye devam etti Arnheim "zamanımızda neyin kaybedilmiş olduğunu açıkça gözler önüne seriyor. Bunun karşısında bizim bilimimiz nedir? Bir harabe sadece! Ya sanatımız? Kendisine aracılık edebilecek be-denden yoksun bir aşırı uçlar bütünü! Bizim maneviyatımızda eksik olan şey, bütünlüğün sırrı, ve işte anlıyorsunuz ya, dünyaya birleştirici bir örnek, ortak bir düşünce armağan etmek hedefine yönelik ve Avusturya'ya ait olan bu plan, onu her ne kadar tamamen gerçekleştirilebilecek nitelikte saymasam bile, beni bu yüzden bu kadar heyecanlandırıyor. Ben, Almanım. Bütün dünyada bugün her şey çok gürültülü ve çok hantal; ama Almanya'da daha da gürültülü. Bütün ülkelerde insanlar sabahdan akşama kadar, ister çalışsınlar ister eğlensinler, bir boğuşmanın içindeler; ama bizde, Almanya'da daha erken kalkıyorlar ve daha geç yatıyorlar. Bütün dünyada hesap yapma eyleminin ve zorbalığın tınısı, ruh ile olan bağlantısını kaybetti; ama kabarık sayıda tüccara ve en güçlü askere bizler Almanya'da sahibiz." Zevkle çevresindeki alana baktı. "Avusturya'da bütün bunlar henüz o kadar gelişmiş değil. Burada hâlâ geçmiş diye bir şey var ve insanlar en başta mevcut olan sezgiden bir şeyleri hâlâ muhafaza etmişler. Alman özünün akılcılıktan kurtuluşu, hâlâ mümkün ise eğer, ancak burada gerçekleşebilirdi. Fakat korkarım ki," Arnheim, derin bir iç çekişinin ardından ekledi "bu çok zor olacak. Büyük bir düşünce, günümüzde çok fazla sayıda direnişle karşılaşılıyor; büyük düşünceler, artık ancak insanların birbirlerini kötüye kullanılmaktan korumalarına yarıyor, bizler, deyiş yerindeyse eğer, düşüncelerle silâhlanmış bir ahlâki barış durumunda yaşamaktayız."

Kendi yaptığı şakaya gülümsedi. Ve sonra, aklına bir şey daha geldi: "Bakın, Almanya ile Avusturya arasında mevcut bulunan ve daha biraz önce sözünü ettiğimiz fark, bana hep bilardo oyununu

hatırlatır: Bilardoda da insan, duygularla hareket etmek yerine hesapçı davranmak istediğinde, bütün hedefleri ıskalar!"

General, silâhlanmış ahlâki barış söylemiyle kendisinden gururunun okşandığını hissetmesinin beklendiğini anlamıştı, ve bu konudaki dikkatini ispat etmek istedi. Bilardo oyunu hakkında bildiği bir şeyler vardı; "Rica ederim," dedi bu nedenle "ben karambol ve bowling oynarım, ama Alman ve Avusturya oyun teknikleri arasında bir fark bulunduğunu hiç duymamıştım?"

Arnheim gözlerini kapatıp düşündü. "Ben kendim hiç bilardo oynamam," dedi sonra "fakat topun nasıl yükseğe ve derine, sağa veya sola alınabileceğini bilirim; ikinci topa tam isabet kaydedebilirsiniz veya onu sıyırıp geçebilirsiniz; hafifçe ya da sert vura bilirsiniz; 'falsoyu daha kuvvetli veya daha hafif olarak seçebilirsiniz; ve bunun gibi daha pek çok ihtimal bulunduğu kesin. Şimdi bu unsurlardan her birini kafama estiği gibi serbestçe basamaklandırabilirim, o zaman da ortaya neredeyse sonsuz denilebilecek kombinasyon ihtimali çıkar. Bunları teorik açıdan temellendirmek isteseydim eğer, o zaman katı cisimlerin matematiğinin ve mekaniğinin yasalarından ayrı olarak, esneklik doktrinini de göz önünde bulundurmam gerekirdi; malzemenin katsayılarını bilmek zorunda olurdum; sıcaklık derecesinin etkilerini; harekete geçirici tepilerimin koordinasyonu ve basamaklandırılması için en hassas ölçme yöntemlerine sahip olmam gerekirdi; mesafeyi değerlendirme ölçülerimin bir Nonius kadar kesin olması gerekirdi; kombinasyon becerim, bir sürgülü hesap cetvelininkinden daha hızlı ve emin işleyebilmeliydi; yanırlara ilişkin hesaplamalardan, sıçrama alanından, bir de iki topun doğru rastlaşmasında erişilmesi öngörülen hedefin aslında kesin bir hedefi değil, fakat ancak yeterli diye nitelendirilebilecek olgulardan meydana gelen, bir ortalama değer çevresinde kümelenmiş gruplaşmayı temsil ettiği gerçeğinden ise söz etmeye gerek duymuyorum."

Arnheim, tıpkı bir damlalıktan bir bardağa bir şeylerin akıtılması gibi, ağır bir tempoyla ve karşısındakinin dikkatini zorlayarak konuşmaktaydı; karşısındakini tek bir ayrıntıdan bile esirgemiyordu.

"Herhalde siz de görüyorsunuz ki," diye devam etti "bir sürü niteliğe sahip olmam ve pek çok şey yapmam gerekirdi, ama ne sa-

hip olmam ne de yapabilmem mümkün, insan bu yolla sadece basit bir karambol vuruşunun cereyanını bile hesaplamak istese, bunun nasıl hayat boyu sürebilecek bir görev olduğunu anlayabilecek kadar matematikçi yanınızın bulunduğuna inanıyorum; aklımız, bizi resmen yarı yolda bırakıyor! Ama ben buna rağmen, ağzımda bir sigarayla, kafamın içinde bir melodiyle, üstünde de bir şapkayla bilardo masasına yaklaşıyorum, neredeyse duruma bakma zahmetinde bile bulunmuyorum, vuruyorum ve görevi çözüyorum! Sayın General, bu dediğim, hayatta sayısız defa olmakta! Siz, yalnızca Avusturyalı değilsiniz, aynı zamanda subaysınız, beni anlayabilmelisiniz: Politika, şeref, savaş, sanat, yani hayatın belirleyici olayları aklın ötesinde olup biter, insanın büyüklüğü, köklerini akıldışı alanda bulur. Biz tüccarlar da, belki düşündüğünüzün aksine, hesap yapmayız: Bizler -bununla elbette lider durumundaki kişileri kastediyorum; küçükler, kurusun hesabını yapmayı sürdürebilirler-, gerçek anlamda başarılı olan yaratıcı düşüncelerimize, her türlü hesapla alay eden birer sır gözüyle bakmayı öğreniriz. Her kim ki duygu denilen şeyi sevmez, ahlâkı, dini, müziği, şiirleri, şekli, disiplini, mertliği, açıklığı, sabırlılığı sevmez -: inanın bana, o kişi asla büyük çapta bir tüccar olamaz. O yüzden savaşçılar sınıfına her zaman hayranlık duymuşumdur; özellikle de çok eski geleneklerin temeline dayanan Avusturya savaşçı sınıfına, ve muhterem hanımefendinin yanında yer almanıza da çok seviniyorum. Bu durum, beni rahatlatıyor. Daha genç olan dostumuzun etkisinin yanı sıra, sizin etkiniz de çok önemli. Bütün büyük şeyler aynı nitelikleri temel alır; büyük görevler birer nimettir, sayın General!"

Arnheim gayri ihtiyari Stumm'un elini sıktı ve ekledi: "Gerçek anlamda büyüklüğün hiçbir zaman bir gerekçeye ihtiyaç duymadığını bilen insanların sayısı çok azdır; yani şunu demek istiyorum: Güçlü olan ne varsa, yalındır!" Stumm von Bordwehr'in soluğu kesilmişti; sanki tek bir kelimeyi bile anlamıyordu, ve geri dönüp kütüphaneye koşmak, karşısındaki büyük adamın anlaşıldığı kadarıyla ona sözünü ederek gururunu okşamak istediği bütün bu görüşler konusunda saatlerce okumak ihtiyacını hissetmekteydi. Fakat bu ilkbahar fırtınasının etkisiyle kafasının içinde ansızın şaşırtıcı bir berraklık belirdi. "Bu adamın senden bir istediği var!" dedi kendi kendine. Başını kaldırıp baktı. Arnheim, hâlâ iki

eliyle birden kitabı tutmaktaydı, fakat şimdi bir araba çağırmakta ciddiye; yüzü heyecanlıydı ve tıpkı bir başkasıyla daha biraz önce düşünce alışverişinde bulunmuş bir adamınki gibi, hafiften kızarmıştı. General, önemli bir şeyin söylenmesinin ardından insanın saygıdan susması gibi, susmuştu; Arnheim ondan bir şey istiyorsa eğer, o zaman General de, en yüce hizmetin yararına olmak üzere, Arnheim'dan bir şey isteyebilirdi. Bu düşünce, o kadar çok ihtimalin yolunu açtı ki, Stumm bütün bunların doğru olup olmadığını düşünmekten şimdilik vazgeçti. Fakat eğer kitaptaki melek, akıllı Stumm biraz altını görebilsin diye ansızın boyalı kanatlarını kaldırırsaydı, General kendini şimdi olduğundan daha kafası karışmış ve mutlu hissedemezdi!

Bu arada Diotima ile Ulrich'in durdukları köşede ortaya şu soru atılmıştı: Acaba Diotima gibi zor durumda bulunan bir kadın, kocasına ihanet etmek için baştan çıkarılmasına izin mi vermeliydi, yoksa üçüncü ve karma bir yol mu seçmeliydi; bu yolu seçen bir kadın, belki kendini bedensel olarak bir erkeğe, ruhsal olarak da ötekine verebilirdi, bu arada bedensel olarak belki de hiçbirine teslim olmazdı; çünkü deyiş yerindeyse, bu üçüncü duruma ait olmak üzere elde herhangi bir metin yoktu, sadece bir müziğin yüksek tınıları vardı. Ve Diotima hâlâ kendinden değil, ama "bir kadın'dan söz etmeye titizlikle dikkat etmekteydi; Ulrich ne zaman kelimeleri aracılığıyla bu ikisini birleştirmeye kalkışsa, Diotima'nın öfkelenmeye hazır bakışları tarafından engellenmekteydi.

Bu durumda o da dolambaçlı yollardan geçerek konuşmayı sürdürdü. "Daha önce bir köpek gördünüz mü hiç?" diye sordu. "Gördüğünüzü yalnızca sanmaktasınız! Siz, hep bir köpek olduğu sonucuna varmakta az çok haklı sayılabileceğiniz bir şey gördünüz yalnızca. Bu şey, köpeklerle ait bütün niteliklere sahip değil, öte yandan da başka hiçbir köpekte bulunmayan, kendine özgü kişisel bir yanı var. Bu durumda hayatta herhangi bir zaman 'doğru olan'ı yapmayı nasıl başarabiliriz? Elimizde olan tek şey, asla doğru olan niteliğini taşımayan ve az çok hep doğru bir yanı bulunan bir şey yapmaktır.

Ayrıca, bir kiremidin damdan yasanın öngördüğü şekilde düştüğü olmuş mudur hiç? Asla! Bir laboratuvar da bile her şey olması gerektiği gibi cereyan etmez. Olup bitenler, hiçbir kurala uymak-

sızın başını alıp dört bir yana dağılır; bizim bunu bir uygulama hatası saymamız ve hepsinin ortasında hakiki bir değer varlığına inanmamız ise sadece bir varsayımdır.

Veya belli taşlar bulunur ve bunlar sahip bulundukları ortak nitelikler yüzünden elmas diye adlandırılır. Fakat taşlardan biri Asya'dan, öteki Afrika'dan gelmedir. Birini topraktan bir zenci, ötekini ise bir Asyalı çıkarmıştır. Belki de bu fark, aradaki ortaklığı ortadan kaldıracak kadar önemlidir, olamaz mı? "Elmas artı koşullar, elmas olarak kalır" denklemi dahilinde elmasın kullanım değeri öylesine büyüktür ki, bunun yanında koşulların kaybolup gider; buna karşılık, durumun bunun tersine gerçekleştiği ruhsal koşulların varlığı düşünülebilir.

Genel nitelikte olanda, her şeyin payı vardır, ama bu her şey, yine de farklı ve özeldir. Her şey doğrudur, ama bunun yanında vahşidir ve hiçbir şeyle karşılaştırılmaz. Bu durumda bana öyle geliyor ki, gelişigüzel her yaratığın kişisel yanı, özellikle onun bu başka hiçbir şeyle uyumlayan yanındır. Size daha önce de bir defa söylediğim gibi, dünyada ne kadar çok doğru keşfedersek, kişisel olan da o ölçüde azalır, çünkü bireysel olana karşı uzun zamandan beri bir savaş yürütülmekte ve bu savaşta bireysel olan, gittikçe daha çok zemin kaybetmektedir. Her şey bir defa akılcı kılındıktan sonra elimizde ne kalacak, bilemiyorum. Belki de hiçbir şey kalmayacak, ama belki de o zaman, yani bizim kişiliğe verdiğimiz yanlış anlam ortadan kalktığında, düşünülebilecek en muhteşem maceraya atılırcasına yeni bir anlama dahil olacağız.

Bu durumda siz, nasıl bir karar vermek istiyorsunuz? Sizce "bir kadın" yasa doğrultusunda mı hareket etmelidir? O zaman kendine hemen Medeni Kanuna göre bir yol çizebilir. Ahlâk, tamamen haklı görülebilecek bir ortalama ve kolektif değerdir, insan ahlâkı tanıdığı noktada ona kelimesi kelimesine ve kaçamaklar yapmaksızın uymakla yükümlüdür. Buna karşılık münferit durumlar hakkında ahlâki karar verilemez, çünkü bu durumlar dünyanın sonsuzluğu konusunda ne kadarına sahipseler, ahlâk konusunda da ancak o kadarına sahiptirler!"

"Tam bir nutuk çektiniz!" dedi Diotima. Kendisine yöneltilen bu beklentilerin çitasının yüksekliğinden ötürü belli bir tatmine ermekteydi, fakat üstünlüğünü kendisinin de boşa konuşmamasıyla

göstermek istiyordu. "O halde sözünü ettiğimiz durumdaki bir kadın, gerçek hayatta ne yapmalıdır?" diye sordu.

"Müdahale etmemelidir!" diye yanıt verdi Ulrich.

"Kime?"

"Kime ve neye olursa olsun! Kocasına, sevgilisine, kendi feragatine, karmaşasına."

"Bunun ne anlama geldiği hakkında gerçekten bir fikriniz var mı?" diye sordu Diotima; belki de Arnheim'dan vazgeçmek gibi maliyeti yüksek bir niyetin, Tuzzi ile aynı odada yatması gibi basit bir olay tarafından her gece nasıl desteklendiğini acı içersinde hatırlama zorunluluğuyla karşılaştığını hissediyordu. Kuzeni, onun bu düşüncesinden bir şeyler yakalamış olmalıydı, çünkü kısaca şöyle soruverdi: "Benimle denemek ister misiniz?"

"Sizinle mi?" diye karşılık verdi Diotima söylediğini yayararak; kendini zararsız bir şakayla korumak peşindeydi: "Acaba bunun nasıl olacağını düşündüğünüz konusunda bana bir teklifte mi bulunmak istiyorsunuz?"

"Elbette!" diye yeniden emre amade olduğunu belli etti Ulrich ciddiyetle. "Çok okuyan bir insansınız, değil mi?"

"Kesinlikle."

"Peki ne yapıyorsunuz? Bunun yanıtını size hemen vereyim: Anlayışınız, size uymayanı dışlıyor. Aynı şeyi yazar da yapmıştır. Siz de rüyanızda veya hayalinizde dışlıyorsunuz. O halde şöyle bir tespitte bulunacağım: Güzellik veya heyecan, dünyaya dışlamalar sayesinde gelir. Anlaşıldığı kadarıyla gerçekliğin ortasındaki tutumumuz bir tür tavizdir, bir 'iki arada bir derede' durumudur; bu durum içersinde duygular birbirlerini tutkuyla sergileme bağlamında engellerler ve biraz aşırı gri tonda birbirlerine karışırlar. Kendilerinde böyle bir tutumun eksik olduğu çocuklar, işte bu yüzden yetişkinlerden daha mutlu ve daha mutsuzdurlar. Ve şunu hemen ekleyeyim ki, aptallar da dışlarlar; çünkü aptallık, mutlu kılar. O halde ilk olarak şunu teklif ediyorum: Siz ve ben, sanki bir yazarın bir kitabının sayfalarında karşılaşan figürleriymişiz gibi, birbirimizi sevmeyi deneyelim. Yani gerçekliği yusuvarlak kılan o yağ bağlamış iskeleyi ne olursa olsun dışarıda bırakalım."

Diotima'nın içinden itirazlarda bulunmak geliyordu; şimdi konuşmayı fazla kişisel olan alanın dışına doğru yönlendirmek istiyor-

du, ve ayrıca da değinilen sorular hakkında biraz bir şeyler bildiğini göstermek arzusundaydı. "Çok güzel," diye yanıt verdi "fakat sanat, iddiaya göre gerçeklikten bir dinlenmedir, amacı da tazelenmiş olarak bu gerçekliğe geri dönmeyi sağlamaktır!"

"Oysa ben, 'dinlenmeler' olmamalıdır diye iddia edecek kadar anlayışsızımdır!" diye karşılık verdi Ulrich "İnsanın zaman zaman dinlenmelerle delik deşik etmek zorunluluğunu duyduğu bir hayat, nasıl bir hayat olurdu ki! Bizden çok güzel taleplerde bulunuyor diye, bir resimde delikler açar mıydık?! Ebedi mutluluk kavramında tatil haftaları öngörülmüş müdür? Size itiraf etmek isterim ki, bazen uyku düşüncesi bile bana nahoş gelir."

"İşte, bakın," diye sözünü kesti Diotima, onun kullandığı örneğe sarılarak, "söylediğiniz, doğal olmaktan ne kadar uzak! Dinlenmek ve birtakım şeyleri devre dışı bırakmak ihtiyacını hissetmeyen bir insan! Hiçbir örnek, sizinle Arnheim arasındaki farkı bundan daha iyi aydınlatamazdı! Bir tarafta nesnelerin gölgelerini bilmeyen bir kafa, öteki tarafta ise gölgeler ve güneş ışığıyla birlikte, kendini bütünüyle insanlıktan yola çıkarak geliştiren biri!"

"Hiç şüphesiz abartıyorum" diye itiraf etti Ulrich etkilenmek-sizin; "Ayrıntılara indigimizde, bunu daha net göreceksiniz. Mesela büyük yazarları düşünelim. İnsan, hayatını onlara göre yönlendirebilir, ama onları üzüm sıkarak gibi sıkarak hayat elde edemez. Size gelince, sizi duygulandırıp etkileyen şeyi öylesine sabit şekillendirdiniz ki, şimdi o şey satır aralarını bile akıtılmış maden gibi doldurmuş. Fakat böylece aslında ne söylemiş oldunuz? Bunu kimse bilmiyor. Siz bile bunu hiçbir zaman bir bütün olarak bilemediniz. Siz, üzerinde arıların uçtuğu bir tarla gibisiniz; aynı zamanda siz kendiniz de sanki devamlı bir uçuş durumundasınız. Düşüncele-riniz ve duygularınız, gerektiğinde ispat edilebilen doğrular veya aynı zamanda da yanılgılar, bize kendiliklerinden yaklaşan veya, onları gözlemlemek istediğimizde, uzaklaşıp giden değişken varlıkların arasındaki geçişlerin bütün derecelerine sahip.

"Bir kitaptaki düşüncüyü, onu saran sayfadan çözebilmek im-kânsızdır. O düşünce bize, başka insanlardan oluşma bir zincir içersinde önümüzden sürüklenip götürülen ve kısa bir süre için anlam dolu olarak beliren bir çehre gibi işaret eder. Herhalde şimdi yine biraz abartıyorum; fakat şunu sormak istiyorum size: Haya-

tımızda biraz önce anlattıklarımın dışında olup biten bir şey var mı? Ölçülebilen ve tanımlanabilen kesin izlenimlerden bahsetmek istemiyorum fakat hayatımızı yasladığımız bütün öteki kavramlar, buz gibi donup kalmış mesellerden başka bir şey değil. Erkeklik gibi basit bir kavram bile sayısız tasavvurlar arasında, sanki boş-luktaymışçasına, gelgitler yaşamaz mı? Bu, her nefes alışla birlikte şeklini değiştiren bir soluk gibidir ve sabit diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur, ne bir izlenim, ne de herhangi bir düzen. Demek ki bizler, daha önce söylediğim gibi, bize uygun gelmeyi öylesine bir çırpıda edebiyattan dışladığımızda, hayatın başlangıcındaki ilk durumunu yeniden tesis etmekten başka bir şey yapmıyoruz."

"Sevgili dostum," dedi Diotima "bütün bu düşünce yürütme-ler bana muhtevadan yoksunmuş gibi geliyor." Ulrich, konuşmasına kısa bir ara vermişti; bu kelimeler o araya düşmüştü.

"Evet, öyle görünüyor. Umarım çok yüksek sesle konuşmamış-şırdır" diye karşılık verdi.

"Hızlı, alçak sesle ve uzun konuştunuz" diye tamamladı alaylı bir ifadeyle Diotima. "Fakat buna rağmen söylemek istediğiniz şey hakkında tek kelime etmediniz. Bana neyi yeniden açıkladınız, bi-liyor musunuz? Gerçekliğin ortadan kaldırılması gerektiğini! itiraf etmeliyim ki, bu düşüncüyü sizden ilk defa, hatırladığım kadarıyla ilk gezilerimizden birinde duyduğumda, uzun zaman unutamamış-tım; neden olduğunu bilmiyorum. Fakat bunu nasıl yapmak istedi-ğinizi ne yazık ki yine söylemediniz!"

"Şurası açık ki, bunu yapmaya kalkışsaydım, yine en azından bir defa daha bu kadar uzun konuşmam gerekirdi. Fakat siz, bu işin kolay olabileceğini mi düşünüyorsunuz? Eğer yanılmıyorsam, Arnheim ile birlikte bir tür kutsallığa doğru uçup gitmek istediğinizi söylemişsiniz. Demek ki bunu kafanızda ikinci tür bir gerçeklik olarak canlandırmaktasınız. Oysa ben, tekrardan gerçekdışını ele geçirmek zorunda olduğumuzu söylüyorum; gerçekliğin bir anlamı kalmadı artık!"

"Sanırım Arnheim buna katılmazdı!" diye düşüncesini açıkladı Diotima.

"Tabii ki katılmazdı; aramızdaki karşıtlık da bu zaten. O, ye-diği, içtiği, uyuduğu, büyük Arnheim olduğu, sizinle evlensin mi evlenmesin mi bilemediği olgusuna bir anlam vermek istiyor, ve es-

kiden beri manevi yanının bütün hazinelerini bunun için topladı." Ulrich ansızın, suskunluğa dönuşen bir ara verdi.

Biraz sonra, aynı ifadeyle sordu: "Neden özellikle sizinle bu konuşmayı yaptığımı bana söyleyebilir misiniz? Şu anda çocukluğumu hatırlıyorum. Belki inanmayacaksınız ama, iyi bir çocuktum; sıcak bir gecede ki hava kadar yumuşaktım. Bir köpeğe ya da bir bıçağa sınırsız âşık olabiliydim-" Bu cümleyi de bitirmedi.

Diotima, çaresizlik taşıyan bir ifadeyle ona baktı. Yeniden, Ulrich'in bir zamanlar "duygunun kesinliğinden" yana çıkmış olduğunu hatırladı, halbuki bugün aynı şeye karşı çıkmaktaydı. Hatta bir defasında Arnheim'ı, anlam bağlamında yeterince arı olmamakla suçlamıştı ve şimdi müdahale etmemeyi savunuyordu. Ulrich'in "duyguların izne çıkarılmamasından" yana oluşu da Diotima'yı tedirgin etmekteydi, halbuki Arnheim, birden çok anlama gelebilecek şekilde, insanın asla bütünüyle nefret etmemesi veya *bütünüyle sevmemesi* gerektiğini söylemişti! Diotima, bu düşünceyle kendini tamamen güvenceden yoksun hissetmekteydi.

"Sınırsız hissetme diye bir şeyin olduğuna gerçekten inanıyor musunuz?" diye sordu Ulrich.

"Ah, evet, sınırsız duygu vardır!" diye yanıt verdi Diotima; ayaklarıyla yeniden sağlam basmaktaydı.

"Halbuki ben buna tam olarak inanmıyorum" dedi Ulrich dalgın bir ifadeyle. "Tuhaftır ama, bundan çok söz ederiz, fakat sanki içinde boğulabilirmişiz gibi, hayat boyu kaçındığımız şey de özellikle budur." Diotima'nın onu dinlemediğini, gözleriyle bir araba aramakta olan Arnheim'a baktığını fark etti.

"Korkarım," dedi Diotima "onu Generalden kurtarmamız gerekiyor."

"Bir araba durduracağım ve Generalin dikkatini üzerime çekeceğim" diye teklifte bulundu Ulrich, tam ayrılacağı sırada Diotima elini onun koluna koydu ve çabaları için ona dostça teşekkür etmeyi amaçlayan, yumuşak bir tasdik ifadesiyle konuştu: "Sınırsız olanın dışında her duygu, değersizdir."

Senin Göğsünün Ucu, Bir Gelincik Yaprağı Gibi

Son derece istikrarlı zamanların ardından fırtınalı değişimlerin gelmesi yasası uyarınca, Bonadea da bir gerileme yaşamıştı. Diotima'ya yaklaşma girişimleri sonuçsuz kalmıştı, ve Ulrich'i iki rakibinin arkadaşlık kurmalarını sağlayıp safdışı ederek cezalandırmaya yönelik o hoş niyet de boşa çıkmıştı, — oysa bu, Bonadea'nın üstüne nice hayaller inşa ettiğı bir fanteziydi. Bonadea, yeniden kendini sevgilisinin kapısını çalacak kadar aşağılamak zorunda kalmıştı, ne var ki Ulrich, görüldüğü kadarıyla her şeyi ikisinin sürekli rahatsız edilmelerini sağlayacak şekilde düzenlemişti ve erkeğin her türlü tutkudan yoksun arkadaşlığı, Bonadea'nın Ulriche o hiç hak etmediğı halde neden geri döndüğünü açıklamasını sağlayacak bütün hikâyelerinin un ufak olup dağılmasına yol açmıştı. Buna çok şiddetli bir karşılık verme tutkusu, Bonadea'yı çok zorlamaktaydı, ama öte yandan erdemli tavrı, ona böyle bir şey yapmasını yasaklıyordu, bu yüzden Bonadea, kendisi için edinmiş olduğu takdire değer niteliklere zamanla büyük bir hoşnutsuzlukla bakmaya başlamıştı. Geceleri tatmin edilmemiş şehvetin yarattığı şişman kafa, omuzlarının üstünde maymun postunu andıran kabuğu doğanın bir hatası sonucu içedönük olarak gelişmiş bir Hindistan cevizi gibi duruyordu, ve Bonadea, sonunda elinden içki şişesi zorla alınmış bir ayyaş gibi, çok büyük ve âciz bir öfkenin esiri oldu. Kendi kendine Diotima'ya sövüp sayıyor, onu bir hilekâr, tahammülü imkânsız bir kadın müsveddesi diye nitelendiriyordu ve hayal gücü, büyüü Diotima'nın bir sırrı olan o hem soylu, hem de kadınsı karizmaya uzmanca dipnotlar düşüyordu. Taklit edilmesi Bonadea'ya onca

mutluluk vermiş olan bu görünüş, sonunda bir hapishaneye dönüştü ve kadın, oradan kaçarak kendini vahşi bir özgürlüğün kucağına attı; saç maşası ve ayna, ondan ideal bir görüntü yaratma gücünü kaybetti ve bunun sonucunda Bonadea'nın içinde bulunduğu yapay bilinç durumu da yıkılıp gitti. Bonadea'nın hayatın türlü cilvelerine rağmen her zaman tadını çıkarmayı başarmış olduğu uyku bile şimdi akşamları onu biraz bekletir olmuştu, bu kendisi için öylesine yeni bir durumdu ki, Bonadea'ya hastalıklı bir uykusuzluk gibi gelmeye başlamıştı; ve bu durumda Bonadea, ciddi olarak hastalanan bütün insanların hissettiklerini, yani ruhun yaralanmış bedeni ortada bırakarak kaçıp gittiğini hissetti. Şimdi kafasının içindeki bütün isyanlarla yakıcı kumların üstündeymişçesine uzanıp yattığında, Diotima'ya onca hayranlık duymasına yol açmış olan bütün o akıllı konuşmaların sanki kilometrelerce uzakta kaldığını hissediyor ve Diotima'dan içtenlikle nefret ediyordu.

Ulrich'i bir defa daha ziyaret etmeye karar veremediğinden, onu doğal duygular aracılığıyla geri kazanmak için bir plan düşündü ve önce planın son kısmı tamamlandı: Ulrich o baştan çıkarıcı Diotima'mın yanındayken, Bonadea içeri dalacaktı. Zaten Diotima'nın evindeki görüşmelerin umurun yararına gerçekten bir şeyler yapabilme amacına hizmet etmeye değil, fakat birlikte güzel vakit geçirmeye yaradığı açıktı. Oysa Bonadea, umurun yararına bir şeyler yapacaktı, ve böylece planının başlangıç kısmı da tamamlanmış oluyordu: çünkü artık kimse Moosbrugger ile ilgilenmiyordu, ve başkaları büyük konuşmakla meşgulken o insan yıkılıp gitmekteydi! Bonadea, içinde bulunduğu sıkıntılı durumda Moosbrugger'in yine kurtarıcısı olduğundan bir an bile kuşku duymuyordu. Eğer Moosbrugger üzerine düşünseydi, onu korkunç bulurdu; fakat Bonadea sadece şunu düşünüyordu: "Ulrich onunla bu kadar ilgileniyorsa eğer, o zaman onu unutmaması da gerekir!" Kafası planıyla meşgulken, aklına iki ayrıntı daha geldi: Ulrich'in bu katil hakkında konuşulurken insanın her zaman ikinci bir ruha sahip olduğunu, bu ruhun hep masum kaldığını, sorumluluk ehliyetine sahip bir insanın her zaman farklı da hareket edebileceğini, ama sorumluluk ehliyeti bulunmayanın bunu asla yapamayacağını iddia etmiş olduğunu hatırlamıştı; Bonadea bundan, kendisinin sorumluluk ehliyetinden yoksun kalmak istediği ve o zaman masum

olacağı gibi Ulrich'in söylediğine benzer bir sonuç çıkartmıştı, bu özellik, Ulrich'te eksikti ve kendi selameti için bunun ona kazandırılması gerekiyordu. - Bonadea bunu gerçekleştirmek için, sanki bir davete gidiyormuş gibi giyinmiş olarak, birkaç akşam boyunca Diotima'nın pencerelerinin önünde gezindi ve fazla beklemesine de gerek kalmadı, sonunda pencereler, içerdeki meşguliyetin bir işareti olarak, bütün cephe boyunca aydınlandı. Bonadea kocasına davetli olduğunu, ama hiçbir zaman fazla uzun kalmadığını anlatmıştı; ve cesaretini henüz tam olarak toplayamadığı günler sırasında bu yalan söyleme yüzünden, her akşam ait olmadığı bir evin önündeki gidip gelmeler yüzünden, kısa bir süre sonra onu nihayet merdivenlerden yukarıya sürükleyecek ve gittikçe büyüyen bir itici güç oluşmuştu. Tanıdıklar tarafından görülebilirdi, rastlantı sonucu oradan geçen kocasının gözüne çarpabilirdi, evin kâhyasının dikkatini çekebilirdi, bir polisin aklına soru sormak gelebilirdi: Gezintisi tekrarlandıkça, bütün bu tehlikeler de Bonadea'ya daha büyük gözükmeye başlamıştı ve daha fazla tereddüt ettiği takdirde başına bir şey gelmesi ihtimali de kuvvetlenmişti. Açık konuşmak gerekirse, Bonadea'nın daha önce de görülmemesi gereken kapılardan süzüldüğü ve yollardan gittiği pek ender değildi, ama o durumlarda yaptığının erişmek istediği hedefin gereği olduğu bilinci, koruyucu bir melek gibi hep yanbaşında yer almıştı, oysa şimdi beklenmediği bir eve girecekti ve ne ile karşılaşacağı da kesin değildi; Bonadea kendini, olayın bütününü başlangıçta kafasında tam olarak canlandırmamış, fakat sonradan koşulların yardımıyla artık bir tabancanın patlamasının, havada uçuşan kezzap damlalarının parıltısının sıradışı bir olay olmaktan çıktığı bir duruma getirilmiş bir suikastçı gibi hissetmekteydi.

Bonadea'nın elbette böyle amaçları yoktu, ancak sonunda zile basıp içeri girdiğinde, üstünde ruhsal açıdan benzer bir kopmuşluk hali vardı. Küçük Rachel dikkatleri çekmeksizin Ulriche yaklaşmış ve ona, dışarıda kendisiyle konuşmak isteyen birinin bulunduğunu, bu "biri'nin yabancı ve yüzünde kalın bir peçe olan bir hanım olduğunu belli etmeden haber vermişti, ve Rachel Ulrich'in arkasından salonun kapısını kapattığında, Bonadea da peçeyi yüzünden yukarıya doğru kaldırmıştı. O anda Moosbrugger'in kaderinin artık daha fazla gecikmeye tahammülünün olmadığından kesinlikle

emindi ve Ulrich ile içini kıskançlığın kemirdiği bir sevgili gibi değil, fakat bir maraton koşucusu gibi soluğu kesilmiş halde karşılaşmıştı. Kocasının kendisine bir gün önce pek yakında Moosbrugger'i kurtarmanın artık mümkün olmayacağını haber verdiği tarzındaki yalanı hiç zorlanmadan söyleyivermişti. "Böyle iğrenç katillerden nefret ettiğim kadar" diye tamamlamıştı konuşmasını "kimseden nefret etmem; ama buna rağmen burada davetsiz bir misafir gibi karşılanmayı göze aldım, çünkü bu konuda hâlâ bir şeyler yapmak istiyorsan, şimdi hemen evin hanımının ve o çok nüfuzlu konukların yanına dönmek ve meseleni onlara açmak zorundasın!" Bonadea, aslında ne beklediğini bilmiyordu. Ulrich'in çok duygulanarak kendisine teşekkür etmesini, Diotima'yı dışarı çağırmasını, Diotima'nın ikisini de yanına alarak başka bir odaya çekilmesini mi? Diotima'nın belki de duyduğu sesler yüzünden hole çıkmasını, böylece de ona kendisinin, yani Bonadea'nın Ulrich'in soylu duygularına muhatap olmaya değer biri olduğunu anlatma fırsatını bulmayı mı! Gözleri nemden parlıyor ve elleri titriyordu. Yüksek sesle konuşmuştu. Ulrich çok sıkıntılı durumdaydı ve sürekli gülümsüyordu, bu gülümsemeyi Bonadea'yı yatıştırmak ve hemen çıkıp gitmesi gerektiğine nasıl inandırabileceğini düşünecek vakit bulabilmek için çaresizce bir araç olarak kullanmaktaydı. Durum kritikti ve eğer Rachel yardıma gelmeseydi, Bonadea'nın bir çılgılık veya ağlama nöbetiyle de noktalanabilirdi. Küçük Rachel, bütün o zaman boyunca parlak ve sonuna kadar açılmış gözleriyle ikisinin yakınında durmuştu. Tedirginliğini bütün vücuduyla belli eden yabancı ve güzel hanımefendi Ulrich ile konuşmayı talep ettiği anda sanki bir maceranın kokusunu almıştı. Konuşmaların büyük bir kısmını duymuştu ve Moosbrugger adı, kulaklarına heceleriyle birlikte patlamalar gibi çarpmıştı. Üzüntünün, tutkunun ve kıskançlığın güçlü titreşimleriyle örülü kadın sesi, bu duygulardan anlamasına rağmen, Rachel'i de sürüklemişti. Bu kadının Ulrich'in sevgilisi olduğunu çözmüştü ve o anda Ulriche bir kat daha âşık olmuştu. Sanki bütün göğüslerden bir şarkı yükseliyormuş ve kendisinin de buna katılması gerekiyormuş gibi, bir eylemde bulunmaya sürüklendiğini hissediyordu. Bu yüzden, sessiz kalınmasını rica eden bir bakışla bir kapıyı açtı ve ikisini, konukların kullanmadığı tek odaya girmeleri için davet etti. Bu, Rachel'in hanımına karşı

gösterdiği ilk açık ve seçik sadakatsizlikti, çünkü bu olay meydana çıktığında nasıl karşılanacağını bilmiyor olamazdı; fakat dünya çok güzeldi ve muhteşem heyecan öylesine olağandışı bir durumdu ki, Rachel bunu düşünmeye fırsat bulamadı.

Işık yandığında ve Bonadea'nın gözleri bulunduğu yeri gittikçe seçmeye başladığında, bacakları neredeyse onu taşıyacak gücü yitirecekti ve kıskançlığın yarattığı kızılık yanaklarını kapladı, çünkü Bonadea'nın bakındığı yer, Diotima'nın yatak odasıydı; etrafta çoraplar, saç fırçaları ve daha bir sürü şey vardı, bunlar, bir kadın bir davet için tepeden tırnağa giyindiğinde ve ona yardım eden kız toplamaya vakit bulamadığında, ya da, şimdi olduğu gibi, ertesi sabah nasılsa her yer baştan düzeltileceğinden, toplamaya hiç girişmediğinde geride kalan şeylerdi; çünkü büyük davetlerin olduğu akşamlar, öteki odaları boşaltmak için yatak odası da zorunlu olarak eşya deposu yerine kullanılıyordu. Odanın havası, birbirine yapışık bu mobilyaların kokusuyla, pudra, sabun ve esans kokularıyla doluydu. "Küçük kız bir düşüncesizlik yaptı; burada kalamayız!" dedi Ulrich gülerek. "Ayrıca, gelmemen gerekirdi, çünkü Moosbrugger için yapılabilecek herhangi bir şey yok."

"Buraya gelmek için zahmet etmemem gerekirdi diyorsun, öyle mi?" diye tekrar etti Bonadea neredeyse sesi kısalmış olarak. Gözleri etrafı tarayıp duruyordu. Bu küçük kız, diye soruyordu acı çekerek kendi kendine, önceden alışkın olmasa, nasıl olur da Ulrich'i evin en özel bölümüne götürmeyi akıl edebilir?! Ancak bu delili Ulrich'e göstermeyi göze alamadı ve herhangi bir ifadeden yoksun bir sesle sitemde bulunmayı tercih etti: "Böyle bir haksızlık olurken rahat uyuyabiliyorsun, öyle mi? Ben gecelerdir uyumadım, o yüzden seni aramaya karar verdim!" Bonadea odaya arkasını dönmüştü, pencerede duruyordu ve bakışlarını dışarıdan gözlerine yansıyan, saydamlıktan yoksun görüntüye dikmişti. Bu, ağaçların tepeleri ya da bir avlunun derinliği olabilirdi, Bonadea heyecanına rağmen bulunduğu yeri bu odanın caddeye bakmadığını bilecek kadar tanıyordu; öteki pencerelerden içersi görülebilirdi, ve Bonadea şimdi vefasız sevgilisiyle birlikte, açık duran perdelerden giren ışığın altında, rakibesinin yatak odasında meçhul ve karanlık, içi seyircilerle dolu bir salonun önünde durduğunu kafasında canlandırdığında, çok tahrik olduğunu hissediyordu. Şapkasını çıkarmış, paltosunun da önünü

açmıştı, alnı ve göğüslerinin sivri uçları soğuk pencere camlarına değiyordu; gözleri sevecenlikten ve yaşlardan dolayı nemlenmişti. Yavaş yavaş geri çekilerek tekrar sevgilisine döndü, fakat şimdi bilinçdışı bir derinliğe kavuşmuş olan gözlerinde biraz önce baktığı yumuşak ve inatçı karanlıktan bir şeyler kalmıştı. "Ulrich!" dedi ısrarlı bir tonla "Sen kötü bir insan değilsin! Sadece öyleymiş gibi yapıyorsun! iyi olabilmeyi kendin için elinden geldiğince zorlaştırıyorsun!"

Durum, Bonadea'nın bu nispeten akıllı sayılabilecek kelimeleri yüzünden tekrar tehlikeli bir hal almıştı; burada söz konusu olan, vücudunun bunca egemenliğindeki bir kadının ruhsal soyluluk içersinde gülünç bir teselli özlemi çekmesi değildi; hayır, burada bu vücudun kendi güzelliği, aşkın" kadife yumuşaklığındaki saygınlığına yönelik hakkını dile getirmekteydi. Ulrich, onun yanına geldi ve koluyla omzuna sarıldı; tekrar karanlığa dönmüşlerdi ve birlikte dışarıya bakmaktaydılar. Görünüşte sınırsız olan karanlığın içersinde evden gelen azıcık ışık çözülmüştü, ve bu, yoğun sisin havayı yumuşaklığıyla doldurması gibi bir manzara yaratıyordu. Ulrich'te, herhangi bir nedenden dolayı, kışın ilerlemiş aylarında bulunmalarına rağmen, sanki bakışlarını yumuşak ve serin bir ekim gecesine dikmişçesine ve çok güçlü bir izlenim uyanmıştı, sanki şehir dev bir yünlü battaniyeye sarılıp sarmalanmıştı. Sonra Ulrich'in aklına, bir yünlü battaniyenin de pekâlâ bir ekim gecesine benzetilebileceği geldi. Teninde yumuşak bir tedirginlik hissetti ve Bonadea'ya daha bir sıkı sarıldı.

"Şimdi içeriye gidecek misin?" diye sordu Bonadea.

"Ve Moosbrugger'e yapılacak haksızlığı önleyecek miyim, öyle mi? Hayır; zaten onun başına gelenlerin gerçekten haksızlık olup olmadığını bile bilmiyorum! Ne biliyorum ki onun hakkında? Onu sadece bir defa, bir duruşma sırasında şöyle bir görmüştüm ve üzerine yazılmış bazı şeyleri de okudum. Bu, tıpkı senin göğüs uçlarının bir gelincik yaprağı gibi olduğunu hayal etmeme benziyor. Hayal ettiğim için gerçekten öyle olduğuna inanmak hakkına sahip miyim?"

Ulrich düşündü. Bonadea da düşünüyordu. Ulrich'in düşündüğü şeydu: "Aslında soğukkanlılıkla bakıldığında, bir insanın ötekiler için bir meseller dizisi olmaktan başkaca bir önemi yok."

Bonadea ise düşündükten sonra şu sonuca vardı: "Haydi gel, çıkıp gidelim buradan!"

"Bu imkânsız," diye yanıt verdi Ulrich "herkes nerede kaldığını mı sorar ve senin ziyaretine ait herhangi bir haber sızdığı takdirde bu, olumsuz bir dalgalanmaya yol açar."

Suskunluk, dışarıya bakmak, ekim gecesi, ocak gecesi, yünlü battaniye, acı veya mutluluk olabilecek ve hangisi olduğunu söyleyemeyecekleri bir şey, ikisini yeniden birleştirmişti.

"Neden hiçbir zaman elinin altında olanı halletmiyorsun?" diye sordu Bonadea.

Ulrich, ansızın herhalde son günlerde görmüş olması gereken bir rüyayı hatırladı. Çok ender rüya gören veya en azından rüyada gördüklerini asla hatırlamayan insanlardandı, ve bu hatırlamanın ansızın açılıp onu içeri bırakması, Ulriche biraz tuhaf geldi. Birkaç defa boşuna çabalarla dik bir sırta tırmanmaya çalışmış, fakat şiddetli baş dönmeleri yüzünden hep gerisingeriye itilmişti. Şimdi başkaca bir açıklama aramaksızın bu yaşantının rüyanın hiçbir yerinde ortaya çıkmayan Moosbrugger'e ait olduğunu biliyordu. Bu, aynı zamanda rüyadaki bir resmin birden çok anlama gelmesini ifade ediyordu, ruhunun son zamanlarda konuşmalarında ve ilişkilerinde kendini sürekli açığa vurmuş olan, gideceği yol belli olmayan, bundan ötürü de belli bir noktanın ötesine geçemeyen bir yürüme eylemine benzeyen boşuna çabaları söz konusuydu. Ulrich, rüyasının bunu sergilemekteki yapmacıktan uzak somutluğu karşısında elinde olmaksızın gülümsedi: Dümdüz taşlar, kayan toprak, orada burada destek veya hedef yerine geçen bir ağaç ve bütün bunlara ek olarak yürüme sırasında yükseklik farklarının olağandışı bir biçimde artması. Ulrich, ilerleme girişimini aynı başarısızlıkla daha aşağıya ve daha yukarıya yönelik olmak üzere tekrarlamıştı, ve baş dönmelerinden ötürü tam midesi bulanmaya başladığı sırada onunla beraber yürümekte olan biri, vazgeçelim bundan, demişti, ta aşağıda, vadinin tabanında zaten daha rahat olan ve herkesin gittiği yol var! Durum, apaçık ortadaydı! Ayrıca Ulrich'e, kendisine eşlik eden kişi pekâlâ Bonadea olabilirmiş gibi geliyordu. Belki de rüyasında gerçekten onun göğüs uçlarının gelincik yaprağı gibi olduğunu görmüştü; arayış içersinde olan duygu için rahatlıkla uçlarla süslenmiş geniş bir satıh, koyu morumsu bir mavi-kırmızı karışımı olabile-

cek, belli bir bütünlükten yoksun bir şey, rüyadaki manzaranın henüz aydınlatılmamış bir köşesinden sis gibi çözülmekteydi.

Tam o anda insanın o kendi kulislerini içinde bütün olup bitenlerle birlikte, bu izlenimi tasvir edebilmekten çok uzak olsa bile, bir bakışta görmesini sağlayan bilinç aydınlığı gerçekleşti. Ulrich, bir rüya ile rüyanın ifade ettiği şey arasındaki ilişkiyi tanıyordu, çünkü bu ilişki onu daha önce de çoğu defa meşgul etmiş olan benzetme ilişkisinden başka bir şey değildi. Bir benzetme, bir doğru ile bir doğru-olmayan'ı, duygu açısından birbiriyle çözülmez şekilde bağlantılı olmak üzere, ihtiva eder. Bu benzetme olduğu gibi alındığında ve anlamlarla donatılarak bir gerçeklik niteliğiyle şekillendirildiğinde, ortaya rüya ve sanat çıkar, ama bunlar ile gerçek hayatın bütünü arasında camdan bir duvar vardır. Aynı benzetme akıl yoluyla ele alındığında ve doğru olmayan, tam olarak doğru olandan ayrıldığında, hakikat ve bilgi doğar, fakat bu defa da duygu öldürülmüş olur. Organik bir şeyi iki kısma ayıran bakteri türleri gibi, insan türü de benzetmenin doğal hayatını gerçekliğin ve hakikatin katı maddesine, sezginin, inancın ve sanatsallığın da camdan atmosferine ayırır. Görünüşe bakılırsa, arada bir üçüncü ihtimal bulunmamaktadır; halbuki belirsiz olan bir işin, insan ona fazla düşünmeden başladığında, istendiği gibi sonuçlanması ne kadar sık rastlanan bir durumdur! Ulrich sanki düşünceleri ve ruhsal atmosferleri aracılığıyla onca sık sürüklendiği sokak kargaşasının içersinde şimdi her şeyin çıkış noktasını oluşturan ana meydana daymış gibi bir duyguya kapılmıştı. Ve neden hiçbir zaman elinin altında olanı halletmediği sorusuna yanıt olarak, Bonadea'ya bütün bunların ancak birazını söylemişti. Bonadea söyleneni herhalde anlamamıştı, ama büyük gününde olduğu kesindi; bir süre düşündü, kolunu Ulrich'in kolunun altına daha sıkı bir şekilde soktu ve özet çıkarırcasına yanıt verdi: "Rüyada düşünmezsin, sadece herhangi bir hikâyeyi yaşarsın!" Bu, neredeyse doğrudu. Ulrich onun elini sıktı. Bonadea'nın gözleri ansızın tekrar yaşarmıştı. Gözyaşları ağır ağır yüzüne süzüldü ve tuz banyosu yapan teninden aşkın o nitelendirilmesi imkânsız rayihası yükseldi. Ulrich bu kokuyu içine çekti, ve bu kaygan-salyamsı şeye direnmeyi bırakmaya ve unutmaya yönelik büyük bir özlem duydu. Ama sonra kendini topladı ve Bonadea'yı sevecen bir tavırla döndürüp kapıya götürdü. O anda daha yaşaya-

cağı bir şeyler olduğundan ve bunları yarım yamalak eğilimlerle harcama hakkına sahip bulunmadığından emindi. "Şimdi gitmelisin," dedi kısık sesle "ve bana kızma, tekrar ne zaman görüşebiliriz bilemiyorum, şu sıralarda kendimle çok meşgulüm!"

Ve mucize gerçekleşti, Bonadea ona karşı ne direndi, ne de tepeden bakarcasına öfkeli sözler söyledi. Artık kıskanç değildi. Bir hikâye yaşadığından emindi. Ulrich'i kollarına alabilirdi; onu yeryüzüne çekmek gerektiğini seziyordu; tıpkı çocuklarına yaptığı gibi, onun alınına da koruyucu bir haç işareti yapabilmeyi çok isterdi. Ve bunu o kadar güzel buldu ki, herhangi bir son düşüncesi aklından geçmedi. Şapkasını giydi ve Ulrich'i öptü, sonra onu, iplikleri bu yüzden kor haline gelen parmaklıklara dönüşen peçesinin ardından bir defa daha öptü.

Kapıda nöbet tutmuş ve kulak kesilmiş olan küçük kızın sayesinde, evdeki misafirlerin büyük bölümü gitmeye başlamış olmasına rağmen, Bonadea'nın kimse farkına varmadan dışarı çıkarılması başarıldı. Ulrich bunun karşılığı olarak Rachel'in eline dolgunca bir bahşış tutuşturdu ve soğukkanlılığından dolayı ona övücü şeyler söyledi; Rachel her iki davranıştan ötürü öylesine heyecanlanmıştı ki, parmakları kendisi farkına varmaksızın parayla birlikte Ulrich'in eline de epey uzun zaman sarılı kaldı, sonunda Ulrich güldü ve sevecen bir ifadeyle kan beynine sıçramış olan kızın omzunu okşadı.

116

*Hayatın iki Ağacı ve Bir
Kesinlik ve Rub Genel Sekreterliğine Yönelik Talep*

O akşam Tuzzi'lerin evinde eskisi kadar misafir yoktu, Paralel-Eyleme katılım azalmaktaydı, ve gelenler de eskiye oranla daha erken çıkıp gitmişlerdi. Ekselanslarının -ayrıca kendilerinin yüzünde kaygılı, bulanık bir ifade vardı ve keyfi yerinde değildi, çünkü eserine karşı çıkan milliyetçi komplolara ilişkin çok kötü haberler almıştı- son anda ortaya çıkışı da bu dağılmayı engelleyememişti. Misafirler, Ekselanslarının gelişinin belki de bazı özel yenilikler anlamını taşıyabileceği beklentisiyle biraz duraklamışlardı, fakat o bu doğrultuda hiçbir işaret vermeyince ve hazır bulunanlarla da pek ilgilenmeyince, son misafirler de çıkıp gitmişlerdi. Bu yüzden Ulrich, tekrar ortaya çıktığında, odaların neredeyse boşalmış olduğunu görüp dehşete kapıldı, ve bundan kısa süre sonra "en dar çevre", sadece bu arada eve dönmüş olan Daire Başkanı tarafından genişletilmiş olarak, terk edilmiş odalarda kalakaldı.

Ekselansları, şunları tekrar etti: "Seksen sekiz yaşındaki barışçı bir hükümdarın bir simge olduğu da söylenebilir; bu söylem büyük bir düşünceyi içerir; ama ona politik bir içerik kazandırılması da şarttır! Aksi takdirde ilginin azalması çok doğaldır. Başka bir ifadeyle, ben kendi payıma düşeni, gördüğümüz gibi, yapmış bulunmaktayım; Alman milliyetçileri Wisnieczky'e öfkeli, çünkü onun bir Slav yanlısı olduğunu söylüyorlar; öte yandan Slavlar da öfkeli, çünkü onlar da onun bakanlığı zamanında kuzu postuna bürünmüş bir kurttan farksız olduğunu söylemekte: Fakat bundan çıkan tek sonuç, Wisnieczky'nin gerçekten vatansever ve

partiler üstü bir kişilik olduğu, ve ben tamamen kendisinden yayanayım! Şimdi insanların biraz da olumlu bir şeyler görebilmeleri için, en kısa zamanda bu işin kültürel yanının eksiklerinin giderilmesi gerekiyor. Halkın arasından katılan çevrelerin isteklerinin tespitini amaçlayan anketimiz çok ağır ilerliyor. Bir Avusturya Yılı ya da bir Dünya Yılı, elbette çok güzel bir şey, ama demek istediğim şu ki, bir simge olan her şeyin zamanla hakiki bir şeye dönüşmesi gerekir; yani, simge olarak kaldığı sürece benliğimi etkilemesine ses çıkartmam ve henüz bir şey bilmiyorumdur, ama sonradan benliğimin aynasına arkamı dönerim ve o arada onaylamış olduğum çok farklı bir şeyi yapabilirim. Böylece ne anlatmak istediğim anlaşılıyor mu? Sevgili hanımefendimiz düşünülebilecek her türlü çabayı harcıyor, ve burada aylardır gerçekten bilinmeye değer konular üzerinde konuşulmakta, fakat katılım buna rağmen azalıyor, ve içimde çok kısa zamanda bir konuda karar vermemiz gerekecekmiş gibi bir duygu var; bu konunun ne olduğunu bilmiyorum, belki Stephan Katedraline bir ikinci kulenin eklenmesi veya Afrika'da bir imparatorluk ve kraliyet kolonisinin kurulması, ne olduğu pek önemli değil. Çünkü daha sonra, son anda, olayın çok başka bir nitelik kazanacağına kesinlikle inanıyorum; burada önemli olan nokta, katılanların icat edebilme becerilerinin, daha sonra bu beceri kaybolup gitmesin diye, tam zamanında denetim altına alınabilmesidir!"

Kont Leinsdorf, yararlı bir konuşma yaptığı gibi bir duyuya kapılmıştı. Yanıt vermek için ötekiler adına söz alan, Arnheim oldu. "Belli anlarda düşünceyi bir eylemle aşılamanın gerekliliği konusunda, bu aşılama sadece geçici nitelikte olsa bile, söyledikleriniz, hayatın gerçeklerine tam anlamıyla uyuyor! Ve bu bağlamda, burada toplanmakta olan tinsel çevrede bir süredir farklı bir atmosferin egemen olması gerçekten de önemli. Başlangıçta tedirginliği hissedilmiş olan bulanıklık artık ortadan kalktı; ortaya hemen hiçbir yeni öneri atılmıyor, eskilerden de neredeyse hiç söz edilmiyor, bunlar en azından sürekli bir şekilde savunulmuyor. Genel izlenime göre, tarafların hepsinde daveti kabul etmekle birlikte bir uzlaşmaya varma yükümlülüğünün de üstlenildiği konusunda bir bilinç oluştu, dolayısıyla şimdi bir ölçüde kabul edilebilir nitelik taşıyan her önerinin herkesçe onaylanması ihtimali var."

"Sevgili Doktor, bizde durum nasıl?" Ekselansları, bu arada varlığını fark ettiği Ulriche dönmüşlerdi. "Bizde de bir açıklığa kavuşulduğundan söz edilebilir mi?"

Ulrich, bu soruya olumsuz yanıt vermek zorunda kaldı. Yazılı fikir alışverişi, kişisel temaslardan çok daha keyifli bir şekilde zaman alıyordu, ve düzeltmelere ilişkin önerilerin akışı da zayıflamamıştı; bu yüzden kendisi hâlâ dernekler kuruyor ve bunları Ekselanslarının adına çeşitli bakanlıklara havale ediyordu, ne var ki bakanlıkların bunlarla ilgilenmeye hazır olma durumlarında son zamanlarda hissedilir bir gevşeme ortaya çıkmıştı. Ulrich, bunları rapor etti.

"Bunda şaşılacak bir taraf yok!" dedi Ekselansları hazır bulunanlara dönerek. "Aslında halkımızda şaşılacak kadar çok devlet bilinci var; fakat onu temas ettiği bütün alanlarda tatmin edebilmek için bir ansiklopedideki birikime sahip olmak gerekir. Bu kadarı bakanlara fazla geliyor, ve bu da yukarıdan müdahale etmek zorunda kalacağımız ânın yaklaşmakta olduğunu kanıtlıyor."

"Bu bağlamda" diyerek yeniden söz aldı Arnheim "Ekselansları, General von Stumm'un son defasında konferansa katılanların dikkatini gittikçe artan ölçüde çekmiş olduğunu kayda değer bulabilirler."

Kont Leinsdorf, ilk defa dönüp Generale baktı. "Nasıl?" diye sordu ve bu sorunun nezakete aykırılığını gizlemek için herhangi bir çaba harcamadı.

"Ah, bu benim için sadece nahoş sayılabilecek bir durum! Ben böyle bir şeyi hiç, ama hiç amaçlamamıştım!" diye utangaç bir ifadeyle kendini savundu Stumm von Bordwehr. "Askerin konferans odasında sadece mütevazı bir görevi vardır, ve ben de buna önem veririm. Ancak Ekselansları herhalde hatırlayacaklardır, ben daha ilk oturumda ve, deyiş yerindeyse eğer, sadece askeri görevimin bir icabı olarak, komisyonun aklına başka bir şey gelmediği takdirde, özel bir durum olarak topçu sınıfımızda modern topların bulunmadığını, donanmamızın da gemilerden yoksun olduğunu, yani muhtemel bir ülke savunmasının gerekli kılacağı sayıda gemiye sahip olmadığını düşünmesini rica etmiştim..."

Ekselansları: "Evet-?" diyerek onun sözünü kesti ve Diotima'ya hoşnutsuzluğunu açıkça belli eden, şaşkın ve soran gözlerle baktı.

Diotima güzel omuzlarını kaldırdı, sonra da teslimiyet ifadesiyle indirdi; kısa boylu, yusyuvarlak Generalin kavranması imkânsız yardımcı güçlerin yönetiminde, bir karabasan gibi başını nereye çevirse orada bitivermesine artık neredeyse alışmıştı.

"Ve ayrıca" diye acele devam etti Stumm von Bordwehr, başarı karşısındaki tevazünün altında kalmamak için "özellikle son zamanlarda, biri böyle bir öneriyle başlangıcı yaptığı takdirde, onu destekleyecek sesler yükselmeye başladı. Ordu ile donanmanın ortak bir düşünce, üstelik de büyük bir düşünce olduğu ve bunun büyük bir ihtimalle Majestelerini de sevindireceği ifade edildi. Ve Prusyalıların da gözleri herhalde şaşkınlıktan fal taşı gibi açılırdı - sizden özür dilerim, Herr von Arnheim!"

"Ah, hayır, Prusyalıların gözleri şaşkınlıktan fal taşı gibi açılmazdı" diye karşı çıktı Arnheim gülümseyerek. "Ayrıca ben, Avusturya'ya ait bu tür meselelerden söz edildiğinde elbette hazır bulunmuyorum, her şeye rağmen görüşmeleri dinleme izninden de son derece mütevazı bir düzeyde yararlanıyorum."

"Her ne olursa olsun," diye sözlerini noktaladı General "gerçekten de konuşmalarla daha fazla zaman kaybedecek yerde, askeri bir projede karar kılınmasını en basit çözüm diye nitelendiren sesler yükseldi. Ben bunun, ikinci bir düşünceyle, belki de büyük ve sivil alana giren bir düşünceyle birleştirilebileceği kanısındayım, ve sivil düşünce aracılığıyla ortaya daha iyi bir şey çıkmayacağını söyleyen sesler, en yüksek düzeydeki tinsel çevreden geldi."

Ekselansları, sonunda gözlerini hiç hareket ettirmeksizin dinlemeye koyulmuştu ve sadece başparmaklarını döndürmeye yönelik engelleyemediği girişimler, iç dünyasındaki çabaların güçlüğünü ve tedirginliğini açığa vuruyordu.

Sesini çıkartmasına pek alışık olunmayan Daire Başkanı Tuzzi, ağır ağır ve kısık sesle konuştu: "Dışişleri Bakanının buna bir itirazı olacağını sanmıyorum!"

"Ya, yetkili makamlar birbirlerini bilgilendirdiler demek?!" diye sordu Kont Leinsdorf ironik ve sinirli bir ifadeyle. Tuzzi, sevimli bir kayıtsızlıkla yanıt verdi: "Ekselansları, yetkili makamlarla ilgili şaka yapıyorlar. Savaş Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ile anlaşmaktansa dünya çapında bir silâhsızlanmayı tercih ederdi herhalde!" Ve sonra anlatmayı sürdürdü: "Son on yılda Genelkurmay Başkanının çaba-

larıyla Güney Tirol bölgesinde inşa edilmiş olan savunma tesisleri hakkında Ekselanslarının bilgileri vardır herhalde, öyle değil mi? Bu tesislerin kusursuz oldukları ve en son ihtiyaçlara göre yapılmış oldukları söyleniyor. Tesisler doğal olarak elektrikli engellerle ve büyük projektörlerle de donatıldı, bunların elektrik ihtiyacını karşılamak için yerin altına indirilebilen Diesel motorları da yapıldı; dolayısıyla herhangi bir konuda geri kaldığımız söylenemez. Aksilik, motorların topçu dairesi tarafından ısmarlanmış olması, yakıt ise Savaş Bakanlığı'nın inşaat dairesince sağlanıyor; kurallar böyle gerektiriyor, ve bu yüzden tesisler işletilemiyor, çünkü her iki daire, tesisleri devreye sokmak için gerekli olan kibritin inşaat dairesi tarafından sağlanan yakıt olarak mı, yoksa topçu dairesinin yetki alanına giren motor parçası olarak mı anlaşılması gerektiği konusunda anlaşamıyorlar."

"Çok hoş!" dedi Arnheim, oysa Tuzzi'nin Diesel motorunu gazla işleyen motorla karıştırdığını ve artık sonuncusunda bile çırarların çoktandır kullanılmadığını bilmekteydi; bu da çeşitli bürolar arasında volta atan, sevimli bir kara mizahla yüklü hikâyelerden biriydi, ve Daire Başkanı da onu, hikâyenin ihtiva ettiği talihsizliği sevinçle izleyen bir ses tonuyla anlatmıştı. "Fakat bunun kabahati, sivil hükümetteki beylere ait," dedi General, şakayı sürdürerek; "çünkü bütçede yeterince karşılanmamış bir şey aldığımızda, Maliye Bakanlığı derhal anayasal bir yönetim biçimi konusunda hiçbir şey bilmediğimizi söylüyor. Bu nedenle, Allah korusun, bütçe yılının bitiminden önce bir savaş çıktığı takdirde, seferberliğin daha ilk günü gündeğümüyle birlikte müstahkem mevkilerin komutanlarını kibrit satın almaları için telgrafla yetkili kılmak zorunda kalacağız, ve onların dağlardaki inleri yüzünden bunu başaramadığımızda, komutanların savaşı emir erlerinin kibritleriyle yürütmelerinden başka çare kalmayacak!"

General, herhalde biraz fazla ileri gitmişti; çünkü şakanın incelik dokusunun altından ansızın yine Paralel-Eylemin içinde bulunduğu durumun korkutucu ciddiyeti kendini belli etti. Ekselansları, düşünceli bir ifadeyle şöyle dedi: "Zamanla...", fakat sonra güç durumlarda sözü başkalarına bırakmanın daha akıllıca bir hareket olacağını düşündü ve cümlesini tamamlamadı. Altı insan, sanki bir kuyunun başında duruyorlarmış ve içine bakıyorlarmış gibi, bir an sustular.

Diotima: "Hayır, bu imkânsız!" dedi.

"Nedir imkânsız olan?" diye sordu bütün bakışlar.

"Çünkü öyle hareket ettiğimiz takdirde, Almanya'da bizi suçladıkları şeyi yapmış oluruz: Silâhlanmış oluruz!" diyerek cümlesini tamamladı. Ruhü, anekdotları duymamış veya unutmuştu ve Generalin başarısına takılı kalmıştı.

"Peki ne olacak?" diye sordu Kont Leinsdorf hem şükran hem de kaygıyla. "En azından geçici bir çare bulmak zorundayız!"

"Almanya, nispeten naif sayılabilecek, kanlı canlı bir ülkedir" dedi Arnheim, Diotima'nın sitemine bir özürle karşılık vermesi gerekiyormuşçasına. "Almanya'ya barut ve sert içki getirildi."

Tuzzi, soğukkanlıdan da öte bulduğu bu benzetmeye gülümsemi.

"Almanya'nın bizim eylemimizin kapsamına girmesi öngörülen çevrelerde gittikçe artan bir hoşnutsuzlukla karşılandığı inkâr edilemez." Kont Leinsdorf, bu tespiti araya sıkıştırma fırsatını kaçırmamıştı. "Ne yazık ki durum, eylemimizin kapsamına artık girmiş olan çevrelerde de böyle!" diye ekledi bir mucizeden söz edercesine.

Arnheim'ın buna şaşırmadığını açıklaması ise Kont Leinsdorfu hayrete düşürmüştü. "Biz Almanlar," diye karşılık vermişti Arnheim "aslında talihsiz bir halkız; sadece Avrupa'nın kalbinde yaşamakla kalmıyoruz, fakat bu kalp olarak acı da çekiyoruz..."

"Kalp mi?" diye sordu Ekselansları elinde olmaksızın. Kalp yerine beyin denilmesini beklemişti ve aslında ona da razı olmayı tercih edecekti. Fakat Arnheim, kalpte ısrar etti. "Hatırlıyor musunuz," diye sordu "pek de uzun sayılmayacak bir zaman önce Prag belediye yönetimi Fransa'ya büyük bir sipariş vermişti, oysa doğal olarak biz de bir teklifte bulunmuştuk ve hem daha iyisini hem de daha ucuzunu teslim edebilirdik. Bu, sadece duygusallıktan kaynaklanan bir hoşnutsuzluk. Ve söylemem gerekir ki, tamamen anlayışla karşılıyorum."

Arnheim konuşmasına devam etmezden önce Stumm von Bordwehr, sevinçle söz aldı ve bu durumu açıkladı. "Bugün insanlar bütün dünyada didinip durmaktalar, fakat Almanya'da çok daha fazla insan böyle yapmakta" dedi. "Bugün insanlar bütün dünyada gürültü çıkarmaktalar, ama en çok gürültü Almanya'dakilerden çıkıyor. İş hayatı, her yerde bin yıllık kültürle olan bağıyı kaybetti,

fakat en vahimi Reich'taki durum. Her yerde gençliğin en değerli kesimi kışlalara tıkılıyor, fakat Almanların kışlaları her yerdekinden fazla. Ve işte bu nedenden dolayıdır ki," diye son verdi sözüne "çok fazla Almanya'nın gerisinde kalmamak, bizim için bir kardeşlik görevidir. Eğer çelişkiye düşüyorsam, özür dilerim, ama zekâ denilen şeyin işte böyle karışık yanları var!"

Arnheim, başıyla onu onayladığını belli etti. "Belki de Amerika'nın durumu bizimkinden de kötü," diye ekledi "ama en azından bütünüyle naif bir durum, bizim tinsel parçalanmışlığımız gibi değil. Biz, her bakımdan ortada yer alan bir halkız, dünyanın bütün motifleri bizde keşiliyor. Sentez, en çok bizde gerekli. Bunu biliyoruz. Bir tür günah bilincine sahibiz. Ancak bu noktayı hemen başlangıçta belirttiğime göre, adalet, başkaları için acı çektiğimizi, onların yanlışlarını aynı zamanda bir örnek niteliğiyle üstlendiğimizi, bir anlamda dünya için günah işlediğimizi ve çarmıha gerildiğimizi, ya da bütün bunlar başkaca nasıl ifade edilebilirse, itiraf etmemizi gerektiriyor. Ve Almanya'da meydana gelebilecek bir değişim, herhalde en önemli olay olurdu. Tahminimce sözünü ettiğiniz ve bize karşı takınılan bölünmüş ve, görüldüğü kadarıyla, biraz duygusal tavırda buna ilişkin sezginin izleri var!"

Bu noktada Ulrich de söze karıştı. "Beyler, Almanya'dan yana olan dostça tutumları yeterince değerlendirmiyorlar. Güvenilir bir yerden aldığım habere göre pek yakında eylemimize karşı, Almanya'ya düşman olduğu gerekçesiyle, şiddetli bir gösteri yapılacak. Ekselansları, Viyana halkının sokaklara döküldüğünü görecekler. Baron Wisnietzky'nin göreve getirilmesi protesto edilecek. Sayın Tuzzi'nin ve sayın Arnheim'in gizlice anlaştıkları, Ekselanslarının ise Paralel-Eylem üzerindeki Alman etkisine karşı çıktıkları tahmin ediliyor."

Kont Leinsdorf'un bakışlarında şimdi bir kurbağanın sakinliğini ve bir boğanın kışkırtılmışlığını çağrıştıran bir ifade belirmişti. Tuzzi'nin gözleri ağır ağır doğruldu ve sıcak bakışları sorarcasına Ulriche dikildi. Arnheim, içinden gelen bir gülmeyle ayağa kalktı; aslında Daire Başkanı'na, kendilerine ortaklaşa isnat edilen saçmalıklardan ötürü özür dilemiş olmak için, hem kibarca hem de alaylı bir ifadeyle bakabilmeyi isterdi, ama onu ele geçiremeyince Diotima'ya döndü. Bu arada Ulrich'in koluna girmiş olan Tuzzi, ona bu yeni

haberi nereden aldığını sormaktaydı. Ulrich, yanıt olarak bunun bir sır değil, yaygın ve çoğunlukla inanılan bir söylenti olduğunu belirtti ve birinin evinde kulağına geldiğini ekledi. Tuzzi, yüzünü ona yaklaştırdı ve Ulrich'i, yüzünü ötekilerin yüzlerinin arasından çıkarıp eğmeye zorladı; böylece korunmuş olarak, ansızın fısıldadı: "Arnheim'in neden burada olduğunu hâlâ bilmiyorsunuz galiba? Arnheim, Prens Mosjoutoff'un yakın bir dostu ve Çar hazretlerinin de persona grata saydıkları biri. Rusya'yla ilişkisi var ve buradaki eylemi pasifist bir tutumla etkilemesinin istendiği söyleniyor. Bütün bunlar gayri resmi nitelikte ve, deyiş yerindeyse eğer, Rus Çarının kişisel inisiyatifinden kaynaklanma. İdeolojik bir mesele. Tam size göre, dostum!" diye bitirdi sözünü alaylı bir ifadeyle; "Leinsdorf bu konuda hiçbir şey bilmiyor!"

Daire Başkanı Tuzzi, bu haberi kendi resmi görev alanından almıştı. Habere inanıyordu, çünkü pasifizmi güzel bir kadının benliğine uyan, Diotima'nın Arnheim için yanıp tutuşmasını ve Arnheim'in vaktinin çoğunu Tuzzi'lerin evinde geçirmesini açıklayan bir akım sayıyordu. Kısa süre öncesine kadar, neredeyse kıskançlık hissedecek kıvama gelmişti. "Tinsel" eğilimleri ancak bir dereceye kadar muhtemel sayıyordu, fakat bu derecenin sınırının korunup korunmadığını anlamak için hile sayılabilecek araçlara başvurmaya kendisine yediremiyordu, bundan ötürü kendini karısına inanmaya zorlamıştı; fakat böyle bir tutum çerçevesinde erkekçe-örnek bir tavıra ilişkin duygunun kendini cinsel duygulardan daha güçlü şekilde belli etmesine rağmen, bu duygular yine de iç dünyasında, mesleği olan bir erkeğin hayatının görevlerini ihmal etmek istemediği takdirde karısını gözetim altında tutmaya asla vakit bulamayacağını ona ilk defa anlatmaya yetecek kadar kıskançlık uyandırmaktaydı. Gerçi Tuzzi kendi kendisine, bir makinistin lokomotifinde karısını bulundurmaya hakkı olmadığına göre, bir imparatorluğu yöneten bir erkeğin kıskanmaya ondan çok daha az hakkının olabileceğini telkin etmeye çalışıyordu, fakat böylece içinde kaldığı o soylu hiçbir şeyden haberi olmama durumu bu defa diplomasiye aykırı kaçıyor ve Tuzzi'nin mesleki açıdan kendine duyduğu güvenden bir şeyler çalıp götürüyordu. Bu nedenle, kendisini tedirgin eden her şey hiçbir zarara yol açmaksızın aydınlığa kavuşur gibi olduğunda, kendine olan güvenine büyük bir şükran duygusuyla yeniden kavuşmuş-

tu. Hatta şimdi, karısı henüz Arnheim'in insan yanından başka bir şey görmezken ve onun aslında Çarın bir adamı olduğunun farkında değilken, kendisinin Arnheim hakkındaki her şeyi bilmesini, karısının çektiği küçük bir ceza saymaya başlamıştı; Tuzzi, büyük bir keyifle yine eşinden bazı küçük açıklamalar yapmasını istedi ve eşi de bu görevi kibarca, ama sabırsızlıkla üstlendi; Tuzzi, yanıtlarından kendi sonuçlarını çıkartmayı istediği görünüşte zararsız bir dizi soru tasarlamıştı. Diotima'nın kocası olarak, "kuzene de bu konuda bir şeyler anlatmak isterdi; tam karısını güç duruma düşürmeksizin bunu nasıl yapabileceğini düşünürken, Kont Leinsdorf konuşmanın yönetimine tekrar el koydu. Odada oturakalmış tek kişi oydu, ve güçlükler birbirini izlediğinden bu yana onun iç dünyasında nelerin olup bittiğine kimseler dikkat etmemişti. Ancak savaşıma iradesini, görüldüğü kadarıyla toparlamıştı, Wallenstein sakalını bükerek, ağır ağır, fakat kararlı bir ifadeyle konuştu: "Bir şey yapılması şart!"

"Ekselansları bir karara mı vardılar?" diye soruldu kendisine.

"Aklıma bir şey gelmedi," diye karşılık verdi kont sadece; "ama buna rağmen bir şey yapılması şart!" İradesi yerine getirilmeden yerinden oynamayacak bir adam gibi oturmaktaydı.

Bu halinden kaynaklanan bir güç vardı, bu yüzden herkes, bir şeyler bulmaya yönelik içi boş çabanın, kumbarada kaybolup gitmiş olan ve bütün sallamalara rağmen delikten dışarı çıkmak istemeyen bir madeni para gibi içinde çalkalandığını hissetti.

Arnheim şöyle dedi: "insan kendini böyle olaylara göre yönlendirmemeli!"

Leinsdorf yanıt vermedi.

Paralel-Eyleme bir içerik kazandırabileceği düşünülmüş olan tekliflerin bütün tarihi tekrar ele alındı.

Kont Leinsdorf buna, her defasında farklı bir konum alan ve hep aynı yolu katetmek zorunda olan bir saat sarkacı gibi yanıt verdi: "Kiliseyle ilgili kaygılar buna izin vermez. Masonlarla ilgili kaygılar buna izin vermez. Merkezi Mimarlar Derneği buna karşı çıktı. Maliye Bakanlığının bu duruma ilişkin kaygıları var." Konuşma böyle aynı minval üzere, bir sona ulaşılmaksızın devam edip gitti.

Sohbete katılmamış olan Ulrich, kendini sanki orada konuşmakta olan beş kişi daha biraz önce duyularını aylardır esir almış

akışkan bir bulanıklıktan kristalize edilmişler gibi hissetmekteydi. Diotima'ya, insanın gerçekdışılığı zaptetmesi gerektiğini, veya bir başka zaman, gerçekliğin lağvedilmesi gerektiğini söylemiş olması, ne anlama geliyordu? İşte şimdi Diotima burada oturmaktaydı, hafızasında böyle cümleler vardı ve herhalde Ulrich hakkında bin türlü şey düşünüyor olabilirdi. Peki ya Diotima'ya insanın kitap sayfalarındaki bir figür gibi yaşaması gerektiğini söylemeyi nereden çıkarmıştı? Ulrich, Diotima'nın bunu çoktan Arnheim'a anlatmış olacağını tahmin ediyordu!

Fakat tahmin ettiği bir başka şey de, kendisinin de herkes gibi saatin kaç olduğunu veya bir şemsiyenin fiyatını bildiğiydi! Ama buna rağmen o anda bakış açısı kendisi ile ötekiler arasında, her iki tarafa da eşit uzaklıkta ise eğer, bu durum bulanık ve dağınık bir bilinç durumunun beraberinde getirebileceği bir şaşkınlık şeklinde değildi; tam tersine, şimdi tekrar daha önce Bonadea'nın yanındayken hayatına girdiğini algılamış olduğu aydınlığı hissetmekteydi. Daha uzun sayılamayacak bir zaman önce, sonbaharda, Tuzzi'lerle gittiği at yarışlarını hatırladı; yarışlarda bahislerden kaynaklanan büyük miktarda kayıpların yol açtığı bir olay meydana gelmişti ve sakın seyirci kitleleri bir anda sele dönüşüp yarış alanına akmış, yalnızca önüne geleni yıkmakla kalmayıp vezneleri de yağmalamış, ancak ondan sonra polisin müdahalesi ile geri çekilip, tekrar zararsız ve alışlagelmiş bir eğlenceye katılmak isteyen bir insan topluluğuna dönüşmüştü. Böyle olaylar göz önünde tutulduğunda, hayatın muhtemelen uzanabileceği veya asla uzanamayacağı benzetmeleri ve bulanık sınır noktalarını düşünmek gülünçtü. Ulrich, hayatın kaba saba ve sıkıntılarla dolu bir durum olduğunu tam olarak anladığını hissetmekteydi, bu durumda insan, zaten bugün ile yeterince uğraşmak zorunda olduğundan, yarını fazla düşünmemeliydi. İnsanların dünyasının sallantıda olmadığı, fakat her düzensizlikte tamamen parçalanacağından korkmak zorunda olduğu için, en yoğun ölçüde sapaşık olma ihtiyacını duyduğu nasıl görmezlikten gelinebilirdi? Bundan daha da öte, iyi bir gözlemci, sıkıntılardan, güdülerden ve düşüncelerden oluşan, düşünceleri olsa olsa kendini haklı çıkartmak için kötüye kullanan veya onlardan kışkırtıcı araçlar olarak yararlanan bu hayat karışımının düşünceler üzerinde şekillendirici ve onları bağlayıcı etki yarattığını, böylece de onların

doğal hareketliliklerinin ve sınırlanmışlıklarının kaynağını oluşturduğunu nasıl fark edemezdi? Şarap, elbette üzümlerden çıkarılır, ancak çıplak toprakları ve ölmüş ahşaptan yapılma, parıltılarla göz alabildiğince yayılmış bağlar, şarapla dolu bir havuzdan ne kadar güzeldir! "Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, kâinat" diye düşündü Ulrich "bir teorinin aşkına değil, fakat-" kaba güçten doğmuştur demek istedi, ama tam o sırada beklediğinden çok farklı bir kelime araya giriverdi, ve düşüncesi şöyle noktalandı: "fakat kaba güçten ve aşktan doğmuştur, ve bu ikisi arasındaki alışlagelmiş bağlantı yanlıştır!"

O anda kaba güç ve aşk, Ulrich için tekrar çok sıradan kavramlar olmaktan çıkmıştı. Kötü ve sert olana yönelik eğilim niteliğiyle sahip bulunduğu her şey,"kaba güç kelimesinde odaklanmıştı, bu kelime inançtan yoksun, nesnel ve uyanık olan her tavrın açığa çıktığı yer anlamına geliyordu; çünkü soğuk ve katı bir tür zorbalık, Ulrich'in mesleki eğilimlerine de yansımıştı ve belki de içinde hiçbir acımasızlık duymaksızın matematikçi olmayı seçtiği söylemezdi. Bu, bir ağacın gövdeyi saklayan sarmaşıkları gibi bir bağlam oluşturmaktaydı. Ve insan aşktan sadece alışlagelmiş anlamda söz etmediğinde, bu kelimeyi ağzına aldığı anda vücudun atomlarına varıncaya kadar aşk yoksulluğu durumundan farklı bir durumun özlemini çektiğinde; veya hiçbir niteliğin kendisinde bulunmadığı gibi, her niteliğin de kendisinde bulunduğunu hissettiğinde; ya da kendisi gibi birinin yaratılmasının tek nedeninin, hayatın -onun şimdi ve burada'lığına ilişkin bir hayal ile tıka basa dolu olarak ve fakat son tahlilde çok belirsiz, hatta gerçek dışı bir durum niteliğiyle!- gerçekliği oluşturan birkaç düzine pasta kalıbının içine akması olduğu gibi bir izlenim edindiğinde; veya içlerinde dönüp durduğumuz bütün çemberlerin bir parçasının eksik olması gibi; kurduğumuz sistemlerden hiçbirinin huzur denilen şeyin sırrına sahip bulunmaması gibi: Evet, bütün bunlar da, ne kadar farklı gözükürlerse gözüksünler, bir ağacın gövdeyi her yöne karşı saklayan dalları gibi bir bağlam oluştururlar.

Ulrich'in hayatı, bu iki ağaca ayrılmış olarak serpilmekteydi. Bu hayatın ne zaman katı bir şekilde dal budak salmış ağacın damgasını taşımaya başlamış olduğunu söyleyemiyordu, fakat bu, erken bir zamanda olmuştu, çünkü erken döneminin henüz olgunluktan

uzak Napoléonvari planları bile, hayatı çabaları ve misyonu açısından bir görev sayan yetişkin erkeğe atıfta bulunmuştu. Hayata karşı bir saldırı ve o hayat üzerinde egemenlik kurma anlamını taşıyan bu yönelim, kendini ister bir reddediş, ister yeni düzene yönelik değişken bir çaba, ister vücudun mantıki, ahlâki veya sadece atletik hazırlanma talebi niteliğiyle sergilemiş olsun, kendini her zaman belli etmişti. Ve Ulrich'in zamanın akışı içersinde denemecilik, olasılık duygusu, kılı kırk yaran kesinlik yerine fantastik kesinlik diye adlandırmış olduğu her şey, insanın tarihi icat etmek zorunda olduğu, dünya tarihi yerine düşünceleri yaşaması gerektiği, hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemeyi ele geçirip, sonunda belki de sanki insan değilmiş, sadece bir kitapta bulunan ve önemsiz her şeyin, geriye kalanlar sihirli bir şekilde bütünleşsin diye kendisinden törpülediği bir figürmüş gibi yaşamakla yükümlü olduğu türünde talepler - düşüncelerinin içinde şekillendiği, alışılmamış ölçüde uç noktalara kayışları yüzünden gerçekliğe düşman bütün bu kalıpların ortak yanı, gerçeği acımasızlığı açık bir tutkuyla etkilemek istemeleriydi.

Resminde hayatının kendini sergilediği öteki ağaçtaki bağlamların tespit edilebilmesi ise, daha bir gölgeli ve rüya gibi olmalarından dolayı, daha zordu. Sebep, çocuksu bir ilişkiye, güvene ve kendini verişe dair bir ilk hatırlama olabilirdi; bu hatıra, bir zamanlar sadece bir saksıyı doldurabilen ve içinde yoksul bir ahlâkın filizlenebildiği şeyi sanki engin yeryüzünün kendisi gibi yaşamış olmanın sezgisi içersinde hayatını devam ettirmişti. Binbaşının karısıyla geçen o biraz gülünç olay, hiç şüphesiz tam anlamıyla yetişkinleşmeye yönelik tek denemeydi; bu deneme, Ulrich'in benliğinin gölgede kalan yumuşak yüzünde gelişmişti ve aynı zamanda daha sonra hiç son bulmayacak bir gerilemenin başlangıcını işaretliyordu. O zamandan beri ağacın yaprakları ve dalları, yüzeyde sürüklenip durmaktaydı, ancak ağacın kendisi kaybolmuş olarak kalmıştı ve hâlâ mevcut olduğunu ancak böyle işaretler aracılığıyla belli ediyordu. Benliğinin bu eylemsiz yarısı, belki de en açık şekilde eylemli olan ve her zaman gerekeni yapan, onun üstüne de gölgesini yayan öteki yarının sadece geçici nitelikteki yararlılığına yönelik, elinde olmaksızın duyduğu inancın damgasını taşımaktaydı. Ulrich, sonunda her girişiminden -bundan hem bedensel, hem de

tinsel tutkuları anlamak gerekiyordu— ötürü kendini gereken noktalara varamayan hazırlıkların tutsağı gibi hissetmeye başlamıştı, ve yılların akışıyla birlikte bundan ötürü hayatına ilişkin gereklilik duygusu, tıpkı bir lambanın yağının tükenişi gibi, bitmişti. Gelişmesi, görüldüğü kadarıyla, biri gün ışığında uzanıp giden, ötekisi ise karanlığa hapsolmuş iki yörüngeye ayrılmıştı, ve ona uzun süredir ve belki de gereğinden çok baskı yapan bir ahlâki durgunluğun kuşatması, ancak bu yörüngeleri birleştirmeyi asla başaramamış olmasından kaynaklanabilirdi.

Bu yörüngeler arasındaki bağlantının imkânsızlığını son olarak edebiyat ile gerçeklik, mesel ile hakikat arasındaki gerilimli ilişkide teşhis etmiş olduğunu hatırlayan Ulrich, şimdi ansızın bütün bunların, yalnızca son zamanlarda en uygunsuz kişilerle yapmış olduğu ve hedeften yoksun yollar gibi birbirine karışmış konuşmalardan birinden rastlantı sonucu kaynaklanan bir ilhamdan çok daha öte bir anlam taşıdığının farkına varmıştı. Çünkü mesel ve netlik tarzındaki bu iki temel davranış biçimi, insanlık tarihi boyunca birbirinden ayırt edilebilmekteydi. Netlik, uyanık düşünce- nin ve eylemin yasasıdır; bu yasa, mantığın zorunlu bir çıkarımında olduğu kadar, kurbanını adım adım önünde sürüyen bir şantajcının beyinde de egemendir ve hayatın, koşullar net bir biçimde şekillendirilmediği takdirde yıkıma sürükleyebilecek olmazsa olmazlarından kaynaklanır. Buna karşılık mesel, rüyada egemen olan düşüncelerin birleşimidir; ruhun, sanat ve din alanındaki sezgiler arasında mevcut bulunan hısımlığı karşılayan, kaygan mantığıdır; fakat aynı zamanda da sıradan eğilim ve karşıt oluş, uzlaşma ve ret, hayranlık, tâbi olma, liderlik, taklit ve taklidin karşıtı durumlar adına hayatta ne varsa, yani insanın kendi kendisiyle ve doğayla kurduğu, henüz salt nesnel nitelik taşımayan ve belki de asla taşımayacak olan bütün ilişkiler, mesellerin dışında başkaca bir araçla kavranamaz. Daha yüksek düzeyde bir insanlık diye adlandırılan şey de hiç kuşkusuz hayatın iki büyük yarısı olan mesel ile hakikati birleştirip birbiri içersinde eritmeye yönelik bir denemeden başkaca bir şey değildir; bunun gerçekleştirilebilmesi için bu iki yarı, önce dikkatle birbirinden ayrılır. Ancak insan bir defa bir mesel aracılığıyla belki de hakikat olabilecek her şeyi sadece köpük olandan ayırmayı başardı mı, o zaman normal olarak bir parça hakikat ka-

zanmış ve meselin bütün değerini yıkmış demektir; işte bundan ötürü burada sözü edilen ayırma, tinsel gelişme çerçevesinde kaçınılmaz olmuş olabilir, fakat bu ayırmanın, bir maddenin kaynatılarak koyulaştırılması ve bu süreç sırasında özünde yatan güçlerin ve ruhların uçup gitmesi gibi bir etkisi vardır. Bugün insan, bazen ahlâki hayatın kavramlarının ve kurallarının sadece çevresi insanlık adı takılmış, dayanılmaz mutfak kokularıyla sarılı sinsi meseller olduğu izlenimini geri çevirebiliyor, ve burada konudan biraz uzağa düşmeye izin varsa eğer, o uzağa düşme de şu olabilir: Netlikten uzak bir şekilde her şeyin üzerine yayılmış olan bu izlenim, şimdiki zamanın dürüstçe sıradan olana karşı duyduğu hayranlık diye dile getirdiği şeyin de nedeniydi. Çünkü insanlar bugün zayıflıktan çok, hayatın üstesinden gelecek bir erkeğin yalan da söyleyebilmek zorunda olduğu inancından dolayı yalan söylemekte. İnsan zorbalıyor, çünkü uzun ve sonuçsuz konuşmaların ardından zorbalığın taşıdığı netlik, bir kurtuluş etkisi yaratıyor, insanlar gruplar halinde birleşiyorlar, çünkü itaatkârlık, insanın uzun zamandır kendi inancından ötürü yapamadığını yapmasına izin veriyor, ve bu gruplar arasındaki düşmanlık, insana kan davasının o hiçbir zaman durmayan karşılıklılığını armağan ediyor, oysa sevgi çok kısa zamanda uykuya dönüşebiliyor. Bu durum, insanların iyi mi yoksa kötü mü oldukları sorusundan çok daha ileri ölçüde, yükseklik ve alçaklık arasındaki bağlantıyı kaybetmiş olmalarıyla ilgili. Ve bugün tine karşı duyulan kuşkunun büründüğü abartılı tinsel süsler de bu parçalanmışlığın yalnızca bir başka ve çelişkili sonucu. Dünya görüşünün, örneğin politika gibi, o görüşle ancak pek az bağdaşabilen çabalarla birleştirilmesi; her bakış açısını hemen bir görüşe dönüştürmeye ve her görüşü bir bakış açısı saymaya yönelik o yaygın bağımlılık; her kesimden gelme işgüzarların, kendilerine ulaşan her bilgiyi, bir aynalar galerisindeymişçesine, çepeçevre yansıtma ihtiyaçları: bütün bu alışlagelmiş olaylar, aslında taşımak istedikleri anlama, yani insanlığa ulaşma çabası anlamına değil, fakat bunun ortadan kalkması anlamına geliyor. Sonra bir bütün olarak bakıldığında, bütün insani ilişkilerin, içlerinde aslında yanlış oturan ruhtan bütünüyle yeniden arındırılması gerektiği gibi bir izlenim doğuyor; ve Ulrich bunu düşündüğü anda, eğer hayatının bir anlamı varsa, o anlamın ancak insanlığın iki temel alanının

kendilerini içersinde birbirlerinden ayrılmış olarak sergiledikleri ve etki bakımından birbirlerinin karşısı niteliğini taşıdıkları bir anlamdan başkası olamayacağını hissetmişti. Görüldüğü kadarıyla böyle insanlar bugün doğmaktalar, ama yalnız kalıyorlar, ve Ulrich, birbirinden ayrı düşmüş olanları yalnız başına tekrar bir araya getirebilecek durumda değildi. Düşünce deneylerinin değeri konusunda kendini herhangi bir yanılsamaya kaptırmıyordu; gerçi bu deneyler bir düşünceyi ötekine eklerken hiçbir zaman neden-sonuç bağlantısının dışına çıkmıyordu, fakat durum sanki bir seyyar merdivenin ötekinin üstüne konulması gibiydi, bu kulenin ucu sonunda doğal hayattan çok uzak bir yükseklikte yalpa vurmaya başlıyordu. Ulrich, buna karşı derin bir hoşnutsuzluk duyuyordu.

Ve belki de bu nedenden ötürü, birdenbire Tuzzi ye baktı. Tuzzi, konuşmaktaydı. Ulrich, sanki kulağı sabahın ilk seslerini algı-lıyormuşçasına, onun şöyle dediğini duydu: "Sizin dediğiniz gibi, bugün büyük insani ve sanatsal edimlerin mevcut bulunmadıkları konusunda bir yargıya varabilecek durumda değilim; ama bir tek iddiada bulunabilirim ki, o da dış politikanın başka hiçbir yerde bizdeki kadar güç olmadığıdır. Fransızların politikası, jübile yılı boyunca da rövanş ve kolonilerdeki topraklar düşünceleri tarafından yönlendirilecek; ingilizlerin politikalarında, hani davranışla-rına takılan ad gibi, dünyanın satranç tahtasında damaya özgü dü-şünceler tarafından şekillendirilecek; ve nihayet Almanlarınki, her zaman açık bir şekilde dile getirmeseler de, güneşteki yerleri diye adlandırdıkları düşünce tarafından belirlenecek - bütün bunlar, bir ölçüde önceden tahmin edilebilir durumlar: Fakat bizim yaşlı monarşimizin ihtiyaçları yok, bu nedenle de o noktaya kadar han-gi görüşler için zorlanabileceğimizi kimse önceden kestiremiyor!" Görüldüğü kadarıyla Tuzzi, frenlemek ve uyarmak istiyordu. Her-hangi bir ironik amacı yok gibiydi; ironi aroması, sadece Tuzzi'nin dünyevi ihtiyaçsızlığın büyük bir tehlike olduğuna ilişkin inancını dile getirmek için kuru bir kabuk içersinde sergilediği naif taraf-sızlıktan kaynaklanmaktaydı. Ulrich, sanki bir kahve tanesini ısır-mışçasına kendini canlanmış hissediyordu. Fakat bu arada Tuzzi, uyarma amacı bağlamında daha da katılaşmıştı ve konuşmasının son bölümündeydi. "Bugün kim, büyük politik düşünceleri gerçek-leştirme cesaretini kendinde bulabilir?" diye sordu "Böyle birinin

bir miktar suçluluk, bir miktar da müflis yanının bulunması gere-kir! Herhalde sizin istediğiniz bu değil! Diplomasinin amacı, konserve haline getirmektir."

"Konserve haline getirmek savaşa yol açar" diye karşılık verdi Arnheim.

"Olabilir" dedi Tuzzi. "Büyük bir ihtimalle insanın yapabilece-ği tek şey, savaşa gireceği anı doğru seçmektir! ikinci Alexander'in hikâyesini hatırlıyor musunuz? Babası Nikolay, bir despottu, ama eceliyle öldü; buna karşılık Alexander ise yüce gönüllü bir çardı ve icraatına hemen liberal reformlarla başladı; sonuç, Rus liberalizmi-nin Rus radikalizmine dönüşmesi ve Alexander'in de üç başarısız suikast girişiminin ardından bir dördüncüye kurban gitmesi oldu."

Ulrich, Diotima'ya baktı. Kadın yerinde doğrulmuş, dikkatli, ciddi, canlı bir ifadeyle oturuyor ve kocasının söylediklerini destek-liyordu: "Bu doğru. Bizim çabalarımızdaki tinsel radikalizm, ben-de de şu izlenimi yarattı: Elini verirsən, kolunu da kaptırırsın."

Tuzzi gülümsedi; kendini sanki Arnheim'a karşı küçük bir za-fer kazanmış gibi hissediyordu.

Arnheim ise hareketsiz oturmaktaydı, dudakları, yeni açıl-makta olan bir gonca gibi soluklanarak aralanmıştı. Diotima, etten yapılma, kendi içine kapanık bir kule gibi, derin bir vadinin üzerin-den ona doğru bakmaktaydı.

General, kemik çerçevesi göz lüğünü temizledi.

Ulrich, yavaş yavaş konuştu: "Bütün bunlar, kendilerini haya-tın anlamını yeniden oluşturma misyonu ile yükümlü hissedenlerin hepsinin ortak bir yanlarının bulunmasından kaynaklanıyor; sade-ce kişisel görüşlere değil, fakat hakikatlere de ulaşılabilceği o nok-tada düşünmeyi aşağı görüyorlar; buna karşılık kişisel görüşlerin tükenmezliğinin önem kazandığı noktada da acele kavramlara ve yarım hakikatlere sarılıyorlar!"

Buna kimse yanıt vermedi. Ayrıca neden versindi ki? Böylece söylenenler, sadece kelimelerdi. Gerçek olgu ise, altı kişi birlikte bir odada oturmaları ve önemli bir görüşme yapıyor olmalarıydı; bu arada ne konuşurlarsa konuşsunlar, hatta aynı zamanda ne konuş-mazlarsa konuşmasınlar, duygu, sezgi ve olasılık da bu gerçek ol-gunun içersinde, onunla eşit düzeyde bulunmaksızın, kapalıydı, bu kapalı kalmışlık durumu, hemen şimdi önemli bir belgenin altına

imzasını atmakta olan, giyinik birinin vücudundaki karaciğerin ve midenin karanlık hareketleri gibiydi. Ve bu hiyerarşinin zedelenmesine izin yoktu; gerçeğin özü, işte buradaydı!

Ulrich'in eski dostu Stumm, şimdi gözlüğünü parlatmayı tamamlamıştı, gözlüğü taktı ve Ulrich'e baktı.

Ulrich, bütün bu insanlarla hep oynamış olduğuna inanmasına rağmen, kendini onların arasında ansızın fazlasıyla terk edilmiş gibi hissetti. Haftalarca ya da aylarca önce de bu andakine benzer bir şey hissetmiş olduğunu hatırlar gibiydi: Yaradılış'ın ayın ayak bastığı, taşlaşmış yüzeyinde azat ettiği küçük bir solugun direnişi gibi bir şey; ve Ulrich, sanki hayatının bütün önemli anlarına bu türden bir şaşkınlık ve yalnızlık izleniminin eşlik etmiş olduğunu görür gibiydi. Ama bu defa kendisini aynı durumda rahatsız eden, korku muydu yoksa? içindeki duygu konusunda netliğe ulaşamıyordu; bu duygunun ona tahminen söylediği şey, o güne kadar hayatta gerçek anlamda asla karar vermemiş olduğu, fakat pek yakın bir zamanda bunu yapmak zorunda kalacağıydı, ama Ulrich bunu uygun kelimelerin kalıbında düşünmüyor, tedirginliğinin içinde sadece hissediyordu, sanki bir şey, onu aralarında oturduğu bu insanlardan koparıp almak ister gibiydi, ve onları hiç umursamamasına rağmen, iradesi ansızın bütün kollarıyla ve bacaklarıyla buna karşı koydu!

Araya giren suskunluk nedeniyle gerçek anlamda bir politikacının görevlerini hatırlamış olan Kont Leinsdorf, uyarırcasına konuştu: "Peki ne olacak? Eylemimizin karşısına çıkan tehlikeleri önleyebilmek için, en azından geçici olarak önemli bir adım atmak zorundayız!"

Bunun üzerine Ulrich, saçma bir girişimde bulundu. "Ekselansları," dedi "Paralel-Eylem için yerine getirilmesi gereken tek bir görev var: Tinsel bir genel envanterin ilk adımlarını atmak! Tahminen, eğer Mahşer Günü 1918'e rastlasaydı, bu nedenle eski tinin hesabı kapanıp daha yüce olan bir yenisinin başlaması gerekseydi, ne gerekli ise, onu yapmak zorundayız. Majesteleri adına bir Dünyevi Kesinlik ve Ruh Genel Sekreterliği kurun; öteki bütün görevler bu yapılmazdan önce yerine getirilemez, ya da onlar sadece görünüşte görevdir!" Ve Ulrich, kendi içine kapandığı dakikalarda kafasını meşgul etmiş olan şeylerden bazılarını da buna ekledi.

Böyle konuştuğu sırada, hayretten herkesin sadece gözlerinin yuvalarından fırlamakla kalmadığını, fakat vücutlarının üst kı-sımlarının da oturdukları yerlerden havalandığını görür gibi oldu; ev sahibinin ardından onun da bir anekdot aktarması beklenmişti, ama beklenen fıkra gelmeyince, Ulrich aptalca oyununu biraz hakaret görmüşçesine seyretmekte olan çarpık kulelerin arasında oturan küçük bir çocuk gibi kalakalmıştı. Sadece Kont Leinsdorfun yüzünde dostça bir ifade vardı. "Bu çok uygun," diye düşüncesini belirtti hayretle "ama bizim görevimiz, elimize hakiki bir şeyler geçene kadar sadece imalarla yetinmemek, mülkiyet ile eğitim ise bu bağlamda bizleri tam anlamıyla ortada bıraktı!"

Arnheim, bu soylu beyi Ulrich'in şakalarına kanmaktan korumak gerektiğine inanıyordu. "Dostumuz belli bir düşüncenin etkisinden kurtulamıyor" diye açıkladı; "tıpkı sentetik kauçuk veya sentetik kükürt üretimi gibi, hayatın da sentetik bir şekilde üretilebileceğine inanıyor, insanın tinsel dünyası ise" -düşünülebilecek en kusursuz şövalye gülümsemesiyle Ulriche döndü— "ne yazık ki sınırlıdır ve bu dünyanın hayat şekilleri laboratuvarındaki kobay fareler gibi üretilemez, fakat büyük bir hububat tarlası, en fazla birkaç fare familyasını yaşatmaya yeter!" Bu cüretkâr karşılaştırmadan dolayı ötekilerden özür diledi, fakat memnundu, çünkü bu karşılaştırmaların hem Kont Leinsdorfa uygun düşen, ziraatı ve toprak soyluluğunu çağrıştıran bir yanı vardı, hem de uygulanması bağlamında gerekli sorumluluğu da içeren düşünce ile içermeyen düşünce arasındaki farkı canlı bir biçimde dile getiriyordu.

Fakat Ekselansları, öfkeyle başını salladı. "Sayın Doktoru çok iyi anlıyorum" dedi. "Eskiden insanlar, hazır buldukları koşullara uyum sağlardı, ve bu, kendilerini de bulmaları bağlamında güvenilir bir tavidir; fakat bugün, her şeyin zeminden ve topraktan eriyip gittiği bu çalkantı döneminde, deyiş yerindeyse eğer, ruhun üretiminde de zanaat geleneğinin yerine fabrikanın mantığını geçirmek gerekiyor." Bu, Ekselanslarının aklına kimi zaman şaşırtıcı şekilde gelen yanıtlardan biriydi; çünkü kendisi bunu söylemesinden önceki bütün o zaman boyunca Ulrich'e sadece ne yapacağını şaşırmış bir ifadeyle bakakalmıştı.

"Fakat sayın Doktorun bütün bu anlattıklarının uygulanması tamamen imkânsız!" dedi Arnheim vurgulu bir ifadeyle.

"Peki ama, neden tamamen imkânsız olsun?" diye karşılık verdi Kont Leinsdorf kısaca ve kavgaya hazır vaziyette.

Diotima araya girdi. "Ama Ekselansları," dedi, sanki ondan aslında dile getirilmek istenmeyen bir şeyi, yani aklını başına toplamayı rica edercesine, "kuzenimin söylediği her şeyi zaten çoktan denemiştik! O zaman bugün yaptığımız türden kapsamlı ve yorucu görüşmelerin başka nasıl olması beklenebilirdi ki!" "Öyle mi?" diye yanıt verdi sinirli bir sesle Ekselansları. "Ve ben, bu akıllı beylerden hiçbir şey çıkmayacağını zaten daha en başta düşünmüştüm! Şu psikanaliz, izafiyet teorisi ve daha bunun gibi bir sürü şey, aslında ukalalıktan başka bir şey değil! Herkes, dünyayı farklı bir şekilde düzenlemek peşinde! Size şunu söylemek isterim ki, sayın Doktor kendini belki tam olarak ifade edemedi, fakat aslında tamamen haklı! Yeni bir zaman daha henüz tam olarak başlamamışken, Yeni diye nitelendirilen bir şeyler yapıyor, ama ortaya hiçbir zaman akıllı başında bir şeyler çıkmıyor!" Paralel-Eylemin başarısız gidişatının yarattığı sinirlilik atmosferi delinmişti. Kont Leinsdorf şimdi sakallını karıştırmak yerine, farkına varmaksızın ellerinin başparmaklarını birbirine dolamaktaydı. Belki Arnheim'a yönelik hoşnutsuzluk da delinmişti. Çünkü Ulrich ruhtan söz etmeye başladığında, Kont Leinsdorf çok şaşkındı, oysa daha sonra duyduklarından çok memnun kalmıştı. "Arnheim gibilerinin ruhtan bunca söz etmeleri de saçmalığın daniskası," diye düşünmüştü "çünkü buna gerek yok; din, bunun için var zaten." Fakat Arnheim'ın rengi de dudaklarına kadar solmuştu. Kont Leinsdorf, şimdi onunla konuştuğu tonda o zamana kadar sadece Generale hitap etmişti. Arnheim, buna katlanabilecek biri değildi! Ancak Ekselanslarının Ulrich'ten yana çıkarmadaki kararlılığından elinde olmaksızın etkilenmişti ve kendisinin Ulrich'e yönelik acı verici duygularını şimdi yeniden uyandırmaktaydı. Ulrich ile daha önce konuşmak istemiş, ama bunun için herkesin önünde gerçekleşen bu çarpışmaya kadar fırsat bulamamış olması, kafasını karıştırmaktaydı; ve işte tam da bu nedenden dolayı bir kenara bırakıverdiği Kont Leinsdorf'a dönecek yerde, herkesin onda görmeye alışkın olmadığı bedensel bir heyecanla Ulrich'e hitap etmişti. "Siz kendiniz, bu söylediklerinizin hepsine inanıyor musunuz?!" diye sordu sert ve nezaketin bütün gereklerini atlayan bir ifadeyle. "Onların uygulanabilirliğine inanıyor musunuz? Sa-

dece 'karşılaştırmanın' yasalarına göre yaşanabileceği düşüncesinde misiniz gerçekten? O halde, şimdi Ekselansları sizi tamamen serbest bıraksaydı eğer, ne yapardınız?! Söyleyin lütfen, sizden bunu ısrarla rica ediyorum!"

Zor bir andı. Diotima'nın aklına tuhaf bir şekilde birkaç gün önce gazetede okumuş olduğu bir hikâye geldi. Bir kadın, yaşlı kocasını öldürmesi için sevgilisine fırsat hazırladığından dolayı korkunç bir cezaya çarptırılmıştı; kocası, yıllardır evliliği artık "icra" etmiyor ve ayrılmaya da razı olmuyordu. Bu olay, neredeyse tıbbi diye nitelendirilebilecek bedenselliği ve buna karşıt olan belli bir çekiciliği ile Diotima'nın dikkatini uyandırmıştı; mevcut koşullardan anlaşıldığı kadarıyla suçlanan, kendi kendilerine yardım edebilme imkânları kısıtlı olan taraflardan hiçbiri değildi; böyle durumlara yol açan ve doğaya aykırı kaçan herhangi bir yasa suçlanmaktaydı. Diotima, neden özellikle şimdi bunları düşünmek zorunda kaldığını anlayamıyordu. Fakat aynı zamanda da Ulrich'in kendisine son günlerde çok fazla "sallantıda ve boşlukta" bulunan şeyden söz etmiş olduğunu da düşünüyordu ve Ulrich, bu söylediklerini hemen herhangi bir utanmazlıkla da ilişkilendirmiş olduğu için öfke duyuyordu. Ve ayrıcalıklı insanlarda ruhun o sıradan kendi gerçekliğinin dışına çıkabildiğinden söz etmiş olan da kendisiydi, bu nedenle Diotima'ya, sanki kuzeni de onun gibi kendinden emin olmaktan uzakmış ve hatta belki de onun kadar tutkuluymuş gibi geliyordu. Bütün bunlar gerek kafasında gerekse göğsünde, yani Kont Leinsdorfun dostluğunun o terkedilmiş merkezinde o anda mahkûm olmuş kadının hikâyesiyle öylesine iç içe geçmiş vaziyeteydi ki, Diotima dudakları açık, öylece oturmaktaydı ve içinde, Arnheim ile Ulrich başıboş bırakıldıkları takdirde korkunç bir şey olacağı, fakat belki de asıl serbest bırakılmadıkları ve kendilerine dışarıdan müdahale edildiği takdirde korkunç bir şeyin olacağı gibi bir duygu vardı.

Ulrich ise, Arnheim ona saldırı yöneltirken, Daire Başkanı Tuzzi'ye bakmıştı. Tuzzi, yüzünün kahverengi kırışıkları arasında neşeli bir merak ifadesini ancak güçlükle saklayabiliyordu. Şimdi evinde olup bitenlerin, kendi çelişkileri yüzünden patlama noktasına yaklaştıklarını düşünmekteydi. Ulrich'i de anlayışla karşılamıyordu; bu insanın söyledikleri, onun tabiatına bütünüyle aykırı

düşmekteydi, çünkü Tuzzi, bir erkeğin her zaman duygulardan ve düşüncelerden değil, fakat iradesinden kaynaklandığına inanıyor-
du, ve hele bu türden karşılaştırmalar aracılığıyla böylesine saçma konuşmayı neredeyse ahlâk dışı saymaktaydı. Belki de Ulrich bu durumu biraz olsun sezmekteydi, çünkü aklına Tuzzi'ye bir defasında hayatının izin yılının bir sonuç alamadan geçip gitmesi durumunda kendini öldüreceğini bildirdiği gelmişti; gerçi bunu tam olarak bu kelimelerle söylememiştir ama, yine de yeterince tedirgin edici bir açıklıkla dile getirmişti, ve kendini utanmış hissediyordu. Ve bir defa daha, bir kararın yakın olduğuna ilişkin, gerekçesini tam olarak kestiremediği o izlenime kapılmıştı. O an Gerda Fischel'i hatırladı ve kızın ona gelip son konuşmayı devam ettirebileceği tehlikesinin farkına vardı. Şu nokta, kafasında ansızın açıklığa kavuşmuştu: Kendisinin sadece bir oyun oynamış olmasına rağmen, ikisi birlikte kelimelerin en son sınırına varmışlardı ve o noktadan sonra artık tek bir adım kalıyordu: Kızın boşlukta dalgalanmakta olan isteklerine sevgi dolu olarak karşılık vermek, kemeri çıkartmak ve "ikinci dalgalanma'nın üzerine çıkmak. Fakat bu, delice bir şeydi, ve Ulrich, Gerda ile işi bu derece ilerletmenin kendisi için her zaman imkânsız olacağına, onunla sadece kendini yanında emniyette hissettiğinden ilgilenmiş olduğuna inanıyordu. Kendini soğukkanlı, sinirli bir maneviyat yüksekliği denilebilecek, kendine özgü bir durum içersinde bulan Ulrich, bu durum içersindeyken Arnheim'in heyecanlı yüzünü gördü, onun kendisine yönelttiği "gerçeklik duygusuna sahip bulunmadığı ve "özür dilerim ama, böylesine katı 'ya o — ya o' söylemleri adeta çocukça kaçıyor"la dile getirdiği suçlamaları kavradı, fakat bunlara yanıt verme ihtiyacını bütünüyle kaybetmiş olduğunun bilincine vardı. Saatine baktı, yatıştırmak isteyen bir ifadeyle gülümsedi, ve vaktin artık çok geç olduğunu, ayrıca yanıt vermek için de artık çok geç olduğunu belirtti.

Böylece ötekilerle ilk defa olarak yeniden bağlantı kurmuş oluyordu. Hatta Daire Başkanı Tuzzi ayağa bile kalktı ve herhangi bir şey yaparak, bu nezaketsizliği üstünkörü maskeleydi. Bu arada Kont Leinsdorf da sakinleşmişti; eğer Ulrich "Prusyalı'yı haklayabilmiş olsaydı, buna sevinecekti, fakat böyle bir şey olmadığına göre, şimdiki halinden de memnundu. "Eğer birisi başka birinin

hoşuna gidiyorsa, hoşuna gitmiş demektir, bu kadar!" diye düşündü. "Ötekiler istedikleri kadar aklı başında konuşsunlar!" Ve Ulrich'in o anda hiç de esprili görünmeyen yüz ifadesine bakarken, Arnheim'a ve onun "bütünün sırrına serinkanlı, ama bilinçsiz bir yaklaşımla, konuşmayı toparlamak istercesine şöyle dedi: "İnsanın içinden neredeyse, hoş ve sevimli bir insanın asla bütünüyle aptalca bir şey yapamayacağını veya söyleyemeyeceğini belirtmek geliyor!"

Herkes acele toparlandı. General, kemik çerçeveli gözlüğünü, üstündeki resmi üniforma ceketinin ceplerine yerleştirebilmek için bir süre boşuna çaba harcadıktan sonra, pantolonunun revolver cebine soktu, çünkü bu sivil bilgelik aleti için henüz uygun bir yer bulamamıştı. "İşte buna silâhlı düşünce barışı denir!" dedi bu arada herkesin çabuk toparlanmasına imada bulunarak, bu arada Tuzzi'ye de bir yaramazlık arkadaşı ifadesiyle ve neşeyle bakarak.

Sadece Kont Leinsdorf, oradan ayrılmaya can atanları bir defa daha görevini bilir biri gibi durdurdu. "Pekâlâ, sonunda ne gibi bir karara vardık?" diye sordu, ve kimse bir yanıt bulamayınca, sakinleştirmek istercesine ekledi. "Bunu göreceğiz nasıl olsa!"

Rachel'in Kara Günü

Erkekliğin uyanışı ve Rachel'i baştan çıkartma kararı, av karşısındaki avcı veya kesilecek hayvan karşısındaki kasap gibi, Süleyman'ın da kaskatı kesilmesine yol açmıştı, fakat Süleyman hedefine nasıl erişebileceğini, bunun için ne yapması gerektiğini ve beraberliğin hangi koşullarının bunun için yeterli olduğunu bilemiyordu; tek kelimeyle, erkeğin iradesi, Süleyman'a yeniyetme olmanın bütün zayıflığını hissettirmektedir. Rachel de artık ne olması gerektiğini biliyordu, ve Ulrich'in elini unutkanlık sonucu kendi elinin içinde tuttuğundan, Bonadea serüveninin üstesinden de geldiğinden beri kendini kaybetmiş veya erotik bir kargaşanın içine düşmüş gibiydi; bu durum, bir çiçek yağmuru gibi Süleyman'ın üstüne de yağıyordu. Ancak koşullar elverişli değildi ve gecikmelere yol açıyordu; aşçı kadın hastaydı ve Rachel dışarı çıkma iznini feda etmek zorunda kalmıştı, evin içindeki trafik çok iş çıkartıyordu, Arnheim gerçi sık sık Diotima'yı ziyaret etmekteydi, ama belki de küçüklere daha fazla dikkat edilmesi yönünde karar alınmıştı, çünkü Arnheim artık Süleyman'ı çok ender beraberinde getiriyordu, ve bu olduğu zaman da gençler birbirlerini sadece birkaç dakika ve efendilerinin huzurunda, takınmak zorunda oldukları masum ve asık yüz ifadeleriyle görebiliyorlardı.

O dönemde birbirlerine neredeyse kızdılar, çünkü her biri ötekine dizginlerinin çok kısa olmasından duyduğu acıyı hissettiriyordu. Üstelik Süleyman'ın içindeki güdüler onu zorbaça çıkışlar yapmaya itiyordu; gece otelden kaçmayı planlıyordu, efendisi bunu anlamasın diye bir yatak çarşafı çaldı, keserek ve büzerek ondan

bir ip merdiven yapmaya çalıştı, fakat başaramadı ve kötü amaçlara alet edilen çarşafı ışıklandırma kanallarından birine sakladı. Sonra uzun zaman ve boşuna çabalarla, geceleri bir bina cephesindeki figürlere ve pervazlara tutunarak nasıl aşağıya ve yukarı tırmanılabileceğini düşündü, gündüzleri ise geçtiği yollarda mimarisiyle meşhur olan şehrin turistik avantajlarından ve güçlüklerinden başka bir şey görmedi; kısaca ve fısıldayarak bu planları ve planların önündeki engelleri anlattığı Rachel ise akşamları, ışığını söndürdüğünde çoğu defa duvarın dibinde Süleyman'ın kapkara bir aydedeyi andıran yüzünü gördüğü zehabına kapıldı veya cırcırböceğini çağrıştıran bir ses duydu, küçük odasının penceresinden bomboş geceye doğru eğilerek bu sese yanıt verdi, fakat sonunda gecenin hakikaten boş olduğunu gördü. Ancak bu romantik rahatsızlıklardan ötürü artık öfkelenmiyor, sadece onları insanı yiyip bitiren bir hasretle kabulleniyordu. Bu hasret, aslında Ulriche yönelikti, Süleyman ise seilmeyen, ama buna bakılmaksızın kendini ona vereceği erkekti, bu konuda Rachel'in hiç kuşkusu yoktu; çünkü Süleyman'la bir araya gelmesine fırsat tanınmaması, son zamanlarda neredeyse birbirlerinin seslerini bile yüksek perdeden duymamaları ve efendilerinin hoşnutsuzluğuna ortaklaşa hedef olmuş olmaları, belirsizliklerle, tedirginliklerle ve iç çekişleriyle dolu bir gecenin âşıkları etkilemesi gibi bir etki yaratıyordu ve yakıcı hayallerini bir mercek gibi topluyordu; bu merceğin ışık demeti altında hoş bir harareten çok, artık buna dayanılamayacağı hissediliyordu.

Ve bu noktada dikkatini ip merdivenlerle ve tırmanma hayalleri ile dağıtmayan Rachel, aralarında daha pratik olanıydı. Hayat boyu sürececek bir kaçırmanın sisler içindeki hayali, yerini çok kısa sürede gizlice hazırlanacak bir geceye, gece de, gerçekleşmeden kaldığı için, yerini bütün gözlerden uzak bir çeyrek saate bırakmıştı; ve sonunda gerek Diotima, gerekse Kont Leinsdorf veya Arnheim, "resmi görevleri'nin teşvikiyle, büyük ve başarısız tin toplantılarının ardından, onları çoğu zaman, başkaca bir ihtiyaç olmaksızın, daha bir saat alıkoyan ve sonuca ilişkin kaygılı düşünce alışverişinde bulunduklarında, böyle bir saatin dört çeyrek saatten meydana geldiğini düşünmez olmuşlardı. Fakat Rachel bunu hesaplamıştı, aşçı kadın daha işine tamamen dönemediğinden ve erken istirahate çekilme izni bulunduğundan, onun genç meslektaş

olan Rachel, kimsenin o anda nerede bulunduğunu bilemeyeceği kadar çok yapacak işinin olması gibi bir ayrıcalıktan yararlanıyordu ve bu süre zarfında oda hizmetlerinden imkânlar ölçüsünde esirgeniyordu. Rachel, bir deneme niteliğinde olmak üzere -ama sırf hani intihar edemeyecek kadar korkak olan kişilerin uzun zaman sözde intihar girişimlerinde bulunmaları ve sonunda bu girişimlerden birinde kazara başarılı olmaları gibi-, birkaç defa, keşfedilmesi durumunda dağarcığında işine ilişkin bir bahaneyi hazır tutan Süleyman'ı gizlice içeri kaçırmıştı ve böylece ona, kendi odasına sadece evin duvarına tırmanarak değil, ama bu yoldan da gelinebileceğini anlatmıştı. Ancak genç âşıklar antrede birlikte esnemenin ve durumu aynı zamanda kulak kabartarak gözlemlemenin ötesine geçememişlerdi; sonunda bir akşam, odadaki sesler harman yerinden gelen sesler gibi tekdüze bir tonda birbirini izlerken, Süleyman olağanüstü güzellikte bir roman nakaratıyla artık daha fazla sabre demeyeceğini açıklamıştı.

Küçük odaya girdiklerinde de sürgüyü iten, o olmuştu; fakat ondan sonra ışık yakmaya cesaret edememişlerdi ve başlangıçta birbirlerinin karşısında sanki görme duyularıyla birlikte öteki bütün duyularından da mahrum kalmışçasına, karanlık bir parktaki heykeller gibi kalakalmışlardı. Gerçi Süleyman, Rachel'in elini sıkmayı veya bacağına çimdiklemeyi düşünmüştü, çünkü şimdiye kadarki erkeksi zaferleri hep böyle olmuştu, fakat kendini zorla engellemişti, zira hiç gürültü yapmamaları gerekiyordu, ve Süleyman sonunda yine de çekingen bir ifadeyle küçük ve kaba bir girişimde bulunduğu anda, Rachel'den kendisine sadece sabırsız bir umursamazlık şeklinde bir tepki ulaşmıştı. Çünkü Rachel, kaderin kendisini sağırsından yakalayıp öne doğru iten elini hissediyordu, ama bu arada sanki daha şimdiden bütün hayalleri tarafından terk edilmişçesine, burnu ve alnı buz kesmişti. Bunun üzerine Süleyman da kendini tamamen terkedilmiş ve iliklerine kadar beceriksiz hissetti; bu karanlık karşılıklı duruşun nasıl son bulacağını kestirebilmek de artık mümkün değildi. Sonunda soylu, fakat daha tecrübeli olan Rachel baştan çıkarıcılığı üstlenmek zorunda kaldı. Ve bu arada Diotima'ya karşı eski sevgisinin yerine duyduğu öfke kendisine yardımcı oldu, çünkü artık hanımının yüksek düzeydeki hazlarını paylaşmakla yetinmeyip, kendi aşk maceralarını yaşamaya ko-

yulduğundan bu yana çok değişmişti. Süleyman ile buluşmalarını saklamak için yalan söylemekle kalmıyor, fakat Diotima'nın onun masumiyetinin nöbetini tutmak için gösterdiği dikkatin öcünü almak amacıyla, tarakla tararken hanımının saçlarını çektiyordu. Ancak daha önce çok hoşuna giderken şimdi en öfkeli olduğu şey, Diotima'nın eskidikten sonra ona armağan ettiği gömlekleri, külotları ve çorapları giymek zorunda oluşuydu; çünkü beyaz çamaşırları üçte bir oranında daraltıp küçültmesine ve böylece bütünüyle yeniden biçmesine rağmen, bunların içinde zincire vurulmuş gibi oluyordu ve namus düşüncesinin boyunduruğunu çıplak bedeninde hissediyordu. Ama özellikle bu durum, bu defa Rachel'e içinde bulunduğu koşullar altında ihtiyaç duyduğu yaratıcı düşünceyi aşılamıştı. Çünkü Süleyman'a epey önce, hanımının çamaşırlarında bir süredir kendini belli eden değişiklikleri anlatmıştı, ve politik açıdan gerekli bir bağlantı kurabilmek için bunları Süleyman'a yalnızca göstermesi yetiyordu. "Ne kadar kötü olduklarını, bunlara bakarak anlayabilirsin," dedi Süleyman'a, karanlıkta küçücük külotlarının ay ışığı beyazı bordürlerini göstererek "ve aralarında bir şey varsa eğer, o zaman hiç şüphesiz beyefendiyi şu bizde hazırlıkları yapılan savaş hikâyesiyle ilgili olarak da aldatıyorlardır!" Ve oğlan dikkatle incecik ve tehlikeli külotlara dokunduğunda, Rachel biraz soluğu kesilmiş olarak ekledi: "Bahse girerim ki, Süleyman, senin külotların da senin gibi simsiyahtır; ben hep öyle olduğunu duydum!" Bunun üzerine alınan Süleyman, tırnaklarını onun bacağına batırdı, ve Rachel kendini kurtarabilmek için bir hareket yapmak zorunda kaldı; ayrıca, bir sonuç alamamakla birlikte, daha başka bir şeyler söylemek ve yapmak zorunluluğunu da duydu, fakat sonunda küçük ve sivri dişlerini kullanarak, Süleyman'ın çocukça bir tavırla onunkine bastırdığı ve her hareketle birlikte onun yoluna çıkardığı yüzüne büyük bir elmaymış gibi davrandı. Bunlar olup biterken Rachel bu çabalarından, Süleyman beceriksizliğinden dolayı utanmayı akıl etmedi, ve böylece karanlığın içersinde aşkın havada dalgalanan fırtınası esiverdi.

Âşıklardan ayrılırken, onları sert bir hareketle yere bıraktı; kendisi duvarlardan geçerek kayboldu; ikisinin arasındaki karanlık, günahkârların kendilerini boyadıkları bir kömür parçası gibiydi. Saatin kaç olduğunu bilmiyorlardı, çok fazla zaman geçtiğini

sanarak korkuya kapılmışlardı. Rachel'in son çekingen öpücüğü, Süleyman'a bir tâciz gibi gelmişti; ışık yakmak istedi ve ganimeti ele geçirdikten sonra şimdi var gücüyle paçasını sağlam kurtarmaya çalışan bir hırsız gibi davrandı. Utangaç bir ifadeyle ve acele üstünü başını düzeltmiş olan Rachel, ona hedefi ve zemini bulunmayan bir bakışla baktı. Karışık saçları gözlerinin üstüne sarkmıştı, gözlerinin ardında ise onur duygusuna düşkünlüğünün o âna kadar unutmuş olduğu bütün imgeleri enine boyuna tekrar belirmişti. Sahip bulunduğu düşünülebilecek bütün erdemlerinin yanı sıra kendisi için yakışıklı, zengin ve maceraperest bir sevgili istemişti, ve şimdi karşısında pek doğru dürüst giyindiği söylenemeyecek olan Süleyman, ürkütücü bir çirkinlikle durmaktaydı, ve Rachel, onun anlattıklarının tek kelimesine bile inanmamıştı. Karanlıkta, birbirlerinden çözölmelerinden önce, belki onun şişman ve gergin yüzünü biraz daha kollarının arasında tutmayı çok isteyebilirdi; ama şimdi, ışık yanarken, Süleyman onun yeni sevgilisinden başka bir şey değildi, bin erkeğin büzülüp biraz gülünç bir cüceye dönüşmüş haliydi ve öteki bütün erkekleri dışlıyordu. Buna karşılık Rachel, yeniden baştan çıkartılmasına izin vermiş ve şimdi bütün bunların ortaya çıkmasına neden olabilecek bir çocuktan çok korkan bir hizmetçi kız olmuştu. Bu dönüşüm onu, derin derin içini çekmesine imkân tanımayacak kadar ürkütmüştü. Süleyman'a giyinmesinde yardım etti, çünkü oğlan o karışıklık içersinde çok sayıda düğmesi bulunan, dar ceketini sırtından atmıştı, fakat Rachel ona yakınlık duyduğu için değil, bir an önce aşağıya daha çabuk inebilsinler diye yardım etmekteydi, içinde sanki her bakımdan çok ileri gittikleri gibi bir duygu vardı ve yakalanmalarına dayanamazdı. Ama yine de, işlerini bitirdiklerinde, Süleyman ona döndü ve yüzünde, adeta kişnercesine, koca bir tebessüm belirdi, çünkü sonuçta çok gurur duymaktaydı; Rachel hemen yanına bir kutu kibrit aldı, ışığı söndürdü, sürgüyü yavaşça çekti ve kapıyı açmadan önce ona fısıldadı: "Bana bir öpücük daha vermeni istiyorum" Çünkü yakışık alan, böylesiydi, fakat her ikisi de sanki dudaklarına diş tozu bulaşmış gibi bir tat hissettiler.

Antreye vardıklarında, tam zamanında gelmiş olmalarına ve kapının arkasındaki konuşmaların aynen bıraktıkları gibi devam etmesine çok şaşırdılar; konuklar gitmek üzere kalktıklarında,

Süleyman ortadan kaybolmuştu, ve yarım saat sonra Rachel, hanımının saçlarını büyük bir özenle ve neredeyse o eski itaatkâr sevgisiyle taramaktaydı.

Diotima: "Sana yaptığım uyarıların işe yaradığına çok memnun oldum!" diye övdü ve pek çok konuda memnun olmak nedir bilmemesine rağmen, dostça bir ifadeyle küçük hizmetçisinin eline dokundu.

118

O Halde Öldür Onu!

Walter, bürodaki elbisesinin yerine daha iyisini giymişti ve Clarisse'nin tuvalet aynasının önünde kravatını bağlıyordu; ayna, son modaya göre kavisli yapılmış çerçevesine rağmen, ucuz ve muhtemelen içinde küçük kabarcıklar bulunan camından çarpıtılmış, derinlikten yoksun bir görüntü yansıtmaktaydı. "Çok haklısınız!" diye bağırdı Walter "Şu ünlü eylem, aslında sadece bir aldatmacadan başka bir şey değil!"

"Bağırmakla ne geçiyor ki ellerine" dedi Clarisse.

"Peki ya yaşamakla ne geçiyor ki elimize! Sokağa çıktığınızda, en azından bir kafiye oluşturabiliyorsunuz; herkes birbirinin vücudunu hissedebiliyor! En azından ne düşünüyorlar ne de yazıyorlar; bu da aslında önemli bir şeydir!"

"Ve sen gerçekten eylemin böyle bir öfkeyi hak ettiğini düşünüyorsun, öyle mi?"

Walter omuzlarını kaldırdı. "Alman arabulucular tarafından Başbakan'a sunulan kararı okumadın mı gazetede? Alman asıllı olanların menfaatlerinin ihlali, kırıncı davranışlara hedef olmaları falan filan! Ya Çekoslovaklar Kulübünün kötücül bir alaydan başka bir şey olmayan kararı? Ya da Polonyalı milletvekillerinin seçim bölgelerine gittiklerine ilişkin küçük haber? Aslında satır aralarını okuyabilen birisi için bu, haberler içersinde en önemli olanı, çünkü her kararda son sözü söyleyen Polonyalılar, hükümeti ortada bırakıyorlar! Durum gergin. Ortak bir vatanseverlik eylemiyle herkesi kıskırtmak için hiç de uygun bir zaman değil!"

"Bu sabah şehre indiğimde," diye anlattı Clarisse "ilerleyen atlı polisleri gördüm; bütün bir alay; bir kadın bana, bu polislerin bir yerde saklı tutulduklarını söyledi!"

"Elbette! Asker de kışlalarda hazır bekletiliyor."

"Sana göre bir şeyler mi olacak?"

"Bu bilinemez ki!"

"O zaman atlarıyla halkın içine dalacaklar, öyle mi? insanların arasında bir sürü atı düşünmek iğrenç bir şey!"

Walter, kravatını çözmüştü ve şimdi yeniden bağlamaktaydı. "Böyle bir şey yaşadın mı daha önce?" diye sordu Clarisse.

"Evet, üniversitede öğrenciyken."

"Peki ya o zamandan beri?"

Walter, hayır anlamında başını salladı.

"Biraz önce, bir şey olduğu takdirde, bunun sorumluluğunun Ulriche ait olacağını söylemiştin, değil mi?" Clarisse, bir defa daha emin olmak istemekteydi.

"Ben öyle demedim!" diye savundu kendini Walter. "O, politik olayları ne yazık ki umursamıyor. Ben sadece, böyle bir şey düşüncesizce yol açmanın tam Ulriche göre olduğunu söyledim; kendisinin bu sorumluluğu taşıyan çevreyle ilişkileri var!"

"Ben de seninle şehre inmek istiyorum!" diye açıldı Clarisse.

"Asla olmaz! Çok heyecanlanabilirsin!" Walter, bu yanıtı çok kararlı bir ifadeyle vermişti; bürodayken, düzenlenen gösteride neler olabileceği konusunda bir sürü şey öğrenmişti ve Clarisse'yi bunlardan uzak tutmak istiyordu. Çünkü büyük bir kalabalıktan kaynaklanacak histeri, Clarisse'ye göre değildi; ona, hamile bir kadına davranır gibi davranmak gerekiyordu. Walter, kendini ona kapayan bir sevgilinin reddedici asabiyetine ansızın gebeliğin budalaca sıcaklığını karıştıran bu kelimeyi söylerken, neredeyse nefes borusuna bir şey kaçmış gibi tıkanacaktı. "Ama normal kavramları aşan böyle bağlamlar var!" dedi kendi kendisine, biraz da gururla, ve Clarisse'ye teklifte bulundu: "Eğer istersen, ben de evde kalırım."

"Hayır," diye karşılık verdi kadın "en azından sen orada olmalısın."

Clarisse, yalnız kalmak istiyordu. Walter, ona düzenlenecek gösteriyi anlattığında ve böyle bir olayın nasıl gerçekleştiğini tarif ettiğinde, Clarisse üstündeki pulların her biri bağımsız hareket

eden bir yılan canlandırmıştı gözünde. Şimdi önceden fazla şey konuşmadan kendini bu manzaraya inandırmak istiyordu.

Walter, kolunu onun omzuna attı. "istersen ben de evde kalırmım?" diye tekrarladı soran bir ifadeyle.

Clarisse onun kolundan sıyrıldı, duvardan bir kitap aldı ve Waltere bakmadı. Aldığı, Nietzsche'leri arasından bir ciltti. Fakat Walter, onu terk edecek yerde, ricada bulundu: "izin ver de neyle meşgul olduğuna bakayım!"

Vakit, ikindiye yaklaşmaktaydı. Evin içinde belli belirsiz bir ilkbahar havası vardı; sanki pencereler ve duvarlar yüzünden hafiflemiş kuş sesleri duyuluyordu; parkenin cilasından, takımların kumaş kaplamalarından ve parlatılmış pirinç kapı tokmaklarından aldatici bir çiçek rayihası yükselmekteydi. Walter, kitaba doğru elini uzattı. Clarisse, kitabı iki eliyle birden kavradı ve parmağını açılmış olan sayfa arasında tuttu.

Ve ondan sonra, bu evlilikte çok sık rastlanan o "korkunç" olaylardan biri cereyan etti. Aslında hepsinin senaryosu aynıydı: Bir tiyatrodan sahne kararıyor, karşı karşıya bulunan iki locanın ışıkları yanıyordu; bu localardan birinde Walter, ötekinde ise Clarisse vardı; bütün kadınların ve erkeklerin arasında, ikisi çok belirgindi, aralarında görünmeyen insanların sıcaklığı ile dolu olan, derin ve kapkara uçurum uzanıyordu; ondan sonra Clarisse ağzını açıyor, Walter de yanıt veriyordu, ve herkes soluğunu tutup onları dinliyordu, çünkü bu, o güne kadar hiçbir insanın yeteneğince başarılamamış bir görsel ve işitsel oyundu. — İşte, şimdi de, Walter kolunu uzatmışken ve onun birkaç adım uzağındaki Clarisse parmağını açık duran kitabın sayfa arasına sımsıkı bastırırken, aynı şey olmaktaydı. Clarisse, öylesine karıştırırken Nietzsche Ustanın, iradenin çöküşünden kaynaklanan ve kendini hayatın bütün alanlarında, ayrıntıların bütünün aleyhine olarak sömürüye geçmeleriyle belli eden yoksullaşmadan söz ettiği o güzel pasaja rastlamıştı. "Hayat en küçük parçalarına geri çekilmeye zorlanmış, kalanı ise yaşamaktan yana fakirleşmiş": bu cümle, henüz Clarisse'nin hafızasındaydı; Walter tarafından yeniden rahatsız edilmesinden önce şöyle bir bakma fırsatını bulduğu daha uzun kısımdan ise sadece, anlamın bulunduğu noktanın yönünü kapabilmişti; ve işte o noktada, ânın elverişsizliğine rağmen, büyük bir keşifte bulundu. Çünkü o nok-

tada Usta, her ne kadar bütün sanatlardan, hatta insan hayatının bütün biçimlerinden söz etmekte ise de, sadece edebiyattan alınma örnekler kullanmaktaydı; ve Clarisse, genel olanı anlamadığından, Nietzsche'nin kendi düşüncelerinin bütün kapsamını kavramamış olduğunu keşfetti, zira bu düşünceler müzik için de geçerliydi! Bu arada Clarisse, kocasının hastalıklı piyano çalışını sanki melodiler gerçekten de yanibaşında çalınıyormuşçasına duymaktaydı; Walter'in duygu dolu duraklamalarını, düşünceleri karısına kaydığında ve, Nietzsche'nin bir başka pasajda dediği gibi, "ahlâki yan takıntı", içindeki "sanatçı'ya baskın çıktığında, ezgilerin duraklayarak birbirini izleyişini duyabiliyordu. Walter kendisini bir şey söylemeksizin arzu ettiğinde, bunu duyarak anlayabiliyordu ve bu arzu kocasının yüzünden kaybolduğunda da müziği görebiliyordu. O zaman o yüzde sadece dudaklar parlıyordu ve Walter, sanki parmağını kesmiş de bu yüzden baygınlık geçirmiş gibi görünüyordu. Ve şimdi de, sinirli bir gülümsemeyle kolunu uzattığında, görünüşü böyleydi. Nietzsche bu kadarını elbet bilmiş olamazdı, ama rastlantının Clarisse'ye özellikle bu noktaya değinen bir sayfayı açtırmış olması bir işaret gibiydi; Clarisse bütün bunları bir anda görünce, duyunca ve kavrayınca, kafasında keşfinin şimşegi çaktı; şimdi Nietzsche adında, Walter'i altına gömmüş olan, fakat ancak kendisinin tabanlarının altına kadar uzanabilen yüksek bir dağın üstündeydi! Yaratıcılıktan ve tinsellikten yoksun çoğu insanın "uygulamalı felsefe ve edebiyat'ı, küçük bir kişisel değişimin büyük ve yabancı bir düşünce ile gerçekleşen bu türden parıltılı kaynaşmalarından meydana gelir.

Bu arada ayağa kalkmış olan Walter, Clarisse'ye yaklaşmıştı. Katılmak istediği gösteriden vazgeçmek ve onun yanında kalmak konusunda kesin kararlıydı. Yaklaşırken onun isteksizce duvara yaslanıp durduğunu gördü, ve bir erkeğin önünde geri çekilen bir kadının vurgulayarak sergilediği bu davranış, ne yazık ki Waltere onun tiksintisini iletecek yerde, içinde böyle bir tiksintiye neden olmuş olabilecek erkekçe duyguları uyandırdı. Çünkü bir erkek emredebilmeli ve direnen birine iradesini zorla kabul ettirebilmeliydi, ve kendini bir erkek olarak ispatlamaya yönelik bu ihtiyaç ansızın Walter için, gençliğine ait ve insanın hayatta özel biri olması gerektiğine ilişkin batıl inancın parçalanmış kalıntılarına karşı yü-

rütülen savaş kadar önem kazanmıştı. "İnsan hiç de özel biri olmak zorunda değil!" dedi inatçı bir ifadeyle kendi kendine. Bu fanteziden kurtulamamak, ona bir korkaklık gibi görünüyordu. "Hepimizin iç dünyasında bazı çıbanlar var" diye düşündü bütün bunları kafasından kovmak istercesine. "İçimizde hastalıklı, tüyler ürpertici, yalnızlık kokan, kötü yanlar var; herbirimiz, ne olabilecek ise ancak o olabilir. Ama bunun hiçbir önemi yok!" Çok kolay çürüyebilen bütün bu urları geriye almak, organik olarak eritmek ve kolayca sakinleşiveren burjuva kanını bunlarla biraz canlandırmak yerine insanın alışılmadık olanı geliştirmekle yükümlü sayılması çılgınlığı, Walter'i öfkeliyordu. Evet, böyle düşünüyordu ve müzik ile resim yapmanın gözünde kendini eğlendirmenin soylu birer şekilden başka bir anlam taşımayacağı günün gelmesini bekliyordu. Bir çocuk sahibi olmak istemesi de bu yeni eğlencelerden biriydi; gençliğinde üzerinde egemenlik kuran tutku, bir Titan ya da ateşi insanlara götüren olma tutkusu, şimdi son sonuç olarak insanın önce herkes gibi olması gerektiği inancını biraz abartılı bir şekilde benimsemesine yol açmaktaydı; şimdi çocuğunun olmamasından ötürü utanç duyuyordu, Clarisse ve geliri izin verselerdi eğer, beş çocuğu olsun isterdi, çünkü içinden bir şey onu sıcak bir hayat çevresinin merkezi olmaya zorluyordu, ve ayrıca hayatın taşıyıcısı olan büyük insanlık ortalamasını ortalama olma bağlamında aşmayı da, özellikle böyle bir tutkunun içerdiği çelişkiye dikkat etmeden, arzulamaktaydı.

Ama belki de dışarı çıkmak için hazırlanmazdan ve bu sohbete başlamazdan önce çok fazla düşünmüş veya uyumuş olmasından ötürü, yanaklarını ateş bastığını hissetmekteydi, ve hemen belli olduğu üzere, Clarisse de onun neden elindeki kitaba yaklaştığını derhal anlamıştı; antipatinin acı verici belirtilerine rağmen karşılıklı ilişkideki bu incelik, Walter'i hemen esrarlı bir şekilde harekete geçirdi; bu yüzden acımasızlığı etkilendi ve sıradanlığı yine paramparça oldu. "Ne okuduğunu neden bana göstermek istemiyorsun? Bırak da konuşalım!" diye ısrar etti ürkmüş biçimde.

Clarisse, fısıltılı bir sesle; "İnsan 'konuşamaz'" diye karşılık verdi.

"Ne kadar da uçuyorsun!" dedi Walter yüksek sesle. Kitabı öyle açık olduğu haliyle Clarisse'nin elinden zorla almak istedi. Clarisse ise inatla kitabı kendine bastırdı. Fakat bir süre bu şekilde müca-

dele etmelerinin ardından Walter: "Ben ne istiyorum ki aslında bu kitaptan!" dedi ve Clarisse'yi bıraktı. Böylece bu mesele de aslında kapanmış olacaktı; fakat Clarisse, tekrar serbest bırakıldığı anda, kendisine yönelen bir kaba kuvvet tehdidinden kaçınabilmek için gerisingeriye yürüyerek sert bir çitin içinden geçmek istiyormuşçasına, sırtını çok daha şiddetle duvara bastırdı. Soluğu kesilmiş, yüzünün rengi solmuştu, Waltere kısılmış sesiyle bağırıyordu: "Kendin bir şey yapacak yerde, varlığını bir çocukta sürdürmek istiyorsun!"

Dudakları, bu cümleyi zehirli bir ateşi boğazlarcasma karşısındaki suratına fırlattı, ve o zaman Walter de "Bırak da konuşalım!" sözünü elinde olmaksızın bir defa daha soluğunu zorla bırakır gibi tekrarladı.

"Konuşmak istemiyorum, bana çok itici geliyorsun!" diye yanıt verdi Clarisse, sesini kullanmasını sağlayan araçlar üzerinde ansızın yeniden mutlak bir egemenlik kurmuştu ve bu araçlardan, ağır bir porselen kâseyi tam kendi ayaklarının ve Walter'in ayaklarının arasından yere düşürürcesine hedef bilinciyle yararlanmaktaydı. Walter bir adım geri çekildi ve hayretle ona baktı.

Aslında Clarisse'nin niyeti bu kadar kötü değildi. O, sadece iyi niyetten veya üşengeçlikten ötürü bir defa daha taviz verebileceğinden korkmuştu; böyle bir durumda Walter, hemen onu kendine sargı bezleriyle bağlamaya kalkardı, ve böyle bir şey özellikle şimdi, Clarisse'nin meseleyi bir karara varılabilmesi için tartışma konusu yapmak istediği bir anda asla olmamalıydı. Olaylar "sivrilmişti"; Clarisse, Walter'in kendisine insanların neden sokaklara döküldüklerini açıklamak için kullanmış olduğu bu kelimenin kafasının içinde altının kalın bir şekilde çizildiğini hissediyordu; çünkü Clarisse'ye düğününde eserlerini hediye etmiş olması nedeniyle Nietzsche ile bağıntısı bulunan Ulrich, kıyamet koptuğu takdirde söz konusu sivri ucun hedef alacağı tarafta bulunuyordu; ve Nietzsche, daha biraz önce Clarisse'ye bir işaret vermişti, ve Clarisse bu bağlamda kendini "yüksek bir dağın" tepesinde durur gördüğünde, yüksek bir dağ, yukarıya doğru yükselerek sivrilmiş yer yüzünden başka ne anlama gelebilirdi?! Demek ki bunlar, şimdiye kadar herhalde hemen hiç kimsenin sırrını çözemediği tuhaf bağlamlardı, ve bunlar Clarisse için bile netlikten yoksundu; ama işte asıl bundan ötürü Clarisse yalnız kalmak ve Walter'i evden kovmak istiyordu.

O anda yüzünde alevlenen vahşi nefret, katıksız ve ciddi bir öfke değil, kişiliğin katılımı belirsiz ve sadece beden ile sınırlı kalan, Walter'de de sıkça görülen bir "piyano öfkesi"ydi; böylece, Walter de bir süre karısına şaşkınlıkla baktıktan sonra, ansızın sanki gecikmişçesine sapsarı kesildi, dişlerini gıcırdattı ve Clarisse'nin onu itici bulduğuna yanıt olarak yüksek sesle konuştu: "Dehalardan korumalı insan kendini! Özellikle sen, kendini koru!"

Sesi, karısının konuşmasından daha yüksek perdedeydi ve dile getirilen karanlık kehanet, aslında kendisine daha bir tüyler ürpertici geliyordu, çünkü Clarisse, Walter'den daha güçlü olarak, kendisine onun gırtlığından geçecek bir yol açmıştı, ve Walter de, sanki bir güneş tutulması gerçekleşmişçesine, ansızın odada ne varsa hepsini kapkara görmeye başlamıştı.

Durum, Clarisse'yi de etkilemişti. Genç kadın birdenbire sustu.

Bir güneş tutulması kadar güçlü bir etki, elbette basit bir mesele değildir, ve bu olay nasıl gerçekleşmiş olursa olsun, ortasında bir yerlerde Walter'in Ulriche yönelik kıskançlığı da ansızın patlayıvermişti. Bu arada Ulrich'i neden bir deha diye nitelendirmişti? Bu, sanki ne zaman patlayacağı belli olmayan bir balonu andıran bir yüceltme gibiydi. Walter birdenbire gözünün önünde eski resimler gördü: Sırtında üniforma ile eve dönen Ulrich; daha Walter, ondan büyük olmasına rağmen, parklardaki taş heykellerin üstüne şiirler çiziktirdiği dönemde gerçek kadınlarla bir şeyler yaşamış olan o barbar; kesinliğin, hızın, çeliğin tinine ilişkin olarak yeni haberler getiren Ulrich; fakat hümanist Waltere göre böyle bir şey de bir barbarlar sürüsünün saldırısından farksızdı. Walter, kendisinden daha genç olan dostu karşısında hep vücutça ve aynı zamanda da atılganlık bakımından daha zayıf olanın o gizli tedirginliğini hissetmişti, fakat aynı zamanda da kendi benliğinde tini, ötekinde ise yalnızca kaba tutkuyu görmüştü. Ve aralarında mevcut ilişki de hep bu tespiti onaylar nitelikteydi: Walter, iyiden ve güzelden etkilenirken, Ulrich sadece kafasını sallıyordu. Böyle izlenimler hep varlığını korur. Eğer Walter, Clarisse'nin elinden kapmaya çalıştığı açık sayfayı görmeyi başarsaydı, o sayfada tasvir edilen ve yaşama iradesini bütünden ayrıntılara doğru iten dağılma sürecinde, Clarisse'nin anladığının aksine, asla kendi sanatsal kılı kırk yarma

tiryakiliğine yönelik bir eleştiri bulmayacaktı, fakat bunun dostu Ulrich'e ait ve deneyimlere ilişkin modern batıl inançlara özgü ayrıntı abartmalarından başlayarak, bu barbarca dağılma sürecinin benliğe nüfuz edişine kadar uzanan mükemmel bir tasvir olduğu sonucuna varacaktı; Walter, böyle bir benliği bir niteliksiz adam veya bir adamdan yoksun nitelikler diye adlandırmıştı, ama Ulrich, büyüklük tutkusunun etkisiyle bunu iyi karşılamıştı. Walter, o aşağılayıcı deha hitabıyla işte bütün bunları kastetmekteydi; çünkü eğer kendini yalnız bir bireylik diye adlandırma hakkına sahipse, bunun kendisi olduğunu düşünüyordu, fakat doğal insani göreve geri dönebilmek için bundan vazgeçmişti ve bu bakımdan kendisinin dostunun karşısında bütün bir çağ daha ileride olduğunu hissediyordu. Clarisse, onun aşağı görmesi karşısında susarken, Walter şöyle düşünmekteydi: "Şu anda tek bir kelimeyle bile Ulrich'ten yana yanıt verirse, buna dayanmam!" ve nefretin etkisiyle, sanki Ulrich'in kolu buna yol açıyormuşçasına sarsılıyordu.

Aşırı heyecanı içersinde, kafasında şapkasını kapıp nasıl oradan hızla ayrıldığını canlandırdı. Farkına varmaksızın sokaklar boyunca koştu. Kafasının içinde evler, rüzgârın etkisiyle tam anlamıyla eğilip bükülmekteydi. Adımları ancak aradan bir süre geçtikten sonra yavaşladı ve o zaman yanlarından geçtiği insanların yüzlerine bakabildi. Dostça bir ifadeyle onunkine bakan bu yüzler sayesinde sakinleşti. Ve o zaman, bilinci bu fantezinin dışında kalabildiği ölçüde, Clarisse'ye ne düşündüğünü anlatmaya girişti. Fakat kelimeler ağzından çıkacak yerde gözlerinde parlıyordu. Ayrıca, insanlar ve kardeşler arasında olmanın mutluluğu nasıl tasvir edilebilirdi ki! Clarisse, böylesine benlikten yoksunluk derdi. Fakat Clarisse'nin yamaçlar gibi dimdik bilincinin insani olmayan bir yanı vardı, ve Walter, bu bilincin ona yönelttiği aşırı talepleri artık karşılamak istemiyordu! Aşkın göz önündeki çılgınlığı ve kişisel bir yasatanımlık içersinde sürüklenip duracak yerde, Clarisse ile birlikte bir düzen içersinde hapsolmaya yönelik o son derece acıtıcı tutkuyu hissetmekteydi. "İnsan ne olursa olsun ve yaparsa yapsın, hatta başkaları ile karşıtlık içersinde bulunsun bile, onlara götüren bir temel hareketin varlığını hissetmek zorundadır": Clarisse'ye böyle karşılık verebilmek isterdi. Çünkü Walter insanlardan yana hep şanslı olmuştu; çevresindekiler, kavga ederken bile onun çekiciliğine ka-

pılıyorlardı, o da onların çekiciliğine kapılıyordu, ve böylece insanlardan oluşma toplumun dengeleyici, becerikliyi ödüllendirici, sonunda varlığını hep kabul ettirebilen bir güce sahip bulunduğu ilişkin o biraz sığ düşünce, onun hayatında kesin bir inanca dönüşmüştü. Aklına kuşları kendilerine çeken insanların olduğu geldi; kuşlar, böyle insanlara doğru isteyerek uçarlardı, ve böyle insanların ifadeleri de çoğu zaman kuşlarınkini andırırdı. Zaten her insanın açıklanamaz şekilde bağıntılı olduğu bir hayvanının bulunduğu, Walter'in inancıydı. Bir zamanlar böyle bir teori geliştirmişti; bilimsel bir teori değildi bu, fakat Walter, müziğe açık olan insanların bilimin ötesinde kalan pek çok şeyi sezdiklerine inanmaktaydı, ve çocukluğundan beri onun hayvanının balık olduğuna kesin gözüyle bakıyordu. Balıklar, ona her zaman biraz ürpertici bir şekilde çekici gelmişti, ve herhangi bir tatilin daha başlangıcından itibaren kendini deli gibi onlara kaptırırdı; o zaman saatlerce suyun içinde durabilir, onları oltaıyla avlayıp ortamlarından çıkartabilir ve ölülerini yanına, otların üstüne koyardı; bu, dehşeti çağrıştıran âni bir isteksizlikle son bulurdu. Mutfaktaki balıklar ise en eski tutkuları arasındaydı. Bağırsakları çıkarılan balıkların iskeletleri kayık biçimli, çimenler ve bulutlar gibi yeşil-beyaz cilâli ve içi yarı yarıya su dolu bir kaba konurdu; iskeletler, mutfağın hükümrânlık alanına ait yasalarla ilişkili bir nedenden ötürü yemeğin hazırlanması bitene kadar bu kabın içinde kalır, sonra da çöpe atılırdı; esrarlı bir güç, çocuğu bu kaba doğru çekerti; çocuk, saatlerce çocukça bahaneler icat ederek oraya geri döner, kendisine soru sorulduğunda da ne diyeceğini bilemezdi. Bugün olsa, yanıt olarak belki de balıkların sihrinin, bunların iki elemente ait olmayıp bütünüyle tek bir elemente bağlı kalmalarından kaynaklandığı şeklinde bir yanıt verirdi. Şimdi onları yeniden, daha önce su yüzeyinin derinliklerinde görmüş olduğu gibi görmekteydi, ve balıklar, kendisinin bir zeminin üzerinde, onun sınırlarındaki bir başka zemine doğru kayması gibi hareket etmiyorlardı (ne orada ne de burada kendini evinde hissedememek! diye düşündü Walter, bu düşünceyi enine boyuna yayararak; insanın ancak ayaklarının bastığı küçük alanla ortaklık kurabildiği bir yeryüzüne ait olabilmek, buna karşılık bütün vücuduyla içinde düşebileceği ve yerinden etmeye çalıştığı bir boşluğa doğru yükselmek!), fakat balıkların zeminini, onların soluduğu ha-

vayı, içeceklerini, yiyeceklerini, düşmanlarının önünde duydukları korkuyu, sevgilerinin bir gölgeyi andıran akışını ve mezarlarını, bunların hepsini kapsıyordu; balıklar, kendilerini harekete geçiren ne ise, onun içinde hareket etmekteydiler, insan, böyle bir durumu ancak rüyalarında veya belki de ana rahminin o koruyucu sevecenliğine yeniden kavuşabilmeye yönelik ve o sıralarda henüz yeni moda olmaya başlamış, özlem dolu tutkunun içinde yaşayabilirdi. Fakat o zaman neden balıkları öldürüp sudan dışarı çıkartıyordu? Bunu yapmak, kendisine tarif edilmesi imkânsız, kutsal bir zevk veriyordu! Ve o, bunun nedenini bilmek istemiyordu; o, yani esrarlı Walter! Fakat Clarisse, bir defasında balıkları su burjuvazisi diye adlandırmıştı?! Walter, hakaret görmüş gibi sarsıldı. Ve -içinde bulunduğu ve bütün bunları düşündüğü, düşüncesinin icadı olan durumda— caddeler boyunca koşarken ve onunla karşılaşan insanların yüzlerine bakarken, hava balık tutmaya elverişli hale gelmişti; gerçi henüz tam olarak yağmur yağmıyordu, ama ortalığı nem basmıştı, ve kaldırımlar ile tramvay yolları, ancak şimdi farkına vardığı gibi, bir süreden bu yana koyu kahverengiye dönüşmüştü. Şimdi onun üstünde hareket etmekte olan insanlar, sanki siyah giysiler içindeymiş gibi görünüyorlardı ve yaka takmamışlardı, fakat başlarında dimdik şapkalar vardı; Walter, bunu hayrete düşmeksizin algıladı; her ne olursa olsun, bu insanlar burjuva sınıfından değildiler, göründüğü kadarıyla bir fabrikadan çıkmışlardı, gevşek gruplar halinde yürüyorlardı, ve henüz paydos etmemiş olan başka insanlar da, tıpkı Walter gibi, bunların arasından daha aceleyle geçmekteydiler, ve Walter çok mutluydu, sadece çıplak eller, ona rahatsız edici, pek de tekin olmayan bir şeyleri hatırlatmaktaydı. Ve ansızın resimden yağmur fışkırdı; insanlar panik içersinde koşuşturmaya başladılar, havada sanki kesilmiş, beyaz parıltılar saçan bir şey vardı; balıklar düşüyordu; ve bütün bunların üzerinden, küçük bir köpeği adıyla çağırın, titrek, sevecen, görünüşte hiç de buraya ait olmayan tek bir ses seğirtiyordu.

Bu son değişiklikler Walter'den öylesine bağımsızdı ki, kendisini bile şaşırttı. Düşüncelerinin rüya gördüğünü ve akıl almaz bir hızla resimlerin üstünde sürüklendiğini algılamamıştı. Bakışlarını kaldırdı ve genç karısının hâlâ ona yönelik isteksizlikle gergin olan yüzünü gördü. Kendini çok güvensiz hissetti. Bir sitemi ayrıntılı

şekilde dile getirmek istemiş olduğunu hatırladı; ağzı hâlâ açık duruyordu. Ama bilmiyordu: O zamandan beri dakikalar mı, saniyeler mi, yoksa yalnızca saniyelerin binde biri kadar bir süre mi geçmişti? Bunları düşünürken, tıpkı buz gibi bir banyonun ardından tenin farklı ürpertilerin soluşunu hissetmesi gibi, birazcık gururla sıcakladı; ve bu gurur, tahminen şöyle demektedir: "Görüyorsunuz değil mi neler yapabildiğimi!" Ama aynı anda, bilinçaltının bu patlamasından ötürü de, ilk duygudan daha hafif olmamak üzere, biraz utandığını hissetti; daha biraz önce, bir düzene girmiş, kendine hâkim ve büyük bir çevre içersinde tevazu sahibi olanın tinsel açıdan anormal olandan çok daha yüksek düzeyde bulunduğunu söylemek istemişti, ve şimdi inançları, kökleri yukarıda, başları ise aşağıda duruyordu, ve hayat yanardağının çamuru üstlerine yapışmıştı! İşte bu nedenle, uyanışından bu yana en güçlü duygusu, aslında korkuydu. Korkunç bir şeyle karşılaşacağından emindi. Bu korkunun mantığa gelir bir muhtevası yoktu; hâlâ yarı yarıya resimlerin örgüsünde düşünmekte olan Walter, sadece Clarisse ile Ulrich'in onu içinde yer aldığı resimden zorla koparmak için çaba harcadıklarını tasavvur etmekteydi. Uyanık iken görmekte olduğu bu rüyaları silkip atabilmek için düşüncelerini topladı, ve kendi sergilediği şiddet yüzünden felce uğramış olan konuşmanın mantıklı bir şekilde devam etmesine katkıda bulunabilecek bir şeyler söylemek istedi; aslında dilinin ucunda bir şeyler vardı da, ne var ki kelimelerinin geç kaldığına, bu arada kendisi bilmeksizin başka şeylerin konuşulduğuna ve cereyan ettiğine ilişkin bir sezgi onu engelledi, ve ansızın, zamanın peşinden yetişmeye çalışırken, Clarisse'nin ona şöyle dediğini duydu: "Eğer Ulrich'i öldürmek istiyorsan, o halde öldür onu! Çok fazla vicdan sahibisin; bir sanatçı, ancak vicdanı olmadığı takdirde iyi müzik yapabilir!"

Walter bunun ne demek olduğunu uzun süre anlamak istemedi. İnsan bazen bir şeyi, ancak kendisi o şeye ait bir yanıt verdikten sonradır ki anlayabilir, ve Walter bir yanıt vermekte tereddüt etti, çünkü aslında orada olmadığını açığa vurmaktan korktu. Ve bu güvensizlik içersinde Clarisse'nin gerçekten kendisinin biraz önce yaşadığı o korkutucu düşünsel kaçışın kaynaklandığı şeyi dile getirmiş olduğunu anladı veya kendini buna zorla inandırdı. Clarisse, Walter'in, eğer her arzusuna izin verilseydi, çoğu zaman Ulrich'in

öldüğünü görmekten başka bir şey arzu etmeyeceğini söylemekte haklıydı. Aşk kadar çabuk son bulmayan dostluklarda böyle şeylerin görüldüğü, eğer bu şeyler kişinin değeriyle çok yakından ilintiliyse, pek ender değildir. Ayrıca düşüncenin çok kanlı olduğu da söylenemezdi; çünkü Walter, kafasında Ulrich'in öldüğünü canlandırdığı anda, kaybedilmiş olan dostu yönelik ve gençlik çağında duyulmuş olan sevgi, kendini en azından kısmen tekrar belli ediyordu; ve tıpkı tiyatrodaki kötü eylem karşısındaki burjuva tutukluluğunun görkemli bir sanatsal duygu ile yüceltilmesi gibi, Walter de neredeyse bir trajik çözüm düşüncesinin kurban rolünde öngörülen bakımından da güzel bir şeyler ifade ettiği gibi bir izlenime kapılmıştı. Çok korkak olmasına ve kan görmeye dayanamamasına rağmen, kendini çok üstün hissediyordu. Ve her ne kadar Ulrich'in o azametli halinin günün birinde yıkılıp gitmesini içtenlikle istiyor idiyse de, bunun olması için bile bir şey yapmazdı. Gelgelelim insan düşüncelere mantık atfetmeyi ne kadar isterse istesin, aslında onlarda mantık yoktur; ancak gerçekliğin her türlü fanteziden yoksun direnişidir ki, o adına insan denen şiirin ihtiva ettiği çelişkilere dikkat çeker. Bu demektir ki, sanatçı için fazla miktarda burjuva ahlâkının engelleyici olabileceğini iddia ederken, belki Clarisse de haklıydı. Karısına isteksiz ve kararsız bakmakta olan Walter'in düşüncelerinde de bunlar vardı.

Fakat Clarisse, heyecanla tekrar etti: "O seni eserin bağlamında engellerse eğer, onu ortadan kaldırmak hakkına sahipsin demektir!" Görüldüğü kadarıyla bunu eğlendirici ve teşvik edici bulmaktaydı.

Walter, ona ellerini uzatmak istedi. Kolları sanki sıkışmış gibiydi, ama bu arada yine de Clarisse'ye yaklaşabildi; "Nietzsche ve İsa, yarım kalmış oluşlarından ötürü yıkıma sürüklendiler!" diye fısıldadı Clarisse onun kulağına. Ama bütün bunlar anlamsızdı. İsa ile bu konu arasında nasıl ilişki kuruyordu?! İsa'nın yarım kalmışlığından ötürü yıkıma sürüklenmiş olması ne demekti?! Böyle karşılaştırmalar sadece nahoştı. Fakat Walter yine de karşısındakinin dudaklarının hareketlerinden hâlâ tarifi imkânsız ve kışkırtıcı bir şeylerin kaynaklandığını hissetmekteydi; anlaşıldığı kadarıyla, insanların çoğunluğuna katılmaya yönelik ve almak için çok çaba harcamış olduğu kendi kararı, ayrıcalıklı bir duruma duyulan ve

bastırılmış ihtiyacı sürekli karşısında bulmaktaydı. Clarisse'yi gücü yettiği ölçüde sımsıkı yakaladı ve hareket etmekten alıkoydu. Karısının gözleri şimdi onun gözlerinin karşısında bir çift cam gibiydi. "Böyle düşünceler nasıl aklına gelebiliyor, bilmiyorum!" dedi birkaç defa arka arkaya, ama bir yanıt alamadı. Ve bu arada Clarisse'yi istemeden kendine doğru çekmiş olmalıydı, çünkü kadın on parmağının tırnaklarını bir kuş gibi onun yüzüne doğru tuttu, böylece de kendi yüzüne daha fazla yaklaşmasını engelledi. "Bu delirmiş!" diye geçti Walter'in içinden. Fakat onu bırakamıyordu. Şimdiye kadar bir deli ile hiç karşılaşmamıştı; fakat böyle görünüyordlardır herhalde, diye düşündü.

Ve ansızın inlercesine bir soluk aldı: "Sen onu seviyorsun, değil mi?!" Bu, aslında ne özgün bir söylemdi, ne de aralarında ilk defa mücadelesi verilen bir tespitti; ama Walter, Clarisse'nin akıl hastası olduğuna inanmak zorunda kalmamak için, onun Ulrich'i sevdiğini kabullenmeye hazırdı, ve bu fedakârlık, büyük bir ihtimalle Clarisse'nin şimdiye kadar hayranlık duyduğu o ince dudaklı erken Rönesans dönemi güzelliğinin gözüne ilk defa çirkin gözükmemesinden bütüyle etkilenmemiş değildi, ve bu çirkinlik de belki Clarisse'nin yüzünün artık ona duyduğu aşkla sevecen bir şekilde korunacak yerde, rakibin kaba saba aşkıyla açığa çıkmış olmasıyla ilintiliydi. Böylece ortam, kargaşalardan yana artık hiç de yoksul değildi ve bu kargaşalar Walter'in yüreği ile gözleri arasında, hem genel hem de özel anlam taşıyan yeni bir şey niteliğiyle titreşip durmaktaydı; fakat "Sen onu seviyorsun, değil mi?!" cümlesini söylerken son derece gayri insani bir şekilde inlemiş olması, belki de Clarisse'nin deliliğinin artık ona da bulaşmış olmasından kaynaklanmıştı, ve bu durum Walter'i biraz korkutmuştu.

Clarisse kendini hafifçe kurtarmıştı, ama ona bir defa daha kendiliğinden yaklaştı ve, sanki bir şarkı söylüyormuşçasına, üst üste tekrar etti: "Senden bir çocuk istemiyorum; senden bir çocuk istemiyorum!" Bu arada, onu hafiften ve yine üst üste birkaç defa öptü.

Ondan sonra gitti.

Acaba aynı zamanda şunu da mı söylemişti: "O, benden bir çocuk istiyor mu?" Walter, karısının bunu söylediğini kesin olarak hatırlayamıyordu, ama aynı zamanda da bu ihtimale kulak veriyordu.

Kıskançlıkla piyanonun önünde duruyordu ve tek yanlı olarak sıcak ve soğuk bir şeylerin estiğini hissediyordu. Bunlar, dehanın ve deliliğin esintileri miydi? Veya aşkın ve tinin rüzgârları mıydı? Walter, Clarisse'nin yolu açabileceğini ve üzerinden geçebilmek için onun kalbini bu yola koyabileceğini düşünebiliyordu, ayrıca müthiş sözlerle Clarisse'yi ve Ulrich'i mahvedebileceğini de düşünebiliyordu. Ulriche mi koşsun, yoksa şu anda yeryüzü ile yıldızlar arasındaki ebedi savaşa dönüşebilecek senfonisini mi bestelemeye başlasın, kararsızdı; önce heyecanını yasaklı Wagner müziğinin deniz kızları havuzunda yatıştırması, belki daha iyi olurdu. O âna kadar içinde bulunduğu ve dile getirilebilmesi imkânsız durum, bu düşünceler içersinde yavaşta dağılmaya başlamıştı. Piyanonun kapağını açtı, bir sigara yaktı, ve düşünceleri gittikçe daha geniş bir alana yayılırken, parmakları tuşların üstünde Saksonyalı büyücünün dalgalı halindeki müziğine başladı. Bu ağır tempolu boşalma bir süre devam ettikten sonra, karısı ile kendisinin daha önce sorumluluk ehliyetlerini ortadan kaldıran bir durumda bulunmuş olduklarını açık seçik anlamıştı; ama bunun yol açtığı nahoş izlenime rağmen, aradan henüz bu kadar kısa bir süre geçmişken bütün bunları anlatmak için Clarisse'yi aramaya kalkışmasının sonuçsuz kalacağını biliyordu. Ve ansızın içinden insanların arasına karışmak geldi. Şapkasını giydi ve, bulmayı başarabildiği takdirde, genel heyecan atmosferine katılmak şeklindeki ilk amacını gerçekleştirmek üzere şehre indi. Yolda giderken, bütünüyle iç dünyasında şeytani bir askeri güç taşıdığı ve bu gücün kumandanı olarak ötekilere katılacağı gibi bir izlenime kapılmıştı. Fakat daha tramvaydayken, hayat son derece alışılacelmiş bir görünüm aldı; Ulrich, zorunlu olarak hasım tarafta yer alacaktı; belki Kont Leinsdorfun sarayı saldırıya uğrayacaktı; Ulrich bir elektrik direğine asılacaktı, üstüne saldıranların ayakları altında ezilecekti, buna karşılık bir başka defa Walter tarafından korunacak ve titreyerek kurtarılacaktı, bütün bunlar, en fazlasından belli bir ücreti, duraklan ve uyarıcı çan sesleri olan düzenli tramvay yolculuğu sırasındaki son derece geçici gündüz hayalleriydi, ve şimdi yine daha sakin nefes almaya başlamış olan Walter, kendini bu yolculuğa yakın hissediyordu.

Karşı Önlemler ve Baştan Çıkartış

O sıralarda sanki olaylar bir sona yaklaşıyormuş gibi bir manzara vardı ve Arnheim'la ilgili meselede sabırla gardım almış olarak bekleyen Müdür Fischel için de artık tatmin olma zamanı gelip çatmıştı. Ama o esnada Bayan Klementine ne yazık ki evde değildi, ve bu yüzden Fischel, elinde borsada olup bitenler hakkında genelde iyi haber alan bir öğlen gazetesıyla birlikte kızı Gerdanın yanına gitmekle yetinmek zorunda kaldı; rahat bir koltuğa yerleşti, küçük bir gazete haberine işaret etti ve keyifle sordu: "O derin düşünceli maliyecinin neden aramızda olduğunu şimdi anlıyor musun yavrum?"

Evdeyken Arnheim'ı asla başkaca türlü adlandırmazdı; bundan amacı, ciddi bir işadamı olarak ailesindeki kadınların bu zengin ukalaya duydukları hayranlığı hiç önemsemediğini göstermekti. Ve her ne kadar nefret duygusu insana aynı zamanda basiret kazandırmaz ise de, borsadaki bir söylentinin doğru çıktığı pek ender değildir, ve bundan ötürü Fischel'in Arnheim'a karşı hoşnutsuzluğu, biraz önce söylediğini hemen doğru bir şekilde tamamlamasını sağladı. "Neden biliyor musun?" diye tekrarlardı ve kızının gözlerini zorla kendi bakışlarındaki zafer parıltılarının egemenliğine girmeye zorladı. "Çünkü Galiçya'daki petrol yataklarını şirketler grubunun denetimi altına almak istiyor!"

Bunu söyledikten sonra Fischel, tekrar ayağa kalktı, gazetesini bir köpeği boynundan yakalar gibi topladı ve odadan çıktı, çünkü işi iyice sağlam tutmak için aklına birkaç kişiye telefon etmek gelmişti. içinde, biraz önce okuduğunu sanki hep düşünmüş gibi bir

duygu vardı (görüldüğü gibi, borsaya ait notların etkisi, edebiyatının aynısıdır), ve, sanki o kadar akıllı bir adamdan başka türlü zaten beklenemezmiş gibi, Arnheim'dan memnundu, ama bu arada ona hep sadece bir ukala gözüyle bakmış olduğunu tamamen unutmuştu. Söylediklerinin önemini Gerda'da açıklamak için çaba harcamak istemiyordu; çünkü artık fazladan söylenecek her kelime, sadece olguların dilini kesintiye uğratmaya yarardı. "Çünkü Galiçya'daki petrol yataklarını şirketler grubunun denetimi altına almak istiyor!" dilinde bu basit cümlemin ağırlığıyla, çekildi ve ek olarak yalnızca şunu düşündü: "Beklemeye dayanabilen, hep kazanır!" Bu, borsanın eski bir kuralıydı ve tıpkı borsanın bütün hakikatleri gibi, bu da ebedi hakikatleri en doğru şekilde tamamlıyordu.

Fischel henüz dışarıya çıkmıştı ki, etkinin büyüklüğü kendini Gerda'da belli etti; o âna kadar babasına kendini etkilenmiş veya hiç olmazsa şaşırmış göstermenin zevkini tattırmamıştı, ama şimdi hemen dolaplardan birinin kapağını sökercesine açtı, paltosuyla şapkasını çıkardı, aynanın önünde saçlarını ve elbisesini düzeltti, aynanın önünde biraz oturdu ve çaresizce kendi yüzüne baktı. Ulrich'e koşmaya karar vermişti. Bu, tam da babasının verdiği bu haberi Ulrich'in bir an önce öğrenmesi gerektiği aklına geldiği anda olmuştu, çünkü Diotima'nın çevresindeki ilişkiler hakkında, babasından duyduğu yeniliğin Ulrich için ne kadar önemli olduğunu anlayacak kadar bilgi sahibiydi. Ve bu kararı verdiği anda, sanki duygularının arasına uzun süre tereddüt etmiş olan bir kitlenin hareketinin karıştığını hissetmişti; o âna kadar kendini, Ulrich'in ziyaret davetini unutmuş gibi yapmaya zorlamıştı, fakat duygularının karanlık kitlesinden ilk duygular ağırdan çözülmeye başlar başlamaz, daha uzaktaki duygular arasında da engellenemez bir koşuşma ve zorlama baş göstermişti, ve Gerda bir türlü karar veremiyordu, fakat karar, ona aldırmaksızın kesinleşmişti bile.

"Ulrich beni sevmiyor!" dedi kendi kendine, son günlerde daha keskin hatlar almış olan yüzüne aynada bakarken. "Böyle görüldüğüm takdirde, sevmesi de beklenemez!" diye düşündü bu arada solgun bir ifadeyle. Ve aynı anda da karşı koyarcasına ekledi: "O buna değmiyor zaten! Her şey sadece benim kuruntumdur!"

Cesaretini bütünüyle kaybetmişti. Son zamanlarda olup bitenler yüzünden hırpalanmıştı. Ulrich ile ilişkisine, sanki ikisi aslında

çok basit olan bir şeyi yıllar boyunca büyük bir dikkatle bir karmaşaya dönüştürmüşler gözüyle bakıyordu. Ve Hans da o çocukça sevecenlikleriyle sinirlerini yıpratıyordu; Hans a sertlikle, ve hatta kimi zaman aşağılayıcı davranıyordu, fakat Hans, kendine zarar verme tehdidinde bulunan bir çocuk gibi, daha büyük bir sertlikle yanıt veriyordu, ve Gerda onu yatıştırmak zorunda kaldığında, yine onun tarafından kucaklanıyor ve onun gölgemsi dokunuşlarına hedef oluyordu, bu da omuzlarının zayıflamasına, teninin de tazeliğini kaybetmesine yol açıyordu. Gerda, şapkasını almak üzere dolabını açtığı anda, bütün bu acıların dosyasını kapatmıştı, ve aynanın önündeki korkusu, hemen ayağa kalkması ve bu korkudan zerre kadar kurtulmuş olmaksızın koşarcasına dışarıya çıkmasıyla noktalandı.

Ulrich onun içeri girdiğini görünce, her şeyi anlamıştı; oysa Gerda, yüzüne bir de Bonadea'nın ziyaretlerinde kullandığı türden peçe takmıştı. Bütün vücuduyla titriyor ve bunu, aptalca kaskatı bir etki yaratan yapay bir doğallıkla gizlemeye çalışıyordu.

"Biraz önce babamdan çok önemli bir şey öğrendiğim için sana geldim" dedi.

"Çok tuhaf!" diye düşündü Ulrich "Şimdi de bana birdenbire Sen diye hitap ediyor!" Bu zorbaca Sen, Ulrich'i öfkeliendirdi, ve o da bunu belli etmemek için durumu kendi kendisine, Gerdanın abartılı davranışlarıyla hiç kuşkusuz ziyaretini, normal, sadece biraz gecikmiş bir olay gibi gösterebilmek için, bir kötü haber, hatta genelde özel bir anlam atmosferinden uzaklaştırmayı amaçladığı tarzında açıklamaya çalıştı; ama yaratılan, bunun tam tersi bir etkiydi, böylece de kızın niyetleri en uç noktalara kadar uzanıyordu. "Zaten birbirimize çoktandır sen diyoruz, ama bunu kelimelerle yapmıyoruz, çünkü birbirimizden hep kaçtık!" diye açıkladı Gerda; yolda bu karşılaşma üzerinde düşünmüştü ve bunun yaratacağı hayrete hazırlıklıydı.

Fakat Ulrich, kolunu omzuna atarak ve onu öperek işi kısa kesti. Gerda, yumuşak bir mum gibi kendini bıraktı. Nefes alıp veriş, ona uzanan parmakları sanki bilincini kaybetmiş olan birine aitti. Tam o anda, baştan çıkarıcının bütün acımasızlığı üstüne çöktü; bu baştan çıkarıcı, kendini dayanılmaz ölçüde Gerdanın vücudu tarafından yakalandığı kişilerin kollarında sürüklenen bir

kaçak gibi sürüklenen bir ruhun içinde bulunduğu kararsızlığın çekiciliğine kaptırmıştı. Kış öğleden sonrasından pencerelerden içeriye, kararmakta olan odaya soluk bir ışık dökülmekteydi, aydınlık kesitlerden birinin içinde durmakta olan Ulrich, kızın kollarının arasında tutuyordu; kızın başı, ışığın yumuşak yastığında sarı rengiyle ve keskin hatlarıyla belirgindi, yüzünün rengi de yağlı gibiydi, bu haliyle Gerda, o anda neredeyse bir ölüyü andırıyordu. Ulrich, saçlar ile elbise arasında açıkta kalan alanın her yanını ağır ağır öptü ve bu arada hafif bir isteksizliği aşmak zorunluluğuyla karşılaştı; kızın onun dudaklarına uzanan dudaklarının dokunuşu, Ulriche bir çocuğun yetişkin birisinin boynuna sarılan zayıf ve ufacık kollarını çağırıyordu. Bonadea'nın, tutkunun etkisiyle tüyleri yırtıcı bir kuşun pençelerindeyken diken diken olan bir güvercine benzeyen güzel yüzünü düşündü; Diotima'nın bir heykeli andıran, biraz tepeden bakarcasına sunduğu ve onun da tadını çıkaramadığı yakınlığını düşündü; o iki kadının ona hediye etmek istedikleri güzelliğin yerine şimdi bakışlarının altında tuhaf bir şekilde Gerdanın huşu içersinde gerilmiş, zavallı ve çirkin yüzü vardı.

Bu arada Gerda, bu ayık baygınlık durumunda uzun süre kalmadı. Yalnızca bir bakışın süresi boyunca gözlerini kapamış olduğuna inanmıştı, ve Ulrich yüzünü öperken, sanki yıldızlar mekânın ve zamanın sonsuzluğunda duruyorlarmış ve kendisi bu yüzden bu olayın süresine ve sınırlarına ait herhangi bir izlenime sahip değilmiş gibi hissetti, fakat Ulrich'in çabalarının ilk gevşeyişle birlikte uyandı ve yeniden kendi kendine ayaklarının üstünde durdu. Bunlar, biraz önce verdiği ve, hissettiği kadarıyla, aynı zamanda da aldığı, sadece sahte ve hayal ürünü değil, fakat gerçek bir tutkunun ürünü niteliğindeki ilk öpücükler olmuştu, ve bunun vücudunda uyandırdığı yankı öylesine büyüktü ki, Gerda sanki o an, kendisini kadın yapmaya yetmiş gibi hissetmekteydi. Ancak bu olay, diş çekilmesine benzer: Diş çekildikten sonra vücutta öncesine oranla bir azalma olmasına rağmen, insan daha büyük bir yetkinlik duygusuna kapılır, çünkü bir rahatsızlık nedeni kesin bir biçimde ortadan kalkmıştır; ve durumu buna uyum sağladıktan sonra, Gerda tazeleşmiş bir kararlılıkla dopdolu olarak doğruldu. "Sana ne söylemeye geldiğimi daha sormadın!" dedi erkek arkadaşına.

"Beni sevdiğini söylemeye geldin!" diye karşılık verdi Ulrich, öncesine göre biraz tutuk bir ifadeyle.

"Hayır, dostun Arnheim'in kuzinini aldattığını söylemek için geldim; âşığı oynuyor, ama asıl niyeti çok farklı!" Ve Gerda ona, babasının keşfini anlattı.

Bu açıklama, yalınlığı içersinde Ulrich'i derinden etkiledi. Ruhunun açılmış kanatlarıyla gülünç bir hayal kırıklığına yol almakta olan Diotima'yı uyurma yükümlülüğünü hissetti. Çünkü bu resmi kafasında oluştururken ona eklediği kötücül tatmin duygusuna rağmen, güzel kuzinine acıdığını hissediyordu. Ancak Leo Fischel'e duyduğu içten takdir hissi, bu duyguyu çok geride bıraktı, ve Ulrich neredeyse onun canını çok sıkamak üzere olmasına rağmen, Fischel'in o güvenilir ve eski moda, güzel inançlarla süslenmiş çalışma mantığına içtenlikle hayranlık duydu; bu mantık, yeni moda ve büyük bir kafanın sırlarını en basit şekilde çözmeyi başarmıştı. Bu yüzden Ulrich'in içinde bulunduğu ruhsal atmosfer, Gerda'nın varlığının ona yönelttiği hassas taleplere uzak düşmüştü. Daha birkaç gün önce bu kıza yüreğini açabileceği ihtimalini düşünecek halde olmasına şimdi şaşırıyordu; "Hans, aşk tiryakisi iki meleğin bu günahı çağrıştıran düşüncesini, ikinci kuşatmanın üzerine çıkabilmek olarak adlandırıyor!" diye düşündü; kafasında, sanki hayatın bugünlerde Leo Fischel'in ve onun anlayışını paylaşanların anlayışlı çabaları sayesinde büründüğü cisimselliğin o harika pürüzsüzlükteki sert yüzeyinde parmaklarını gezdirebilmenin keyfini çıkarmaktaydı. Bu yüzden "Baban, harika bir adam!" cümlesi, söyleyebildiği tek şey oldu.

Getirdiği haberin öneminin etkisini iliklerine kadar hisseden Gerda, farklı bir şey beklemişti; verdiği haberin etkisine ilişkin ne gibi bir beklentisinin bulunduğunu bilemiyordu, ama durum, tahminen bir orkestradaki bütün üflemeli ve vurmali çalgıların aynı anda çalmış gibiydi, ve Ulrich'in ona karşı ansızın sergiler gibi olduğu umursamazlık, Gerda'ya tekrar ve acıtıcı bir şekilde Ulrich'in onun karşısında hep sıradan, alışlagelmiş ve gerçekçi olanın avukatlığını yaptığını hatırlatmıştı. Çünkü Gerda bu arada kendini, bunun yalnızca aşktan kaynaklanan yaklaşımın kendi genç kız ruhunda örneğini bulduğu acı verici bir şekli olduğuna inandırmıştı, böylece şimdi —ç dünyasındaki biraz çocukça bir söylemle

"birbirlerini zaten severlerken"- çaresizlik kokan, uyarıcı bir netlik, uğruna her şeyini vermeye hazır olduğu erkeğin onu ciddiye almadığını söylemekteydi. Bu yüzden daha önce kendine duymuş olduğu güvenin önemli bir bölümünü kaybetmişti, fakat öte yandan bu "ciddiye alınmamak", çok iyi geliyordu; Hans ile ilişkinin kendini ayakta tutabilmek için gerekli kıldığı bütün zorlu çabaları sırtından alıyordu, ve Ulrich babasını övdüğünde, Gerda onun nasıl olup da böyle yapabildiğini anlamıyordu ama, belli bir düzenin yeniden kurulduğunu da hissediyordu; kendisi, babası Leo'yu Hans yüzünden kırmakla bu düzeni ihlâl etmişti. Yeniden ailenin kucığına —Gerda'nın attığı yanlış adımla kutladığı- geri dönüşten kaynaklanan bu tatlı duygu, dikkatini öylesine farklı bir yöne çekmişti ki, Ulrich'in koluna tatlı bir şekilde direndi ve ona şu kelimeleri söyledi: "Önce insani açıdan birbirimizi yeniden bulmamız şart; gerisi zaten kendiliğinden gelecektir!" Bu kelimeler, "Eylem Ortaklığı'nın bir programından alınmaydı ve o anda Hans Sepp ile çevresinden geriye sadece bunlar kalmıştı.

Ulrich ise kolunu yeniden onun omzuna atmıştı, çünkü Arnheim'a ait haberi aldığından beri önemli bir şeyle karşı karşıya olduğunun farkındaydı, ancak ondan önce Gerda ile bu beraberliğin sonuna vardırılması gerekiyordu. Bu bağlamda Ulrich, bunun için gerekli olan şeyleri yapmanın son derece nahoş olduğundan başkaca bir şey hissetmiyordu, ve bundan ötürü geri çevrilen koluyla hemen tekrar Gerda'ya sarılmıştı, fakat bu defa bunu, başkaca her türlü direnişin boşuna olacağını zor kullanmaksızın ve kelimelerden çok daha etkili bir şekilde bildiren o dilsiz lisanı kullanarak yapmıştı. Gerda, bu koldan kaynaklanıp kendisini etkileyen erkekliği sırtından aşağıya doğru hissetti; başını önüne eğmişti ve ısrarla kucığına bakıyordu; sanki orada, bir önlüğün içinde tutarcasına, her şeyi taçlandıracak olay gerçekleşmezden önce Ulrich'i "insani açıdan yeniden bulmasında" yardımcı olacak düşünceleri toplamıştı; fakat Gerda'ya, yüzü sanki gittikçe daha budalaca ve bomboş bir ifade alıyormuş gibi gelmekteydi, ve bu yüz sonunda içi boş bir kabuk gibi boşlukta yükseldi ve gözleriyle, baştan çıkarıcının gözlerinin altında kaldı.

Ulrich eğildi ve o yüzü, eti harekete geçiren öpücüklerle boğdu. Gerda, iradesini kaybetmiş olarak ayağa kalktı ve kendini bıraktı.

Ulrich'in yatak odasına kadar tahminen on adımlık bir mesafeyi aşmaları gerekiyordu, ve kız, bir ağır yaralı veya hasta gibi destek aldı. Kendini sürükletmeyip gönüllü yürümesine rağmen, bir ayağı ötekinin önüne sanki ona yabancıymış gibi geçmekteydi. Bu kadar yoğun bir heyecana rağmen bunca boşluğu Gerda o güne kadar yaşamış değildi; kanının damarlarından çekildiğini düşünüyordu, her yanı buz kesmişti, görüntüsünü sanki çok uzaktaymış gibi yansıtan bir aynanın önünden geçti, fakat bu uzaklığa rağmen aynada yüzünün üstünde soluk lekelerin bulunduğu bakır kırmızısı renginde olduğunu fark etti. Ve ansızın, tıpkı kaza durumlarında bakışların eşzamanlı olarak pek çok şeye ilişkin olağanüstü bir algılama duyarlılığına sahip olması gibi, bir erkeğin yatak odasını çevresinde bütün ayrıntılarıyla gördü. Eğer daha akıllı ve hesaplı olsaydı, belki de buraya bir kadın olarak taşınabilirdi diye düşündü; böylesinden çok büyük mutluluk duyardı, fakat herhangi bir menfaat beklemediğini, sadece kendini armağan etmek istediğini dile getirebileceği kelimeleri aradı; bu kelimeleri bulamadı, kendi kendine: "Bu olmak zorunda!" dedi ve elbisesinin yakasını açtı.

Ulrich, onu bırakmıştı; soyunması sırasında içi, aşkın o sevecen desteğini sunmayı götürmemişti, bir kenarda durmuş, kendi giysilerini üstünden fırlatmaktaydı. Gerda, erkeğin zorbalık ile güzellik arasında bir denge oluşturan, zarif bir şekilde yükselen güçlü vücudunu fark etti. Kendi vücudunun ise, iç çamaşırlarının henüz üstünde olmasına rağmen, ürperdiğini korkuyla algıladı. Yine kendisine yardımcı olabilecek kelimeleri aradı; öylesine zavallı durmaktaydı ki! Söylemek istedikleri, Ulrich'i hayalini kurduğu şekilde, gerçekleşmesi için şimdi kafasından geçeni yapmaya hiç ihtiyaç bırakmayan tatlı bir çözümlü sevgilisi yapmalıydı. Bu, hem harika, hem de belirsiz bir şeydi. Bir an kendisini Ulrich ile birlikte mumlardan oluşma sınırsız bir alanda dururken gördü; sıra sıra hercai menekşeler gibi yere dikilmiş duran bu mumlar, tek bir işaretle ayaklarının dibinde yanmaya başlıyordu. Fakat tek bir kelime bile söylemeyi başaramadığından, kendini maneviyatını bozacak kadar çirkin ve zavallı hissediyordu, kolları titriyordu, soyunmasını tamamlayacak hali kalmamıştı, ve bütün kanı çekilmiş olan dudakları, kelimelerden yana bomboş ve umarsız hareketler yapmamak için sımsıkı kapanmıştı.

Durum böyleyken, Gerdanın çektiği acının ve onca şeyi aşmak pahasına bu noktaya kadar getirilmiş olanın mahvolabileceği tehlikesinin farkına varan Ulrich, ona yaklaştı ve sutyenini açtı. Gerda bir çocuk gibi yatağın içine kaydı. Ulrich, bir an boyunca çıplak bir genç insanın hareketlerine baktı; tıpkı bir balığın parlaması gibi, bunun da artık aşkla hiçbir ilintisi yoktu. Ulrich, Gerda'nın artık ölenemeyecek bir olayı elinden geldiğince çabuk atlatmakta kararlı olduğunu anladığına inandı; yabancı bir vücuda tutkuyla girmenin, gizli ve suçlulara özgü saklanacak yerler bulmaya yönelik o çocukça eğilimin ne ölçüde devamı niteliğini taşıdığını, hiçbir zaman Gerda'nın arkasından geldiği andaki kadar açık ve seçik anlamamıştı. Elleri genç kızın korkunun pürüzlerini hâlâ taşıyan tenine değdi, ve kendini karşısındakinin çekiciliğine kaptıracak yerde ürkmüş olduğunu hissetti. Yarı yarıya gevşemiş ve yarı yarıya henüz olgunlaşmamış olan bu vücudu istemiyordu; yaptığına tamamen anlam-sız buluyordu, ve aslında en çok istediği, yatağı bırakıp kaçmaktı, bunu önleyebilmek için işe yarayabilecek ne varsa kafasından düşünce olarak geçirdi. Böylece, ciddiyet dışı, inançsız, hoşgörüsüz ve tatminsiz davranabilmek için bugün genel sebepler arasında sayılan ne varsa, çaresizlik kokan bir aceleyle kendine telkin etmeye çalıştı; ve bu çabanın içersinde kendini direnmeksizin bırakmış buldu; kendini bıraktığı, aşkın sarmalı değildi, fakat kısmen delice denilebilecek, bir katliamı, şehvet uğruna işlenen bir cinayeti ya da, eğer olabilirse öyle bir şey, şehvet uğruna intiharı çağrıştıran, hayatın gelmiş geçmiş bütün resimlerinin arkasına yuvalanmış bir ecinniler boşluğunun pençeleriydi.

Durumu Ulrich'e ansızın ve bulanık bir bağlamın etkisiyle geceyin serserilerle ettiği kavgayı hatırlattı, bu defa daha çabuk davranmak istiyordu, fakat aynı anda korkunç bir şey başladı. Gerda, kendi iç dünyasında erişebileceği ne varsa hepsini iradeye dönüştürmüştü ve çektiği aşağılayıcı korkuyu bastırmak için kullanıyordu; kendini sanki idama götürülüyormuş gibi hissediyordu, ve Ulrich'i alışılmamış bir çıplaklıkla yanında hissettiği, ellerinin de kendisine dokunduğunu fark ettiği anda, vücudu Gerdanın bütün iradesini fırlatıp attı. Göğsünün derinliklerinde bir yerde hâlâ Ulrich'i kucaklamak, saçlarını öpmek, onun sesini dudaklarıyla takip etmek için tarife gelmez bir yakınlık hissediyordu ve onun hakiki özüne

değdiği anda sıcak bir avuçtaki bir tutam kar gibi eriyip gideceğini hayal ediyordu; ama bu, her zamanki gibi giyinmiş olarak Gerda'nın baba evinin odalarında dolanan Ulrich'ti, ama düşmanlığını hissettiği ve, karşısındakinin kendine gelmesine meydan bırakmamasına rağmen, onun sunduğu kurbanı ciddiye almayan çıplak erkek değildi. Ve Gerda birdenbire haykırmakta olduğunu hissetti. Küçük bir bulutu, bir sabun köpüğünü andıran bir çığlık, havada asılı kalmıştı, ve onu başkaları takip etmekteydi. Bunlar, göğüsten doğru yükselen küçük çığlıklardı, sanki Gerda bir şeyle boğuşuyordu, anlaşılabilen seslerin şekillendiği ve sonra bütünden ayrıldığı bir inlemeydi. Hareketli kıvrımların belirlediği dudakları, öldürücü bir şehvetin etkisindeymiş gibi ıslaktı, Gerda yerinden fırlamak istiyor, fakat kalkamıyordu. Gözleri ona itaat etmiyor ve ondan izinsiz hareketler yapıyordu. Gerda, bir ceza alacak veya doktora götürülecek olan, ama çığlık atmaktan tamamen bitkin düşüp iki büklüm kaldığı için tek adım atamayan bir çocuk gibi merhamet diliyordu. Ellerini göğüslerine doğru kaldırmıştı ve tırnaklarıyla Ulrich'i tehdit ediyordu, bu arada uzun baldırlarını da kramp geçirircesine sıkıyordu. Vücudunun sahibine karşı bu başkaldırışı korkunç bir şeydi. Bu arada kendini tamamen tiyatrodanmış gibi hissetmekteydi, fakat karanlık salonda yalnız başına ve terk edilmiş olarak oturuyordu; sahnede çığlıklar arasında ve şiddetli hareketlerle kaderi oynanıyor, dahası, oyunda istemeksizin kendisi de rol alıyordu.

Ulrich, bakışlarını dehşetle, içinden bakışların tuhaf bir tutuklukla geldiği, buğulanmış gözlerin bebeklerine dikmişti; şaşkın bir halde içinde istek ile yasağın, ruhun ve ruhsuzluğun ifade edilemez bir şekilde birbirine karıştığı tuhaf hareketleri inceliyordu. Solgun ve sarışın tenin yarattığı izlenim, alanlar halinde yoğunlaştıkları yerde kırmızıya dönüşen siyah ve küçük kıllarla birlikte bir an gözüne çarpıverdi. Bir histeri nöbetiyle karşı karşıya olduğunu nihayet anlamıştı, ama buna karşı ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Korkunç derecede acıtıcı çığlıkların daha da yükselmesinden korkuyordu. Çok yüksek sesle bağırmanın, belki de âni bir tokadın böyle bir nöbeti kesebileceğini hatırladı. Korkunçlukla bağıntılı, somutluktan uzak bir kaçınılabilirlik duygusunun etkisiyle, daha genç bir erkeğin belki de Gerdanın daha çok üstüne varmayı dene-

yeceğini düşündü. "Belki de böylece atlatılabilirdi" diye düşündü. "Bu budala bir defa bu kadar ileri gittikten sonra, belki de artık karşısında geri çekilmemek gerekir!" Gerçi böyle bir şey yapmadı, fakat bu türden öfkeli düşünceler kafasının içinde dolanıp duruyordu; Gerda'ya elinde olmaksızın ve sürekli teselli edici sözler söylüyordu, ona bir şey yapmayacağına söz veriyordu, kıza daha başına bir şey gelmemiş olduğunu açıklamaya çalışıyordu, ondan özür diliyordu, ve dehşetin bir araya getirdiği bu kelime sağanağını öylesine gülünç ve haysiyetsiz buluyordu ki, kendini bir yastık alıp sesi bir türlü kesilmek bilmeyen bu ağzı boğmamak için zor tutuyordu.

Fakat sonunda nöbet, kendiliğinden son buldu ve vücut sakinleşti. Gözleri yaşaran kız, doğrulup yatakta oturdu, küçük göğüsleri, henüz yeniden bilincinin gözetimi altına girmemiş vücudunda sönmüş olarak sarktı, ve Ulrich derin bir soluk alarak, atlatmak zorunda kaldığı bu olayın bütün istek- ve insanlık dışılığını bir defa daha hissetti. Daha sonra normal bilinç, Gerda'ya geri döndü; gözlerinde, tıpkı birinin daha uyanmadan önce gözlerini bir süre açması gibi bir ifade belirdi, kız bu vaziyette bir an daha hiçbir şey anlamaksızın ileriye doğru baktı, sonra çıplak oturmakta olduğunu farkına vardı, Ulrich'e baktı ve kanı, dalgalar halinde yüzüne geri döndü. Ulrich, daha önce ona fısıldamış olduklarının hepsini bir kere daha tekrar etmenin dışında, yapacak bir şey bulamadı; koluyla omuzlarına sarıldı, kızı teselli ederek kendine çekti ve ondan, olanları mesele etmemesini rica etti. Gerda yine nöbetin saldırısına uğramasından önceki haline geri dönmüştü, fakat her şey gözüne tuhaf bir şekilde soluk ve terkedilmiş gibi görünüyordu; açık duran yatak, heyecanla bir şeyler fısıldamakta olan bir erkeğin kolları arasındaki çıplak vücudu ve kendisini buraya getirmiş olan duygular: Bütün bunların anlamını biliyordu, fakat bildiği bir şey daha vardı ki, o da bu arada çok kötü bir şeyin cereyan ettiğiydi, bunu şimdi sadece istemeksizin ve bulanık bir şekilde hatırlıyordu, ve Ulrich'in sesinin şimdi daha sevecen bir ifade taşıdığının dikkatinden kaçmamış olmasına rağmen, bunu şimdi onun gözünde bir hasta olmasına bağlıyordu, kendisini Ulrich'in hasta ettiğini düşünüyordu, ama bütün bunları umursamıyordu, ve tek kelime bile söylemek zorunda kalmaksızın, artık orada olmamaktan baş-

kaça bir isteği yoktu. Başını önüne eğdi ve Ulrich'i itti, gömleğine uzandı ve onu bir çocuk gibi, ya da artık hiçbir şeye aldırmayan bir insan gibi başından geçirdi. Bunu yaparken Ulrich de ona yardım etti. Hatta çoraplarını ayağına o giydirdi, ve o da bir çocuğu giydirmiş gibi bir izlenime kapıldı. Gerda tekrar ayaklarının üstüne bastığında sendeledi. Hafızası ona, şimdi tekrar döneceği baba evinden hangi duygularla çıkmış olduğunu anlatmaktaydı. Sınavı başaramadığını hissediyordu, bu yüzden son derece mutsuzdu ve utanıyordu. Ulrich'in söylediği hiçbir şeye tek kelimeyle olsun yanıt vermedi. Şimdi olanların dışında ve çok uzağında, Ulrich'in bir defasında şaka niyetine, yalnızlığın insanı taşkınlıklara sürüklediğini söylemiş olduğunu hatırladı. Ona kızgın değildi. Sadece onun söylediklerini bir daha artık hiç duymamak istiyordu. Ulrich bir araba çağırma teklif etti, Gerda sadece hayır anlamında başını salladı, karışık saçlarının üstüne şapkasını geçirdi ve yüzüne bakmaksızın Ulrich'in yanından ayrıldı. Ulrich onu peçesi şimdi elinde giderken görünce, bir delikanlı gibi orada kaldığı duygusuna kapıldı; çünkü aslında bu durumdayken onun gitmesine izin vermemesi gerekirdi, fakat aklına onu nasıl alıkoyabileceği gelmemişti, ve ona yardım etmek isteyen kendisi de sadece yarı yarıya giyinikti; bu, şimdi başa kaldığı ciddiyette bir eksiklik yaratıyordu, sanki kendisinin ne yapacağına karar verebilmesi için, önce tamamen giyinmesi gerekiyordu.

Paralel-Eylem, Karışıklık Yaratıyor

Walter şehrin iç kesimine vardığında, havada bir şeyler vardı, insanlar yine her zamanki gibi yollarına gitmekteydiler, arabalarla tramvayların gidişinde de bir fark yoktu; belki orada burada alışılmamış bir hareketlilik görülüyordu, fakat bu da daha farkına bile varılmadan kendiliğinden dağılmaktaydı: Buna rağmen sanki her şey, belli bir yönü gösteren bir işaret taşıyıcı gibiydi ve Walter daha birkaç adım bile gitmemişken, bu işareti kendi üstünde de hissetti. Gösterilen yöne doğru ilerledi; içinde, sanat bölümünde çalışan memurun, yani kendisinin, ayrıca da savaşçı ressamın ve müzisyenin, hatta Clarisse'nin acı çeken kocasının, yerlerini bu belirli sıfatlardan hiçbirini taşımayan bir kişiye bıraktıkları duygusuna kapıldı; cadde ve sokaklar da hareketlilikleriyle ve kat kat sıvanmış, gösteriş peşindeki binalarıyla, kendisindeki haline bakarak "ön durum" diye adlandırdığı benzer bir duruma girmişlerdi, çünkü bütün bunlar Walter'de, sanki ortada yüzeyleri bir sıvının içinde erimeye yüz tutmuş ve eski bir duruma doğru gerileyen, kristal bir form varmış gibi bir izlenim yaratmıştı. Gelecekteki yeniliklerin ret edilmesi gündeme geldiğinde eski görüşlü olmasına rağmen, kendisi açısından mevcut düzeni mahkûm etmeye memnuniyetle hazırды, ve düzenin dağılmakta olduğunu hissetmek onu olumlu anlamda teşvik ediyordu. Büyük kalabalıklar halinde rastladığı insanlar, ona büyük rüyasını hatırlatıyorlardı; bu insanlardan hareketli bir aciliyet izlenimi kaynaklanmaktaydı; Walter'e aklın, ahlâkın, güvencelerin temeline dayanan birliktelikten çok daha özgün gelen bir birliktelik, bu insanları özgür, sıkıdüzenden uzak bir

topluluğa dönüştürüyordu. Walter, sicimleri çözülmüş, böylece de açılan, ama dağılmayan büyük bir çiçek buketi düşündü; ve ayrıca, giysilerinden soyulmuş, böylece gülümseyen, kelimeleri olmayan, kelimelere ihtiyaç da duymayan çıplaklığı ortaya çıkmış bir vücut düşündü. Fakat daha hızlı yürümeye başlayıp, kısa süre sonra hazır bekletilen polislerden oluşma büyük bir ekibe rastladığında, bundan da rahatsızlık duymadı, ve bu manzara, alarm verilmesini bekleyen, çok sayıda kırmızı yakalarla, atlarının yanında bekleyen süvarileriyle ve ilerleyişleri veya çekilişleri konusunda teknil veren tek tek takımların hareketleriyle, kendisine savaşıma şevki veren bir askeri kamp kadar hoşuna gitti.

Yolu kapatan bu hattın arkasında, kapatmanın henüz tamamlanmamış olmasına rağmen, Walter'in gözüne hemen yolun daha karanlık olan manzarası çarptı; ortalıkta hemen hiç kadın yoktu, ve izne çıkan subayların normal zamanda bu sokaklara canlılık kazandıran renkli üniformaları da saki ortalığa egemen olan belirsizlik tarafından yutulmuştu. Fakat pek çok kişi de, aynen kendisi gibi, şehrin iç kesimlerine doğru ilerlemektedir, ve bunların hareketleri şimdi farklı bir izlenim yaratıyordu; bu hareketlilik, şiddetli bir rüzgârın önüne kattığı saman saplarını ve parçacıklarını hatırlatıyordu. Walter, bunun hemen ardından bu insanlardan oluşma ilk grupları da gördü; görüldüğü kadarıyla bu grupları yalnızca merak değil, fakat alışılmadık çekiciliğin peşinden gitmeyi sürdürme ya da geri dönme konusundaki kararsızlık da bir arada tutmaktaydı. Walter, sorduğu sorulara farklı yanıtlar aldı. Başvurduğu bazı kişiler, büyük çapta bir Devlete sadakat gösterisinin düzenlenmekte olduğu yolunda yanıt verdiler, bazıları, gösterinin fazla işgüzar vatanseverlere karşı düzenlendiğini duyduklarını söylüyorlardı; herkesi etkileyen heyecanın Alman halkının Slavların isteklerini destekleyen hükümetin pek çok kişiye göre aşırı tavizci tutumundan mı kaynaklandığı, yoksa bütün iyi niyetli Kakanya vatandaşlarını bitmek bilmeyen huzursuzluklara karşı çıkmaya çağıran, Hükümet aleyhinde bir dalgalanma mı olduğu konusunda da Fikir ayrılığı vardı. Bu insanlar da aynen Walter gibi, sadece kalabalığa katılmış olan kişilerdi ve Walter, daha önce bürosunda anlatılanların dışında yeni hiçbir şey öğrenmedi, ama engelleyemediği bir gevezelik etme eğiliminin zorlamasıyla, sürekli sormaya devam etti. Ve katıl-

dığı kişiler ona ister neler olup bittiğini kendilerinin de bilmediğini söylesinler, ister gülsünler ve kendi meraklarıyla alay etsinler, Walter ilerledikçe ilk cümleyi, yani artık bir şeylerin olması gerektiğine ilişkin cümleyi, her ne kadar bu olması gerekenin ne olduğunu ona anlatmaya talip kimse çıkmasa da, daha bir ittifakla duymaktaydı. Ve bu şekilde ilerlediği ölçüde, baktığı yüzlerde coşkulu ve mantığı geride bırakan bir ifadeyi fark etmekteydi, görüldüğü kadarıyla herkesin çekim gücüne kapıldığı noktada gerçekte nelerin olup bittiği hakikaten de umursanmıyordu ve herkesi kendinden geçirmek için bunun sıradışı bir şey olması, yetiyordu; ve bu "kendinden geçme'nin, sadece çok sıradan ve hafif heyecan anlamına gelmesine, yani kelimenin zayıf anlamında kavranmasının gerekmesine rağmen, bunun içersinde yine de o unutulmuş haz ve huşu içinde olma durumlarıyla uzaktan bir akrabalık, giysilerden ve tenden sıyrılmaya yönelik bir hazır oluş hissedilmekteydi.

Ve Walter, tahmin alışverişinde bulunarak ve kendisine pek uygun gelmeyen şeylerden söz ederek ötekilere katıldı; bekleyenler gruplarından kopanlardan ve yarı kararsız ilerleyenlerden oluşan bu ötekiler, tahmini olay yerine doğru hareket eden ve belli bir amacı bulunmaksızın yoğunluğu ve iç gücü hissedilir şekilde artan bir kafiye dönüşmüşlerdi. Gelgelelim bütün bu duygular, henüz düzensiz kafilenin görülemeyen başından sonuna kadar yayılan belli bir heyecandan çok, bir binanın etrafında zıplayıp duran ve her an binanın içinde kaybolmaya hazır tavşanları çağrıştırmaktaydı. Öğrencilerden veya başkaca gençlerden oluşma, daha şimdiden bir şeyler yapmış olan ve "kanaldan" çıkan bir ekip de büyük kalabalığa katılmıştı; ne olduğu anlaşılamayan bir şeyler duyulmaktaydı, bölük pörçük mesajlar ve dilsiz bir heyecanın dalgaları önden arkaya doğru seğirtiyordu, ve insanlar, doğalarına ve hissettiklerine göre, isyân veya korkunun, kavga etme isteğinin veya bir ahlâki buyruğun etkisiyle, şimdi belli bir durum içersinde öne doğru hareket etmekteydiler; bu durum içersinde herkesin iç dünyasında farklı bir görünüm taşıyan, bütünüyle alışıl gelmiş tasavvurlarca yönlendiriliyorlardı, fakat bilinç üzerinde egemenlik kurmuş olan durumlarına rağmen bu tasavvurlar öylesine az önem taşıyordu ki, hepsi ortak bir canlı gücün potasında birleşiyorlardı ve bu güç, kafalardan çok kasları etkiliyordu. Şimdi kafilenin ortasında bulunan Walter

de bundan nasibini aldı ve kısa zamanda bir sarhoşluğun başlangıç evresiyle benzerlik gösteren, heyecanlı, ama bomboş bir ruh haline yenik düştü. Kendilerine ait irade sahibi insanları belli anlarda başına buyruk, iyi ya da kötü anlamda en büyük taşkınlıklara yatkın bir kitleye dönüştüren, kendisini oluşturan insanlar hayatları boyunca hep ölçülü ve akli başında hareket etmiş olsalar da, kendisi düşünemeyen bu değişikliğin nasıl gerçekleştiği bilinmiyor. Muhtemelen duygulan için çıkış yolu bulamayan bir kitlenin gerilimden kurtulmanın çarelerini zorlayan heyecanı, önünde ansızın beliren her yörüngeye atlıyor; örnek alınanlar ve yolu açanlar ise muhtemelen en çok heyecana kapılanlar, en duyarlılar ve direnme gücünden en yoksun olanlar arasından, ama aynı zamanda da uç noktalarda bulunanlar, âniden zorbaca eylemlere girişebilenler veya soylu davranışlar sergileyebilenler arasından çıkıyor; bunlar, kitle içersinde en düşük direniş noktalarını temsil ediyorlar, fakat onlar tarafından atılmış olmaktan çok onlar aracılığıyla yükselen çılgılık, ellerine geçen taş, kucağına atıldıkları duygu, heyecanlarını birbirleri aracılığıyla dayanılmaz bir ölçüye vardırıranların hiç düşünmeden atıldıkları yolu açıyor, ve bu kişiler çevrelerinin eylemlerini, herkes tarafından yarı zorlama, yarı özgürleşme olarak algılanan bir kitle-sel eylem şekline dönüştürüyorlar.

Her yarışmanın izleyicilerinde ve konuşmaların dinleyicilerinde gözlemlenebilecek bu heyecanlar bağlamında, bunların boşalmasının psikolojisinden çok daha fazla önem taşıyan nokta, bunlara hazır olma durumunun hangi nedenlerden kaynaklandığı sorusudur, çünkü hayatın anlamı doğru düzgün olsaydı eğer, o zaman anlamsızlığı da öyle olurdu ve aptallığın beraberinde getirdiği sonuçları sergilemezdi. Walter, bunu başkalarından çok daha iyi bilmekteydi ve kafasında bulunan, ıslahata yönelik önerilerin sayısı az değildi; bunların hepsi ortaya çıktığı için, Walter içinde buruk ve kötü bir duyguyla sürüklenmeye karşı direniyordu, fakat sürüklenmek onu yine de heyecanlandırıyordu. Bu arada, bilincinin aydınlık olduğu bir anda Clarisse'yi düşündü. "İyi ki burada değil," diye düşündü "bu baskıya dayanamazdı!" Fakat keskin bir acı, aynı anda bu düşünceyi devam ettirmesini engelledi; Clarisse'nin onda uyandırdığı, son derece belirgin delilik izlenimini hatırlamıştı. "Bunun farkına bu kadar uzun zamandır varamadığım için, belki asıl ben

deliyim!" diye düşündü. Ardından da kafasından şu geçti: "Ama hep onunla yaşadığım takdirde, pek yakında delireceğim kesin!" Yine düşündü: "Sanmıyorum!" Sonra yine düşündü: "Ama bu, kesinlikle böyle!" Ardından şöyle düşündü: "O sevimli yüzü, ellerimin arasında çirkin bir maske gibi donup kaldı!" Fakat bütün bunları artık doğru dürüst düşünemiyordu, çünkü çaresizlik ve umutsuzluk, bilincini köreltmışti. Sadece, bu acıya rağmen, Clarisse'yi sevmenin burada başkalarıyla koşuşturmayla karşılaştırılamayacak kadar güzel olduğunu hissediyordu, ve korkudan kaçarak, içinde yürüdüğü kalabalığın daha derinliklerine dalyordu.

Bu arada Ulrich, onunkinden farklı bir yoldan giderek Kont Leinsdorf'un sarayına ulaşmıştı. Ana kapıya saptığında, girişte iki nöbetçi gördü, ve avluda da güçlü bir polis ekibi beklemekteydi. Ekselansları, Ulrich'i metin bir ifadeyle karşıladı ve halkın hedefi olduğunu daha önce haber aldığını belli etti. "Bir şeyleri geri çekmek zorundayım" dedi. "Bir defasında size, pek çok kişi bir şeyden yana çıktığında, bunun yararlı bir şey olacağına büyük ölçüde güvenilebileceğini söylemiştim. Ama elbette bunun da istisnaları var!"

Ulrich'in arkasından yukarıya çıkan kâhya, kalabalığın saraya yaklaşmakta olduğuna ilişkin biraz önce gelen haberi bildirdi ve buna dikkatli bir kaygıyla, ana kapı ile pencerelerdeki panjurların kapatılıp kapatılmayacağı sorusunu ekledi. Ekselansları, hayır anlamında başını salladı. "Olmaz öyle şey!" diye karar verdi hoşgörülü bir ifadeyle. "Böyle bir şeye ancak sevinirlerdi, çünkü sanki korkuyormuşuz gibi olurdu. Ayrıca zaten polisin yolladığı nöbetçiler aşağıda!" Ulriche döndüğünde ise manevi bir kırgınlık içersinde şöyle dedi: "Kırsınlar bakalım camları! O aklıevvellerin ipiyle kuyuya inilemeyeceğini söylemiştim daha önce!" Görüldüğü kadarıyla içinde, saygın bir sükunetin altında sakladığı derin bir öfke vardı.

Kalabalık yaklaştığında, Ulrich pencereye gelmişti. Yol kenarlarında polisler, kalabalıkla birlikte yürüyor ve yürüyüşe katılmayanları, katılanların düzenli yürüyüşlerinin kaldırdığı bir bulut gibi dağıtıyordu. Orada burada sıkışıp kalmış araçlar vardı ve yürüyenlerden oluşma buyurgan sel, beklenmedik kara dalgalar halinde araçların çevresinden dolaşıyordu; bu dalgaların üstünde aydınlık yüzlerin dağınık köpüklerinin dans ettiği hissedilebiliyordu. Yürüyenlerin başındakiler sarayı gördüklerinde, sanki bir emir adımları

yavaşlattı, bir dalga arkaya doğru yuvarlandı, ilerlemekte olan sıralar birbirine geçti, ve ortaya bir an darbe karşısında kalınlaşan bir kası hatırlatan bir görünüm belirdi. Ertesi saniyede bu darbe havada uçtu; görünüşü şaşırtıcıydı, çünkü darbe bir öfke çılgılığından oluşmaydı ve çılgınlıkla ilgili olarak, ses duyulmazdan önce açılan ağızlar görünüyordu. Yüzler, ortaya çıkmalarıyla birlikte peşpeşe açıldılar, ve daha uzaktakilerin bağrıışmaları bu arada yaklaşmış olanların sesleri tarafından bastırıldığından, bakışlar uzağa çevrildiğinde bu sessiz temsilen sürekli tekrar ettiği görülebiliyordu.

"Halkın gırtlak!" dedi bir an için Ulrich'in arkasına gelmiş olan Kont Leinsdorf, sanki böyle bir söz günlük ekmek kadar doğalmışçasına, büyük bir ciddiyetle. "Fakat ne diyorlar böyle bağırarak? Gürültüden anlayamıyorum.

Ulrich, en çok "Yuh!" diye bağırıklarını söyledi.

"Evet ama, sadece o kadar mı?"

Ulrich ona, karanlık yüzlerle yuh çekerek dans etmekte olanların arasından: "Kahrolsun Leinsdorf!" sloganını uzatarak bağırانların sayısının da epey olduğunu söylemedi; hatta birkaç defa ve Almanya için söylenen "YaşasınF"ların arasında "Yaşasın Arnheim!" dendiğini de duyar gibi olmuştu, fakat pencerenin kalın camı yankıyı bulandırdığından, duyduğundan kendisi de o kadar emin değildi.

Ulrich, Gerda koşup gittikten hemen sonra buraya gelmişti, çünkü en azından Kont Leinsdorfa duyduğu ve Arnheim'in içyüzünü önceden tahmin edilemeyecek kadar açığa vuran haberi verme ihtiyacını hissetmişti; ama şu âna kadar bunun için ağzını açmamıştı. Pencerenin altındaki karanlık hareketliliğe baktı, ve subaylık dönemine ait bir hatıra, benliğini bir aşağılama duygusuyla doldurdu, çünkü şöyle demişti kendi kendine: "Bu alanı boşaltmak için bir bölük asker yeterdi!" Sahneyi gözünün önünde görür gibiydi, sanki o tehditkâr ağızlar salyaları akan tek bir ağız haline gelmişti ve korkunçluğuna şimdi ansızın kendi duyduğu dehşet sızmıştı; ağzın kenarları sarkık ve buruşuktu, dudaklar çekingen bir ifadeyle dişlerin üzerine inmişti; ve birdenbire Ulrich'in hayal gücü, korkutucu ve kapkara kitleyi aralarına giren bir köpekten kaçmakta olan tavuklara dönüştürüverdi! İç dünyasında bu, sanki kötü olan ne varsa bir defa daha kaskatı bir yumak haline gelmiş gibi cereyan

etmişti, fakat ahlâk kurallarına göre hareket eden insanın duygusuz ve zorba insan önünde geri çekilmesinden kaynaklanan o eski tatmin duygusu, her zaman olduğu üzere, iki tarafı da keskin bir kılıca benzer bir duyguydu.

"Neyiniz var sizin?" diye sordu Ulrich'in arkasında gidip gelmekte olan Kont Leinsdorf; tuhaf bir hareket sonucu, gerçekten Ulrich'in kendini keskin bir bıçakla yaraladığı izlenimine kapılmıştı, oysa buna imkân yoktu; yanıt alamayınca durdu, başını salladı ve şöyle dedi: "Sonuçta şunu da unutmamalıyız ki, Majestelerinin halka kendi meselelerine ilişkin olarak belli bir oy verme hakkı tanımasına ilişkin yüce gönüllü kararının üzerinden henüz pek fazla zaman geçmedi; durum böyle olunca, en yüce makamın gösterdiği güvene layık bir politik olgunluğun henüz bütün kesimlerde görülememesi, anlaşılır bir durum! Öyle sanıyorum ki, ben bunu daha ilk toplantıda söylemiştim!"

Bu konuşmanın ardından Ulrich, Ekselanslarını veya Diotima'yı Arnheim'in entrikaları hususunda haberdar etmekten vazgeçti; aradaki bütün hasımlığa rağmen, kendini Arnheim'a ötekilere olduğundan daha yakın hissediyordu, ve üstelik kendisinin de Gerda'ya, büyük bir köpeğin ağlamakta olan küçük bir köpeğe saldırması gibi saldırmış olduğunu hatırlamıştı —: Bu hatıra, o zamandan beri Ulriche sürekli acı çektirmişti, fakat Ulrich, Arnheim'in Diotima'ya yönelik alçaklığını düşününce bu acı da hafifledi. Sabırsızla bekleyen iki ruhun önünde bir tiyatro oyunu sergilemiş olan o sürekli haykıran vücut hikâyesinde, istendiği takdirde, komik bir yan da bulunabilirdi; ve Ulrich'in, Kont Leinsdorfla ilgilenmeksiz hâlâ büyülenmişçesine bakmakta olduğu şu aşağıdaki insanlar da aslında sadece bir komedi oynamaktaydılar! işin Ulriche çekici gelen yanı da zaten buydu. Tersî bir görünüm sergilemelerine rağmen, aşağıdakiler hiç kuşkusuz kimseye saldırmak ve zarar vermek istemiyorlardı. Son derece öfkeli görünüyorlardı, ama bu, ateş etmekte olan tüfeklere karşı çıkan türden bir ciddiyet değildi; hatta, ortada itfaiyeye karşı çıkmanın ciddiyeti bile yoktu! "Hayır, bunların yaptıkları," diye düşündü Ulrich "daha çok ritüel niteliğinde bir eylem, hakaret görmüş en derin duygularla oynanan kutsal bir oyun, bireyin son ayrıntılarına kadar ciddiye alması gerekmeyen toplumsal eylemlere ait uygar-uygarlıkdışı kalıntılardan biri!" On-

ları kıskanıyordu. "Kendilerini olabildiğince nahoş hale getirmeye çalıştıkları şu dakikada bile aslında ne kadar hoşlar!" diye düşündü. Bir kalabalığın yalnızlığı karşı sağladığı koruma, aşağıdan doğru yükselmekteydi, ve Ulrich, burada, yukarıda, o korumadan yoksun durmak zorunda oluşunu -bunu bir an öylesine canlı algılamıştı ki, sanki kendi silüetini binanın duvarına yerleştirilmiş camın arkasında, caddeden görür gibi olmuştu- kaderinin bir ifadesi sayıyordu. Eğer şimdi öfkeye kapılsaydı veya hazır bekletilen nöbetçilere Kont Leinsdorfun yerine alarm verseydi, sonra da bir başka zaman aşağıdaki kişilerle dostça bir birlik içerisinde yer alsaydı, bu kaderin farklı olacağını hissediyordu; çünkü çağdaşlarıyla iskambil oynayan, ticaret yapan, kavga eden ve eğlenceleri paylaşan kişi, yakışsız davranma tehlikesiyle karşılaşmaksızın zaman zaman onlara ateş de ettirebilirdi. Hayatta, her insanın, o insanla ilgilenmeksizin, kendine düşeni yapmasını sağlayan ve aynı koşullar altında herkesin kendine düşeni yaptığı belli bir esneklik vardır: Ulrich, bunu düşünüyordu. Ve bu, belki de biraz tuhaf bir kuraldır, ama doğal bir içgüdüden daha az güvenilir nitelikte değildir, çünkü insanın iyi bir varlık olduğuna ilişkin o güvenilir sezgi, görüldüğü kadarıyla bu kuraldan kaynaklanır, ve bu ara çözüme gidebilme yetisine sahip bulunmayan, yalnız, acımasız ve ciddi olan kişi, başkalarını tıpkı bir tırtıl gibi, gerçi tehlikesiz, fakat tiksinti uyandırıcı şekilde tedirgin eder. Ulrich, o anda tamamen yalnız bir insanın ve onun düşünce deneylerinin doğaldışılığına karşı hissettiği iticiliğin, doğal ve ortak duyguların etkisiyle ayaklanmış bir kitlenin hareketli manzarasından kaynaklanabilen sıkıntısı içerisindeydi.

Bu arada gösteri, daha da şiddetlenmişti. Kont Leinsdorf, odanın arka tarafında gidip geliyor, zaman zaman da ikinci pencereden dışarı bakıyordu. Belli etmek istememesine rağmen, çok acı çeker gibiydi; öne doğru çıkık gözleri, yüzünün yumuşak kırışıklıkları arasına yerleştirilmiş ve taştan yapılma iki küre gibiydi, ve arkasında kavuşturmuş olduğu kollarını bazen güç bir eskrim hareketi yapıyormuşçasına geriyordu. Ansızın Ulrich, sürekli pencerede durduğu için, onu Kont sandıklarının farkına vardı. Aşağıdan bütün bakışlar, kendisini hedef almaktaydı, ve sopalar gösterilerek ona doğru sallanıyordu. Birkaç adım uzakta, yolun saptığı ve kulislerde kaybolup gittiği izlenimini yarattığı noktada, çoğu kimse maske-

sini çıkartıp makyajını siliyordu; çünkü seyirci olmaksızın tehdit etmeyi sürdürmek, anlamsız olurdu, ve kendilerine çok doğal gelen bu hal içerisinde yüzlerindeki heyecan da silinip gidiyordu, hatta aralarında sanki bir piknikteymiş gibi gülen ve neşeli gözüklenlerin sayısı da az değildi. Ve bunu gözlemleyen Ulrich de güldü, fakat arkadan gelenler, gülen kişinin Kont olduğunu düşündüler ve öfkeleri korkunç bir yoğunluğa vardı, ve asıl şimdi gülme, Ulrich'in bütün yüzünü kaplamıştı.

Ama ansızın tiksintiyle gülmeye son verdi. Gözleri hâlâ bir tehditkâr ağızlara, bir neşeli yüzlere bakarken, ve ruhu bu izlenimleri almayı sürdürmeye karşı çıkarken, tuhaf bir değişim yaşadı. "Artık bu hayata daha fazla dayanmam ve ona daha fazla karşı çıkamam!" diye hissetti; fakat aynı zamanda da, duvarlardaki büyük resimlerle, ampir tarzı uzun yazı masasıyla, zillerin ve pencere perdelerinin aşağıya sarkan kaskatı şeritleriyle arkasındaki odayı da hissetti. Şimdi bu odanın kendisi de küçük bir sahneye benzermişti, Ulrich o sahnenin açıklığında, önde durmaktaydı, dışarıda olup bitenler, büyük sahnede cereyan ediyordu, ve bu iki sahnenin, aralarında duran Ulrich'i hiç hesaba katmaksızın, birbirleriyle birleşmeye ilişkin tuhaf bir tarzları vardı. Daha sonra Ulrich'in arkasında olduğunu bildiği odanın izlenimi küçüldü ve dışarıya sızdı, bu arada Ulrich de onun içinden geçerek -veya çevresindeki çok yumuşak bir şey, dışarıya sızdı. "Mekâna ait tuhaf bir dönüşüm!" diye düşündü Ulrich. İnsanlar arkasından geçip gidiyorlardı, o, insanların arasından geçerek bir Hiçliğe varmıştı; ama insanlar, belki de onun önünden ve arkasından geçip gitmekteydiler ve o da bir derenin hem değişken, hem de hep aynı kalan dalgalan tarafından yalanan bir taş gibi, insanların ortasında kalakalmıştı; bu, ancak yarı yarıya anlaşılabilen bir olaydı, ve bu olayda Ulrich'in özellikle dikkatini çeken şey, içinde bulunduğu durumun cam gibi, bomboş ve sakin oluşuydu. "İnsan kendi mekânından çıkıp, gizli olan bir ikinci mekâna geçebilir mi?" diye düşündü, çünkü ona tam da öyle, yani rastlantı onu gizli bir kapıdan geçirmiş gibi geliyordu.

Bütün bu hayalleri bütün vücudunun öylesine sert bir hareketiyle kovdu ki, Kont Leinsdorf hayretle durup kaldı. "Bugün sizin neniz var?" diye sordu Ekselansları. "Bu olup bitenleri çok fazla içselleştiriyorsunuz! Söylediğimde ısrar ediyorum: Acı versin ya da vermesin,

Almanları Alman olmayanlar aracılığıyla kazanmak zorundayız!" Bu konuşma karşısında Ulrich en azından tekrar gülümseyebildi ve Kontun üstünde bir sürü kırışığın ve tepeciğin bulunduğu yüzünü bir teşekkür ifadesiyle önünde gördü, insan bir uçakla yere indiğinde, özel bir ân vardır; yer, saatler boyunca indirgenmiş olduğu harita dümdüzlüğü içersinden yusuvarlak ve tüm zenginliğiyle ortaya çıkar, ve yeryüzündeki şeylerin kazandığı eski anlam, yerden gövermiş gibi olur: Ulrich, bunun kendisine hatırlatıldığının farkına varmıştı. Fakat aynı anda kafasının içinden anlaşılmaz bir şekilde bir cinayet işleme kararı geçti, veya bu belki de sadece herhangi bir formdan yoksun, öylesine gelivermiş bir düşünceydi, çünkü bununla herhangi bir tasavvur arasında bağlantı kuramıyordu. Bunun Moosbrugger ile ilgili olması ihtimali de vardı, çünkü Ulrich, kaderin onu, iki insanın parkta aynı sıraya oturmaları kadar rastlantıyla bir araya getirmiş bu zavallı çılgına yardım edebilmeyi çok istiyordu. Fakat aslında bu "cinayet"in içersinde yalnızca kendini dışlama veya insanın öteki insanlar arasında uyum sağlayarak sürdürdüğü hayatı terk etme ihtiyacını buluyordu. Devlet düşmanı veya insanlık düşmanı diye adlandırılan zihniyet, bu katmerli gerekçelendirilmiş ve hak edilmiş duygu, doğmuyordu, varlığı hiçbir şey tarafından ispat edilmiyordu, sadece vardı, ve Ulrich, bu duygunun kendisine hayatı boyunca eşlik ettiğini hatırladı, fakat bu kadar yoğun eşlik ettiği, hiç olmamıştı. Bugüne kadar dünyadaki bütün köklü değişimler sırasında sadece tinsel insanın zarar gördüğünü söylemek mümkündür; bu değişimler, yeni bir kültürü getirme vaadiyle başlar, ruhun o zamana kadar eriştiği ne varsa, hepsini sanki düşmana aitmiş gibi tasfiye eder ve daha eskiden erişilmiş yükseklikleri aşamadan bir sonraki köklü değişim ona yetişir. Böylece, kültürün dönemleri diye adlandırılan, aslında başarısızlığa uğramış girişimlerin geriye dönüş işaretlerinden oluşma uzun bir diziden başka bir şey değildir, ve kendini bu dizinin dışında tutmak düşüncesi, Ulrich için yeni bir şey değildi! Bu bağlamda yeni olan tek şey, bir kararın ya da oluşmakta gibi gözükken bir eylemin gittikçe güçlenen işaretleriydi. Ulrich, bu tasavvura herhangi bir muhteva kazandırmak için en ufak bir çaba bile harcamıyordu; artık tekrardan onu yormuş olan yoldan gitmeyeceği, yani genel ya da teorik nitelik taşıyan bir şeyin peşinden gitmeyeceği, kanıyla, kollarıyla ve bacaklarıyla katkıda bulunacağı,

kişisel ve eylem niteliğindeki bir girişim yapacağı duygusu birkaç saniye boyunca bütün benliğini doldurmuştu. Bilinci tarafından henüz kavranmamış bu tuhaf "cinayet" ânında dünyaya artık meydan okuyamayacağını biliyordu; fakat bunun neden bu kadar tutkulu ve sevecen bir duygu olduğunu da ancak Tanrı bilirdi; bu duygu, pencerelerin önünde ve arkasında olup bitenlerin birbirine karışmasına ilişkin o hayret verici mekân hatırasıyla birleşiyordu; Ulrich, bu olup bitenlerin zayıf yankısını her an, dünya ile mevcut ve karanlık bir heyecan uyandırıcı ilişki halinde geri çağırabilirdi; bu ilişkiyi, üzerinde daha fazla düşünecek zamanı olsaydı eğer, belki de kendilerine talip olan tanrıçalarca yutulan kahramanların efsanevi şehvetlerine indirgeyebilirdi.

Ancak bunların yerine, düşüncelerinin akışı bütün bunlar olup biterken kendi kavgasını vermiş olan Kont Leinsdorf tarafından kesildi. "Bu başkaldırıya karşı koymak için burada kalmak zorundayım," diye konuşmaya başladı Ekselansları "o yüzden şimdi gidemem! Fakat siz, sevgili dostum, aslında şimdi hemen kuzeninize gitmelisiniz, yoksa kendisi olaylardan dolayı korkuya kapılabilir ve belki de gazetecilerimizden birine şu anda uygun olmayan bir açıklama yapabilir! Ona söyleyin ki-" bir karar vermezden önce tekrar düşündü — "evet, bence ona en iyisi şöyle deyin: Her güçlü ilacın güçlü etkileri vardır! Ve ayrıca şunu da söyleyin: Hayatı daha iyi kılmak isteyen, kritik durumlarda yakmaktan veya kesmekten çekinmemelidir!" Bir defa daha düşündü; bu arada tedirgin edici ölçüde kararlı görünüyordu, ve çenesindeki sakal, neredeyse bir şey söyler gibi olduğunda, fakat söyleyeceğini bir defa daha düşündüğünde, dikine inip kalkıyordu. Fakat sonunda doğal iyiliğinden bir şeyler galip geldi, ve konuşmasını sürdürdü: "Fakat ona asla korkmaması gerektiğini de açıklamalısınız! Çünkü vahşi adamlardan korkmaya hiç gerek yoktur. Bu insanların içlerinde gerçek anlamda ne kadar çok şey varsa, kendilerine fırsat tanındığında o ölçüde gerçek ilişkiler uğruna çaba harcarlar. Bilmiyorum daha önce dikkatinizi çekti mi hiç, fakat şimdiye kadar dümene geçtiğinde muhalefet yapmaya son vermeyen bir muhalefet hiç görülmemiştir; bu, aslında kendiliğinden anlaşılır bir durum değildir, fakat son derece önemli bir noktadır, çünkü politikada gerçek, güvenilir ve tutarlı olan ne varsa, bundan kaynaklanır!"

Ulrich, Diotima'ya vardığında, kapıyı açan Rachel, hanımefendinin evde olmadığını, fakat Dr. Arnheim'in orada olduğunu ve hanımefendiyi beklediğini haber verdi. Ulrich, pişmanlık duyan küçük arkadaşının kıpkırmızı kesildiğinin farkına varmaksızın, içeri girmek istediğini söyledi.

Caddede henüz yer yer karışıklıklar vardı ve pencerede durmuş olan Arnheim, Ulrich'i selamlamak için oradan geldi. Çekingenlikle aranmış olan bu buluşmaya ilişkin beklenmedik rastlantıdan dolayı yüz ifadesi canlanmıştı, fakat dikkatli olmak istiyordu ve konuşma için arzu ettiği başlangıcı bulamıyordu. Ulrich de hemen Galiçya'daki petrol yataklarıyla başlamaya karar verememişti, böylece iki erkek, ilk selamlaşma kelimelerinin ardından sustular ve sonunda birlikte pencereye gidip, konuşmadan aşağıdaki heyecana baktılar.

Bir süre sonra Arnheim, şöyle dedi: "Sizi anlayamıyorum; hayatla ilgilenmek, yazmaktan bin defa daha önemli değil mi?"

"Ben hiçbir şey yazmıyorum" diye yanıt verdi Ulrich kısaca.

"Doğru yapıyorsunuz!" —Arnheim, aldığı yanıtla uyum sağladı- "Yazmak da, tıpkı inci gibi, bir hastalıktır. Bakın —" Bakımlı parmaklarından ikisiyle caddeyi gösterdi, hızlılığına rağmen bu hareketin, biraz Papanın takdis edişini andıran bir yanı vardı, "insanlar tek tek ve sürüler halinde geliyorlar, ve arada sırada içlerinden bir ağız açılıp bağırıyor! Aynı kişi, bir başka defa yazacaktır belki de; evet, bu noktada haklısınız!"

"Ama siz de ünlü bir yazarsınız, öyle değil mi?!"

"Ah, bir önemi yok bunun!" - Ama dostça bir ifadeyle her şeyin ucunu açık bırakan bu yanıtın sonra Arnheim, bütün vücuduyla Ulriche döndü, onunla göğüs göğse durarak ve kelimelerinin arasını açarak konuştu: "Size bir şey sorabilir miyim?"

Buna hayır demek, elbette imkânsızdı; fakat Ulrich elinde olmaksızın biraz uzaklaşmış olduğundan, bu retorik kibarlık onu yeniden yaklaştıran ipek bir kement etkisi yarattı. "Umarım son küçük tartışmamızı kötü karşılamayıp, sizin görüşlerinize, her ne kadar benimkilere aykırı düşüyor gibi görünseler de —ki, bunun pek de ender olduğu söylenemez!— duyduğum ilginin bir işareti saymışsınızdır. O zaman sizden —özetleyerek anlatmış olayım— insanın sınırlı bir gerçek vicdanla yaşaması gerektiğinde hakikaten ısrar edip etmediğinizi sormak istiyorum! Bilmem kendimi doğru ifade edebildim mi?"

Ulrich'in yüzünde yanıt olarak beliren gülümseme, şöyle diyordu: Bilmiyorum ve daha neler söyleyeceğini bekleyeceğim.

"Siz, iki dünya arasında kararsız yer alan meseller gibi, boşlukta asılı bırakılması gereken bir hayattan söz etmiştiniz, öyle değil mi? Ayrıca kuzeniniz hanımefendiye de son derece ilginç bazı şeyler söylemiştiniz. Bana örneğin böyle şeylerden anlamayan, Prusyalı bir tüccar-militarist gözüyle bakarsanız, bu benim için çok incitici olur, fakat siz, örneğin bizim gerçekliğimize ve tarihimize kaynaklık eden şeyin, sadece kendimizin umursamayan yanı olduğunu söylüyorsunuz; ben bunu, olup bitenlerin şekillerinin ve tiplerinin yenilenmesi gerektiği, o zamana kadar da sizce şunun ya da bunun başına gelenin bir önem taşımadığı şeklinde anlıyorum?"

"Benim düşünceme göre," diye araya girdi Ulrich, dikkatle ve aslında istemeyerek "bu, binlerce balya teknik açıdan mükemmel, fakat gelişmesi kimseyi ilgilendirmeyen eski örneklerle göre üretilmiş bir kumaşı hatırlatıyor."

"Başka deyişle," diye karıştı Arnheim "sizin iddianızdan anladığıma göre dünyanın şu andaki hiç kuşkusuz tatmin edici olmaktan uzak durumu, liderlerin insanın bütün gücünü iktidar alanına düşüncelerle nüfuz etmeye yöneltecek yerde, dünya tarihini yapmak zorunda olduklarına inanmalarından kaynaklanıyor. Belki de durum daha doğru olarak alabildiğine üreten ve pazara bir düzen

vermek yerine kendini sadece o pazara göre ayarlayan bir fabrikatörün durumuyla karşılaştırılabilir! Gördüğünüz gibi, düşünceleriniz beni çok yakından ilgilendiriyor. Ama özellikle bu yüzden siz de anlamalısınız ki, bu düşünceler bende, yani sürekli olarak geniş işletmelerin devam ettirilmesini sağlayan kararlar almak zorunda olan bir adamda kimi zaman korkunç izlenimler uyandırıyor! Örneğin eylemlerimizin gerçek anlamından feragat etmemiz talebinde bulunmanız; dostumuz Leinsdorfun çok hoş ifade ettiği gibi, yaptıklarımızın 'şimdilik nihai' karakterinden vazgeçmemizi istemeniz! Leinsdorfun söylemi bir yana, bundan gerçekten de tamamen vazgeçilemez!"

"Ben hiçbir şey talep etmiyorum" dedi Ulrich.

"Bence aksine, herhalde daha da fazlasını talep ediyorsunuz! Deneme yapma bilincini talep ediyorsunuz!" Arnheim bunu, canlı ve sıcak bir ifadeyle söylemişti. "Size göre, sorumlu liderler, görevlerinin tarih yapmak değil, fakat sonraki deneylere temel olarak hizmet edecek deneme tutanakları düzenlemek olduğuna inanmalılar! Bu düşünceden çok hoşlandım; peki ama, örneğin savaşlar ve ihtilâller bağlamında durum ne olacak? Deneme gerçekleştirildiğinde ve sonradan çalışma programından çıkarıldığında, ölümler yeniden diriltilebilir mi?"

Ulrich şimdi kendini yine de, tıpkı sigara içmenin çekiciliği gibi, konuşmanın insanı devam etme yolunda kışkırtan çekiciliğine kaptırmıştı ve yanıt olarak, insanın muhtemelen geliştirmek istediği her şeyi, elli yıl sonra dahi her denemenin boşa olacağını bilse bile, ciddiyetle ele alması gerektiğini söyledi. Ama ona göre bu 'delik deşik ciddiyet' zaten genel olarak da alışılmadık bir şey değildi; insan pek çok defa hayatı üzerine bir hiç uğruna kumar oynamaktaydı. Demek ki psikolojik açıdan denemeyi temel alan bir hayat, bir imkânsızlık anlamını taşımıyordu; eksik olan şey, sadece bir anlamda sınırsız bir sorumluluğu üstlenmeye yönelik iradeydi. "Zaten asıl önemli fark da bu noktada" diye tamamladı. "Eskiden insan, tündengelimli, yani belli koşulları çıkış noktası olarak hissederd, o dönem geçmişe karıştı; bugün insan yönlendirici bir düşünce olmaksızın, ama aynı zamanda da bilinçli bir tümevarım yöntemine bağlanmaksızın yaşıyor, bu konuda bir maymun gibi deneme yapıyor!"

"Mükemmel!" diye katıldı Arnheim isteyerek. "Fakat şimdi lütfen son bir soru sormama izin verin: Kuzeninizin bana birkaç defa söylediğine göre, hastalıklı ve tehlikeli bir insanla yoğun şekilde ilgileniyormuşsunuz. Hemen belirtiyim ki, bunu çok iyi anlıyorum. Ayrıca böyle insanlarla ilgili doğru bir usul henüz geliştirilmiş değil, ve toplumun onlara karşı tutumu da utanılacak kadar kusurlu. Fakat mevcut koşullara göre sadece bu insanın masum iken öldürülmesi veya onun masumları öldürmesi arasında bir seçim yapılabiliyorsa eğer, yetkiniz olsaydı, o insanın idamından önceki gece kaçmasına göz yumar mıydınız?"

"Hayır!" dedi Ulrich.

"Hayır mı? Gerçekten hayır mı?!" diye sordu Arnheim, birdenbire çok canlanmıştı.

"Bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki, hayır. Elbette bahane olarak, düzeni yanlış bir dünyada bana doğru görüldüğü gibi hareket etmek hakkına sahip bulunmadığımı ileri sürebilirdim; ama size şunu açıkça itiraf etmek isterim ki, ne yapardım, gerçekten bilemiyorum."

"Bu adamın hiç kuşkusuz zararsız hale getirilmesi şart" dedi Arnheim düşünceli bir ifadeyle. "Fakat o, kriz geçirdiği zamanlar şeytani diye nitelendirilenin bir merkezi; şeytani olan ise bütün güçlü yüzyıllarda Tanrısal olana yakın sayılmış. Eskiden olsaydı, kriz geçirdiği zamanlar bu adam çöllere yollanırdı; belki oralarda da cinayet işlerdi, fakat bu, İbrahim'in İshak'ı kesmek istemesi gibi, büyük bir vizyon çerçevesinde olurdu! İşte, mesele bu! Bugün artık ne yapacağımızı bilemiyoruz, ve artık hiçbir konuda dürüst değiliz!"

Belki de Arnheim, bu son kelimeleri söylemeye iradesi dışında sürüklenmişti ve böylece ne demek istediğini kendisi de tam olarak bilmiyordu; Ulrich'in, Moosbrugger'i kurtarır mıydı sorusuna çekinmeden evet diye yanıt verecek kadar "ruh ve çılgınlık" sergileyememiş olması, Arnheim'in kendi kişisel hırsını kamçılamıştı. Fakat Ulrich, konuşmanın bu noktaya dönmesini, ona neredeyse beklenmedik bir şekilde Leinsdorf Sarayındaki "karar"ını hatırlatan bir işaret diye algılamasına rağmen, Arnheim'in Moosbrugger'e ilişkin düşüncüyü aşırı süslemesi yüzünden öfkelenmişti, ve bu iki nedenden ötürü kuru ve gergin bir ifadeyle sordu: "Peki siz onu kurtarır mıydınız?"

"Hayır," diye karşılık verdi Arnheim gülümseyerek "ama ben size başka bir öneride bulunmak istiyordum." Ve ona itiraz edecek zaman bırakmaksızın, devam etti: "Bana karşı beslediğiniz, ve, açıkça söylemek gerekirse, beni çok inciten kuşkudan vazgeçebilmeniz için, çoktandır bu öneride bulunmak istiyordum; hatta ben sizi kendi adıma kazanmak istiyorum! Büyük bir iktisadi işletmenin içerden nasıl görüldüğü hakkında herhangi bir Fikriniz var mı? İşletmenin iki zirvesi vardır: İdari bölüm ve Yönetim Kurulu; bu ikisinin üzerinde normalde bir organ daha yer alır ki, o da buradaki adıyla icra Kuruludur; bu kurul, öteki ikisinin bölümlerinden oluşur ve her gün, ya da hemen her gün toplanır. Yönetim Kurulu doğal olarak hisse çoğunluğunun itimat ettiği kişilerden meydana gelir -" Ancak bu noktada Ulrich'in biraz soluk almasına fırsat tanıdı; karşısındakini, sanki o âna kadar aklına bir şey geldi mi diye sınar gibiydi. "Dediğim gibi, hisse çoğunluğu vekillerini Yönetim Kuruluna ve İcra Kuruluna yollar" diyerek yardımcı oldu: "Bu hisse çoğunluğu dendiğinde aklınıza belli bir şey geliyor mu?"

Ulrich'in aklına bir şey gelmiyordu; para işleriyle ilgili olarak aklında sadece memurlardan, veznelerden, kuponlardan ve evrak benzeri kâğıtlardan oluşma, belirsiz ve genel bir kavram vardı.

Arnheim, yine yardımcı oldu: "Hiçbir Yönetim Kurulu seçtiğiniz oldu mu? Hayır, hiç olmadı!" -diye kendisi ekledi— "Ve bunu düşünmenin de bir anlamı yok, çünkü siz hiçbir zaman bir işletmenin hisse çoğunluğuna sahip olmayacaksınız!" Bunu öylesine kesin bir ifadeyle söylemişti ki, Ulrich böylesine önemli bir niteliğin eksikliğinden ötürü neredeyse kendinden utanacaktı; ve et bir adımla, şeytanlar için zahmet harcamaksızın hemen yönetim kurullarına geçmek de Arnheim'a özgü tipik bir düşünceydi. Arnheim gülümseyerek devam etti: "Şu âna kadar size belli bir kişiden hiç söz etmedim, ve bu kişi, bir anlamda en önemli olan kişidir! Ben 'hisse çoğunluğundan söz ettim, bu, kulağa zararsız bir çoğunluk gibi gelir: Ama buna rağmen bu çoğunluk hemen her zaman tek bir kişidir, adı belirtilmeyen ve geniş kamuoyu tarafından tanınmayan asıl hissedardır; bu hissedar, kendisini temsilen gönderdikleri taraftan gizlenir!"

Ulrich şimdi, bütün bunların her gün gazetelerde okunabilecek şeyler olduğunu doğal olarak anlamaya başlıyordu; fakat Arnheim,

bu konuları gerilimli bir hale getirmeyi başarıyordu. Ulrich ona merakla, Lloyd Bankasının hisse çoğunluğuna kimin sahip olduğunu sordu.

"Bu, bilinmez" diye yanıt verdi Arnheim sakın bir ifadeyle. "Daha doğrusu, işin içindekiler bilirler elbette, ama bu konudan söz etmek âdet değildir. İsterseniz ben, bütün bunların özüne geleyim: Böyle iki gücün bulunduğu her yerde, yani bir tarafta vekâlet verenin, öte tarafta da yönetimin bulunduğu yerde, ahlâken güzel olup olmadığına bakılmaksızın, her türlü çoğaltma aracından yararlanılması gibi bir olay kendiliğinden meydana gelir. Bu 'kendiliğinden' kelimesini gerçek anlamda kullanıyorum, çünkü bu olay, kişilerden ileri ölçüde bağımsızdır. Vekâlet veren, icra ile doğrudan temas kurmaz, ve yönetim organları da kişisel nedenlerle değil, ama memurlar olarak hareket etmeleri yüzünden korunmuşlardır. Bu ilişkiye sadece para işlerinde değil, her yerde rastlayabilirsiniz. Dostumuz Tuzzi'nin, kişisel olarak yaşlı bir köpeği dahi vuramasa bile, vicdanı son derece rahat olarak bir savaşı başlatabileceğinden emin olabilirsiniz, ve arkadaşınız Moosbrugger'i de binlerce kişi ölüme yollayacaklardır, çünkü içlerinden üçü dışında, bu işi kendi elleriyle yapmak zorunda kalmayacaklardır! Uсталık düzeyine çıkartılmış olan bu 'dolaylılık' sayesinde bugün hem her bireyin, hem de bütün bir toplumun vicdanı güvence altına alınmış olmaktadır; insanın bastığı düğme, her zaman beyaz ve güzeldir, kablunun öteki ucunda olup bitenler ise başkalarını ilgilendirir ve bunlar da zaten düğmeye şahsen basmazlar. Bunu iğrenç mi buluyorsunuz? Biz, binlerce kişiyi işte böyle ölüme veya açlığa terk ediyoruz, dağlar kadar acıyı harekete geçiriyoruz, ama sonunda bir şey de yapmış oluyoruz! Ben neredeyse şunu iddia edebilirim ki, toplumsal işbölümü içersinde gerçekleşen, insan vicdanının onaylanan amaç ve göze alınan araçlar tarzındaki o eski ikiye ayrılışından başka bir şey değil, bugün tek fark, bunun daha görkemli bir çerçevede ve daha tehlikeli şekilde cereyan etmesi."

Ulrich, Arnheim'm bunu iğrenç bulup bulmadığı sorusu karşısında omuzlarını silkmekle yetinmişti. Ahlâki bilincin Arnheim'ın sözünü ettiği bölünüşü, bugünkü hayatın bu en korkunç olayı, aslında hep vardı, fakat dehşet verici vicdan rahatlığına ancak genel işbölümünün bir sonucu olarak ulaştı, ve bu yapıyla söz konusu iş-

bölümünün görkemli olmazsa olmazlığından da bir şeyler taşımakta. Ulrich'in içinden, buna iş olsun diye karşı çıkmak gelmiyordu, fakat yine de bu durum içinde, üstü başı toz içinde kalan bir ahlâkçının yol kenarında durup küfrettiğinde, yüz kilometrelik bir hızın meydana getirdiği duygunun uyanmasına neden oluyordu. Bundan ötürü, Arnheim sustuğunda, ona önce şunu söyledi: "İşbölümünün her şekli geliştirilebilir. Demek ki bana sorabileceğiniz soru 'iğrenç' bulup bulmadığım değil, fakat insanın, geri dönmek zorunda kalmaksızın, daha saygın koşullara ulaşabilip ulaşamayacağı olmalı!"

"Evet, bu sizin genel envanteriniz!" diye araya girdi Arnheim. "Biz faaliyetlerin bölümlere ayrılmasını çok iyi örgütledik, fakat bu arada derleyip toparlayabilmek için gerekli makamları ihmal ettik; ahlâkı ve ruhu hiç durmadan en yeni patentlere göre yıkmaktayız ve onları dini ve felsefi geleneğin eski ev ilaçlarıyla bir arada tutabileceğimize inanıyoruz! Ben, bu şekilde alay etmekten hoşlanmam," diye düzeltti kendini "ve şakaya genel olarak çok kuşkulu bir şey gözüyle bakarım; fakat sizin bizim önümüzde Kont Leinsdorfa yaptığınız ve vicdanın yeniden örgütlenmesine yönelik öneriye de hiçbir zaman bir şaka gözüyle bakmadım!"

"Ama öyleydi" diye karşılık verdi Ulrich sert bir ifadeyle. "Ben, bunun mümkün olacağına inanmıyorum. Daha çok, Avrupa dünyasını şeytanın inşa etmiş olduğunu, Tanrının da rakibine ne yapabileceğini gösterdiğini düşünüyorum!"

"Hoş bir düşünce!" dedi Arnheim. "Fakat o zaman, size inanmak istemediğimde, neden bana kızdınız?"

Ulrich yanıt vermedi.

"Biraz önce söylediğiniz, sizin bir süre önce yapmış olduğunuz bir şeyi bizim de nasıl yapabileceğimize, yani doğru bir hayat tarzına nasıl yaklaşabileceğimize ilişkin yöntem üzerine söylediğiniz o gerçekten çok yararlı şeylerle çok büyük bir çelişki oluşturuyor" diye devam etti Arnheim, sakın ve ısrarlı bir şekilde. "Ayrıca, ayrıntılarda size katılabilmem veya katılamamam bir yana, iç dünyanızda gerçek eğilimler ile kayıtsızlığın bu kadar birbirine karışması dikkatimi çekiyor."

Ulrich buna da bir yanıt verme gereğini duymayınca, Arnheim bir nezaketsiz davranış karşısında doğru kaçan bir kibarlıkla konuştu: "Ben sadece bugün her şeyi yönlendiren ekonomik kararlar-

da insanın ahlâki sorumluluğunu da kendisinin tayin etmesinin ne kadar gerekli olduğuna ve bu sayede bu kararların ne kadar çekici bir hal aldığına dikkatinizi çekmek istedim." Bu karşısındakini yola getirme amaçlı tevazuda bile hafiften aynı zamanda ona yönelik davet vardı.

"Özür dilerim," diye karşılık verdi Ulrich; "söylediklerinizi düşünüyordum." Ve sanki bunu hâlâ yapıyormuşçasına, ekledi: "Bir kadının vücudunu kocasına bırakmayı en akıllı şey sayarken, o kadının ruhuna mistik duygular aşılarmayı bu çağın gereği olan bir dolaylılık ve bilinç bölünmesi sayıp saymadığınızı çok bilmek isterdim!"

Bu sözler karşısında Arnheim, biraz rengi atmakla birlikte, duruma hakimiyetini yine de kaybetmedi. Sakin bir şekilde yanıt verdi: "Ne demek istediğinizi tam olarak bilmiyorum. Ama sevdiğiniz bir kadından söz ediyorsanız eğer, böyle diyemezsiniz, çünkü gerçekliğin görünüşü, her zaman ilkelerin izlenmesinden daha zengindir." - Pencerenin yanından ayrılmıştı ve Ulrich'i oturmaya davet etti. "Kendinizi kolay ele vermiyorsunuz!" -diye devam etti, hem takdir, hem de üzüntü taşıyan bir tonla- "Fakat sizin için şahsi bir hasımdan çok, düşmanca bir prensip anlamına geldiğimi biliyorum. Ve şahsen kapitalizmin en amansız düşmanları olanlar, iş hayatında çoğu zaman onun en iyi hizmetkârlarıdır; bunlara biraz olsun kendimi de katabilirim, çünkü aksi takdirde kendimde size bunu söyleme hakkını görmezdim. Koşul tanımayan ve tutkulu insanlar, bir tavizin gerekliliğini bir defa gördüler mi, artık onun en yetenekli savunucuları olurlar. İşte bu nedenle niyetimde her koşulda sonuna kadar ısrar etmek istiyorum ve size şu teklifte bulunuyorum: Gelin, benim firmamın işletmelerine katılın."

Bu teklifi bilerek fazla vurgulamamıştı, tersine, şaşırmanın gerçekleşeceğinden doğal olarak emin bulunduğu o ucuz etkisini normal ve hızlı konuşarak yumuşatmak ister gibiydi; Ulrich'in şaşkın bakışlarına hiçbir şekilde yanıt vermeksizin, söylediği şey olduğu takdirde halledilmesi gereken teferruatı saymaya koyuldu; teklifi konusunda henüz kişisel bir tutum almak istemiyordu. "Elbette başlangıçta bir yöneticilik konumunu üstlenebilecek eğitime sahip olmayacaksınız," dedi yumuşak bir ifadeyle "bunu muhtemelen zaten siz de istemezsiniz; bundan ötürü size kendi yanımda bir mevki,

diyelim sizin için özel olarak oluşturacağım bir Genel Sekreterlik sunabilirim. Böylece sizi incitmediğimi umarım, çünkü bu görev, öyle olağanüstü aylıklı bir yer olmayacak; fakat siz çalışmalarınız sırasında zamanla arzu edeceğiniz her türlü geliri sağlamak imkânını bulacaksınız, ve aradan bir yıl geçtikten sonra beni şimdi olduğundan çok başka anlayacağınıza da inanıyorum."

Arnheim bu konuşmayı noktaladığında, yine de heyecanlanmış olduğunu hissetti. Aslında o anda Ulriche gerçekten böyle bir teklifte bulunmuş olmasına şaşıyordu, çünkü teklifin geri çevrilmesi kendisi için hoş bir şey olmazdı, kabul edilmesi ise sevindirici bir amaçla ilintili değildi. Çünkü şimdi önünde olan bu insanın kendisinin başaramadığı bir şeyi başarabileceği düşüncesi, konuşmanın akışı sırasında aklından silinmişti, bu adamı baştan çıkartmak ve kendi iktidarı altına sokmak ihtiyacı da, böyle bir ihtiyaç ortadan kalktığından beri, anlamsız olmuştu. Bu adamın "espri" diye adlandırdığı bir şeyden korkmuş olması, şimdi gözüne doğal değilmiş gibi gözüküyordu. O, yani Arnheim, büyük biriydi ve hayat, onun için varolmak zorundaydı! Böyle biri, kendisine izin verildiği ölçüde, bütün öteki büyüklerle uzlaşır, maceraperest bir tutumla her şeye karşı çıkmaz ve her şeye kuşkuyla bakmaz, böyle bir şey, onun doğasına aykırı kaçır; fakat öte yandan güzel ve kuşkulu şeyler de vardır, ve insan mümkün olduğu ölçüde onlara da yakınlaşır. Arnheim, güçlerden ve tereddütlerden oluşma muhteşem bir örgü olan Batı kültürünün sağlamlığını hiçbir zaman o andaki kadar hissetmediğine inanıyordu! Ulrich bunu görmüyorsa eğer, o zaman bir maceraperestten başka bir şey değildi, ve Ulrich'in etkisiyle bir düşünceye sürüklenmiş olması ama bu noktada kelimeler, dilsiz kuytuluklarda saklı olmalarına rağmen, Arnheim'a yardımlarını esirgiyorlardı; Arnheim'ın içi, Ulrich'i bir oğul gibi kendine çekmeyi düşündüğü yolundaki tasavvuru açıkça şekillendirmeyi götürmüyordu. Oysa sonuçta o kadar da önemli değildi, bu da öteki sayısız düşünceler gibi, sorumluluğunun üstlenilmesi gerekmeyen düşüncelerden biriydi, ve muhtemelen insanın kendisini memnun eden şeyi asla bulamamasından ötürü, çalışmayla geçen her hayatın zemininde kalan herhangi bir hüznle sarılıydı; ve Belki de Arnheim, düşünceye asla bu tartışma götürür haliyle sahip olmamıştı, sadece bu şekle sokulabilecek bir şeyler hissetmişti: fakat yine de

bunu hatırlamak istemiyordu, ve kafasının içinde adeta çığlıklar atan tasavvur, Ulrich'in yılları kendisinininkilerden düşüldüğünde geride pek fazla fark kalmadığıydı, bunun arkasındaki ikinci tasavvur ise, Ulrich'in ona Diotima'ya karşı bir uyarı olarak hizmet etmesiydi! Hatırladığı kadarıyla, Ulrich ile olan ilişkisini çoğu zaman ana kraterde meydana gelmekte olan olayların vahametini açığa vuran bir yan krater şeklinde algılamıştı, ve patlamanın bu noktada gerçekleşmiş olmasından bir ölçüde tedirginlik duyuyordu, çünkü kelimeler akmıştı ve hayatta kendi yollarını çizmekteydiler. "Peki ya bu insan teklifi kabul ederse ne olacak?" diye geçti Arnheim'ın kafasından. Bir Arnheim, kendi hayal gücüyle bir önem atfettiği, kendisinden daha genç bir erkeğin kararını beklemek zorunda kaldığında, gergin anlar işte bu şekilde sona yaklaşıyorlardı. Arnheim, düşmanca açılmış dudaklarla dimdik oturuyor ve şöyle düşünüyordu: "Kaçınılmaz hale geldiğinde, bir şeyler ayarlanacak elbette."

Ne var ki, duygu ve düşünce bu yollarda ilerlerken, durum da yerinde saymıyor, fakat sorular ve yanıtlar akıcı bir şekilde birbirlerini izliyorlardı.

Ulrich, donuk bir ifadeyle: "Peki, ticari açıdan gerekçelendirilmesi neredeyse mümkün olmayan bu teklifi hangi niteliklere borçluyum?" diye sordu.

"Bu konuda hep yanılıyorsunuz" diye yanıt verdi Arnheim. "Benim bulunduğum noktada ticari gerekçe, akçeye göre aranmaz; sizin yüzünüzden kaybedebileceklerim, kazanmayı umduklarımın yanında bir rol oynamıyor!"

"Beni son derece meraklandırıyorsunuz!" dedi Ulrich; "Bir kazanç olabileceğim, bana çok ender söylenen bir şeydir. Belki kendi bilimsel alanım için küçük bir kazanç olabilir, ama bildiğiniz gibi, orada da hayal kırıklığı yarattım."

"Alışılmadık ölçüde akıllı olduğunuzu siz de biliyorsunuz," diye yanıt verdi Arnheim (dış görünüşünde hâlâ koruduğu o sessiz ve sarsılmaz kendine güven havasıyla konuşuyordu) "bunu size benim söylememe gerek yok. Ama işletmelerimizde daha keskin ve güvenilir zekalara sahip bulunmamız gibi bir ihtimal, yine de düşünülebilir. Fakat ben sizi karakterinizden, insan olarak sahip olduğunuz niteliklerden dolayı, belli nedenlerle sürekli yanımda istiyorum."

"Niteliklerim mi?" Ulrich, elinde olmaksızın gülümsedi. "Arkadaşlarımın beni, nitelikleri olmayan bir adam diye adlandırdıklarını biliyor musunuz?"

Arnheim, sabırsızlığını belli eden bir jest yaptı; bu jest, aşağı yukarı şöyle diyordu: "Hakkınızda çoktandır sizden daha iyi bildiğim şeyleri anlatmayın bana!" Kelimeler akışını hâlâ plana ve amaca göre sürdürürken, yüzünden omzuna kadar uzanan titreme memnuniyetsizliğini dile getiriyordu. Ulrich bu ifadeyi yakaladı, ve Arnheim tarafından kışkırtılması o kadar kolaydı ki, şimdi konuşmayı yine de o âna kadar kaçınılmış olan mutlak açıklık noktasına götürdü. Bu arada ikisi tekrar ayağa kalkmışlardı, Ulrich, söyleyeceklerinin etkisini daha kolay gözlemlemek için karşısındakinden birkaç adım uzaklaştı, ve şöyle dedi: "Siz bana çok önemli sorular sordunuz, bundan ötürü ben de karar vermezden önce bir şeyi bilmek istiyorum." Ve Arnheim'ın onu buna davet eden hareketi üzere, çok açık ve ciddi konuştu: "Bana söylendiğine göre, sizin burada oluşmakta olan "Eylem"le ilgili her şeye katılmanız -ve gerek Bayan Tuzzi, gerekse naçiz şahsım da bu bağlamdaki küçük eklemeler sayılabiliriz!- Galiçya'daki petrol alanlarının büyük bir kısmının alımıyla ilgiliymiş?"

Arnheim, kötüleşmeye başlayan ışıktaki görülebildiği kadarıyla sapsarı kesilmişti ve ağır ağır Ulriche yaklaştı. Ulrich, kendini bir nezaketsizliğe karşı koruması gerektiği izlenimine kapıldı ve dikkatsiz açıksözlülüğü yüzünden karşısındakine, nahoş bir hale geldiği anda konuşmanın görüşmenin devamını kesme imkânını verdiğinden dolayı pişmanlık duydu: Bu nedenle, elinden geldiğince sevimli bir ifadeyle konuştu: "İstedğim, elbette size hakaret etmek değil, fakat tam anlamıyla açık konuşmadığımız sürece bu görüşmemizin bir anlamı olamaz!"

Bu birkaç kelime ve kısacık yol için ihtiyaç duymuş olduğu zaman, Arnheim'ın tekrar kendini toplamasına yetmişti; gülümseyen bir hareketle Ulriche yaklaştı, elini, daha doğrusu kolunu onun omzuna koydu ve sitemkâr bir ifadeyle konuştu: "Böyle bir borsa dedikodusuna nasıl aldırabilirsiniz?"

"Bunu bir dedikodu olarak değil, fakat iyi bilen birinden duy-dum."

"Evet, böyle bir şeyin anlatıldığını ben de duydum: Ama böy-

le bir şeye nasıl inanabildiniz! Elbette sadece zevkim için burada değilim; ne yazık ki işlerin tamamen durması için kendime hiç-bir zaman izin veremem. Ve ayrıca bazı kişilerle o petrol alanları hakkında konuşmuş olduğumu da inkâr etmek istemiyorum; sizden ricam, bu itirafımın sizde kalmasıdır. Ama asıl önemli olan, bütün bunlar değil ki!"

"Kuzenimin", diye devam etti Ulrich "sizin petrolünüz konusunda en ufak bir fikri bile yok. Sadece eşi tarafından burada kalışınızın amacı konusunda biraz ağzınızı aramakla görevlendirilmiş, çünkü burada size, Çarın bir temsilcisi gözüyle bakılıyor; fakat ben, kuzenimin bu diplomatik misyonu iyi yerine getiremediğinden eminim, çünkü, sizin varlığınızın tek nedeninin kendisi olduğuna inanıyor!"

"Bu kadar da duyarsız olmayın!" Arnheim'ın kolu, Ulrich'in sırtında dostça bir hareket yaptı. "İkinci derecede anlamlar, belki her yerde ve her zaman vardır; fakat siz biraz önce, sözde mizah havasına rağmen, bu konuda bir okul çocuğunun yakışık almaz samimiyetiyle konuştunuz!"

Omzundaki kol, Ulrich'i tereddüte düşürüyordu. Kendini kucaklanmış hissetmek, gülünç ve nahoş bir duyguydu, hatta acınası bir duygu olduğu bile söylenebilirdi; fakat Ulrich'in uzun zamandır erkekler arasından arkadaşı olmamıştı, ve durum belki de bu yüzden biraz kafa karıştırıcıydı. Bu koldan sıyrılabilmekten memnun olurdu, ve elinde olmaksızın bunun için çaba da harcadı; fakat Arnheim, onun hoşnutsuzluğuna ait küçük işaretleri algılamıştı ve bunu belli etmemek için kendini zorluyordu, Ulrich de, Arnheim'ın güç durumunu hissettiği için, nezaketen hareketsiz kaldı ve kolun temasına tahammül etti; bu temas şimdi onun üzerinde, tıpkı gevşek doldurulmuş bir baraja düşüp onu iki parçaya ayıran bir ağırlık gibi, gittikçe daha tuhaflaşan bir etki yaratmaya başlamıştı. Ulrich, bu yalnızlık duvarını etrafına aslında istemeksizin çekmişti, ve şimdi bir aralıktan içeriye hayat giriyordu, bir başka insanın nabız atışları giriyordu, ve bu aptalca bir duyguydu, gülünç, fakat yine de biraz heyecan veren bir duygu.

Gerda'yı düşündü. Gençlik arkadaşı Walter'in kendisinde nasıl bir defa daha, sanki uçsuz bucaksız dünyada sempati ve antipatiden başkaca farklar yokmuşçasına, bir defa daha ve doludizgin bir

insanla uyum sağlama tutkusunu uyandırmış olduğunu hatırladı. Şimdi, artık çok geç olduktan sonra, bu tutku sanki gümüş rengi dalgalar halinde iç dünyasında yeniden yükselmekteydi; sanki bir nehrin engin akışı boyunca su, hava ve ışık dalgaları tek bir gümüşte birleşmekteydi, ve bu öylesine baştan çıkartıcıydı ki, Walter ona kapılmaktan ve kendi kuşkulu durumunda bir yanlış anlamaya kaynaklık etmekten kendini korumak zorundaydı. Fakat kasları gerginleştğinde, Bonadea'nın ona şöyle demiş olduğunu hatırladı: "Ulrich, sen kötü bir insan değilsin, sadece iyi olmayı kendi kendin için güçleştiriyorsun!" — Bonadea, o gün bunu söyleyecek kadar akıllı başındaydı, ve üstelik şunu da eklemişti: "Rüyada da düşünmezsin, orada yaşarsın!" Ve Ulrich, şöyle demişti: "Bir çocuktum, mehtaplı bir gecedeki hava kadar yumuşaktım...", ve şimdi, bunu söylerken gözlerinin önünde bir başka resmin bulunduğunu hatırlıyordu: Bir yanan magnezyum ışığının ucu; çünkü onun püskürerek, kıvılcımlar halinde paramparça bir ışığa dönüşmesi gibi, kendi kalbini de tanıdığını inanıyordu, ama bu çok zaman önceydi, ve Ulrich bu karşılaştırmayı söylemeye cesaret edememişti, ve karşısındakine yenik düşmüştü; üstelik, şimdi aklına geldiği gibi, Bonadea ile değil, fakat Diotima ile konuşması sırasında olmuştu bu. "Hayatın farklılıkları köklerinde birbirine çok yakındır" diye geçti içinden, ve çok saydam olmayan nedenlerden dolayı ona dostu olmasını tek-lif etmiş olan adama baktı.

Arnheim, kolunu geri çekmişti. Şimdi yine bu görüşmeye başlamış oldukları yerde, pencerenin önünde duruyorlardı; aşağıda, caddede lambaların huzurlu ışığı yanmaya başlamıştı, fakat cereyan etmiş olan olayların etkisini gösteren hareketliliği de hissedilebiliyordu. Zaman zaman hâlâ yoğun insan sürüleri geçmekteydi, hararetili hararetili konuşuyorlardı, arada sırada bir ağız açılıyor ve bir tehdit ya da yakıcı bir "Yuh!" savuruyor, sonra bunu gülmeler izliyordu. Sanki bir yarı bilinçlilik durumu hissediliyordu. Ve Ulrich, bu tedirgin caddenin ışığında, odanın karartılmış resmini çerçeveleyen ve dikine inen perdelerin arasında, yarı karanlık yarı aydınlık olarak ve bu çifte aydınlatmayla daha bir belirginleşmiş halde, Arnheim'in silüetini görüyor, kendisinininkini de hissediyordu. Ulrich, duyduğunu sandığı ve Arnheim için atılan çok yaşa çağrılarını hatırladı; Arnheim, belki de perdelerin etkisinden dolayı,

düşünceli bir ifadeyle caddeye bakarken sergilediği, hükümdarlara mahsus sükunet içersinde, o anın tablosunda egemen Fıgürmüş etkisini bırakıyordu ve kendi varlığını da her bakışta hisseder gibiydi. İnsan, onun yanındayken özbilincin ne demek olduğunu kavırıyordu: Bilinç, dünyadaki kaynaşmayı, parıltıları düzene sokmayı başaramaz, çünkü bilincin keskinliği oranında dünya, en azından geçici olarak, smırsızlaşır; özbilinç ise olaya bir rejisör sıfatıyla girer ve her şeyi mutluluğun yapay bütünlüğüne dönüştürür. Ulrich, bu adamı mutluluğundan dolayı kıskanıyordu. O anda gözüne hiçbir şey, ona karşı bir cinayet işlemekten daha kolay gözüküyordu, çünkü bu adam, resimsel olana duyduğu ihtiyaç aracılığıyla eski metinleri de sahneye çıkmaya kışkırtıyordu! "Al eline bir hançer ve gerçekleştir onun kaderini!" Bu sesler, çok kötü bir oyunculuğun tonuyla Ulrich'in kulağında yankılanmaktaydı, fakat kendini gayri ihtiyari vücudunun yarısıyla Arnheim'in arkasında duracak şekilde ayarladı. Onun boynunun ve omurlarının geniş alanını önünde görüyordu. Özellikle boyun, Ulrich'i çok kışkırtmaktaydı. Eli, vücudunun sağ tarafındaki ceplerde sustalı çakı aradı. Ayaklarının ucunda yükseldi ve bakışlarını Arnheim'in üzerinden aşırarak bir defa daha aşağıya, caddeye yöneltti. Dışarının yarı karanlığında insanlar, vücutlarını harekete geçiren bir dalganın önündeki kumlar gibi sürüklenmekteydiler. Bu gösteriden elbette bir sonuç çıkmalıydı, bu yüzden gelecek, öncü olarak bir dalga yolluyordu, ve insanlar bir tür kişilerüstü, yaratıcı etkilenme içersindeydiler, fakat bu, her zamanki gibi, son derece belirsiz ve kusurlu bir etkilenmeydi: Ulrich, gördüklerini buna benzer bir şekilde hissetti ve kısa bir süre gördüklerine saplanıp kaldı, ama bütün bunları eleştiremeyecek kadar tiksintiyle karışık bir yorgunluk içersindeydi. Dikkatle tekrar tabanlarının üstüne bastı, onu daha önce bu yolu tam tersi yönde, üstelik fazla da önemsemeksizin kat etmeye zorlamış olan düşünce oyunundan utanç duydu, ve Arnheim'in omzuna dokunup ona şöyle söylemeyi çok istedi: "Size teşekkür ederim, artık her şeyden bıktım, yeni bir şeyler denemek istiyorum, ve teklifinizi kabul ediyorum!"

Fakat Ulrich gerçekte bunu yapmadığından, ikisi de Arnheim'in teklifine ait yanıtı geçıştirdiler. Arnheim, görüşmeyi daha önceki bir noktadan tekrar başlattı: "Bazen sinemaya gider misiniz?"

Gitmelisiniz!" dedi. "Belki şu andaki şekliyle sinemanın önünde büyük bir gelecek yok, ama hele -örneğin elektrokimya veya boya endüstrisi gibi— daha büyük ticari menfaatlerle ilişki kurulsun, o zaman birkaç onyıla kadar artık önüne hiçbir şeyin geçemeyeceği bir gelişmeye şahit olacaksınız. O zaman çoğaltmaya ve yükseltmeye yarayacak her araçtan yararlanılacak, ve şairlerimizle estetik uzmanlarımız ne düşünürlerse düşünsünler, Alman boya sanayisine ait bir sanat ortaya çıkacak. Evet, korkunç, sevgili dostum! Yazıyor musunuz? Hayır, zaten size daha önce sormuştum bunu. Fakat neden yazmıyorsunuz? Haklısınız. Geleceğin şairi ve filozofu, gazeteciliğin tezgâhından çıkacak! Gazetecilerimizin giderek daha iyi, yazarlarımızın ise giderek daha kötü olmaları dikkatinizi çekmedi mi hiç? Bu, hiç kuşkusuz belli bir yasadan kaynaklanan bir gelişme; bir şeyler oluyor, ve benim bunun ne olduğu konusunda hiçbir kuşum yok: Büyük bireyler çağı sonuna yaklaşıyor!" Arnheim, öne doğru eğildi. "Bu konuda yüzünüzde nasıl bir ifade olduğunu seçemiyorum; burada ışık çok yetersiz!" Biraz güldü. "Siz, tinin bir genel envanterinin yapılmasını talep etmiştiniz: inanıyor musunuz buna? Hayatın tin tarafından düzenlenebileceğine inanıyor musunuz? Buna doğal olarak hayır dediniz: Ama size inanmıyorum, çünkü siz, eşsiz bir adam olduğu için şeytanı kucaklayabilecek birisiniz!"

"Bu nereden alınma?" diye sordu Ulrich.

"Schiller'in 'Haydutlar' adlı oyununun basılmasına izin verilmeyen önsözünden."

"Elbette basılmasına izin verilmeyenden," diye düşündü Ulrich "normal bir önsözden olabilir mi?"

"İğrenç günahın çekici geldiği ruhlar, çünkü büyüklük vardır o günahta" diye alıntılamaı sürdürdü Arnheim kapsamlı hafızasından. Yeniden duruma hakim olduğuna ve Ulrich'in de, her nedense, geri çekildiğine inanıyordu; artık yanında kendisine düşman bir sertlik yoktu, artık tekliften söz etmek de gereksizdi, bu konu şanslı bir şekilde atlatılmıştı; ama tıpkı bir güreşçinin hasmının yorulmakta olduğunu anlaması ve bütün ağırlığını ortaya koyması gibi, Arnheim da söz konusu teklifin bütün ağırlığının etkisini sürdürmek istiyordu ve şöyle devam etti: "Öyle sanıyorum ki, şimdi beni başlangıçta olduğundan daha iyi anlıyorsunuz. Size açıkça

itiraf etmeliyim ki, bazen kendimi yalnız hissediyorum, insanlar 'yeni' olduklarında, fazla iktisadi düşünüyorlar; fakat iktisatçı aileler ikinci veya üçüncü kuşağı oluşturdıklarında, hayal gücü denen şeyi kaybediyorlar. Ondan sonra artık yalnızca kusursuz idareciler, şatolar, avlar, subaylar ve soylu damatlar ortaya koyabiliyorlar. Ben bu insanları bütün dünyada tanırım; aralarında akıllı ve nazik kişiler de var, fakat Schiller'den yaptığım alıntıyla atıfta bulunmaya çalıştığım şu son huzursuzlukla, bağımsızlıkla ve belki de mutsuzlukla ilgili tek bir düşünce bile üretemiyorlar."

"Bu görüşmeyi devam ettiremeyeceğim için üzgünüm" diye karşılık verdi Ulrich. "Bayan Tuzzi, bir dost evinin yeniden huzura kavuşmasını bekleyebilir, ama ben gitmek zorundayım. Demek ki siz, benim iktisattan hiç anlamaksızın, onun iktisat açısından aşırılıklarını törpüleyen ve böylece iktisat için yararlı olan şu tedirginliğe sahip bulunduğuma inanıyorsunuz, öyle mi?" Veda etmek için ışığı yakmıştı ve yanıt bekliyordu. Arnheim, kolunu azametli bir yakınlıkla onun omzuna koydu, bu görüldüğü kadarıyla daha önce işe yaramış olan bir jestti, ve şöyle yanıt verdi: "Eğer çok fazla konuştuysem, sizden özür dilerim, yalnızlığın yol açtığı bir ruh haliydi! iktisat iktidara gelmekte, ve insan bazen peki iktidarla ne yapacağız diye sormadan edemiyor! Bunu benim adıma kötüye yormayın lütfen!"

"Rica ederim, tam aksini düşünüyorum!" diye garanti verdi Ulrich. "Teklifinizi ciddi olarak düşünmeye karar verdim!" - Bunu, acele konuşarak söylemişti, ve bu acele, heyecan diye yorumlanabilirdi. Bu yüzden, Diotima'yı beklemekte olan Arnheim, biraz şaşkırmış olarak arkada kaldı; Ulrich'i onurlu bir şekilde bu tekliften vazgeçirmenin hiç de kolay olmayacağından korkuyordu.

Dönüş Yolu

Ulrich eve yürüyerek döndü. Güzel, ama karanlık bir geceydi. Yüksek ve sıra sıra binalar, yukarısı açık olan ve cadde diye adlandırılan tuhaf mekânı oluşturmaktaydı, bu mekânın üzerinde, havada bir şeyler oluyordu, karanlık, rüzgâr veya bulutlar gibi. Yol öylesine tenhaydı ki, sanki daha önceki karışıklıklar şimdi geriye derin bir uyku bırakmıştı. Ulrich bir yayaya rastladığında, adımların yankıları uzun bir süre boyunca, önemli bir haber gibi, sadece ona doğru geliyordu. Böyle bir gecede insanın içinde bir tiyatro duygusu belirebilirdi. İnsan, bu dünyada bir görünüş olduğunu hissediyordu; olduğundan daha büyükmüş etkisini yaratan bir şey; bu şey geride yankı bırakıyordu, aydınlık yerlerden geçtiğinde ise gölgesi ona refakat ediyordu; bu gölge, yerinden doğrulan, ama bir an sonra tekerrardan kaderine boyun eğmiş bir halde yerlerde sürünen, her tarafı titreyen bir deliyi andırıyordu. "İnsan ne kadar da mutlu olabiliyor!" diye düşündü Ulrich.

Yaklaşık on adım uzunluğunda caddeye paralel giden ve caddeden kalın kemer sütunlarıyla ayrılan bir taş yolda, bir kapı kemerinin altından geçti; her köşeden karanlık fışkırtıyordu, yarı yarıya aydınlatılmış olan yolda sanki saldırılar ve ölümcül darbeler meşalelerin ışığında pusu kurmuştu: Yoğun, antikçağa özgü ve kanlı bir ritüeli andıran bir mutluluk duygusu, ruhu etkiliyordu. Belki de bütün bunlar, artık çok fazlaydı; Ulrich birdenbire onun yerinde Arnheim olsa, buradan ne kadar keyifalarak ve bir iç "reji" ile geçeceğini kafasında canlandırmaya çalıştı. Artık gölgesinden ve yankılarından mutluluk duymuyordu, ve duvarlardaki hayalet müzik

de sönmüştü. Arnheim'in önerisini kabul etmeyeceğini biliyordu; fakat şimdi kendini sadece hayatın galerisinde yolunu şaşırmış olan ve büyük bir panik içersinde içine sızacağı kapı ağzını bulamayan bir hayalet gibi hissediyordu, ve yolu kısa süre sonra daha az kasvetli ve ihtişamlı bir bölgeye çıktığında, buna sevindi.

Karanlık içersinde geniş caddeler ve büyük meydanlar açılıyordu, ışıklı katlarla süslü normal binaların da artık sihirli bir yanı kalmamıştı. Açıklığa çıkan Ulrich, bu huzuru sezgileriyle algıladı, ve nedenini bilmeksizin bir süre önce tekrar gözlerinin önünde belirmiş olan çocukluk yaşantılarını hatırladı; bu yaşantılar onu genç yaşta ölen annesiyle birlikte gösteriyordu, o yaşantılarda içinde bir yabancılik duygusuyla, eski moda giyinmiş, güzel bir kadının mutlulukla gülümseyerek baktığı küçük bir erkek çocuğunu görmüştü. Onu ısrarla hep uslu, sevgi dolu, akıllı bir oğlan çocuğu olarak düşünmüşlerdi; bunlar, kesinlikle onun umutları olmayan umutlardı; şerefli ve arzu edilen bir geleceğe ilişkin, Ulriche altından bir ağın açık kanatları gibi uzanan belirsiz beklentileri —: Bütün bunların o zamanlar göze görünmez olmasına rağmen, aradan onyıllar geçtikten sonra eski fotoğraflardan hâlâ çok net olarak okunabilmişti, ve istenseydi kolaylıkla gerçekleşebilecek olan bu göze görünür görünmezlikten Ulriche, hareketsizliğin biraz tedirgin ifadesiyle, kendi yumuşak ve bomboş çocuk yüzü bakıyordu. Bu çocuğa en ufak bir eğilim bile hissetmemişti, ve her ne kadar güzel annesiyle bir ölçüde gururlanmışsa da, olayın bütünü onda sanki büyük bir korkunun pençelerinden kaçmış gibi bir izlenim yaratmıştı.

Bu izlenimi yaşamış olan, yani kişiliği geçmişe ait bir kendinden memnun olma anına sarınmış olarak, ve sanki bir bağ kurmuş veya dökülmüşçesine eski resimlerden kendisine bakan bir insan, Ulrich'in başkalarında işlerliğini kaybetmeyen bu bağın nasıl bir yapıda olduğunu sormasına yol açan duygusunu anlayacaktır. Ulrich şimdi, kesintili bir çember halinde eskiden şehir surlarının yer aldığı çizgiyi izleyen ağaç gruplarından birine varmıştı, ve istese burayı birkaç adımda geride bırakabilirdi, ama ağaçların üzerinde uzunlamasına yayılan büyük gökyüzü şeridi, onu yoldan sapması ve kendi yönünü izlemesi için baştan çıkardı; bunu yaparken Ulrich, içinden geçtiği kış bahçelerini soylu bir çekingenlikle saran, son derece özel olduğu etkisi yaratan ışıktan çelenge, aslında ya-

kınlaşmamasına rağmen, gittikçe daha çok yaklaşır gibiydi. "Her akşam yaşanan bu huzuru yaratan şey," dedi kendi kendine "aslında aklın perspektif bakımından bir tür kısalması; bir günden ertesi güne uzanan bu huzur, kendisiyle barışık bir hayata ait o sürekli duygunun da meydana gelmesine yol açıyor. Çünkü niceliğe bakıldığında, mutluluğun temel şartı çelişkileri çözmek değil, onları ortadan kaldırmaktır, iki tarafı ağaçlık uzun bir yolda ağaçların aralarının kapanması gibi; ve tıpkı her yerde görünürdeki koşulların göz için yer değiştirmesi, böylece gözün egemenliğindeki bir resmin oluşması, bu resimde de yakında ve çarpıcı olanın büyük görünmesi, buna karşılık uzakta olanlar bakımından ise çok büyük olanın bile küçük görünmesi, aralıkların kapanması ve nihayet bütünün düzenli bir kuşbakışı altına girmesi gibi, göze görünmeyen koşulların durumu da aynıdır; bunların yeri akıl ve duygu tarafından değiştirilince, bilincine varılmaksızın insanın kendini güvende hissettiği bir ortam doğar. Demek ki benim istendiği gibi gerçekleşemediğim," dedi Ulrich kendi kendine "işte bu edim."

Bir an, yolunu kapayan büyükçe bir su birikintisinin önünde durdu. Belki ayaklarının dibindeki bu cilâli parıltının, belki de yan tarafına düşen çıplak ağaçların etkisiyle, o anda gözlerinin önünde sihirli bir şekilde beliriveren köy ve yol, içinde ruhun tatmin duygusu ile boşunluk duygusu arasında bir noktada yer alan tek düzelikli uyandırmıştı; taşraya özgü olan bu tekdüzelik, Ulrich'i gençliğindeki o ilk "fırar yolculuğundan bu yana birkaç kez bunu tekrarlaması için baştan çıkartmıştı. "Her şey ne kadar da yalınlaşıyor!" diye hissetti. "Duygular uyuklamaya başlıyor, düşünceler kötü havadan sonraki bulutlar gibi birbirinden çözülüyor, ve ruhun içersinden ansızın bomboş ve güzel bir gökyüzü kendini gösteriyor! Şimdi bu gökyüzünün altında, bir inek bile yol ortasında parıldamaya başlayabilir: Bu, sanki dünyada başkaca bir şey yokmuşçasına, olayın kendi zorlamasıyla ortaya çıkan bir durum! Yükseklerde dolanmakta olan bir bulut, bütün bölgede bunun aynıını yapabilir: Çimenler kararır, ama kısa bir süre sonra çevredeki bütün çimenler nemden parlayabilir, başkaca hiçbir şey olmamıştır, fakat bu, denizin bir sahilinden öteki sahiline yapılan bir yolculuk gibidir! Yaşlı bir adam, son dişini de kaybeder: Ve bu küçük olay, bütün komşuları için hayatlarında hatıraları ile bağlantı kurabilecekleri

bir dönüm noktası anlamını kazanabilir! Ve kuşlar, dünyanın bütün akşamları boyunca köyün çevresinde, batan güneşin ardından ortalığı sessizlik kapladığında, şarkılarını hep aynı şekilde söylerler, ama bu, sanki dünya henüz yedi günlükmüş gibi, her defasında yeni bir olaydır! Taşrada Tanrılar, hâlâ insanlara gelmekte, diye düşündü "taşrada insan, hâlâ biri ve bir şeyler yaşayabiliyor, ama yaşananların bin defa daha fazla olduğu kentte insan artık bu olaylar ile kendisi arasında bir bağ kurabilecek durumda değil: Ve hayatın o artık adı kötüye çıkmış olan soyutlaşması da muhtemelen böyle başlıyor."

Fakat Ulrich bunu düşünürken, aynı zamanda bunun insanın gücünü yüz katına çıkardığını da biliyordu ve bunu başka bir şey ile değiştirmek, kendisi için söz konusu bile değildi. Ve hayatında çoğu zaman onca dolaysız önem kazanmış olan o sapa ve soyut düşüncelerden biri olarak aklına, bu hayatın insanoglunun kendi yükünün ağırlığı altında ve basit yaşamının hayalini kurarak özlediği yasasının anlatıya özgü düzenden başka bir şey olmadığı geldi! O düzenin özü, insanın şöyle diyebilmesinde yatıyordu: "Bu olduktan sonradır ki, şu oldu!" Bu noktada bizi yatıştıran, basit bir sıranın varlığıdır, hayatın olağanüstü çeşitliliğinin, bir matematikçinin söylemiyle, tek boyutlu bir düzlemde resmedilmesidir; mekânda ve zamanda cereyan etmiş ne varsa, hepsinin incecik bir tele dizilmesi, "anlatının ana motifi" diye adlandırılan noktada odaklaştırılmasıdır; hayatın ana motifi de işte bunun aynıdır. "Olduğu zaman", "önce" ve "...sonra" diyebilen kişi, aslında ne mutlu kişidir! O kişi kötü bir şey yaşamış, acıyla kıvranmış olabilir: Fakat olayları zamanın içinde akışlarına göre sırayla yeniden anlatmayı başardığı anda, kendini sanki güneş karnını ısıtıyormuşçasına iyileşmiş hisseder. Romanın sanatsal düzlemde yararlanmış olduğu şey, işte budur: Yolcu, ister sağanak yağmurun altında anayolda at sürsün, ister sıfırın altında yirmi derecede soğukta karda yaya yürüsün, okur kendini keyifli hisseder, ve epik anlatımın çocuk bakıcılığı yapan kadınların bile küçüklerini sakinleştirmek için yararlandıkları bu sanatsal aracı, başka deyişle, "aklın perspektif bağlamında bu değerini en çok ispat etmiş kısaltılışı" aslında doğrudan hayata dahil bulunmasaydı, bunu anlayabilmek güçleşirdi. İnsanların büyük çoğunluğu kendi kendisiyle olan temel ilişkisinde anlatıcı durumundadır. Onlar şi-

iri sevmezler, ya da çok kısa süreler için severler, ve hayatın ana motifinin örgüsüne biraz da "çünkü" ve "böylece" karıştırılrsa bile, aklın bunun ötesine geçen her türlü müdahalesinden nefret ederler: Onlar, olguların düzenli şekilde birbirini izlemesinden hoşlanırlar, çünkü bu, bir zorunluluk gibi gözüktür, ve hayatlarının bir "seyrinin" bulunduğu izlenimi sayesinde, kendilerini kaostan içinde şu veya bu şekilde korunmuş hissederler. Ulrich ise şimdi, aslında toplumsal hayatta her şeyin artık anlatı düzeninin dışına çıkmış ve artık belli bir "seyir" içersinde olacak yerde, sonsuz genişlikteki bir dokuya yayılmış olmasına rağmen, özel hayatın hâlâ eteklerini bırakmadığı bu ilkel epik öğeyi kendisinin kaybetmiş olduğunu hissetmekteydi.

Fakat bunun bilinciyle tekrar harekete geçtiğinde, Goethe'nin sanata ilişkin bir gözlemde şöyle yazmış olduğunu hatırladı: "İnsan, öğretici bir varlık değildir; o, yaşayan, eylemde bulunan ve etkin olan bir varlıktır!" Ulrich, saygıyla omuzlarını kaldırdı. "Bugünün insanı, bütün çabalarının bağımlı olduğu ve güvenilirlikten yoksun öğreti temelini, en fazlasından bir oyuncunun kulise ve makyaja ilişkin bilinci kaybetmesi, ama eylemde bulunduğu inanması ölçüsünde unutulabilir!" diye düşündü. Fakat Goethe'ye ilişkin bu düşünce, muhtemelen biraz Goethe'yi hep kendi tanığı olarak kötüye kullanan Arnheim'la karışmıştı, çünkü Ulrich aynı anda ve rahatsız edici bir şekilde, Arnheim'in kolunun omzundayken onda uyandırdığı o sıra alışılmadık güvensizliği hatırladığının farkına vardı. Bu arada ağaçların arasından çıkmış, iki taraflı binaların bulunduğu caddeye yaklaşmıştı ve kendisini evinin yakınlarına götürecek bir yol arıyordu. Ama sokak adlarına bakayım derken, neredeyse yerinden ayrılan bir gölge ile çarpışacaktı, ve yoluna çıkmış olan fahişeye çarpışmamak için hemen adımlarını yavaşlattı. Kadın durmuş, Ulrich'in onu neredeyse bir öküze çarpmışçasına ezip geçecek olmasına öfkelenildiğini belli edecek yerde, gülümsüyordu, ve Ulrich ansızın gecenin içersindeki bu iş tutma gülümsemesinin hafifde olsa bir sıcaklık yaydığının farkına vardı. Kadın birkaç kelime söyledi; Ulriche, baştan çıkarma niyetini gösteren ve bütün erkeklerin pis artıklarını çağrıştıran kelimelerle hitap etmişti. "Gel bakalım, yavrum!" ya da buna benzer bir şey demişti. Omuzları, küçük bir çocuğunkiler gibi düşüktü, şapkasının altından bir tutam

sarı saç fırlamıştı, ve sokak lambasının ışığında yüzünden solgun, derbeder güzellikte bir şeyler yansıyor; gece makyajının altında, henüz genç bir kızın çilli yüzü saklı olabilirdi. Başını kaldırıp Ulrich'e baktı, boyu onunkinden çok daha kısaydı, ama buna rağmen ona bir defa daha "Yavrum!" diye hitap etti ve umursamazlığı içersinde, her akşam yüzlerce defa söylediği bu kelimeye uygunsuz bir yan bulmadı.

Ulrich, bundan duygulanmıştı. Kadını elinin tersiyle itmedi, fakat durdu ve sanki iyi duymamış gibi, onun teklifini tekrarlamasına meydan verdi. Karşısına beklenmedik bir şekilde küçük bir ücret karşılığında kendini tamamen ona tahsis edecek bir kadın arkadaş çıkmıştı; cana yakın olmak için çaba harcayacak ve Ulrich'in hoşuna gitmeyebilecek her şeyden kaçınacaktı; Ulrich razı olduğuna dair bir işaret verdiği takdirde, onun koluna girecekti ve bu hareketi, birbirlerini tanıyanların hiçbirinin kusuru olmayan bir ayrılığın ardından ilk defa tekrar karşılaştıklarındaki gibi, sevecen bir güven duygusuyla ve hafif bir çekingenlikle yapacaktı; ve Ulrich ona normal fiyatının birkaç katını vaat edip, parayı düşünmesine ihtiyaç kalmasın ve kendini iyi bir iş tutmuş olmanın geride bıraktığı o rahatlık içersinde bulsun diye, parayı da peşin saydığında, bütün temiz duyguların kişisel ve aşırı taleplerden uzak kalma şeklindeki erdemi ve duygusal iddiaların burnu büyük kargaşasına düşmeden hizmet etmesi bağlamında, katıksız umursamazlığında yer aldığı ortaya çıkacaktı: Bütün bunlar, Ulrich'in kafasından yarı ciddi, yarı şaka olarak geçmekteydi, ve onun teklif edilen işi kabul etmesini beklemekte olan küçük kadını bütünüyle hayal kırıklığına uğratmayı içi götürmedi. Karşısındakinin kendisinden hoşlanmasını istediğinin farkına varmıştı; ama kadınla onun mesleki dilinde birkaç kelime konuşabilecek beceriye sahip bulunmadığından, bunun yerine elini cebine attı, bir ziyaretin tahmini bedeli olan bir banknotu kızın eline sıkıştırdı ve yoluna devam etti. Bunu yaparken, kızın tuhaf bir şekilde karşı koymaya çalışan elini bir an sımsıkı tutmuş ve dostça bir kelime söylemişti. Daha sonra kendini ona teklif etmiş olan kişiyi, şimdi yakındaki karanlığın içersinde fısıldaşmakta olan meslektaşlarının yanına döneceği, onlara parayı göstereceği ve nihayet ne olduğunu tam anlayamadığı durumun etkisinden bir şakayla kurtulacağı inancıyla geride bıraktı.

Bu karşılaşma, sanki yalnızca bir dakika sürmüş bir idilmiş-çesine, kafasında canlılığını daha bir müddet korudu. Kızın içinde bulunduğu acımasız yoksulluk konusunda kendini aldatmaya kalkışmıyordu. Fakat kızın bakışlarına nasıl biraz iç burkucu bir ifade vereceğini ve tam uygun anda seslendirmeyi öğrendiği o beceriksizce iç çekişi koyuverceğini kafasında canlandırdıkça, kararlaştırılan bir ücret karşılığında sergilenen bu son derece bayağı, yetenekten mutlak anlamda yoksun oyunculuğun yine de insanı duygulandıran bir yanı oluyordu; Ulrich, bunun nedenini bilmiyordu; belki de insanlık komedyası gezginci tiyatrolar tarafından oynandığı içindi. Ve Ulrich daha kızla konuşurken, çok mantıklı bir düşünsel bağlantı ona Moosbrugger'i hatırlatmıştı. O uğursuz gecede tıpkı kendisinin bugün yaptığı gibi dışarıya çıkmış olan hastalıklı komedyen, fahişe avcısı ve yok edicisi Moosbrugger; o da, tıpkı bugün Ulrich'in yaptığı gibi, o uğursuz gecenin içine dalmıştı. Yollardaki duvarların kulisleri andıran o güvensiz atmosferi bir an için durakladığında, Moosbrugger onu o mehtaplı gecede köprüde beklemekte olan meçhul kişiye rastlamıştı. Kim bilir ne hayret verici, insanı tepeden tırnağa sarsan bir karşılaşma olmuş olmalıydı: Ulrich bir an o sahneyi kafasında canlandırabildiğine inandı! Bir şeyin bir dalga gibi kendisini yükseğe kaldırdığını hissetti. Dengesini kaybetti, fakat hareket tarafından taşınmakta olduğundan, zaten dengesine ihtiyacı yoktu. Kalbi sıkıştı, ama bu arada kafasında canlandırma eylemi sınırsız bir genişlemeye uğrayarak kargaşaya dönüştü ve hemen sonra neredeyse bütün gücünü tüketen bir şehvetin içersinde noktalandı. Ulrich, kendine gelmeye çalıştı. Anlaşıldığı kadarıyla, iç bütünlükten yoksun bir hayata o kadar uzun bir zaman boyunca sarılıp kalmıştı ki, şimdi bir ruh hastasını bile sanırlarından ve rolüne beslediği inançtan ötürü kiskanabiliyordu! Öte yandan Moosbrugger, sadece ona değil, fakat öteki bütün insanlara da baştan çıkartıcı gelmiyor muydu? İçinde Arnheim'in sesini duydu: "Onu serbest bırakır mıydınız?" Ve sonra kendi yanıt veren sesi geldi: "Hayır. Büyük bir ihtimalle hayır." - "Bin defa hayır!" diye ekledi ve buna rağmen bir eylemin resmini bir ışığın aniden yanıp sönmeye gibi gördü; bu eylem içersinde, ancak heyecan doruğa vardığında gerçekleşebilecek bir yakalama ile yakalanma, tarif edilmesi imkânsız bir ortak durumda bir bü-

tüne dönüşmekteydi; bu bütünün içersinde de tutkunun zorlamadan, anlamın gereklilikten, en yoğun çabanın mutlu bir hissedişten ayırt edilebilmesi imkânsızdı. Ulrich, bu tür zavallı yaratıkların oluşmasında herkesin payının bulunduğu, bastırılmış güdülerin cisimleşmesi, düşünce düzeyindeki cinayetlerin ve hayal ürünü tecavüzlerin ete ve kemiğe kavuşması niteliğini taşıdığını savunan bir görüşün varlığını hatırlar gibi oldu: O halde böyle şeylere inananlar, Moosbrugger'in işini kendi kafalarına göre bitirebilirlerdi ve onu kullanarak yeterince tatmin olduktan sonra, ahlâklarını yeniden üretmek amacıyla da haklı çıkartabilirlerdi! Ulrich'in ikilemi ise farklıydı ve özellikle hiçbir şeyi bilinçaltına itmemesinden, bu arada da bir katilin resminden kendisine yönelen bakışların dünyadaki başka ve hepsi de kendi eski resimlerini andıran resimlerdekinden daha yabancı olmamasını görmek zorunda kalmasından kaynaklanmaktaydı: Ancak yarı yarıya oluşabilmiş anlam, ve ancak yarı yarıya yeniden gün ışığına çıkan anlamsızlık! Düzenin rayından çıkmış bir meseli: Moosbrugger, Ulrich için bu demekti! Ve Ulrich, birdenbire: "Bütün bunlar -!" dedi, bu arada da sanki elinin tersiyle bir şeye yana itiyormuş gibi bir hareket yaptı. Söylediğini kendi kendine söylememişti, yüksek sesle söylemişti; dudaklarını hemen kapattı ve cümlelerin gerisi sessiz getirdi: "Bütün bunlar hakkında bir karar verilmesi gerekiyor!" Artık "bütün bunlar"ın şimdi ve geçmişte tek tek ne olduğunu bilmek istemiyordu; "bütün bunlar", "izne" ayrıldığından beri onu meşgul, mutsuz ve bazen de mutlu etmişti; onu, ayağa kalkmanın ve hareket etmenin dışında her şeyi yapabilmeye kadir, rüya görmekte olan biri gibi, zincire vurmuştu; bütün bunlar, ilk günden bu geceki eve dönüşün son dakikalarına kadar hep imkânsızlıkları işaret etmekteydi! Ve Ulrich, artık ya başka herkes gibi erişilebilir bir hedef uğruna yaşamak, ya da bu "imkânsızlıkları" ciddiye almak zorunda olduğunu hissediyordu, ve şimdi evinin yakınlarına varmış olduğundan, son sokağı çok yakında bir şeyle karşılaşacağı gibi tuhaf bir duyguyla, neredeyse koşarak arkasında bıraktı. Bu, insanı kanatlandıran, bir eyleme doğru sürüklenen, ama herhangi bir içerikten mahrum ve bu yüzden de tuhaf bir özgürlüğün taşıyıcısı olan bir duyguydu.

Belki başka pek çoğu gibi bu duygu da geçip gidebilirdi; fakat oturduğu caddeye saptığında, birkaç adım sonra evinin pencerele-

rinin aydınlık olduğunun farkına vardı, ve çok kısa bir süre sonra, bahçesinin parmaklıklı kapısı önüne vardığında, gördüğü şey kesinliğinden kuşku duyulamaz bir gerçeğe dönüştü. Yaşlı uşağı o geceyi evin dışında, başka bir semtteki akrabalarının yanında geçirmek için izin almıştı, kendisi de Gerda ile aralarında gündüz vakti geçenlerden sonra evde olmamıştı, alt katta barındırdığı bahçıvan ailesinden olanlar, onun yaşadığı odalara asla girmezlerdi: Fakat her yerde ışık yanıyordu ve anlaşıldığı kadarıyla evinde yabancılar vardı. Ulrich'in kafası öylesine karışmıştı ve bu alışılmadık duygudan kaçma gibi bir niyete öylesine uzaktı ki, hiç tereddüt etmeksizin evine doğru yürüdü. Belli bir şey beklemiyordu. Pencerelerde, bunların arkasında hareket etmekte olan tek bir insana aitmiş gibi gözükten gölgeler vardı; ama aslında evde birden fazla insan da bulunabilirdi, ve şimdi yanıtlandırılması gereken soru, evine girdiği takdirde üstüne ateş açılabilir miydi, yoksa kendisi mi ateş etmeye hazır olmalıydı sorusuydu. Farklı bir durumda Ulrich, muhtemelen polis çağırırdı veya bir karara varmazdan sonra durumu incelerdi, ancak bu olayla yalnız kalmak istiyordu ve bu yüzden serserilerin saldırısına uğradığı geceden beri bazen yanında taşıdığı tabancayı bile çıkarmadı. Yapmak istediği -: Neydi, bilmiyordu, durum gösterecekti!

Fakat evin kapısını açtığında, onca bulanık duygularla beklenmiş olan yabancıнын sadece Clarisse olduğu anlaşıldı.

123

Dönüş

Belki de Ulrich'in davranış şeklinde daha baştan itibaren her şeyin kazasız belasız ortaya çıkacağı inancı, tehlikelerle karşılaştığında insanın hiçbir zaman en kötü ihtimali düşünmek istememesi de etkili olmuştu; fakat holde beklenmedik bir şekilde yaşlı uşağının kendisine doğru geldiğini gördüğünde, ona neredeyse yumruk atacaktı. Ama neyse ki bu isteğini son anda frenlediğinden, uşağı aracılığıyla gelen bir telgrafı Clarisse'nin aldığını, genç hanımefendinin yaklaşık bir saat önce, tam yaşlı uşak gitmek üzere olduğu sırada geldiğini ve dönmeye de niyetli olmadığını haber aldı; bunun üzerine uşak da bugün için evde kalmayı ve izninden vaz geçmeyi tercih etmişti, çünkü, muhterem beyefendi mazur görsünlerdi ama, genç hanımefendi kendisinde çok heyecanlıymış izlenimini uyardırmıştı.

Ulrich ona teşekkür edip içeriye geçtiğinde, Clarisse bir divanda yatmaktaydı, hafif yanına doğru dönmüş, bacaklarını da vücuduna çekmişti; bel kısmı belli olmayan, ince yapılı vücudu, uzun ve sevimli yüzüyle birlikte, saçları bir oğlan çocuğununki gibi kesilmiş ve Ulrich kapıyı açtığında, eline dayanmış olarak ona bakan başı, son derece baştan çıkarıcı görünüyordu. Ulrich ona, kendisini bir hırsız sandığını anlattı. Clarisse'nin gözlerinde, bir Browning tabancanın yaylım ateşini andıran bir ifade belirdi. "Belki de öyleyimdir!" diye karşılık verdi. "Sana hizmet etmekte olan o yaşlı uyanık, ne olursa olsun burada kalmamı istemedi; ona gidip yatmasını söyledim, fakat aşağılarda bir yerde saklanmış olduğundan eminim! Evin güzelmış!" Bu arada ona, yerinden kalkmaksızın

telgrafı uzattı. "Yalnız olduğuna inandığında eve nasıl dönüyorsun, bir göreyim istedim" diye devam etti. "Walter bir konsere gitti. Ancak gece yarısından sonra dönecek. Fakat sana geleceğimi ona söylemedim."

Ulrich, Clarisse'nin söylediklerini yarım kulakla dinlerken telgrafı açıp okudu; şaşkınlığından yüzünün rengi uçtu ve tuhaf metni bir defa daha okudu. Bir süredir, babasının Paralel-Eylemle ve sınırlı sorumluluk ehliyetiyle ilgili çeşitli sorularını yanıtlandırmayı geciktirmiş olmasına rağmen, herhangi bir uyarı yazısı almamış ve bu da dikkatini çekmemişti; şimdi ise telgrafta kendisine, ayrıntılı bir şekilde, muhtemelen doğrudan babası tarafından son derece titizlikle düzenlenip kaleme alınmış bir metinde, yarı örtülü sitemlerle ve ölümün törensi ciddiyetiyle mükemmel bir karışım içersinde, dünyaya gelmesine sebep olan kişinin öldüğü bildiriliyordu. Aslında birbirlerine pek düşün değillerdi, hatta Ulrich'te babasını düşünmek, hemen her zaman nahoş bir duygu uyandırmıştı, ama buna rağmen elindeki tuhaf ve rahatsız edici metni ikinci defa okurken, şöyle düşündü: "Şimdi dünyada tamamen yalnızım!" Aslında Ulrich'in kastettiği, bu kelimelerin, şimdi artık son bulmuş ilişkiye pek uymayan anlamı değildi; kendini daha çok sanki bir çapanın zinciri kopmuşçasına suyun yüzüne çıkar gibi hissediyordu, ya da babası vasıtasıyla kendini hâlâ bağlı hissetmiş olduğu bir dünyada şimdi artık tamamen egemen olmaya başlayan bir ülkesine yabancı düşmüş olma durumunu hissediyordu.

"Babam ölmüş!" dedi Clarisse'ye ve aslında istemeksizin, telgrafı tutan elini biraz resmi bir ifadeyle havaya kaldırdı.

"Ya!" diye yanıt verdi Clarisse. "Tebrik ederim!" Ve kısa, düşünceli bir aradan sonra ekledi: "Herhalde artık çok zengin olacaksın, değil mi?" Bundan sonra merakla etrafına bakındı.

"Sanırım babam için ancak hali vakti yerinde olduğu söylenebilir" diye karşılık verdi Ulrich soruyu olumsuzlarcasına. "Ben, burada onun koşullarını aşan bir hayat tarzı sürdürüyordum."

Clarisse, bu haddini bildirişi küçük bir gülümsemeyle, bir tür reveransın eşlik ettiği bir gülümsemeyle tasdik etti; kendini ifade etmek için başvurduğu hareketlerinin çoğu, toplumsal bir yükümlülük karşısında yetiştirilme biçimini sergilemek zorunda olan bir erkek çocuğunun hareketleri gibi aceleci ve abartılıydı. Ulrich yol-

culuğu için bazı düzenlemeler yapmak amacıyla birkaç saniye için özür dileyerek çıkmış olduğundan, odada yalnızdı. Walter ile şiddetli münakaşalarının ardından onun yanından ayrıldığında, fazla uzağa gitmemişti, çünkü evinin kapısının önünde tavanarasına çıkan ve ender kullanılan bir merdiven vardı, Clarisse, bir örtüye sarınmış olarak, kocası evden ayrılana kadar tavanarasında kalmıştı; tiyatrolarda sahnenin üst kısmı hakkında bir şeyler biliyordu; dolayısıyla, Walter merdivenlerden sahneyi terk ederken kendisi yukarıda, halatların başladığı yerde oturmuştu. Kafasında, sahnede işleri olmayan kadın oyuncuların örtülere sarınmış vaziyette sahnenin üzerinde, çatı girişlerinin arasında oturup aşağısını seyretmelerini canlandırmıştı; şimdi kendisi de böyle bir oyuncuydu ve her şeye kuşbakışı hâkimdi. Bu, aklına yeniden hayatın bir oyunculuk ödevi olduğuna ilişkin o eski ve çok sevdiği düşüncüyü getirmişti. Bunu akıl yoluyla kavramak hiç kuşkusuz gerekli değil - diye düşünmüştü; birisi çıkıp da kendisinden daha fazlasını biliyor olsaydı bile, insan aslında ne biliyordu ki bu konuda. Fakat önemli olan, insanın, tıpkı bir fırtına kuşu gibi, hayatta doğru önseziye sahip bulunmasıydı! Kollarını -ve Clarisse'nin durumunda bu, onun kelimeleri, öpüşleri, gözyaşları demektir- kanatlar gibi açabilmeliydi! Clarisse, bu tasavvurda artık Walter'in geleceğine inanamayışının yerini tutan bir yan buluyordu. Aşağıya, Walter'in inmiş olduğu dik merdivene bakmış, kollarını iki yana açmış ve onları bu şekilde, yapabildiği kadar havada tutmuştu: Belki de Waltere böylece yardım edebilirdi! "Dimdik yukarı ile dimdik aşağı arasında güçleri bakımından düşmanca bir akrabalık vardır ve bunlar, birbirine aittir!" diye düşünmüştü. Kollarını ve aşağıya yönelik bakışlarını "şenlikli dünya eğimi" diye adlandırmıştı. Şehirdeki gösterileri gizlice izleme niyetinden vazgeçmişti; "sürü" onu ne ilgilendirirdi ki! Artık toplumdaki tekil kişinin o muazzam dramı başlamıştı!

Clarisse'nin Ulriche gitmesi, işte böyle olmuştu. Yolda arada sırada, ne zaman Waltere ikisinin durumu hakkındaki fikrini söylese onun kendisine deli gözüyle baktığını hatırladığında, yüzünde o kurnaz gülümsemesi görünmüştü. Walter'in ondan bir çocuğu olmasından korkması, fakat öte yandan böyle bir şeyi sabırsızlıkla beklemesi gururunu okşamaktaydı; Clarisse, "delilik"ten ufukta çakan şimşeklere benzemeyi veya başkalarını ürkütecek kadar sağlıklı

olmayı anlıyordu, ve bu, kendisinin evliliği boyunca, üstünlüğü ve hâkim konumu arttıkça adım adım gelişmiş olan bir nitelikti. Ama yine de bazen başkalarının gözünde anlaşılmaz biri olduğunu biliyordu, ve Ulrich tekrar odaya girdiğinde, içinde sanki ona, hayatını böylesine derinden etkileyen bir olay karşısında bir şeyler söylemesi gerekirmiş gibi bir duygu belirdi. Bulunduğu divandan hemen fırladı, birkaç defa gerek o odada, gerekse yandaki odalarda dolandı ve sonra şöyle dedi: "Dostum, içtenlikle baş sağlığı dilerim!"

Ulrich, Clarisse'nin sinirli olduğu zamanlardan bu tona âşinâ olmasına rağmen, hayretle ona baktı. "Bazen çok dolaysız bir şekilde geleneksel bir tarza bürünüyor," diye düşündü "tıpkı bir kitabın içine yanlışlıkla bir başka kitaptan alınma bir sayfanın konulması gibi." Clarisse, cümlesini ona her zamanki ifadesiyle değil, fakat yandan, omzunun üstünden bakarak söylemişti ve bu hak, söz konusu etkiyi güçlendiriyordu: İnsan, yanlış bir ton değil, fakat yanlış bir metin duyduğunu düşünüyordu ve Clarisse'nin kendisinin de böyle birkaç metinden oluştuğu izlenimine kapılıyordu. Ulrich yanıt vermeyince, onun önünde durdu ve şöyle dedi: "Seninle konuşmam gerekiyor!"

"Sana içecek bir şey vereyim" dedi Ulrich.

Clarisse istemediğini belirtmek için sadece omuz hizasına kaldırdığı elini sağa sola hareket ettirmekle yetindi. Düşüncelerini topladı ve konuşmaya başladı: "Walter benden illa ki bir çocuk istiyor. Anlıyor musun bunu?" Bir yanıt bekler gibiydi.

Fakat Ulrich, karşılık olarak ne diyebilirdi ki?

"Ama ben istemiyorum!" diye şiddetle bağırdı Clarisse.

"Hemen öfkelenme" dedi Ulrich. "Sen istemediğin takdirde, zaten çocuğun olamaz."

"Ama o, bu yüzden ölecek sanki!"

"Her dakika öldüklerini düşünenlerin ölmeleri hayat boyu sürer! Bizim yüzlerimiz yaşlılıktan kırış kırış olduktan sonra bile Walter, bembeyaz saçlarıyla ve arşivinin müdürü olarak hâlâ gençcek bir yüze sahip olacak!"

Clarisse, düşünceli bir ifadeyle topuklarının üstünde döndü ve Ulrich'ten uzaklaştı; biraz ötede yeniden cephe aldı ve "onu gözleleriyle yakaladı". "Bastonu çekildikten sonra bir şemsiye nasıl gözükür, bilir misin? Ben sırtımı döndüğüm takdirde Walter çöker. Ben

onun bastonuyum, o da — "şemsiye" demek istemişti aslında, fakat aklına önemli bir düzeltme geldi; "o da beni şemsiye gibi koruyan insan" dedi. "Beni korumak zorunda olduğuna inanıyor. Ama bunun için önce beni karnım burnumda görmek istiyor. Ardından beni, normal bir annenin çocuğunu kendi emzirdiğine ikna edecek. Sonra o çocuğu kendi kafasına göre yetiştirecek. Bunu sen de biliyorsun. Walter, sadece kendisine birtakım haklar tanımak ve görkemli bir bahaneyle ikimizi de birer küçük burjuvaya dönüştürmek istiyor. Fakat ben, şimdiye kadar yaptığım gibi, hayır dediğimde, işi bitecek! Kısacası, ben onun için her şeyim!"

Ulrich, bu büyük iddia karşısında gülümsedi.

"Seni de öldürmek istiyor!" diye ekledi Clarisse.

"Ne? Oysa ben, bunu ona sen tavsiye ettin diye düşünmüştüm!"

"Ben, çocuğumun senden olmasını istiyorum!" dedi Clarisse.

Ulrich, şaşkınlığından dişlerinin arasından bir ıslık saldı.

Clarisse, uygunsuz bir talepte bulunmuş çok genç bir insan gibi gülümsedi.

"Walter gibi iyi tanıdığım birini aldatmak istemem. Bundan hoşlanmıyorum" dedi Ulrich ağır ağır konuşarak.

"Sahi mi? Demek çok dürüstsün, öyle mi?"

Clarisse, bu söylediğine Ulrich'in kavrayamadığı bir anlam verir gibiydi; biraz düşündü, ve saldırıyı ancak aradan bir müddet geçtikten sonra sürdürdü: "Ama beni sevdiğin takdirde, onun elin-desin demektir!?"

"Neden?"

"Durum aslında çok açık; ama ben tam olarak dile getiremiyorum. Kendini ona karşı hoşgörülü olmak zorunda hissedeceksin. İkimiz de ona çok acıyacağız. Onu elbette öylece aldatamazsın, o halde karşılığında ona bir şey vermeye çalışacaksın. Evet, bunun gibi şeyler işte. Ve en önemli olan nokta da şu: Onu, elinden gelenin en iyisini yapmaya zorlayacaksın! Çünkü kendi kendimizin içinde, bir taş bloğun içindeki figürler gibi saklı olduğumuzu inkâr edemezsin herhalde. İnsan, kendini kendi içinden işleyerek oluşturmak zorundadır! İnsanlar birbirlerini karşılıklı olarak buna zorlamalıdır!"

"İyi," dedi Ulrich "ama bence böyle bir şeyin olacağını varsaymakta fazla aceleci davranıyorsun."

Clarisse, tekrar gülümsedi. "Belki acelecil!" dedi. Ulriche yaklaştı ve dostça bir tavırla onun vücudundan aşağı gevşek bir şekilde sarkan, kendisinininkine yer açmayan koluna girdi. "Hoşuna gitmiyor muyum? Beni istemiyor musun?" diye sordu. Ve Ulrich yanıt vermeyince de devam etti: "Senin hoşuna gidiyorum, bunu biliyorum; bizde olduğun zamanlar bana nasıl baktığının yeterince farkına vardım! Sana bir şeytan olduğunu daha önce söylediğimi hatırlıyor musun? Bana göre öylesin. Beni iyi anlamamı istiyorum: Zavallı bir şeytansın demiyorum, çünkü zavallı olan, daha iyisini kavrayamadığı için kötüyü isteyen şeytandır; sen ise büyük bir şeytansın, ne iyi olurdu, bunu biliyorsun, fakat hep istediğinin tam tersini yapıyordun! Hepimizin yaşadığı hayatı iğrenç buluyorsun, ve bu yüzden inat olsun diye bu hayat sürdürülmeli diyorsun. Ve korkunç bir dürüstlikle: 'Ben dostlarımı aldatmam!' diyorsun, fakat bunu sırf daha önce yüz kere: 'Clarisse'ye sahip olmak istiyorum!' diye düşünmüş olduğun için söylüyorsun. Ama bir şeytan olduğun için, sende Tanrıdan da bir şeyler var! Büyük bir Tanrıdan! Tanınmasın diye yalan söyleyen bir Tanrı! Sen beni istiyorsun—"

Şimdi tek kolu yerine Ulrich'in iki kolunu birden yakalamıştı ve onun önünde yüzünü yukarıya kaldırmış olarak duruyordu, vücudunu da hafifçe çiçeğine dokunulmuş bir bitki gibi geriye doğru eğmişti. "Şimdi, tıpkı o zamanki gibi, bir anda yüzünü seller götürecekl!" diye korktu Ulrich. Ama bu olmadı. Clarisse'nin yüzü, güzelliğini korudu. Dudaklarında o alışılmış ve ince gülümsemesi değil, açık bir gülümseme vardı; bu gülümseme, dudaklarının etiyile birlikte, sanki kendini savunmak istiyormuşçasına, aynı zamanda dişlerini de biraz gösteriyordu, ve ağzının şekli, aşk tanrısının katmerli gerilmiş yayını sergilemekteydi; bu yay, alındaki tepeler arasında, sonra da bir defa daha saçlarının ışıklık dalgalarında tekrarlanıyordu.

"Sen beni çoktandır yalancı ağzının dişleri arasına almak, ve bir defa olsun kendini bana olduğu gibi göstermeye cesaret etsen, alıp götürmek istemektesin!" diye devam etmişti Clarisse. Ulrich, yumuşak bir hareketle ondan kurtuldu. Clarisse, sanki Ulrich tarafından oturtulmuşçasına divana oturdu ve onu da arkasından kendine çekti.

"Bu kadar abartmamaksın" dedi Ulrich, haddini bildirircesine söylediklerine atıfta bulunarak.

Clarisse onu bırakmıştı. Gözlerini kapattı ve başını, dirsekleri dizlerine dayanmış olan kollarına yasladı; ikinci hücumu da püskürtülmüştü, ve şimdiki amacı, Ulrich'i buz gibi bir mantıkla inandırmaktı. "Kelimelere saplanıp kalmana gerek yok," diye yanıt verdi "şeytan ya da Tanrı demişim, bunlar bir konuşma şeklinden ibaret. Ama, normal olarak bütün gün boyunca, evde yalnız olduğumda ve çevrede dolandığımda, eskiden sıkça şöyle düşünürdüm: Şimdi karşıma sola gidersem Tanrı, sağa gidersem şeytan çıkar. Veya bir şeyi elime almam gerektiğinde ve bunu iki elim ile de yapabileceğimde, yine aynı duyguya kapılırdım. Bunu Waltere gösterdiğimde, korkudan ellerini ceplerine sokardı! Onu çiçekler, hatta bir sümüklü böcek bile mutlu edebilir; ama söylesene bana, yaşadığımız hayat çok kasvetli değil mi? Ne Tanrı geliyor, ne de şeytan. Benim halim yıllardır böyle. Bundan sonra ne gelebilir ki?! Hiç: Sanat, sanki bir mucize olmuşçasma bir değişikliğe yol açmadıkça, olup olacağı sadece bu!"

O anda öylesine yumuşak ve kederli bir ifade takınmıştı ki, Ulrich onun yumuşak saçlarına eliyle dokunmaktan kendini alamadı. "Tek tek olaylar bakımından haklı olabilirsin, Clarisse," dedi "fakat ben, sende bağlamları ve sonuçlardaki sıçramaları asla anlayamıyorum."

"Onları anlamak kolay" diye yanıt verdi Clarisse, biraz önceki duruşunu bozmaksızın. "Çünkü zamanla aklıma bir düşünce geldi: Dinle bak!" Fakat şimdi doğrulmuştu ve ansızın tekrar canlanmıştı. "Daha önce sen kendin söylemiştin, içinde yaşadığımız durumun çatlakları var ve o çatlaklardan, deyiş yerindeyse imkânsız bir durum gözüküyor. Herhangi bir yanıt vermene gerek yok; ben bunu uzun zamandır biliyorum. Hayatının düzenli olmasını elbette herkes ister, ama bu, kimsenin hayatında yoktur! Ben, müzik çalıyorum veya resim yapıyorum; ama bu, duvardaki bir deliğin önüne bir paravan yerleştirmem gibi bir şey. Senin ve Walter'in ayrıca düşünceleriniz de var, ben onlardan pek bir şey anlamıyorum, fakat onlarda da bir şeyler aksıyor, ve sen, bu deliğe tembellikten ve alışkanlıktan dolayı bakmadığımızı veya kötü şeyler yüzünden dikkatimizi başka noktalara yönelttiğimizi söylemiştin. Şimdi, bundan sonrası

basit aslında: Gerekli olan, bu delikten dışarı çıkmak! Ve ben bunu yapabiliyorum! Bazı günler kendimin dışına çıkabiliyorum. O zaman insan, kendini —nasıl söylesem, bilemiyorum kl— nesnelerin arasında soyulmuş gibi hissediyor, ve o şeylerin de kirli kabukları soyulmuş. Ya da insan, burada bulunan ne varsa hepsiyle hava sayesinde yapışık ikizler gibi birleşik. Bu, hiç duyulmadık kadar olağanüstü bir durum; her şey müzikal, renkli ve ritmik olup çıkıyor, ve o zaman ben artık vaftiz edildiğim adımla vatandaş Clarisse olmaktan çıkıyorum, belki olağanüstü bir mutluluğa batan parlak bir cam kırığı oluyorum. Ama bütün bunları zaten sen kendin de biliyorsun! Çünkü, gerçekliğin kendi içinde imkânsız bir durumu barındırdığını söylemiştin; insanın yaşantılarını kendine yöneltmemesi, onları kişisel ve gerçek saymaması gerektiğini, tıpkı şarkıya dönüştürülmüş veya resmi yapılmışçasına, dışarıya yönelmekle yükümlü olduğunu falan söylemiştin: Söylediklerinin hepsini sana olduğu gibi tekrar edebilirim!" - Buradaki "falan" kelimesi, Clarisse hızla konuşmayı sürdürürken doludizgin bir kafiye gibi geri dönmüştü, ve Clarisse her defasında şu iddiayı ekliyordu: "Ve sende bunu yapabilecek güç var, fakat istemiyorsun; neden istemediğini bilmiyorum, ama seni sarsmaya devam edeceğim!!"

Ulrich onun konuşmasına müdahale etmemiştii; arada sırada, Clarisse ona biraz ihtimal dışı görünen bir şey atfettiğinde, bunu konuşmaksızın inkâr etmişti, fakat içinden itiraz etmek gibi bir istek duymamıştı, ve elini onun saçlarında bırakmıştı; saçlarının altında bu düşüncelerin vahşi nabız atışlarını neredeyse parmak uçlarıyla hissedebiliyordu. Clarisse'yi hiç bu kadar şehvet dolu bir heyecan içersinde görmemişti, ve onun zayıf, sert vücudunda kadını ateşliliğin bütün gevşekliğine ve yaygınlığına da yer olması karşısında neredeyse şaşırmıştı; bu arada, herkesin sadece içine kapalı diye tanıdığı olduğu bir kadının kendini ansızın açması, bu defa da etkisini göstermişti. Fakat Clarisse'nin sözleri, akla karşı bir hakaret anlamını taşımalarına rağmen, Ulrich'e itici gelmiyordu; çünkü bunların iç dünyasında ona yaklaşması ve ardından saçma denilebilecek ölçüde yeniden uzaklaşması sayesinde, bu sürekli ve hızlı hareket, tonunun güzelliği veya çirkinliği titreşiminin şiddeti karşısında geride kalan bir vızıltı etkisi yaratıyordu. Ulrich, Clarisse'yi dinlemenin kendi kararlarını şiddetli bir müzik gibi kolaylaş-

tırdığını hissetti ve ancak Clarisse'nin de artık sözleriyle ne bir yere ve de bir sona varabildiğini hisseder gibi olduktan sonradır ki, onu yeniden geri çağırmak ve uyarmak için açık duran eliyle kafasını biraz salladı.

Fakat o zaman istediğinin tam tersi oldu, çünkü Clarisse birdenbire üstüne geliverdi. Boynuna, onun savunmasına imkân tanımayacak ve gerçekten şaşırmaya yol açacak bir hızla sarıldı ve dudaklarını dudaklarına yapıştırdı; bacaklarını hızlı bir hareketle altına çekip Ulrich'e doğru kaymış, böylece de onun kucagında diz çöker vaziyette kalmıştı; Ulrich, onun göğsünün küçük yuvarlağını omzunda hissediyordu. Söylediklerinin ancak çok azını anlayabiliyordu. Clarisse, kekeleyerek kendi kurtarıcı gücünden ve onun korkaklığından söz ediyordu; Ulrich onun söylediklerinden sadece kendisinin bir "barbar" olduğunu ve bu nedenle de Clarisse'nin dünyanın kurtarıcısını Walter'den değil fakat ondan doğurmak istediğini anlayabilmişti, ama aslında kadının kelimeleri yalnızca kulağının yakınında oynanan vahşi bir oyundu, alçak sesli ve acele bir mırıldanmaydı, Clarisse, ona söylemeye çalıştıklarından çok kendi kendisiyle meşguldü, ve akıp giden bu anafurun içersinden arada sırada "Moosbrugger" veya "şeytanın gözü" gibi tek tek kelimeler algılanabiliyordu. Ulrich, kendini savunabilmek için karşısındaki ufak tefek saldırganı kollarının üst kısmından yakalamış ve divana bastırmıştı, kadın şimdi onu bacaklarıyla itiştiyor, saçlarını onun yüzüne yapıştırıyor ve tekrar boynuna sarılmaya çalışıyordu. "Razı olmazsan seni öldürürüm!" dedi gayet açık bir sesle. Bir sevecenlik ile öfke karışımı içersinde, geri çevrilmek istemeyen ve heyecanı gittikçe artan bir erkek çocuğuna benziyordu. Ulrich'in ona dizgin vurma çabaları, kadının uzuvlarındaki şehvet akışını ancak zayıf hissedebilmesine imkân tanıyordu; buna rağmen Ulrich, kolunu sımsıkı sarıp onu aşağı doğru bastırdığı anda bu akışı şiddetle hissetmişti. Sanki Clarisse'nin vücudu zorla onun duygu dünyasına girmişti; Clarisse'yi çok uzun zamandır tanıyordu ve çoğu zaman onunla biraz boğuştuğu olmuştu, fakat deli gibi atan kalbiyle birlikte bu kendisine hem âşinâ, hem de yabancı olan küçük varlığa daha önce hiç tepeden tırnağa dokunmamıştı, ve şimdi Clarisse'nin onun elleriyle gem vurulan hareketleri yatıştığında ve uzuvlardaki bu çözülme kadının gözlerinde sevecen bir parıltıya dönüştüğün-

de, Ulrich'in istemediği şey neredeyse olacaktı. Fakat o anda, sanki kendisi hakkında kesin bir karara varma gereği ilk defa şimdi karşısına çıkmışçasına, Gerda'yı hatırladı.

"İstemiyorum, Clarisse!" dedi ve onu serbest bıraktı. "Şimdi yalnız kalmak istiyorum ve yolculuğa çıkmadan daha yapmam gereken çok şey var!"

Clarisse, onun geri çevirmesinin farkına vardığında, kafasının içinde sanki birkaç sert sarsıntıyla başka bir dişli aygıt harekete geçmiş gibi oldu. Ulrich'i birkaç adım ötesinde acıyla gerilmiş yüz hatlarıyla gördü, onun konuştuğunu da gördü, fakat herhalde hiçbir şey anlamadı, ama karşısındakinin hareket etmekte olan dudaklarına bakarken, içinde gittikçe artan bir isteksizlik hissetti, sonra eteklerinin dizlerinin üstüne kadar kaymış olduğunu fark etti, ve yerinden fırladı. Daha herhangi bir şey hatırlamasına meydan vermeden yeniden ayağa kalkmıştı, sanki çimenlere uzanmışçasına saçlarını sallayıp elbisesini düzeltti ve: "Elbette toplanmak zorundasın, seni daha fazla tutmayayım!" dedi. Yüzünde yeniden alaycı, ama kendinden emin olmaktan uzak bir ifadeyle dudaklarının ince aralığından adeta zorla çıkan o alışılmış gülümseme vardı, ve Ulriche iyi yolculuklar diledi. "Döndüğünde, Meingast herhalde bizde olacak; geleceğini haber verdi, ve ben aslında bunu söylemek için sana gelmiştim!" diye de ekledi.

Ulrich, biraz tereddüt ederek onun elini tuttu.

Clarisse'nin parmakları, onunkilere sanki oynarcasına değdi; aslında Ulrich'in ona neler söylediğini bilebilmek için hayatını verebilirdi, çünkü hepsini unutacak kadar heyecanlanabildiğine göre, akla gelebilecek her şey söylenmiş olabilirdi! Clarisse, olup bitenleri aşağı yukarı biliyordu, ama gocunmuyordu, çünkü duyguları ona kendisinin cesur ve fedakârlığa hazır olmuş olduğunu, Ulrich'in ise tereddüt ettiğini söylemekteydi. Şimdi bu konuda Ulrich'in içinde bir kuşku kalmaması için tek istediği, ondan arkadaşça ayrılmaktı. Rahat bir ifadeyle şöyle dedi: "Bu ziyaret hakkında Waltere bir şey söylemezsen iyi olur ve konuştuklarımız, bir dahaki sefere kadar aramızda kalacak!" Bahçe kapısına geldiklerinde tekrar Ulrich'in elini sıktı ve daha fazla eşlik edilmesini istemedi.

Ulrich geri döndüğünde, kendini tuhaf hissediyordu. Kont Leinsdorfa ve Diotima'ya veda edebilmek için birkaç mektup yaz-

mak zorundaydı, ayrıca halletmesi gereken daha başka şeyler de vardı, çünkü mirasını devralma işlemlerinin kendisini uzunca bir süre buradan uzak tutacağını tahmin edebiliyordu; sonra çeşitli ufak tefeği ve kitapları yatmaya gönderdiği uşağı tarafından önceden hazırlanan bavula yerleştirdi, ve bütün bu işleri bitirmesinin ardından uyumak için istek duymadı. Hareketli geçen günden dolayı gergindi ve aşırı sinirliydi, ve bu iki durum yatışacak yerde, sanki birbirini karşılıklı olarak daha da körüklemişti, bu yüzden, çok yorgun olmasına rağmen kendini ayık hissediyordu. Düşünerek değil, fakat oraya buraya kanatlan hâtıraları izleyerek, önce kendi kendisine bir itirafta bulundu; şimdiye kadar birkaç defa edinmiş olduğu bir izlenimin, Clarisse'nin sadece alışılmadık bir insan değil, ama herhalde gizliden akıl hastası bir insan olduğuna yönelik izleniminin doğruluğundan artık kuşku duyulmamalıydı, fakat buna rağmen, adına ister kriz, ister başka şey densin, biraz önce içinde bulunduğu durum sırasında Ulrich'in bazı söylemleri ile düşündürücü denebilecek ölçüde benzer sayılabilecek söylemler dile getirmişti. Bu, Ulrich'i yeniden ve esaslı bir şekilde düşünmeye götürebilirdi, fakat o kendini sadece nahoş ve yarı uykululuk durumunun doğasıyla çelişkili bir şekilde, daha yapacak çok işi olduğu hatırlatılmış gibi hissediyordu. Kendisi için öngörmüş olduğu bir yılın yarısı neredeyse geçip gitmişti, fakat bu sürede herhangi bir şeyi düzene sokamamıştı. Gerda'nın kendisine bu konuda bir kitap yazmasını söylediği aklına geldi. Fakat Ulrich, kendini biri gerçek, biri de gölgemsi denebilecek iki parçaya ayırmadan yaşamak istiyordu. Bu konuda Daire Başkanı Tuzzi ile konuşmuş olduğu ânı hatırladı. Kendini ve onu, Diotima'nın salonunda dururlarken gördü; duruşlarının dramatik, oyuncularinkini andıran bir yanı da vardı. Herhalde bir kitap yazacağını veya kendini öldürmek zorunda kalacağını ne kadar kolay söylemiş olduğunu hatırladı. Fakat şimdi ve, deyiş yerindeyse eğer, daha yakından bakarak düşündüğünde, ölüm düşüncesinin de durumunun gerçek ifadesi olmadığını anlıyordu; çünkü kendini bu düşünceye bırakmayı devam ettirdiğinde ve yolculuğa çıkmak yerine daha sabah olmazdan önce kendini öldürebileceğini kafasında canlandırdığında, bu, tam da babasının ölüm haberini aldığı anda, resmen uygunsuz bir rastlantı gibi geliyordu! Hayal gücünün ürünlerinin birbirlerinin peşine düşmeye başladık-

ları o yarı uykululuk hali içindeydi. Önünde bir silâhın namlusunu gördü, namlunun karanlığına baktığında, gölgeli bir hiçlik, derinliğin yolunu tıkayan bir gölge algılıyordu, ve dolu bir silâha ait bu resmin, gençliğinde uçmayı ve hedeflere varmayı bekleyen iradesinin çok sevdiği bir resim olmuş olmasını tuhaf bir uyum ve yine tuhaf bir rastlaşma sayıyordu. Ve sonra ansızın, tabancanın ve Tuzzi ile beraberliğinin gibi pek çok resim görmeye başladı. Sabahın erken saatlerinde bir çayır manzarası. Uzun kavisler çizen bir vadi tabanının bir trenin penceresinden görülen resmi. Avrupa'nın öteki ucunda, bir sevgilisinden ayrılmış olduğu bir yer; sevgilinin resmi unutulmuştu, toprak yolların ve damları samanlarla örtülü evlerin görüntüsü ise sanki dünmüş gibi canlıydı. Bir başka sevgiliden geriye kalan tek şey olan koltukaltı kılları. Bölük pörçük melodiler. Bir hareketin kendine özgü hali. Çiçek tarhlarının, bir zamanlar ruhların derin heyecanlarından kaynaklanma şiddetli sözlerin perdelemesiyle dikkat edilmemiş, şimdi ise çoktan unutulmuş o sözlerin ardından hayatta kalmış güzel kokuları. Bir insanın birbirinden farklı yollardaki neredeyse acı veren hali; yayları çoktan kırılmış bir dizi yapma bebekten artakalmış gibi gözükken kendi resmi. İnsan, böyle resimlerin dünyanın en geçici şeyleri olduğunu düşünür, fakat bir an gelir, bütün bir hayat böyle resimlere ayrılır, hayatın yollarında kalanlar, sadece onlardır, insan sanki yalnızca onların peşinden koşmuş gibidir, ve kader sanki kararlara ve düşüncelere değil, ama bu esrarlı, anlamları bölük pörçük resimlere kulak vermiştir.

Fakat Ulrich, bir zamanlar kendileriyle onca öğündüğü bütün bu çabaların şimdi anlamsız âcizliğinden dolayı neredeyse ağlayacak hale gelmişken, içinde bulunduğu geceden kalmalık atmosferinde, tuhaf bir duygu gelişti, veya belki de daha yerinde bir ifadeyle, başına geldi. Clarisse yalnız başına olduğu sırada her tarafta ışığı açtığundan, bütün odaların lambaları yanıyordu; ışık fazlalığı duvarların ve nesnelerin arasından akıyor, aradaki boş mekânları neredeyse canlı bir şeyle dolduruyordu. Ve Ulrich'in bedenine hâkim olan bu genel duyguyu değiştiren şey, acı vermeyen her yorgunluğun ihtiva ettiği şefkatti, çünkü vücudun, farkına varılmasa bile, her zaman varolan bu kendine yönelik ve zaten sonrasız hissetme eylemi, yerini daha yumuşak ve geniş boyutlu bir duruma bırakmıştı. Bu, sanki bir şeyi bağlı tutan bir sicimin düğümleri açılmış gibi, bir tür

gevşemeydi; ve gerek duvarlarda gerekse nesnelerde gerçekte hiçbir şey değişmediğine, bu inançsızın odasına hiçbir Tanrı ayak basmadığına, Ulrich'in kendisi de (yorgunluğundan ötürü bir yanılgıya düşmediği sürece) yargılama yetisinin berraklığından feragat etmediğine göre, bu değişikliğin tek hedefi, kendisiyle çevresi arasındaki ilişki olabilirdi, üstelik bu ilişki bağlamında değişen de ne somut bir yandı, ne de Ulrich açısından soğukkanlılığını koruyan duyuları ve akıydı; görüldüğü kadarıyla değişen şey, yer altı suları kadar derinlerde yayılan bir duyguydu; normalde nesnel algılamanın ve düşünmenin sütunları bu duyguyu temel alırdı, şimdi ise sütunlar yumuşamış olarak birbirlerinden ayrılıyorlar ya da birbirlerine geçiyorlardı: Ve bu ayrım, aynı anda da önemini kaybediyordu. "Bu, farklı bir tutum; ben değişiyorum, ve böylece benimle bağıntılı olan da değişiyor!" diye düşündü kendini iyi gözlemlediğine inanan Ulrich. Fakat, bunun Ulrich'in yalnızlığı -yani, sadece iç dünyasında bulunmakla kalmayıp etrafını da kuşatan, böylece de her ikisini birbirine bağlayan bir durum- olduğu da söylenebilirdi, ve kendisi de bu yalnızlığın gittikçe yoğunlaşıp arttığını hissediyordu. Bu yalnızlık duvarlardan geçiyor, aslında esnemeksizin şehre, dünyaya açılıyordu. "Hangi dünyaya?" diye düşündü Ulrich. "Yok ki dünya diye bir şey!" Ona, artık bu kavramın herhangi bir anlamı yokmuş gibi geliyordu. Fakat Ulrich, kendi üzerindeki gözetiminin bir parçasını hâlâ korumaktaydı, bu yüzden de aşırı söylemi, daha ağızından çıktığı anda üzerinde nahoş bir etki yaratmıştı; artık başka kelimelerin arayışına girmedi, tam tersine, o noktadan itibaren yeniden mutlak uyanıklığa yaklaştı ve birkaç saniyede kendine geldi. Gün, grileşiyor ve solgunluğunu sahte ışığın hızla solan aydınlığına karıştırıyordu.

Ulrich yerinden fırladı ve gerindi. Vücudunda silkip atılamayacak bir şeyler kalmıştı. Parmaklarıyla gözlerini ovuşturdu, ama bakışları, nesnelerin batıp giderkenki yumuşaklığının temasından bir şeyleri muhafaza etmeyi sürdürdü. Ve Ulrich birdenbire, tarifi zor ve hızlı bir şekilde, sanki daha fazla inkâr edebilme gücü kendisini terk ediyormuşçasına, çok yıllar önce bir defa daha durmuş olduğu yerde tekrar durduğunu fark etti. Gülümseyerek başını salladı. "Binbaşının hanımının krizi" diye nitelendirdi kendi durumunu alaylı bir ifadeyle. Aklının sesine göre bir tehlike söz konusu

değildi, çünkü böyle bir çılgınlığı tekrarlayabileceği herhangi bir kimse yoktu. Bir pencere açtı. Dışarıda kayıtsız bir hava, şehrin ilk gürültülerini de beraberinde getiren, bütün dünyaya ortak bir sabah havası vardı. Serinlik şakaklarını okşarken, Avrupalı insanın duygusal sersemliğe karşı duyduğu antipati, saydam katılığıyla içini doldurmaya başladı, ve bu hikâye karşısında, gerekirse eğer, son derece net bir tavır koymaya karar verdi. Fakat uzun zaman pencerede durup bir şey düşünmeksizin sabahı seyrettikten sonra, içinde yine de bütün duyguların göz kırparak geçip gidişini andıran bir şeyler hissetti.

Uşağı, yüzünde erken kalkmış birinin resmi ifadesiyle, onu uyandırmak üzere ansızın içeri girdiğinde, şaşırdı. Yıkandı, acele birkaç canlandırıcı vücut hareketi yaptı ve trene gitti.

İKİNCİ CİLDİN SONU